DE NAVORSCHER

DE NAVORSCHER

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN

Bibliothecaris der Rijksuniversiteit te Utrecht

Een en Veertigste Jaargang

NIEUWE SERIE

VIER EN TWINTIGSTE JAARGANG

NIJMEGEN

H. C. A. THIEME

1891

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE OOST- EN WEST-INDISCHE KERKZAKEN

1604—1652.

VOLGENS HET ONUITGEGEVEN HANDSCHRIFT

VAN

PROF. DR. H. C. MILLIES [1]).

I.

Protocol van den kerkenraad der Nederd.-Herv. Gemeente te Amsterdam.

Den 23 December 1604.

Alsoo daer een leelijck gerucht gestroit wert door die geheele stadt van *Isack Le Maire* [2]) bewinthebber van die Oostindische Companie. Doch alsoomen als noch niet eygentlicken weet wat van deese sake zij Is goetgevonden dat men hem van weegen des kerckenraets sal aendienen dat hij hem voor deese reijse sal onthouden van de Tafel des Heeren totdat in dit stuck sal voorder versien zijn.

27 Jan. 1605.

Dewijle *Isaac Le Maiere* wt den name des kerckenraets afgehouden

---

[1]) Geschonken door Mevr. Wed. Millies, geb. Strick van Linschoten, aan de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Utrecht.

[2]) Hij was de vader van den beroemden zeevaarder *Jacob Le Maire*. Hij † 1620. Op den grafzerk van hem in de kerk te Egmond-binnen leest men: Hier legt begraven Sr. Isaac le Maire, coopman, die gedurende zijne handelingen op meest alle de quartieren van de werelt door Godt de Heere zoo rijckelijck is gezegend geweest, dat hij in dartigh jaren tijts behoudens eer verworven heeft 1.500.000 guldens.

is van die Tafel des Heeren op het allgemeene geruchte dat van zijnen persoone binnen ende buijten der stadt loopt Is goet gevonden dat men naer dit stuck wat naerder vernemen sal om daer naer voorder te handelen naer behooren waertoe bestempt sijn Ds. Plancius ende Philips Corneliss.

9 Aug. 1607.

Ds. Plantius ende Philips Corneliss hebben ingebracht datse hadden vernomen by eenige vande bewinthebbers na de sake van *Isaak Le maiere* ende hadden verstaen dat Isaak voornoempt sekerlyck hem in ongerechticheijt hadde verloopen, ende daer toe syn soon eñ syn knecht oock hadde misbruijckt ende daer van in de companie was overtuycht ende oock syn schult hadde bekent, oock gecondemneert was in een merckelycke somme, eñ die oock hadde betaelt. Dit in communicatie gelegt synde is by de broederen goedt gevonden dat men hem voor de kerckenraet sal ontbieden.

26 Aug. 1607.

Ds. Plansius heeft ingebracht dat hy met Philips Corneliss hadde gesproken met *Isack Le maiere*, maer hadden ut hem veele saken anders verstaen als hier was ingebrocht. Dan alsoo 't een sake van gewichte is Soo is by de broederen goedt gevonden dat de voorseyde broederen na dit stuck sullen vernemen.

den 8 Novemb. 1612.

D. Rolandus heeft ingebracht dat de Bewinthebberen van de Oost-Indische Compe hem hadden aengedient, dat also het boeksken vanden H. *van Aldegonde* [1]), met noch enige andere predicatien by *N. Ruyl* overgeset in Malays te seer hoofs waren getranslateert, vermits de voorss. Ruijl meest aan Heren hoven verkeerende aldaer syn Malais geleert hadde, end daerom byden Gouverneur *Houtman* [2]) waren herstelt in gemeender Malais, om vande gemeente aldaer

---

[1]) Hiermede wordt bedoeld: Marnix van St. Aldegonde, Cort Begrijp der christel. religie enz. — Zie: Grothe, Archief voor de geschied. der oude Holl. zending. Dl. V, blz. 18, 218.

[2]) Fred. Houtman. — Zie over zijne vertaling het boven aangehaalde werk, blz. 20 en v.v.

synde seer slecht volck dies te beter aengenomen te mogen worden, versochten darop de Bewinthebberen voorss. dat de kerckenraet dese sake wilde in communicatie leggen en̄ haer advys darop geven. Daerop is goetgevonden dat men nopen̄ de translatie met Ruyl voorss. daervan sal communiceren, en̄ sal D. Rolandus en̄ D. Hallius de overgesette predicatien oversien en̄ inbrengen.

21^{en} Febr. 1613.

Fredrick Houtman gewesen Gouverneur in Oost-Indien presenteert synen dienst, om eenige goede leerstucken, wt de Nederlantse inde Maleyse sprake te translateren: waerop de Broeders goetgevonden hebben daervan op een ander tyt te handelen.

den 6^{en} Martii 1614.

Is voorgelesen een missive van den classe van Walcheren inhoudende dat den Admirael *Matelief* zoude hebben met de Mahomeedische Ternatanen gecontrackteert dat de onse dien vanden Ternatanen, die haer tot het Christendom zouden willen begeven niet en souden vermogen door den H. doop tot de gemeynschap der heyligen aennemen, maer daer en tegens gehouden syn de soodanige over te leveren inde handen van de mahomedische papen ende Rechters, welck contract oock daernaer door den admirael *Witter* is bevesticht, die eenige Nieuwelingen, naer dat sy den christelycken doop hadden ontfangen heeft laten daerover wreedelyck mishandelt worden. De broeders dit overleggende ende achtende te syn een grouwelyck contrackt streckende tot groote schande ende nadeel van de Christelycke Religie: vinden goet dat Ds. Plancius Ds. Jacobus Rolandium ende Schepen Jan Thomass de swaricheyt ende grouwelyckheyt van dit contrackt den bewinthebberen van de Oostindische Companie ērstelyck sullen verthoonen ende vermanen tot vernietinge van hetselve.

den 21 Junij 1618.

Jan Hermanszon, die voor Predicant nae Guijnea gesonden was, om aldaer den dienst des woorts op het Fort der H. M. H. Staten Gāll te bedienen voor 3 jaren, is binnengestaen, end een lange deductie gedaen, van wegen syn soo spoedige wedercomste, ver-

clarende daervan oorsaken te zijn, eensdeels het droncken drincken end klincken eñ ander ongeregeltheden binnen scheepsboort gepleecht, oock eens deels, omdat hy aen lant comende, van den Generael niet wel, end nae weerdicheyt des dienstes getracteert was. Dat men hem hadde een ongelegen plaetse gegeven tot syne woninge, boven het gevangenhuijs onder de soldaten, die soo by dage als by nachte haer verliepen in drincken eñ klincken, in onnutte proposten eñ vuyle liedekens, soo dat hij dicwijls 's nachts ten hutte uyt moste om sulcx niet te hooren, dat men hem alhier op de Monstercedul had gestelt, end dat derhalven de Generael hem mette andere soldaten heeft gemonstert, hem oock niet heeft willen vergunnen een plaetse daer hij hem in syn eenicheyt buyten 't fort mocht onthouden, voechende daerby 't welck wel het voernaemste is, dat de Generael niet en wilde erkennen noch aennemen syn Instructie oft Commissie, hem vanden Kerckenraet mede gegeven, seggende dat hij met den Kerckenraet niet te schaften en hadde. Dat hy daerom siende dat hy aldaer geen stichtinge en conde doen, geresolveert heeft weder te keeren, alsoo hij oordeelde, dattet niet anders soude sijn dan de peerlen voor de verkens te strooijen, end datter geen remedie en was, omdat de Generael off. zelffs herberch hiel van gebranden wyn, of partenier daerin was, en datter geen vreese des Heeren bij hen int gemeen en was. Is besloten, alsoo veel van de Broederen absent waren, de sake tot breeder vergadering wt te stellen. Eñ is hem geraden middelertijt eenigen van de goede Heeren vande admiraliteijt aen te spreken, om de sake van de Religie te behertigen.

den 28 Octobris 1618.

Fredrick Houtman gaende voor Gouverneur naar Amboin en eerste raat in Oost Indien is binnengestaen, end heeft versocht een Duyts Exemplaer van't gene door hem in Malais overgeset was, men heeft hem belooft daernae te sien eñ hem te behandigen. Door dese occasie heeft de Praeses hem de Religions saken in Oost Indien ten hoogsten gerecommandeert daerop hij belooft heeft alle goede devoiren te doen na sijn uyterste vermogen.

den 17 Januarij 1619.

Jan Hermanson gewesen predicant in Guinea, heeft de Vergaderinge aengedient, hoedat hy van de Heeren Admiraliteyt ontslagen was van synen vorigen dienst, ende syn stipendium hem hebben laten volgen, al hoewel sij meijnen, genochsame redenen gehadt te hebben, hem 't selvige t'onthouden, dan dat sij hem, op sijn ingegeven schrijft, dat laten volgen. Hij heeft dese vergaderinge raet gevraeght, oft hij op het versoeck van de Classis van Woerden, daer soude mogen in dat Classis in haren noot, sijnen dienst laeten gebruijeken, alsoo hij daertoe versocht wort. Is besloten, dat hij eerst schrijftelijck bescheijt sal brengen, van sijne vergelijckinge met de Heeren van de Admiraliteijt, ende dat men daernaer, sijne saecke den classe sal bekendt [maecken, om voorder daerin te handelen.

den 31 Januar. 1619.

Jan Hermansen, gewesen Sieckentrooster op Guinea, heeft ingebracht, een schrijftelijcke acte van de Heeren van de Admiralitijt, waerbij het blijckt hoedat hij van sijne bedieninge ontslagen wort van hare Ed., ende vrijgestelt wort andere bedieninge aen te nemen; Is oock gelesen een schrijft, van eenige predicanten van het Classis van Woerden, waarbij sij versoecken, dat in haren swaren last, haer worde vergunt, den dienst van Jan Hermansen: Is voor goet ingesien, dat hij maendach toecomende in classe sal verschijnen, om de sake daer te laten wettelijck afdoen.

den 26 Martij 1620:

Roelof Roelofsen (afgesette krankbezoeker van Amsterdam, klaagt over de te strenge handelwyze van den Kerckenraed tegen hem en) dat men alsoo niet en handelt met *Johanne Lemaire* dien hy seyde brieven geschreven te hebben naer Oost-Indiën, tenderende tot landtverraderije, gevraeght of hij daervan seker is, ende hem daerover heeft aengesproken, antwoorde dat sulcks in soo openbare dingen onnoodich was, maer dat men dat al door den vinger sach.

D. *Le Maire* dit hoorende, claechde, dat hij hem ten hoochsten beswaerde, dat hij soo allom, ende ter onschult beschuldight werdt, sonder eens daerop gehoort geweest te sijn, seght bereyt te sijn,

syne onnoselheyt, voor dese vergaderinge, oft oock voor de E. magistraet alhier te vertoonen, soo wanneer ijmant actie tegen hem wilde institueren, ende soo hij schuldich bevonden wordt, dat hij hem gewillich der kerckendiscipline wilde onderwerpen, ende de verdiende straffe lijden.

Is goet gevonden, dat Willem van Sitterich ende Hans Jansen, sullen Roelof Roelofsen daerover aenspreken, hem vermanende daervan af te staen, ende stille te houden.

Belangende de saecke *Le mairij*, alsoo die meest op geruchten, ende noch op geen fondament en rust, is goet gevonden D. *Lemairium* te vermanen, dat hij alle debvoir doe, om hem te purgeren, tegen dese loopende geruchten, tot sijner defensie, ende vermijdinge aller scandalen ende gerusticheyt der herten, ende dat hij sulcks doe ten spoedichsten.

den 2 Aprilis 1620. Praeside D. Joh. Le Mairio.

D. *Lemairius* verclaert dat hij volgende de resolutie van voor acht dagen van meeninge was, des Vrijdachs naer den Middach, te gaen ten huijse van Burg^{mr} Wijtsen, die mede Bewijnthebber is, om hem bij denselven te purgeren, van de geruchten, die hem naer gaen, maer dat hij voor den middach, was geroepen geweest in het Toorentgen, voor Burgermeystern, daer hij niemant en vondt, dan de Burge^{mr} Wijtsen, ende den Pensionaris, den welcken hij op hare swarigheden heeft gedient naer vermogen. Dat hij ook daernaer int particulier, heeft gesproken met de Heeren Burgemeijsteren, ende den Pensionaris, de welcke belooft hadden, het beste te doen, om syn saecke te brengen aen een goet eijnde. Ende gysteren voor den middagh, was ontboden geweest, voor de Heeren Burgermeijsteren, alwaer oock eenige van de Bewinthebbers bescheijden waren, voor den welcken hij sijne defensie hadde gedaen, ende reden gegeven waerom hij den brief van Marcelis, over welcke de swarigheijt was gemaeckt, naer Selon hadde gesonden, bekennende dat hij wat ambigue hadde geschreven, onversichtelijck gedaen, ende de paelen van syn beroepinge eenichsyns te buijten gegaen, soo nochtans dat hij niet en heeft gedaen uijt malitie, maar gehadt een goet intent. Dat hij daer op was te huijs gesonden, ende noch

niet finalijck in syne saecke was gedaen. Dit in communicatie geleyt sijnde, is goet gevonden, dat men dese saecke sal laten op sijn beloop, totdat men verneempt, hoe het bij de Magistraet sal genomen worden; hier en tusschen sal men hen de saecke bevelen, om in conscientie wel te bedencken ende hem ten besten, voor de eere der Kercke, ende dienst te verclaeren.

den 21 May 1620.

In de saecke D. *Le Mairij*, rapporteren de gedeputeerde des Kerckenraedts, datsij met de E. Heeren Bewijnthebberen van d'Oost Indische Compagnie hebben gesproken, ende uijt deselve verstaen, dat den brief D. *Le mairij* dobbelsinnich, ende bedriegelijck geschreven was, streckende niet tot eere Gods, hoewel D. *Le mairius* sulcks seijt, maer tot schade van het Vaderlandt, ende verhinderinge van d'Oost-Indise Compagnie, ende merckelijck perijkel van den kranckbesoecker, dien hij den brief hadde medegegeven, want hij in den selven, den naeme van sijne Princelijcke Excellentie heeft misbruyckt, ook dien naar Selon geschreven hadde, naer dat Marcelis, hem in dienst van den Coninck van Denemarcken hadde begeven, ende datse volgens dien, op den Kerckenraet versoecken, dat hun E. gelieve D. *Lemairium* af te vraegen, wie hem tot dit schrijven gepersuadeert, ende wat hem daertoe soude bewogen hebben, ende hem te vermaenen, hiervan in conscientie ronde verclaeringhe te doen, want andersijns haer E. geresolveert syn, hoewelse de saecke bij de E. Heeren Burgemeesteren wat hebben laten rusten, deselve wederom by de E. Heeren te hervatten, ende des noot synde deselve verder te brengen. De Broeders op alles rijpelijck lettende, achten, dat alsoo dese saecke, bij de Heeren Burg^mrn voor de Heeren Bewijnthebberen is gebracht, oock aldaer behoert afgedaen te worden, ende en weten niet hoe sy D. *Le mairium* voorder hebben te parssen, ende te vermanen, dan sy nu alrede gedaen hebben.

den 18 Junij 1620.

D. Casparus Heijdanus, ende schepen Harencaspel rapporteren dat de E. Heeren Burgemeesteren de saecke van D. *Le mairio* goetvinden p compromis af te handelen, tot welcken eijnde sij sulcks met de E. Heeren Bewijnthebbers sullen onderleggen.

den 1en Julij 1621.

Alsoo wt Oostindien sijn overgekomen twee koningskinderen, twee orakans kinderen ende noch een vijfde, sijnde geboren van een Nederlandtsche Vader, om deselve te laten institueren ten dienste der kercken in Oostindien. Soo ist dat de bewinthebberen versocht hebben advijs, hoe men dese kinderen best soude opvoeden ten besten vande kercken van Oostindien, waerover is goetgevonden haer te dienen tot advijs, dat de broederen geraetsaemst vinden, haer in een school te brengen ende een pedagoge daer bij te houden [1]).

den 29 Julij 1621.

D. Rolandus end D. Lamerius dienen aen hoe datse de bewinthebbers voorgehouden hebben van een Seminarium Indicum [1]) op te rechten hier te lande binnen Leyden, ende vant instrueren der indianische kinderen aldaer, dewelcke geantwoort hebben daer op te sullen letten, ende tsijner tijt de wete daervan sullen doen.

den 5 Januarij 1623.

D. Casparus brengt in, dat *Wassenbergius* tot Amesvoort een nieuwe Catechismus heeft wtgegeven, Soo is goetgevonden, dat bij dese occasie D. praeses eernstelijck aen hem sal schrijven dat hij de Edele oostindische Jongelingen welcke hem besteet sijn vande Oostindische Compaignie alhier, geen ander en sal inscherpen dan de Heydelberchsche ende sal D. Casparus ende D. Lucas de bewinthebberen voorhouden offt niet en sal geraden sijn te ondersoecken wat voorganck de gemelde Jongelingen aldaer hebben gedaen.

Extraordinarie Vergaderinghe, 29 Martij 1625.

Heeft D. Swalmius voorgestelt hoedat hy ontboden is geweest van den Secretaris Roseboom, die hem hadde voorgehouden Dat den generael *Jan Pieterss Koenen* versocht, dat hy in syn huys mochte getrout worden, alsoo hy soe swack is dat hy de lucht niet verdragen can, Dat hijt wederomme aen den armen soude vergelden, ende versien, Dit in communicatie gelegt synde is goetge-

---

1) Verg. hierover: J. A. Grothe, Archief v. d. gesch. d. O. Holl. zending, Dl V, blz. 102 en 131.

vonden, Dat D. Swalmius het den voorss Secretaris sal beleefdelijck affseggen, alsoe het een sake is van quade consequentie.

3 Aprilis 1625.

D. Swalmius rapporteert by den Secretaris roseboom geweest te hebben, ende hem affgeseyt des Generalen versoeck naer het besluijt den 29 Martij genomen. Dat hijt wel wat qualyck genomen hadde, Dat Rooseboom voorss. hem desen dach wederomme ontboden hadde, ende geseyt dat *Koenen* hadde aen de Schepenen versocht by hen geholpen te worden in syn saecke; maer dat sy daer in souden soecken te disponeeren, Ingevalle de kerckenraedt daer over noch difficulteerde, het welck sy meenden niet te behooren, dewyle, daeral van exempelen waren, noemende den Burgermeester Appelman, Dit in comunicatie geleydt synde, Is geresolveert dat ment blijfven laet byt voorige den 29 Martij besloten, te meer dewyle hyt selve niet heeft begeert, hetwelck D. Swalmius aen Roseboom aenseggen sal.

12 Junij 1625.

Sal d'oversettinge des Catechismi int portugees, den classij voorgestelt worden om wyders daer inne te handelen.

19 Febr. 1626.

Wordt ingebracht, dat *Evert Thijssen*, sieckentrooster wt Oost Indien, wedergecommen synde met syn eygen handt hier in de stadt van hem in geschrifte gegeven heeft dese woorden:

„Een gedichtsel van het Concilium van Niceen buijten Godts „woort en behoort men niet te gelooven.

„Dat Vader Soon eñ H. Geest een wesen is, is een gedichtsel „van het Concilium van Niceen buijten Godts Woort.

„Daerom dat de Vader Soon eñ H. Geest een wesen is, en „behoort men niet te gelooven."

Sal tegenover acht dagen ontboden worden.

11 Junij 1626.

Evert Thysz die geantwoort heeft dat hy niet kommen sal, ende evenwel seecker pampier willende inleveren, Daermede wederom doorgegaen is, sal voor de derde reyse ontboden worden.

2 Julij 1626.

Item (D. Zwalmius eñ Jasper Segerts rapporteeren) dat *Evert Thyss* hadde syn redenen in syn schrift gestelt, was van syn werck getroont na Oost Indien, ende nu liet men hem loopen, men hadde hem hier calumnien angeseyt, ende hy hadde bevonden, dat de H.' Geest hier niet en presideerde, maer den geest des duyvels. Dese Vergaderinge hadde de macht niet hem van synen dienst te ontsetten. Ende eyndelyck dat hy weygerde hier te verschynen.

Is affgehouden van de tafel des Heeren. Is de resolutie uytgestelt tot over acht dagen.

5 Novemb. 1626.

Wouter Melchiors [1]) gebeden synde is gecompareert ende versocht eenige openinge te doen van de comportementen van *Evert Thijss* in de Oost Indien, heeft neffens seeckere Lambert Wijnants gewesen Sieckentrooster in Oost Indien gedeponeert als volght. Verclaert Wouter Melchiorss: 1 dat *Evert Thijss* in 't jaer 1609 in Jacatra, nu genaemt Batavia, hem rondelyck heeft uytgegeven voor formeel eñ bevesticht predicant ende met denselvigen tytel verscheydene syne briefven onderteeckent, gelyck oock eenen aen hem Wouter Melchiorss selve gesonden, alsoe dat hy doorgaens voor een formeel bevesticht predicant aldaer gehouden wierde. Item dat *Evert Thyss* voorss op deselvige tyt Jacob Antheuniss Dobbeltryck tot het examen geroepen heeft in bywesen van eenige uyt de Magistraet, dat hy oock over dat examen is geseten, ende den Dubbeltryck voorss te ontleden heeft gegeven de woorden Christy Matth. 11 Comt alle tot my etc. Item dat wanneer op deselvige tyt van *Adriaen Jacobss Hulsbos* [2]) de communie des Avontmaels wierde voorgeslagen, hy *Evert Thyss* sulx met alle cracht heeft soecken te hinderen, hoewel naderhandt, 't selvige is goedtgevonden nae syñ vertreck. Item dat *Evert Thyss* voorss hem oock alsdoen heeft soecken te

---

[1]) Zie over zijne werkzaamheid op Banda enz.: Grothe's Archief, deel V, blz. 150, 168.

[2]) Hij verdronk op de terugreis naar 't Vaderland, 1622. Zie Grothe's Archief, dl. V, blz. 168.

behelpen met eenige coopmanschap te dryven onder de matroosen binnen scheepsboort tot gemeene opsprake. Item dat Willem Dergens (?) de Secretaris van den Admirael aen hem Wouter Melchiorss voorss opentlijck in de Indiës heeft verclaert dat de barbier eenige schriften in de caiuijt aen hem hadde overgelevert, daer by hy verclaerde, dat hy *Evert Thyss* onder handen hadde gehadt ofte noch hadde, om hem van eenige vuijle sieckte te cureeren, gelyck dan sulcks hem opentlyck aldaer oock wierde naegegeven. Verclaert Lambert Wynantss als volcht: Dat Nicolaas Cranckbesoecker uytgevaren uijt Zeelant, met het Jacht Armuyden aen hem Lambert Wynantss voorss mondelingen verclaert heeft, dat *Evert Thyss* aen syn boort synde, ende hy gewach gemaeckt hebbende van de quade geruchte die van hem overal liepen aengaende syn oncuysch leeven met de vrouwen in Japon, hy aen hem Nicolaas voorss voor antwoorde hadde gegeven, onder ander: Jae Nicolaas, haddet Ghy daer geweest, ghy en sout het niet hebben connen laten. Item dat *Evert Thyss* openbaerlyck in Indien berucht is geweest van kuffen in eñ uyt te loopen. Item dat *Evert Thyss* met de kerckelycke persoonen in Indien nimmermeer heeft connen accorderen, moverende allesins twistpropoesten eñ verkeerde vreemde dingen tegens de leere der kercke. Ende dat hem dan daer over oock den Generael Coenen selve vermaent heeft ende aengesproken, gelyck hem Lambert Wynantss de Generael selve verclaert hadde. Item dat *Evert Thyss* vaerende met den Admirael Willem Janss, was berucht autheur te wesen van seeckere Pasquil tegen den Admirael voorss uijtgestroit.

7 Jan. 1649. Praeside D. Wachtendorpio.

Is in de Vergaderinge gesonden en gelesen een Missive van den heymelicke gemeynte tot Venetien, die aldaer in redebick (?) vergadert en dagelixs aenwast en alrede een kerckenraet aldaer gestelt is en versoecken dat dese kerckenraet gelieve na hare voorsichticheijt en sucht tot bevorderinge van den Godsdienst in de voorss plaetse te helpen besorgen, dat bij de steden respective deser landen, t'ractement van de consul, die derwaerts sal gesonden worden wat verbetert en vermeerdert werde. — De Vergaderinge verstaende

dit een saecke van groter gewichte te syn en dat de hant daeraen behoorde gehouden te worden — vinden goet t'selve aen de achtbare Heeren Burgem[rn] voor te dragen en te versoecken, dat hare Achtbaerheden gelieve het beste te doen tot bevorderinge van dit werck en dat een Consul derwaerts mach gesonden werden, die de Religie is toegedaen — en sal sulxs door D. presidem en Jonas Abeels metten eersten voorgestelt werden.

14 Jan. 1649. Praes. D[s]. Badius.

De Broeders gecommitteert aende Achtb. Heeren Burgem[n] over de saecke van heijmelicke gemeente tot Venetien rapporteren dat hare E. te weten de Burgem[n] te kennen hebben gegeven, dat nu alrede een Agent ofte Consul aldaer gestelt was. Belovende hare Achtbaerheden geerne sullen contribueren dat tot bevorderinge van de Religie aldaer sal dienen. — Ondertusschen ons in bedenckinge gevende, dat de gemeynte aldaer gewaerschout en vermaent werde, datse haer in alle voorsichticheijt moeten dragen — ende sich wachten dat geen occasie gegeven werde om hare vergaderinge te beletten ofte verhinderen — end sal metten eersten op haeren brieff geantwoort worden — en tot ijver en voorsichticheijt vermaent worden, het welcke bij bequame gelegentheijt door d[n] presidem sal geschieden.

29 December 1650.

Jacob Steendam[1]) woonende in de pijlsteech in Saendam, voor desen het ampt van kranckbesoecker in West Indien bedient hebbende, versoeckt verloff om by gelegentheyt in de kercken alhier te mogen voorsingen. De Vergaderinge een proeve van sijne gaven

---

[1]) Den 3[en] December 1640 verzoekt: Jacob Jacobss. van Steendam te gaen als kranckbesoecker na West Indien ende is tot het examen toegelaten; midts dat eenige andere die haer presenteeren sullen voorgaen, alsoo hij jonck van jaren, ende booven anderhalf jaer niet en is geweest lidtmaet der kercke. (Formulierboeck v. h. Classis v. Amsterdam). — Hij was de dichter van het zeldzame bundeltje: Den Distelvink, Amst. 1649—1650, 4°, van plaatselijk belang voor de kolonie in Nieuw-Amsterdam. Hij overleed als binnenvader van het weeshuis te Batavia omstreeks 1673.

int leesen en singen genomen hebbende, is sijn versoeck hem toegestaen.

16 Febr. 1651.

D. Swalmius stelt voor dat seecker Jode, *Joseph ben Ysaac* (die hier sich laet gebruycken tot een tolck van de Armeniers) genegen is sich te begeven tot de gereformeerde Religie wort dese saecke de Broederen des quartiers bevolen, die van hem uijt D. Recktor Junius breeder informatie connen nemen.

27 Oct. 1652. Praes. Dom Ruhovio.

Is voorgestelt of men de beroepinge Dom *Junij*[1]), Predicant tot Delft eenmael van hem afgeslagen sal renoveren: dewijle haar AAh haer genegen betonen tot sijn persoon: is geresolveert dat men eerst wt name van deese vergaderinge sijn waerde sal sonderen en ronde verclaringhe van sijn E. verwachten, welcke sijnde na contentement van deese vergaderinge sal men comen tot conclusie met goede hope van niet te twijfelen aen een goede succes en sal dit doen Dom Praeses.

7 Nov. 1652.

Dom *Robertus Junius* heeft in sijn laste brieff categorise antwoort gegeven, dat soo veel hem aengaet, het beroep sijn Eerw. gepresenteert sal accepteeren.

21 Nov. 1652.

Is daerop met eenparige stemmen Ds *Robertus Junius* tot het Predickampt in dese gemeinte vercooren en sal met den eersten de approbatie tot dese verkiesinge bij de AA. HH. burgemeesters versocht worden door Ds Mourcourtium en Jacob Quina.

---

[1]) Hij werd te Rotterdam geboren omstr. 1606, was predikant op Formosa van 1631—1645, en † 1655. — 18 Oct. 1645 is ter [Classikale] vergaderinge verschenen d'E. Robertus Junius, nu predicant tot Delft, ende heeft geëxhibeert een cleijn boeckjen, gestelt in de formosaense off Sinkanse Tale, vervattende het Vader ons 't gelooff ende eenige andere gebeden, omme hier gedruckt en na India gesonden te werden, mitsgaders presenterende een off meer psoonen hier in de voornoemde tale te instrueren, die als proponenten of predicanten na India gaan souden (Notul. Class. verg. N. Holland.)

6 Febr. 1653.

D^s *Robertus Junius* heeft sich selve voor deese vergaderinge gestelt om de ordere die op sijne bevestinge mochte sijn gestelt te onderstaen en is sijn waerde aengeseijt, dat sijne bevestinge sal geschieden toecomende Sondag des avonts in de Oude Kerck.

15 Maart 1657.

Dionicius a Biscaretto binnen staende, heeft ons vertoont een Specimen van eenige Psalmen in Spaens maet gesang gestelt, die hij gaerne met kennisse van deese Vergaderinge wtgeven wilde, waer neffens hij versoeckt dat hij mochte bevordert werden, om in Spaens te predicken hier ter stede, de Vergaderingh op het een en t'ander lettende, verstaet dat men hem op het vriendelijckste dit beijde sal afraden, gelijck geschiet is.

II.

RESOLUTIËN VAN SEVENTHIENEN, 15 OCT. 1654.

LIJSTE VAN DE BOECKEN, DIE METTE AFGAENDE SCHEPEN DE SIECKENTROOSTERS SULLEN CONNEN WERDEN MEDEGEGEVEN.

Voor de sieckentroosters kist.

1 Bijbel in 4°.
1 Huijsboeck Bullingerij [1].
1 Cathegismus Ursini [2].
1 Postilla buelaj [3].
1 Loff Jesu Christi [4].
1 Boetvaerdicheyt Taphijn [5].
1 40 Tafereelen des doots [6].
1 Psalmboeck op Nooten.

---

[1]) Bullingeri, Huysboeck. Dordr. 1582. f°.
[2]) Z. Ursinus, Kleine Cathechismus. Amst. znd. jr. 8°.
[3]) Justus Bulaeus, Huyspostille. Amst. 16 . . . 4°.
[4]) R. Pietersz., 't Lof O. Heeren J. Christi. Amst. 1638, 4°.
[5]) J. Taffin, Boetveerdicheyt des levens. Vert. d. Crusius. 's Grav. 1619. 8°.
[6]) Goulart, XL Tafereelen des doots.

1 Practijck der Godsalicheijt [1]).
1 Schrijflade.
1 Doosjen met auwelen en segellack.
Item pampier, pennen en Inckt naer behooren.

Scheeps boecken.

1 Bijbel in 4°.
1 Categismus Ursini.
1 Postilla bullaj.
100 Psalmboecken.
1 Practyck der godtsalicheyt.
1 Spaensche Tiranye [2]).
2 Testamenten.
1 Meditatie Molerj [3]).
2 Christelijcke Seevaert [4]).
1 Schrijflade.
6 Pennemessen.
1 ℔ Segel garen.
1 Doosjen auwelen en Segellack.
2 Schultboecken van 7 boeck papier.
2 Journalen van 2 boeck.
1 Ars Notariatus [5]).
1 Journael van 1 boeck.
Item pampier, pennen en Inckt nae advenant.

ONTVOERING

VAN EEN ADMIRAALSZOON UIT ANTWERPEN, 27 JUNI 1573.

In de pamflettenverzameling der Universiteitsbibliotheek te Utrecht bevindt zich een nergens beschreven of vermeld pamflet, verhalende,

---

1) L. Bayly, Pracktijcke der Godsaligheit. Uyt het Engels door J. Schutten. Amst. 1620. 8°.

2) B. Las Casas, Spiegel der Spaense tyranny in West-Indien. Amst. 1621. 4°.

3) Molerus, H. Meditatien. Amst. 16 . . 8°.

4) Dezen titel heb ik niet kunnen terecht brengen. RED.

5) Ars notariatus d. i. konsten van notarischap. Rott. 1632. 8°.

hoe de zoon van een admiraal op den 27 Juni 1573 door een zestal wakkere gasten uit Antwerpen naar Vlissingen zoude ontvoerd zijn. Daar dit vertelsel òf geheel verdicht, òf misschien betrekking heeft op een andere gebeurtenis, deelen wij, ter wille der curiositeit, hieronder het verhaal in zijn geheel mede.

De titel luidt aldus:

Warhafftiger/Bericht, Wie/es sich zugetragen vnd er-/gangen mit dem Son des ober-/sten Hauptmans oder Ammerals des/Printzen, Wie derselbige zu Löuen ge-/fangen, vnd nach Antorff geschickt/worden, in bewarung des Schuldtheis/sen, Auch wie er durch hilff Got-/tes von etlichen ist wider ge-/holet, vnd erlediget/worden/Geschehen den xxvij. tag/Junij 1573.

Nachdem zu Löuen, in Braband gelegen, ein hohe Schül, auch fast vor die fürnembste Universitet gehalten wird, vnd sonderlich gefreyet vor andere, damit ja die kinder, so dahin geschickt, ohne gefahr studieren möchten. Solches alles vnangesehen der grossen freyheit, wird jetzund nit geacht, sondern viel mehr alle practick oder list gebraucht, ja gewalt, wider alle Recht, Gesetz, vnd güte gewonheit, wie dann geschehen den 27. Junij, dieses jetztlauffenden 1573 Jars. Dann der Ammeral zu Fliessingen, ein fürnemer Kriegszman [1]), von wegen des Princen von Uranien, hat einen Son zu Löuen gehabt ein zeitlang, allda zu studieren, (wie dann andere kinder mehr dahin geschickt werden, allerley güte Künst zu lernen.) Nach dem aber solches dem Hertzog von Alba kundt gethan, hat er bald dahin geschickt, denselbigen gefangen, vnd von dannen lassen führen in die Stadt Lier, darin er etliche tag gefenglich gehalten. Doch, damit er besser verwaret vnd nit allda möchte mit gewalt genommen werden, haben sie jn fortan biss gen Antorff geführet, vnd allda dem Schuldheissen zu verwaren gethan, welcher jn angenommen, vnd in seiner behausung gefenglich eingezogen, vnd verwaret. Nit lang darnach hat der Schuldheisz dieses dem Ammeral zu wissen gethan, vnd jme geschrieben, wo er seinen Son wider wolte haben, vnd jn lösen, solte er jm zwo Thunnen Golds schicken, so

[1]) Blois van Treslong? of Lodewijk van Boisot?

solt er jm lebendig wider zugestellet werden. Von solcher Botschafft ist der Vatter hefftig erschrocken (wie dann ein jeder wol dencken kan) vnd dem Schuldheissen widerumb geschrieben, er solte jn losz lassen, dann er hette auch noch viel gefangnen die wollte er dargegen losz geben, vnd sonderlich einen Hauptmann. Dann er köndte ein so grosse summa in kurtzer zeit nit auffbringen, vn̄ solte jm schwer fallen. Der Schuldheisz aber hat jm wider geschrieben, er wolte das obgenante Geld haben, oder Blüt. Darob ist der Ammeral noch hefftiger erschrocken. Vnd damit er seinen Son bey Leben erhalten mochte, hat er jm wider geschrieben, vnd verheissen, das obgenante Geld zu geben, auch daran sein, dasz es jm solte vberantwort werden. Solte derhalben seinem Son kein vngemach noch schaden zufügen. Indem aber solchs ein zeitlang gestanden, vnd der Ammeral sehr betrübet gewest, haben sich jrer sechs vnder seinem Volck zu jm gemacht, welches küne vnd wolbehertzte Kriegszleut gewesen, vnd jm verheissen, vnd gefragt, was er jn geben wolte, sie wolten jm seinen Son losz machen, vnd von dannen holen, oder jr leben dafür lassen. Darauff der Ammeral geantwort, Wann sie solchs zuwegen köndten bringen, er wolte einem jeden fünff hundert Daler geben. Mit solchem seind sie zu frieden gewest, doch haben sie noch dreissig Pferdt darzu begeret, welche jn der Ammeral auch gethan. Seind also nach Antorff zu gezogen, vnd die Pferd, sampt dem andern volck, ein stück wegs vor der Stadt gelassen, in einen kleinen Busch oder Walt, vnd seind diese obgenante sechs zu füsz in die Stadt Antorff gegangen. Nach dem sie nun darin kommen, seind sie strack nach des Schuldheissen hausz gangen, vnd angeklopfft, da dann bald ein Magd kommen, vnd auffgemacht. Haben dieselbige gefragt, wo der Herr oder Schuldheisz sey. Die Magd aber geantwort, Er seye nit daheim, vnd sey diesen Mittag ausz zu gast essen (dann es eben ein Mittag geschehen). Als sie nun merckten dasz es die rechte Zeit war den gefangenen losz zu machen, vnd jrem verheissen nach zu kommen, haben sie noch weiter gefragt, Ob nit ein gefangener darin sey, von Löuen dahin geführet. Die Magd abermals geantwort, ja. Darauff haben sie fort gedrungen, vnd die gefangenen kurtzumb sehen wöllen. Da solchs

die Magd gesehen, vnd das ander Gesind dieses gehört, haben sie wöllen rüffen, damit man jnen zu hilff komme. Sie haben aber behend jre Rohr genommen, vnd dieselbigen jnen auff die Brust gesetzt, vnd gedrewet zu schiessen, wo sie nit stille schweigen würden. Seind also zu dem gefangenen kommen, welcher sehr betrübt gewesen, vnd bitterlich geweinet, dann er meinte nit anders er müste sterben, vnd der Schuldheisz wollte jn lassen holen, damit er gericht würde. Sie haben jn aber bald losz gemacht, vñ mit jm von dannen gewichen, straks der Pforten zu. Alszbald ist ein grosz getümmel vnd vfflauff in der Stadt worden, vnd alle Pforten seind alszbald zugethan worden. Die Vögel aber waren jnen entflohen, vnd das Pferd ausz dem Stall, ehe sie denselbigen zumachten. Seind also vnbeschediget daruon kommen, vnd gereiset bisz gen Lillo, drey meil von Antorff, an dem Wasser oder See gelegen, da seind alszbald etliche Schiff darzu bestellet gewest, darin sie gangen, vnd mit grosser freud und frohlockung nach Fleissingen zu gefahren. Der Allmechtige Gott wölle sich aller gefangenen erbarmen, vnd die Vnschuldigen stercken vnd trösten, damit sie ein recht vnd wares vertrawen auff dich allein setzen, durch Jesum Christum vnsern HErrn, Amen.

Gedruckt zu Wesel, Durch Johan Druesz.

Moord van Naarden, 1572. — Weet soms een der lezers van De Navorscher ook te zeggen, of het volgende gelijktijdige verhaal van een ooggetuige elders uitgegeven of gedrukt is? Het werkje is, voorzoover aan schrijver dezes bekend is, nergens vermeld of beschreven. De verkorte titel luidt: Moort-dadich Verhael/ Vande Gheschiedenissen,/Moort ende Destructie vande Stede van Naerden,/... ghedaen by den Spagniaerden.... Opten 1 Decembris.... 1572./Ghedruckt uyt seecker geloofwaerdich Schrijvens/ van een voorname onpartijdich Persoon, doen ter/tijdt daer binnen zijnde. Znd. pl. of nm 4°. 18 blz.

De tekst wijkt in sommige opzichten af van het verhaal van Lamb. Hortensius. v. S.

LES SEIGNEURIES DU PAYS DE MALINES.

Wavre-Notre-Dame et ses seigneurs.

PAR

J. Th. de Raadt.

(*Suite.*)

La commune de Wavre-Notre-Dame, d'une superficie de 1483 hectares, est située dans l'arrondissement de Malines, canton de Duffel, à 8 kilomètres E. S. E. du village de ce nom et à 9 kilomètres N. E. de Malines. Elle est subdivisée en cinq sections: A. *de Dorpskom*, B. *de Boschstraat—Boterhoek*, C. *de Abeelhoek*, D. *de Voermanshoek*, E. *het Heiken*.

Cinq cours d'eau arrosent le village: *de Leibeek*, *de Waversche beek*, bras du précédent, *de Cammaerbeek*, *de Luisbeek* et *de Zoeteweibeek* [1]).

Lorsque, en 1521, Charles-Quint fit faire, dans le Brabant, une levée de 12000 hommes, pour sa guerre contre François Ier, le quartier de Malines ou d'Arkel eut à fournir au marquisat d'Anvers un contingent de 105 hommes, calculés sur 737 foyers. Wavre-Notre-Dame, qui était évalué, alors, à 97 foyers, dut donc intervenir, proportionnellement, pour $13\frac{8}{10}$ hommes. La part que le village eut à payer, à la même époque, dans les contributions ordinaires (*gewone beden*), imputées au quartier dont il faisait partie, était de 490 livres.

Pour l'évaluation des foyers, on semble s'être basé sur un recensement de 1480. Dans la première moitié du même siècle, l'endroit avait une importance bien plus considérable; lors du recensement que l'on fit dans les neuf quartiers du marquisat, en

---

[1]) Il est assez étrange que Ph. van der Maelen, *Diction. géogr. de la province d'Anvers*, et A. Jourdain, *Diction. encyclop. de géographie histor.*, affirment que la commune n'est arrosée par aucun cours d'eau. Le *Leibeek* a une largeur de près de trois mètres; son bras mesure $1\frac{1}{2}$ mètre de large, et les trois autres ruisseaux ont une largeur d'environ deux mètres.

1435, Wavre-Notre-Dame comprenait 127 foyers, ce que nous estimons à environ 850 habitants, dont 22 pauvres [1]). En 1496, le village possédait 136 foyers; il y en avait 164 en 1526. Au milieu du XVIe siècle, la localité prit un grand développement: vers 1570, on y comptait 600 à 700 communiants et 61 fermes.

Pendant les combats sanglants contre les Espagnols dont le Brabant et la Flandre furent le théâtre dans la seconde moitié de ce siècle, Wavre-Notre-Dame fut cruellement éprouvé. En mars et avril 1577, le village se trouvait envahi par les soldats des Etats-Généraux, notamment par le régiment du comte d'Egmont. La plupart des habitants étaient, alors, réfugiés, avec leur bétail, dans la ville voisine de Malines.

Après l'évacuation de Lierre par les Espagnols, 21 mars 1577, deux compagnies du régiment d'Egmont furent envoyées dans cette ville. Elles y tinrent garnison jusqu'au 15 du mois suivant. Le gros de l'armée des Etats-Généraux avait en ce moment son camp à Wavre-Sainte-Catherine. Les troupes manquaient du nécessaire et, la caisse de guerre étant épuisée, on ne put payer leur solde. Le mécontentement général se fit jour à propos de la condamnation à mort de quelques malfaiteurs: une mutinerie éclata, et les chefs furent forcés de surseoir à l'exécution de la sentence. Le 3 août, le comte d'Egmont fit son entrée à Lierre, à la tête de trois compagnies.

Il résulte d'un rapport adressé par le magistrat de Wavre-Notre-Dame à l'administration du marquisat d'Anvers qu'après les guerres le nombre des communiants s'était réduit à une centaine, qu'il n'existait plus que 16 fermes, 37 habitations et 16 bonniers de terre cultivée. Ces chiffres permettent d'apprécier les terribles calamités qui frappèrent la commune à cette époque tragique [2]).

---

[1]) Par son testament, fait en juin 1266, Louis Berthout, dit de Berlaer, seigneur de ce lieu, de Keerbergen, Grammines, etc., légua, entre autres, trois livres aux pauvres *apud Sanctam Mariam in Wavera*. Ce curieux document se trouve imprimé dans notre notice sur Keerbergen.

[2]) Archives de la ville d'Anvers : *Staet der dorpen*, 1593. Comp. Mertens et Torfs, *Geschiedenis van Antwerpen*, 1845, T. I, p. 453 et suivantes; *Korte Chronijcke*

En 1800, le chiffre des habitants s'élevait à 1607. Un quart de siècle plus tard (1826), on comptait 412 maisons et 2147 habitants. Aujourd'hui, il y a, à Wavre-Notre-Dame, 553 habitations et une population d'environ 2800 âmes.

* * *

En 1606, l'église de Wavre-Notre-Dame fut incendiée par les troupes des Etats-Généraux, la contribution de guerre qui lui avait été imposée n'ayant pu être payée [1]. A l'effet de se procurer des fonds pour la reconstruction du temple, l'administration communale fut autorisée par les archiducs Albert et Isabelle à lever un impôt de 10 sols sur chaque tonneau de bière qui se consommait dans le village. Pareille autorisation fut donnée, le 27 Octobre 1611, à la localité voisine de Bonheyden qui obéissait alors au même seigneur que Wavre-Notre-Dame, Paul Mechelman, et dont l'église avait subi le même sort que celle de cette dernière commune [2].

Le 9 Mai 1623, Wavre-Notre-Dame fut imposé de 188 livres et 12 escalins, pour sa part dans le secours extraordinaire accordé au roi par les trois états du Brabant. Cette part était de 2675 florins et 3 sols, l'année 1693. En 1690, on fixa à 3344 florins et 6 sols le *taux* à payer par le village pour l'exemption de quartiers d'hiver. Par acte du 17 Octobre 1702, la commune fut prévenue qu'elle avait à contribuer pour 2361 florins au subside, alloué au

---

der stadt ende provincie van Mechelen, V, p. 37. Chr. van Lom, *Beschrijving der stad Lier;* La Haye, 1740, p. 59.

1) Van Gestel, *Historia archiepiscopatus mechliniensis.*

2) Archives générales du royaume: *Etablissements religieux,* liasse No. 498. Paul Mechelman (†, âgé de 75 ans et 7 mois, le 10 juillet 1631) et sa femme Béatrice Rampaert (†, à l'âge de 33 ans, le 19 juin 1603, dans la neuvième année de son mariage) furent enterrés, sous une épitaphe latine, dans l'église Notre-Dame, à Anvers, où l'on voyait, autrefois, leurs *obits.* Celui du mari était orné de quatre quartiers, savoir: 1°. Mechelman; 2°. d'argent à trois cors de sable, virolés d'or et liés de gueules; 3°. Stock; 4°. de gueules à l'aigle éployée d'argent. Le cimier de Mechelman est une tête et col de coq, issant d'une cuve ou pannier.

roi en cette année, pour la protection du pays, et ce en-dehors des impôts sur la population, les chevaux et le bétail. Pour les années 1714 et 1717, son *taux*, aux *Conincx beden* était de 318 florins, 14 sols et 3 deniers. En 1743, elle dut payer 161 florins, du chef des impôts sur la mouture et le bétail, pour six mois [1]).

Le 17 décembre 1629, les Etats-Généraux des Pays-Bas délivrèrent à Wavre-Notre-Dame des lettres de sauvegarde: ils déclarèrent prendre sous leur protection les habitants du village et leurs propriétés et les autorisèrent à se livrer à l'agriculture et à faire le négoce chez eux et au-dehors, sauf avec les villes ennemies ou neutres. Le document garantit, ensuite, aux ecclésiastiques et aux officiers de justice la possession de leurs emplois. Il est délivré sous la condition expresse que le village n'entreprenne rien contre la sécurité de l'Etat et qu'il paie les contributions mensuelles auxquelles il sera taxé [2]). Des lettres de la même teneur furent accordées à Wavre-Notre-Dame le 9 Novembre 1630 [3]).

Les comptes du village de 1639 et 1640 renseignent de nombreux passages de troupes venant de Berg-op-Zoom; elles étaient commandées par Arnould van Sunder, Corneille Michel Torf, Michel de Haas, etc. D'autres venaient de Lierre. Le 11 septembre 1639, 19 hommes, sous le commandement de Jean van Lier, de la garnison de Bréda, occasionnèrent une dépense de 36 sols.

Les guerres du XVIIe siècle, si funestes aux Pays-Bas, imposèrent à notre commune des sacrifices qui épuisèrent ses finances. Les contributions n'ayant pu être soldées en 1703, le Conseil de Brabant ordonna en septembre, d'user de rigueur pour faire rentrer les arrérages. Dans sa détresse, le magistrat sollicita de ce collège l'autorisation de se procurer les fonds, moitié par la contribution

---

[1]) Archives communales à Wavre-Notre-Dame.

[2]) Sur cette pièce est apposé un sceau, dont le champ circulaire est chargé d'un lion, sommé de la couronne dite royale; il tient de la patte droite un glaive et de l'autre un faisceau de flèches; sans légende.

[3]) Elles sont signées Henri van der Capellen. De pareilles lettres de sauvegarde furent délivrées à Bonheyden le 31 Mai 1638 (Archives communales à Wavre-Notre-Dame).

personnelle, moitié par les sommes provenant du vingtième denier. Dans sa requête, il exposa que le village avait été exécuté militairement par la garnison de Bréda et que Jacques van den Wijngaert, Jean De Peuter et Jean Penne avaient été emmenés à titre d'otages. Cette exécution et la mise en prison des trois personnages avaient coûté plus de 1000 florins. Pour éviter de nouvelles mesures de violence, le village était, de l'aveu des états provinciaux, convenu avec les autorités militaires de Bréda, de les satisfaire par $^1/_6$ des fonds, rentrant du chef du vingtième denier. La misère était grande. La soldatesque ne s'était pas bornée à emprisonner les hommes valides et à enlever les bestiaux, elle avait même brûlé les habitations, les écuries, les étables et les granges. On ne pouvait donc plus faire valoir les terres. Tenant compte de la situation, le Conseil de Brabant fit droit à la demande, le 10 septembre 1703 [1]).

* * *

Pendant la dernière campagne, une partie du régiment d'Albert François de Liedekerke, baron de Wavre-Notre-Dame, avait été envoyée dans ce village à l'effet de le défendre contre l'ennemi. Trois vaches, venues on ne sait d'où, ayant été prises dans la commune (le 4 août 1703), le secrétaire communal, Charles Joseph van Cauwenberghe, en ordonna la vente publique, non, toutefois, sans en avoir demandé préalablement la permission au seigneur. Le prix de vente, 50 florins, fut attribué par le colonel de Liedekerke à ceux de ses cavaliers qui avaient été chargés de la défense de sa baronnie; il réclama ce montant audit secrétaire par un cornette porteur d'une lettre bizarre qui, curieux spécimen du style et de l'orthographe d'un haut militaire et grand seigneur de ce temps, nous semble mériter d'être publiée. La voici:

---

[1]) Archives communales à Wavre-Notre-Dame et Archives générales du royaume: *Conseil de Brabant,* liasse No. 2604. Putte, Schrieck et Grootloo avaient reçu un octroi pareil, en date du 22 août de la même année.

„Monsieur,

Je vous envoye set home, qui est mon cornet, pour que vous luy donyé largent qui provient de la vant des 3 vaches qui ont été vandue aux profit des cavaliers de mon regiment qui ont este en sauve gard pandant set campagne a Marye Wavre le dit cornet y estoit ausi il scai come le tout se pase il y at bien des friponerye la de su, et l'anée qui vien Nous Nous revairons je suis monsieur vostre serviteur

Bruxelle le 6 de Xbre 1703. Liedekerke [1])."

L'animosité que respire cette lettre avait-elle pour cause l'insignifiance du prix de vente? Nous l'ignorons. Pour ne pas présenter d'importance historique, cet incident des trois vaches n'en constitue pas moins un épisode caractéristique du régime féodal.

* * *

En mars et avril 1704, le village de Wavre-Notre-Dame fut réquisitionné plusieurs fois aux fins de fournir des pionniers pour travailler aux ponts que *le major et capitaine des Guides, Oblet*, sur l'ordre de S. E. le marquis de Bedmar construisit sur les deux Nèthes, et des chariots attelés de quatre chevaux, pour le transport des matériaux. Ces ponts devaient permettre l'établissement *d'une route capable et aisée pour la marche des Armées depuis la rivière de Demer jusqu'à Merxem.*

Au printemps de 1713, des troupes holsteinoises au service de l'empereur campèrent à Wavre-Notre-Dame. Le 28 mars, les bagages de la moitié de ce corps d'armée furent transportés à Sempst et, de là, à Bruxelles; 67 chevaux avaient été fournis pour cette expédition; la moitié environ en fut relayée à Sempst. Lorsque, le lendemain, le reste des troupes quitta Wavre-Notre-Dame, la commune se vit obligée de requérir des chevaux dans les environs. Pour obtenir une indemnité de cette prestation, elle dut recourir aux Etats-Généraux du duché. On se borna à réclamer 72 florins, ce qui représentait deux florins pour chacun des 36 chevaux qui, de Sempst, avaient continué la route à Bruxelles [2]).

[1]) Archives communales de Wavre-Notre-Dame.

[2]) Ibidem.

En 1746, Martin Peters, bourgmestre de Wavre-Notre-Dame, fut réquisitionné par le commissaire Dörig aux fins d'envoyer des pionniers pour travailler au pont de Bonheyden [1].

* * *

A la fin du XVIIIe siècle, les Français, salués par une partie du pays comme *frères et libérateurs*, appliquèrent à Wavre-Notre-Dame leur principe d'égalité en y commettant les mêmes actes de brigandage et de vandalisme que dans le reste du pays. Les sculptures de l'église furent mutilées et les cloches détruites, comme on le verra plus loin par les inscriptions de celles qui ont rémplacé les anciennes.

Comme tous les prêtres de la région, le curé Van Keer fut en butte aux haines des sansculottes. Pour échapper aux persécuteurs, il se cacha chez ses paroissiens, en changeant parfois de refuge. C'est ainsi qu'habillé en forgeron, il travailla pendant quelque temps dans la forge de Guillaume Duchamps († en 1823). Clandestinement, il accomplissait les offices religieux dans une ferme, située *Molenstraat*, et habitée par Gommaire Lens, bâtiment qui, au témoignage des ancrages de la façade, date de 1662 et semble être la construction la plus ancienne de l'endroit. M. J. B. Notelteirs, né le 22 février 1798, doyen d'âge de la commune, y fut baptisé dans une chambre du rez-de-chaussée [2]. Le 30 brumaire

---

[1]) Archives communales à Wavre-Notre-Dame.

[2]) C'est le père de notre honorable ami, M. Paul Notelteirs, fonctionnaire au Ministère de la Justice. Originaire de Wavre-Notre-Dame, M. Notelteirs a bien voulu porter un vif intérêt à notre modeste travail, et, non content de nous avoir mis à même, par l'intermédiaire de M. D. van Reeth, secrétaire communal, de consulter les archives locales, il s'est livré lui-même à des recherches assidues. Aussi lui devons-nous bien des renseignements sur l'histoire de son lieu natal. C'est grâce à M. Notelteirs que nous avons obtenu de M. Michel van Roost, curé de la paroisse de Sainte-Marie, à Schaerbeek, également originaire de Wavre-Notre-Dame, une note archéologique des plus intéressantes sur l'église de ce village, église dont M. Van Roost, on le verra, a fait une étude très approfondie. Ce digne curé, dont la réputation d'archéologue et d'ami des arts n'est

an VII (21 novembre 1799), à $6^1/_2$ heures du matin, arrivèrent le fameux J. B. le Noir, commissaire du canton de Duffel, l'exécuteur des basses-œuvres de la République, et J. Fijen, juge de paix, accompagnés d'un détachement de la force armée, pour arrêter le curé et son vicaire, Jean Daems. Après avoir fait passer un interrogatoire à la femme Lens, qui déclarait que les ecclésiastiques étaient absents depuis cinq à six jours et qu'elle ignorait leur séjour actuel, les sbires du gouvernement français visitèrent la maison de fond en comble et partirent sans avoir rien trouvé à emporter [1]).

Ce ne fut que le 2 mai 1802, que le curé Van Keer put reprendre possession de son église, ainsi que le prouve l'annotation suivante, faite par lui en marge d'un acte de mariage inscrit à cette date: *Publice, quia a 2da die maji incoepimus publice facere functiones nostras ex concessione gubernii gallici.*

* * *

En 1523, la Kermesse de la paisible commune fut marquée par un drame sanglant. C'était le 8 septembre. Les frères Simon, Jean

---

plus à faire, est le fils de M. Henri van Roost, né en 1803, qui, pendant près d'un demi-siècle, a été instituteur en chef de Wavre-Notre-Dame. La longue et remarquable carrière de cet homme de bien fut couronnée, en 1871, par le Roi Léopold II, qui le nomma chevalier de son Ordre. — Enfin, M. Notelteirs nous a procuré, de la part d'une personne compétente, des appréciations curieuses sur le fameux *Peerken uit 't Boekweitstroo.* Nous le remercions cordialement du concours précieux qu'il nous a prêté d'une façon si aimable pour la présente notice. N'oublions pas non plus d'adresser l'expression de notre vive reconnaissance à M. le Chanoine Bogaerts, archiviste de l'archevêché, des détails qu'avec son obligeance habituelle il nous a communiqués sur les anciens curés de notre commune.

[1]) Procès-verbal desdits fonctionnaires, publié dans *l'Annuaire de l'Archevêché de Malines,* de 1864. C'est à tort que le vicaire y est nommé *Danis.* Cette publication contient une foule de documents authentiques du plus haut intérêt sur les infamies commises par les Français, dans l'archidiocèse de Malines, sous la devise fallacieuse: *liberté, égalité, fraternité.*

et Laurent Keldermans, attablés dans une auberge [1]), interpellent un fifre, ayant nom Gilles Vereyck, et lui demandent de les égayer par son instrument. Le musicien ambulant, croyant qu'on se moque de lui, refuse, en disant qu'on ne le paierait pas. Pris de colère, Simon le bouscule contre un banc, sans, cependant, lui faire mal. Certain Henneken Zomer lui reproche sa brutalité. Il reçoit un coup de dague de Jean Keldermans qui intervient intempestivement pour son frère. Six ou sept des assistants tirent alors leurs couteaux et attaquent les trois frères. Simon frappe de sa dague à droite et à gauche; il est paralysé dans ses mouvements par la *bazin* qui se cramponne à lui. Son frère Laurent, voulant porter un coup au dit Zomer, blesse à la tête certaine Catherine van Roye, assise auprès de son fils. La malheureuse meurt de sa blessure trois jours après. Bien que les Keldermans, apparemment des notables de la commune, eussent payé une indemnité à la famille de la victime, ils allaient être arrêtés sur l'ordre de l'écoutète de Malines. Aussi jugèrent-ils prudent de quitter le pays. En lieu sûr, ils sollicitèrent la grâce de l'empereur-duc, Charles-Quint. Elle leur fut accordée par lettres-patentes, données en novembre 1524. Ce document ne se rapporte, toutefois, qu'à Simon et Laurent. Nous ignorons si, plus tard, pareilles *lettres de rémission* furent délivrées à leur frère Jean. [2])

* * *

Wavre-Notre-Dame ne semble pas avoir jamais possédé de château fort; on n'en trouve aucun vestige. Les documents que nous avons pu consulter ne font pas mention de résidence seigneuriale dans cette commune. Les seigneurs y firent sauvegarder leurs droits par leurs officiers.

---

[1]) Il existait, autrefois, à Wavre-Notre-Dame, une auberge, dite *de herberge van Geldere*. Elle est mentionnée, entre autres, dans un acte de relief de l'année 1551. Son nom lui avait été donné, évidemment, d'après les filles de Sophie Berthout et de Renaud II, comte, et puis, duc de Gueldre, lesquelles, on le sait, possédèrent le pays de Malines après la mort de leur grand-père maternel.

[2]) *Chambre des comptes de Brabant*, No. 637, fo. 213.

Plusieurs corporations religieuses, telles que l'abbaye de Roosendael, à Waelhem, la commanderie de Pitzenbourg, à Malines, et d'autres, avaient dans notre village des biens, consistant en cens, terres arables, prairies et bois [1]. Il y existait un grand nombre de fiefs dont l'origine remonte, en partie, à l'époque des Berthout, les plus anciens seigneurs de Wavre-Notre-Dame. Aucun de ces fiefs n'avait, toutefois, qualité de seigneurie : c'étaient des fermes, des maisons, des terres, des bois et des cens, sans grande importance.

De même que celles de plusieurs autres communes du pays de Malines, la garenne de lapins et la perdrisserie de Wavre-Notre-Dame furent données, en 1467, à ferme à Guillaume Block, pour la durée de neuf années. Ce personnage mourut quelques années après. Sa veuve reprit tous les contrats du défunt, vers 1471 [2].

Par suite de la situation du *Waverwald* sur les frontières des diocèses de Liège et de Cambrai, les évêques de ces diocèses y levaient des dîmes et des cens sur les parties défrichées. Dès un temps reculé, la moitié de la dîme (*graen- ende hout thiende*) de Wavre-Notre-Dame fut donnée, par le seigneur de Malines, en fief à des particuliers ; l'autre moitié appartenait à l'évêché de Cambrai, jusqu'à une époque très rapprochée de nous.

Le 3 février 1469, l'une de ces moitiés fut relevée par Jean van der Heyden, dont le père, Louis, l'avait possédée antérieurement. Il la transporta le même jour à Louis van Heyst, gentilhomme malinois. Vers le milieu du siècle suivant, Jean Vrancx tenait en fief cette moitié [3]. Anne Vrancx en fit le relief, le 10 avril 1556, comme héritière de son frère précité. Elle s'allia à Jean de Milde. Après sa mort, Pierre, fils de feu François Vrancx, fut investi du fief pour

---

[1] Citons un bois appelé d'*Elsenbosch*, d'une étendue de près de 24 bonniers, sis près du *Bermoertere;* ce bois mouvant de la Cour féodale de Malines, fut relevé, le 26 Mars 1574, sur Anne Boeyenhals, alors abbesse de Roosendael, par suite de la mort de Catherine Cloets, dernière abbesse de ce monastère (M., 2, fo. 163 vo).

[2] *Chambre des Comptes de Brabant*, No. 11,898, I, fo. 27, et III, fo. 22 vo.

[3] *Daer aff dander helfft toebehoort mynen heere den bischop van Camerycke.*

les héritiers de cette dame (28 juillet 1569) [1]. Au partage, la dîme échut à messire Jean, maître Louis, Marguerite et Marie, enfants de Jean Vrancx. Les trois premiers de ces frères et sœurs cédèrent leur quart à Rombaut Huens et à Conrard van Halen.

La famille Huens possédait encore une partie de cette dîme au commencement du XVIIIe siècle. Par testament du 25 octobre 1721, elle la légua à une fondation de deux chapellenies qu'elle avait instituée en l'église collégiale de Notre-Dame-au-delà-de-la-Dyle, à Malines. A la même époque, la douairière du chevalier de Doetinchem jouissait de $^1/_6$ de la moitié de la dîme.

Vers le milieu du XVIIIe siècle, des portions de la dîme féodale de Wavre-Notre-Dame revenaient, entre autres, au curé de la paroisse, à la famille Cleymans et à Marie Françoise Charlotte Joséphine van der Noot, épouse de Claude François le Roy, marquis de Valanglart. Cette dame avait hérité de sa part comme fille unique de Françoise Lambertine Huens, veuve de Charles Ferdinand van der Noot, colonel espagnol, et cette dernière l'avait tenue, probablement, de ses parents, François Huens, licencié-ès-lois, échevin de Malines, et Marie Thérèse van der Zijpen.

De même qu'à Putte, Schrieck et Beersel, le maître du château de Waesbeke, sous Putte [2], levait quelques cens à Wavre-Notre-Dame; il y en avait 17 en tout. Par acte passé le 17 mai 1698, devant le notaire Van Locht, à Bruxelles, la duchesse d'Arenberg, d'Aerschot et de Croy [3], tutrice de son fils, le duc Léopold, abandonna la jouissance de ces revenus à son couvent des religieux célestins, à Héverlé, qui venait de subir de grandes pertes par des procès et des dégâts dans ses polders près d'Anvers [4].

* * *

[1]) *Chambre des Comptes de Brabant,* N°. 17839.

[2]) On trouve un aperçu historique de ce château dans notre notice intitulée : *Putte, Schrieck et Grootloo et leurs seigneurs.*

[3]) Marie-Henriette de Caretto, dame de l'ordre de la Croix étoilée, épouse du duc Philippe Charles François.

[4]) *Cour féodale de Malines,* passim; *Aveux et dénombrements* présentés à la Cour féodale de Brabant, No. 7655, 7786, 7790 et 7792.

Depuis une époque assez éloignée, il existait, à Wavre-Notre-Dame, une société de tir, sous le vocable de Saint-Sébastien. Elle reçut de nouveaux statuts, le 19 octobre 1644, de la *Groote Gulde van den Edelen Handbooghe*, à Louvain, de laquelle relevaient toutes les gildes similaires du Brabant et du Pays de Malines. On fit imprimer ces statuts en 1653, de l'aveu de messire Charles de Buyle, *hoofdman*, Adrien Verbeeck, *roi*, Jean van den Eynde et Jean van der Auwera, doyens de la confrérie louvaniste. En 1736, Guillaume Claude de Ruysschen, comte d'Elixem (on écrivait à cette époque *Elissem*), alors baron de Wavre-Notre-Dame et *hoofdman* de la gilde, fit don à celle-ci d'un registre dans lequel on inscrivit les statuts et la liste des sociétaires, à partir de l'année 1685. Cette liste a été continuée, depuis, jusqu'en 1826. Le manuscrit est intitulé : *Register van de Edele Handbogh Gulde onder de protectie van den Edelen Ridder en H. Martelaer S. Sebastiaen.* Après ce titre, on y voit une miniature, sans grande valeur, représentant le martyre du saint, et, sur le troisième feuillet, dans un cartouche, supporté par un griffon et un lion, tous deux d'or, sommé d'une couronne, les écus des de Ruysschen (rien que l'aigle, de face) et de Visscher (le sautoir). En-dessous de ces armoiries, une inscription rappelle le nom et les titres du donateur et de sa femme.

Cette gilde s'est maintenue péniblement jusqu'en 1856. Elle fut remplacée, en 1859—1860, par une société de fanfare, à laquelle on donna le nom de *Graef van Elissem.* La présidence d'honneur de cette nouvelle société fut offerte à Joséphine Louise, comtesse Van der Noot de Duras, douairière, en premières noces, de Louis Lamoral, prince de Ligne, et remariée à Charles Ferdinand Joseph, comte d'Oultremont, maître des cérémonies de la Cour de Guillaume Ier, roi des Pays-Bas, et à son fils, Adrien Eugène Paul, comte d'Oultremont de Duras. Cette dame fit don à la fanfare d'un beau drapeau, orné de ses armoiries [1]). Dans le registre de la société de musique, on remarque, sur le premier feuillet, les

---

[1]) Voyez le *Journal de Bruxelles,* du 18 octobre 1862. Mme d'Oultremont mourut à Paris, le 4 mars 1863.

écus des d'Oultremont [1]) et Van der Noot [2]), supportés par un homme sauvage, armé de sa massue, et un lion au naturel, le tout, entouré d'un pavillon, aux armes de Van der Noot, doublé d'hermine et sommé d'un bonnet de prince.

* * *

Parmi les drossards de Wavre-Notre-Dame, nous avons rencontré: Guillaume de Moer alias Laemans, qui figure dans un acte de relief du 4 janvier 1563 (n. st.). Jacques Henri van den Bossche est cité comme drossard de la baronnie, en 1719 et 1724. Plus tard, ces fonctions furent exercées par Jean Bapt. Waeyenborgh, notaire à Malines, mort le 18 février 1814, à l'âge de 74 ans. Il gît à Muysen, près de sa femme, Anne Marie Cornelie Peeters, et de son frère, Jacques, curé de l'église des S. S. Pierre et Paul, à Malines.

Martin Peters est cité comme bourgmestre de Wavre-Notre-Dame dans des documents d'avril 1746. Jean Bapt. Verbeeck occupait sa place déjà le 24 octobre de la même année.

Lors de l'occupation française, Jean Henri van den Brande, né à Wavre-Notre-Dame, le 7 septembre 1750, fut nommé maire de la commune. Il resta à la tête de l'administration jusqu'au 18 septembre 1807, jour de sa mort. Sa femme était Anne Catherine Janssens.

Il eut pour successeur Joseph Albert Palms, brasseur, né le 3 avril 1764, et marié à Marie Thérèse van Saet. Lorsque, le 11 janvier 1821, Koningshoyckt fut érigé en commune, on attribua à celle-ci le moulin dit le *Boschmolen*, avec les environs près des *Koningsbosschen*, quoique plus rapprochés de Wavre-Notre-Dame, centre, que de Koningshoyckt. C'est que l'administration du temps était demeurée inactive, nonobstant la proposition d'un conseiller

---

[1]) De sable au chef cousu de gueules, au lion d'argent, armé, lampassé et couronné d'or, brochant sur le tout.

[2]) D'or à cinq coquilles de sable, posées en croix.

de réclamer l'annexion de ce coin dépendant déjà de la paroisse de Wavre-Notre-Dame.

Le bourgmestre Palms décéda le 17 november 1824. Son frère Jacques, commerçant à Malines, lui succéda, mais mourut peu de mois après. Il fut remplacé, le 12 octobre 1825, par Jacques Op de Beeck, né le 4 janvier 1790, qui eut pour femme Marie Anne Beullens. Il avait assisté à la campagne de Napoléon en Espagne; il resta bourgmestre jusqu'au 8 avril 1830.

Le 25 novembre de la même année, sa place fut conférée au notaire François-de-Paule Guillaume de Pauw, né à Ruysbroeck, près de Puers, le 2 avril 1780, époux d'Elisabeth Thérèse Bogaerts. Il se démit en octobre 1836 et mourut le 29 décembre 1843.

Son prédécesseur Op de Beeck fut renommé bourgmestre en son remplacement; il garda ce poste jusqu'à sa mort, arrivée le 31 décembre 1860.

Le 11 février suivant, on lui donna pour successeur Edouard Pierre de Pauw, né le 27 février 1817, fils de l'ancien bourgmestre De Pauw.

C'est à De Pauw fils que la commune est redevable de nombreux embellissements et d'améliorations de tout genre. Les électeurs du canton de Duffel l'envoyèrent, en 1874, au conseil provincial d'Anvers. Cet homme de grand mérite fut arraché à l'affection de ses administrés le 30 juillet 1882 [1]).

Depuis ce moment, jusqu'au commencement de 1885 les fonctions de bourgmestre furent exercées, successivement, par les échevins Ver Tommen et Torfs. Enfin, le 12 janvier de cette année, on nomma titulaire Jean Joseph op de Beeck, né le 9 décembre 1816, parent du célèbre empirique Pierre dont nous parlerons plus loin.

(A suivre).

---

[1]) Voyez le Journal *la Dyle*, de Malines, du 30 juillet 1882.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Ochten- de Wattigny (Van). — Onuitgegeven genealogisch fragment [1]) van 1696. — Teodoer baron van Wattignij liet nae:

a. Dirck, Heeft veel nakomelingen gehadt.

b. Guyllyam, jonger broer van Hr Dirck, gingh na Utrecht en troude int Jaar XIVc en twintigh met Alida doghter van Gebhardt Heer van Ochten in Gelderlandt die voerde drie swarte vligende vogels op goudt. Liedt na:

ba. Jan, troude de doghter van Herman van Steenrel sterft sonder oir.

bb. Dirck de Wattigny nemt syn moeders naam aen dogh behielt syn vaders wapen troude int Jaar XIVc en drie en vyftigh met Hedwigh van trinde Johans doghter. Dirckebroer liedt na:

bba. Anna geboore XIVc LIIJ sterft ongetroudt int Jaar XVc en seven en veertigh oudt drie en negentigh Jaar.

bbb. Willem geb. den iii April XIVc LVIJ troudt int Jaar XIVc en negentigh met Mechtelt de With. Liet naa:

1. Dirck van Ochten troudt int Jaar 1519 met Maria van Sonnevelt. Liet na:

1*a.* Jan, geb. 1520, sterft int Jaar 1536 sonder oir.

1*b.* Maria van Ochten troudt Dirk van Bemmel Hendrickxsoon. Liet na:

1*ba.* Dirck van Bemmel die troude Alijt van Zuijlen met kinder.

2. Willem van Ochten troudt int Jaar 1525 met Teodora Splinter van Tetwijk haer moeder was Tetwijk. Liet na:

2*a.* Dirck, sonder oir.

2*b.* Willem, troudt Anna van Leeuwenbergh. Liet na:

2*ba.* Willem, geb. 1561, troudt Mari Bosch van Cuylenburg, doghter van Willem en Angenes van der Hoeven. Liet na:

1) Zie Navorscher XVII, blz. 56; XXV, bl. 632. — Het fragment berust op de Univ. Bibliotheek te Utr.

2*ba*[1]. Dirck van Ochten, geb. 1582, troudt Willemina van Bemmel, dogther van Dirck en Alet van Zuylen. Liet na:

2*ba*[1a]. Willem van Ochten, geb. 1615, Rentmeester der Riderl: convente van Oudtwyck, troudt met Gerada van Oldenburgh, doghter van Albert en Lambarta van Eeden. Liet na:

I. Debora, geb. den 3 Sept. 1643.

II. Johan, geb. 1646.

III. Anna Cornelia, geb. 16 Novemb.

IV. Godart, geb. 31 Dec. 1655.

Hymers. — A clergyman, named Hymers, lately bequeathed a large sum of money for the foundation of a high school in Hull. Can some of the readers of this review tell me wether Hymers is a Dutch surname, and wether any of the family have borne a coat of arms. If so, what was the crest and motto (if any)? What is the origin of the name Hymers? Is it the same as Hindmarsh?

Any information given as to the derivation of the word, or on the points raised above will be thankfully received by John Bilson, 23 Parliament street, Hull, or by the Editor, Utrecht.

De Vos (XXXIX, 64). — Nadere nasporingen hebben opgeleverd dat Pieter de V. tr. Christina Polsnitz (ten onrechte gedrukt Christina Potnels) wed. v. Johannes de Vos † vóór 2 Sept. 1725. Uit haar 1ste huwelijk Johannes Coenraadsz. ged. te Jutucoreen 2 Sept. 1725. Behoorde deze Christina Polsnitz aan de familie P. van wie het wapen staat beschreven in Rietstap, Armorial général IIde ed. (vide *Dax*). Reynier Jacobszoon was de zoon v. Reynier de V. blijkens extrakt uit het testament (7 Aug. 1703) van Sijbrandus Wijlsma van Leeuwarden en Francina Clara Francen van Colombo — „aen des testatrices oudste susters soontje Reijnier Jacobsz. de Vos present te Cust Coromandel een goude kalkdoos met deszelfs ketting." Reynier de V. was Assistent te Galle 1667: opperkoopman en Dissave Mature (Ceylon) 1689: Schepen te Batavia 1693. (zie Valentyn „Uit en thuis reize." Val: Deel IV. bl. 125.

Reynier de V. repatriëerde met zijne huisvrouw: (Val. ib.) waarschijnlijk Dorothea Francen. Gaarne vernam men nadere bijzonderheden aangaande Reynier de V. Was Pieter zijn zoon?

Galle (Ceylon). F. H. DE VOS.

Bongardt. Wat is er bekend van afstamming en nadere betrekkingen, wapen, enz. van Godfried Bongardt, overleden 27 Oct. 1768 (of 1748) en zijne vrouw: Johanna de Vos, overleden 26 Aug. 1748, beiden vermoedelijk te Haarlem of te Amsterdam.

Leiden. FROMMANN.

Des Vilattes (XL, 616). Geen brochure, maar een lijvig, kostbaar, op Hollandsch papier gedrukt boek verscheen over het geslacht Des Villates. Van dit werk, dat niet in den handel is en waarvan slechts 125 exemplaren gedrukt werden, luidt de volledige titel: „Des Villates en France et aux Pays-Bas. Notes généalogiques recueillies par deux arrière-neveux, le comte L. de la Bontetière et Mr. A. J. Enschedé, archiviste-bibliothécaire de Haarlem". Haarlem, Jean Enschedé et fils, 1881. — In den catalogus der nagelaten boeken van Prof. J. A. Alberdingk Thijm wordt nog onder n° 1953 het volgende handschrift beschreven: Différents documents relatifs aux Villates, de 1364 jusqu'à 1660. Entre autres, contrat de mariage de René de Villates et Anthoinette Briaud, 1596, item de Gabriel de V. et de Louise Reignon 1660, etc. Copies authentiques „collationées sur les originaux," et signées Rozel. — M. S. de 17 pages. Vers 1700. fol.

Zutphen. J. GIMBERG.

Des Vilattes, Villates (XL, 616). Prof. dr. Jan ten Brink behandelde dit onderwerp in De Oprechte Haarl. Courant van 31 Mei 1887, nr. 124, en in de Haagsche Stemmen van 26 Nov. van hetzelfde jaar, nr. 13. Beide laatste opstellen betreffen den Baron Jean Henri, die een enkele maal vermeld wordt in het Dagblad van Municipaliteit van Amsterdam, doch te Burg-Steinfurt overleed „in het tweede jaar der Bataafsche vrijheid".

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Des Villates (XL, 616). Je signale à la personne qui fait des recherches sur cette famille, l'ouvrage suivant qu'elle ne connaît peut-être pas: „Brieven over wijsgeerige en andere onderwerpen; door Jean Henrij Des Villatès. [Niet vertaald]. In 's Graavenhage, bij J. C. Leeuwestijn. m.dcc.xcv."

In 8°, VIII pp. pour le titre, la préface et la table des matières, 279 pp. de texte, et 1 p. non cotée contenant le prospectus d'un ouvrage intitulé: Zedekundig handboek voor den burgerstaat, uit het hoogduitsch vertaald door Everhardus Volkersz. — Voici le sommaire des lettres: I. Over de vereischten in het schrijven van brieven. II. Over het waare schoon. III. Over den godsdienst. IV. Over den godsdienst en de wijsbegeerte. V. De geschiedenis van den man met het ijzeren masker. VI. Over de gevoeligheid. VII. Antwoord op de vorige brieven. VIII. Over de weelde en haare gevolgen. IX. Over den slaavenhandel. X. Onderzoek, of men recht heeft om vrije menschen tot Slaaven te maaken, en of de Negers in slaavernij blijven moeten. XI. Over de jaloezij of minnenijd en haare gevolgen. XII. Antwoord op de voorige brieven, en besluit.

Gand. DR. PAUL BERGMANS.

Tra Kranen (XL, 601). Tra en Kranen zijn in der daad oorspronklik twee verschillende geslachtsnamen, aan twee verschillende geslachten eigen. En als zoodanig bestaan ze nog heden, ieder op zich zelven. In de vorige eeu huwde een Kranen met eene Tra [1]). Een zoontje uit dien echt geboren, kreeg den naam van zijnen grootvader aan moeders zijde, voluit bij den zijnen gevoegd. Dit kind, Jan Tra Kranen, is de stamvader geworden der hedendaagsche maagschap Tra Kranen, verkeerdelik ook wel eens Trakranen geschreven. Een lid dier maagschap, te Amsterdam wonende, heeft mij, eenige jaren geleden, toen ik mijn Geslachtsnamenboek schreef, op mijne aanvrage deze bijzonderheid medegedeeld, en met volle namen en toenamen, jaartallen, enz. uit zijn geslachtsregister aangetoond. Wijl mijn Geslachtsnamenboek uitsluitend een taalkundig en in geenen deele een geslachtskundig werk is, zoo heb ik, bij de behandeling van den naam Tra Kranen, deze bijzonderheden daarin

1) Jan Kranen, geb. te Zwol 1670, huwde in 1698 met Catharina Tra en nam in 1728 na het overlijden van een broeder zijner vrouw den nm.: Tra Kranen aan. Zie: Vorsterm. v. Oijen. Stam- en wapenb. III, 212. Red.

niet opgenomen. Ik heb die aanteekening, met honderden anderen soortgelijken, na de voltooiing van mijn werk, als mij verder nutteloos, vernietigd. Navraag en onderzoek bij de maagschap Tra Kranen kan de waarheid van het bovenstaande bevestigen. Zoo ik had kunnen vermoeden dat ooit iemand zoude twijfelen aan de waarheid in deze of gene zaak, in mijn Geslachtsnamenboek vermeld, ik hadde die aanteekeningen, ter overtuiging, wel bewaard. Eens voor al zij den twijfelaar hier verkondigd, dat alle mededeelingen in mijn werk, als vrucht van naukeurig onderzoek, en uit de vertroubaarste bronnen versameld, eenvoudig op waarheid zijn gegrond. — Uit het bovenstaande blijkt dat de duiding van Tra Kranen als Ter kranen, Bij de kraan (hijschtuig), geen steek houdt. Tra is eenvoudig eene samentrekking van Ter Aa, dorpsnaam. En Kranen is vrij zeker anders niet als een patronymicon, een oud-hollandsche tweede-naamvalsform (als de geslachtsnamen Joosten, Krynen, Jorissen, Thijssen van de mansnamen Joost, Krijn of Quirinus, Joris of George, Thijs of Matthias) van eenen ouden, thans buiten gebruik zijnden mansdoopnaam Cran (Kraan), dien ik wel niet kan aantoonen, maar die toch, blykens het patronymicon Kranincx, nog heden als geslachtsnaam voorkomende, ontwijfelbaar oudtijds bestaan heeft. JOHAN WINKLER.

Amsterdam. — Noms des personnes, dont le mariage a été solennisé dans l'Eglise Réformée Wallonne d' par Monsieur P. Chevallier, Pasteur de la dite Eglise depuis l'an 1797 jusqu' à l'an 1821.

1797 12 Mars Henricus Breyl past. à Weidenesse et dem̄ Machteld Geertruy Lenaerts.
19 Juin Johannes Cornelis Spengler et Johanna Cornelia Schut.
18 Juillet Cornelis Abrahamsz et Anna Swart [1]).
6 Août Gerard Kelderman et Hester Alida Peer.
16 dito Johannes Engelhardus Lublink et Maria Christina de Wit.
1798 23 Avril Jacob Zeewoldt et Esther Maria Berthon.

[1]) Hunne dr. Elisabeth Bregitta Antonia huwde in 1844 met Mathile Jacques, zn. van Ds. Chevallier (zie de genealogie van dit geslacht in het „Bulletin de la commission pour l'histoire des églises Wallonnes, 1890, afl. 4).

29 Juillet Jean Boissevain et Susanna Elisabeth Sellschop.
28 Octobre Jan Fraast et Lucretia Ruhard.
1 Décembre Mr. Pibo Antonius Brugmans et Anna Ruysendaal.
1799 10 Février Hendrik Buker et Wilhelmina Jacoba v. Hoorn.
11 Octobre Jan Brouwer Jr. et Anna Sara Kuyper.
1800 18 Mai Huybert Kuyper et Catharina Elisabeth Kesman.
18 dito Jean Elie Dupuy et Marianne Elisabeth Ozij.
16 Novembre Rutger Ouwers de Geertruy de Bellon.
1801 25 Janvier Johannes Philippus Freyss et Anna Christina Pape.
8 Mars Everard van Weede et Cornelia Maria v. Lennep.
29 dito Jan Frederik Heijdeman et Maria Salomée Duportuij.
25 Avril Johannes Breur et Agatha Catharina Berg.
18 Juillet Pieter Alexander v. Boetzelaar et Breghje Agatha Alewijn.
16 Août Daniel Siegfried Docen [1]) et Jeanne Marie Schelle.
30 dito Cornelis Sijlvius v. Lennep et Sophia Elisabeth Backer.
13 Septbre Lucas Koops et Anna Lods.
8 Novbre Gerrit Roelofsen et Anna Pauw.
24 dito Jean François de Latte et Catharina Margouil.
1802 17 Janvier Wilhelmus Pieter Mondt et Catharina Louisa v. Oort.
17 Avril Mr. Nicolaas Entrop Muller et Catharina Johanna Sara Berck.
25 dito Antony Peter Swaen et Marthe Combêtes.
16 Mai Johannes Theodorus Nierhoff et Marie Lucrèce Fardon.
11 Juillet Johannes Finckensieper et Antoinette Henriette Combêtes.
31 Août Nicolaas Egbertus Scheele et Francina Marcella Baarselman.
10 Octobre Willem Jacob Laclé Med. Doct. et Anna Arnolda Bols.
19 Décembre Pieter de Klerk et Christina Duperdui.
1803 2 Janvier Anton Willem Gether et Arnolda Elisabeth Stapel.
20 Février Théodore Justes et Maria Carjat.
10 Avril Pieter Philippus Pollet et Maria Margaretha Gregorius.
10 dito Joachim Christoffer Schumacher et Maria Corbeau.
22 Mai Andries Beetz Jr. et Bartruyda Boot.
3 Juillet Pierre Piët, et Susanna Françoise Kier.
28 Avril Johannes Brunner et Marie Lea Navelle.
18 Septembre Louis Marie Borel et Marie Elisabeth de Fauré.
9 Octobre Gabriel Fabre et Mariana Martin.
16 dito Samuel Elter et Johanna Margaretha Calkoen.
27 Novembre Johannes Bruijn et Petronella Emelie Stapel.
18 Décembre Pieter Jan Brouwer et Anna Jacob de Harreguy.
1804 19 Février Carel Daniels et Apolonia Stapel.

---

[1]) of Doren?

8 Avril Meinard Johan Macaré et Dionisia Johanna de Groot.
6 Mai Jean Etienne Martin et Sophia Catharina Kupke.
6 dito Wouter Hendrikse Louwen et Anna Cadot.
25 dito Willem Arnold Alting Lamoraal van Geusau et Sibylla Hendrina Wilhelmina Umbgrove.
24 Juin Jean Baptiste Etienne Branchu et Agatha Cornelia Lemmes.
25 Juillet Johan Adolph Gerken et Catharina Planta.
29 dito Cornelis v. Vilvoorden et Catharina Jongbloed.
19 Août Wilhem *(sic)* Willink Jr. et Margaretha Catharina v. der Voort.
24 Novbre Henry Singendonck et Egberta Angelique Falck.
26 Décbre Jan Harris et Margaretha Geertruid Chevallier (dochter).
1805 3 Janvier Frans Schut et Antoinette Carolina Agatha Brun.
24 Février Charles Menard Simon Thomas et Maria Stellingwerff.
24 dito Jacob le Comte et Neeltje Bosch.
12 Mai Abraham Wiel et Elisabeth Catharina Knipschaar.
3 Novbre Tames Cornelis de Jong v. Stralen et Anna Maria Magdalena v. Hierden.
16 dito Elie François le Normant et Plilippina Martha Renetta Willemina Elisabeth v. Ouwenaller.
1806 30 Mars Mr. Frederik v. de Poll et Elisabeth v. Vollenhoven.
25 Mai Pieter Groeneveld et Johanna Maria Daniëls.
25 dito Jean Louis Roch Nez et Elisabeth Bethmer.
9 Novbre Johannes Harmanus Gobels et Susanna Louisa Guillot.
1807 2 mai Gerrit Muller et Emilie Susanne Marie Voltelen.
26 Décembre Cornelis v. Zwieten et Johanna Antoinette Happs.
1808 10 Janvier Balthasar Berns et Maria Susanna Manché.
10 Septbre Jean Jacques Middelhoven et Hermanna Bekker.
1 Octobre Jan Cornelis Rens et Jeanne Marie Berg.
22 dito Jan Willem Engels et Sara Maria Visser.
1809 14 Mars Gerrit Meijnts et Florentina Catharina Verster.
22 Avril Louis, baron de Munch et Theodore Agatha v. Westrenen-Themaat.
23 dito Jean François Glezot et Margaretha Pallant.
14 Mai Hermanus Bernardus Wijnands et Elisabeth Ladru.
16 dito Jan Jacob de Groot et Gerardina Cornelia Kolff.
12 Septbre Charles Frédéric Maurice de Lepel et Marie Madelaine Couderc.
24 dito Jean Vincent et Maria Elizabeth de Weisz.
18 Novbre Willem Arent Wieling et Petronella Gerhardina Umbgrove.
1810 18 Février Abraham de Neufville et Margaretha Cornelia Clara v. de Poll.
29 Mars Mr. Pieter Johan Bodaert et Sara Agatha le Jolle.
11 Avril Emanuel Bringeon et Marianne Petronella Razoux.
15 dito Paulus Mattheu Noordziek et Johanna Geel.

6 Mai Henricus Scheerder et Catharina Mentz.
8 dito Paul Elzelin de Klopper et Cornelia v. Nueborgh.
8 Juillet Jan Laan Willink et Sara Clasina Maria v. der Voort.
7 Août François Everard Cornelis Pieter Taats van Amerongen et Ernestina Henrietta Paulina Hogguer.
1811 1 Mai François Antoine Hubert et Sara Charlotta la Fargue.
11 Décembre Guillaume Mollerus et Marie Jeanne de Faesch.
29 dito Jaques Abraham Pavillard et Elisabeth Moerenhout.
1812 13 Mai Mr. Willem Backer et Agneta Antonia Alewijn.
13 Septbre Jean Wilhelm Smitt et Henrietta Aleida Chevallier (dochter).
6 Novbre Jean George Amede Maritz et Benjamin v. de Polder.
1813 28 Avril Jonas Witsen Straalman et Anne Paulina Renouard.
11 Juillet Antonius Hartman et Elisabeth Straatman.
25 dito Louis Adelaïde le Normant et Sophie Elisabeth Gartman.
30 dito Willem Hendrik Groote et Anne Marie Lequesne.
26 Août Mr. Anthony Backer Jr. et Hester Bierens.
4 Novbre Jacob Carel Abbema et Isabella Marie Smissaert.
7 dito Cornelis George Rumff et Christina Susanna Poupar.
1814 16 Févr. Mr. Adriaan Taunay et Matilde Heshuyzen.
8 Mai Louis Frédéric Bopp et Susanna Marie ? [1])
28 Août Gilbert Saint-Aubin et Susanna Marie Noir.
1815 19 Février Daniel Fredric Wuillemin et Catharina Manuël.
29 Mars Hendrik de Valk et Aletta Anthonia v. Pleuren.
16 Avril Cornelis Abraham de Wit et Baltina Adriana Chevallier (dochter).
4 Juin Lodewijk Johannes Sluyter et Pernette Henriette Benoist.
9 Juillet Johannes Smit et Charlotta Margaretha Rommershuyzen.
13 dito Jan Adriaan Westplate et Bernardina Maria Philippina Theresia Engelbert v. Bevervoorden.
30 dito Willem Christiaan Looman et Maria Poupar.
2 Septbre Pierre Jaques Bourier et Margaretha Louisa Kukhefer.
1816 31 Mars Willem Cornelis de Roever et Charlotta Matthon.
10 Avril George Clifford, fils de Pierre, et Elisabeth Maria v. den Bergh.
4 Juillet Christiaan de Booij et Jeanne Marie Faure.
18 Septbre Arie v. Hoogstraten en Johanna Marie van Zadelhoff.
24 dito Charles Menard Simon Thomas et Anna Maria Elisabeth de Wit. (Zie 24 Février 1805).
10 Novbre Pierre Jean Nicolas Vereul et Paulina Croese.
1817 29 Janv. Johannes Oosterhout et Jannetje Wiedenhoff.
26 Mars Jean Jaques van de Poll et Constantia Agatha Calkoen.

---

[1]) Niet ingevuld ln het handschrift.

21 Mai George Tomasachi et Suzanna Elisabeth von Hemert.
23 dito Frederik Lodewijk Slaterus et Anne Marie Wilhelmina Lohman.
13 Juillet Cornelis Reedijk et Jeanne Louise Sapin.
30 Novbre Cornelis v. Campen et Jeanne Françoise Breijman.
1818 25 Fevr. Anthony v. den Bergh et Bregithe Wilhelmina Jacoba Gerbrandina v. Hoorn.
25 Mars Hendrik v. Thiel et Cornelia Johanna Rijnders.
29 Avril Hendrik August Eickhoff et Catharina Beatrix Schouten.
19 Août Jean Etienne Meijer et Regiena Geertruide Miete.
1819 6 Janv. Jaques Guillot Jnr et Maria Theresia Catharina Beerendonk.
20 dito Sigismond Gabriel Siegerist et Maria Johanna Francisca Maes.
21 Avril Hendrik Wilhelm Fellinger et Johanna Louisa Petronella Lijnslager.
30 Juin Ulrich de Planta et Anna de Planta (zie 25 Juillet 1804: Planta).
1820 5 Mars Louis Lupuien (?) Hugues et Maria Diena Chatelain.
3 Mai Jacob Friedrich Speiser et Jacqueline Louise Rolar de St. Vincent.
30 Juin Willem Christiaan Brade et Geessie v. der Steege.
1821 21 Mars Hendrik Jansen et Jeanne Pietronella Guillemette Gillieron.
4 Avril Pierre Jean Berkman et Johanna Catharina Gruijter.
2 Mai Jean Philippe Klein et Aletta Kamphuijsen.
2 dito Isaac Arbous et Gijsbertje Doorman.
13 Juin Casper Jan Simons et Maria Elisabeth Fischer.
15 Juillet Jacobus Henricus Brouwer et Marie Antoinette Berkman.

Medegedeeld naar een handschrift in het archief der familie Chevallier.

U. H. J. S.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Ostade (Johannes van). — Zijn kleinzoon, Jacobus van Ostade, promoveerde 7 Dec. 1695 in de godgeleerdheid op stellingen: De necessitate Dei circa decretum, welke te Utrecht werden verdedigd. Hij was geboren 1677 en † 1745 te Gouda.

Ruisdael (Jacob van). — Jacob van Ruysdael jongman in de beursstraat in de silvere trompet verzoekt op zijn belijdenis den

Christ. Doop. Wiens getuigen zijn Willem Willemss Schiphout en Everwijn Steenvoort. — Toegestaan.

Protocol Amst. kerkenraad 14 Juni 1657. Dl. 9, blz. 207.

Na belijdenis, den 17 Juni 1657 te Anckeveen gedoopt.

Ibid. dl. 9, blz. 208.

De groote landschapschilder behoorde dus niet, zooals tot nu toe beweerd werd, tot de Doopsgezinden.

Rembrandt. — *Hendrickie Jaghers* woonende op de Breestraet heeft haer in hoererij verloopen met Rembrandt de schilder, sullen teghen over acht dagen ontboden worden.

Protoool Amst. kerkenraad 25 Junij 1654.

Hendrickie Jaghers niet verschenen zijnde, sal voor de tweedemael ontbooden worden teghen toekomende donderdach.

Ibid. 2 Julij 1654.

Hendrickie Jaghers woonende op de Breestraet tot Rembrant de schilder haer verloopen hebbende in hoererije is tot driemael ontbooden en niet verscheenen, sal door de Broeders van 't quartier aengesproken worden.

Ibid. 16 Julij 1654.

Hendrickie Jaghers voor de vergadering verschenen zijnde bekent datse met Rembrant de schilder hoererije heeft ghepleecht, is daerover ernstelijck bestraft, tot boetveerdicheijt vermaent en van den taefel des Heeren afghehouden.

Ibid. 23 Iulij 1654.

Portretten van onbekenden. — Aangaande de volgende personen, van wie lithographische of gegraveerde portretten bestaan, zou de ondergeteekende gaarne willen ingelicht worden, betreffende hun voornaam, geboorte- en sterfjaar, beroep en woonplaats.

Red.

Abeleven. Lith. van Heidemann 1835.
Alewijn (.... van) Advocaat omstr. 1850.
Anemaet. Lith. door Hoffmeister.
Appel (Fred. Otto). Gravure door Wierix.
Arntzenius. Lith. door J. E. Elink Sterk.
Bakker (J. H.) 1855.

Baud (G. L.). Lith. door Hoffmeister.
Baud (Mevr.) Lith. als voorg.
Beaufort (.... de) Lith. door Hoffmeister.
Berg (F. K. van den), Predikant omstr. 1800.
Bergh (.... van den) Advocaat te Rotterd.?
Besier (Mevr.) Lith. door Hoffmeister.
Boissevin (Dan.) 1835.
Bolten (Arn. van). 1607, aet. 34.
Bots (J. B.) Lith. door Hoffmeister.
Brandt (....) 1598. *aet.* 32.
Broek (.... van den) 1788.
Broeck (J. K. van den) Lith. door C. P. Groebel 1852.
Bruijn (.... de) Kolonel omstr. 1855.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BILDERDIJKIANA

DOOR

DR. R. A. KOLLEWIJN.

In het laatst van April 1827 verhuisde de familie Bilderdijk (bestaande uit den dichter, zijn vrouw en hun vijftienjarigen zoon Lodewijk) van Leiden naar Haarlem.

Tien jaren hadden zij te Leiden gewoond; en zeker zouden zij er gebleven zijn, indien hun huis minder gebreken had gehad of een geschikte andere woning te vinden ware geweest. Sedert Mei 1823 woonden zij op de Oude Vest, vlak tegenover de Marekerk, in een groot huis, dat aanvankelijk zeer goed voldeed. Maar het duurde niet lang, of Bilderdijk vond ook nu weer reden tot klagen: er bezweken een paar tusschenmuurtjes (een van deze bleek uit turven te zijn opgebouwd!), sommige vertrekken waren vochtig, de schoorsteen op de slaapkamer wilde niet trekken en rookte. Dit vooral was lastig, toen mevrouw Bilderdijk in '26 zwaar ziek lag;

om de kamer althans eenigszins te verwarmen, werden er doorgebrande kolen op den haard gelegd. Een tijd lang ging dit goed; maar eens, in een der eerste nachten van 1827 (mevrouw was beterende, maar nog niet hersteld), kostte de gevaarlijke liefhebberij van kolen in het vertrek te brengen bijna aan de geheele familie het leven. Lodewijk werd 's nachts wakker met zware hoofdpijn en misselijkheid. Zijn vader wilde opstaan om hem te helpen, maar sloeg, door kolendamp bevangen, tegen den grond. Gelukkig kwam er bijtijds hulp. Dokter Van Hoorn werd geroepen en men kwam met den schrik vrij. Maar van dat oogenblik af stond het bij Bilderdijk vast, dat hij tegen Mei zou verhuizen.

Al spoedig bleek het echter, dat verhuizen in Leiden niet gemakkelijk was. Er stonden weinig huizen leeg en geen daarvan viel in zijn smaak, of liever in dien van zijn vrouw, die intusschen weer in zooverre hersteld was, dat zij kon uitgaan. De zeventigjarige Bilderdijk liet het zoeken van een woning, als zoovele andere dingen, aan zijn echtgenoote over.

Nog in 't laatst van Maart deed Katharina Wilhelmina vruchtelooze pogingen om in Leiden een huis te vinden. Toen moest de knoop wel worden doorgehakt. Er zat niets anders op, dan de Sleutelstad te verlaten; en nadat er levendig gedacht was aan Amsterdam, waar de Da Costa's woonden, werd ten laatste besloten, dat men zich te Haarlem zou vestigen. Vóór alles wenschte Bilderdijk, dat de stad, waar hij zijn tente zou neerslaan, gezond zou wezen en — stil.

Mevrouw Bilderdijk reisde in 't begin van April naar Haarlem en huurde in de Damstraat een huis, dat dadelijk kon worden betrokken.

Een week of drie later had de familie afscheid genomen van het „hemelsch" Leiden en zich in Haarlem geïnstalleerd.

Aanvankelijk beviel het er den dichter zeer slecht. Bij zijn gewone kwalen kwam een stijve en gezwollen knie, die hem den eersten tijd aan zijn kamer bond. Meer nog ergerde hem het straatgewoel, dat onophoudelijk doordrong tot zijn eenzaamheid.

In de Haarlemmers met wie hij nu en dan wel gedwongen was

in aanraking te komen, zag hij niets dan slechte en onhebbelijke eigenschappen. Naar zijn oordeel waren zij lui en brutaal; en, wat hij hun het minst van alles vergeven kon, zij spraken met harde, hooge stemmen.

Bittere klachten over dit alles zijn in Bilderdijk's brieven te vinden. Ook in verzen uitte hij zijn wrevel over Noord-Hollands hoofdstad. Een van die gedichten is gedrukt [1]; een ander, dat tot dusverre alleen in handschrift bestaat [2], moge hier een plaatsje vinden:

HAARLEM.

Neen, niet als Jericho, maar binnen in zijn wallen
Is Haarlems stad tot puin en woesteny vervallen,
En naauw een vierdedeel, betimmerd en bewoond,
Bleef over, dat bevolkt, of bloei of leven toont.
Dat deel is opgekuischt voor de oogen die 't beschouwen,
En prijkt om de oude kerk met huizen en gebouwen [3],
En 't krielt van menschen, vreemd of eigen burgerbloed,
Door één gestommeld tot één onrustvollen stoet,
In 't razen door 't geknars van vreemde wagenraderen
Weêrklonken, dat het bloed een' mensch verstijft in de aderen
Van 't nooitgehoord gedruisch dat weêr- en wederklinkt,
En waar de straatkreet hoe afgrijslijk in verzinkt.
Vergeefs hoopt ge in den nacht op sluimring. Tot den uchtend
Ligt daar de kranke in 't bed, naar 't oogenblik verzuchtend
Dat d'afgefolterde eens een oogwenk slaaps verleen'!
Die hoop blijft onvervuld, vliegt met den morgen heen,
En keert niet, dan om 't graf tot rustkoets aan te wijzen.

---

[1] *Haarlem* (1827). B's Dichtwerken, ed. Da Costa, XII, 341.

[2] Het hs. des dichters is in mijn bezit.

[3] *met huizen en gebouwen.* Var.: met deftige gebouwen. — Het is bekend, dat Bilderdijk gewoon was in zijn handschriften varianten te schrijven boven de oorspronkelijke versie; het verhaal gaat, dat hij, wanneer zijn gedichten gedrukt werden, den zetter uit de verschillende lezingen liet kiezen.

De ontwaakte leeuwrik mag natuur noch Schepper prijzen;
De steeds doorgolfde lucht [1]) van 't avondbachanaal,
Der kraamren waargeroep in onverstaanbre taal,
't Staâgdurend, maar nu weêr verdubbeld wagenrijden,
Groeit, niet in kracht (het hoogst kan geen vermeerdring lijden)
Maar in verscheidenheid die 't woord wel logenstraft,
„Dat ze aan den geest vermaak (voor 't minst, verpoozing) schaft".
Verscheidenheid, maar steeds onlijdlijk, waar de klokken
Met zoogenaamd muzyk geheel de lucht meê schokken,
Dooft stem en vooglenzang in eenen rommelpot
Als of ge een dubble Hel hoorde opstaan tegen God.
De straten daavren, en heur steenen klinken weder:
De drooger lucht weêrgalmt en schijnt één stalen veder
Die op een koopren bom te rug slaat als zij bromt,
En 't oor wordt opgescheurd. Verstand en tong verstomt.
Men schreeuwt elkandren toe als uit metalen longen,
Of als door de engte van een spreektrompet gewrongen,
En hart en zenuw schokt wanneer 't door 't oorvlies boort,
En heel den omloop van eens grijzaarts vochten stoort.
De afgrijsselijke stem paart, zelfs bij stille vrouwen
Met d' opslag van een oog dat door u heen wil schouwen,
En elders 't uiterste van onbeschaamdheid heet,
Maar niemand hier bevreemt, ook zelfs by 't zedigst kleed.
Neen, 'k vond aan 't IJ by zulke als groente of zeevisch kramen,
Of Noorder voddemarkt, in d'opslag meer betamen;
En, kruis door Boterbuurt of Dam of Warmoesstraat,
By Haarlems bul-gebulk hoort ge enkel lam-geblaat.
'k Zwijg van baldadigheid der kindren langs de straten,
In dartle speelzucht op 't dolzinnigste uitgelaten,
En waar geen traliehek, geen ijzer, rust van heeft,
Dat de onverlaat er niet op ratelt dat men beeft.
Ook 't kinderlijkst gelaat geeft reeds den trek te lezen
Van 'tgeen der Oudren aart hen noodzaakt eens te wezen.

---

[1]) *De steeds doorgolfde lucht.* Var.: De lucht nog steeds doorgolfd.

'tHeeft niets aanvalligs, niets van minnelijken lach,
Maar stoute stuursheid, die den trots biedt aan 't gezag,
En woestheid, die, waar stilte een schuilplaats schijn' te bieden,
Door meer dan moordgeschreeuw u noodzaakt weg te vlieden,
En waar ge u vruchtloos voor verschuilen zoudt, tenzij
Ge uw vlucht neemt in de (ook nog niet zeekre) woesteny.
En toch, dat woest geslacht is niet ontbloot van plichten,
Maar vaardig, waar 't u ziet, beleefd den hoed te lichten;
Doch 't ijslijk razen schijnt hier alles ingeprent,
En daavrend wangeluid het Haarlemsch element.
En ik, ik kwam de rust in 't hart dier onrust zoeken!
Ach, had de wareld dan niet meer bewoonbre hoeken?
Ik, zoo aan Leydens lucht en zachte rust verknocht!
'tIs of ge op Zemblaas ijs naar onze Tarwoogst zocht.
Doch was me zelfs ook hier niets beters op te sporen?
Neen: vreemden is ook zelfs hetgeen bestaat, verloren;
En ach, bouwvallig en dóórvochtig (frisch noch droog)
Is 't alles wat zich fraai schijnt op te doen aan 't oog:
Het uiterlijk is 't al; inwendig vindt men plagen
Van ongedierte, en stank, en eindloos winddoorjagen,
En wat bewoonbaar is, schijnt boven 't sober lot
Van wiens bekrompen staat geen steunsel heeft dan God.
Die huist in Haarlem wel, die eigen grond en woning
Bezit en onderhoudt voor meer dan schijnvertooning;
Geen vreemdling (neen ô neen) die zich hier nederzet,
Waar zelfs geen metslaars muur den stroom des winds belet.
Doch, woon in 't best paleis dat Haarlem in moog sluiten,
Huist daar de rust met u, en blijft de woeling buiten?
Ach, neen! Uw buurman voert den moker, smeedt en tikt,
Dat ook uw muur weêrgalmt, uw zoldering verwrikt.
Een bakker, over u, of aan uw zij', aan 't builen,
Is zelfs in 't ledikant, in 't donsdek, niet te ontschuilen,
Maar alles onder één gemengeld, met één woord,
Drijft, hoe ge u ook verschanst, uw rust (uw leven) voort.
't Is eindloos razen, dat geen dubble wand kan keeren,

Verscheuring door 't geluid, dat niet is af te weeren;
En die hier rust verlangt voor 't kranke lijfgestel,
Vraagt met gelijke kans naar hemel in de Hel.

Doch de Almacht wilde 't dus; en 't uiterst van 't bedroeven
Moest me in dit avonduur des levens nog beproeven.
Welaan dan! 'k dulde en lij', het oog op Hem gericht,
En bann' wat de aard betreft, en 't hart uit, en 't gezicht!
Zij door 't gewoel my 't hoofd en hersenpan gespleten;
Mijn brein, tot pap geschud; mijn hart, door rouw verbeten;
Mijn lichaam afgepijnd; mijn leden (nu verstramd),
In deze duinlucht, zoo 't zijn wil is, gants verlamd!
Wat is 't, de korte poos dat my de zon zal schijnen?
Het lot der grijsheid is toch werkloos weg te kwijnen:
Ik kan geen Vaderland meer nuttig zijn, helaas!
Gy, Heiland, neem my weg! Alle andre beê waar dwaas.
1827. B.

Nog een paar woorden over de vraag, waarom het bovenstaande gedicht niet door Bilderdijk in een zijner laatste dichtbundels is opgenomen. Het kan toeval zijn. Hij had altijd een vrij groot aantal verzen in voorraad, die voor en na, soms vele jaren nadat zij waren opgesteld, werden gedrukt. Maar niet onmogelijk is het, dat een gevoel van kieschheid of dankbaarheid hem weerhouden heeft dit vers, veel hatelijker dan het gelijknamige, dat in *Schemerschijn* een plaatsje vond, door den druk algemeen bekend te maken. Zijn oordeel toch over Haarlem, althans over de Haarlemmers, werd gewijzigd. De vriendschappelijke omgang met Abraham de Vries, Jan van Walré, Mevr. de wed. Hoorn—Van der Laan, de predikanten Manger en Van der Zandt, den wethouder Sibmacher (een neef van mevrouw Bilderdijk), den procureur Willekes enz. ontlokte hem reeds in Januari 1828 de verklaring: „Wy ontmoeten of ondervinden hier in dit Haarlem vele, zeer vele deelneming en hartlijke oplettendheid, en nooit had ik my iets dergelijks kunnen voorstellen. Ja meer, en inniger, dan wy in Leyden hadden kunnen genieten."

(Wordt vervolgd.)

Heine (Heinrich). — Door wien, waar en wanneer is de volgende parodie geschreven [gedrukt?] op Heine's Buch der Lieder?

K^O.

Den Gärtner ernährt sein Spaten,
Den Bettler sein lahmes Bein;
Den Wechsler seine Ducaten,
Mich meine Liebespein.

D'rum bin ich dir verbunden,
Mein Lieb, für dein treulos Herz;
Viel Geld hab' ich gefunden
Bei meinem Liebesschmerz.

Ich schrieb bei nächtlicher Lampe
Den Jammer, der mich traf;
Er ist bei Hoffmann und Campe [1])
Erschienen in klein Octav.

Oppertje (XL, 175). Tot aanvulling volgt hier nog eene plaats uit Huygens' Hofwijck, vs. 2173 vlgg.

[Ick] smaeck den niewen lust van stilt' en eenigheit,
Gelijck die uyt der Zee en haer verbolgentheit
Moe Zeemanschap gepleeght, moe wendens, en moe keerens,
Moe tobbens, moe gekaetst, moe loevens, moe laveerens,
Het oppertje bezeilt, en buyten weer en wind
Sijn schielicke vermaek in 't slechte water vindt.

[De laatste regel beduidt: Plotseling verblijd wordt door effen, kalm water.] Hieruit blijkt, dat ook in de Zaansche schippersuitdrukking „een oppertje hebben", het woord opper eene luwe, windvrije plek beduidt.

G. J. BOEKENOOGEN.

Stigtenbley (XL, 585). Dat men de afleiding van den naam zou moeten zoeken in de blijdschap des oorspronkelijken stichters, toen hij zijn gebouw voltooid zag, is niet waarschijnlijk. Ik geloof aan een geheel andere afkomst, maar ben niet in staat mijn vermoeden tot de gewenschte zekerheid te brengen, bij gebrek aan de daarvoor benoodigde kaart. Laat dus een der H.H. Navorschers dat vermoeden eens nader onderzoeken. Ziehier mijn meening:

---

[1]) Heine's uitgevers.

Stigtenbley is de oude, misschien reeds in de middeleeuwen voorkomende benaming van een huis te Beusichem, welk dorp gelegen is op den Gelderschen oever van de Lek, en derhalve in de onmiddellijke nabijheid van het oude Sticht van Utrecht. De vraag is nu: tot hoever strekte zich in de middeleeuwen dit Sticht langs dien kant uit; lag Beusichem, welk dorp zeer oud moet zijn, want zijne kerk werd reeds in de 10e eeuw *her*bouwd, wellicht op de grens, en het huis Stigtenbley misschien op de grens van het Sticht en van het toenmalige Gelderland? In dit geval zou *Stichtenblide, Stichtenblyde* of *Stichtenblye* deze beteekenis kunnen hebben, dat het huis een steenworp ver van de grens was gelegen: *blide, blyde* of *bley* toch is de middelnederlandsche naam van een oorlogstuig, dat men thans *steenworper* zou kunnen heeten, de *balista* der Ouden. Misschien ook was het huis oorspronkelijk een versterkt kasteel, en dus in figuurlijken zin een *blide, blyde* of *blye,* ten dienste van, of wat meer waarschijnlijk is, gericht tegen het Sticht.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

Vriendboek van een Jur. Stud. a⁰ 1772. — In het artikel over het Vriendboek van Jan van Hout, in „De Spectator" van 12 April 1890, door Mr. Ch. M. Dozy, uit deze geleerde den wensch, dat van alle bestaande alba amicorum, eene beredeneerde beschrijving het licht moge zien. Voorzeker kan dit voor de letterkunde van groot nut zijn; maar toch ook niet alle vriendenboeken bevatten oorspronkelijke bijdragen van de personen, die daarin als bewijs van vriendschap hun naam hebben willen schrijven. Dezer dagen kwam mij onder de oogen het album amicorum van mijn overgrootvader van grootmoederszijde, nml. dat van den *Nav.* XXXVII, 401 (vgl. ibid. VIII, 237) vermelden Willem Rumpf Schultens, wiens vader Barold Sch. den 23 Dec. 1791, en wiens moeder Anna Maria v. Nispen den 17 Juni 1781 overleed. Hij studeerde te Leiden, bekleedde later eene betrekking bij de Algemeene Rekenkamer, en † 2 Juni 1811 te Rijswijk (Z. Holl.). Hij behoorde tot de thans uitgestorven professorale familie, van welke Albert Schultens (geb. te Groningen 21 Juli 1685, † 1750), professor in de Oostersche talen te Franeker

en vervolgens te Leiden, afkomstig was, en wiens zoon en kleinzoon ook aan de laatstgenoemde universiteit als professor in die talen hebben uitgemunt. Bouillet, in zijn Dictionnaire historique, noemt dezen Albert: „le restaurateur des études orientales au XVIIIe siècle". Hoewel ik nu niet aan het vroeger aangeduide verlangen van Mr. Dozy, om een beredeneerde beschrijving te leveren, kan voldoen, hoop ik echter met het navolgende hem ten deele te mogen vergenoegen. — Gezegd vriendboek van Willem Rumpf S., bevat bijdragen van drie-en-dertig personen, wier namen ik, met de door hen gekozen zinspreuk, laat volgen:

Blok (Bernardus), J. U. S. Indo-Bat. (z. j.), — Semper idem.

Colff (A. v. der), Jur. Stud. 2 Juni 1772, — Amicus certus est thesaurus pretiosissimus.

Comans (M. L.), Hartingh, J. U. S. Haga-Bat. 3 Dec. 1772, — Trahit sua quemque voluptas.

Delo (J. P.), S. S. Theol. i. G. Cand. 16 Maji 1775, — Timor domini initium est sapientiae.

Denik (Adrianus), 25 Mart. 1773, — Amicus (certus?) est thesaurus pretiosissimus.

Dollen (N. B. v.), J. U. Dr. Leidensis, 's Hage 21 Dec. 1791, — Constans et fidelis.

Fyck (Didericus), J. U. S. Delphis-Bat., — Semper Constans.

Gogh (F. v.), S. S. Theol. Stud. Utr. Haga Comitum, 26 Sept. 1780, — Ora et labora.

Griffioen (H.), J. U. S. Gouda-Bat. 3 Maji 1772.

Groenewegen (M. W. v.), J. U. S. Delphis-Bat. 3 Maji 1772, — Sic itur ad astra.

Hageman (C.), M. S., 5 Maji 1772.

Hengevelt (B.), 5 Maji 1772, — Vivitur ingenio, caetera mortis est.

Honkoop (Nicolaus), Med. St., 2 Maji 1772, — Ne quid nimis.

Huyghens (H.), J. U. S. Harlemo-Bat., Hagae 5 Maji 1772, — Amicorum omnia communia.

Kerckhoven v. Groenendijck (R. W. V. v. den), J. U. S. Gouda-Bat. 20 Jan. 1773, — In vino veritas.

Kop (Corn. v. der), Med. Stud., 20 Maji 1772, — Praestat sapere quam vincere.

Koppiers (Petrus Henricus), 9 Juni 1774.

Mattern (Ludewig), Haag 22 Aug. 1784, — La gloire est la récompense de la vertu.

Massow (G. C. v.), J. U. S., 20 Maji 1772, — Semper idem.

Melvill (A.), J. U. C. Dordraçensis, May 1772.

Mey (P. de), J. U. Cs., 20 Maji 1772.

Nierop (G.), Med. Stud., 2 Maji 1772, — Uni parco.

v. Nispen (J.), z. j., — Caute discas mercari.

Olden (Rudolphus v.), J. U. Stud. Arnh.-Gelr. — Sic itur ad astra.

Panneboeter (P.), J. U. C. Gelrus, 10 Maji 1772, — Contentement passe les richesses.

Schelle (Pieter v.), Med. Stud. Rott.-Bat., 5 Maji 1772, — Non omnis moriar.

Scholten (Guillaume), Amst.-Bat. J. U. Cs., 26 Juni 1772, — Le devoir pour guide.

Styrum (Floris v.), J. U. S. Harl.-Bat., 15 Mart. 1773, — Semper idem.

Swieten (P. v.), Med. Stud., 17$\frac{5}{8}$72.

Ven (Q. v. d.), Haga-Bat., 14 Mart. 1780.

Vollenhoven (Joost v.), advt, 17$\frac{30}{9}$74, — Toujours le même.

Vroeg (J.), 's Hage 21 Juni 1784, — Vaincre ou mourir.

Witt (L. de) J. U. dr, Hagis-Comitis, 4 Sept. 1775, — Prudentia vitae necessaria.

Verder komen in den Index voor: A. P. de Gallitzin, Fr. v. der Hoeven, H. A. Schultens, en O. R. Fr. W. Winkelman. De bladzijden, waarop hunne bijdragen met handteekening moesten voorkomen, zijn er helaas uitgescheurd, waarschijnlijk door een autografen-verzamelaar. Van de drie-en-dertig inschriften zijn er achttien in 't Latijn, twee in 't Grieksch, acht in 't Fransch, één in 't Hoogduitsch en vier in 't Nederduitsch. Slechts zes van de drie-en-dertig dunken mij oorspronkelijk. Aan liefhebbers op dit gebied wil ik volgaarne afschrift van 't geheel doen toekomen.

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

Kwijl, kwijlen (XXX, 104). Meermalen zag ik een touwslager aan het werk, en merkte ik daarbij op, dat de man bestendig de vingers, waarmede hij den draad vormde, met speeksel bevochtigde [1]), waarschijnlijk om daardoor de hennepvezels beter te doen kleven. „De snaer van quijl in hennipvlas" doelt dus op het touw van den strop door den beul gebruikt, vervaardigd met behulp van hennip en speeksel. Ook in de uitdrukking: „Daer oeffen ick mijn jeugt op 't noodigh hennip-quijlen" (touwslaan) vindt men dezelfde handeling terug. De beide regels van Huygens zijn dus, ofschoon zeer weinig dichterlijk, volkomen juist.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

Brabantsche stijl (XXXVIII, 569). Zooals bekend is, begon

---

1) Vgl. *Nav.* XXXIV, 355. J. A.

gedurende de Middeleeuwen het jaar met Paschen. Hoe onzeker deze tijdrekening was, blijkt reeds uit de omstandigheid, dat daarbij de nieuwjaarsdag op 35 verschillende dagen kon vallen. Maar, als ware deze verwarring niet groot genoeg, zoo kwam nog hierbij, dat niet overal het Paaschfeest werd gerekend in te gaan op den Paaschdag zelven. In Holland, Vlaanderen, Bourgondië en Henegouwen ging het in op stillen Zaterdag (vigili of vooravond van Paschen), in Brabant daarentegen reeds op Goeden Vrijdag. Luik volgde, tot op het jaar 1333, de rekening van Holland, Vlaanderen, enz.; na dit jaar en tot op de invoering van den Gregoriaanschen stijl, begon in Luik het jaar met Kerstmis. Brabantsche stijl wil dus zeggen: het jaar te rekenen van Goeden Vrijdag.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

Volksuitdrukkingen (Oude). — De volgende karakteristieke zegswijzen en volksuitdrukkingen zijn door Prof. Millies ontleend aan het Protocolboek van den kerkeraad der Hervormde Gemeente te Amsterdam van 1578—1668. Als bijdragen tot de vormingsgeschiedenis van onze taal zijn ze niet van belang ontbloot; en wijl ze niet voorkomen in Oudemans' Middenned. wdk., worden ze hieronder medegedeeld. De hedendaags gebruikelijke laten wij er achter volgen.

RED.

Zij gaet op 't uyterste groot (d. i. zwanger) en vreest te verschieten = een miskraam te krijgen.

een bede deur de stadt doen = eene collecte houden.

iemand eenen hooveerdichen Lucifer maecken = voor trotschaard uitschelden.

iemand een vrijen hals te maken = te ontheffen van achterstallige schuld.

iemand iets vernieuwen = in herinnering brengen.

laetvaerdicheyt = nalatigheid.

iemand staet op een libertijnsen grond = koestert libertynsche (d. i. Pelagiaansche) begrippen.

een vrouw wil in hare ruicheit blijven = wil niet in den godsdienst onderwezen worden.

suijmachtig = nalatig.

te verheyschen (?) = navraag doen.

aen de deure bidden = bedelen.

kinders wtgeven = ten huwelijk geven, uithuwelijken.

hy heeft syn onschult ghedaen = zich verontschuldigd.
hy heeft een neerlage gedaen = een doodslag gepleegd.
iemand verlaten van syn officie = ontzetten uit zijn ambt.
hy vond haar man ondervryt van een ander = in ondertrouw met een andere.
blauwe voorwendingen = ijdele uitvluchten.
eene vrouw heeft aengeslagen een bootsgesel = verkeering gezocht met e. b.
veldvluchtigh = voortvluchtig.
hy is vry rou van leven = leidt een ruwe levenswijze.
in den spycker = op den zolder.
de sleutelen, zoo men zegt, op het graf van den man leggen = den boedel onder benefice van inventaris aanvaarden.
verontschuldinge, blaeuw en lam = voorwendsels.
iemand schelmen en dieven = voor een schelm en dief uitmaken.
tot eene gemeynte hem geroirt te vinden = een beroep daarheen willen aannemen.
een vrouw koopt haar man uyt = koopt hem vrij uit de gijzeling?
een man heeft zyn vrouw op 't stroy geleyt = arm gemaakt.
steuricheden = hindernissen.
iemand beruchten en diffameren = lasteren.
onreysbaar weder = waarbij men niet kan reizen.
handkijkster = waarzegster uit de hand.
schoffierlyck van iemand spreecken = iemand lasteren.
smeerige vrundelicke woorden = vleiende of geveinsde woorden.
de groote cedel te stellen = een gros (voor beroep) op te maken.
syn dienst in syne volle leden betreden = ten volle vervullen.
den aep onder de mouwe te houden = zich anders voordoen, huichelen.
hy heeft onder hem geslagen 150.000 gulden = verduisterd, doorgebracht.
een pisdief = gemeene dief.
een andere parture (= vrouw) te soecken.
iemand ondertasten = ondervragen, examineeren.

De mansnaam Seebaer. — In de „Reizen der Nederlanders naar het Zuidland of Nieuw-Holland in de 17de en 18de eeuw," door P. A. Leupe, wordt op blz. 48 verhaald, dat aan boord van het schip Leiden onder den wal van het Eendrachtsland op den 27sten Juli 1623 een kind geboren werd, een zoon van den adelborst Willem Jansen, en dat dit den toepasselijken naam Seebaer van Nieuwelant kreeg.

Laboranter, die (*Nav.* XXIII. bl. 30 en 31) een paar aan plaatsnamen ontleende voornamen mededeelt, vermeldt ook dit geval.

En kan men zich schooner voorbeeld van eenen gelegenheidsnaam denken dan dit van een kind, op zee in het gezicht van pas ontdekt land geboren en naar de baren van den onstuimigen oceaan en dat nieuwe land genoemd?

Is echter de mansnaam Seebaer wel voor deze gelegenheid uitgedacht? Met zekerheid kan ik het tegendeel niet aantoonen. Ik heb den naam tot dusver elders nog niet aangetroffen [1]), maar ik vind het niet onwaarschijnlijk, dat men voor dit kind der zee den naam Seebaer heeft gekozen, omdat een dergelijke mansnaam reeds bestond en men dien in dit geval bijzonder toepasselijk vond. Anders zou men allicht niet op het denkbeeld gekomen zijn, het kind zoo te noemen.

Ik moet nu aantoonen, dat een mansnaam Seebaer mogelijk is en zijn oorsprong verklaren. Toen Willem Jansen zijn zoon zoo noemde, heeft hij natuurlijk gedacht aan het woord *zeebaar,* golf. Dit is echter niet de beteekenis, die de door mij veronderstelde mansnaam Seebaer heeft. Er bestond in 1579 te Brugge een huis, dat „de Zeebare" heette; [2]) maar al was dit woord voor huisnaam geschikt, voor de verklaring van den mansnaam kan het ons niet dienen.

Er is nog een ander woord *seebaer,* een bnw., dat zedig, ingetogen beduidt. In de Jager's *Frequentatieven* II 1160 en Oudemans *Bijdrage* VI 41 vindt men er eenige voorbeelden van. Het is eene samentrekking van *sedebaer,* dat wij o. a. bij Kiliaen vinden. Wat de beteekenis betreft, zou het zeer geschikt zijn voor een mansnaam, vooral wanneer deze in de 17de of 18de eeuw in gebruik ware gekomen. Het zou dan passen bij namen als Zederijk en Zedelief,

---

[1]) In de *Oudste Rechten van Dordrecht* door J. A. Fruin (O. Vad. Rechtsbr. IV) 2, 17, wordt vermeld Gheraet Zeebaers Wiggersz. (a°. 1410), die op bl. 65 heet Gherijt Zebaers Wiggensz. (a°. 1433) en op bl. 68, 69 Gherijt Zebaers Wigghersoen (ao. 1435). Hier is Zeebaers echter geslachtsnaam en niet voornaam. Had Gherijt's vader Zeebaer geheeten, dan zou er staan: Gherijt Zeebaer Wiggerssoenssoen. Vgl. ook bl. 101 waar hij eenvoudig als Gherijt Wiggersz. wordt vermeld. Zeebaers zal wel aan den zoo geheeten visch ontleend zijn. Het zou echter ook een patronymicum *kunnen* zijn.

[2]) *Annales de la Société d'Emul. de Bruges,* XXVII, 389.

waarvan de Arcadia's en bruiloftsliederen overvloeien. Toch is de mansnaam Seebaer ook niet aan dit bnw. ontleend. Wanneer hij heeft bestaan, dan is het een Oudgermaansche naam, maar in vervloeiden vorm, gelijk natuurlijk is.

De overgroote meerderheid der Germaansche namen bestaat uit twee woorden, twee zoogenoemde naamstammen, die te zamen gevoegd den mansnaam vormen. Dit is ook met Seebaer het geval.

Het woord *zege*, overwinning, werd dikwijls gebruikt tot vorming van voornamen. De Oudsassische vorm er van is sigi, de Oudfriesche si, de Oudhoogduitsche sigu (Nhd. Sieg). Onze hedendaagsche voornamen zijn uit allerlei streken afkomstig; zege komt dus in allerlei vormen in persoonsnamen voor. Zoo zit het b.v. in het Hollandsche Zeger, in het Friesche Sybrand, in het Hoogduitsche Siegfried. Het schuilt ook in Seebaer. Om dit duidelijk te maken wijs ik op Zeger, Seger naast Siger (Ohd. Siguhari), op Sebald naast Sibald en Sibout (Sigbald), op den vrouwennaam Seburg naast Siburg.

Het tweede deel van Seebaer beschouw ik als eene afkorting van baren of baern. Immers dit verschijnsel doet zich bij meerdere namen op baren voor. In de *Rek. d. Graf.* [1]) I 17 en 187 staat Aelbaer, terwijl wij op bl. 17 ook den vollen vorm Aelbaern en op bl. 77 Albaren vinden. In ditzelfde werk dl. II 340 staat Hairbair en dit is evenzeer slechts eene afkorting van den in de middeleeuwen zeer gewonen mansnaam Harbaren (II 202, III 352 e. e.) of Herbaren (I 402, II 212 e. e.). Dit baren luidt in Friesche mansnamen bern, beren of bren. Wij mogen dus zeggen Seebaer *kan* een dubbelvorm zijn van den Frieschen naam Sibren.

Dit viel gemakkelijk aan te toonen. Moeilijker is het uit te maken, wat de oorsprong is van dit bern of baren.

Voorzoover ik weet zijn er heden ten dage nog maar vijf namen, waarin het voorkomt, nl. Sibren, Gerbren, Herbern, Olbren en Wiberen. Vroeger waren er veel meer. In een blaffert van de inkomsten der abdij van Werden (uit het einde der 10[de] eeuw),

---

[1]) *Rekeningen der grafelijkheid van Holland in het Henegouwsche tijdperk* (Werken v. h. Hist. Gen. N. S. 21, 24 en 26).

voorzoover Friesland betreft afgedrukt in *Ostfr. Urkb.*[1]) II, Anhang A, komen o. a. voor Athalbarn (bl. 770, 5), Ethelbern (778, 18), Reinbern (777, 16), Rodbern (776, 15). De *Kron. v. Emo en Menko*[2]) vermeldt bl. 78, 239, 240 Hrodbernus, 256 Robernus (13de eeuw). In Sloet, *Oorkb. v. Gelre* staat bl. 165 Redbern (11de eeuw), 404 Everbernus (a° 1205). In de *Rek. d. Graf.* vinden wij I 17 Aelbaer, Aelbaern, 77 Albaren, 187 Aelbaer, *R. v. Leiden* [3]) 213 en 318 Aelbaeren; *Rek. d. Graf.* I 41 Durbaern, 88 Durbaren; *ald.* I 183 Eylbaren; *ald.* I 375 Dibbaren; *Frisisches Archif* van Ehrentraut 1, 420 Tyabberen; *R. d. Graf.* I 144 Hardbaren; *O. R. v. Dordr.* 2, 25 Wolbaren, *Hof te Voorst*[4]) 81 n. 9, 90, 92 Wolberen, enz.

Wat beduidt nu dit bern of baren? Het meest voor de hand ligt er het woord baren in te zien, dat in het Mnl. zeer bekend was in den zin van kind en held, maar nu niet meer in gebruik is. De Oudfriesche vorm is bern en de hedendaagsche Friezen spreken nog van barn of bern (kind). Het Engelsch heeft barn, bairn, het Oudhoogduitsch en Middelhoogduitsch barn, het Oudnoorsch biarn, enz. Deze verklaring is zeer aannemelijk; noch de vorm van het woord, noch de beteekenis leveren bezwaar op. Dat een woord, dat kind beteekent, tot samenstelling van mansnamen dienen kan, behoeft ons niet te verwonderen. Wij zien wel namen als Karel en Poppo in gebruik komen, ofschoon het niets anders zijn dan vleinaampjes, die jongen, mijn kind, mijn popje beduiden; [5]) wij vinden zelfs geslachtsnamen Quaetjonc en Schoonejongen. Bovendien komt kind zelf in mansnamen voor; men denke slechts aan Wittekind van Sassen, den bestrijder van Karel den Groote.

Ook behoeft bern, baren in voornamen niet juist kind te beteekenen. Het kan hier evengoed de verruimde beteekenis hebben van held. Evenals in de Romaansche talen infant en „enfant de France"

---

[1]) *Ostfrisisches Urkundenbuch,* von E. Friedländer (Emden 1874 vlgg.).

[2]) Werken v. h. Hist. Gen. N. S. 4.

[3]) *Leidsche Rechtsbronnen,* door P. J. Blok (O. Vad. Rechtsbr. VI).

[4]) Sloet, *De Hof te Voorst* (Verhandelingen der Kon. Akademie, Afd. Letterkunde, deel III).

[5]) Zie Kern in *Revue Archéologique,* 1874 (27), bl. 105.

vorstenzoon zijn gaan beteekenen, zoo ook de Germaansche woorden voor kind. Van vorstenzoon werd de beteekenis verruimd tot die van ridder, krijgsheld, held, en in dien zin komt baren in het Mnl. herhaaldelijk voor. Denzelfden overgang van beteekenis vinden wij ook bij kind, in de uitdrukking „Kind van Staat" (Prins Willem III), en bij degen (natuurlijk niet degen, zwaard, dat verwant is aan dagge, maar het Middelnederlandsch degen, held). Degen is oorspronkelijk ook niets anders dan kind (vgl. het verwante Grieksche **τέκνον**). Het gaat daarna beteekenen vorstenzoon, edelman (vgl. de Schotsche titel thane) en eindelijk held.

Het is dus zeer wel mogelijk, dat in de genoemde namen werkelijk het woord bern, baren, (kind, held) schuilt. Is dit zoo, dan beduidt Sibren de overwinnende held, Gerbren de speerkamper, Herbern en Wiberen de krijgsheld (heer = leger, wig = strijd.) Athalbarn, Ethelbern, Aelbaren is dan de edele held, Hrodbern of Robern en Redbern de beroemde held, Tyabberen en Dibbaren de volksheld, Hardbaren de sterke held, enz.

Doch hoe aannemelijk deze verklaring ook zijn moge, het is toch volstrekt niet zeker, dat zij de ware is. Er is nl. ook eene andere verklaring mogelijk, waarvoor eveneens veel te zeggen valt. Zij is deze: De namen op -bren, -bern, -baren, zijn vervloeiingen van namen op -brand, -brend (= zwaard). Is dit juist, dan moet die afkorting reeds zeer oud zijn, blijkens de straks gegeven oude voorbeelden. Ook blijkt uit die voorbeelden, dat men zich dien oorsprong uit brand niet meer bewust is: de vormen wijken sterk van de oorspronkelijke af. Dit is echter geen onoverkomelijk bezwaar. Is een naam eenmaal aan het vervloeien, dan verdwijnt natuurlijk het gevoel voor de juiste beteekenis van den naam. De beteekenis houdt den naam dus niet meer in den juisten vorm en de vervorming kan onbelemmerd haren gang gaan. Was dus -bran(d) of -bren(d) eenmaal tot -barn en -bern vervloeid, dan is er niets vreemds in, dat door den invloed der *r* de *a* in barn werd verlengd en dat, evenals b.v. Geeraert uit Geerard, Geerhard ontstond, Athelbarn in Aelbaern of Albaren overging, al gelijkt dit ook niets meer op Athelbrand.

Nu kan het werkelijk bewezen worden, dat namen op brand en barn door elkaar worden gebruikt van denzelfden persoon. In het *Ostfr. Urkb.* II bl. 22, n°. 921/2 wordt een „Tyabbrent to Wyrdum" genoemd (a°. 1473, 1485) en op bl. 103, n°. 101 vinden wij eenen „Thiabberen Tyarcksna" te Wirdum (a°. 1478), naar alle waarschijnlijkheid dezelfde persoon. In de *Oorkonden van het St. Anthoniegasthuis te Leeuwarden* I 47, 49 e. e. komt een Hijlbrant Sickis voor, die op bl. 89 vlgg. Hijlbren Sickis wordt genoemd (a°. 1466-1480). En in datzelfde werk heet Jan Sibrant zoen [Auckama] (I 113, 138, 141 e. e.) op bl. 145 Jan Sibren zoen, terwijl zijn vader Sibrant Peter zoen (I 138) op bl. 139 als Sybren Peters zoen wordt vermeld (a°. 1489—1498). Op bl. 113 wordt de pastoor van Nyehore te Leeuwarden in 1489 zoowel Her Wibren als Wibrandus genoemd. Deze voorbeelden zijn zeer sprekend en doen ons vragen, of niet evengoed Gerbren b.v. een bijvorm kan zijn van het veel gewonere Gerbrand. Het wegvallen eener d of t aan het einde zien wij ook bij andere voornamen [1]).

Het staat derhalve nog volstrekt niet vast, welke de ware afleiding der namen op bern en baren is. Wellicht kan de *Nav.* dit vraagpunt tot eene bevredigende oplossing brengen. In die hoop althans heb ik er eens de aandacht op gevestigd.

G. J. Boekenoogen.

Geschrift (XL, 649). Van de hand van Martinus Duncanus bestaan twee boeken, waarop het jaartal 1578 voorkomt. Het eerste is getiteld: „Sommighe ghebeden in alle last ende noot van sienlijcke ende onsienlijcke vijanden. Duncano collectore. Amsterdam, Harmen Janszoon (Muller)." Het boek draagt geen jaartal, maar een brief van den schrijver aan Jac. Buyck, pastoor der Oude kerk te Amsterdam, op de keerzijde van den titel voorkomende, is gedagteekend 4 Febr. 1578. — Het tweede heet: „Corte confutatie ende wederlegghinghe van een fenijnich boeck des Byencorf der H. Room-

---

[1]) Zoo staat b.v. *Rek. d. Graf.* II 263 en 382 Rembel voor Rembeld (Rembald, Reginbald).

scher kercken, ghemaeckt door... Mart. Donckanus..." (Zonder naam van drukker of uitgever). „Ghedruct int iaer 1578." Zooals genoegzaam uit den titel blijkt, bevat dit laatste boek eene wederlegging van den „Biënkorf" van Phil. van Marnix, waarvan in 1569 de eerste druk verscheen, zonder vermelding van den naam des schrijvers. In de voorrede van een ander werk, door Duncanus in 1580 uitgegeven: „Van het nieuwe sacrificium des christendoms... Antwerpen, H. Wouters, 1580, erkent deze wel de schrijver van de „Corte confutatie" te zijn, maar verzekert hij tevens, dat dit boek zonder zijne voorkennis en zonder zijne toestemming is gedrukt, dat hij niet de schrijver is van de inleiding, dat sommige gedeelten van zijn werk zijn vervalscht, en dat andere gedeelten zijn weggelaten. Al de hier genoemde werken zijn tamelijk zeldzaam geworden.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

Schoolplicht in de 16de eeuw. In de ordonnantie van 28 Dec. 1527, opgenomen in het Brielsche Keurboek (begonnen Bamis 1527) leest men: „Men beveelt alle poorters ende innewonende binnen der stede ende vryheyt van den Brielle, dat zij haer knapelicke kinderen, hier binnen der stede ende vryheyt van den Briel wesende, tot gheender schole en senden binnen der stede ende vryheyt voorsz. dan inde hooghe schole deser stede. Wye anders dede, dat sal wesen op de boete van drie pont Hollants telcker reysse dat ment bevindt, de zelve boete te gaen half anden balliu van sKeysers weghe ende dander helft anden schoelmeester. *Voort zoe beveelt men alle poorters ende innewonende binnen der stede ende vryheyt van den Brielle, zoe wye kinderen hebben, tzy kneehtkins of meyskins, out wesende acht jaeren ende daerboven, dat zy de zelve haer kneehtkins ofte meyskins ter scholen stellen ofte op een ambocht tusschen dit ende verzwoeren maendach eerstcommende, op een boete van een pont Hollants, telcker reyse dat men daer yemant of bekeuren sal.*" [1])

[1]) Zie H. de Jager, *De Brielsche Archieven, Geschiedkundige mededeelingen,* Eerste stuk, 1883, p. 2.

MR. C. BAKE.

GESCHIEDENIS.

LES SEIGNEURIES DU PAYS DE MALINES.

Wavre-Notre-Dame et ses seigneurs.

PAR

J. Th. de Raadt.

(*Fin.*)

A une époque très reculée, Wavre possédait une chapelle qui relevait de l'évêché de Cambrai. Celui-ci en céda la collation à l'église de Malines. En 1147, l'évêque Nicolas confirma aux chanoines de cette église la donation que ses prédécesseurs leur avaient faite des autels de *Hockenzela* (Steenockerzeel), *Wavera* et *Scella* (Schelle), sous réserve, toutefois, de ce qui lui était dû, à lui, ainsi qu'à ses ministres [1]).

Plus tard, Wavre-Notre-Dame dépendait spirituellement de l'église d'Anvers. Lorsque, en 1560, le pape Pie IV établit l'archevêché de Malines, auquel il soumit les évêchés d'Anvers, Gand, Bois-le-Duc, Bruges, Ypres et Ruremonde, le village fut placé sous la direction du nouvel archidiocèse [2]).

Quant à l'église primitive de la localité, nous manquons absolument de détails. Un nouveau temple y fut érigé, probablement dans la seconde moitié du XIIIe siècle. Les soldats des Etats-Généraux, nous l'avons dit, y mirent le feu, en 1606, mais sa reconstruction eut lieu à quelques années de là.

* * *

L'église actuelle de Wavre-Notre-Dame ne constitue pas un

---

[1]) Miraeus, *Opera diplomatica*, II, 969.

[2]) Ibidem, I, 610—611.

monument; elle n'est pas dépourvue, toutefois, de tout intérêt au point de vue archéologique.

Cette construction, comme un grand nombre de nos églises, accuse nettement deux époques distinctes. La partie ogivale semble remonter à la seconde moitié du XIIIe siècle. Elle se compose de la tour (sauf le clocher de bois), du chœur et des transepts.

La tour seule est voûtée. Elle est placée au point d'intersection de la nef et du transept; les nervures de la voûte sont à arêtes vives. Elle s'élève sur quatre piliers carrés, surmontés d'ogives en tiers-point; peut-être ces piliers sont-ils un reste d'une construction plus ancienne. A l'étage, elle est percée, sur chacune de ses faces, de deux baies cintrées. La flèche qui la couronnait autrefois, a été remplacée, après l'incendie de 1606, par un clocher de bois, en forme de coupole surhaussée, connu dans la contrée sous le nom de *peperbus* (poivrier).

Le chœur est plus élevé que la voûte de la tour. Il a le chevet polygone, à trois faces; il est flanqué de contreforts; la voûte a disparu, probablement dans le même incendie.

Chaque transept est percé d'une fenêtre ogivale. Ces fenêtres ont été remaniées à une époque postérieure; pour s'en convaincre, il suffit d'examiner avec attention l'appareil qui les entoure. La fenêtre du transept sud a été, lors de cette reconstruction, encadrée, à l'extérieur, d'un arc profilé en saillie, rampant sur l'archivolte, couronné d'un fleuron et porté sur des culs-de-lampe, aux feuillages tourmentés, qui indiquent clairement la dernière période de l'art ogival.

Les deux fenêtres sont aujourd'hui dépourvues de meneaux; mais, du côté nord, on aperçoit encore les traces des bases de ces meneaux, qui, en dernier lieu, partageaient la fenêtre en trois baies.

Dans le transept nord, on voit, au-dessus de l'emplacement de l'autel, un oculus, d'un mètre environ de diamètre, masqué par l'autel moderne de la Vierge. Les corniches des transepts sont portées sur des modillons, ornés, les uns de crochets, de feuillages ou de fleurons, les autres, de têtes grimaçantes.

La seconde partie de la construction, refaite après l'incendie de 1606, comprend le vaisseau tout entier, qui est en briques, les plafonds du chœur, des transepts et des nefs, et le clocher. Toute cette partie a été l'objet de restaurations considérables, à la suite d'un second incendie, qui ravagea l'église en 1783 [1]).

Le vaisseau de l'église est partagé en trois nefs, par huit colonnes monostyles. On y trouve un mélange bizarre d'éléments hétérogènes. Tandis que les ogives qui relient les colonnes et les chapiteaux, à tailloirs à forte saillie, rappellent le genre ogival, la forme rectangulaire des fenêtres, les corniches intérieures, les corbeaux, les guirlandes et tous les ornements appliqués sur le mur, se rattachent au style dit Louis XVI.

Si la façade, à fronton triangulaire, en briques et dépourvue de toute ornementation, est d'un aspect peu gracieux, l'ensemble de l'édifice, du côté de l'abside, ne manque pas d'effet pittoresque.

L'ameublement de l'église n'est pas en harmonie avec la partie ogivale du bâtiment; mais, il est en général de bon goût. L'objet le plus ancien est une croix triomphale, du XIVme siècle, probablement placée autrefois sur un tref à l'entrée du chœur; elle est adossée, aujourd'hui, au grand pilier, vis-à-vis de la chaire de vérité. Les quatre branches de cette croix, fleuronnées et ornées de crochets, portent des quadrilobes, dans lesquels sont sculptés les symboles des quatre évangélistes, et, sur le revers, les images des quatre docteurs de l'église latine, St.-Grégoire, St.-Jérôme, St.-Ambroise et St.-Augustin, et, au centre, l'*Agnus Dei.* Le Christ est moderne.

Au même pilier se trouve attachée une statuette de Ste-Anne, également du XIVe siècle. La sainte porte la Vierge sur le bras

---

[1]) Le 13 mai 1783, la foudre tomba sur le clocher et le presbytère. C'est à cet événement que fait allusion M. le curé Van Roost. Les dégâts furent réparés aux frais des décimateurs de Cambrai et de Pitzenbourg. En 1785, il y eut procès, entre la fabrique et ceux-ci, au sujet de l'agrandissement de l'église suivant le plan approuvé par le Conseil de Brabant. L'exécution de ce plan, dû à l'architecte De Koter, de Waelhem, fut confiée, moyennant le prix de 8000 fl., aux entrepreneurs Vekemans et Keulders, à Malines.

gauche; celle-ci tient sur les genoux l'Enfant Jésus, qui prend une grappe de raisins que Ste-Anne lui présente de la main droite.

Parmi les autels, le plus ancien est celui de la Vierge, placé dans le transept nord. Il est du XVIIe siècle, sauf la *tombe,* refaite en 1788, en style Louis XVI. Cet autel a de bonnes proportions; il encadre un tableau figurant l'Assomption, peint en 1825 par J. P. Geedts, père, de Louvain. Cette toile [1]) est venue remplacer un tableau plus ancien de Theys [2]), représentant le même sujet.

Le maître-autel est moins heureux; il paraît un peu chargé. Il est en style Louis XIV, à quatre colonnes torses, et porte un groupe sculpté de la Sainte-Trinité, sous un baldaquin soutenu par des cariatides à figures d'ange. Le tabernacle, qui représente le sauveur, rompant le pain devant les disciples d'Emmaüs, a été renouvelé en 1773, en style Louis XVI.

En revanche, l'autel de St.-Antoine ermite, patron secondaire de l'église, dans le transept sud, est d'une élégance qui rappelle les meilleures œuvres du style Louis XV, dit *rococo.* Une statue du saint, ayant les qualités et les défauts de l'époque, en occupe le centre. Cet autel fut exécuté, en 1766, par Valcke [3]).

La chaire de vérité, sculptée par le même artiste, deux ans auparavant [4]), dans le même style, a moins de distinction. Cependant, le St.-Antoine, assis sous l'ambon, dans son attitude digne et réfléchie, personnifie d'une manière fort expressive la méditation de la parole de Dieu. Il porte sur le visage les traces d'un coup de sabre donné par les soldats français lorsqu'ils vinrent arracher les croix de l'église et du clocher [5]).

---

[1]) Elle fut payée 600 francs.

[2]) Rappelons, à ce propos, que cet artiste est l'auteur d'un *Martyre de Saint-Pierre,* qui existait, autrefois, dans l'église de Berlaer. Aucun des deux tableaux n'a été signalé par Siret.

) On le paya 550 florins.

[4]) Son prix était de 625 florins.

[5]) Dans notre notice sur Berlaer, on peut trouver de nombreux détails sur les ignominies commises par les Français dans la province d'Anvers.

Le banc de communion à l'entrée du grand chœur, encore en style Louis XV, fut fait par Valcke, en 1770 [1].

Les stalles du chœur, en style Louis XVI, placées en 1787 [2], sont ornées de médaillons représentant, en relief, d'un côté, la SainteVierge, de l'autre, Ste-Lucie, patronne secondaire de l'église. Les orgues, de Van Peteghem, de Gand, furent placées en 1787 [3]. Elles furent agrandies considérablement, en 1853, par Anneesens, père. Le jubé et le buffet double sont en style Louis XVI.

Mais l'œuvre capitale en fait de sculpture, ce sont les confessionnaux, en style Louis XVI, ornés de quatre statues, emblèmes de la pénitence: David, l'Enfant prodigue, St.-Jean-Baptiste et la Madeleine, sculptées par Van Geel, de Malines. Ces statues, pleines de vie et d'expression, sont du meilleur goût [4].

Quant aux cloches, elles furent brisées lors de l'invasion française, en 1798. Après la tourmente révolutionnaire, les paroissiens se cotisèrent pour les faire refondre, en 1807, par André van den Gheyn, à Louvain. Sur la principale cloche [5], ornée de l'image de la Ste-Vierge, on lit l'inscription suivante:

ANDREAS VAN DEN GHEYN ME FECIT LOVANII ANNO 1807. — HEY-LIGSCHENDINGE BRYZELT — MARIA TOT ONS LIEVE VROUWE WAEVER (1798).

ONS LIEVE VROUWE WAEVER PAROCHIE — HERGOOT EN BETAELT MY GODVRUGHTIGLYK (1807).

Cette cloche pèse 863½ kilogr.

---

1) Le coût de ce banc a été de 250 florins.

2) Ces stalles ont coûté 700 florins.

3) Ces orgues furent payées 1800 florins, non compris les frais de transport et de mise en place.

4) L'étude qui précède concernant l'église nous a été fournie par M. le curé Van Roost; nous avons pu y ajouter des notes extraites d'une sorte de *manuale* provenant des anciens curés de Wavre-Notre-Dame.

5) La grande cloche, détruite par les Français, en 1798, avait été coulée, le 30 octobre 1777, par le fondeur Stuaert, à Anvers; elle avait été payée 776 florins et 16 sous. Elle avait remplacé une autre cloche qui s'était brisée, le 24 août 1775, lorsqu'on la sonnait pour l'enterrement de Pétronille Geluykens, femme de Henri van den Bosch.

La seconde cloche, d'un poids de 604 kilogr., fut consacrée à St.-Donat, peut-être en souvenir du désastre de 1783, occasionné par la foudre. On sait, en effet, que l'on invoque ce saint pour être préservé de ce fléau.

Elle porte ce qui suit:

ANDREAS VAN DEN GHEYN ME FUDIT LOVANII ANNO 1807. FUROR GALLICUS DESTRUEBAT — TRISTIS WAVRIA B: MARIÆ VIRGINIS LUGEBAT (1798). — ECCLESIA B: MARIÆ LÆTE REFUNDEBAT (1807).

La troisième cloche, ornée de l'image de St.-Antoine ermite, tenté par le démon, porte identiquement la même légende. Cette cloche pèse 427½ kilogr.

* * *

Le premier curé connu de Wavre-Notre-Dame est le malinois Jean Domijns (1556). Il avait fait ses études, à Malines, au collège, fondé, en 1490, par Jean Standonck, docteur en théologie, en faveur de pauvres étudiants. On possède de lui une traduction latine de la vie de saint Rombaut, imprimée, en 1569, chez Michel van Hamont, à Bruxelles. Cet ouvrage est dédié au chapitre métropolitain et au magistrat de Malines. Durant les troubles du XVIe siècle, le curé Domijns, qui était aussi doyen du district rural, se réfugia à Malines et y mourut le 28 octobre 1578 [1]). Son corps fut inhumé dans l'église des S. S. Pierre et Paul.

François Artopeus, nommé aussi *Tolensis,* probablement parce qu'il était originaire de Tholen [2]), a desservi, ensuite, la paroisse de Wavre-Notre-Dame; mais peut-être n'a-t-il jamais été curé en titre. Il mourut en 1604.

Jean Croonen fut nommé curé l'année suivante.

Les archives de l'archevêché mentionnent, sans, toutefois, le

---

[1]) Comp. *Korte Chronycke der stadt ende provincie van Mechelen,* III, p. 5; VI, p. 5.

[2]) La famille Artopé était établie dans les Pays-Bas septentrionaux (voyez *Navorscher,* XXVIII et XXIX).

qualifier de curé, un Henri Vincx comme desservant de Wavre-Notre-Dame de 1605 à 1618.

Henri (Van) Eeckhout, curé, depuis 1620, mourut le 26 octobre 1662, à l'âge de 73 ans. Sa pierre sépulcrale se trouvait dans le portail de l'ancien temple. Il avait possédé une ferme avec jardin et prairie, située derrière son église et formant un fief du Pays de Malines. Ce bien fut relevé, le 21 avril 1663, par son héritier, Henri van den Bossche [1]).

Le curé (Van) Eeckhout n'était, cependant, pas mort dans l'exercice de ses fonctions. En effet, elles furent remplies, en 1662, par le curé Natalis Jacquemin; le 14 janvier de cette année, celui-ci fut investi, par la cour féodale de Malines, d'une maison avec jardin, sise derrière l'église de sa paroisse, dans la Molenstraat, fief qu'il avait acquis de *noble damoiselle* Jeanne de Plaines [2]).

En 1663 fut appelé comme curé à Wavre-Notre-Dame, François Cornely qui, en 1694, obtint la permutation de son bénéfice curial contre une chapellenie, avec une pension de 240 florins. Il décéda le 15 novembre de la même année, âgé de 62 ans. Sa dépouille fut inhumée dans le caveau qui existe encore au bas des marches du maître-autel.

Un autre François Cornely, originaire de Hekelgem, fils de Michel, avait remplacé son homonyme dans ses fonctions sacerdotales. La mort l'enleva à ses paroissiens le 4 février 1727, à l'âge de 69 ans. Sa pierre tumulaire se voit encore dans le portail de l'église.

Guillaume de Ridder, natif, dit-on, de Saventhem, fut nommé curé en 1727. Il mourut le 19 octobre 1765, ayant obtenu, en 1761, la permutation de sa cure avec une chapellenie et une pension de 300 florins.

Pour successeur, on lui avait donné son parent, Guillaume Jean Bapt. de Ridder, né à Saventhem. Celui-ci fit bâtir, en 1772, le presbytère actuel [3]), fait qui est rappelé, sur l'un des battants de

---

[1]) *Cour féodale de Malines*, reg. N°. 12, f°. 121.

[2]) Ibidem, f°. 12.

[3]) Ce presbytère, avec son jardin, occupe une superficie de près de 27 ares.

la porte, par cette inscription: G. D. R. 1772. Le curé avait consacré toute sa modeste fortune aux frais de cette construction. Il mourut le 10 février 1782, à l'âge de 52 ans; on l'inhuma au chœur de l'église.

Sa place fut accordée à Jean Baptiste van Keer, fils de Gilles, né à Alost, en 1748, ordonné prêtre le 19 décembre 1772, vicaire à Puers, en 1773, puis à Erembodegem; il se démit fin décembre 1815 et se retira à Malines, où il mourut le 20 juillet 1825, âgé de 77 ans. Nous avons parlé, plus haut, des persécutions auxquelles ce curé fut en butte sous le régime français.

Il avait été remplacé, le 24 février 1816, par Jean Bapt. Verheyden, né à Londerzeel, le 20 janvier 1778. Ordonné prêtre le 21 décembre 1805, il avait été nommé vicaire à Wavre-Notre-Dame, le 16 août suivant. Il est le fondateur du couvent des Ursulines dont nous aurons encore à parler. La mort mit un terme à sa carrière le 3 mai 1854 [1]).

Norbert Joseph Verrijt, né à Westmeerbeek, le 9 juillet 1807, fut investi de la cure le 17 juin 1854. Ordonné prêtre le 1er juin 1833, il avait été appelé, le 7 novembre 1833, comme vicaire à Borgt-Lombeke et, le 14 avril 1842, à Duffel. Verrijt a célébré solennellement ses jubilés de 25 ans de cure (1879), et de 50 années de prêtrise (1883). Il décéda le 20 mai 1885. Sa pierre funéraire se trouve près de l'entrée de l'église, à droite.

Sous lui, le pavement du chœur de l'église fut renouvelé par des dalles de marbre blanc et noir.

Son successeur fut Jean Augustin Beliën, né à Boom, le 28 janvier 1831. Ordonné prêtre le 18 décembre 1858, il avait été vicaire à l'église Saint-Jean, à Malines, depuis le 16 juin 1859, jusqu'au 20 juin 1885, jour où il prit possession de sa cure. Il mourut déjà le 24 mars suivant. Il fut enterré à côté de son prédécesseur, sous une croix portant une courte inscription flamande.

Le 25 juin de la même année, l'administration de la paroisse

---

[1]) Son épitaphe, encastrée dans la façade de l'église, à gauche de l'entrée, indique à tort le 2 janvier 1778 comme jour de naissance du curé Verheyden.

fut confiée à Victor van den Broeck, curé actuel de Wavre-Notre-Dame. Il fut ordonné prêtre le 18 janvier 1867 et nommé le 27 mai suivant vicaire en cette commune. Mr Van den Broeck naquit à Heffen, le 16 janvier 1843.

* * *

Il existe, à Wavre-Notre-Dame un couvent des religieuses Ursulines, fondé en 1840, par le curé Verheyden. Modeste au début, il prit bientôt une extension considérable, grâce à l'enseignement. Outre un pensionnat, comportant toute la série des cours de l'enseignement moyen, il comprend une école primaire et une école normale. Des cours pour la formation de régentes d'écoles moyennes y furent introduits, en octobre 1880. L'édifice, occupant une superficie de 97 ares, a été construit par l'architecte-entrepreneur Corneille van Hoof-Notelteirs, de Wavre-Notre-Dame. Les jardins d'une étendue de 2 hectares $31^3/_4$ ares, se terminent en un charmant parc provenant de l'ancien bois *Het Brultje*, avec des champs de culture, le tout mesurant plus de 6 hectares.

La première supérieure fut Henriette van Iersel, en religion Mère Cunère de Saint-Joseph, née à Moll, le 19 mars 1812. Elle fit sa profession au couvent des Ursulines, à Hoogstraten, le 26 juillet 1836, prit part à la fondation du monastère de Venray (Limbourg hollandais) et, rentrée, en 1838, dans la maison-mère de Thildonck, elle fut envoyée à Wavre-Notre-Dame, le 22 avril 1841. Elle dirigea le couvent jusqu'en 1862 et y décéda le 17 juillet 1873.

Sa place avait été conférée à Jeanne Rosalie Verheyden, en religion mère Marie-Ursule, née à Londerzeel, le 4 novembre 1824, nièce du curé Verheyden. Cette dame avait prononcé ses vœux, au couvent de Wavre-Notre-Dame, le 18 octobre 1849. Elue supérieure le 31 mars 1862, elle célébra, le 16 février 1887, son jubilé de 25 ans de direction.

Le curé Verheyden fut le premier directeur ecclésiastique de la corporation religieuse créée par lui. En 1846, étant devenu presque aveugle, il se fit adjoindre comme coadjuteur son cousin, l'abbé

Huygelen, de Vilvorde, qui remplit en même temps l'office de directeur au couvent, jusqu'en 1854, date de sa nomination de curé à Bergh.

Joseph Charles Decleer, ancien vicaire de Vremde, dirigea le couvent du 14 avril 1854 au 7 février 1856. Il devint alors vicaire au Béguinage à Diest et, en 1868, curé à Hulshout, où il mourut en 1874.

Son successeur à Wavre-Notre-Dame fut Pierre Ferdinand Swinnen, ancien vicaire de Saventhem. A sa mort, arrivée en 1884, celui-ci fut remplacé par J. Bapt. op de Beeck, natif de la commune, prêtre depuis 1875, licencié en sciences philologiques et littéraires, et, depuis 1877, professeur au Collège Saint-Rombaut, à Malines.

Le personnel du couvent comprend 84 religieuses, dont 40 qui enseignent. Il y a actuellement 103 élèves normaliennes et environ 200 pensionnaires.

* * *

Au carrefour de la *Boschstraat* et de la *Berlaerbaan* se trouve l'auberge-ferme, nommée *'t Boekweitstroo* [1]), que son propriétaire d'autrefois, Pierre op de Beeck (né en 1732), a rendu célèbre dans les annales du village. C'était un esprit fureteur qui, grâce à un tra-

---

1) Cette dénomination est ancienne. François Joseph Lissens, drossard de Rumpst, et sa femme Marie Thérèse Borquelmans, transportèrent, le 25 nov. 1739, aux époux Jean van den Eynde et Catherine Lens, une maison de plaisance, avec écuries, granges et autres édifices, le tout entouré d'eau et d'une étendue de dix bonniers, situé à W.-N.-D., *omtrent Boeckweijstroo, bij de Baldersche* (i. e. *Berlaersche*) *baene*. Ce bien passa, par achat (relief du 27 Juillet 1742), à Jeanne Isabelle Vecquemans de la Vère, comtesse-douairière de Romrée et de Jodoigne. Après le décès de cette dame, messire Philippe Englebert de Romrée, seigneur de Bonheyden, en fit le relief, le 16 Février 1758.

La ferme, derrière l'église, relevée, en 1638, pour Reine Claire Mechelman, veuve de Thierry van Reynegom, et consorts, comprenait 38 verges, dont 17, avec la maison, constituaient un fief malinois; les autres 21 verges étaient grevées d'un cens annuel, de deux chapons, dû à l'église de W.-N.-D. et valant 24 sols. Cette propriété appartint plus tard à Isabelle Mailliart, dame d'Herent-

vail opiniâtre, parvint à pénétrer plus ou moins les secrets de la nature et à combattre, non sans succès, les infirmités humaines.

Avait-il une valeur scientifique quelconque? Ou n'était-il qu'un vulgaire charlatan exploitant la bêtise humaine et trompant le dernier espoir du naufragé? Ni l'un ni l'autre. C'était un homme qui aimait son métier, son *art*, et, entendant retentir ses louanges de toutes parts, avait fini, chose assez naturelle, par se prendre au sérieux lui-même. Notre *Peerken uit Boekweitstroo*, c'est ainsi qu'on le nommait généralement, ne devait pas manquer de beaucoup d'esprit pratique, vu sa clientèle nombreuse, ni même d'un certain fonds de science. Dans un petit traité manuscrit laissé par lui, le nombre de maladies dont il s'occupe — pour passer sous silence quelques petites infirmités — ne monte pas à plus de 26, série modeste, assurément, mais suffisante dans la pratique journalière. Il les décrit fort exactement, en ajoutant des observations judicieuses (par exemple sur l'opportunité des saignées, des purgations, etc.) qui auraient pu faire rougir certains praticiens patentés et titrés de son époque. On n'y trouve, cependant, pas de ces procédés curatifs, merveilleux et mystérieux, qui ont fait son renom, voire même sa gloire. Il semble avoir fait une étude sérieuse des auteurs contemporains et appliqué leurs remèdes. Relevons parmi les maladies traitées par notre guérisseur campagnard: l'hydropisie, l'angine, la phthisie, la gravelle, l'apoplexie et la dyssenterie. C'est cette dernière qui lui valut sa grande renommée. Il en a décrit très bien les symptômes et les variétés qu'elle offre suivant les tempéraments. Ses moyens curatifs étaient des plus simples en vérité: ils ne consistaient guère qu'en des sudations répétées, obtenues spécialement par l'infusion de fleurs de noyer, et quelques remèdes accessoires; par exemple, il recommandait de mettre aux pieds des patients deux harengs saurs, leur faisait mâcher de la canelle

---

hout et d'Herlaer, douairière de Corneille van Reynegom, chevalier, conseiller et greffier des domaines et finances, seigneur de Buzet, etc., et celle-ci la vendit, le 22 Février 1697, moyennant 120 florins, à Jean Cuypers. Le curé d'alors, François Corneli (sic!) II, assista à l'acte de vente (*Cour féodale de Malines*, passim).

et boire beaucoup de vin, et leur mettait sur le ventre quelques embrocations chaudes. Par ces indications, dont la principale, fort rationnelle et actuellement encore en honneur, à côté des autres moyens employés, dans le célèbre traitement brésilien de cette redoutable affection, il réussit à guérir un nombre considérable de malades. Sa réputation devint merveilleuse, son art infaillible lorsqu'il eut remis sur pied le curé Wieken, de Rillaer, qui ne voulait pas du sorcier, mais fut traité par lui à son insu.

Aussi les malheureux et les désespérés affluaient-ils vers lui. C'était à l'époque de la Révolution et du Premier Empire, alors que l'ouragan social, les guerres et les désastres se déchaînaient sur le pays. Les universités étaient fermées, ou l'enseignement ne s'y donnait plus qu'imparfaitement. Les jeunes gens étaient de la chair à canon; ils ne se faisaient plus ni avocats, ni médecins. Les docteurs étaient donc rares; qui, serait-on tenté de se demander, eût blâmé alors *Peerken uit 't Boekweitstroo* d'exercer sérieusement l'art médical? Cependant, une condamnation, nous ne savons au juste à quelle époque, vint interrompre ses cures. Mis en prison, il y fut relancé par un haut militaire qui ne fondait plus d'espoir que sur *Peerken* pour être délivré d'un mal, traité en vain par les sommités de la faculté. La guérison et la protection de ce puissant personnage furent-elles cause qu'on laissa *Peerken* libre de continuer dans sa voie? C'est probable, et cette hypothese est confirmée par les traditions locales. Toujours est-il que, libéré, il ne cessa de pratiquer la médecine. Il se rendait ainsi utile, tout en faisant grassement ses propres affaires. Son nom était connu dans le pays entier, dans les Pays-Bas et dans le nord de la France. Bien des gens ne connaissaient le village de Wavre-Notre-Dame que sous le nom de *Boekweitstroo.* Et chaque jour, c'était comme une procession, un pèlerinage de malades de tous les âges, de toutes les couches de la société.

Les bénéfices qu'en retirait le fameux guérisseur étaient énormes; maint grand personnage lui fit des cadeaux princiers.

Ses remèdes formaient la transition entre les arcanes des alchimistes des siècles passés et l'iatrie moderne; parmi cette incroy-

able diversité de distillations, infusions, décoctions, filtrations, d'une foule de remèdes simples et combinés à l'infini, pour la plupart sans valeur thérapeutique, qui marquent l'ancienne pharmacopée, on en trouve qui dénotent une tendance à la simplification scientifique, en un mot: une étude et un savoir réels.

Son fameux élixir qui devait *revivifier*, *donner la force aux organes*, *guérir les maladies du ventre*, *la toux et la phthisie*, *assouplir les membres*, *reposer le corps*, *rendre l'humeur gaie*, *raffermir le cerveau*, *l'intelligence et la mémoire*, *et permettre de vivre sans maladie jusqu'à la dernière vieillesse*, a été, malheureusement, démenti par l'inventeur lui-même. Car, dix ans avant sa mort, *Peerken* fut interdit pour cause d'affaiblissement mental et d'imbécillité sénile, provenant probablement d'un ramollissement cérébral. Presque deux fois millionnaire, il décéda, en 1824, à l'âge de 92 ans. Ses deux domestiques, Jean Bapt. Cordemans, dit Keurremans, et Pierre Verswijvel, qui avaient été ses aides et ses élèves, continuèrent dans la voie que leur maitre leur avait tracée, l'un au *Boekweitstroo*, l'autre dans l'auberge dite *Het huis ten Halven,* située entre Wavre-Notre-Dame et Wavre-Sainte-Catherine.

* * *

La fameuse bande des garrotteurs qui, à la fin du siècle dernier, infestait si longtemps impunément la région, fit plusieurs incursions dans la commune de Wavre-Notre-Dame. Alléchée par les trésors de *Peerken uit 't Boekweitstroo*, trésors dont la rumeur publique décuplait l'importance, elle s'introduisit, nuitamment, dans la demeure du célèbre guérisseur et réussit à emporter un gros butin. S'étant emparés de quelques titres de propriété de notre médicastre millionnaire, les coquins poussèrent l'impudence jusqu'à emprunter sur ses biens, et *Peerken* ne fut pas peu surpris en se voyant, un jour, invité, par un notaire d'Anvers, à payer des intérêts hypothécaires, dont on le croyait redevable [1]).

[1]) Renseignement dû à M. Paul Notelteirs.

Dans la nuit du 13 au 14 octobre 1798, la bande commit un autre vol avec effraction chez le nommé Jean Lens, *Bergstraat*. Après avoir garrotté ce villageois et sa femme, les détrousseurs demandèrent, le pistolet au poing, l'endroit où se trouvait leur pécule et emportèrent une petite somme d'argent, quelques bijoux et un grand nombre d'effets [1]).

* * *

De même que les Malinois sont affligés du sobriquet de *Maanblusschers*, et que les Anversois sont gratifiés de celui de *Sinjoors*, de même les habitants de Wavre-Notre-Dame ont le leur: on les nomme *de hoovaardige* ou *fiere Waveraars*, *les orgueilleux Wavriens*. Voici comment on raconte l'origine de ce qualificatif. Il y avait, au temps jadis, à Wavre-Notre-Dame, une statue de la Vierge, d'une exécution assez rudimentaire. L'administration de l'église d'alors remplaça cette image primitive par une œuvre mieux façonnée et relégua la première au rancart. Lorsque, un jour, le sacristain ouvrit le temple, pour sonner la messe du matin, la Vierge abandonnée se serait envolée, en lui criant ces paroles: „*Adieu, Wavre orgueilleux!* Tu m'as répudiée, parce que je ne suis pas assez belle pour toi. Je te quitte, mais, dorénavant, tu feras une route de sept lieues pour me revoir". D'après la tradition, la madone dédaignée n'aurait arrêté son vol qu'à Montaigu. Elle s'y serait fixée dans un arbre, mais, aurait été placée, plus tard, dans l'église et, par de nombreux miracles, répandit au loin la renommée de sa nouvelle demeure.

Chose étrange, aucun des nombreux ouvrages consacrés à la

---

[1]) Procès-verbal du 26 vendémiaire an VI, de Philippe Devleeschouwer, juge de paix et officier de police judiciaire du canton de Sainte-Catherine-Wavre (sic!). Cette pièce nous a été communiquée, avec d'autres, par M. Paul Verhaegen, juge à Bruxelles, que nous remercions de son obligeance. Dans nos notices sur les communes de Rijmenam et Bonheyden, nous aurons à conter d'autres exploits de la sinistre bande des garrotteurs.

Vierge miraculeuse de Montaigu ne fait allusion à cette légende, bien connue à Wavre-Notre-Dame et aux alentours [1]).

* * *

Pour faire encore un peu de *folklore,* rappelons ici deux *knie-* ou *rijdliêkens* très en vogue dans la région:

1.

Dju! Dju! peerdje,
Met zijn vlassen steertje,
Met zijn ijzeren voetjes,
't Peerdeke loopt zoo zoetjes.
Wilt het nog wat zoeter loopen,
Dan zal ik het haver koopen.
Als ik 't peerdeken haver gaf,
Liep het peerdeken op 'nen draf.

Refrain. Dju! dju! peerdeken, djut!
Ik naar Waver en gij naar Put (= *Putte*);
Gij naar Put en ik naar Waver;
Geeft dat peerdeke nog wat haver.
Dju! dju! peerdeken, djut!
Ik naar Waver en gij naar Put!

2.

Dju! Dju! peerdje,
Met zijn vlassen steertje,
Peteroom is in den stal
Waar dat peerdeken rusten zal;
Geeft dat peerdeken hooi en haver
En rijdt er mee van Put naar Waver;
Geeft het peerdeken haver en hooi
En rijdt er mee naar 't Boekweitstrooi.

Refrain: Dju! Dju! peerdeken. djut! etc.

3.

Dju! Dju! peerdje
Met zijn krommen rug.
Dan leggen we daar een zaaltjen op
En dan rijden wij over de brug.
Haar! hut!
Eerst naar Waver en dan naar Put!
Hut! haar!
Dan rijden we de Putsche kerk omvaar [2]).

Refrain. Dju! Dju! peerdeken, djut! etc.

4.

Ho! Ho! peerdje,
Met zijn vlassen steertje,
Want mijn peerdeken zal misloopen,
Zie! het loopt alreeds naar Di(e)st!
'k Zou mijn peerdeken wel verkoopen,
Dat ik maar 'nen koopman wist!
Ik heb 'nen koopman van 5 frang (= *frank*)
Die mij toch niet dienen kan.

Refrain. Dju! dju! peerdeken, djut! etc.

---

[1]) Ni le chantre et chapelain de N.-D., à Sichem, qui, dit-on, écrivit vers 1300 son *Spiegel der historien,* ni Juste Lipse (*Diva Virgo Asperi collis*), ni le *Kort begryp der Mirakelen van O. L. V. van Scherpenheuvel, door eenen priester der Congregatie der Oratoren* (Turnhout, 1784), ni J. Deckers, dans son *Wonderdadig beeld van O. L. V. van Scherpenheuvel* (1859), ni Mgr. Van Weddingen, dans son récent ouvrage, ne font mention de l'origine wavrienne de la Vierge de Montaigu.

[2]) Comp.: Ons Volksleven, *antwerpsch-brabantsch tijdschrift voor taal en*

* * *

Parmi les milliers de chartes du Pays de Malines qui nous ont passé sous les yeux, il y en avait, il est vrai, qui provenaient du magistrat de Wavre-Notre-Dame; toutes, hélas, étaient dépourvues de leurs sceaux. Nous manquons donc complètement de données quant aux emblèmes héraldiques scabinaux. Les observations que nous avons faites, sous ce rapport, pour les autres localités de la contrée, nous permettent de conclure que les échevins ornèrent leurs sceaux des armes des différentes familles qui se sont succédé dans la seigneurie.

De nos jours, la commune ne possède pas d'armoiries.

* * *

Les maisons de la localité ont été, presque toutes, renouvelées depuis une cinquantaine d'années; au centre, les rues, bien alignées, possèdent une canalisation souterraine, et les principales d'entre elles sont pavées. La grand'place est vaste et belle. Le tout contribue à faire de Wavre-Notre-Dame un des plus charmants villages de la province d'Anvers.

Les habitants, d'un caractère pacifique, s'adonnent, pour la plupart, à l'agriculture et jouissent généralement d'une certaine aisance. Un des produits des plus rémunérateurs est la pomme de terre: on appelle Wavre-Notre-Dame le pays des pommes de terre hâtives. Il y existe deux brasseries et deux moulins à vent.

L'aspect du territoire est très uniforme. Une argile, plus ou moins mêlée de rocaille, constitue la majeure partie du sol. La couche végétale offre une terre noirâtre, grasse et productive.

* * *

Wavre-Notre-Dame est desservi par le chemin de fer vicinal de Malines-Itegem, qui relie Malines et le hameau commerçant de

---

volksdichtveerdigheid, voor oude gebruiken, etc. (Brecht, chez L. Braeckmans, II, 1890, pp. 98—99). Dans cette excellente publication, on trouve les 1ère, 3e et 4e strophes de ce *rijdliëken,* mais avec quelques légères variantes.

Neckerspoel avec Heyst-op-den Berg et, par conséquent, avec le *Grand Central*, à savoir avec tous les Pays-Bas. L'inauguration solennelle de cette ligne eut lieu, le dimanche, 26 juin 1887, en présence des ministres de Moreau et Vandenpeerenboom, du gouverneur du Bois, du bourgmestre de Malines, vicomte de Kerckhove, des sénateurs, des représentants et des autres autorités de l'arrondissement [1]).

* * *

Grâce aux recherches laborieuses auxquelles nous nous sommes livré, il nous a été donné de retracer l'histoire assez complète de Wavre-Notre-Dame, en tant que seigneurie, et de fournir un aperçu des principaux événements dont le village a été le théâtre dans le courant des siècles. Nous avons pu faire connaître, de plus, bien des détails relatifs aux institutions religieuses, aux sociétés laïques, aux traditions populaires, etc. Enfin, nous sommes parvenu à réunir un grand nombre de documents concernant les curés, à partir du XVIe siècle, et des renseignements sur quelques habitants de la localité qui méritaient une mention dans ce petit travail. Mais, que de faits importants ont pu se dérouler dans la commune sur lesquels nous sommes resté dans une ignorance absolue! C'est que les documents sur les localités rurales sont, en règle générale, des plus clair-semés: les archives sont, pour la plupart, détruites ou dispersées par suite des guerres et de l'indifférence des autorités; bien souvent, le peu qui en reste, est exposé à l'anéantissement par une incurie impardonnable des administrations communales. Cet état de choses a, heureusement, été compris par l'intelligent Archiviste général du royaume qui, depuis quelques années, fait faire, par un de ses chefs de section, des visites dans les communes de la campagne, pour sauver ce qui existe encore en fait d'archives.

Une loi sévère devrait venir seconder ces généreux efforts auxquels nous applaudissons, non toutefois sans faire nos réserves sur le danger d'une trop grande centralisation.

---

[1]) Voyez, pour plus de détails, le journal *La Dyle*, du 3 juillet 1887. — Par arrêté royal, du 24 Décembre 1890, a été nommé bourgmestre de Wavre-Notre-Dame M. Pierre Scheers, en remplacement de M. Jos. op de Beeck.

Quant à la littérature concernant les villages du Pays de Malines, elle est presque nulle. Dans quelques rares ouvrages, on trouve à leur sujet, par-ci par-là un renseignement à glaner, mais ces détails sont fort vagues et généralement sujets à caution. Les recherches sont donc des plus difficiles et on peut dire que leur résultat est loin d'être en rapport avec la somme de travail et de peine qu'elles nécessitent: il est bien plus aisé de réunir des documents sur une grande ville que sur des communes rurales. Dans celles-ci, on rencontre, d'ailleurs, presque toujours, une indifférence absolue pour ces sortes de recherches. Non seulement, ceux qui sont à même de fournir des documents ou de prêter un concours utile, répondent aux demandes par un silence complet, il arrive même que les principaux habitants de l'endroit, tels que bourgmestres, curés, châtelains, etc., ne jugent pas nécessaire de remercier, ne fût-ce que par une carte de visite, de l'envoi qu'on leur fait de l'histoire de leur localité.

Disons, pour éviter toute équivoque, que ceux des habitants de Wavre-Notre-Dame auxquels nous avons eu recours pour la présente notice, ont mis beaucoup d'obligeance à nous satisfaire dans la mesure de leurs moyens.

* * *

FAMILLES CITÉES DANS CETTE NOTICE.

Aegidii.
Aerts.
Alckmaert (d').
Allart.
Amour(s) (v.).
Anderlecht.
Anneesens.
Anseau.
Antony.
Arazola de Oñate.
Arenberg (d').
Artopé.
Autriche (d').
Barres (des).
Bavière (de).
Beccart.
Bedmar (de).
Beek (op de).
Beliën.
Berlaer (de).
Berthout.
Beullens.
Beyere (de).
Biel.
Bleeswijck (v.).
Blehen (de).
Blioul (du).
Block.
Bogaerts.
Boeyenhals.
Bois de Fiennes (du).
Bombergen (v.).
Boot.
Boote.
Bossche (v. den).
Bouchout (de).
Bouette (de la).
Boucq (de).
Boufflers.
Boxtel (v.).
Branchion (de).
Brande (v. den).
Brias (de).
Bronkhorst (de).
Brouchoven (de).
Bruyn (de).
Bruyne (de).
Buisset.
Buyle.
Buys.
Buysegem (v.).
Bijel.

Capellen (v. der).
Caracena (de).
Caretto (de).
Cauwale.
Cauwenberghe (v.).
Charles.
Cloeps (de).
Cloets.
Cloots (de).
Collage de Zuniga.
Cordemans.
Cornely.
Croonen.
Cruyce (v. den).
Cuypers.

Daelem (v.).
Daems.
Damant.
Daneels.
Deckere (de).
Decleer.
Deuze (de la).
Devleeschouwer.
Domijns.
Donckers.
Dongelberghe (de).
Dörig.
Duchamps.
Duvenvoerde (de).
Dycke (v. et v. den).

Eeckhout (v.).
Egmont (d').
Elven (d').
Essers.
Eynde (v. den).

Fourneau (de).
Fijen.

Gameren (v.).
Gavarelle (de).
Gavre (de).
Geedts.
Geel (v.).
Geluykens.
Gestel (v.).
Genst (v. der).
Gheyn (v. den).
Gielis.
Gracht (v. der).
Grelle (le).
Gueldre (de).

Haas (de).
Haeghen (v. der).
Halen (v.).
Halmale (d').
Hamme (v.).
Hamont (v.).
Hane (d').
Havré (d').
Haynin (d').
Hennin (d').
Heyst (v.).
Hockaert.
Hoefs.
Hoof (v.).
Horick (v.).
Houcx.
Houthem (de).
Huens.
Huffel (v.).
Huygelen.

Iersel (v.).
Illan (del).
Iturieta (de).

Jacobssen.
Jacquemin.
Jammart.
Janssens.

Keer (v.).
Keldermans.
Keulders.
Keurremans.
Koter (de).
Koyen (v. der).

Lados (de).
Laemans.
Lens.
Lesage.
Lettin.
Liedekerke (de).
Lier (v.).
Ligne (de).
Limal (de).
Lindanus.
Lindt (v. der).
Lissens.
Lomelini.
Longueville (de).
Loos.

Maes.
Mailliart.
Mastelijn.
Mechelen.
Mechelman.
Meere (v. der).
Meeren (v. der).
Melis.
Meyere (de).
Milde (de).
Moens.
Moer (de).
Montfort (de).

Nath (v. der).
Noir (le).
Noot (v. der).
Notelteirs.

Oblet.
Oncle (v.).
Op de Beeck.
Oultremont (d').
Oupée (d').
Oupie (d').

Paemele (de).
Palms.
Pape (de).
Parme (de).
Pauw (de).
Peeters.
Penne.
Peteghem (v.).
Peuter (de).
Piermans (de).
Plaines (de).
Poerten (v. der).
Potter.
Pret (de).
Puente (de la).
Putte (v. den).

Quarre.

Rampaert.
Reeth (v.).
Renialme (de).
Ress...
Reynegom (v.).
Ridder (de).
Robijns.
Roelants.
Romrée (de).
Roost (v.).
Roy (le).
Roye (v.).
Rubens.
Ruysschen (de).
Ryckewaert.

Saet (v.).
Schotti.
Sgroots.
Smet (de).
Soffie.
Spira (de).
Stalins.
Standonck.
Steebroeck (v.).
Stegen (v. der).
Steenwinckel (v.).

Stoc(kt) (v. der).	Tommen (v. der).	Verreyck.	Wegge.
Straesburch (v.).	Torf.	Verrijt.	Werve (v. de).
Streignart.	Torfs.	Verswijvel.	Wieken.
Struyne.	Toulongeon (de).	Ver Tommen.	Wil(de)re (de).
Stuaert.	Tour (de la).	Vicq (de).	Wijngaert (v. den).
Sucquet.		Villeroy (de).	
Sunder (v.).	Valcke.	Vincx.	Yllan (del).
Swinnen.	Varick (de).	Visscher (de).	
	Vecquemans de la [Vère.	Vrancx.	Zeverdonck (v.).
Taets d'Amerongen.		Vreen.	Zomer.
Theys.	Vekemans.		Zumal(l)o.
Tholincx.	Verbeeck.	Waelhem (de).	Zuniga (de).
Tilborg (v.).	Verhaegen.	Waeyenborch.	Zwaef.
Tisnacq (de).	Verheyden.	Warfusée (de).	Zijpen (v. der).

Rode, 's Hertogenrode. — **Herkenrode** (XL 639). — Een kort overzicht van eenige gebeurtenissen die op deze vraag betrekking hebben zal, naar ik geloof, alle raadsels oplossen.

De aloude heerlijkheid Rode was gelegen aan de rivier de Worms, tusschen het Land van Valkenburg (Fauquemont) en dat van Gulik. In de eerste helft der 12e eeuw werd deze heerlijkheid met het hertogdom Limburg vereenigd, door een huwelijk van Hertog Hendrik II. De vraag of deze vereeniging het gevolg was van 's hertogs huwelijk met Mechteld, dochter van graaf Adolf van Saffenberg, of wel van dat met zijn tweede vrouw, Kunegarde van Wassembergh, dochter van Gerard (I?), graaf van Gelder, is tot heden nog niet opgelost. Zeker is het echter, dat, te rekenen van het tijdstip der inlijving van de heerlijkheid Rode bij de bezittingen van den hertog, de naam dier heerlijkheid werd veranderd in 's Hertogenrode (nederl.). en Rode-le-duc, of bij verkorting Rolduc (fr.); de naam Hertzogenrath (hgd.) en de waarschijnlijk daaruit ontstane verbasterde nederlandsche benaming 's Hertogenrade zijn eerst van veel later tijd. Of het doel dezer naamsverandering was, dit landschap beter te doen onderscheiden van de vele andere plaatsen, meestal van minder beteekenis, evenzeer Rode of Rhode genaamd,

of wel dat deze moest strekken om 's hertogs rechten op de oude heerlijkheid beter te doen uitkomen, is onbekend.

In 1155 schonk de genoemde hertog 's Hertogenrode als huwelijksgift aan zijn dochter Margaretha, bij gelegenheid van haar huwelijk met Govert III, hertog van Brabant.

In 1191 droeg Hendrik III, hertog van Limburg, 's Hertogenrode, Aarlen (Arlon) en al zijne andere erflanden gelegen tusschen de Maas, den Rijn en de Moezel, in eigendom over aan zijn neef Hendrik I, hertog van Brabant, terwijl de laatstgenoemde bij diezelfde gelegenheid deze bezittingen, benevens alles wat hem behoorde als erfgenaam van zijn moeder, Margaretha van Limburg, weder aan zijn oom in leen gaf.

Walram IV, hertog van Limburg (gest. tusschen 14 Oct. 1279 en 11 Mei 1280) liet als eenige erfgenaam een dochter na, Ermingard genaamd, die omstreeks 1276 huwde met Reinoud I, graaf van Gelder. Daarin geholpen door de Limburgers in het algemeen, stelde Reinoud I zich na den dood zijns schoonvaders in het bezit van het hertogdom Limburg, niettegenstaande de eischen van Adolf, graaf van Berg, die als naaste mansoir en als hoofd van het geslacht van Limburg, aanspraak maakte op het bezit van het hertogdom. Den 18n of den 19n Juni 1282 maakte keizer Rudolf, te Worms, een einde aan dezen strijd, door aan Reinoud de investituur van zijne gemalin ter hand te stellen, waarbij door den keizer aan den graaf tevens de verzekering werd gegeven, dat deze het hertogdom levenslang zou bezitten, indien zijne vrouw vóor hem kwam te sterven. Bij diezelfde gelegenheid kreeg Reinoud verlof als hertog van Limburg te 's Hertogenrade munt te slaan.

De verdere, nog al ingewikkelde geschiedenis van de oude heerlijkheid Rode, later 's Hertogenrode, tot op Karel V kunnen we hier onbesproken laten. In 1544 (n. st.) werd de heerlijkheid door den keizer afgestaan aan Willem, hertog van Gulik en van Kleef. In 1609 wederom onder de Nederlanden gekomen, werd zij in 1661 tusschen Spanje en de Vereenigde Nederlanden verdeeld, en sedert 1816 behoort zij voor een gedeelte aan Nederland en voor een gedeelte aan Pruisen. Pruisen bekwam bij de verdeeling 's Her-

togenrode (thans Hertzogenrath genoemd) en eenige dorpen. Nederland kreeg Kerkrade, Ubach-over-Worms, Simpelveld, Bocholz, Gulpen, Margraten en Vaals-Vijlen- en Holset.

* * *

Het oude leengoed Herkenrode of Herkenrade, in oude stukken inzonderheid bekend door zijne aloude en machtige abdij, niet ver van Hasselt gelegen, vormt tegenwoordig een buurt, deel uitmakende van de Nederl.-Limburgsche gemeente St.-Geertrude. Deze gemeente bestaat uit de dorpen St.-Geertrude, ook wel Eysden-op-den-Berg genaamd, en Ekkelrade, de buurten Herkenrade, Breustbosch en Libeek, en het gehucht Moerslag.

Door bovenstaande ophelderingen vervalt, naar ik meen, het etymologisch gedeelte der vraag.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

OUDHEIDKUNDE.

Het klokjen van achten. — Na de zegepraal der Prinsgezinden in 1787, was dit de term om in de gezelschappen der Keezen, en wel op dat uur te drinken, ter eere van Vader Hooft. De man, schoon eerst op 70-jarigen leeftijd als partijhoofd opgetreden, werd met onveranderlijke gehechtheid door de zijnen hooggeacht, en, schoon dit als een misdaad tegen den Staat zou aangerekend zijn geworden, die „conditie" ontbrak nooit, waar Patriotten bijeen waren. „Het" — of in 't algemeen — „een klokjen van achten drinken" kan ongetwijfeld later moeilijkheden veroorzaken aan een uitlegger van spreekwijzen; de Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen voor 1796, I, 288, geven wel opheldering, die men daar evenwel niet zou gaan zoeken, en daarom is 't niet kwaad daarop eens te wijzen. Burgemeester Hooft verliet de stad, waar hij eens gezag en invloed had, en eindigde zijne dagen op het land. Hij overleed op Valkenheining, tusschen Baambrugge en Loendersloot, onder laatstgenoemde gemeente in 1794. Een plaatje in Van Ollefen's „Nederl. Stads- en Dorpsbeschrijver" bewaart de herinnering, hoe uiterst eenvoudig hij begraven werd in de kerk te Vreeland. Het was een goed plan van zijn schoonzoon, den Ridder Van Kinsbergen, gehuwd met zijne dochter Hester (eerst weduwe van George Clifford), om hem daar een gedenkteeken op te richten, met zijn borstbeeld in marmer. De schoonzoon was een echte Prinsman, maar had eene onbeperkte hoogachting voor den ouden heer; de gebeurtenissen, die kort op diens overlijden volgden, hebben de verwezenlijking van het plan verhinderd. Nu hebben wij te wijzen op eene misstelling, die ook begaan is in het Biogr. Wdbk., naar Van der Aa genoemd, dat Hooft „op zijne *eigene* landhoeve Valkenheining te Loenderdsloot stil en rustig leefde en daar overleed". De waarheid is, dat zijne eigene hofstede De Stolp, bij de Vlakkelaarsbrug onder Muiderberg, door de Prinsmannen vernield was, en onbewoonbaar geworden. Zijne zuster Elisabeth, de bejaarde weduwe van Wouter

Valckenier, bewoonde de genoemde plaats Valkenheining, welke dezen zonderlingen naam droeg naar haar mans grootouders Cornelis Valckenier en Catharina (elders Cornelia) van Heiningen. Thans is daar een boerenwoning met het hek, waarop de naam nog te lezen staat.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Kuikhorne (XL, 436). — Daar is niet een „drietal buurten Kuikhorne in Friesland", maar slechts eene enkele buurt van dien naam (Kûkherne in het Friesch; men spreke Koekhenne), die echter op de grensscheiding van de drie grietenijen Dantumadeel, Tietjerksteradeel en Achtkarspelen gelegen is, juist ter plaatse waar de grensen dier drie grietenijen samenkomen. Het gevolg dezer bijzondere gelegenheid is, dat sommige huizen van Kuikhorne in Dantumadeel staan en tot den dorpe Zwaag-Westeinde behooren, andere in Tietjerksteradeel onder Bergum, nog andere in Achtkarspelen staan, en tot den dorpe op 't Wisel (Twysel, Twijzel) behooren. Nogtans formt Kuikhorne, in zijn geheel, éene afzonderlike buurt. Eene soortgelijke verhouding als in dit gehucht Kuikhorne bestaat er in meer friesche plaatsen. Nergens komt dit sterker uit dan in het vlek Heerenveen. Deze aanzienlike plaats ligt eveneens in drie grietenijen, te weten in Eangwirden, in Schoterland en in Haskerland, juist ter plaatse waar de grensen dezer drie grietenijen samenkomen. Dien ten gevolge formt Heerenveen niet eene afzonderlike burgerlike gemeente, heeft geen eigen burgemeester en geen eigen gemeenteraad. Er is feitelik een Heerenveen, een gedeelte van dat vlek namelik, in Schoterland, een in Haskerland en een in Eangwirden. Toch ware 't bare onzin, zoo men van drie plaatsen Heerenveen zoude spreken. De gemeentehuizen van Schoterland en van Eangwirden staan te Heerenveen; dat van Haskerland is in het vlek de Joure. Heerenveen heeft drie hervormde kerken, die juist in de drie grietenijen staan; de doopsgezinde kerk staat in Schoterland; die der Christelik-Gereformeerden in Eangwirden; die der Roomsch-Catholijken in Schoterland, en de synagoge in Haskerland.

J. W.

Scherprechter. — In 1423 betitelde de Raad van Utrecht den scherprechter, om verdere versmading te voorkomen, als „Onser Stat Meyster van der hoochster recht". In den Franschen tijd (1810—1813) kreeg de beul van Leeuwarden eene aanstelling van Napoleon I onder den titel van „Maître des hautes oeuvres". Het stond ook op het couvert van den brief, dien hij den Procureur-generaal- of -crimineel Mr. P. W. ter hand stelde. Deze, dit lezend, zei: „Wat moet dat? en wie is dat?" „Dat ben ik," zei de brenger, diep buigend.

L. J. D.

Toast (XXXVIII, 225—7). — In l'Intermédiaire XXII, 200, schrijft iemand uit Manchester: „J'ai toujours cru que cette coutume (du moins en Angleterre) datait de l'époque danoise. D'après nos historiens, les Saxons n'osaient pas boire en présence de leurs vainqueurs danois (dont les poignards avaient, dit-on, envie de s'enfoncer dans la gorge blanche des Saxons), sans qu'un ami commun garantît (*toasted* ou *pledged*) leur sûreté". Die inzender vermoedt dat de ibid. XXI, 92 aangehaalde versregel van Parny in „Les Rose-Croix", chant II,

Je porte un toast: guerre et mort aux Danois!

wel den toost van een ouden Angelsaks kan behelzen. Volgens hem beduidde dus het Eng. werkw. to toast oorspronklijk „iemand een dronk waarborgen". Daarna werd het dan „iemand bescheid doen *bij* het drinken". Eindelijk „iemand bescheid doen *met* een dronk". En nu is 't opmerklijk, dat to pledge beide beteekenissen heeft, die van „borgstellen, in pand geven" en van „bescheid doen" (met een dronk), en dat pledger zoowel „toedrinker" als „verzekeraar" beduidt. Maar zóóveel schijnt gewis, dat, al kwam het woord „toast" in den zin van „gezondheidsdronk", op die wijs in de wereld, de andere beteekenis, nml. die van „gevierde schoonheid" toch uit eene gansch andere oorzaak moet gesproten zijn. Ook blijft to toast = roosteren aldus onverklaard. — Overigens, de vraag van *Nav.* XXIV, 327, naar den zin van „I will pledge your grace up the Dutch", vond nog geen antwoord. Is dit een schimpscheut?

De Hollanders stonden anders toch bekend voor „houw en trouw". Ook *Nav.* XII, 222: „where the Dutchman left his anchor" bevat een schimpscheut, als oogend op een soort van Kamperstreek.

JAC. ANSPACH.

Antje en Lijsje (XL, 468, 586). — Annetje-Liesje, Liesjemart, Liesjedunderdag zijn mij alleen in Walcheren voorgekomen, zoodat hier alleen van die dagen van uitspanning voor de boerenknechts en meiden sprake is. Daargelaten, dat de huren loopen van Mei tot Allerheiligen en van dien dag tot Mei, staat reeds van ouds in den almanak op den eersten maandag of donderdag in Mei en October: Annetje Lijsje of Annetje en Lijsje, beide marktdagen te Middelburg, waarvan de voornaamste weekmarkt des donderdags gehouden wordt. Vandaar die beide andere benamingen naar de uitspraak des lands. Dien dag bezoeken de jongelui de markt, zooveel mogelijk alle. Zij, die „verhuizen", verlaten dan hun' dienst, rekenen met den baas of de „vrouwe" af, en rijden mee naar de stad. Verwisselen zij van dienst, dan treden zij eerst zaterdagavond in den nieuwen, wanneer dit niet om bijzondere redenen vroeger geschiedt. Zeker zal in deze gebruiken verscheidenheid bestaan, ten opzichte van landstreken waar zij nog bekend zijn, of naar gelang van den tijd, waarvan gesproken wordt. Wie zich met dit meermalen besproken onderwerp opnieuw willen bezig houden, zullen wel doen eene goede beschrijving der tegenwoordige gewoonte, zooals die nog bestaat, te vragen op verschillende plaatsen. Dat de aanduiding der dagen juist door de namen van Heiligen geschiedt, is niet vreemd in het Calvinistische eiland, waar St.-Jan, Sinte-Maarten, Allerheiligen en Sinte-Catharina heel wat bepalen in werkzaamheden en verbintenissen. Of men hier oudtijds eene martelares Sinte-Anne gehad heeft naast die van 26 Juli, en dat de eerste door verandering van den kalender in 't begin van Mei haar naamdag had, wil ik onbeslist laten; maar dan dient die dag ook vast te staan, en moet hij niet op vier data kunnen vallen. Bovendien komt deze Anna dan vereenigd voor, en ook wederkeerig — met eene andere Elisabeth dan die van 19 November. Ook dat latende voor

hetgeen het is, kan het verschuiven in den nieuwen kalender wel een Sint-Anna op 2 November brengen; doch hier blijkt iets van Sint-Anne onder te loopen, daar wij op een dag in den aanvang van October moeten terugkomen. Een boerenmeid, Elisabeth gedoopt, heet wel Betje, liefst Bette, en in de stad Bet, maar nooit Liesje, nog minder Lise of Lieschen, uit „Hans und Lieschen" bekend.

Anna zou Ant worden, zoodat alleen te denken valt aan namen van de feestvierenden, hun in de stad gegeven; te meer, daar er evenveel jongens bij zijn. Het moeten dus heiligennamen zijn.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Zwart-kelen (XXXVIII, 16).—Zou de scheldnaam „Gorges-noires", in sommige streken van Frankrijk aan de Protestanten gegeven, niet zijn oorsprong vinden in eene vergelijking van deze met de vogelsoort van dien naam? De vederen van de Gorge-noire of Rubiette rouge-queue (= Motacylla erythacus, = tuinroodstaartje) vertoonen de kleuren van Frankrijk, met bijvoeging van zwart; de staart is rood, het onderste gedeelte van het lichaam wit, en het bovenste blauwachtig; keel en borst zijn zwart. Het vogeltje is van nature zwaarmoedig, weinig beweeglijk en schuw. Het bemint de eenzaamheid en vermijdt het gezelschap van andere vogels, zelfs dat van zijns gelijken. Zijn lied, ofschoon niet onaangenaam, klinkt eenigermate droevig, zijn gang is zwaar en meer loopend dan springend. De Gorge-noire komt in Frankrijk betrekkelijk weinig voor.

De Protestanten in Frankrijk, ofschoon natuurlijk evenzeer Franschen als de andere inwoners, hebben gewoonlijk in hunne kleeding iets stemmigs; het zwart, bij den vogel aan de nationale kleuren toegevoegd, drukt deze hunne neiging tot stemmigheid duidelijk uit. Vergeleken bij de overige bewoners des lands leven de Protestanten minder luchtig en luidruchtig en meer ingetogen; zijn zij, om juister te spreken, in het algemeen, minder wereldsgezind. Niet alleen in de provinciën, maar ook zelfs te Parijs, vormen zij als het ware een geheel op zich zelf staand gezelschap, waarvan de leden slechts zelden deelnemen aan de dikwijls meer dan luid-

ruchtige vermaken der wereldstad. Zelfs in hunnen gang en in hunne manieren, binnenshuis zoowel als in het openbaar, vertoonen zij eene zekere ingetogenheid, een zekeren ernst, die aan het meerendeel der overige Franschen vreemd is, terwijl hun kerkgezang er wellicht toe bijdraagt dat zij door hunne niet-protestantsche landgenooten voor droefgeestig worden gehouden. Voegt men nu hierbij nog de omstandigheid, dat de Protestanten in Frankrijk slechts eene kleine minderheid vormen, dan zou het niet te verwonderen zijn, dat l'esprit gaulois de fysiologische en psychologische eigenschappen van den vogel bij hunne protestantsche landgenooten meent terug te vinden.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

Flores. — In: Dr. Max Weber, „Ethnographische Notizen über Flores und Celebes" wordt gehandeld over bevolking, godsdienst, enz., enz. *geld,* speelgoed der inwoners van Flores.

Vrage: Wie, die bovengenoemd werk bezit, is bereid, daaruit mede te deelen (in dit tijdschrift) al hetgeen daarin te lezen staat over het geld, dat op Flores in omloop is?

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Het gevraagde volgt hier onder:

Einheimisches Geld fehlt vollständig. Tausch-artikel vertreten noch das Geld. Nur an den Küstenorten, die mit der Aussenwelt in Verbindung stehen, kann man kleines Silbergeld gebrauchen. So cursieren in Sikka, Maumerie, vereinzelt auch noch in Endeh, sogenannte Howangs, alte Holländische silberne $12\frac{1}{2}$ cts Stücke, aus der Zeit als die einzelnen Provinzen noch ihr eigenes Geld prägten. Nebenher sei bemerkt, dass diese Münze sich auch noch in einzelnen Theilen von Süd-Celebes erhalten hat, jedoch nur zu dem Bezahlen des Brautschatzes dient. Wenn wir auch anderwärts hier und da bei einzelnen Personen noch kleines Silbergeld los wurden, so wurde dasselbe wohl nur als kleine Silberplättchen betrachtet, nicht als eigentliches Geld. Aehnlich ging es mit grösseren Silberstücken; nur $2\frac{1}{2}$ Guldenstücke wurden gerne genommen.

Sehr gewünscht ist Goldgeld, namentlich australische Pfundstücke mit einem „springenden Pferde" als Wappen. RED.

Heeze (XXXVIII, 220, 89, 929; 'VIII, 6). — Het Rijks-archief te 's-Hertogenbosch kwam April '88 in 't bezit van een perkamenten brief dd. 6 April 1536, waarbij graaf Maximiliaan van Hoorne als heer van Heeze en Leende de heide aldaar aan de ingezetenen voor zestien jaren in gebruik afstaat, tegen eene huur van bijna 6000 Carolusguldens, voor een deel op te brengen aan de kerkfabrieken van Heeze, Leende en Geldrop, onder vaststelling van enkele keuren, en met bepaling, dat schout en schepenen met de oude gezworenen der zeven gehuchten van H. en L. twee notabele personen zullen aanstellen om verdere ordonnantiën te maken; terwijl op de keerzijde den 15den Mei 1553 eene verlenging onder eenigszins andere voorwaarden wordt toegestaan. A.

De Kemnade (XXXIX, 301). — Kemenade beduidt volg. de Teuthonista van V. der Schueren „kamer". In Geld. Volksalm. 1889 wordt de naam afgeleid van caminata, een met een schoorsteen voorzien (scil. huis) [1]) en gewezen op de omstandigheid, die dan geen bevreemding kan wekken, dat verschillende huizen en goederen een gelijkluidenden naam droegen, als Te Terwolde, Didam en Te Wisschel in het land van Kleef (zie het verslag *Nav.* XXXIX, 346, 7). In de Aardrijkskundige woordenboeken van V. der Aa en Gille Heringa vindt men nog Kemmena, voormalig adellijk huis op de Neder-Veluwe gem. Barneveld, ½ uur ten N. W. van Voorthuizen, waartoe het behoort [2]); alsmede Kemenade, gehucht in N.-Brabant, gem.

---

[1]) Caminata = Scaldatóio, warmkamer. Maar zie ook vooral Joh. Winkler, Ned. Gesl. bl. 371. 2 Kemnath (Beijeren en Wurtemberg), Kemnitz (Pruissen), Chemnitz (Saksen), Camenz (Opper-Lausitz, Pruissen) — zijn blijkbaar analogieën; ook denklijk Camen (Arnsberg, Camin (Pommeren) a° 1276/81 dyocesis Caminensis Bn Sloet, Oorkdbk bl. 941). JAC. A.

[2]) Vermeld a° 1688 als de Kemmenade in de Registers op het arch. v. h. voorm. Hof v. Gelre bl. 228 en a° 1732 als den Kemner in Schrassert's Harderwijk II 87. In 1741 hield er de amptman der abdis van Elten zijn verblijf

Son-en-Breugel, ½ uur ten N. O. van Son. — Er is ook eene havezate van dien naam in Overijsel bij Tubbergen geweest, waarvan Mr. R. E. Hattink in zijn opstel „Bijdrage tot de kerkelijke geschiedenis van Tubbergen", opgenomen in het 9de deel der Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis, het volgende meedeelt (blz. 92 en 93): „Johan Studich [een der vier goedheeren en collatoren der kerk van Tubbergen in 1637], burgemeester van Hasselt, erfde door het huwelijk met Hendrina Rengers de havezathe Kemnade, welke door Ebbinge Wubben (Overijs. Alm. 1846 blz. 107) ten onrechte onder het rechterambt Delden geplaatst wordt. Het goed Kemenade, vóór de poort van het klooster Albergen gelegen [1], werd in 1476 door Herman Kemenade aan het convent verkocht en als stichtsleen gevrijd (Over. Arch. IV 280). Later is de Kemna verplaatst in het z.g. Geziet, waar eene vervallen gracht nog hare plaats aanduidt. In 1684 verkochten de curators in den boedel van Studich vóór het landgericht te Ootmarsum het huis toe Kemmenae, c. a. aan de erven van Joan v. Isselmuden toe de Rollekotte [2]) en Agnis v. Essen". Rolef ten Kemenade was in 1460 keurnoot en gerichtsman in het gericht van Ootmarsum (a. w. bl. 57). Aan de fundatie der pastoriegoederen van Tubbergen namen als „personen van adell der vier buerschappen, Albergen, Tubbergen,

---

(Tegenwoordige Staat v. Geld. bl. 492). Hierbij behooren v. der Camena a⁰ 1342 (v. Hasselt, Roozendaal 30), v. Kemnade a⁰ 1510 (Bn d'Ablaing v. Giessenburg, Rp v. Veluwe 230), v. Kemmena a⁰ 1648 (Regrs arch. voorm. Hof v. Gelre 136). Het goed Kemnade bij Emmerik a⁰ 1483 vermeldt Nijhoff, Oork. V, 17 als die Kemenade. Personen van dezen naam vermelden Bn Sloet, a⁰ 1203 (de Kaminata, bl. 411), a⁰ 1231 (de Caminata, bl. 554), a⁰ 1232 (de Camenatha, ib. 559); Nijhoff, a⁰ 1349 (v. der Kemenaden, Oork. II 40); Bn v. Spaen, a⁰ 1351 (Inleid. II, 84; IV Cod. Dipl. p. 59, 62; vgl. Nijhoff, Oork. II 52); Slichtenhorst, a⁰ 1372 (v. der Kemmenneden, Tooneel 93b); zie ook v. der Kemenade omstr. 1450 of later in Nieuw-Arch. v. Kerkgeschied. II 147). Jac. A.

[1]) Reeds in 1367 komt v. der Kemmenade, v. den Cemenade aldaar voor (Overijs. Arch. I 78, 9). In 1472 wonnen Geert Brinck en Jutte geb. v. Kemnae te Albergen, het burgerschap te Oldenzaal, als vrije lieden; zie *Nav.* XXIX, 44. Jac. A.

[2]) De Rollekatte, thans het eigendom van Bn v. Dedem. Jac. A.

Geisteren und Vleringen" 14 Oct. 1575 deel Salomon Buedeker wegens jonker Johan v. Beverfoerde tho Wemislo, Johan v. Eschede thoe Tubbergen, Herman Grubbe tho Vleringen en Adolph then Kemnhae „in statt seins vaders Herman then Kemnhae", wier zegels met andere aan den brief gehangen werden (a. w., bl. 73). Nog in 1709 verschijnt op eene vergadering van collatoren en raadluiden een persoon van dezen naam, Albert van Kemna, „weegens den heer van de Rollecate" (a. w., bl. 109).

Nog thans leeft meer dan één geslacht, dat aan een dezer plaatsen zijn naam ontleende. In N.-Brabant vindt men V. Kemenade: C. v. K., firma Van Kemenade en C°, sigarenfabrikant te Woensel, werd in 1889 failliet verklaard; te 's-Hertogenbosch † 8 Febr. 1890 (vlg. Familieberichten in Haarl. Ct. van 12 Febr.) E. M. Cornelissen geb. V. Kemenade, oud 55 jaar. Te Haarlem bestaat V. Kimmenaede: In 1889 bevielen daar 9 Oct. J. M. v. K. geb. Scheelings van een zoon; 8 Nov. C. M. Koehorst, geb. V. K. van eene dochter; en 25 Nov. H. E. M. v. K., geb. Wijnen van een zoon; 30 Juni, '90 H. M. v. K., geb. V. der Weiden, van eene dochter, genaamd C. P. H. v. Kimmenaede, die aldaar 6 Aug. '90 stierf. — Een geslacht Kemna vindt men te 's-Gravenhage, waar M. F. F. Born 11 Aug. '90, oud 57 jaar, na een langdurig lijden stierf, nalatend haar man J. W. Kemna, oud-commissaris van politie, en dochters Marie en Léontine Kemna, en waar M. Kemna, wede J. T. W. H. d'Engelbronner, volg. ongedagteekende advertentie in het „Dagblad van Z.-Holland en 's-Gravenhage" van 29 en 30 Juni '90 na een korte ongesteldheid op 59-jarigen leeftijd overleed (opgave van den burgerlijken stand van 28 Juni).

A.

Mennoniten. — Bij overgang tot de gezindte der M. werden soms de voornamen verwisseld. In welke stedelijke boeken (m. n. te Amsterdam in de 17de eeuw) werd dit aangeteekend?

V.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Sprekende wapens. — Bij de opmerking in de noot van *Nav.* XL, 321, dat het wapen v. Raei, waarin een rad voorkomt, niet sprekend zou zijn, indien de naam is af te leiden van een buurschap Ra of Rade, wordt een averechtsche opvatting van den term „sprekende wapens" gehuldigd. Hieronder toch heeft men te allen tijde die wapens verstaan, waarvan een der deelen een rechtstreeksche of zijdelingsche aanduiding van den naam of een gedeelte daarvan bevat, zoodat zij als het ware den naam van het geslacht uitspreken. Of hierbij van een juiste etymologie van den geslachtsnaam blijkt, doet niets ter zake; van vele namen ligt de etymologie ook in het duister, en het voorgeslacht had van die wetenschap een zeer gebrekkige kennis. Van Lamsweerde (lam en zwaard) is dus sprekend, al is de naam van het dorp, waaraan het zijn naam ontleent, gevormd uit lam en waard; ook Van Camstra met zijn kam, ster en râ, Repelaer met zijn lepelaar, Van Ratingen met ruiten, Herklots met een Hercules, Reyers, te Arnhem, met een ruiter, Cramer met kranen (kraanvogels) en een mirretakje, Van Campen met een pijl en rozen (symbolen van den schietprijskamp), Godin met een hostiekelk, waar*in God* bij de mis is volgens de Roomsche leer; zoo wordt althans bij gissing dit wapen verklaard in een verhandeling over sprekende wapens in Maandblad n° 3 van het Genealogisch-Heraldiek Genootschap „De Nederlandsche Leeuw", jaargang 1883. In een geval als het laatste kunnen sprekende wapens dus een aanwijzing opleveren omtrent den oorsprong van geslachten, waarvan de naam niet duidelijk de nationaliteit doet kennen, daar de naam Godin, als de verklaring juist is, wel op Nederlandschen grond zal ontstaan zijn, al spreken velen hem ook op Fransche wijze uit. In het eerstvermelde geval (v. Raei, terwijl als grafschrift was gegeven v. Baei) kunnen sprekende wapens dienst doen tot verbetering van onzekere oude opschriften.

Als bewijs voor mijn opvatting van sprekende wapens kunnen de volgende plaatsen strekken: Rietstap, „Handboek der Wapenkunde", bl. 334, schrijft: „In een wapen van dezen aard [sprekend] (alles daaronder begrepen, schild, helmteeken, schildhouders enz.) hebben de figuren betrekking op den naam van hem die het voert, zoodat men door het noemen van die figuren den naam der familie geheel of ten deele uitspreekt —"; en blz. 336: „Onder de sprekende wapens behooren ook die, welke, ofschoon hunne figuren niet regtstreeks den naam der familie uitdrukken, daarop toch eene verwijderde betrekking hebben en aan den geslachtsnaam doen denken". In de „Studiën over Wapen- en Zegelkunde" van J. ter Gouw, bl. 89, leest men: „Al wat in 't rijk der natuur of der kunst slechts aanleiding tot eenige gelijkenis of zinspeling gaf, werd op contributie gesteld, — en zoo ontstond die soort van wapens, welke men *sprekende* wapens noemt". — Dr. Ed. Freiherr von Sacken beantwoordt in zijnen „Katechismus der Heraldik", blz. 5, de vraag „Was versteht man unter *redenden* Wappen?": „Solche, deren Bilder, wenn man sie nennt, zugleich den Namen des Besitzers angeben."

Minder juist schijnt de verklaring van Dr. jur. Curt O. von Querfurth, „Kritisches Wörterbuch der Heraldischen Terminologie", blz. 115: „*Redend* (nicht „sprechend") nennt man ein Wappen, durch welches entweder der Name des Wappeninhabers, oder auch irgend eine mit Verleihung oder mit Umbildung oder Vermehrung oder überhaupt absichtlicher Veränderung des Wappens zusammenhangende Thatsache durch das Wappen selbst, sei es nun im Schilde, im Kleinode oder in den Schildhaltern bildlich oder symbolisch dargestellt oder gleichsam abgespiegelt wird und kann man sonach die redenden Wappen in eigentliche „*Namenwappen*" und in historisch redende Wappen eintheilen". Wanneer toch juist is wat Ter Gouw, a. w., blz. 78, zegt, dat „er eigentlijk *geene andere soorten* [van wapens] *bestaan dan deze twee*" (historische en sprekende), dan kan men niet beide onder den naam „redende Wappen" begrijpen, daar het bijvoeglijk naamwoord dan geen zin meer zou hebben.

's-Gravenhage. MR. PETER VAN MEURS.

Hoppers en **Bertolff** (XL, 272). — De schoonvader van Joachim H., Gregorius B., zou, volgens de vervaardigers van het Stamboek v. den Fr. adel, te Leuven zijn geboren, terwijl zij het voor onbetwistbaar houden, dat hij eigenlijk G. v. Aken heette, en de zoon van Bertolff v. Aken zou zijn geweest. In het Charterboek van Friesl. II, 176 wordt hij G. B. van Aken genoemd, maar uit *Nav.* XV, 55, zoowel als uit de afschriften der grafzerken van hem en zijne dochter, blijkt duidelijk, dat de naam Bertolff inderdaad een familienaam is. Zijn origineel testament van 13 Oct. 1527 (zooals ook Gabbema vermeldt en niet 27 Oct. van *Nav.* XV, 56) berust in het archief der stad Leeuwarden, in welks Inventaris het wordt aangeduid als: „Testament van Gregoris Bertolff, President van den Keizerl. Hoogen Raad in Friesland, van Aken „geboortig." In eene noot aldaar wordt gezegd, dat hij 24 Febr. 1528 overleed. Gabbema geeft dit ook op, maar *Nav.* XV, 56 noemt 27 Febr. Op zijne grafzerk in de Groote- of Jacobijnerkerk te Leeuwarden lag eene koperen plaat, onlangs, volg. het laatste Verslag v. h. Friesch Genootschap, door het kerkbestuur der Hervormde gemeente te L. aan het museum v. h. Fr. Genp. in bruikleen afgestaan. Daarop leest men onder het opschrift, ook door Gabbema vermeld: „Anno XVe XXVII Februarii"; hetgeen de zaak niet duidelijker maakt. — Volg. het Stamboek v. den Fr. adel zou zijne vrouw waarschijnlijk Catharina v. Edingen hebben geheeten. Op zijn grafsteen staat vermeld: „Patria Lovaniensis"; waaruit men mag opmaken, dat hij werkelijk te Leuven was geboren, waar ook zijn vader begraven lag. Maar de familie Bertolff hoorde, zoo 't schijnt, eigenlijk te Aken te huis; vgl. *Nav.* XV, 55 enz.

Kollum. MR. A. J. ANDREAE.

Utrecht. Overluidingen (Vervolg van *Nav.* XL, 325).

1633. II Jan. in. ob et fun. Jacobi Wernardi a Velthuysen, senioris civilis capitanei in Trajecto.

XIV Jan. in ob. et fun. nobilis Dnae Josinae Wtenbroeck, ux. Dni Nicolai de Meyer.

XVII Jan. in fun. Jacobi Heurnii, dum viveret canonici S^{ti} Jois Traject.

1633. XXI Jan. in ob. et fun. nobiliss. Dnae *Jacominae de Zuylen a Nijvelt,* uxoris Gerardi a Soest.

XXII Jan. in ob. et fun. Dni Cornelii a Poll senioris, consiliarii et scabini civ. Traj.

I Febr. in ob. et fun. Dnae Mariae Tas [1]), juvenis.

II Febr. in ob. et fun. Mri Thomae Both, advti curiae provinc. Traj.

III Febr. in ob. et fun. Dni Balthazaris a Berch, Doct. Jur. Utr.

IV Febr. in ob. et fun. Hermanni Henrici a Vollenhove.

V Febr. in ob. et fun. Dnae *Sarae a Rijsenborch,* viduae quondam Egidii a Ledenborch, dum viveret secretarii ord. Traj.

VI Febr. in ob. et fun. nobilliss. ac. strenui Dni *Alexandri de Coninck,* dum viveret capitanei navis bellicae.

XI Febr. in ob. et fun. Theodorici Strick, quondam receptoris conventus Sti Pauli; est *frater confratris nostri Dni Ploos.*

XII Febr. in ob. et fun. Emerentianae a Lamsvelt, ux. Arnoldi Gisberti a Vyanen.

XIII Febr. in ob. et fun. Wilhelmi a Kemp, apothecarii.

XV Febr. in fun. filii Dni Thielmanni a Burch.

XX Febr. in fun. nobiliss. Dni Jois a Schuyrmondt.

Eod. d. in fun. *Mariae Catharinae, filiae Dni Jois de Heemskerck de Bekesteyn,* dni in Incourt et Longeville.

XXI Febr. in fun. nobiliss. Dni *Joachimi de Keppel a Molbeeck* [2]).

VII Mart. in ob. et fun. Wilhelmi a Steenberch, dum viveret scabini civ. Traj.

IX Mart. in ob. et fun. nobiliss. Dnae *Josinae a Lienden,* viduae quondam nobilissimi Dni *Cornelii de Wael a Vronesteyn.*

XII Mart. in ob. et fun. Beatricis ab Honthorst, ux. Jois Block.

XVII Martii in fun. Francisci de Haes; obiit Tielae.

XXIV Mart. in ob. ac fun. nobillissimi ac strenui Dni *Arnoldi de Zuylen a Nyevelt,* dum viveret dni in Geresteyn, Teccop, etc., deputati ordinarii potentissimorum ordinum gnralium.

XXVIII Mart. in ob. et fun. Arnoldae a Enspick, viduae quondam Henrici Buth, dum viveret senioris consiliarii civ. Traj.

XXXI Mart. in ob. et fun. Quirini van Voorst, juvenis.

VI Apr. in ob. et fun. Francisci Adriani van Sel.

---

[1]) *Tas,* eerst stond er Sas.

[2]) *Molbeeck,* lees: Woolbeeck.

1633. VII Apr. in ob. et fun. nobilis Dnae *Mariae de Zuylen a Nijvelt.*

Eod. d. in fun. *puelli Dni Jacobi Godijn,* confratris nostri.

IX Apr. in ob. et fun. Dni Jois a Diepenbroeck, dum viveret principis Auriaci vicarius [*sic*] chiliarchi.

X Apr. in fun. Dni Cornelii Wijnants a Rosande, dum viveret consiliarii et receptoris comitis in Buyren, drossati de Zuylesteyn et Leersum.

XIV Apr. in fun. puelli Dni Francisci a Bueghum.

XVII Apr. in ob. et fun. Dnae Mariae Peymans.

XIX Apr. in ob. et fun. Sanderinae a Gardijn, viduae quondam Jois Adriani, dum viveret senioris scabini civit. Schoonhoviae.

II Maji in ob. ac fun. Dni ac Mri Thomae Heurnii, consiliarii et receptoris domanii Traject.

III Maji in fun. nobiliss. Dni *Henrici a Duvenvoorde* et Woude, dni in Esselickerwoude.

IV Maji in fun. Dni *Philippi a Wanroy,* dum viveret capitanii [*sic*].

XII Maji in ob. et fun. Magri Abrahami Sansseli, Doctoris et Licent. U. Jur., dum viveret conrectoris Hieronymianae scholae.

XIV Maji in ob. et fun. Dnae Christinae Wijnen, viduae quondam Mri *Henrici a Kuyck,* dum viveret Medicinae Doctoris.

XV Maj. in ob. et fun. Adrianae a Vianen.

XVI Maj. in fun. nobiliss. Dni *Jois a Raesfelt,* dni in Moerkercken etc.; obiit in domo Moerkercken.

XXIV Maj. in fun. Dni Reineri a Heemskercken; obiit Amstelredami.

XXIX Maj. in ob. et fun. *Arnoldae a Padmeer,* ux. Mri Georgii a Nijveld, advocati cur. prov. Traj.

XIV Jun. in ob. et fun. Dnae *Brechtae Ploos,* filiae quondam Gerardi Ploos, dum viveret consiliarii rei maritimae residentis Amstelredami; est soror confratris Dni Ploos.

XXIII Jun. in fun. nobiliss. ac strenui Dni *Jacobi ab Amstel a Mijnden,* dni in Loenreslooth, Suylenborch, Oudecoop, Ter Aa etc.; obiit in Loenreslooth.

XXV Jun. in fun. Magistri Vigilii Oom, dum viveret advti cur. prov. Holl.

XXVII Jun. in ob. et fun. Mri Heimanni a Nijpoort, Doctoris Jur. Canon.

XI Jul. in ob. et fun. Jacobi a Harthals, scabini civit. Buuren et receptoris Dni decani et capitularium Sti Petri.

XII Jul. in fun. nobiliss. Dni *Cornelii a Huchtenbroeck;* obiit Hagae Comit.

XIV Jul. in ob. et fun. Mri *Petri Ploos,* dum viveret consiliarii cur. Traj.; est frater confratris Dni Ploos.

1633. xv Jul. in ob. et fun. nobiliss. et strenui Dn̄i *Amelii a Mathenesse,* dum viveret dn̄i in Lissen, Giessen et D'Wenaert etc.

xvii Jul. in fun. Dn̄ae *Elisabethae de Ridder a Groenesteyn;* obiit in Groenesteyn.

xviii Jun. [*sic*] in fun. Dn̄ae Annae D'Ableingh, filiae Dn̄i Petri D'Ableingh, dn̄i in Bulcke.

xiv [*sic*] Jul. in fun. nobiliss. Dn̄i *Eustachii ab Aeswijn,* dum viveret dn̄i in Wesenthorst; est avunculus Dn̄i Merode, confratris.

xvii Aug. en ob. et fun. Cornelii Petri a Swanenburch, senioris scabini et consiliarii civ. Traj.

xxix Aug. in fun. puellae Dn̄i Bucthi a Schroyesteyn.

Ult. Aug. in ob. ac fun. Dn̄i ac Mr̄i Everhardi Hamel, conciliarii et advocati ordin. Traj.

i Sept. in ob. et fun. nobiliss. Dn̄ae *Gerardae ab Amstel a Mijnden* et a Ruweel, dum viveret canonissae in conventu S^ti Servatii.

iii Sept. in fun. *Wilhelmi Ploos,* filii Dn̄i Petri Ploos, dum viveret consiliarii curiae Traject.

viii Oct. in fun. nobiliss. Dn̄i *Gerardi ab Horion,* dn̄i de Colonster [1]), Angleur, Arthim et Gothem, drossatus [*sic*] comitatus.... [*sic*]; mortuus in regiē Leodiensi.

ix Oct. in ob et fun. nobiliss. Dn̄ae *Gualterae ab Oostrum,* conventuali [*sic*] Albarum virginum, filiae quondam nobiliss. Dn̄i Theodorici ab Oostrum, dum viveret praetoris Batavoduri.

x Oct. in fun. Dn̄ae Margaretae de Lommersum, filiae Mr̄i Theodorici de Lommersum, adv^ti cur. prov. Traj.

xiv Oct. in ob. et funere Hermannae a Coesvelt, ux. Nicolai a Dael.

xv Oct. in fun. Adrianae de Swart, viduae quondam Gerardi Sael.

xxii Oct. in ob. et fun. Dn̄ae Elisabethae de Hogenhoeck, filiae quondam Gisberti de Hogenhoeck, secretarii curiae Hollandiae.

xxiii Oct. in ob. et fun. Ruthardi a Portengen, filii Wilhelmi Cornelii de Portengen.

Eod. d. in fun. Cornelii *Francisci a Heemskerck de Bekesteyn,* filii Dn̄i Jōis a Heemskerck de Bekesteyn, dn̄i in Incourt et Longeville.

xxvii Oct. in ob. et fun. Henrici a Leeuwen, filii Mr̄i Henrici a Leeuwen, conquisitorii.

(*Wordt vervolgd.*)

---

[1]) *Colonster*, de n is niet duidelijk.

Stokhuijzen. — Men vraagt het wapen, de ouders en 4 grootouders van: Dorothea Geertruida S., geh. met Matthijs Couvée, civiel ingenieur te Soerabaja; benevens plaatsen en datums van geb., huwel. en overl. — Hij (zoon van Dirk Jacobus, boekh. te Leiden en van Jannetje Siddré)[1]) is geb. Leiden 1848, en hertr. bij volmacht (zij zijnde te Vianen) 8 Dec. 1885 Janna Marg. Joh. Bentz v. den Berg, geb. te Vianen 1857, wede Jan Hendrik d'Arnaud Gerkens, dr. van Mr Pieter Rudolf, Griffier b. h. kantongerecht te Vianen en lid Prov. St. van Z. H. en van Janna Marg. Gaade. — Ik vind nog: geb. te Leeuwarden 3 Mei 1890, Maria, dr van Mr H. M. de Wendt en J. E. S. — De bekende Amst. pred. (thans emeritus en te Arnhem woonachtig) Charles Etienne Adama van Scheltema (geb. 's Hage 1814 uit Henri en Madeleine Pétronelle Perrenoud) had in 1e huwelijk Henriette Jacoba S. Hij hertr. 12 Juni 1872 Françoise Madelon[2]) Bsse van Eck, geb. te Tuil 1831, † 22 Dec. 1883, dr van Jacques Guillaume en Marie Caroline Antoinette Lochmann von Koningsfeld. — Leiden 17 Febr. † 1884 A. S. — Te Gorinchem was (en is?) boekh. W. S. — Eindelijk: S. J. S., kapit.-luit. ter zee, in 1884 lid der commissie tot afneming der examens voor adelborsten.

H.

Smit v. Baerland. — Hoe komt de blz. 63 van den Zeeuwschen Volks-Almanak voor 1841 genoemde Jhr. Jacob Smit van Baerland aan den naam Smit?

Amsterdam. E. W. MOES.

Doting. — Meinardus D., geb. 1674, J. U. D., secretaris van Leeuwarden (1694—1723), stierf 1732, en was gehuwd met Sara (van) Acronius; hij had o. a. een' zoon genaamd „Jan Isaak Doting, Faandrig", gehuwd aan J. B. Tegneus, uit welk huwelijk volgens opgave van 1760, gesproten zijn:

---

[1]) Lopik 21 Mrt 1884 † Willem Hendrik Cambier v. Nooten, vroeger wedr Joh. Andrea v. der Muelen, Notaris en Dijkgraaf v. Lekdijk Benedendams en IJsseldam oud 73 j. Geh. m. J. Siddré.

[2]) Deze namen en de volgende zijn uit het Annuaire Généalogique van 1875. Wellicht moeten ze in 't Hollandsch zijn.

1. Meinard Tobias S. S. M. Candidatus. — 2. Jan Jacob.

Weet ook iemand iets meer van de 2 laatstgenoemden te vertellen? Of zij gehuwd zijn geweest, nakomelingen hebben gehad, en of daarvan nu nog in leven zijn, zoowel in de mannelijke als vrouwelijke lijn? De vermelding van adressen van personen, die den naam Doting dragen, zal ook welkom zijn!

Wiesbaden. L. N.

Toulon (Van) (XL, 124). — Ook de nu gegeven inlichtingen dekken niet al de leemten van de geneal. dezer familie. Martinus v. T. en Barbara v. der Werff waren de ouders van Ds. Lodewijk v. T., geb. te Dordrecht 1 Juni 1702, en deze Martinus was dus een zoon van Louis v. T. en Alida v. Seen. — Op 4 Mei 1663 komt voor Lijsbeth Pieters, wede Martinus v. T., als burgeres van Dordrecht; zijn deze nu de ouders van laatstgenoemden Louis? En waar moeten in de geneal. geplaatst worden: Adriana v. T., geh. m. Antonius Marant, pred. te Liefkenshoek (*Nav.* XXXIX, 442); Barbara v. T., geh. 13 Dec. 1783 m. Johan Eusebius Voet, geb. Dordrecht 13 Sept. 1762, zn. v. Carel Borchard, med.dr. bij Adriana v. Sorgen; Pieter v. T. van Bladel, adsistent bij de O.-Ind. Cie 1774 te Brootchia kantoor Suratte, † 5 Sept. 1785, nalat. zijne wed. Sophia v. Haak, benevens eene minderj. dochter Anna Sophia Elizabeth? V. O.

Wapens (XL, 380). — N° 2, nml. in zilver groen klaverblad, verzeld van drie woudduiven (natuurl. kleur?) 2 naast elkander in het schildhoofd, 1 in den schildvoet; helmt.: de duif, werd gevoerd door de familie *V. Vloten*, waarvan leden in de vorige en ook in deze eeuw te Amsterdam woonden. [1]) Het wapen dezer familie, verwant aan het adellijk geslacht Lycklama à Nijeholt, komt ook voor op een grafsteen (kerkhof te Nes bij Akkrum). Dit is in hoofdzaak

---

[1]) Dit wordt bevestigd door den hr. G. J. Boekenoogen, die verwijst naar den kwartierstaat van J. J. de Kempenaar (zie *Nav.* XXXIX, 225, 583), waarop het afgebeeld is.

overeenkomstig het boven omschrevene gebeeldhouwd; 't eenige verschil bestaat hierin, dat de duiven ieder op een horizontaal liggend takje zitten, die op den helm, zoowel als de drie in het schild. Staan de *Nav.* t. a. pl. genoemde vier wapens wellicht tot elkander in verband als kwartierwapens? In dit geval zou met behulp van een geneal. fragment V. Vloten omtrent de andere drie licht te verkrijgen zijn. — Kan n° 1 wezen van Baerd (verwant aan V. Sminia)? Doch het helmteeken verschilt, zijnde dat van B., drie struisvederen.

Leeuwarden. HEERKE WENNING.

AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE HET GESLACHT VAN ESSEN

DOOR

R. BÄR.

Den 14 Mei 1628 huwden te Veere Elisabeth v. E., Hans Pieterszdr, geb. ald. 16 Febr. 1597, † Middelburg 25 Sept. 1661 en Steven Becker, geb. te M. 28 Aug. 1592, † ald. 2 Febr. 1670, in leven burgemeester van M. en bewindhebber der O.-I. Comp. ter kamer Zeeland. Op een wapenbord aangevend de 16 kwartieren[1]) van Mr Daniel Schorer (geb. te M. 11 Sept. 1697, † ald. 12 Nov. 1770) wordt als wapen der moeder van Elisabeth voornoemd opgegeven Steengracht, blijkbaar echter ten onrechte, daar zij eene tijdgenoot was van Mr. Hubertus Steengracht, den eerste van dien naam. Nu is het mooglijk, dat de vrouw van Hans Pietersz. v. E. (Elisabeth's vader) eene zuster geweest is van Mr. Hubertus, en men daarom het wapen Steengracht op den kwartierstaat plaatste, maar de genealogie Steengracht, voorkomend in Herald. Bibl. 1875, bl. 13 vg., 373 vg., geeft aan dit vermoeden geen voedsel. Nasporingen te Zieriksee ingesteld, hebben evenmin

---

[1]) Zijne acht kwartieren komen voor in de Genealogische Kwartierstaten van Nederlandsche Geslachten onder redactie van den heer M. A. van Rhede van der Kloot en steller dezes.

licht gegeven, en in de doopboeken te Veere wordt bij de geboorte van Elisabeth slechts des vaders naam vermeld. Kan iemand mij de vraag beantwoorden, wie hare moeder was, zoo zal men mij zeer verplichten. — Bij het onderzoek naar de geboorte van Elisabeth, dat zoowel te Veere als te Middelburg en te Sint Laurens werd ingesteld en waartoe Mr. B. F. W. von Brücken Fock zijne zeer gewaardeerde tusschenkomst verleende, zijn aangaande v. E. en aanverwante geslachten tal van gegevens aan het licht gebracht die voor de kennis der Middelburgsche geslachten van groot belang zijn. Daar de mededeeling daarvan den vorschers op genealogisch gebied zeker niet onwelkom zal zijn, laat ik die gegevens, ontleend aan de kerkelijke doop-, trouw- en begraafnisregisters, hier in chronologische orde volgen, ook als een gering bewijs van mijne erkentelijkheid voor de aandacht, die men aan mijne bovenstaande vraag wel zal willen wijden. Ik teeken ten slotte nog aan, dat de spelling van familie en plaatsnamen, zooals die in de verschillende registers voorkomt, hier behouden is.

MIDDELBURG.

Doopboeken.

1575	19 Oct.	Joannes. Vader Jan Jansse v. Essen. Gethuijghe: Mr. Joris Hubrechts, de huisvrouw van Mr. Bernaert, Janneken Joris.
1577	12 April.	Florentijne. Vader Jan Jansse v. Hesse, de moeder Florentina. Ghetuijghe: Gomaert Claesse en Catharina v. der Heijden.
1584	18 Jan.	Jan. Vader Lucas Jansse v. E., moeder Tanneke Claeijsdr. Teste: Mr. Joris Huijbrechs, Neelken Jans, Pierke Pieters.
1585	7 Juli.	Petronelle. Ouders als voren. Testes: Lenaert Peuteman, Wolfaert Boermans, Corynke Jans.
1592	28 Aug.	Estienne Becquer, fils d'Evrart et Marie Sohier. Tesmoins Laurens Baek, Antonie Becquer et Anna Massing ve de Estienne Racquet. (W.) [1]
1594	26 Aug.	Anne, fille. } Ouders als voren. (W.)
1596	6 Dec.	Susanne, fille. } Ouders als voren. (W.)
1599	16 Maart.	Pierre, fils. } Ouders als voren. (W.)
1602	2 April.	Daniels, fils. } Ouders als voren. (W.)

[1]) De letter W, hier en daar tusschen haakjes voorkomend, duidt aan dat het uittreksel ontleend is aan de registers der Waalsche gemeente.

1614 10 Jan. Pierre v. E., fils de Pierre v. E. Le parrain est Guerard Becquer, la marraine est Catharina v. E. (W.)
1616 5 April. Marie v. E., fille de Pierre. Tesm.: Jean v. E., Marie Hoyer, et Anne Malepart.
— 16 Nov. Heyndric, pr Heyndric v. E., mr. Judith.
1617 12 Febr. Johannes. Vader Johannes v. E., moeder Lysbeth Droochbroot, test.: Tanneken v. E., Abraham Droogebroot en Pieter Boreel.
— 5 Maart. Elysabeth. Vader Everaert Becker, moeder Agata Bomené. Test.: Jan Mailjart en Maria Mogge.
1618 24 Mei. Joannes, fs Heyndric van Essens en Judith Engelbert.
1619 6 Jan. Elisabeth. Vader Pieter v. E., moeder Maria Becker. Test.: Everaet Becker en Elisabeth v. E.
— 7 April. Lucas. Vader Joannes v. E., moeder Elisabeth Droghbroot. Test.: Joes Becius, Anna Droogbroot, Eduwart Palmer.
1620 20 Sept. Johannes, zoon van Hendrick v. E. en Judith Inghelbrechts.
— 29 Nov. Hans, vader Pieter v. E., moeder Maria Becker. Test.: Adriaen Velters, Geleijn ten Haef en Susanna Becker.
1621 14 Febr. Anna, fa Joannes v. E. en Elysabeth Droogbroot.
— 15 Dec. Tanneken, fa Jan Velinx en Catharina v. E.
1623 12 Maart. Catharina, fa Pieter v. E. en Maria Becker.
— 31 Dec. Elisabeth, fa Heÿndr. v. E. en Judith Ingelbert.
1625 24 Aug. Daniel v. E., fils de Pierre; tesm.: Monsieur le Bourgemestre Olivier Corbaut et Marguérite Verbergh. (W.)
1626 15 April. Sara, fa Heyndr. v. E. en Judith Ingelbert.
— 20 Sept. Willem, fs Johannes v. E. en Elisabeth Droogbroot.
— 17 Nov. Anna v. E., fille de Pierre. Tesm.: Pierre Becquer et Anna v. der Meulen, femme du Sr Pierre Muenicx (W.).
1647 14 Febr. Johanna, fa Johannes v. E. en Johanna Leenders.
1649 1 Juni. Pieter, fs Pieter v. E. en Susanna Haenycq.
1650 12 Oct. Johannes, fs Sampson v. Esse en Anna Schaets.
1651 21 Febr. Johanna, fa Pieter v. E. en Susanna Haenix.
— 26 Nov. Wilhelmus, fs Jan v. E. de Jonge en Johanna Lenards.
1653 2 Dec. Willem, fs Hendrick v. E. en Maria v. Hoorn.
— 25 Dec. Samuel, fs Sampson v. E. en Anna Schaetse.
1655 11 April. Grietien, fa Andries v. E. en Sara Josyes.
— 18 Juli. Johannes, fs Mr. Pieter v. E. en Susanna Hannycq.
1656 16 Mei. Lea en Rachel, fae Hendrick v. E. en Maria v. Hoorn.
— 2 Juli. Sara, fa Samson v. E. en Anna Schaetse.
— 12 Sept. Maria, fa Pieter v. E. en Susanna Haenycq.
1661 6 Juni. Johannes, fs Pieter v. E. en Maria Cheroute.
1665 12 Nov. Pieter, fs Pieter v. E. en Maria Cheroute.

Trouwboeken.

1596 15 Sept. Jean Becquer, natif de Le Voique, près de Courtray, et Luijse Rogier, fille de Jean, native de Marque, près de Lille. (W.)

1599 31 Jan. Getr. Pieter Stockmans, jg. van Antwerpen en Florence van E., jdr. van M. Testes: Aert Stocmans, vader, Lucas v. E. oom, en Gommer Claeyssen voocht, consent.

1604 14 Aug. Ondertr. Samuel Becker, jgm. van Antwerpen en Jacomyne v. Baerle, wonen binnen Amsterdam. Testes: Mossaert, notarius publicus, onderteekent den 3 Augusti binnen Amsterdam.

Hierbij staat aangeteekend: Uit te roepen binnen Amsterdam, bescheit ghegeven om tot Amsterdam te trouwen deese 1 Septemb. A° 1604.

1611 2 Aug. Pierre v. E., fils de Jean Pieterss, bourchemest., natif de Campveer, et Marie Becquer, native de Hambourg, fille d'Evrard Bequer (W.)

1614 13 Aug. Getr. Joannes v. E., jgn. van M. en Elisabeth Droogebroodt, jd. van Dordrecht. Testes: Lucas v. E. vader en Tanneken syn huysvrouwe, vader ende moeder van de bruijdegom; Catharina wed. van Jan Droogebroodt, grootmoeder, en Abraham Droogebroodt, oom en vooght van de bruijdt.

1617 14 Maart. Cornelis Pancraes jgm. van der Goes en Petronelle v. E., jd. van M. Testes: Het getijcht de Magistraet van St Maertensdyck dat de bruijdegom een vrij jongman is, ende Lucas v. E. met Tanneken Claeys, ouders van de bruijdt, verwillighen oock int houwelijck.

Hierbij staat aangeteekend: Tot St. Martensdyck uitteroepen, van daar attestatie gebracht in dato 28 Marty 1617 en getrouwt binnen M. op den 2 April 1617.

1620 29 Jan. Getr. Steven de Swarte, wr van Hasebroeck en Florencia v. E. v. M., we Pieter Stockmans.

1632 16 Mei. Getr. Adriaen Hubrechtsen Verschure en Janneken v. E., jd. van Baerlant.

— 26 Dec. Getr. Joris v. E. jm. van Antwerpen en Maria Smit jd. van ibid.

1636 3 Aug. Getr. Mr. Pieter v. Thoor, wr van M. en Maria v. E., jd. van M. Testes: Van de bruijdegom Tanneken Vermeulen, moeder; van bruijdt de hr. Pieter v. E. en Maria Becker, vader en moeder.

— 9 Nov. Getr. Nicolaes Hermansen jgm. van der Vere, en Maria v. E., jdr van M. Testes: dat de bruijdegom vrij is en dat sijn moeder consenteert zegt (hij) dat sal dan blijcken voor het voltrekken van het houwelijc, en daarop is ondertrout; dat de

bruijdt vrij is tuijgt haer vader Jan v. E. en consenteert.

1638 25 April. Getr. Michiel v. E., jgm. van Roeslaere en Barbel Hamels van der Vere, we Adriaen Cornelissen. Test.: dat de bruijdegom een vrij jong gezelle is thuicht Pieter Eijens, en dat de bruijt ontrent 4 jaer was wed. geweest thuijcht Ritsert Everts.

— 13 Juni. Getr. Gregorie de la Forée jgm. van IJsendijcke en Maria Hendericx v. E., jdr van M. Haar moeder Judith Engelbert consenteert.

1639 28 Sept. Getr. Geleijn Bogaert jgm. van Vlissinghe en Elijsabeth v. E. jdr van M. Test.: dat de bruijdegom jgm. sij tuijcht Pr. Bogaert sijnen broeder wonende tot Vlissinghe, van des bruijdsweghe tuijcht en consetere dheer borgr Pr. v. E. en sijne huijsvrouwe haer vader en moeder.

1641 Uijt te roepen bij de Waelen en daer getrout Mr Petrus v. E. jm. van M. en Susanna Hennyck jd. van M.

— 30 Oct. Getr. Cornelis Telle jgm. van M. en Catelijne v. E. van M., wed. Henderick de Coninck. Test.: De moeder der bruid genaamd Judith Engelbert.

— 24 Nov. Getr. Baudewijn v. E., wed. van Antwerpen en Mayken Cornelis jdr van M. Bruigomsbroeder Jooris v. E.

1645 16 Aug. Getr. Samuel Grommé en Anna v. E. jdr van M.

1646 11 Sept. Getr. Alexander Velters jgm. van Cales en Anna v. E. jdr van M. Test.: van bruijdegom de broeder Reinier Velters, van bruijt de moeder Maria Beckers.

1649 28 Aug. Ondertr. Daniël Schorer jgm. van M. en Maria Becker jdr van M. Test. des bruijdegoms: Sr Lucas Schorer en f. Joanna Rademacher, vader en moeder; des bruijts: d'hr Borgemr Steven Becker en f. Elisabeth v. E. vader en moeder.

Hierbij staat aangeteekend: Dese sijn hier getrout den 22 Sept. 1649.

1655 17 Mei. Getr. Johannes v. E. wr van M. en Mayken Marinus v. M., we van Meerten Samuels. Test.: dat de bruijdegom over de twee jaer is wed. geweest getuijgd Samuel Gromé sijn schoonsone en dat de weduwe is seven maenden wed. geweest tuijgd Bastiaen Adriaens haer broeder.

1657 24 Oct. Getr. Bernardus Mestdach, jm. van Roeselaere en Elisabeth v. E. jdr van M. Test. spa Joannes v. E., vader.

1660 29 Dec. Ondertr. Pieter v. E. jgm. van M. en Maria Chierbout jdr van Leiden. Bescheit gelicht om tot Leijden te trouwen.

1661 29 Juni. Getr. Nicolaes v. E. jgm. van M. en Anna de la Garce jdr van Brussel. Test.: Vader Joannes v. E. in Langen-Delft consen-

teert, Jan Jansen Willeman op de Rowaense kade consenteert.

1663 25 Febr. Getr. Jean v. Esse fils de Hendrick, natif de Brabant et Marie Martens; in de Fransche kerk ondertrouwd.

1666 13 Oct. Getr. Pieter Stockman jgm. in M. en Elisabeth v. E. jdr in M. Test.: de bruijdegoms vooghd en cosyn Jacob Blakaert, des bruijts grootvader Joannes v. E., op de Kaije, consenteren.

1667 26 Jan. Getr. Mathijs Laurissen jm. van Vlissingen en Johanna v. E. jdr. van M. Test.: Lauris Bauwens ter Vlissinge in de A B strate vader consenteert, David Pieterse de neef ter Vere, oom en voocht consenteert bij sijn schrift.

— 26 Oct. Getr. Mr. Simson de Kuijser jm. van M. en Susanna v. E. jd. van St Laurens. Test.: de schoonmoeder joffr. Maria de Looper consenteert; de vader van de bruijdt ds P. v. E. consenteert.

1669 1 Sept. Getr. Adriaen Kornelisse v. E. en Janneken Philips.

1670 13 Aug. Getr. Cornelis Stevensen wr van M. en Anna v. E. van M. wed. Samuel Grommé. Test.: dat de brugom is een jaer wr geweest tuigt Adriaan Stevensen sijn soon op de burgt 't hoeckhuys, en dat de bruit is wed. geweest 8 jaren tuigt Pieter v. E. in de Langendelft woonagtigh.

1671 24 Juni Getr. Pieter v. E. wedr van M. en Hillegonda de Ridder van Uitzigt, wed. D. Niepool.

— 18 Nov. Getr. Jacobus v. E., jm. van der Goes en Willemijntie Lussinck jdr. van Nimwegen. Test. spi Jan v. E., broeder.

1672 18 Oct. Getr. Charles Lowijs jm. van Gent en Anna Lucretia v. E. jdr van M. Test. spa Joris v. E., vader (W.)

1673 28 Dec. Getr. Jan François Velters, wedr van Brussel en Johanna v. E. jdr. van M. (W.)

1674 30 Mei. Getr. Johannes v. E. jm. van M. en Apollonia Heijnens jd. van 's Hertogenbosch. Test. spi Anna Schaatz, moeder.

— 8 Juli. Getr. te Oostkapelle Zamuel v. E. jm. van M. en Zusanna Mally van M., wed. Zamuel Basting. Test. spi Anna Schaatz, moeder.

— 25 Juli. Getr. Pieter v. E., wede van M. en Joanna v. Stockom van Gorkom, wed. Godefridus Cambier.

— 11 Nov. Getr. te Koudekerke Cornelis Koene jm. van Schoonhoven en Cornelia v. E. j.d. van M. Test. spa Anna v. E.

1676 18 Juni. Getr. Aarnout de Warem jm. en Anna v. E. jd. van M. Test. Spa Sara v. E. zuster.

1678 8 Mei. Getr. Heyndrick Blondel jm. en Sara van Eszen j.d. van M. Test. spa Anna Schaätz moeder, consenteert.

— 26 Nov. Getr. Dhr Mr. Casper Ockersse, wedr. van Zierikzee en Susanna v. E. van M., wede de hr Sampson de Kuijser (W.).

1681 27 Mei. Getr. Pieter v. E., wed. van M. en Catharina Michielse van Leijden, wed. Jacobus Caa. Test. spa Sara Velinghs, uxor de heer Cornelis Thijsse tot Vlissingen.

1683 9 Nov. Guilielme v. Diepenbeek jm. van Antwerpen en Dorothea v. E. jdr. van M. Test. spa vader Joris v. E. consenteert.

1684 19 April. Getr. Dhr Mr Pieter v. E. jm. van M. en juffr. Barbara Steengracht (zie geneal. Steengracht in Herald. Bibl. 1875 (W.).

1686 11 April. Getr. Godgaffer Huls jm. van Namen en Maria v. E. jdr. van M. Test. spa Jacomijntje Andries, moeder, consenteert.

— 25 Juni. Getr. Pieter v. E. jm. van Rosebeke bij Yperen en Neeltje Biljouws jdr. van Vlissingen.

— 17 Oct. Getr. Jacob v. E., wed. van der Goes en Lowyse Patta van Pykaerdiën.

1693 11 Mei. Getr. Pieter v. E. de Jonge jm. en Anna Verschuure jdr. van M. Test. spi Pieter v. E., de oud-vader, consenteert.

1694 18 Oct. Getr. Mr Johannes v. E. jm. van M. en Catharina Schorer jdr. van Soutelande. Test. spi Pieter v. E. consenteert.

1702 26 Jan. Getr. Abraham v. Roijen, wed. van Breskens en Mary v. E. jdr. van M.

1704 7 April. Getr. Jacobus v. E. jm. en Katharina v. d. Velde jdr. van M. Test. spi Pieter v. E., broeder.

1706 25 Mei. Getr. Benjamin Lambrechtse en Aplonia v. E.

— 1 Juni. Getr. Matthijs v. der Weije en Dorothea v. E. jdr. van Antwerpen.

1710 21 Mei. Getr. Jan Zeeu en Sara v. E. van M.

Begraafnisregisters.

1661 3 Oct. Begraven in de Oude Kerk Elisabeth v. E.
1670 11 Febr. „ „ „ „ „ d'Hr. Steven Becker.
1675 20 April. „ „ „ „ „ Anna v. E.
1676 1 Juli. „ „ „ „ „ Maria v. E.
1677 8 Febr. „ „ „ Oostersche Kerk Maria Becker.
1678 22-28 Maart. „ „ „ Oude Kerk Ds. Pieter v. E.
1679 5 Dec. „ „ „ Bogten Sara v. E.
1681 8 Juli. „ „ „ Nieuwe Kerk Anna v. E.
1713 23 Jan. „ „ „ Choorkerk Nicolaes v. E.
1719 12-20 Nov. „ „ „ Oude Kerk Pieter v. E.
1720 16 Sept. „ „ „ „ „ Abraham v. E.

(*Wordt vervolgd.*)

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Een merkwaardig kinderrijmpje. — Omtrent de meeningen, die onze Germaansche voorvaderen in den heidenschen tijd van God, wereld en menschheid hadden, zijn wij nog slechts onvolkomen ingelicht. In de IJslandsche verhalen der Edda vinden wij onschatbare bouwstoffen ook voor de Duitsche mythologie, maar wij mogen niet zoo maar zonder verdere bewijzen aannemen, dat alle Eddische sagen ook bij onze Westgermaansche voorouders bekend zijn geweest. De hoofdbron der kennis van *onze* mythologie vormen de overleveringen, die het volk bewaart, bijgeloovige gebruiken, volksuitdrukkingen, kinderspelen, rijmpjes en liedjes.

Hoewel men in navolging van de Grimm's aan het verzamelen en bewerken van bouwstoffen is gegaan en vooral in Duitschland reeds goede uitkomsten zijn verkregen, blijft er toch nog zeer veel te doen, voor wij alle tot een volledig onderzoek noodige gegevens hebben bijeengebracht. Vooral in ons land valt nog veel te verzamelen en is nog veel merkwaardigs te vinden.

Ernstig onderzoek verdienen vooral ook onze kinderspelen en kinderrijmpjes, want daarin zijn allerlei vóórchristelijke overleveringen bewaard. Ik wil hier op een daarvan de aandacht vestigen, dat, hoe bekend ook, voor zoover ik weet, nog niet elders besproken is.

Een zeer bekend kinderspel is het volgende. Twee kinderen vormen, door de opgeheven handen in elkaar te slaan, eene poort. De overigen loopen achter elkander op eene rij daaronder door, waarbij dan telkens een uit de rij tusschen de armen der poortwachters gevangen wordt. Deze moet daarop kiezen tusschen goud en zilver en komt dan, al naar hij raadt, òf achter den eenen òf achter den anderen poortwachter te staan. Als alle medespelenden zoo door het lot verdeeld zijn, wordt er getrokken om te zien welke van beide partijen de sterkste is.

Dit spel heeft verschillende namen en er worden verschillende rijmpjes bij gezongen. Een daarvan luidt aan de Zaan:

Herder, laat je schaapjes gaan.
Ik durf niet.
Waarom niet?
Van den ruigen wolf niet.
De ruige wolf is gevangen
Tusschen twee ijzeren tangen,
Tusschen zon en maan,
Herder, laat je schaapjes gaan.

In eenigszins andere lezing vinden wij het ook in Van Vloten's *Baker- en kinderrijmen*, 2de deeltje der uitgave in de *Algemeene Bibliotheek*, bl. 39, nl.:

Schaapherder, schaapherder, jaag deur je schapen.
'k Durf niet.
Waarom niet?
Om dien dikken, ruigen wolf niet.
De dikke ruige wolf zit in banden
Tusschen twee knijptangen,
Tusschen zon en maan,
Laat al je schapen vergaan.

En J. E. ter Gouw deelt mede in Onze Volkstaal II 149 vlg., dat de kinderen te Overflakkee vóór 20 jaar zongen:

Schaepherder, laet je schaepjes gä;
'k Durve niet,
Van wie niet?
Van de weer-weerwolf niet.
Weer-weerwolf die zit 'evangen
Tusschen tweë iesdere tangen,
Tusschen de zon en tusschen de maene,
Schaepherder, laet je schaepjes gä!

In dit rijmpje zijn zonder twijfel heidensche overleveringen bewaard[1]). De dikke, ruige wolf, die gevangen is tusschen zon en maan, herinnert duidelijk aan den wolf Fenrir der Noordsche mythe, die dagelijks in kracht en grootte toenam, en om het gevaar, dat den Asen van hem dreigde, door hen met den tooverband Gleipnir werd

[1]) Andere varianten worden in België (zie: Wolf, *Wodana* I, XVII en in Holstein (zie: Müllenhoff, *Sagen* 487 vlg.) gezongen. Zie ook Mannhardt, *Germ. Mythen*, 681 n. 2.

geboeid en daarop tusschen twee rotsen (de tangen van ons kinderrijmpje) werd vastgeklemd [1]).

Fenrir is de vijand der Asen; bij den ondergang der wereld zal hij hen bestrijden en overwinnen. Hij is de verpersoonlijking van de duisternis des nachts en de verderver van de goden des lichts en hunne schepping. Toen de Asen hem door eene list wisten te boeien, kostte dit aan Tyr, den god van den stralenden hemel, de rechterhand. En bij den laatsten wereldstrijd zal hij Odin, den „alvader", bekampen en dooden.

Dat wij hier met mythologie hebben te doen, wordt vooral bevestigd door de woorden „tusschen zon en maan." Volgens de Germaansche voorstelling worden zon en maan vervolgd door twee wolven, van Fenrir's geslacht; de een snelt de zon na om deze te verslinden, de ander loopt voor de zon uit en zoekt de maan te grijpen. — Soms wordt de wolf Fenrir zelf als verslinder van zon of maan voorgesteld [2]).

Onder de schapen in ons kinderrijmpje hebben wij de wolken te verstaan. Deze worden in de Germaansche mythologie meermalen zoo voorgesteld [3]), en ook wij spreken nog van schapenwolkjes en van schaapjes aan den hemel. De wolken staan onder Odin, als god van hemel en sterren; Odin is dus de schaapherder. Hij wordt door Fenrir belaagd en is niet veilig voor deze geboeid is. Daarom durft ook de herder zijne schapen niet laten gaan, voordat de wolf gevangen is.

Wij zien hieruit dus den dieperen zin van ons kinderspel, maar het vertelt ons nog meer.

De herder is gerustgesteld, immers de wolf is gevangen. Hij laat dus onbezorgd zijn schapen gaan. De schapen gaan dan ook, maar wat gebeurt? Als het rijm geëindigd is, springt onverhoeds de wolf te voorschijn en zoekt een der schapen te grijpen. De wolf heeft zijn boeien verbroken en de schapen worden gegrepen. Fenrir

---

1) Grimm, *Deutsche Myth.* 2e Aufl. 224; Simrock, *Handb. d. D. Myth.* 5e Aufl. 97 vlgg.; Mannhardt, *die Götterwelt* I 264.

2) Simrock, 27 vlg.; Grimm, 224.

3) Mannhardt, *Germ. Mythen,* 173, 245.

is los en werpt zich op zijne vijanden. De dag van den wereldstrijd is aangebroken. De Asen zullen te gronde gaan.

In ons schijnbaar onzinnig kinderrijmpje vinden wij dus eene herinnering aan de voorstelling, die onze heidensche voorouders zich maakten van het lot van goden en wereld. Het licht ons niet in omtrent nieuwe, nog onbekende mythen (al wat in het rijmpje staat uitgedrukt wisten wij uit de IJslandsche Edda), maar het is dáárom belangrijk, omdat er ons uit blijkt, dat ook bij *onze* voorvaderen in de Nederduitsche streken diezelfde voorstelling verbreid was; het is eene bevestiging van de waarde der Noorsche mythologie voor de Duitsche. Het is bovendien belangrijk, omdat het ons doet vermoeden, dat ook in andere kinderrijmen mythologische overleveringen zijn bewaard en daaronder wellicht zulke, die wij nog niet van elders kennen; belangrijk, omdat het ons wijst op de waarde van dien schijnbaar waardeloozen onzin en ons aanspoort tot het verzamelen en bewaren van die getuigenissen van den voortijd, ten bate van de wetenschap en van onze kennis van het grijze verleden.

G. J. BOEKENOOGEN.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNEDERL. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg.*)

Oefeling. Beoefenaar. — Lijckred. op Fredr. Henrick, 147: Uitstekende Verghadering der edelste en gheleerdste *oefelingen.*

Oeffenaer. 1° Werkman. — Delftsche Bijbel, Numeri, XIII : 28: Het (lant) heeft alle starcke *oeffenaers* ende groote poorten ende ghemuerten.

2° Vereerder. — Delftsche Bijbel, Deuteronomium IV : 3: Al dat die here teghen beelphegor dede: hoe hi sijn *oefenaers* verderft hevet van midden u lieden.

Ombalderen. Omverschieten. — Klioos Kraam, 301:

— de stale Wetten
Gy zo reghtschapen hebt verdedight, doen een drom

Cyklopen grouwelijk hun daght te *bald'ren om,*
En heel t' ontschakelen. —

Ombewimpelen. Omvangen, bezetten. — Coornhert, Wercken, I, fol. 417: Des Menschen ghemoet is met sulcker duysternisse *ombewimpelt,* dat het dickmael om sijn verderffenisse wenschet.

De Bijdrage heeft *Ombewimpelt* in den zin van „onbewimpeld".

Omeekelt. Met eiken beplant. — Six van Chandelier, Poësy, 109:

Geronster (eene fontein te Spa) niet zoo oud, vliet
verdertjes van 't suiden,
Omeekelt met een plein voor wandelende luiden.

Omfommelen. Omwikkelen. — Van de Venne, Wijs-mal, 3:

Van hoofde tot de voet met lappen *omgefommelt.*

Omghezetten. Veranderen. — Van Ghistele, Aeneas, fol. 95 v°:

Noch 't godlijc ghehenghen, o wy, o woch,
En kan heur doen stillen of *omghezetten,*
Maer alom wilt zy Aeneam syn reyse beletten.

Omhanden. Met de hand omvatten. — Huygens, Korenbloemen, I, 34:

Laet Dijnen grooten arm behouden en *omhanden*
Die op den dorpel-treê van doods-verhuysen staen.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Meyer in gelijke beteekenis, doch zonder voorbeeld.

Omheinigen. Omringen. — Jan Vos, Gedichten, I. 87:

Nu zal het noodig zijn, dat gy des Tybers poort,
En 't ruime marriktveld, *omheinigt* met uw' troepen.

Bara, Herstelde Vorst, 63:

Geen geylheyd soo verhit, *omheynight* met een stoet
Van haet, verradery, van moorden, schenden, branden.

Omheyningen. Omringen. — Coornhert, Wercken, I, fol. 396 verso: Dat hy desen haren... onwech aldus met... doornen scherpelijck beheynt ende *omheyningt.* — Antonides Van der Goes, Gedichten, 506:

Men hoorde nauwelijx het dreunen van mijn wagen,
Van duizent ruiteren *omheiningt* in den nacht.

Omhellen. Met den passer cirkels trekken? — Antw. Spelen van Sinne, 516:

Oft oock profiteren
Deur Arithmetica int leeren, tellen
En rekenen oft deur constich *omhellen*
Deur Geometrica bemeten de landen.

Omhoepelen. Als met een' hoepel omringen, omkransen. — Six van Chandelier, Poësy, 392:

Den Heemel heeft u lief...
Wyl hy uw haairsneeu goedertier
Omhoepelt met een lentekroone.

Omlammert. Door lammeren omgeven. — Six van Chandelier, Poësy, 234:

Hoe heur de harders koosen
Omlammert in het veld, omkranst van groen en roosen.

Omlommeren. Beschaduwen, omringen. — Vlissings Redens Lusthof, 285:

Het hart tot Godt ghekeert,
Met d' Hemels hulp *omlommert,*
Geen Helle hem verveert.

Ommeloop. Vreemden, niet-leden. — J. S. Kolm, Sonnet, gepl. voor Vlaerd. Redenr.-bergh, 10:

Mee-broeders vaert so voort, wilt inde daet verstyvē,
Roem idel won noyt prijs, laet 't *ommeloop* wat kyven.

De *Bijdrage* heeft het woord in dezen, alsook in den meer gebruikelijken zin van *omloop,* in andere beteekenissen.

Om-meten. Omvatten, bevatten. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 158:

Wilt ons, Heer, in den zwaren noot doch niet vergeten,
Wiens barmhertigheyt men niet kan *om-meten,*
Voor die u aenroepen met een hart volstandich.

Ommeslach. Plechtigheid, luister. — Vlissings Redens Lusthof, 140:

Wie Godtsdienst dom afgaet is Gode een versmaeder,
Want Godt wil sijn gedient met Heyl'ge *ommeslach.*

De *Bijdrage* heeft het woord in dezen en in den gewonen vorm in andere beteekenissen.

Ommilderen. Onbarmhartig maken. — Schattekiste der Philosophen, fol. 299:

Dies bid hy d' hemel slechts om een kleyn maetlijck goedt,
Want d' overvloedigheyd vergiereght en *ommildert.*

Omoeden (*Hem*). Zich verootmoedigen. — Jan Praetspeghel der Wijsheit, 177:

Die *hem* hier ooc wel *omoeden,*
zi sullen leven zonder sterven.

Omrannen. Omrennen, omheengaan. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 383:

Op dat hy leer nijt, strijt, en boosheyt schouwen,
En niet en val in Satans sture macht,

Die hem *omrant* als een Leeu dach en nacht,
Om voor sijn aes den zelven te verslinden.

Ompampelen. Ronddralen. — Cornelia Wildschut, V, 310: Dat ik in mijne brieven zo wat *ompampel,* en niet altoos recht toe recht aen loop.

Ompluchten. Onzeker zijn. — Serrure, Vad. Museum, IV, 124:

elc zy ghedachtende de rechte consequensije
der toecommende blijsscap, die, sonder reconvensije,
eewich gheduerende es, dies zoo *omplucht* ic
over Gods woort in den gheest hoopende, ducht ic.

Omrinkelen. Rinkelend omloopen. — Oudaan, Agrippa, Opdracht: Wanneer ik te zeer op zijn Pythagorisch *omrinkele,* en in zoo veelderleie schrik-dieren overhuize.

Omschilderen. Beschilderen, verfraaien. — De Honigbije, III, 8.

Wanneer de jonge Lente *omschildert* 't jeugdig Land.

Omslommeren. Omwarren. — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 96.

Staende daermé nu bekommert,
Eene nett' dit al *omslommert,*
En een ieghelijck terstondt...
Hem in die verwerrent vondt.

Omsnoffen. Rondsnuffelen. — Vondel, Poëzy, II. 570:

Noch *snoft* zijn hazewint eens *om,* met groot verlangen.

Omstand. 1° Omstandigheid. — Coornhert, Wercken, I, fol. 16 verso: Uwe zondelijcke eyghen wercken... met haren *ommestanden.*

2° Omslag, uitvoerigheid. — Huygens, Cluys-werck, 3:

Ick will u rekening van seggen, doen en dencken,
Met allen *omstand* doen, wilt ghij m'een oore schencken.

3° Omgeving, toestel. — Van Halmael, De Verl. Gryzaard betrapt, 38:

Wy zyn verraaden, ik kan het uit al den *omstand* merken.

Ommestandenisse. Omgeving, omsluiting. — Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 76: Heere, sette mijnen monde eene behoedenisse, ende een dore der *ommestandenisse* minen lippen.

Omstikken. Omgrijpen, zoeken. — Oudaan, Agrippa, 433: Die 'er de meenigte tot pleiten opstookt... die na rechtsdagingen *omstikt.*

Omstikking. Rondtasting, nazoeking. — Oudaan, Agrippa, 439: Mogelijk wil nu ter tijd zoo gestrenge *omstikking* de Kerke ter oorber strekken.

Omstruyckelen. Omvallen. — Marnix, Psalm XL, VI : 3 (proza): Dat de geberchten int herte vande zee *omstruyckelden.*

Omtobbelen. Omwerpen, omkeeren. — Cats, Wercken, fol. 429:

Straks wert daer myn weerde pant
Omgetobbelt in het zant,
En dan weder om gewent.

Omtommelen. 1° Omvallen. — Meulewels, Misantropos, 16:

— dat des weirelts baen *omtommelde* tot niet!

2° Heen en weer bewegen, schudden. — Tengnagel, Spaansche Heidin, 123:

O Min...
Hoe *tommelt* gy my *om!* hoe slingert gy mijn dagen!

Omvesten. Omringen, insluiten. — Antw. Spelen van Sinne, 567:

Hebdy gheen Amije...
Die u therte met deuchden soo sal *omvesten.*

Omwimpelen. Bezetten, bedekken. — Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 7: Dit sijn donckere wolcken ende nevelen die u *omwimpelen.*

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan, doch zonder voorbeeld.

Omwricken. Ontwrichten. — Van Lodensteyn, Uytspanningen, 165:

Mijn lend'nen waren *omgewrickt;*
Mijn leden uyt het lid geswickt.

Onachtich. 1° Onachtzaam, achteloos. — Der Geholpen Weesen schuld. Dancksegginghe, C 3 verso:

— sulcx niet *onachtich*
Immermeer vergeten, maer ghedencken rijckelick.

2° Verachtend, met verachting. — Nootw. Vertoogh, 184:

Boosheyt wellust zy oock niet gaet beginnen.
Maer is van haer verdreven seer *onachtich,*
Want Reden leert deucht, oock sich selfs verwinnen.

Onafgewrocht. Onvoltooid. — J. de Haes, Leven van G. Brandt, 112:

Nadien de Helt te vroeg van de aerde weggeweken,
Zijn heerlijk werk helaas! *onafgewrocht* laet steken.

Onbandigheid. Bandeloosheid. — De Honigbije, III, 51:

Het quaad ligt niet in 't onderscheid,
Maar enkel in d' *onbandigheid.*

(Wordt vervolgd.)

BILDERDIJKIANA

DOOR

DR. R. A. KOLLEWIJN.

II.

Het is algemeen bekend, dat tot de vele kundigheden die Bilderdijk bezat, ook het schoonschrijven behoorde. Niet alleen uit de jaren van zijn mannelijken leeftijd, ook uit zijn vroege jeugd en hoogen ouderdom zijn proeven bewaard gebleven, die in staat zijn de bewondering en afgunst van een calligraaf op te wekken.

Zijn handschrift onderscheidt zich bijna altijd door nauwkeurigheid en netheid; ook thans nog is het zelfs door ongeoefenden op het eerste gezicht te lezen.

Toch zijn ook hier uitzonderingen: eenige eerste brouillons van Bilderdijk's verzen zien er verschrikkelijk uit! Er zijn er niet vele bewaard gebleven. De dichter was gewoon, ze dadelijk in het net te schrijven en het onooglijke klad te vernietigen. Bracht hij later weer veranderingen aan in zijn vers, b. v. wanneer het persklaar werd gemaakt, dan was hij gewoon het nogmaals te copiëeren.

In mijn bezit is een brouillon van een niet geheel voltooid, onuitgegeven en naar ik meen, nog volkomen onbekend dichtstuk van Bilderdijk: een burleske romance of vertelling, die het verhaal bevat van Philemon en Baucis.

Het schrift is klein, slordig, bijna onleesbaar. Naar de beteekenis van enkele woorden kan men slechts raden. Een groot aantal verkortingen, doorhalingen, verwijzingsstrepen en op een onjuiste plaats geschreven woorden en regels maakt het ontcijferen nog moeilijker. Wil men zich een voorstelling vormen van de kleinte van het schrift, dan bedenke men, dat er op één bladzijde van 16,5 à 10,5 cM. meer dan 140 regels staan geschreven (in twee kolommen).

Op de andere zijde van het blaadje staan nog zestien regels van *Philemon en Baucis*, benevens titel en eerste vier verzen van *Yrwin*

en Fredebag; dit laatste duidelijk geschreven, blijkbaar een begin van een afschrift in 't net.

De *Yrwin en Fredebag* dateert van 1788 en werd het eerst gedrukt in de *Post van den Helikon* (n° 30); vervolgens in het tweede deel der *Nieuwe Mengelingen* (1806) met gewijzigde spelling van den tweeden naam: *Yrwin en Vreedebag.*

Dit zou reeds iets kunnen helpen om den tijd van vervaardiging van *Philemon en Baucis* te bepalen. Maar wij hebben daartoe in het papier een zekerder middel. De vertelling toch is geschreven op dat gemeene, blauwachtig getinte namaak-Hollandsche papier, dat Bilderdijk alleen in zijn Brunswijksche periode heeft gebruikt. Wij zullen derhalve wel mogen vaststellen, dat het hier volgende fragment omstreeks 1800 is gedicht.

Filemon was een oude paai
  En had zijn grijze vrouw
Na zestig jaar nog even lief
  Als op den dag der trouw.
En 't bestjen zag den ouden man
  Nog even goêlijk aan,
Als of ze nog voor de eerste keer
  Met hem te bed mocht gaan.

Zy leefden in een kleine hut,
  Maar hadden brood en room,
En Baucis met haar oude lijf
  Was nog niet lam of loom.
Zy gonsde met het spinnewiel
  Dat hooren, zien verging,
En spon een draad als kabeltouw
  En zonder knoop of kring.

Zy kleedden zich in friesche baai
  Naar ouderlijke zwier,
En niet belast met kind of kraai,
  Was Baucis-zelv Drapier.
Filemon wist niet hoe hij 't had
  Maar bleef verwonderd staan,
Wanneer zy aan den weefstoel zat,
  En gaf de spoelen aan.

Zijn leven ging eenstemmig voort
  En als een dons zoo zacht.
Hy had den gantschen dag verdeeld
  En nam zijn tijd in acht.
Geen uur verloor hy van den dag,
  Dat anders werd besteed
Dan zoo hy 't reeds voor zestig jaar,
  En sints zijn trouwdag deed.

Hy rookte steeds zijn morgenpijp,
  Ontbeet en keek in 't vuur,
En at, en nam zijn middagslaap,
  En wachtte 't avonduur.
De nacht gaf hem gezonden slaap,
  Hy brak zich 't hoofd niet meer [1]),
En nam een slokjen in zijn bed
  En dan lei hy zich neêr.

Zoo leefde sedert jaren lang
  Dit welgelukkig paar [2])
Te vreden met hun eigen hart
  Te vreden met elkaar.
Wen Jupiter te rade werd
  Hun op Sint Nikolaas
Een vriendelijk bezoek te doen
  Met d'opper-dievenbaas.

De luidtjens waren in hun schik,
  Het was hen heel veel eer,
Maar hadden in hun gantsche huis
  Geen beet voor zulk een heer.
„Ik zet hem melk met brokken voor
  En frisschen melkenbrij,
En voege er nog een stukjen kaas
  Van eigen stremsel by." [3])

---

[1]) Het woord *meer* ontbreekt in 't hs. Kan echter met zekerheid aangevuld worden.

[2]) In dezen regel staan nog de woorden *met hun,* die B. verzuimd heeft door te halen.

[3]) De aanhalingsteekens, hier en later, ontbreken in 't hs.

„Kom wijfjen," roept de goede man,
„Bak gaauw een pannekoek."
Daar was zoo waar [1]) nog meel in huis,
Maar zie de pan was t'zoek.
Merkuur had met een slinksche greep
Dit meubel gaauw gegrist!
Men zocht de hut wel tienmaal door,
Hy was en bleef vermist.

Filemon nam zijn mutsjen af
En bestjen neemt het woord!
„Ik had u graag een koek gemaakt
Maar kijk! de pan is voort;
En daarom steêlui, neem voorlief
Het beetjen dat er is.
Ge zijt het wel zoo goed gewend,
Dat hou ik voor gewis.

Maar evenwel een goede slok
Staat nog tot uw bevel,
En wilt ge eens stoppen met mijn man,
Dat ook, dat is ons wel." —
Met reikt hy zijn tabaksdoos aan:
Zie daar men [2]) Heerschap ruik,
Gy smookt niet beter in de stad.
O! die tabak is puik.

Merkuur moest juist den andren dag
Naar Duitschland op een tocht,
En nam een dubble lading in,
En schrokte wat hy mocht.
Zijn vader kuchte [3]) somtijds eens [4])
En schudde met het hoofd [5]),
Toch at hy met een gulzigheid,
Uw leven niet geloofd.

---

[1]) Het woordje *zoo* is niet met zekerheid, *waar* nog minder uit het hs. op te maken.

[2]) Niet duidelijk te lezen.

[3]) Onduidelijk.

[4]) Onduidelijk.

[5]) In het hs. *met den kop*.

In 't eind zei Jupiter: „schei uit [1]),
Ge hebt [2]) genoeg mijn kind",
En Hermes lei den lepel neer
Maar vrij wat ongezind.
Het smaakte niet als ambrozijn
Maar echter wel [3]) zoo goed
Als 't Brunswijksch nuchtren kalvervleesch
En stinkend zwijnenbloed.

Nu stond de God der Goden op
In al den majesteit
Waar meê hy in den Hemelzaal
Der Goden raad beleidt.
Het paar zinkt bevend op de kniên:
„Bewaar ons, lieve grut!
ô Joosjen, wat gebeurt ons hier?"
En keek als bloode Jut.

„Verschrikt niet, luidtjens", sprak de God,
Ik ben van u te vreên,
Gy hebt my wel en goed vergast,
En ga verzadigd heen.
Maar zeg my eer ik nu vertrek
Hetgeen ge meest verlangt [4]).
Ik wil u geven wat u lust
Gy eischt het maar — [5])

---

[1]) Eenige verzen, die B. naar 't schijnt verzuimd heeft door te halen, luiden:

„Daar zat de goede Jupiter
En zag de luidtjens aan."

En verder:

„Het paar in haar eenvoudigheid
En ongeveinsd van ziel
Loeg hartig dat de boerenkost
Hun gasten zoo beviel."

[2]) Niet duidelijk leesbaar.

[3]) Of *was*. Niet met zekerheid uit het hs. op te maken.

[4]) *Verlangt* is niet duidelijk leesbaar.

[5]) Het hs. breekt hier af.

Klap (XL, 114). — Zou de uitdrukking „een klap stroo", indien deze inderdaad in dien zin gebruikt wordt [1]), niet eene verbastering zijn van „een klamp stroo", zooveel stroo als men kan vatten door met uitgestrekte armen de handen in elkander te slaan of te klampen? [2]) Op de Veluwe, en misschien ook wel elders, wordt eene kleinere of grootere hoeveelheid hooi, door eigen zwaarte vast te zamen gepakt, een hooiklamp genoemd. Wellicht kreeg het woord „klamp", misschien oorspronkelijk zooveel als men met beide armen kan vatten, later een meer uitgebreide beteekenis.

Gent. TH. J. I. 'ARNOLD.

Dam (Jagers van v.) — „Eigen Haard" 1890 n° 36 gewaagt van het bekende liedje:

De Jagers van van Dam
Die hebben zoo'n pleizier gehad
Met de meisjes van Rotterdam *enz.*

In Gelderland heb ik in mijne jeugd steeds hooren zingen:

De Jagers van van Dam (*bis*)
Die eten de boeren de metworst op.
De Jagers van van Dam (*bis*)
Die houden van spek en ook van ham.

maar verder niets. Hoe is het geheele liedje? [3]).

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Volksuitdrukkingen (Oude). Vervolg. Zie Navorscher XLI, 53.

garbulatie = het opmaken van een gros.
sijn handen niet recht te dragen = oneerlijk zijn.
eene vrouw hout een thuyslegger = commensaal.
een teems te draijen tot ontdekking van een dief =? RED.

---

[1]) Dit staat als een paal boven water. J. A.

[2]) Niet waarschijnlijk, omdat men wel minstens twee klappen stroo met de uitgestrekte armen omvatten kan, zoo niet meer. Vgl. *Nav.* XL, 238: Klap in Holstein en Osnabrück een klein bundeltje stroo. J. A.

[3]) De heer P. H. Craandijk te Amst. zal den vrager wel kunnen inlichten. RED.

OUDHEIDKUNDE.

Huishoudingsuitgaven van een predikant in de 17e eeuw. — Als bijdrage tot de kennis van de geldswaarde, van de prijzen der levensmiddelen en vooral van de levenswijze eens (plattelands-?)predikants in het midden der zeventiende eeuw, deelen wij hieronder den inhoud mede van een geschriftje, — eene predikantsverzuchting zou men het kunnen noemen — dat het vermakelijke opschrift voert: „Bewys dat het een predicant met zyn „huysvrouw alleen niet mogelijk en is op vijfhondert guld. eerlijck „te leven. Tot Delft by Pieter de Menagie (pseud.) aldernaest de „goede Hoop, 1658.” 8 bladz. 4°. (Zie ook *Nav.* IX, 79). Red.

Op de derde bladzij begint het „bewijs” met de stelling: „Want „hy nootsaeckelijck ’s Jaers dit volgende van doen heeft”

	Guld.	st.
Aen broot	36—	0—
Aen twee vierendeel boter met den impost	48—	0—
Aen kaes, soo koeije, witte, groene, soete melx en wat werme Saen	4—	0—
Aen een vierendeel van een os, een half varken, vier (lams)bouten à 2 gulden, acht hoenderen a 15 stuyvers, tien paer duyven a 4 stuyvers het paer, drie en dertig pont huspot	10—	0—
Aen varse ende gesoute vis, stockvis, haringh	20—	0—
Aen vijf en twintigh pont rijst, haver en gort	5—	10—
Aen erweten en boonen, soo groen en droogh	4—	0—
Aen warmoes, rapen ende allerley wortelen en cool	6—	0—
Een schepel boeckweyte meel	3—	0—
Aen 20 pondt tarwe meel	3—	0—
Aen appelen, peeren en ander fruyt	10—	0—
Aen 200 eyeren a 2 guld. ’t hondert	4—	0—
Aen allerley melk en room	10—	0—
Aen peper, gember, nagelen, foelij ende ander kruijt	3—	0—
Aen suycker en sieroop	3—	0—
Aen allerley salade	2—	10—
Een halve sack sout met impost en t’huys brengen	2—	10—
Aen asijn	2—	10—
Aen olij van olijven	2—	0—

	Guld. st.
Aen acht half vaten bier met impost en t'huys brengen	30— 0—
Aen brant, honderd twintich manden turf met het opdoen 27 guld. en 13 gulden aen hout tesamen	40— 0—
Een half aem fransche wyn met den impost en t'huysbrengen	20— 0—
Aen licht, soo kaerssen als lampen	12— 0—
Aen mostaert en swavelstok	1—10—
Aen zeep	7— 0—
Aen stijfzel	2— 0—
Aen potten en allerley aerdewerck	2— 0—
Aen de waster ende schoonmaeckster met de kost	19— 0—
Aen feylen, besemen, boenders, kalcksswartsel, schelpsant en bicksteen	2—10—
Tot onderhoudt van huysraet, soo yser, koper, tin, bedden en deeckens	12— 0—
Aen briefloon	1— 0—
Aen reysgelt	10— 0—
Aen den doctoor, apotheecker, barbier, met scheeren, laten en dranken	10— 0—
Aen boeken, papier, pennen, inkt en couranten	25— 0—
Aen den armen 10 guldens 's Jaers 't is ruym een halve stuyver daegs, de vrouw en mach de Diaconen niet laeten voorby gaen, alsoo de Man alle Predicatien de ghemeente tot mildadicheyt vermaent, so moet sy een goede voorgangster wesen ofte daer soude van de Diaconen op ghelet worden, die mochten hem dan van giericheyt beschuldigen, ende volgens dien voor een Afgoden Dienaer schelden . . .	10— 0—
Somma	421— 0—

Den Apostel Paulus secht die den altaer dient, moet daar af leven, den arbeyder is syns loons waerdich, ende men moet den Osch die dorscht den mont niet toebinden, waerom en versiet men onse geestelijke arbeyders, die als wachters over onse zielen gestelt zijn, niet met een eerlijk salaris, op dat se mogen, gelijck van haer vereyscht wert gastvrij zijn ende by de lieden eerlijck te verschijnen, men behoort te gedencken, dat Samuel een Sijden Rock droegh. 1 Sam. 28. c. vers 14.

Wy sullen de kleederen stellen met haar toebehooren ende deselve wat particulariseren.

	Guld. st.
De man alle 2 jaer een kleet dat kost 40 guld. Jaerlijcx	20— 0—
Om de 10 jaer een mantel van sestich gulden. 's Jaers	6— 0—
Om de 10 jaer een tabbaert van 40 gulden. 's Jaers	4— 0—
Om de 4 jaer een hembtrock van acht gulden. 's Jaers	2— 0—
Aen somer en winter hantschoenen	1— 0—
Jaerlijcx aen schoenen en muylen voor haer beyden	8— 0—
Aen boven ende onder koussen voor haer beyden	7— 0—

	Guld.	st.
De vrou om de tien jaer een huyck van 40 guld. Jaerlijcx	4—	0—
Alle twintigh jaer een vlieger van sestigh guld. Jaerlijcx	3—	0—
Alle drie jaer een rock van vier en twintigh gulden. Jaerlijcx	8—	0—
Alle drie jaer een jackjen van achtien gulden. Jaerlijcx	6—	0—
Alle twee jaer een borst met mouwen van 12 gulden. Jaerlijcx . . .	6—	0—
Alle drie jaer een borstrock van ses guld. Jaerlijcx	2—	0—
Somma	80—	0—

Hier is noch niet gestelt voor lint inde broeck en veters inde schoenen, messen, kannen, kraanen, kommen en veel dingen die men alles niet kan bedencken, dus hier voor memorie.

Voor het linden jaerlijcx.

	Guld.	st.
Voor man en vrou yder een hemdt	8—	0—
Een paar slaeplaeckens	8—	0—
Voor hals neusdouken en beffen	12—	0—
Twee fluijnen	4—	0—
Een pelue laken	2—	0—
Twee servetten	2—	0—
Mutsen, huyven en douckhuijven	3—	0—
Aen nacht halsdoucken	1—	0—
Vlechtsnoeren	0—	6—
Een droogdoeck	0—	8—
Dasjes en mans mutsen	2—	0—
Somma	45—	14—
	421—	0—
	80—	0—
Somma	547—	4—

Ende voorts andere dingen die om kortheydt werden overgeslagen, wort in bedencken gegeven, als een Predikant met sijn Huysvrou alleen zoo vele nootsaecklijck van doen heeft als hier boven ghestelt is, hoe bekommert dat die moeten leven die belast zijn met veel kinderen, ende anders geen middelen van haer selven hebben.

Stadhuis (Kon. paleis) te Amst. (XL, 585). — Hans Bontemantel vervulde a° 1653—'72 de betrekkingen van raed, schepen, commissaris van kleine- en huwlijkszaken, weesmeester, rekenmeester, bewindhebber der O. I. Compagnie, enz. enz., en was dus juist in de jaren van den stadhuisbouw aan het bestuur der stadszaken. Had hij derhalve de beste gelegenheid zich op de hoogte te stellen,

hij liet uitvoerige mededeelingen daarvan achter. Onder deze zijne nalatenschap bevindt zich op het stadsarchief alhier eene lijst, onder den titel van „Huijsen ende Erven bij de Stadt van tijdt tot tijdt „aengekoft ende bij taxatie aengenomen ten dienste van 't oudt „ende om te maeken een nieuwe stadthuys". Deze taxatie bedroeg de kapitale som van *f* 651.335, ten einde grond te verkrijgen voor het nieuwe stadhuis; daartegenover staat slechts het kleine bedrag van *f* 3915, verkregen uit den afbraak van twaalf perceelen. Doch dit bedrag zal indertijd wel grooter geweest zijn, omdat slechts sprake is van twaalf huizen, hoewel ongeveer zeventig huizen tot dat doel in achtereenvolgende jaren zijn aangekocht geworden. De opgaven daarvan schijnen evenwel te zijn zoek geraakt.

Blijkens aanteekening van Jacobus Noordkerk, indertijd eersten Klerk te dezer stede, kostte de bouw van het stadhuis de som van *f* 7.825.000. Hiervan werd, volgens de nog voorhanden rekeningen, betaald aan Artur Quellinus voor beeldhouwwerken enz. *f* 75.381, waaronder voorkomt een post van *f* 600, en een van *f* 500, voor de spoedige uitvoering der voor- en achtergevels, welke zeer ten genoegen van H.H. burgemeesters waren afgewerkt, zoodat hem daarvoor die bedragen als eene extra-belooning werden toegelegd.

Het schijnt, dat Jacob v. Campen volstrekt geene betaling voor zijn werk heeft verlangd; tenminste dienaangaande is niets anders gevonden, dan dat rekeningen voor hem zijn betaald geworden, wanneer hij hier ter stede gehuisvest was. En deze vindt men vermeld onder de rubriek „Teergelden, reiskosten, vacatiën ende teickeningen" enz. enz., waarbij *f* 4818—10 st. aan Jacob v. Campen. In aanmerking genomen, dat dit bedrag over verschillende jaren tijdens dien bouw loop, is het niet groot. Er is dus alleszins grond voor de veronderstelling, dat het hem meer te doen was om de eer, de ontwerper en uitvoerder van dat prachtstuk te zijn, dan om geldelijk voordeel. Hij was geen bouwmeester van onzen tijd!

Dit wat den bouw betreft. Daarenboven moet nog rekening gehouden met hetgeen o. m. tot opluistering van het stadhuis werd besteed. Zoo vinden wij o. a., dat in 1659 werd betaald aan Govert

Flinck voor zijn schilderij in de „Raetkamer", voorstellende Salomo's gebed, de som van 1000 rijksdaalders; in 1661 aan de schilders Jan Liewessen [Livens] ende Jacques Jordaens ieder *f* 1200, in 1662 aan Jordaens *f* 3000, in 1663 de som van 400 ducatons voor eene schilderij, de stad Amsterdam voorstellend. — Ik vermeen, dat men, alles bij elkander gerekend, den opbouw met de meubileering veilig op tien millioen kan rekenen.

In wiens bezit de twee overige schootsvellen, troffels en gedenkpenningen, gebruikt en geschonken bij het leggen van den eersten steen, zich bevinden, heb ik niet kunnen opsporen. Waarschijnlijk zijn zij van de eene hand in de andere overgegaan, zoodat men niet weet, waar ze beland zijn. Mogelijk gingen de zilveren voorwerpen den weg naar den smeltkroes op.

Amsterdam. JOH. F. STIELER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

SPREKENDE WAPENS.

DOOR

JACOBUS ANSPACH.

Geenszins wordt *Nav.* XL, 321, noot, eene „averechtsche opvatting van dezen term gehuldigd" (ibid. XLI, 92). De noot sluit zich aan bij hetgeen wij *Nav.* ibid. bl. 115 opmerkten. Indien averechtsche of dusgenaamde volks-etymologie een wapen doet ontstaan, dat men „sprekend" *waant*, deugt de benaming „sprekend", Eng. „allusive", niet; want het „spreekt" niet, of drukt den naam niet uit, „zinspeelt" er niet op. Noem zulke, uit verkeerde etymologie geboren wapens „équivoques" of „dubbelzinnige;" maar noem ze niet „sprekend;" want ze zijn het niet, en kunnen 't niet wezen, tenzij men den term verkeerd toepasse. Dat onze heraldicus Riet-

stap er ook in dezen trant over denkt, blijkt ontegenzeglijk uit *Nav.* ibid. bl. 115, en uit zijn hier vooral zoo treffend voorbeeld Penmarch. Immers hoe velerlei zoogenaamd sprekende wapens zouden anders wel bij of uit dezen geslachtsnaam te vormen zijn, zoo men, aan hedendaagsch Engelsch denkend, een dictionary opslaat op de woorden „pen" en „march". Toch kan slechts één wapen als „sprekend" hier gelden, nml. dat hetwelk de familie werklijk voert, de paardekop. Het dient met de sprekende wapens gesteld te zijn gelijk 't geval is met portretten; twee of meerdere portretten, die gansch verschillende afbeeldsels vertoonen, kunnen niet tegelijk de „sprekende" gelijkenis voorstellen van één en denzelfden persoon [1]). Dat men onzen term aldus moet opvatten, blijke uit oud-Fr. „armes qui *chantent*", Eng. *allusive* of *canting* arms, Hgd. *Namen*-wappen. Maar het mod.-Fr. „parlantes *of* équivoques" is dwaas, omdat hetgeen „équivoque" is niet „spreekt", en niet spreken kan; het spreekt zich onderling tegen. Daarom banne de Fransche heraldiek dat „*ou* équivoques" onmiddellijk uit; om alleen „armes parlantes", in den zin van „armes qui chantent", te behouden. De *Nav.* XLI, 92 opgegeven wapens, — mogelijk dat van Godin uitgezonderd, — zijn équivoque of dubbelzinnige, maar geene „sprekende" wapens.

Het wapen van het 12 Sept. 1727 uitgestorven Eng. gesl. Delves (van Dodington) was sprekend, wat de op hunne lange zijde liggende blokjes (billettes couchées) betreft; want de blokjes in dezen stand heeten in 't Engelsch delves. Rietstap's Armorial 1e éd., art. Delves, noemt deze blokjes pignates, welke benaming hij Handbk d. Wapenk. bl. 50, 139 verzwijgt. In 't oud-Nederduitsch noemde men deze soort blokjes „turven"; denklijk wel omdat deze uitge*dolven*, uitgegraven worden. *Nav.* XXVI, 578 gaven wij een voorbeeld hiervan in een attest a° 1709. — In denzelfden trant als Pieck van Sleburg drie *pieken* voerde (Herald. Bibl. 1882 bl. 177 noot 1),

---

[1]) Tenzij op verschillenden, b. v. zéer vroegen en zéer laten leeftijd, in de afbeeldsels waarvan dikwijls geen onderlinge gelijkenis te bespeuren valt, ja zelfs het type soms zeer gewijzigd kan zijn. RED.

geeft Rietstap's Armorial 1e éd. aan een gesl. d'Arc in Frankrijk een gouden *boog*, beladen met drie zilveren pijlen. In deszelfden auteurs Handboek der Wapenk. bl. 333, 4 leest men: „Bekend is het aan Jeanne Darc (lees: d'Arc) en hare familie (vgl. *Nav.* XXXIX, 204) verleende wapen, t. w. een blauw schild met een rechtopstaand zilveren zwaard met gouden gevest, dat eene gouden koningskroon ondersteunt (vgl. *Nav.* XXVIII, 51), en aan elke zijde eene lelie heeft van 't zelfde. Dit wapen is niet eigentlijk sprekend, maar onder de historisch-symbolische te rangschikken. „De degen herinnert aan de wijze hoe de Maagd van Orleans haar vaderland van den vijand zuiverde, en ondersteunt de kroon die op het punt stond ter aarde te vallen, terwijl de leliën en de gebezigde kleuren aan het wapen des rijks zijn ontleend". Het werd, blijkens het Armorial, overgenomen door de familie (-liën?) Hordal du Lys (in Lotharingen en Champagne) en le Picart du Lys (in Champagne). — Van „armes demi-parlantes" zie een voorbeeld in *Nav.* XXXIX, 224. Voeg er bij het wapen van De Beaufort (N.-Br., Utr.), afgebeeld op den kwartierstaat van Charles Jacques Boogaert, geb. te Koudekerke 3 Juni 1810, † ald. 7 Mrt 1869, nml. eene vrouw met spiegel in de hand, uitkomend uit een burcht, welke zinnebeelden hunne verklaring vinden in het devies: „La vertu est un beau fort", hetwelk tevens den naam toelicht. Wel te onderscheiden van De Beauffort (Frankr., België). Van Albrecht Dürer, den grondlegger der nieuwe Duitsche schilderkunst († 6 Apr. 1528), bleef een dagboek bewaard, door Dr. Campe opgenomen in zijne „Reliquien von Dürer" (Neurenberg 1828). Daarin zegt de groote schilder (a° 1524), dat zijn vader „Albrecht Dürer der Aeltere ist seinem Geschlechte nach geboren im Königreich Ungarn, nicht fern von einem Städtchen, genannt Gyula, acht Meilen weit unterhalb Groszwardein, aus einem Dörfchen, zunächst dabei gelegen, mit Namen Eytas" (= Ajto) (J. v. Wijk Rzn., Aardr. Wrdbk, heeft „Aiton, adellijk geref. dorp in Zevenbergen, Beneden Kolascher Kreitz".) Waaruit men met „Der Deutsche Herold" XX (1889) S. 135a besluiten mag, dat de schilder van Hongaarsche afkomst [1]), en wel

[1]) „Gönnen wir", — aldus besluit „Der D. Herold" t. a. pl. zijn belangrijk

edelman is geweest. Dit laatste blijkt uit de uitdrukking „seinem Geschlechte nach", omdat de Duitsche rijkssteden ten tijde van Dürer de familiën van den steedlijken adel „die Geschlechter" noemden. Was zijn vader een goudsmid, „Wer zählt die Gold-, Zeug-, Zirkel-, Hacken-, Sensen-, Huf- und anderen Schmiede Deutschlands aus edlem Stamm? Wer zählt in Ungarn die Gewerbsleute adeliger Abkunft? Die Probe für Dürers adelige Herkunft liegt in seinem Wappen, das zugleich ein redendes ist. Ajto heiszt im Ungarischen die Thür und Ajtos heiszt zu deutsch der Thürer. In der Form „Thürer" statt „Dürer" zeichnet sich der Künstler mehrmals. Dem Namen angemessen zeigt Dürer's Wappen im rothen Schilde auf goldenem Dreiberge einen goldenen Thürstock mit geöffneten Thürflügeln. Rietstap's Handbk d. Wapenk. bl. 269: in rood eene zwarte portiek, geopend van 't veld, met openstaande gouden deuren; bl. 484: „in rood een vierkant zilveren metselwerk op plinten, met een zwarten doorgang waarvan de gouden vleugeldeuren openstaan". Op beide plaatsen, zoowel als in het Armorial 1e éd. [de gu. à un mur sans crénelures d'arg., ouv. de sa., portillé d'or] is de Dreiberg (het drietoppig heuveltje) niet van goud, maar van groen. Uitvoeriger dan in 't Handbk bl. 484 geschiedt, beschrijft „Der D. Herold" t. a. pl. het helmt., aldus: „Ueber dem geschlossenen Helme mit rothen, gold unterlegten Decken wächst zwischen zwei aufgeschlagenen goldenen Adlerflügen ein rothbekleideter Mohrenrumpf empor, einen spitzen rothen Hut auf dem Haupte". — Sprekend zijn ook denklijk de wapens van V. Aker (één eikel v. goud, zie Rietstap's Arml. 1e éd.) en Akerval (in blauw drie (2, 1) afvallende eikels v. goud (Kwartierstaat van Thomas Gerrit Versfelt, geb. 1855). Aker is het oud-Holl. woord voor eikel (zie Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 402). En zoo zijn er gewis bij honderdtallen. Vgl. nog Koolhaas (*Nav.* XXXIX, 608 noot 1), Krauwel (ib. bl. 371), enz.

---

artikel, — „neidlos der ungarischen Nation ihren rechtmäszigen Besitz: der Vater des gröszten deutschen Malers und Kupferstechers Albrecht Dürer war der geborene Magyare Albrecht Ajtosy, der seine Heimath verliesz, sich nach seiner Niederlassung in Nürnberg 1455 deutsch Thürer, später Dürer benannte, endlich sich allda ein deutsches Weib zur Lebensgefährtin erkieste".

Het Handbk d. Wapenk. bl. 334,5, noemt de wassenaars of wassende manen van het geslacht *van* Wassenaer een sprekend wapen. Men miskent hierbij echter ten eenenmale den dorpsnaam Wassenaar; vgl. *Nav.* XXXVII, 85, en de daar aangevoerde, wat de hoofdsylbe betreft, analoge plaatsnamen. Waaruit blijkt, dat de betiteling van den croissant der nederd. heraldiek als wassenaar met het oog op dit aloud geslacht, louter berust op curieuse volks-etymologie, die hier, gelijk meesttijds, op den klank afging; hetwelk misschien eveneens het geval is geweest met het „rennende paard" der Geldersche familie V. der Renne, indien men daarvan een „sprekend" wapen heeft willen maken. Dien croissant met het oog op den geslachtsnaam v. W. eenen wassenaar te noemen, is nagenoeg even dwaas, als dat men bijv. dienzelfden croissant eene „uiter-waard" ging heeten, om reden dat het hoogoude (thans vervallen) geslacht Wtenweerde (in 't Armorial Uiterwaard genoemd) drie wassende manen voert. Opmerklijk hierbij is, dat een (Vlaamsch) gesl. De Wassenaere drie degens, en een (Utrechtsch) gesl. Uiterwaard een kruis voert. De vertolking van het zoo juist-gekozene croissant (= lune croissante) door „wassenaar" ter wille van den geslachtsnaam V. Wassenaer [die o. i. aan het dorp W. (= weide-hoek?) ontleend *moet* zijn, als luidend VAN W.], heeft mitsdien geen reden van bestaan. En wil men een volks-etymologisch abuis herstellen, dan banne men voortaan het woord „wassenaar" uit de taal der heraldiek en noeme men deze heraldische figuur in zuiver Nederduitsch „wassende maan". De symboliek dezer figuur kan denklijk tevens uit *Nav.* t. a. pl. blijken, liever dan uit Herald. Bibl. 1881 bl. 365 vg., waar de geleerde J. A. M. Mensinga de „halve maan" en de „ster" der heraldiek bepaaldlijk met den Maria-dienst der Roomsche Kerk in verband brengt, en er dus uitsluitend godsdienst-symbolen in ziet [1]). Is het hier voorgestelde

---

[1]) Zon en ster duiden o. i. eenvoudig groote of de allergrootste (zon) en betreklijke (ster) luister, glans aan. Aan Maria wees men als attributen zon, maan en sterren *tegelijk* toe, gewis met het oog op Openb. 12 vs. 1; doch niet om daarbij door de „maan" bepaaldlijk de strijdende Kerk (Ecclesia Militans) voor

juist, dan levert het wapen der v. Wassenaers geen bewijs voor den luister van „sprekende" wapens. — Wat den straks genoemden geslachtsnaam v. der Renne betreft, hij doet o. i. eerder aan renne = spijskas (Kiliaan) of vogelkooi (id.), wildbaan („renne van haesen oft konijnen", id.) denken. In het eerste geval zal de eerste uit dit geslacht hofmeester, in de andere pluimgraaf of jager van den graaf of hertog van Gelderland geweest zijn; de genealogie vermag dit mooglijk op te helderen. Zal het geslachtswapen echter inderdaad sprekend zijn, dan moet men „renne" als „runne" = loop, voortgang (Bredero) duiden; en dit zou een wonderlijk begrip geven voor een geslachtsnaam. In Neder-Betuwe zegt men nog wel: „er de run in zetten" = de paarden hard laten draven. Vgl. het Eng. to run = loopen, rennen; run = loop, gang. Doch dit „run" is als zoodanig nog geen „rennend paard". — Nog noemt gezegd Handbk., bl. 334 den rozenheuvel van het Beijersche gesl. Rosenberg (*sic*, het Armorial heeft Rosenberger) sprekend; en dit is mooglijk; maar zeker is 't, dat Hollandsche familiën Rosenberg, -berch, -*borgh*, -*burg* vierderlei wapens voeren, in welke niets voorkomt dat aan eene roos of, berg van rozen denken doet. Ook zal

---

te stellen; hoe kan de scherpzinnige Mensinga hierin aan den met deze bewering pro aris et focis in de bres springenden St. Bernardus geloof schenken (Her. Bibl. t. a. pl. bl. 366)!? — maar om Maria, gelijk ook opzichtens de vrouw uit de Openb. het geval is, door deze vereenigde attributen voor te stellen in de r e i n e p r a c h t d e r n a t u u r; hetgeen ook mede uit hare andere heraldische attributen, t.w. rozen en leliën (ibid. bl. 369) blijken kan. Ik zeg voorbedachtlijk „mede"; want bij de heilige Moedermaagd lag, naast „bloeiend als eene roos" ook „blank", d. i. „rein en onschuldig als eene lelie" (*Nav.* XXXIII, 283) *a*) voor de hand. — De herald. volle maan zonder meer kan eenvoudig oogen op (matigen) luister, of op (vollen) luister te midden van overal heerschende duisternis; eene halve of wassende maan zonder meer oogt m. i. op „kracht en macht", daar ze *hoornen* heeft.

---

a) Aldaar Santje en Sannetje, denklijk ook Sanna, die ik uit een woordenboek overnam, uit te lichten; deze zijn geene nevenvormen van Suzanna, maar spruiten uit Sanderina, in verkorten verkleinvorm alhier te Ek-en-Wiel Santje, uitgedegen tot Sannetje, waaruit men wederom Sanna vormen kon.

menig Ros(e, en) als hoofdsylbe van plaatsnamen wel niets van doen hebben met eene roos; in die hoofdsylbe kan veelszins de zoo wijd heerschende stam roden spelen, zoodat ze in menig geval op „nieuw-aangemaakten grond" oogt; vgl. bijv. Rossum (Geld.) a° 1276/81 Rothem (Bn Sloet, Oorkdbk bl. 944); Rossum (Overijsel) a° 900 Rohthem, 11de eeuw Rothem, a° 1424 Rottem (Nom. Geogr. Neerl. I 124). — Ziehier nog een paar voorbeelden. De beer in het schild en op het helmteeken van V. Beresteyn is denklijk *niet* sprekend; want wat zou eene „berenstins" beduiden, tenzij dan dat men er eene soortgelijke gedachte aan verbinde als „the boar of the Ardennes" opwekt!? Berestein = merestein, — vgl. v. Egmond v. Meresteyn [1]) (in de Beverwijk, *Nav.* XVI, 169; XXX, 621), — kan stins aan den grenspaal (zie Oudemans, op mer, mere) beduiden. Of, zoo men bij Berestein geene letterverwisseling toelaten wil, dan denke men er bij aan baer = slag-, sluitboom (Kiliaan, Meijer), of iets dergelijks. — De bever van V. Bevervoorde (Handbk Wapenk. bl. 336) is misschien *niet* sprekend, omdat de hoofdsylbe van dezen gesl. niet op dit dier behoeft te oogen; zie *Nav.* XXXV, 493, noot 4; en vooral VII, 317 noot 2; XL, 212. Hetzelfde geldt ongetwijfeld van de hoenders van V. Hoenselaer (ibid. XXXV, 498 noot 1), d. i. V. Honseler, Huntzler (ibid. XXXIX, 79 n. 3). Insgelijks denklijk van menig wapendevies, bijv. v. *Blijen*burgh (*Laetus laeta* spero). Ook misschien van Römer (Fortiter agere patiqve hoc romanvm est), als onderschrift eens wapens, dat in een schild van goud vertoont op groenen grond een gehelmden krijgsman in uitdagende houding, in de rechterhand een uitgetogen zwaard, de linker aan het gevest van zijn degen; aanziende helm, met den krijgsman uitkomend. Want men mag sterk betwijfelen, of deze geslachtsnaam (Utr., Holl.) wel „Romein" beduidt (vgl. Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 198, 205); te meer omdat de familiën Römer in Beijeren, Hessen, Saksen niets van dezen aard in hare wapens vertoonen (zie Rietstap's Armorial

---

[1]) In 1750 was Oud-Merestein als De Schans bekend; Tegenw. Staat van Holl. (XVIII) VIII, 306.

1e éd.). Vgl. ook den gesl. Romar (*Nav.* XL, 12), en den persoonsnaam Roemer.

De geëerde heraldicus zegt dan ook a. w. bl. 335, dat 't vaak uiterst bezwaarlijk gaat, de sprekende wapens te onderkennen. Laat mij er een klein staaltje bijvoegen. De uitgestorven Geld. familienaam Muijs doet aan het bekende knaagdiertje denken, gelijk dan ook het wapen drie muizen vertoont (Herald. Bibl. 1881 bl. 19, n. 3); terwijl te Amsterdam een diminut. Muysken bestaat. Toch kan men hier niet stellig spreken, omdat *Nav.* XXXIX, 462 niet onmogelijk maakt, dat Muijs eene contractie zij van Muyes, d. i. zoon van Muje, Moje (vgl. ib. bl. 302 den mansnaam Mooi). Evenzoo kan Muysken een verkleinvorm wezen van den mansnaam Muis, die met Muje, Moje buiten etymologisch verband staat. Dat in casu Muijs geen sprekend wapen voerde, behoeft schier niet gezegd. — Zie over deze soort wapens een artikel in het „Geneal. Maandblad" April 1883 no 3 bl. 9—13.

Bentz van den Berg—Gaade (Zie *Nav.* XLI, blz. 98 vraag „Stokhuyzen"). — Hoe is het wapen der familie B. v. d. B? Wie zijn de ouders van Mr. P. R. B. v. d. B. en van J. M. Gaade [1])? H.

Stokhuijzen (XLI, 98). — In mijne vraag betreffende dit

---

[1]) Geb. te Hatert (bij Nijmegen) 10 Sept. 1887 Jeanne Robbertine, dr. van Jan Hendrik Gaade, kapitein O. I. leger en van Maria Petra. Wilha. Theoda. Joha. v. Onselen. — † 's-Gravenhage 31 Dec. 1888 Mr. Hugo Gaade geb. ald. 3 Jan. 1841 zoon van Jan Hendrik en Joha. van der Plas geh. met Maria Françoise Cornélie Klein v. Willegen, geb. te Delft 19 Mei 1854. — Sneuvelt 8 Mei 1889 bij Edi in Atjeh Joan Gaade oud 25 j., 1e luit. der inf., zoon van C. J. en van J. E. G. Vleijsman.

Is Janna Marga. G. wede. Bentz v. d. B. wellicht zuster van Mr. Hugo, dus dr. van Jan Hendrik (diens betrekking?) en Joha. van der Plas?

Geb. Amst. 12 Feb. 1888 Janna Marga., dr. van Arnold Emile Kempees en van Carolina Christa. Elis. Bentz v. d. Berg. Dit echtpaar huwde te Vianen 21 April 1887.

geslacht zijn (buiten mijn schuld) eenige misstellingen ingeslopen, die ik thans ga verbeteren. In plaats van de Fransche voornamen: Charles Etienne A. v. Sch., Henri en Madeleine Pétronelle Perrenoud en Jacques Guillaume en Marie Caroline Antoinette Lochman v. Koningsfeld [1]) leze men de Nederl.: Carel Steven A. v. Sch., Hendrik en Magdalena Petronella P. en: Jacob Willem en Jvr. Maria Carolina Antoinette L. v. K. — De daarbij gevoegde noot moet aldus luiden:

Willem Hendrik Joan Cambier v. Nooten, geb. 20 Oct. 1810 huize de Oorsprong te Lopik, st. ald. 21 Maart 1884, notaris en dijkgraaf Lekdijk benedendams en IJsseldam, zoon van Sebastiaan v. Nooten en Jacoba Cath^a^ Anna. Elis. Cambier, wedn^r.^ Joh^a^ Andrea v. der Muelen, huwt 2° te IJsselstein 5 Aug. 1863 Judith Siddré, geb. Amersfoort 30 Maart 1834, d^r^ van Lambertus en Apolonia Hubers.

H.

Utrecht. Overluidingen (Vervolg van *Nav.* XLI, 94).

1633. XXVIII Oct. in fun. nobiliss. Dnae *Wilhelmae de Zuylen ab Haer;* obiit in domo de Haer.

IV Nov. in ob. et fun. Henrici ab Helsdingen, quondam quæstoris antiqui scuti et consumtionis nummorum dioecesis Traj.

XII Nov. in ob. et fun. Dnae Catharinae Wagewijn, viduae Dni ac Mri Tobiae de Coenen, dum viveret chomarchi de Beemster.

XIX Nov. in ob. et fun. Dllae Adrianae de Hilten.

XXIII Nov. in ob. et fun. Dnae *Wilhelmae de Zuylen a Nijvelt*, ux. Dni *Jacobi Foeydt*, officiarii de Emeclaer.

XXIV Nov. in ob. et fun. Dnae Mariae le Grand, ux. Dni Davidis Loodt.

XXX Nov. in fun. Dni Stephani ab Hartevelt, filii nobiliss. Dni Gisberti ab Hartevelt, deputati nobiliss. Dnorum ordinum dioeceseos Traj.; est filius confratris nostri Dni Hartevelt.

---

[1]) Volgens mij indertijd door de familie verstrekte opgaaf huwde Françoise Madelon Bar^e^ v. Eck (v. Pantaleon) (geb. te Tuil 16 Jan. 1832), dr. van Jacob Willem v. Eck (v. Pant.) bij Maria Carolina Antoinette Bar^e^ Lochmann van Königsfeldt. in 1873 te Amst. met C. S. Adama v. Scheltema herv. pred. ald.

JAC. A.

1633. III Dec. in ob. et fun. nobiliss. ac strenui Dni Gisberti a Hartevelt, deputati nobilissimorum Dnorum ordinum hujus dioeceseos, et cathedralis ecclesiae Majoris scholarchae, confratris nostri.

IV Dec. in ob. et fun. Theodorici Hooft, dum viveret receptoris conventus Carthusianorum Coloniae.

V Dec. in ob. et fun. Horatii de Milaenen.

VI Dec. in ob. et fun. Agathae, filiae Stephani a Helsdingen, viduae quondam Henrici a Schuylenborch.

XXI Dec. in ob. et fun. Jois Bosschman.

XXII Dec. in ob. et fun. Dnae Elisabethae a Reinegum, filiae praefecti fiscalis Friderici a Reinegum.

XXIII Dec. in ob. nobiliss. Dni Gerardi Conradi Sturck, dum viveret supremi illustris Ouderodiae legionis praefecti, militantis sub coronana [*sic*] Sueciae; obiit Aldenack.

XXX Dec. in ob. nobiliss. Dnae Henricae de Padevoort, ux. nobillissimi ac strenui Dni *Henrici a Tuyl de Bulckesteyn*, ducis et sergeanti majoris legionis Dni de Brederode.

1634. I Jan. in ob. et fun. Dni Antonii de Rode, scabini Traj. et quondam deputati nobiliss. Dnorum ordinum dioeceseos Traj.

IV Jan. in ob. et fun. Jois Cornelii a Royen, quondam camerarii de Vliet.

XXIV Jan. in fun. Dni Everardi Both de Eem, dum viveret scribae supremae curiae Holl. et Westfr.; obiit Hagae Comitum.

XXIX Jan. in ob. et fun. Jois a Wijck, receptoris de conventu Albarum virginum et apparitoris civit. Traj.

V Febr. in .... [*sic*] Dni *Gideonis a Boetzelaer*, dni in Langeraeck, Nijpoort, Carnis, Westbarendrecht et Willigelangeraeck etc., legati ordinarii potentiss. Dnorum ordinum generalium.

VIII Febr. in ob. et fun. Dnae Mechtildae van Someren, ux. Mri Jois Borrii, Medicinae Doctoris.

XV Febr. in fun. Dnae Emerentianae a Ravesway, viduae quondam nobiliss. et strenui Dni Louwis a Catule, dni in Rijhoven, gubernator [*sic*] civ. Bergae ad Zomam et chiliarchae diversarum legionum equitatus.

VIII Mart. in ob. et fun. Annae a Hardenberch, viduae quondam Antonii Jois a Oudijck, fullonis.

X Mart. in ob. et fun. Barbarae Bogaerdts, ux. Cornelii a Duverden, senioris scabini et consiliarii, et vicarii feudalis principis Auriaci; est mater Dni ac confratris nostri Duverden.

XIV Mart. in fun. nobiliss. Dnae *Annae Mariae a Reede*, viduae quondam

1634. nobiliss. Dni Mauritii de la Baye, dum viveret dni in Theyl, ducis militum; est soror confratris nostri nobiliss. Dni Jois de Reede, decani.

XVII Mart. in ob. et fun. Dnae Rembaldae Edeler a Planits, filiae nobiliss. et strenui Dni Philippi Rudolphi Edeler a Planits, ducis militaris sub auspiciis Dnornm ordinum.

XX Mart. in ob. et fun. Dni. Mri. Judoci a Haeften, vicari [*sic*] Stae Mariae.

XXII Mart. in ob. et fun. Alberti Hermanni ab Alen, frumentarii.

I Apr. in ob. et fun. Dnae Mariae ab Haeften, ux. Mri. Petri Schaede, advti cur. prov. Traj.

II Apr. in ob. et fun. Dni Laurentii a Nijhoff senioris [1]) scabini civ. Traj.

VII Apr. in ob. et fun. Jois a Vyanen de Jaersvelt.

XV Apr. in fun. nobiliss. et strenui Dni *Jois Schaep a Dam*, supremi vigilum praefecti exercitus principis Lunenburgensis sub corona Sueciae; obiit Hildersheim.

XVI Apr. in fun. Dni Friderici Rosecrans, filii nobiliss. ac. strenui Dni Hotgeri [*sic*] Rosecrans, chiliarchae.

XVIII Apr. in ob. et fun. nobiliss. Dnae *Margaretae a Mathenesse*, viduae quondam nobilissimi Dni *Hermanni a Valckenaer*, dum viveret dni in Duyckenborch, Portengen, Ter Mey, etc.

I Maii in fun. nob. ac. strenui Dni Jacobi a Schoordijck a Rijnouwen, equitis, dni a Rijnouwen, Ouden-Rijn et Heycop; obiit Parisiis.

Eod. d. in fun. Dni *Reineri Schaep*, filii nobiliss. Dni Henrici Schaep a Dam.

II Maji in fun. Jois a Nijendael, filii Jois a Nijendael, dum viveret vicarii ducis Pisse [*sic*]; obiit circa civitatem Straetsburch.

V Maji in ob. et fun. Arnoldi a Ruempst.

X Maji in ob. et fun. Cornelii, filiae [*sic*] Nicolai Henrici a Sweserenge, ux. Reineri a Vloten.

XI Maji in fun. Dni Judoci Grijp a Valckesteyn, chomarcthi de Portugael, domini in Sandelingh, Valckesteyn etc.; obiit in arce Valckesteyn.

XII Maji in fun. nobiliss. ac. strenui Dni Jois a Hemert, dum viveret dni in Nederslingerlant, praetoris et consiliarii civitatis Daventriae.

XIII Maj. in ob. et fun. Gisberti Nicolai a Coesvelt.

XVIII Maj. in ob. et fun. Dni Cornelii a Duverden, dum viveret senioris consiliarii civ. Traj. et illustris principis Auriaci satelles vicarius [*sic*]

---

[1]) *Senioris*, of dit bij den naam of bij scabini behoort, blijkt niet bij gebreke eener komma.

feudi et emphiteusis nobiliss. Dnorum ordinum; est pater confratris Dni Duverden. (*Wordt vervolgd.*)

Campen (Van). — *Nav.* XXXVII, 120, is sprake van Voet v. C., welke combinatie haar ontstaan dankt aan het huwelijk van Johannes Schagen v. C. pred. te 's-Gravezande met Jacomina Maria Voet dr. v. Johan Eusebius med. dr. en Sara v. Outhoorn, geb. Dordrecht 13 Aug. 1746, † 31 Juli 1786. Zij winnen: 1. Gerardus Johannes v. C. 2. Johannes Eusebius Voet v. C. de t. a. pl. bl. 123 genoemde pred. v. Zaltbommel, geh. m. Perizonius. 3. Christina Abigaël v. C. geb. Dec. 1778 (?) tr. Haringcarspel Oct. 1803 Pieter v. der Willigen. 5. Abraham Theodorus v. C. ridder mil. W.orde 4e kl., en 4. Willem Marius v. C. tr. Françoise Caroline Everts † Arnhem Juli 18 . ., bij wie: *a.* Anna Elisabeth v. C. geb. Arnhem 23 Apr. 1805, † Leeuwarden 31 Oct. 1855, tr. Arnh. 6 Mei 1825 Johannes Hermanus Gunning geb. 1802 pred. *b.* Maria Jacomina v. C. geb. ald. 17 Oct. 1807, † 24 Febr. 1885, tr. 1° Dr. F. Enschut, tr. 2° 16 Oct. 1844 Dr. Jan Boudewijn Dompeling te Utrecht. — Te Wageningen zijn ged. als kinderen v. Gerardus v. C. en Mechteld Krol: Geertruid 17 Mrt. 1701, Elisabeth 23 Mrt 1702, Helena 2 Sept. 1703, Hendrik 14 Mei 1705, Aletta 26 Nov. 1706, Hendrik 24 Jan. 1708, Willem 26 Juni 1709 en Willemina 31 Jan. 1712. Een Gerard v. C. woonde tenzelfden tijde te Zutfen tr. Margrita Masterland bij wie Pieter ged. 25 Jan. 1705 en Gerrit Jan ged. 30 Oct. 1708. Aldaar (Zutfen) werd nog 24 Dec. 1709 ged. Martha dr v. Albert Hackmeister en Hillegonda v. C.

Tot het geslacht der *Nav.* t. a. pl. bl. 122 genoemde Magdalena v. C., van wie Duvelaer v. C. stamt, behooren misschien: Willem v. C. 1290 onder de edelen van N.-Beveland, en François v. C., pensionaris v. Reimerswaal, die in 1563 prins Willem I bij een bezoek aan die plaats begroette; hij tr. Antonia Ingelse en hun zn. Silvester v. C., geb. Reimerswaal 1554, was secretaris en pensionaris van Goes en lid v. d. Raad v. State. Misschien was de Silvester v. C. 1594 stud. te Leiden een zoon, en mr. Pieter v. C. 1649 secretaris van Goes een kleinzoon. — Matthijs v. C., 1612 hoofd-

man van het schuttersgilde te Goes, ondertr. Sluis 7 Oct. 1665 capitein Willem v. K. geb. Goes m. Anna v. Swaanswijk, jdr van Nijmegen. — Maria Magdalena v. C. tr. Johannes Philip de Backer, ged. Antwerpen 8 Juli 1647 zn. v. Franciscus. — De pred. Eversdijk te Ellewoutsdijk was omstr. 1650 geh. m. Cornelia v. C. — Te Schoonhoven ondertr. 11 Mei 1675 Dirk Hermansz v. C. ald. geb. m. Gijsberta Verschoor jdr van Langerak. — Christiaan Willemsz. v. K., † 7 Oct. 1625, tr. Bertha v. der Dussen fa Jacob, zij hertr. m. Cornelis Swaen. — Jacob v. C. en Johanna Sandrart (Sandra?) waren de ouders v. Johanna Joachima v. C., geb. 1672, † 24 Juli 1723 als vrouw v. Johannes Luden. — Willem v. K., gerechtsbode v. Stand en Land v. Arkel, tr. Cornelia Monma [1]), bij wie: Geertrui (tr. Gijsbert v. Besoyen) en: Maria, in 1717 nog minderjarig. — Heemraden v. Rijnland geven 2 Sept. 1724 verlof aan Cornelis v. C. tot het aanbrengen van vernieuwingen en herstellingen in Warmoeziersland bij Zoeterwoude. — Wilhelm Jansz v. C. boekdrukker 1582 te Arnhem in het minrebroeder klooster. — Paulus Arentsz. v. C. vertoefde 1651 in Brazilië. — Wie waren de ouders van Elisabeth v. C., geh. met den opperboekhouder der O.-Ind. Cie te Amsterdam 1670, Johan Blom?

V. O.

Suermondt (XXXV, 4, 625 enz.). — Willem S. tr. Cornelia v. Setten, bij wie gedoopt gerefmd te Wageningen: Dirk 7 Mrt 1709 (get. Johanna Gertruid v. der Horst), Antoni 28 Juni 1711, Willemina 14 Dec. 1713 en Willemina Agneta 16 Apr. 1716. — Peter S., burgem. te Wageningen, tr. 1°: Wijnanda Otters, bij wie ged. ald. geref. Anna 30 Nov. 1710, Gerard Dirk 12 Febr. 1713, Pieter 12 Mei 1715, Janne Hendrina 25 Juli 1717, Frans 16 Oct. 1718, Willem 26 Oct. 1719. 2°: hertr. Wageningen 5 Apr. 1741 Christina Schut.

Uit onderscheiden oude stukken blijkt, dat deze naam oudtijds als voornaam in gebruik was, ook als Swertmond en Svermont.

[1]) Momma? JAC. A.

Is dit nu een familienaam als voornaam gebruikt? Of omgekeerd?

V. O.

De Pottere. — Dominique de P., conseiller et trésorier du prince d'Orange, avait d'après un recueil du XVIIIe siècle ces 8 quartiers:

De Pottere	Booth
Borsele	Montfort
Heetvelde	Leeuwen
Schengen	Boelen

On serait très heureux de connaitre le tableau généalogique représenté par ces 8 armoiries, avec dates, etc. Sur un portrait de dame, on trouve le blason suivant: écartelé; aux 1er et 4e De Pottere, aux 2e et 3e De Borsele; sur le tout De Schengen. Qui peut être cette dame?

DE R.

Havelaer (XXXIX, 310—2). — Te Nijmegen werd burger 13 Juli 1642 Adriaen Bastiaens H., zeilemaker. In 't burgerboek staat niet aangeteekend, van wáár afkomstig.

Middelburg. V. BR. F.

Meurs (Van). — Op een los blaadje in een der Helmondsche bevolkingsregisters vond ik de navolgende aanteekening: Hendrik v. M., geb. te Middelburg, gepens. kapitein, oud 52 jaren, woonde te Helmond 10 April—10 Oct. 1831; hij was gehuwd met Maria Magdalena Roskopf, geb. te Ottinge in Beieren 9 Dec. 1784. Uit hunnen echt sproten: Maria Magdalena, geb. te Semarang (Java) 6 Mei 1819; Maria Wilhelmina Julia, geb. te Semarang 10 Juni 1820; Hendrika Johanna, geb. in de Spaansche zee aan boord van het schip, op de terugreis van Indië naar Nederland, 20 Dec. 1822, gedoopt te Amsterdam 17 Febr. 1823, en Cornelis Johannes Baptist v. M., geb. te 's-Hertogenbosch 30 Jan. 1824.

Helmond. AUG. SASSEN.

AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE HET GESLACHT VAN ESSEN

DOOR

R. BÄR

(*Slot*).

VEERE.

Doopboeken.

1597	16 Febr.	Elisabeth. Vader Hans Pieterse v. E.
1613	12 April.	Catheline. Vader Isacq Jansse. Test.: Joanes v. E. V. D. Minister en Catheline Heindr.
—	16 Juli.	Joannes. Vader Joēs v. E. V. D. M. Test.: Burgemeister Jan v. E. en Pauline Frans.
1614	25 Dec.	Catherina. Vader Joanes v. E. V. D. M. Test.: Corn^{s} Tack en Maria Becker.
1615	22 Sept.	Catheline. Vader Adriaen Velters, moeder Dina v. E. Test.: Cornelis en Anna Lampsens en Catheline v. E.
1616	5 Juni.	Sara. Vader Claes Velincx, moeder Catheline v. E.
—	15 Sept.	Anna. Vader Adriaen Velters, moeder Dina v. E. Test.: Joannes v. E., Maria Lampsens en Maria Beckers.
1617	8 Jan.	Catherina. Vader Jan Velincx, moeder Catherina v. E. Test.: Mr. Joēs v. E. en G. Velincx.
—	13 April.	Cornelis. Vader Joēs v. E. V. D. M. Test.: Isacq Jansse, Adriaen Velters en Catheline v. E.
1618	22 Maart.	Dina. Vader Adriaen Velincx, moeder Dina v. E. Test.: Elizabeth Velters, Elizabeth v. E., Jan Velincx.
—	4 Sept.	Anna. Vader Jan Velincx, moeder Catharina v. E. Test.: Claes Velincx, Pieter v. E., Anna Somer en Adriaan Velincx.
1621	17 Jan.	Cornelis. Vader Adriaen Velters, moeder Dyna v. E. Test.: Pieter v. E., Cornelis Danckers en Mayken Velters.
1622	26 Juli.	Tanneke. Ouders als voren. Test.: Mr. Joannis v. E. en Dyna Velters.
1623	8 Oct.	Joannes. Ouders als voren. Test.: Nicolaes Jansse, Aderjaen Somer en Janneke Velters.

Trouwboeken.

1601	1 Juni.	Getr. Jonkheer Hans v. E., soldaat dienende onder Capt Puij-

kenhave, en Grietken Costers van Antwerpen, wede van Anthonis Jacobs van ter Vere.

1612 24 Juli. Getr. Mr Johannes v. E. jgm. van Veere, dienaar des Goddelijken Woords alhier en Tanneke Cornelis Landschot jdr. mede van der Veere. Test.: van bruidegoms wege zijn vader Hans v. E. burgemr en van wege de bruid Pauline Frans hare moeder.

1614 15 April. Getr. Adriaen Velters jgm. en Dina v. E. jdr. beijde van der Veere. Test.: van bruidegomswege Jac. v. Marieoorde, en van wege de bruid Hans Pietersse v. E., mitsgaders de zuster van Joos v. E., Franz.

1616 19 Jan. Jan Velinckx jgm. van Oosteijnde en Catharina v. E. jdr. van der Veere. Test.: van den bruidegom Nicklaes Velinckx zijn broeder en van wege de bruid Joos v. E. haar broeder en Dina v. E. haar zuster.

1622 12 Jan. Getr. Robbert Sailly, wedr van Tienbron in Francrijk en Geertruijt v. E. jdr. van Arnemuijden.

1628 14 Mei. Getr. Steven Becker jgm. van M. en Elisabeth v. E. jdr. van Veren. Ondertr. bij de Walen 13 April 1628, en daarbij getrouwd 7 Mei volgens deze aanteekening: „fait le 7 May 1628. Estienne Becquer fils d'Everard Becquer, natif de Middelbourg: Et Elisabeth v. E. fille de Hans v. E., native de Campveer". Getuigen bij dit huwelijk niet vermeld.

1642 14 Juni. Getr. Johannes v. E. de Jonge jgm. van M. en Johanna Leenderts jdr. van der Vere.

1666 7 Dec. Getr. Adriaen v. Esze jgm. van M. en Suzanna Braeckelaer. jdr. van der Vere.

SINT LAURENS.

Doopregisters.

1642 31 Aug. is gedoopt door Mr. v. Thoor: Petrus, daer vader af is Petrus v. E., bedienaer des H. Evangely alhier. Moeder Susanna Hanijcq. Test.: Sr Jean Hanycq en Juffr. Maria Becker, wed. van d'Heer Burgemeester Pieter v. E.

1644 10 April. Petrus. Ouders als voren. Test.: Mr Antoni Clement, bedienaer des H. Evangely tot Zieriksee en Juff. Elisabeth v. E., wed. van Sr Geleyn Bogaert Salr.

1645 22 Oct. Maria. Ouders als voren. Test.: d'Heer Burgemeester Steven Becker en Juffr. Elisabeth v. E., wed. van Sr Geleyn Bogaert Salr.

1646 25 Nov. Johannes. Ouders als voren. Test.: Monsr Pieter Bogaert en Juffr.

Susanna Becker, wed. van d'Heer Albert v. der Gracht Sal^{r}.
1648 5 Jan. Susanna. Ouders als voren. Test.: Monsieur Alexander Velters en Juffrouw Susanna Becker, wed. van d'Heer Albert v. der Gracht Sal^{r}.

Wapens. — Het eerste *Nav.* XL, 440 beschreven wapen is dat van het oude gesl. Mulert (in goud drie zwarte kepers; ht. drie lischdodden in natuurlijke kleur). BOEKENOOGEN.

KERKGESCHIEDENIS.

DE EERSTE PREDIKANTEN DER HERV. GEMEENTE TE ZWARTEWAAL.

DOOR

H. DE JAGER.

Op de eerste classikale vergadering, te Brielle gehouden op den 19 April 1574, werd tot scriba verkozen *Floris Gerritsze* of *Florus Gerardus* (op beide wijzen schreef hij zelf zijn naam). Anderen noemden hem *Florus Gerardi* en *Florentius.* Dat deze man de eerste pred. van Zw. was, blijkt o. a. uit de Class. Acta van 16 Mei 1575. In 1575 was er te Zw. iets hangende, maar wat, is niet genotuleerd. In de Acta van 8 Aug. 1575 staat alleen: „op het voortgeven van Florencio is besloten dat Egidius, Hermannus ende Jacobus sullen van de saecke ondervraegen in Swartewaele ende de naeste tsaemecomste dat selve inbringen." De Acta van 26 Sept. 1575 geven geen licht; maar uit volgende Acta blijkt, dat Floris Zwartewaal verlaten wilde. In de Class. Acta van 18 Jun. 1576 leest men: „De broeders hebben besloten up het versoecke van Florentio, begeerende van Zwartewale te vertrecken, alzo hij van de Overheit aldaer beroepen is ende noijt geene claechte over hem gedaen en is, dat zij hair beswaeren hem afscheit te geven, maer sullen consuleeren met de naestgeleegende classe, wanneer

Florentius de oorsaken syns vertreckens den broederen by geschrifte sal overgegeven hebben." In de Acta van 16 Julij 1576: „de broderen van Florentii saecke latent blijven bij het voorgaende beslot." Een bladzijde verder komen de volgende aanteekeningen in kladschrift voor: „I. Oorsaecke dat hij tot Zwartewael nijet wel wonen en mach, omdat hij daer dickmael zieck ende cranck is ende die lucht daer nijet verdragen en mach. II. Soe als een wederdoopersche vrou wederroupende dat sij in heer (haer) trouwen de leere voor goet bekent heeft, die leere des Evangeliums odieus heeft gemaeckt [1]), waerdoor oock de dienst in bespottinge bij anderen aldaer gecomen is, begeert van daer te trecken. III. dat hij sonnedaechs te meestendeel boven ses ofte seven toehoorders nijet en heeft ende moet daernae oock naet lest luiden wel een half ure beijden. IIII. Soe als hij ionck van jaren is ende daerom van de mennoniten bespot wert in sijnen dienste, secht beter te sijn dat een van ouder jaren daer gestelt worde [2]). V. Dat oock de mennonisten sonnendaechs haer werck doen ende bespotten de luijden, die naer de kercke gaen ende maecken alsoo die luijden flau om tot tgehoor des godlicken woorts te comen." Ter zijde van deze aanteekening staat dit: „dat hij hem de classe onderwerp; te prijsen het voornemen, doch afstaen om dees oorsaecken: 1° omdat hij hier wettelick beroepen is, 2° een gemeente begint op te richten, 3° die van Cruningen (?) tegen te staen, 4° daer sulcke vrucht niet te verhopen is, 5° daer hij oock van de classe ontslagen is, 6° van sijn gemeente ende classe te blijven begeert wert."

Den 17den Sept. 1576 was Floris nog te Zwartewaal (de Acta van dien datum vermelden hem als absent), doch daarna vertrok hij naar Den Briel, waar hij voor de vierschaar van den Kerkeraad kwam. In de kerkeraadsacta van 15 Dec. 1576 staat: „Besloten dat die predikers sullen schrijven van Floris Gerritsze saecke aen die

---

[1]) Achter deze woorden komen de volgende doorgehaalde voor: „waerom dat sij behoorde gestraft te worden, hetwelcke hij nijet aengeven mach sonder grooten haet van haer vrunden daer ter plaetse op hem te laden."

[2]) Dit art. IIII is doorgehaald.

kercken van Embden, Alckmaer, Walcheren ende Engelant. Besloten dat men op mergen den 16 Decemb. die dwalinge van Floris van den predickstoel sal afseggen ende den volcke vermaenen voor hem te bidden om alsoe, soo hij hertneckich blijft, totte afsnidinge te vorderen." In de Acta van 22 Dec. 1576: „Is voor goet aengesien alle middelen te gebruijcken om Florens Gerrijtsze te moegen an te spreken ende van sijn dwalinge aff te trecken." In de Acta van 7 Maart 1577: „Hebben die broederen het brieff van de predicanten van Embden gehoret nopende den handel Florentij, daerop die broederen besloten hebben Florentio te antwoorden, dat hij selffs soude ontwerpen tgene hij dochte van synent wege de ghemeente voorgelesen te worden ende sulcx den broederen laeten sien, die sulcx souden vermeren ofte verminderen nae hun totter stichtinge goetduncken soude, hetwelcke van Florentio ondertekent soude worden, ende in sijn tegenwoordicheijt nae der predich voormiddach op een sondach van den predichstoel offgelesen soude worden, ende van Florentio met sijn jawoort voor allen befesticht worden, waer aff Florentio een bescheit gegeven soude moegen worden." In de Acta van 19 Maart 1577: „Hebben die broederen, over die saecke Florentij versaemt sijnde, besloten dat die forma der schultbekenninge, van de dienaren gestelt ende bij de broederen voor goet bekent, Florentio voorgehouden sal werden, omdat hij selfve die uutschrijven ende met sijn eijgen hant onderteijckenen sal, welcke (soe hij daerin bewillicht) op sondach naestcomende van den predickstoel gepubliceert sal werden naer d'eerste predicatie, welcke hij staende voor den predickstoel, dat de gansche gemeente hem sien mach, met sijn jawoort sal bevestigen." In de Acta van 27 Maart 1577: „Is besloten dat men Florijs Gerrijtsze een getuychenisse sal medegeven van syn schultbekenninge bij ons gedaen den 24 Martij in de kercke, als boven besloten is geweest, ende dat de broeders hem als een ander gemeen broeder tot den avontmael souden moegen toelaeten, soe wijt hij hem voortan wel is dragende, dat men hem reisgelt bestellen soude, soe hijt begeerde, om nae Embden te trecken, dat de broeders oock souden spreken met Hugo Maertensze in Swartewael, dat Hugo den nachtrock Florentij in

bewaringe woude houden, soe lange Florentius ofte yemant van synentwege het gelt, daerop staende, opbrochte."

Op het schutblad van het kerkeraadsboek, waarin bovenstaande aanteekeningen te vinden zijn, treft men de bedoelde schuldbekentenis in kladschrift aan. Zij luidt aldus:

„Zeer lieve burgers, inwoenders ende gemeente, alhier tegenwoerdich. Naedien dat ick, Florijs Gerrijtsze, eertijts predicant tot Swartewael, die hoge mysterien Godes met mijnen vernuft heb willen begrijpen, soe heeft die rechtverdige Godt mij in een affgriselicke dwalinge ende ketterije laeten vallen, qualeck gevoelende van de H. ende aenbedelicke Drievoudicheijt ende die waere godtheijt Jesu Christi, gelijck ick ten laesten alhier opentlijck in mijne cranckheijt door des zatans drivinge godeslasterlick uutgeroepen hebbe, hetwelcke mij nu van herten leet is, betuijgende voer een ijder, dat sulcke dwalinge een grouwelicke ketterije ende blasphemie Godes is, welcke ick in tegenwoordicheijt uwer allen van herten ende met monde versaecke ende wederroepe, belijdende dat hier in der kercke de oprechte waerheijt Godes geleert wort, bij welcker leringe ick mij belove te houden met Godes hulpe de dagen mijnes levens, ende dancke Gode den Hemelschen Vader dat hij mij nu niet allene gesontheijt mijns lichaems ende verstandts, maer besonder oock dat hij mij wederom die ware kennisse van hem ende synes enichgeboren Soons Jesu Christi, waere Godt met den Vader ende H. Geest, gegeven heeft; biddende vorders datter niemant hem wil ergeren an al hetgene dat van mij gesproken ende gedaen mach wesen, ende dat sy mij Godt willen helpen bidden, dat hij mij voortan met synen H. geest wil regeren ende bewaren in aller waerheijt tot syner eere, stichtinge mijns naesten ende mijn self ziele salicheijt." [1])

---

[1]) Een grooter ketter, hoewel geen pred., was er in 1590 te Hekelingen. Acta Class. 8 Oct. 1590: „Alssoo verstaen is, datter een lasteraer binnen Hekelinghen vernomen wort, genaempt Ghijsbrecht Cornelisze, denwelcken den ganschen bijbel, die bij de gereformeerde Kercke geapprobeert wort, lastert ende seyt valsch te wesen ende dat alle kerckendienaers, die denselven approberen, valsche

Hoe ongelukkig het later gesteld was met den gewezen leeraar van Zw., blijkt vooreerst uit de Acta van den kerkeraad van Brielle dd. 22 Dec. 1581, waarin het volgende staat: „Is besloten dat men Florentio van Lewarden, gewesen dienar van Swartewhaell, alsnu omloept als unverschaempt, ende der gemeinten alh. seer beschwairlich niet mher geven sall, andere armen damit beroiffende, doch so iemants in particulier voer hem dat beste dhoen will, sall denselven frie sthaen.'' In de 2de plaats uit de Acta van de partic. Synode, in 1591 te 's Gravenhage gehouden, waarin men leest: „Van Florentio Gerhardi, een crancksinnigen diener, is bij den Synodo goetgevonden, alsoo hij eertijts tot Swartewael ende Abbenbroeck [1]) in den dienste des Woordts Gods gheweest is, de sake in communicatie te leggen met Conraedt de Rechtere, om hiervan mijn heeren vant Collegie van Staten aen te dienen, twelcke oock den dienaren der Ghemeijnte in Sgravenhage mede belast is, bij requeste te remonstreeren ende te versoecken aen haere Eed., vervolgende opt schrijven van burgermeesteren der stede Rotterdam aen Jan Jaspersze, zijnde vant Collegie van Staten, ghedaen is, ten eijnde haere Eed. ghelieve hierinne ordre te stellen om Florentium voorsz. of in bewaringe elders te doen houden ofte hem wederom te senden nae Leewarden, alwaer men verstaet eenige penningen gemaect te zijn bij zijne ouders in zeker armenhuijs tot zijne bewaringe ende onderhoudt.''

In 1577 was er te Zwartewaal een andere pred., genaamd *Henricus Crieckenbeeck* [2]). Acta Class. 20 Mei 1577: „Henricus Krieckenbeeck so hij voor de Broederen sijn affscheijt ende behoorlijcke attestatie verthoont heeft, is hij sonder wederseggen van ijemant aengenomen tot den dienst des goddel. woorts tSwartewael.''

In Junij 1579 ontving hij 2 beroepen. Acta Cl. 29 Jun. 1579:

---

leeraers sijn, soo ist den dienaer van Hekelinghen opgeleijt naer ordeninghe der kercke met denselven te handelen, ende, soo hij opstinaet blijft, te excommuniceren met advijs des classis, opdat alle ergernisse wechgenomen worde.''

[1]) Dit is foutief. Hij was te Abbenbr. niet werkzaam als pred.

[2]) In de Acta van den kerkeraad der Herv. Gem. te Brielle dd. 30 Dec. 1580 is deze leeraar „Henrick Pietersze'' genoemd.

„Also twee schrifftelijcke beroepingen, de eene van die van Utrecht ende eene van die van Tertoolen, vertoont zijn op Henricum Krieckenbeeck, so is bevonden dat Henricus, so die van Utrecht met zijne stemme ende andere gaven conden gedient worden, bij die van Utrecht als zijn vaderlandt behoort te blijven; so niet, sall hij die van Tertoolen voor een jaer geleent worden, ende soo hem alsdan de dienst ende opbouwinge der kercke aenstaen mochte, sal hem vrij staen daer te blijven, so niet, sall hij aen de Classe verbonden blijfven."

Henricus ging noch naar de ééne noch naar de andere plaats. Dat hij voor een jaar niet naar „Tertoolen" ging, zeggen ons de Acta van 23 Nov. 1579, 25 Apr. 1580 en 20 Jun. 1580, die hem onder de presente leden vermelden.

In 1579 ontving hij nog een 3de beroep. Acta 23 Nov. 1579: „Die broederen gehoort hebbende het begeren Henrici Crieckenbeeck nopende die beroepinge van St. Maertensdijck, dat hij aldaer soude mogen trecken, gelijck het hem van die broederen opt versoeck van die van ter Toolen alrede gegunt waer, ende oock gehoort hebbende sijne clachten dat hij, oock soberlijck huijshoudende, met sijn familie ende behoeftigen ouden vader tot Swartewael niet can jaerlicx met sijn alimentatie toecomen, ten waere dat hem hijer die alimentatie gemeerdert wert, gemerct hij oock grootelick aldaer heefft ingeteert ende niet meer heeft voor handen om in te teeren: die broederen, hijerop rijpelijcke delibereert, hebben voor goet angesien, dat hij de beroepinge van St. Martensdijck volge, bijaldien dat die Rentemeester hem geen vermeerderinge van sijn alimentatie tot Swartewael can toeseggen ende die van Swartewael hem oock mit vreden willen laten vertrecken; doch so verre hij, Henricus, bevijndt, dat hij Christo sijnen Heere aldaer geen profijt langer can doen ofte andersins niet blijven can, dat hij altijt gehouden sal sijn dese Classe voor eenige andere sijnen dienst te presenteeren." [1])

---

[1]) Van gebrek lijdende predd. leest men ook in Acta Class. 15 Nov. 1574: „Alsoe veel dienairs in desen dieren tijt gebrek lijden, sall men scriven an

Henricus bleef te Zw., doch slechts tot in 't jaar 1581. Acta Class. 9 Jan. 1581: „Sijn gecomen die van Rockaenje, versoekende Henricum Kriekenbeeck tot Swartewael, ende alzoe deselve oeck van de stadt van Muijden nu twemael beroepen was, waeraff de tweede bode noch praesent was; daerbij in sijnder cranckheijt een clachtelicken brieff an den broederen schrijvende ende biddende dat de broederen hem doch verorloven op Muijden te moegen trecken, ofte dat sij hem genoechsaem ende sijne huijsfrou in haeren doot ende verderff houden, alsoe sij hier niet aerden conen ende niet toecomen en moegen: hierover sijn de broederen seer bedroeft ende verschrickt geworden, hem op sijne vrije voeten stellende (hoewel sij sijner qualicken ontberen conen) nae Muijden te trecken oft thans in Rokanije ofte elders te blijven."

Henricus ging naar Muiden en later van daar naar Rockanje.

Een langen tijd bleef Zwartewaal vacant. Misschien konden zij voor de alimentatie, die Henricus gehad had, geen plaatsvervanger krijgen [1]) en hebben zij om vermeerdering van alimentatie zich tot

---

T'affinum (Taffinus), raidt vragende, hoe datter best in sall versien werden." Om verbetering van alimentatie te verkrijgen, was er reeds vóór 15 Nov. 1574 eene poging gedaan. Acta 16 Aug. 1574: „Alardus heeft aengenomen den classi van Delft aen te gheven uut de naem deses classis, dat haer goet dunckt een generael request te maken om den dienaers van onderhoudinge te versorgen in desen dieren tijdt." Acta 13 Sept. 1574: „Also Alardus belast was van den classe berurende de onderhoudinge der dienaren, heeft dat voor antwordt gebracht, dat die van Delft van stonden aen die van den Briel scrijven souden, diewelcke hair nae het scrijven van dien soude reguleren, om, soet nodich wair, een generael supplicatie aen synder Ex.e om dier saeke wille over te geven, wairtoe sij alle tyt mede behulpich sullen weesen." Dat de predd. nog in 1583 arm waren, blijkt uit Acta 11 Jul. 1583: „Noch is vertoent een besloten missive van den Synodo aen de broederen deses classis van den Briel, wairin zij versoecken bijstant mit gelde om die lasten ende costen van het compromis te Leijden tusschen den Magistraet ende den ouden kerckenraet aldaer geleeden ende gedaen .... waerop die broeders bestempt hebben ende besloolen dat Egidius Joannis sal vanwege de broederen minnelijcken scrijven aen Arnoldum tot Delpht ende ons naer zijn best vermogen excuseren ende onsen armen standt ende conditie te kennen geven."

[1]) Volgens eene M.S. aanteekening van J. Kluit kwam T. uit Vlaanderen.

de Staten gewend. In de Acta van 29 Aug. 1583 staat: „hebben dije broedrn des Classis gelesen het vertooch end geschrifft van Swartewaal, hebben dije broeders belovet hare uuterste devoijr te doen, als sulxs bij mijn Heeren die Staden ijs geaccordeert."

In 1584 had Zwartewaal een predikant, genaamd *Nicolaus Nicolay Tijckmakers* of *Tijckmaker* (op deze wijzen schreef hij zelf zijn naam). In de class. vergadering van 30 Julij 1584 was present „Nicolaus Tiecmaker" en in de Acta van 14 Febr. 1585 komt deze man voor als pred. te Zwartewaal [1]). In 1586 verhuisde Tijckmaker naar Geervliet en werd de predikant dezer gemeente naar Zwartewaal verplaatst. Acta Class. 14 April 1586: „Nicolaus Tijkemaker den broederen aendienende seker cleijne swaricheijt tusschen hem ende Johannem Steenbergium nopende die huisheure, hebben die broeders voor antwoort gegeven, dat sij beijde, dewijle sij verandert hebben van plaetse, dat oock also een yegelijk van hen beijden ghenieten sal die huisinghe ende huusheure van dien tijt aen dat sij die plaetse bedient hebben."

Zwartewaal kreeg dus tot pred. *Joannes Steinbergius* (aldus schreef hij zelf zijn naam), in den regel *Joh. Steenbergius* genoemd. Even-

---

[1]) Niet alleen met de alimentatie voor een pred., ook met den toestand van den schoolmeester te Zwartewaal was het treurig gesteld. In de Class. Acta van 1583 staat: „Alzoo alser clachten zijn gecommen nopende den schoolmeester in Swartewael, naerdien hij geen onderhout en heeft ende heeft versocht bij de Broederen deser Classis raet hoe dat hij sulcx soude mogen becommen: soo hebben de Broederen geresolveert dat de Wethouderen sulcx schriftelick sullen versoecken aen de ..... (?) binnen den Briele, zoe sullen de Broederen voorsz. in dese sake doen naer behooren nomine classis." En in de Acta van 10 April 1589: „De schoolmeester van Swartewaele heeft den broederen voorgedragen, dat hij te Swartewaele een jaer de schoole gedient heeft ende geen stipendium vercregen dan alleene thien gulden voor zijn voorsynghen ende daeromme an dese vergaderinghe versocht haere bijstant, dat hij mochte tot eenighe tamelicke onderhoudinghe gevoordert worden: is bij de vergaderinghe voor antwoort gegeven, dat hij aen de Magistraet van Swartewaele aenhoude om behoorlik onderhoudt, dewijle zij hem darin niet anders helpen connen, ende hebben die broederen voor desen tijt niet vernomen eenighe plaetse daer eenighe schoolmeester van noode wesen zoude."

min als te Geervliet toonde deze leeraar te Zwartewaal een zachtmoedig man te zijn. Toen Ds Taeij „uut authoriteijt des Classis die visitatie tot Swartewael" deed, werd hij door Steenb. zoo onredelijk aangesproken, dat hij zich daarover bij de BB. beklaagde. Het „different" tusschen de twee mannen werd op den 20sten Jun. 1588 ter Class. vergadering behandeld, met het gevolg dat er een verzoening plaats had. In 1589 moest de Classe eenigen uit haar midden naar Zwartewaal afvaardigen, dewijl er oneenigheid was tusschen den Magistraat en den leeraar. De afgevaardigden rapporteerden den 7den Jul. dat zij den pred. vermaand hadden en dat deze beterschap had beloofd, waarop de Classe besloot den Magistraat zulks te berichten en te bidden „heml. met dezelve belofte te laeten contenteren." In 1590 kwamen er uit Zwartewaal weer klachten over den pred. en men verzocht bij request een anderen dienaar. De Classe nam op dat verzoekschrift deze beschikking: „De Broederen des Classis, gehoort ende verstaen hebbende tversoeck der Supplianten ende daerop gehoort hebbende Joh. Steenbergius, hebben bevonden dat die stucken, in de clachten vertoent, niet soe sijn, dat Johannes daerom soude moeten vertrecken, nochtans dat om der stichtinge der kercken het versoeck der Supplianten sal geaccordeerd worden ende dat men Joh. met de eerste gelegentheijt van eenen anderen dienst oft andersins sal voorsien, ende de supplianten sullen oock versorcht worden van eenen anderen dienaer, vermanende de Suppl. middelertijt in stilheijt hem cristel. ende behoorl. te dragen, gel. het den vromen betaemt. Actum 27 Juni 1590." — Voordat het jaar 1590 ten einde was, moest er opnieuw een commissie naar Zwartewaal gaan ter stilling van oneenigheid en in 1591 kwamen er wederom klachten over Steenb. bij de Classe; tevens leverden twee Magistraten en de secretaris van Zwartewaal eene missive in, waarin zij met aandrang een' anderen leeraar verzochten. Op den 5den Aug. 1591 deden deze mannen dat verzoek nog eens persoonlijk en de Classe gaf hun ten antwoord, dat zij haar best had gedaan om Steenb. elders geplaatst te krijgen, maar daarin niet geslaagd was, dat zij haar best zou blijven doen, en dat, mocht het haar niet spoedig

gelukken St. te verplaatsen, de Heeren hooger op konden gaan. Nog in 1591 wendden zich die van Zwartewaal door hunnen schout tot de te 's Gravenhage vergaderde particuliere Synode en zij klaagden bij die vergadering niet alleen over den ouderdom van St., maar gaven als oorzaak van de bestaande „onluste" op, dat St. „sommige openbaerlick met name genoemt ende gestraft hadde." De aangeklaagde en de gedeputeerden der Classe werden gehoord, en nadat St. op verzoek van de Synode een propositie gedaan had, werd door de vergadering de volgende uitspraak gedaan: „Alsoo Joannes Steenbergius, hoewel hij bevonden is te zijn een oudt ende wel bedaegt man ende dienar des Evangelii, ende dat hij evenwel redelicke ende soodanige gaven vooralsnoch was hebbende, dat de Synodus wel meijnde ende haer liet voorenstaen, dat hij op een ander plaetse der Kercke Godes noch wel soude connen dienst doen, nochtans om dese langduirige onluste een eijnde te maken, oock om Steenbergio vorderlick te zijn, soo heeft de Synodus goetgevonden ende hem te kennen gegheven, dat hij desen wintertijt tot op Meije naestcomende tot Swartewale in den dienste sal blijven, sullen oock aldaer, indient noodich zijn sal, eenige der gedeputeerde des Synodi comen ende de sake decideren mogen, mits dat St. naestcomende Meije hem vandaer sal transporteren ende hem mogen begheven tot Delft of in sGravenhage, hem adresserende aen de dienaren aldaer, mitsgaders aen de gedeputeerde des Synodi, om ter plaetse zijner residentie alsdan somwijlen een predicatie te mogen doen, ter tijt dat hij tot een bequame vocatie (bij soverre hij alsdan noch gheene en soude hebben) sal mogen gepromoveert worden. Ende sullen midlertijt de Classe van den Brijl met de gedeputeerde des Synodi aen mijn Heeren Staten versoecken (gelijck Steenb. ten respecte zijns hoogen ouderdoms ende dat hij in dese landen langen tijt der Kercke Gods gedient heeft, belooft is) dat hij het ordinarie stipendium sal mogen genieten ter tijt toe hij een ander beroepinge ende dienst sal hebben. Waermede hij eijndel. hem latende geseggen tevreden geweest is." In de te Leiden in 1592 gehouden Synode kwam de zaak weer ter sprake en men leest in de Acta: „In de sake

Joannis Steenb. is gehandelt alsoo hyernaer volcht, naemel. hoe dat hij aen den Heeren Staten versocht hadde t'ghene in den laetstleden Synodo geresolveert was (dienende alsoo hij meijnde) tot zijne beswaernisse affgedaen te worden, gelijck dan haere Eed. hem voor appostille hadden gegeven, noch te blyven tot Swartewael, totdat anders daerin soude versien worden, doch hadden midlertyt mijn Heeren Staten begheert aen Joannem Wtenbogaert [1]) tot Swartew. om deser saecke wil te reysen ende die te beslichten volgende den last des Synodi, hem gegeven, zoot doenelyck waere, gelijck dan Joannes voorsz. met Reynero Donteclock aldaer geweest hadden ende bevonden dat die van der gemeynte gepersuadeert waeren, doch ten onrechte, alsoft men Steenb. verstooten wilde, waervan hen beter onderricht van de gedeputeerde voorn. gedaen was, ende hadden eijndelijck aen haere Eed. van de gelegentheijt der gantsche sake rapport gedaen ende tot dien eynde seker schriftelijck bescheyt overgelevert, twelck bij haere Eeden gevisiteert zynde, aen desen Synodum gerenvoyeert is, om in deese sake te doen sulcx als alderstichtelyxste soude bevonden worden: daerover de Synode goetgevonden heeft, dat de gedeputeerde des Synodi voor hem sullen aenhouden eerst ende alvooren te moegen hebben een eerlyck onderhout... ende dat hij daernaer by authoriteyt van haere Eeden vandaer genomen mochte worden, ende dat hy hem tot Delft oft in Sgravenhage begheve, aldaer somwylen, als hy vermach, met voorweten der kercken te predicken ende eerlyck als een oudt dienaer hem te draghen."

Van de Staten verkreeg Steenb. de voor hem noodige alimentatie en aan de Synode, gehouden te Brielle in 1593, verzocht hij eene attestatie van „leere ende leven." Men besloot hem die te geven na zijn vertrek uit Zwartewaal en er op te vermelden dat de oorzaak „der verlatinge van zijnen dienst d'onbequaemheijt totten dienst door sijnen grooten ouderdom" was.

---

[1]) In 1591 klopte de Classe van Voorne enz. bij dezen pred. aan om een leeraar. Acta 5 Aug. 1591: „Is besloten te scrijven aan Jo. Vuijttenbogaert om te vernemen oft hij een diennaer weet om te beroepen voor eenighe ledighe plaetse."

In de Class. vergadering van 20 Sept. 1593 ontvingen de BB. het bericht, dat de Staten aan Steenb. „om sijnen grooten ouderdom vergunt hadden een ordinaire gagie van 300 g. ende 40 g. voor sijn huijshuere," [1]) waarna zij aan die van Den Briel verzochten te schrijven aan „Vincent Muesevoet in Zevenhoven" en dezen leeraar uit te noodigen te Brielle zijn gaven te laten hooren. Mocht hij aan die van Zwartewaal bevallen en zijne Gemeente hem los willen laten, dan zou hij te Zwartewaal worden beroepen. De Brielsche Broeders voldeden zeker wel aan het hun gedane verzoek, maar Muesevoet werd geen leeraar te Zwartewaal. In de Class. vergadering van 2 Mei 1594 werd „ten overstaene D. Helmichij als gedeputeerde des Synodi" geëxamineerd „Gooris Ariensze uter Lyer proponent." De uitslag en het gevolg zijn op deze wijze genotuleerd: „also sijn antwoort redelick gevallen en den broederen genoecht heeft, is deselve bij de broederen erkent, aengenomen voor een broeder en litmaet deses Classis, hem beroepende tot een ordinaris diener voor die van Swartewael, welcke beroepinge hij bij provisie voor een jaer heeft aengenomen. Is oock mede Gooris opgeleijt opten eersten Classe een propositie te doen, daertoe hem

---

[1]) Financieel ging dus St. niet achteruit. Zijn tractement als pred. te Zw. was 300 £ „van 40 gr. 't pont" en daarbij had hij een pastorie, wier herstellingen en onderhoud betaald werden door den rentmr. van de geestel. goederen. Dat hij 10 Oct. 93 emeritus werd, blijkt uit dezen post: „Betaelt Joh. Steenb. pred. tot Swartewale de somme van 237 ponden 10 schell. over dordonaris gagie van thiendalve maenden zijnes dienstes, aldaer in den woorde Goodes gedaen, van den 26 Dec. 92 tot den 10 Oct. 93, ten welcken tijde hij van zijnen dienst ter ordonnantie van de Staten is ontlast." — Na zijn dood, den 6den Febr. 1599, accordeerde de Brielsche Regeering aan zijn dochter Anna 5 ponden gr. vls. jaarl. tot haar onderhoud, te betalen door den ontvanger der geestel. goederen. Den 16den Jun. 1601 accordeerde zij haar, in plaats van 30 gulden, 50 guld. jaarl. Den 16den Sept. 1611 stond de Vroedschap haar 50 guld. toe „voor eens in haren noot uijt de vacerende gagien, mits dat zij de stadt niet meer moeijelick soude vallen." Den 18den Jan. 1620 werden haar geaccordeerd „tot hare huijshuijre 4 ponden gr. vls. t'sjaers uijt de arme middelen." Den 1sten Mei 1622 nam de Regeering deze resolutie: „Es verstaen dat men Anneken Steenbergius sal doen assisteren naer den noot."

een text gegeven sal worden. Is eendrachtelick geaviseert bij den broederen dat Nicolaus Tijckmaker sal gaen nu eerstcomenden sondach te Swartewael om aldaer te predicken en voor te stellen Gooris Ariensze, sondaechs daeraen sal gaen Petrus de Geijtere om tselve te doen, den dorden sondaechs daeraen sal D. Reijnerus Donteclock oock ter selve plaetse predicken en alsdan also bevestigen in sijnen dienst Gooris voorsz."

Zwartewaal kreeg alzoo in 1594 tot predikant *Gregorius Adriaensze* (aldus schreef hij zelf zijn' naam). In een M.S. aanteekening van Jan Kluit heet hij Georgius Adriani Uiterheer. Den 13den Juni 1594 werd de door hem gedane propositie „redelick bevonden", en vermaande men hem „de leeringhe wat duijdelycker aen te wijsen." In de Class. vergadering van 25 Jul. 1594 werd „gelesen ende aengehoort die attestatie van Gooris Ariensze, dienaer der Gemeente J. C. tot Swartewael, ende is deselve voor goet ende suffisant aengenomen." Tegelijkertijd werden „verordent Nicolaus Nicolai ende Albertus Selcart, omme Gooris Ariensze te assisteren met raet ende daet in ordening te maecken in de vervalle kerck van Swartewaele."

Dat hij in 1599 twee studeerende zonen had, blijkt uit eene Resolutie van de Brielsche Regeering van 30 Oct. 1599, luidende: „Upt versouck van Gregorius Adriaensze, dienaer des Goddel. Woorts tot Swartewael, es denselven voor desen loopende jare 99 tot vorderinge van de studie zijnder twee soonen geaccordeert de somme van 50 ponden, te XL grooten tpont, alsoft hij met 5 kinderen (volgende de ordre der heeren Staten) ware gesegent, ende geordonneert den ontfanger Johan Commersze hem daernaer te reguleren."

Le Boucq (E. F.). — Kan en wil iemand mij voor een zeer korte poos ter inzage afstaan de (of een der) volgende werkjes van E. F. Le Boucq:

Succincta et dilucida Heidelbergensis catecheseos ecclesium reformatorum explicatio. H. C. 1741.

en: Dwalingen van het Pausdom. Rott. z. j.

Erichem. DS. TROOSTENBURG DE BRUIJN.

O.-Ind. predikanten. — Is ook iemand der lezers van „De Navorscher" in het bezit van een exempl. van mijne „Proeve van een biographisch woordenboek van O.-Ind. predikanten", groot 16 blz., gedrukt in 1874 op de drukkerij „De Industrie" te Utrecht? Deze proeve is anoniem verschenen, was niet in den handel en bevatte biographieën o. a. van Sitareus, Sloovius, Butelius, Ferreira. Everaas, Brouwerius, Baldaeus, Duizenthout *e. a.*

Erichem. DS. TROOSTENBURG DE BRUIJN.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Verzegelen. — Dit woord komt voor in een charter van 1 Sept. 1521, aldus: „die ons (hertog Karel van Gelre) vyt onsen vaderlicken landen ind vyt onser stat aldair hebben willen *versegelen* ind sich mit onsen vyanden verdraigen", enz. enz. Mr. I. A. Nijhoff (Oork., VI, 2, bl. 702) teekent aan: „Zeldzaam schijnt mij dit woord „in deze beteekenis. Misschien is het: zich met brief en zegel ver„binden; — in dit geval, om den hertog uit zijn gebied te verwij„deren". Ik geloof dit niet. 't Is, dunkt mij, een Germanisme, en staat niet met „versiegeln", maar met „versegeln" in verband. In 't hoogduitsch bestaat nog 't onzijdig werkw. „versegelt sein" (uit het gezicht zijn); misschien is 't bedr. werkw. in den zin van „uit het gezicht verdrijven," ook nog wel in zwang. De letterlijke vertaling van 't woord is hier derhalve niet „verzegelen", maar „verzeilen", — vgl. zeil = (Hgd. Segel, *Nav.* XXXIX, 180), — dat in den bedoelden zin ten onzent niet meer als bedr., maar wel als onzijdig werkw. overig is, vooral in het verl. deelw. verzeild (geraakt). De dietsche woordenboeken kunnen dus voortaan tweeërlei „verzegelen" (van „Siegel" en „Segel") opnemen, zoo Prof. Verdam dit nog niet deed. In een charter van 30 Oct. deszelfden jaars schijnt „verzegelen" gebezigd in den zin van (als) met een zegel afsluiten in de woorden: „wolden wy sijnre liefden (den Hertog van Gelre)

vorsegelen onsse stadt Groningen, de tydt onss leuens na der seluer stadt noch na di omlanden niet te staen". In elk geval staat hier zegel (Siegel) weder op den voorgrond.

J. A.

Argus (XL, 589), letterkundig weekblad (Rott. Breda, 1828/29), 2 dln. 4° Fr. Reland als verantwoordelijk redacteur. — Staat deze als zoodanig op den titel? Mij heugt uit die dagen, dat de schrijver der meeste artikelen in dat blad was Dr. J. J. F. Wap. Ik herinner mij nog o. a. diens recensiën van IJntema en Warnsinck.

Sedert dien tijd is het blad mij niet meer onder de oogen gekomen.

Den Haag. J. C. DE R.

Calsye (XXXII, 49). — In Zuid-Nederland heet een straatsteen of straatkei (fransch: pavé), uit welke steenen de groote wegen in België meestal worden vervaardigd: kalsei, kalsie, kalsij, kassei, kassie, kassij of kassaai, en een straatweg: kalseiweg, kasseiweg, kassaaiweg, kalsijde, enz. Het grondwoord is waarschijnlijk het fransche woord chaussée = straatweg.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

[Vgl. *Nav.* XXXIII, 31].

Hommeles (XXXIX, 427). — De uitdrukking: „Het is er hommeles" staat natuurlijk niet in verband met een der daar genoemde Grieksche woorden. Evenmin is aannemelijk de verklaring van R. Postumus in: *Vrije Fries* VIII 242: „Hommels kan het best verklaard worden uit het oud-Friesche *homelia* vernielen, uitscheuren, bv. den baard, iem. de kleederen van het lijf scheuren bij een vechtpartij, enz." — De uitdrukking is verbasterd uit: „het is er als in Homulus". Zie de Wdbb. van Franck, Vercoullie en van Dale, die allen deze verklaring geven. Homulus is een tooneelstuk uit de eerste helft der 16de eeuw, dat zeer populair is geweest en waarvan verscheidene oude uitgaven bestaan. Het werd het laatst herdrukt in de Werken der Vlaemsche Bibliophilen, 2de serie n° VI (Gent, 1857): Van Homulus een schoene Comedie, daer in begre-

pen wort hoe in der tijt des doots der menschen alle geschapen dinghen verlaten dan alleene die duecht, die blijft by hem, vermeerdert ende ghebetert, ende is zeer schoon ende ghenuechlijck om lesen. De uitgave geschiedde door C. P. Serrure, die in het 1ste deel van zijn *Vaderl. Museum* bl. 34 vlgg. en 437 vlgg. reeds eenige mededeelingen omtrent dit stuk had gedaan, en door G. Kalff in: Tijdschr. v. Ned. T. en Lk. IX, 12 vlgg.

Dat het tooneel van invloed op onze volkstaal is geweest en allerlei uitdrukkingen in gebruik heeft gebracht, is algemeen bekend. Ik herinner slechts aan benamingen als „Nieuwsgierig Aagje", Jan Hen en Jan Rap, die iedereen kent en gebruikt.

Nog onlangs ontdekte ik een nieuw voorbeeld van de lange nawerking, die sommige oude kluchtspelen hebben gehad. Het is merkwaardig genoeg om hier te worden medegedeeld.

In *Loquela*, een Westvlaamsch taalkundig maandblad, vind ik in het Bijblad van Kerstmaand 1887 de uitdrukking: „hij is zoo zot als tielebuis", die te Diest [1]) wordt gehoord. Welnu deze spreekwijze is zonder twijfel ontleend aan de „Cluyt van Tielebuys, die wederom herdragen wilde sijn", een stuk gespeeld op de feeste der Rhetorisynen tot Dieste in 1541 door de Kamer „Trou moet blycken" van Haarlem [2]). De zotte Tielebuis is, na deze voorstelling, te Diest spreekwoordelijk gebleven, reeds 350 jaar lang; wel een merkwaardig bewijs van den indruk, die deze klucht op de toehoorders moet hebben gemaakt.

Wormerveer. G. J. BOEKENOOGEN.

---

1) En in het Hageland (tusschen Tienen en Diest). Zie: Tuerlinckx. *Hagelandsch idioticon,* bl. 621.

2) Uitgegeven door van Vloten in het *Nederl. Kluchtspel* (2de druk) I, 168—187.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNEDERL. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg.*)

Onbegaet. Onverzorgd. — Maerlant, Spieghel Historiael. III, 40:

Een ersatre was daer gehaeld,
Diene ondoen soude na de sede
Ende oec eerlike balsemen mede.
Des dages ne was hi niet vonden
Ende bleef *onbegaet* tien stonden.

Onbegift. Onbeloond. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 330:

— u doen en blijft niet *onbegift,*
Nadien ghy eyghen baet hebt uyt dijn Landt gezift.

Onbehaffent. Slordig, ruw. — Oudaan, Agrippa, 313: Een diefachtig slag van menschen, *onbehaffent* en traag, maar stout en onbeschaamt.

Onbehaavend. Ongeregeld. — Hooft, Tacitus' Jaarboeken, 89: Den *onbehaavenden,* en zich des oorloghs niet verstaanden steêluiden.

Onbejaerd. Jong. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 213:

Waer door veel saecken zo werden gebogen,
Dat den eenvoudigen en *onbejaerden*
Naulijx weten wat sy sullen aenvaerden.

De *Bijdrage* heeft het woord in gelijken zin uit Kiliaan, doch zonder bewijsplaats.

Onbeclokert. Ruw, gemeen. — Despars, Cronijcke van Vlaenderen, I, 105: Die herten der menschen, die welcke eerst zo *onbeclokert* ende onbesneden waren, dat zy niet dan wilde wouters ende onberede volen en schenen te wezene. — Aldaar, III, 389: *Onbeclokerde* woorden ende onverdraghelicke injurien.

Onbelabbert. Onbelast, onbezwaard. — Hofferus, Poemata, 390:

Die met sijn eyghen vee sijn eyghen land kan bouwen,
End' hem voor al van schuld kan *onbelabbert* houwen.

Onbenoodight. Niet genoodzaakt, vrijwillig. — Coornhert, Wercken, I, fol. 234 verso: De Ghierighe ... willens ende *onbenoodight* een seecker ghebreck aanvaarden, lijden ende hun selve aandoen.

De *Bijdrage* heeft het woord in gelijken zin uit Meyer, doch zonder voorbeeld.

Onbeschimt. ? — Van Mander, Gulden Harpe, 616:

O vriendt of ghy met monde
Van my... mocht zijn ghekust,
Onbeschimt, en u eens vonde
Buyt s' Werelts ronde.

Dr. De Jager, *Woordenboek der Frequentatieven*, II 493, teekent bij deze plaats aan: „Is dit *onbeschenen* of *onbeschimpt?* 'k Denk 't eerste." Ik versta den zin niet; wat is de bedoeling des schrijvers?

Onbesluymert. Niet sluimerend, wakker. — Bruno's Mengelmoes, 318:

Die, *onbeslaymert*, nacht en dagh, en laet en vroegh
't Gemeenebest in 't hert, in 't oogh, op schoud'ren droegh.

Onbetucht. Ongetuchtigd, onordelijk. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 296:

O ghy Oneenich volck! zijt staende *onbetucht*,
Als die inde Lucht op het onzekere slaet,
Wilt ghy met Yver blint en Ydelheyds gerucht
Niet vallen in gezucht, levet na mynen raet.

Onblidinghe. Droefheid. — Van Ghistele, Terentius, fol. 130 recto:

... hemselvē nacht en dach, so jammerlijc quelt
Om zijns soons absentie met *onblidinghe*.

Onboen. Ongunstig, slecht? — Vlaerd. Redenr.-bergh. Voorrede, 7:

's Daegs als de klock twalef slaet,
's Nachts als 't op een euni'ren gaet,
In 't *onboenste* van de tien
liet hem dit gesichte zien.

Onboent. Schoongeveegd. — Huygens, Korenbloemen, I, 539:

— Vind ick een Huys voor aerdigh
En achter niet *onboent*, in 't midden lijdelijck.

Onder zondert. ? — De Casteleyn, Baladen van Doornijcken, 4:

Als eist dat ick Doornijck een schoon Lelie hiet;
Alleene in Vlaendren zijnde, weest niet verwondert;
Want sy es een schoone stadt, en twijfeles niet,
Als waer zu (?) name ick *onder zondert*,
Tusschen steden hondert...

De vierde regel is mij geheel onverstaanbaar. Wie geeft mij inlichting?

Ondereendeumelen. Ondereenkneeden, vermengen. — Oudaan, Agrippa, 545:

Daar aan denzelven dis hem uit Paulinus handen
Vergif en levensspijs quam vallen op de tanden.
Nu roept gij, raakt dat ons? dat's jaren lang geleen.
Maar 't is uw kok geweest, die 't *deumeld onder een*.

Onderhaspen. Onderzoeken, nasporen. — Kausler, Denkmäler, III, 70:

Naer dattu hebs ter leere beghin
Onder haspt wel mijn ghespin,
Die visch antwoerde fyne.

Onderknape. Onderhoorige. — Van Ghistele, Terentius, fol. 190 recto:

... alsoo spade en vroech
Ick mijn *onderknapen* leere en onderwijse.

Ondercnochten. Onderling bevestigen. — Van Velthem, fol. 135:

Dit werd gevorwerd, ende bescreven,
Ende so vast oec *ondercnocht.*

Onderling. Onderhoorige. — Const-thoon. Juweel, 408:

Want wee haer spreeckt den Propheet, 't zij overste of *onderlingen,*
Die haer smorgens vrouch suypen vol wijn onmanierich.

Onderluisteren. Onderzoeken. — Jonctijs, Tooneel der Jalousien, II, 333: Die zoo lang van huis loopt, dient niet te naau zijns wijfs lusten t'*onderluisteren.*

Ondermingelen. Vermengen, vereenigen. — Despars, Cronycke van Vlaenderen, IV, 32: Sumptneusheit ende costelicheit... *ondermingelt* met... fartsen, cluchten.

Onderstanden. Ondersteunen, helpen. — De Hubert, Psalmen. 119:

De Heer is onder het getall
Van die mijn' siele *onderstanden.*

Onderstandigh zijn. Ondersteunen. — Leydsch Vl. Orang. Lely-hof, 143:

En dancken seer, dien Heer die ons bemint,
Die nimmermeer ons teer lichaem verslint,
Maer *onderstandigh is,* by desen.

Onderwoeckeren. Bij onderkruiping winnen. — Coornhert, Wercken, I, fol. 228: Dit is den Woecker, daarmede die barmhertighe haren Naasten *onderwoeckeren.*

Onduysteren. Zich verbergen voor. — Rotterd. Spelen van Sinne, 134:

(Hy) is te Tharsen gheraeckt in een schip ghekomen
Om na Jaffa te stromen, een plaats te verspieden,
Om Godt t'*onduysteren* die men niet mach ontvlieden,
Want hy ziet alle lieden, van 't oost tot het weste.

Oneenschap. Oneenigheid. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 251:

— maer hun eygen wijsheyt vondich,
Die zoeckt al *oneenschap* door seckten vals en zondich,
Waer door 't Gemeene volck des lants vryheyt meed' quelt.

Ald. 253:

O ghy Gemene! tracht nu na Oprechte leer,
So blijft dees *oneenschap* van u verscheyden veer.

Oneent. Oneenigheid. — Vlaerd. Redenr. bergh, 265:

Dus elck Inwoonder 's Landts behoort d' *oneent* te vlien.

Ald., 267:

Nu dan, om de Twedracht en *oneent* te voorkomen
alhier in u Gemeent, —

Ongebarnd. Onverbrand. — Bredero, Angeniet, 57:

— ick sal u de le'en soo dapper doen bestrijcken
Met *ongebarnden* asch, —

Ongeduymigheyt. Vuiligheid. — Sprankhuisen, Van de Schepping, 16: Tot suyveringe der Aerden, om deselve af te spoelen, en van meenigerley *ongeduymigheyt* te reynigen.

Ongeheft. Ongebonden. — Van Wijn, Huisz. Leeven, II, 132: *Ongeheft* buten vanghenissen te varen ende te keren in onsen Lande.

Ongehegent. Ongereinigd, onzindelijk. — De Brune, Bancketwerck, I, 141: Menschen, die ruygh en *ongehegent* zijn, en een ander willen scheeren en roskammen.

Onghelike. Kwetsuur. — Van Alkemade, Beschr. van Briele, I, fol. 256: Smarte is vierderhande, als wonden, bloetreesen, *onghelike* ende heven.

De *Bijdrage* heeft het woord in andere beteekenissen.

Onghemerghelt. Zonder merg, krachteloos. — Bredero, Roddrick en Griane. 45:

Ghy suyght u soete vreught in 't *onghemerghelt* quijnen,
Van my, troost-yle Mensch: —

Onghemuysterheit. Dolheid. — Despars, Cronijcke van Vlaenderen, IV, 499: Die rijve van St. Lieven, daer mede zy in omspreklikker dullicheyt ende verwoestheit t'Houtem waert liepen.... keerende tsanderendaechs weder, in ghelijcker *onghemuystertheyt* ende uytzinnicheit.

Ongepegelt. Zonder peil, zonder maat. — Schotel, Lett. Bijdr. tot de Geschied. v. d. Tabak, 189:

Komt dan, o gy drooge zielen,
Komt rondom de theepot knielen,
Zwelgt en *ongepegelt* graag,
Waater thee door strot en maag.

Onghepollijsterd. Ongepolijst, ruw. — Moons, Sedel. Verm. Tonneel, 4: Dat ick vele *onghepollijsterde* en oneyghen woorden hier en daar heb ingeschoten.

Ongered. In wanorde. — Schipper, Onverg. Ariane, 76:

— hoe nu de zaken leggen,
Te weten *ongered.* Het huys is vol krakeel.

Ongeringt. Zonder ring in den neus. — Van Alkemade, Beschr. van Briele, II, fol. 144: Een *ongeringden* vercken, oudt zynde thien weecken.

Ongerumpelt. Ongerimpeld. — Van Zevecote, Gedichten, 25:

Siet het voorhooft, dat soo glat...
Ongerumpelt, ongepleckt...
Van Natuer is toebereet.

Onghesaetheit. Onrust. — Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 52: Als die broeder vermoeyt was ende rusten woude, wort hi weder van den bosen geest met *onghesaetheden* tot dien wercke ghetoghen. Ald., fol. 108: (Als) wi dan met heymeliker onwerden van binnen sijn merringhe berispen mit *onghesaetheden* des gemoedes, so moghen wi claerlike mercken dat die wortel des toerns in ons is.

Onghesaticheyt. Rusteloosheid. — Leven van Marcus Aurelius, 7: De *onghesaticheyt* ende het weynich verstants om hem daer in (in de monarchie) te connen behouden.

Onghestaecte (*Int*). In het wild, rusteloos. — Van Rijssele, Spieg. der minnen, 17:

Myn sinnen doleren int *onghestaecte*,
Therte wilt hem offeren als die gheschaecte.

Ongestant. Weerstand. — Verhandel. der Leidsche Maatschappij, I, 175: Willem van Brederoede, die te Hairlem ontboden was, om des *ongestants* wille dat aldaar geschiedde. Ald., 259: Heyn Graet mit sinen gesellen... hebben dair veel *ongestants* gedreven.

Ongestapelt. Onontwikkeld, onbeschaafd. — Houwaert, Lusthof der Maechden, Voorrede I, VII: Van gelijcken oeck en is den jonge dochters oft vrouwen, die uyter natueren teere, broosch, ende *ongestapelt* zijn, niet nootsakelijcker dan goede instructie. Aldaar, Voorrede, I, VIII: Desgelijcx oock al zijn de menschen *onghestapelt*, plomp, ofte slecht van verstante ende ingenien, als sy met goede leeringe onderwesen zijn, soo werden sy verstandich ende gheschickt.

Ongestremmelt. Ongestremd, ongehinderd. — Werken van Ovidius, III, 191: Die (Donau) weert de bitse heiren. als hij *ongestremmelt* stroomt.

Ongetokkeld. Ongestoord. — Hooft, Nederl. Historien, fol. 882: Onder de beweeghenissen der oorlooghe bleef de burgherlycke rust niet *ongetokkeld.*

Ongetucht. Onstuimig. — Six van Chandelier, Poësy, 388:

Dan buit het eens soo *ongetucht*,
Dat wy schier vliegen in de lucht.

Ongrondich. Grondeloos. — Vliss. Redens-Lusthof, 223:

Haer boosheyt heeft aldaer die sware straf ghebaert,
Haer hebben ingeslickt d'*ongrondige* speloncken.

De *Bijdrage* heeft het woord in denzelfden zin, doch zonder voerbeeld, uit Kiliaan.

Onheyl. Ongelukkig, rampzalig. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 39:

— (God) heeft onsen arm so crachtich
Ghemaeckt, dat wy daar door sijn *onheyl'* jock onsachtich
Vernieticht hebben heel, en u weer vry ghestelt.

Ald., 40:

— wat's nodichst voor 't ghemeen.
(In dees *onheylen* tijt, en dees bedroufde eeuwen)
Te doen?

Onhelpelijck. Niet te helpen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 172:

Zijnse bezwaert, vertroost en helpt haer nae 't is gelegen:
Zijnse benaut, *onhelpelijck* voor u, of in aenvecht,
Bidt hartelijck voor haer om Gods Godlijcken zegen.

Onkommeren. Ontlasten. — Huygens, Korenbloemen, I, 83:

Onkommert uw gemoed...
Schudt pack en ballast uyt, ghy die op 't vliegen staet.

Onkundbaar. Onkundig. — Zweerts, De Beloonde Deugt. 10:

Wyl yder waant, dat wy, in zachten slaap gedoken,
Onkundbaar zyn van zulk een dood'lyk ongeval.

Onloghbaarlijck. Onloochenbaar. — Coornhert. Wercken. I, fol. 32 verso: Also handelt oock *onloghbaarlijck* van 't lichamelijck sterven... dese eene Spreucke.

(*Wordt vervolgd.*)

Anna Roemers Visscher te Antwerpen. — In de „Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde", van November, 1890, heeft de Heer P. Génard belangrijke „Snipperingen van biographischen aard." Onder anderen, onze beroemde Anna Roemers Visscher aangaande, die, zoo als men weet, als weduwe, ten jare 1640 te Brussel ging wonen, vermeldt hij de volgende aanteekening, door hem in de *Collegiale Acteboecken* van Antwerpen gevonden:

„Geordonneerd Tresoriers ende Rentmeesters, van stadtsweghen, „te vereeren Jouffrouwe Anna de Roomer Visschers met eene „silvere vergulde schaele van de weerde van vijffentwintich ponden „Vlems, midts redenen de heeren daertoe moverende. Actum in „Collegio 14 Novembris 1643."

Het schijnt dus dat onze dichteres eens te Antwerpen, door de stedelike regeering, die haar sulk een kostelik geschenk vereerde, luisterrijk ontfangen is.

De Heer Génard teekent hierbij aan: „Op dit tijdstip was te „Antwerpen eene schatrijke familie *De Roemer* of *De Roomer* geves- „tigd, die het Faconsklooster mild begiftigde. Behoorde Anna de „Roemer (genitief Roemers) tot dit geslacht?"

Op deze vraag durven wij gerust neen te antwoorden. Immers Roemers, zoo als Anna, de dochter van Roemer Visscher zich noemde en schreef, is niet een maagschapsnaam, maar slechts een patronymicon of vadersnaam (voluit Roemersdochter), gelijk oudtijds in geheel Noord-Nederland, en thans nog in onze Friesche gewesten gebruikelik is te voeren. De Antwerpsche schrijver, die den naam onzer Amsterdamsche burgerdochter zoo vreemd te boek stelde, werd daar toe zekerlik gebracht, eerstens, door zijne onbekendheid zoowel met de oude Noord-Nederlandsche zede betreffende het voeren van patronymica, als met den mansnaam Roemer, en dan ook door zijne bijzondere bekendheid met den naam der Antwerpsche maagschap De Roemer of De Roomer, een naam die hem schier van zelven uit de penne vloeide.

Hierbij zij nog vermeld dat eene verhandeling over „De(n) doopnaam van Vondels vriend Roemer Visscher" voorkomt in het Gentsche tijdschrift Het Belfort, maandnummer van Mei, 1888.

J. W.

Mnémotechnie (X, 355). — In 1837 gaf de Heer *Albert de Montry*, „professeur de Mnémotechnie", eene soirée in de zaal van de Bierstraat te Rotterdam. Ieder bezoeker ontving een blad papier waarop honderde cijfers 4, 9, 6, 8, 3 enz. achter elkaar gedrukt stonden, en die, in dezelfde volgorde, door den jongenheer * * *, uit het geheugen zouden worden opgenoemd, als proeve der vorderingen welke hij, naar de leerwijze van den Hr. *De Montry*, in een paar dagen gemaakt had. Tot verbazing van het talrijk publiek riep hij de volgnummers uit zonder hapering. Velen, waaronder ook mijn jeugdige persoon, besloten den geännonceerden cursus des

professors bij te wonen. Hij logeerde in het „Hôtel-des-Pays-Bas" in de Boompjes. De blondbaardige Franschman, een geborduurd kapje op het hoofd, een fraaie chambercloak om de leden, ontving mij in een beneden-voorkamer, en overhandigde mij dit toegangsbiljet: „*Cours de Mnémotechnie* de Mr. *Albert de Montry.* N° 4274 à Inscription. Dâte du cours 1837. Mr. *Ver Huell.* Cette carte est personnelle et intransmissible: elle doit être présentée à chaque leçon. (Op de keerzijde) Je soussigné reconnais avoir reçu de Mr. *A. Ver Huell* souscripteur, inscrit sous le N° 4274 la somme de 15 fl. pour son inscription au cours de (in rood) *Albert de Montry.* L'inscription prise on a le droit de suivre tous les cours de Mr. *A. de Montry* dans quelque ville qu'on le rencontre." — De salon van het Hôtel werd voor de avondlessen ingericht, en dames en heeren, predikanten, geneesheeren, onderwijzers zag men dáár bijeen die den professor het:

		Se	—	
Te	—	Ne	—	Me
Re	—	Le	—	Che
Que	—	Fe	—	Pe

den sleutel zijner kunst, nazongen. Met deze klanken, de cijfers 0 tot 9 voorstellende, vormt men volzinnen die gemakkelijk te onthouden zijn, en waarvan het slotwoord het jaartal der gebeurtenis aangeeft: b. v. voor Geschiedenis: „Jésus-Christ naît, et le monde *reçoit son roi.* Re, 4 — Se, 0 — Se, 0 — Re. 4. = 4004. — Rôme fût bâtie sur sept *collines.* Que, 7 — Le, 5 — Ne, 2. = 752. — Le duc de Guise est assassinê *lâchement.* Le, 5 — Che, 6 — Me, 3. = 1563. Een 8° boekje van 244 bladzijden: „Histoire Ancienne et Histoire de France mnémonisées, etc. par Mr. *Albert de Montry,* Amsterdam, 1er Janvier 1837. *J. J. Hamelau Taché,* éditeur", was bij hem verkrijgbaar gesteld.

Eenigen tijd geleden kocht ik een portret, geteekend en gelithographeerd door wijlen den schrijver-schilder *J. C. Elink Sterk,* steend. van J. D. Steuerwald, voorstellend, een knaap in bruinen kiel, kniestuk, zittende in een stoel, een boek in de hand met het opschrift: „Mnémotechnie, où l'Art d'aider la mémoire." Onder het

afbeeldsel: „*Gustave, Adolphe Basslé*, agé de 12 ans." — Misschien leeft hij nog en kan hij ons zeggen, waarom en waar dit portret het licht zag. A. VER HUELL.

Dam (Jagers van **V.**) Zie *Nav.* XLI, 120. — Te Groningen heb ik jaren geleden gehoord:

De Jagers van van Dam,
Die snijen de boer het spek in de pan,
Dat zij krijgen de koorts d'er van,
Zij strijden als een held.
Vooruit maar!
Tiende afdeeling vooruit maar!
Tiende afdeeling voor weinig geld:
Zij strijden enz.

Dit laatste waarschijnlijk door verwarring met de parodie: Vooruit maar, potten en pannen zoek uit maar, potten en pannen v. w. g. Zij strijden enz.

Komen zij in 't kwartier,
Dan maken zij een groot gedruisch:
Door de drank van wijn of bier
Blijft daar geen steen in huis.
Vooruit maar enz.

W. Z.

Volksuitdrukkingen. (XLI, 120). — Teems draaien. Dit was een toovermiddel tot ontdekking van een dief. Zie van den Bergh, Ned. Mythologie, p. 334 en 336. W. Z.

De mansnaam Seebaer (XLI, 54). — Reeds in de 14de eeu was er te Dordrecht een man, die den naam Zeebaers droeg; als geslachtsnaam? of als vadersnaam (patronymicon)? Te weten: Rembold Zeebaers, ten jare 1355 schepen van Dordrecht. Zie G. H. M. Delprat, Dordrecht onder kerkelijk interdikt, in Kist en Moll's Kerkhistorisch Archief, deel III, bladz. 47, waar de oorspronkelike oorkonde, die genoemden naam bevat, wordt medegedeeld. J. W.

Hopman. — Is dit woord een verbastering van Hauptmann en hier in gebruik gekomen door Duitsche krijgslieden? Of is *hop* een oude overgangsvorm tusschen de woorden hoofd en kop, beide gevormd van denzelfden stam, waaruit ook het Latijnsche caput en het Grieksche κεφαλή ontstonden? Vergelijk voor de verwisseling van h en k ook hennip naast het oud-Hollandsche kemp of kennip, thans, gelijk zoo vele verouderde woorden, nog overig in een geslachtsnaam, Kenniphaas, die in Holland voorkomt. A.

Een merkweerdig kinderrijmke (XLI, 107). — Op het kinderspel van den wolf en de schapen is reeds door mij de aandacht gevestigd geworden in dit tijdschrift XXI, 636, en XXII, 380, en het speelrijm, daartoe behoorende, in verschillende lezingen, uit Leeuwarden, Sleeswijk-Holstein, Soldin in de Neumark, Straatsburg en Zevenbergen, aldaar medegedeeld. Bovendien zie men XXII, 222, De booze weerwolf, van J. H. van Dale. JOHAN WINKLER.

Wilhelmus. — Gaarne vernam ik, waar de varianten van 't Wilhelmus, waarvan ik hier telkens de eerste vier regels opgeef, in hun geheel te vinden zijn:

1. Wilhelmus van Nassouwen,
Was onzer vadren lied;
Op God was zijn vertrouwen;
Vergeet het, Neêrland! niet.
2. Wilhelmus van Nassouwen!
Zoo zong ons voorgeslacht,
Bij 't bulderen der kartouwen
Van Spanje's legermacht.
3. Wilhelmus van Nassouwen,
Germanje's vorstenloot,
's Lands raadsman en getrouwe
Beschermer tot den dood

en voorts, waar de Hoogduitsche vertaling (van Marnix' lied) te vinden is. Ook wie nog meer varianten (ook parodieën) kan opgeven, zal mij verplichten.

's Hertogenbosch. DR. W. ZUIDEMA.

Spotnamen. — Wat is de beteekenis van de spotnamen *kiepmannetjes* te IJlst, *roodjes* te Schagen, *tjeunken* te Hindeloopen, *dweilstukken* te Jorwerd, *stippers* te Lollum, *hondewippers* te Rinsumageest, *gloenkoppen* te Veenwouden, *hanenknippers* te Enspijk, *monnikentroeters* te Monnikendam? De bedoeling van de vraag is niet zoo zeer: waarom werden die namen gegeven? maar: wat is de beteekenis? Wel grenzen die twee vragen nauw aan elkaar, maar de eene is toch de andere niet. Zoo zou men kunnen zeggen, b. v.: *Monnikentroeters* is maar eene speling met *Monnikendam*, maar dan bleef nog onverklaard het woord *troeter*.

Amsterdam. E. LAURILLARD.

Gedichtjes uit den patriottentijd (XL, 644). — Als variant, of liever tegenhanger van het daar vermeldde herinner ik my:

De eerste Willem was de band der eendracht,
De tweede was bij 't volk veracht.
De derde Willem had een kokkert van een neus,
Hij putte Holland uit, toen Engeland werd geus.
De vierde had een bult, maar was toch goed van aard,
De vijfde Willem was voor 't land geen oortje waard.

Dan volgde er iets van den *zesden* Willem dat mij ontgaan is. — Wie vult het aan?

Den Haag. J. C. DE R.

Joost. — Waarom heet de duivel „*Joost*", onder anderen in het gezegde: „Dat mag Joost weten"?

Kool. — Welke is de beteekenis van het woord kool, in de gezegden „koolbakkerij" „kool verkoopen" en „apekool"; in Duitschland zegt men wel: „das ist kohl". KOHLBRUGGE.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Joannes Luyken. — Deze bekende dichter en etser liet bij zijn overlijden op 5 April 1712 slechts een jong kleinkind, Joannes, na. Wat is er van dit kind geworden? Zijn vader, vroeg overleden,

was Kasper, ook als etser bekend zijne moeder was? Zijn er nakomelingen?

H.

Geschilderde portretten. — Waar zijn de portretten gebleven. die eertijds op het slot Baerland (Zuid-Beveland) hingen, en waarvan een gedeelte in 1841 nog in het koetshuis bij het kasteel aanwezig was? J. ab Utrecht Dresselhuis, de schrijver van „Iets over het slot en de heeren van Baerland" (Zeeuwsche Volks-Almanak v. 1841), noemde om een zeer zonderlinge reden den toenmaligen bezitter niet: „omdat wij de namen der opbouwers niet kennen, „willen wij ook die der afbrekers verzwijgen."

Amsterdam. E. W. MOES.

Portretten van onbekenden (XLI, 42). — Van de aldaar bedoelde zijn mij door de H. H. J. A. Smits v. Nieuwerkerk te Dordrecht, F. J. Arntzenius te Amsterdam en M. G. Wildeman te 's Hage voldoende bekend geworden: Arntzenius, G. L. Baud, De Beaufort, J. B. Bots en kol. A. W. de Bruijn. De overigen worden nogmaals in de aandacht der Navorscher-lezers aanbevolen, evenals de volgenden:

Camer (Will. v. d.) te Haarlem 1630.
Canterus (A.) 18de eeuw.
Charenton (J. Cl.) Herv. of Waalsch pred. te? 1690.
Chevallier (M. J.) Waalsch pred. omstr. 1815 te?
Clercq (. . Le) Advocaat in Indië?
Couwenberg (. . . .) Advocaat in Indië?
Davelaar (H. B. v.), Advocaat? te Deventer?
Dupont (J. F.), Lith. door J. H. Hoffmeister omstr. 1855.
Duvestein of Duivestein (Fil. Chevais v.) 1632.
Dijk (Jan van), Notaris? te 's Hage? 1850? RED.

Hemony (Gebr.). Zie *Nav.* XXI, 607, II, 605, IV, 107 enz. — In het Bijvoegsel der Arnhemsche Ct. van 14 Nov. 1890 komt een belangrijke mededeeling betreffende deze klokkengieters voor, getiteld: De groote toren en zijn klokken [te Arnhem] door A. J. C. Kremer, naar de opgaven van Mr. J. F. Bijleveld en Mr. J. I. S. baron Sloet.

GESCHIEDENIS.

JACQUES LE ROY,

BARON DE BROECHEM ET DU SAINT-EMPIRE, HISTORIEN BRABANÇON,

ET SA FAMILLE.

(Suite.)

CHAPITRE IV.

Jacques II le Roy eut d'Elisabeth Hoff, fille de Jacques et de Marguerite Schelkens, un fils naturel Philippe [1]).

A la veille de se marier, Jacques assigna, le 26 mai 1607, devant le magistrat d'Anvers, en faveur de cet enfant, une rente annuelle de 75 florins *Carolus*, dont la mère de ce dernier devait avoir l'usufruit sa vie durant. Cet acte avait été précédé d'un accord, intervenu, le 14 février, devant l'official d'Anvers, entre Jacques, d'une part et Nicolas Cocquiel et Victor Wolfart, mandataires d'Elisabeth Hoff, d'autre part [2]). La rente précitée fut hypothéquée sur la propriété du Steenborgerweert et les poudrières. A cette époque, celles-ci étaient du nombre de cinq. Le 22 avril 1621, Elisabeth Hoff reconnut, devant les échevins d'Anvers, avoir reçu de Jacques le capital de cette rente. Voici le commencement de ce document intéressant: *Jouffr. Elizabeth Hoff, ongehouwt, maer meerderjarich ende heurs selfs wesende, cum tutore voor heur selven*

---

[1]) Nous sommes le premier à faire connaître l'irrégularité de la naissance de Philippe le Roy, qui était parvenu, grâce à la connivence de la famille, à se faire passer pour descendant légitime de son père naturel. Le 24 décbr. 1622, l'abbé de Tongerloo, Adrien Stalpaerts, chargea Philippe le Roy, *innegesetene deser stadt* (Anvers), de délivrer une quittance à l'évêque Jean van Malder (*chartes de S.t Bernard*, liasse N° 1191).

[2]) A., reg. N° 1, sub Kieffel et Boge, f° 398.

ende inden name van Philips le Roy, heuren (natuerlijcken) sone (bij in... sic!... heur verweckt bij Jacques le Roy commissaris generael van weghen heur hoocheden over de poederen ende salpetren).. Il est à remarquer que les mots que nous avons placés entre parenthèse se trouvent biffés dans le registre aux actes scabinaux et qu'en marge on lit, en regard de la seconde radiation, les mots: *Hic in textu rectè expunctae duae lineae* [1]).

Le 2 janvier 1625, Elisabeth Hoff, fille de Jacques, transporta, devant les échevins d'Anvers, à (son fils naturel) Philippe le Roy, *ingesetenen ende poorter dezer stadt*, une rente, dont une partie lui était échue du chef de sa tante, feu Elisabeth *Scheltkens*, femme de Jean van den Eynden [2]). Cette cession fut confirmée le 22 du même mois [3]).

Elisabeth Hoff mourut à Anvers en septembre 1627, âgée de 64 ans. Elle y fut enterrée, au couvent des Grands Carmes, sous une pierre sépulcrale placée par les soins de son fils et portant cette épitaphe:

MORTIS TRIOMPHATORI SACRUM
& MEMORIAE
D. ELISABETHAE HOFF
NOBILI APUD FREIBURGUM BRISGOIAE
STIRPE ORIUNDAE
RARA MORUM AC VITAE INTEGRITATE
ET IN PAUPERES LIBERALITATE
CONSPICUAE
VIXIT ANN. LXIIII.
OBIIT XXII [4]) SEPTEMB. CIↃ.IↃ.XXVII.
PHILIP. LE ROY EIUS FIL. D. DE RAVELS
& EEL. CUM LACRIMIS POS. NECN.
MRIAE PATRIS SUAE JACOBI, EQTIS DORPI SEPTI.

Dans la partie supérieure, cette pierre était ornée d'un écu en losange, coupé, au 1er; à deux croix pattées, au 2d, à une étoile et à un croissant tourné.

[1]) A., reg. N° 4 de l'année 1621, f° 374.
[2]) A., reg. N° 4 de l'année 1624, f° 331.
[3]) A., N° 4, 1625, f° 133.
[4]) I. F., V, p. 329. *Le Grand Théâtre Sacré* porte: XX Septemb.

On le voit, Philippe cherchait à dissimuler, dans cette épitaphe, sa naissance irrégulière. Ne doit-on pas conclure de cette inscription qu'Elisabeth Hoff était morte, veuve de Jacques le Roy? En effet, nous ne voyons qu'une explication à donner à ces mots: *M*(emo)*riae patris suae* (lisez: *sui*) *Jacobi*, *Eq*(ui)*tis Dorpi sep*(ul)*ti*, à savoir: *à la mémoire de son père*, *le chevalier Jacques qui est enterré à Tourneppe* (en flamand *Dworp* ou Dorp). Dans la déclaration qu'il fit aux religieux du couvent des Grands Carmes, relativement à l'état civil de sa mère, Philippe la qualifia de femme légitime de son père et n'hésita pas à dire mort celui-ci qui était encore en vie. Voici, extrait de l'obituaire dudit couvent, l'acte relatif à l'enterrement d'Elisabeth Hoff:

(Anno 1627) 21 *sondagh naer H. Dryvuld oft &ca* [1]) *is begraven in de cleynen kerk-beuck naer 't Noorden de* edele Vrouwe Elisabeth Hoff, weduwe le Roy [2]).

Plus loin, nous donnerons de plus amples renseignements sur Elisabeth Hoff et sa famille. Disons qu'à la naissance de son fils Philippe, Elisabeth se trouvait dans sa 33e année.

* * *

Philippe le Roy, fils naturel de Jacques, fut appelé à une belle carrière. Doué d'une intelligence et d'une persévérance hors ligne, il sut arriver aux plus grands honneurs.

D'un mémoire laissé par lui, il en sera question plus loin, il résulte qu'il naquit en 1596. Le lieu de sa naissance nous est resté inconnu.

L'éducation du jeune homme a dû être des plus soignées, et, bien que nous ne possédions guère de renseignements sur sa jeunesse, nous croyons pouvoir affirmer que l'œil paternel ne cessa de veiller sur lui. Sa mère n'était point une personne vulgaire. Appartenant à une famille de la bonne bourgeoisie et bien apparentée, elle a dû exercer une influence bienfaisante sur l'éducation de son enfant,

---

[1]) D'après d'autres inscriptions du même registre, cet *etca* signifie: *in de weke*.

[2]) Etat civil à Anvers.

qui semble l'en avoir récompensée par un attachement filial des plus tendres. Une foule de documents démontrent que Philippe entretint les meilleures relations avec son père et la famille de celui-ci. En effet, nous le voyons souvent représenter leurs intérêts, et tout prouve que la famille le tint en haute estime. On le verra, la considération dont Philippe jouissait dans la famille le Roy et dans celle de la femme de son père, fut si grande, qu'on n'hésita pas à lui accorder la main d'une nièce de cette dame. Cette alliance, qui faisait de lui le cousin germain des enfants légitimes de son père, nous explique le fait que la famille le Roy autorisa Philippe à se faire passer pour fils légitime de Jacques II. Effectivement, les lettres-patentes de noblesse qu'il obtint par la suite, le traitent toutes comme tel, et il porta les armes de la famille sans aucune marque de bâtardise.

* * *

Dans sa carrière administrative, nous rencontrons Philippe d'abord en qualité de commissaire général des poudres et salpêtres du roi (l.-p. du 16 janvier 1618). En 1638, il était conseiller et receveur général des *licentes* du roi au quartier d'Anvers. Avec ce titre, il releva, le 2 mars de cette année, la forêt dite *Papegan-* ou *Kerreman-bosch* sous Reeth, achetée de Lucie Maes, veuve de Jean de Bot, forêt qu'il céda, plus tard, à Pierre Verhagen et à sa femme Anne de Clercq (11 février 1662; M). Par la suite, il devint, successivement, commissaire général des vivres des armées du roi aux Pays-Bas (l.-p. du 22 février 1642), surintendant des contributions, greffier (l.-p. du 13 septembre 1642) et, enfin, conseiller et commis des domaines et finances (l.-p. du 11 août 1647) [1]. Le traitement annuel qu'il touchait comme tel s'élevait à 1983 livres 4 sols, monnaie de Flandre [2]. Il resta en fonctions jusqu'au 10 mars 1661.

Sa haute intelligence et ses qualités remarquables attirèrent à Philippe l'attention du gouvernement. Elles lui valurent une distinc-

[1]) Les quatre lettres-patentes susmentionnées se trouvent en possession de M. Bouillart, à Mons.

[2]) C., reg. N° 45874, f° 118.

tion qui devait lui donner la célébrité, en rattachant son nom à l'histoire générale du pays.

Afin d'obtenir un armistice pendant les guerres qui ravageaient le pays, le marquis de Castel-Rodrigo le chargea de se rendre à La Haye auprès des Etats-Généraux (commencement 1647). Pour mieux réussir dans cette mission délicate et honorable, Philippe reçut des lettres de crédit pour le prince et la princesse d'Orange.

Nous croyons intéresser nos lecteurs par la reproduction des trois missives dont le gouverneur général munit son ambassadeur.

1. Lettre aux Etats-Généraux:

„Messieurs, Messieurs les Estats-Generaux des Provinces Unies.
Messieurs.

S'en allant par dela, le Conseillier et Greffier Philippe le Roy, surintendant des contributions du costé de la France, a traiter des affaires pour lesquelles vous luy aves accordé passeport, il m'a semblé luy encharger de vous representer quelques choses tendantes au bien publicq. C'est pourquoy je vous supplie, de le vouloir entendre, et en ce qu'il vous dira luy donner enthière foy et creance, en demeurant tousjours de toute mon affection,

Messieurs,
vostre bien humble serviteur
El Marquis de Castel Rodrigo.

De Bruxelles le 28 de Decemb. 1646."

2. Lettre au Prince d'Orange:

„A Monsieur, Monsieur le Prince d'Orange.

A l'occasion du passeport que messieurs les Etats Generaux des Provinces unies ont accordé au Conseillier et Greffier Philippe le Roy pour se rendre par delâ, et y traitter des affaires de quoy le dit passeport faict mention, je luy ai enchargé de vous aller baiser les mains de ma part, et de vous communiquer quelques choses concernantes le bien publicq qu'il representera aussy auxdits SSrs Etats. C'est pourquoy je vous supplie de le vouloir ouyr, et en ce qu'il vous dira, luy donner entière foy et creance, en demeurant tousjours,

Monsieur,
vostre tres humble Serviteur
El Marquis de Castel Rodrigo.

De Bruxelles le 28 de Decemb. 1646."

3. Lettre à la princesse d'Orange:

„Madame, Madame la Princesse d'Orange.

Madame,

Par occasion que j'ay envoyé par delà le Conseillier et Greffier Philippe le Roy, je luy ay enchargé de vous aller baiser les mains de ma part, et me mander les bonnes nouvelles que je desire de vostre Santé, que je vous supplie de luy departir, et a ce qu'il vous dira de plus, adjouster entiere foy et creance, et de me croire tousjours,

Madame,
vostre tres humble serviteur
El Marquis de Castel Rodrigo.

De Bruxelles, ce 25 Janvier 1647." [1])

Par des lettres, dépêchées à Bruxelles, le 4 mai 1647, l'archiduc Léopold Guillaume, *se confians a plain de la personne, preudhommie et suffisance de Philippe le Roy, sieur de Ravels, Conseillier te greffier des Domaines et Finances de Sa Majesté, Surintendant des Contributions de France &a*, l'envoya de nouveau à La Haye, pour y négocier avec les Etats-Généraux *une cessation d'armes par mer et par terre & la conclure & arrester pour le temps & la forme qu'il jugera convenir* [2]).

Le succès fut complet. Pour l'heureux ambassadeur, il fut le commencement d'une longue série d'honneurs. L'archiduc lui témoigna sa reconnaissance par une dotation qui semble avoir été fort importante. Il y joignit un superbe souvenir, tenu, depuis, en grand honneur par la famille, savoir: *une fort grosse chaisne d'or avec la medaille de Sa Majesté et de l'archiduc.* L'avancement de Philippe au rang de conseiller et commis des domaines et finances fut également une des conséquences de son heureuse mission diplomatique.

Déjà le 21 janvier de la même année (1647), l'empereur Ferdinand III lui avait octroyé des lettres-patentes, données à Presbourg,

---

[1]) D'après des copies du temps, en possession de M. Bouillart, à Mons.

[2]) *March.*, p. 415.

[3]) L'effet indirect de la mission de Ph. le Roy fut la prise de la ville d'Armentières par l'archiduc, en la même année. Pour de plus amples détails, on peut consulter: L. van Aitzema, *Saken van Staet en oorlogh* III. 156 (La Haye, 1669): même auteur, *Nederl. vredehandeling*, II, 277, 321, 322; G. van Loon, *Beschrijving der Nederl. Historipenningen*, II, 2e partie, p. 302. Jean Cools, *Templum pacis*, L. N. Avancini, *De Virtutibus.*

par lesquelles il conféra à Philippe le titre de chevalier, pour lui et sa descendance mâle, en l'autorisant à porter ses armes écartelées de celles de sa mère, Hoff [1]).

En date du 15 janvier 1649, le roi Philippe IV lui fit dépêcher, de Madrid, des lettres de confirmation de noblesse; on y mentionna celles de l'empereur sans toutefois faire allusion à la dignité de chevalier dont celui-ci avait gratifié Philippe. Cette pièce donnant une courte biographie de notre personnage, il importe d'en faire connaître un extrait:

„De la part de notre cher et feal Philippe le Roy, Sr de Broechem, Oeleghem, et *en* Ravels, conseillier et commis de nos domaines et finances de nos Pays. Bas et Bourgogne, nous a esté representé qu'il seroit *fils* de Messire Jacques le Roy, chevalier, S^r. de Herbaix, President de notre Chambre des comptes à Bruxelles, et de Damoiselle Elisabeth Hoff, fille de Jacques Hoff, icelluy fils de Marc Hoff, *qui en son vivant auroit esté Chevalier et Consul de la ville de Freybourg en Breisgou,* [2]) et qu'il nous auroit servy lespace de trente et un ans en plusieurs charges honnorables, sy comme de commissaire general des munitions de guerre, signamment des salpetres et pouldres, de commissaire general des vivres de nos armées, de Sur-Intendant des contributions, de greffier de nos domaines et finances, et qu'a present il nous serviroit en ladite charge de conseillier et commis d'icelles et que durant le temps lesdits employs il nous auroit rendu plusieurs services fort agreables, particulierement *en l'occasion des sieges des villes de Lens et de la Bassée et en la bataille de d' Honcourt, et donné sy bon ordre a la provision des vivres, non sans grand peril de sa vie, que rien ny auroit mancqué, nonobstant la concurrence d'un grand nombre de gens de guerre en lieux esloignez de nos frontieres et sur le pays de l'ennemy, qu'outre ce il auroit souvent secourru nos armées en occasions tres urgentes avecq des tres grandes sommes d'argent qu'il auroit avancé de temps a aultre, sans aulcune recompence a nos Lieutenans Gouverneurs et Capitaines Generaux de nosdits pays bas et Bourgogne,* lesquels l'auroient aussy deputé en notre nom vers plusieurs Princes et Seigneurs ou il se seroit acquicté a notre enthiere satisfaction, signamment en *la commission qu'il auroit eu vers les Estatz Generaux des Provinces Unies avecq lettres de creances, instructions et pouvoirs de nosdits Gouverneurs Generaux au subject de la paix depuis conclue avecq lesdites Provinces Unies.* Et comme l'Empereur Ferdinand troiziesme notre tres cher et tres amé bon frere auroit accordé audit Philippe lettres patentes de confirmation de noblesse, datées

---

[1]) Archives impériales et royales de la noblesse, à Vienne.

[2]) On verra plus tard ce qu'a été réellement ce Marc, grand-père d'Elisabeth Hoff.

de XXJe de Janvier XVIc quarante sept, il nous a supplié tres humblement qu'en consideration de sesdits services et *pour obvier a toutes disputes et contradictions que de la part des Roys et herraults d'armes ou aultres quelconcques luy pourroient estre meues* en ce regard, notre bon plaisir fut de la confirmer et approuver, luy accordant aussy le port des armoiries qui s'ensuivent, scavoir est *un escu escartelé; au premier et dernier, d'argent a la bande de gueules, representant les armoiries paternels; au troiziesme et deuxiesme*, *de gueules à une estoille et un croissant tourné d'or, au chef d'argent chargé de deux croix alaizées de gueules,* [1]) *représentant les maternelz; timbre treilisé de sept barreaux, au lieu de bourlet une couronne d'or, lambrequins d'argent et de gueulle, et pour cimier deux aisles dressées d'argent couppez a la bande de gueules, au milieu d'iceulx une croix hierosolomitaine de gueule, le tout supporté de deux Suisses, la picque a la main avec son bannerolet au bout* (C. 146 fo. 91).

C'est à tort que la croix du cimier, empruntée aux armes des Hoff, est dénommée une *croix de Jérusalem;* c'est une croix de Lorraine ou *patriarcale*, pattée, de gueules, le bras inférieur recroiseté.

Voici une reproduction exacte du sceau de Philippe le Roy:

Ce sceau est attaché à une charte, de 1649, en possession de M. le baron Hipp. de Royer de Dour, à Bruxelles.

Le titre de chevalier fut accordé à Philippe le 15 août de la même année (1649).

---

[1]) Dans son mémoire de 1674, Philippe le Roy blasonne Hoff *coupé...* au lieu d'un chef... et cette version semble être la bonne; les croix sont *pattées.*

A quelque temps de là, celui-ci exposa, dans une requête au roi, que, par les lettres-patentes du 15 janvier 1649, il avait été autorisé à porter dans ses armes des bannerolets *sans qu'il y soit, exprimé si ceux doivent etre quarrez ou en pointe: & comme cette difference luy pourroit estre disputée, veu mesme qu'au lieu de bannerolets, qu'il auroit demande, devroit estre dict bannerets au bien banneroles*, il supplie le monarque de lui octroyer la permission de remplacer les *bannerolets* par des *bannerets* ou *bannieres en forme quarrée*, de la façon que les portent les chevaliers-bannerets [1]). Le roi fit droit à cette demande par lettres-patentes, données à Madrid, le 11 décembre 1651 [2]).

Enfin, par lettres, données à Luxembourg, le 30 mai 1671, l'empereur Léopold Ier récompensa les services de Philippe le Roy en lui octroyant le titre de baron, respectivement de baronne de *Brouchem*, pour lui et toute sa descendance des deux sexes, du nom de le Roy: *sane cum luculentis ac fide dignis publicisque documentis nobis innotuerit, te Philippum Le Roy, sanguinem tam ex materna quam paterna linea, ultra tertium seculum, tam ex Imperio quam ex Gallia ac Belgicis Provinciis trahere nobilem..., et tua maiorumque tuorum obsequia, ac potentissimum pax inter Regem Catholicum Philippum IV & Fœderatos Belgii Ordines tuâ etiam operâ conciliata, cum in Augustissimae Domus nostrae Austriacae & Sacri Romani Imperii commodum cesserint....* [3]).

Le titre de baron fut confirmé à Philippe par la reine-gouvernante, ainsi qu'on peut le voir par la pièce suivante:

„La Reyna Governa.

Don Phelipe Le Roy de Bruchem, Podreis acceptar el Titulo de Baron del Imperio en la forma que os ha hecho mrd, el sermo Emperador mi hermano,

[1]) Clément Prinsault, auteur du plus ancien traité du blason en France (1416) fait remarquer: *Estandars en batailles et journées sont plus nobles que banières, comphanons* (gonfanons) *que panonceaux, panonceaux que banderolles, banderolles que crevechiez, crevechiez que jarretières, jarretières que bagues.* Comp. de Rouck, *Den Nederl. Heraut ofte Tractaet van Wapenen*, p. 192.

[2]) Christijn, *Jurisprudentia heroica.*

[3]) Archives de la noblesse, à Vienne; I. le Roy, *Erection de toutes les terres*, p. 71.

que yo huelgo mucho de que los vasallos del Rey mi hijo se hallen favorecidos de su Mag^d^ Cess^a^ y mas obligados por esto a su servizio, y de que se emplee esta honrra en persona como vos: De Madrid a 10 de Abril 1675, y era firmada yo la Reijna y mas abajo Don Pedro Coloma, y sellado con el sello de Su Mag^d^, el sobre scrito era, Por la Reyna Govera.

A Dn Phe le Roy de Bruchem,

Collata concordat cum suo originali quod attestor.

J. Jacops Nots Pubcus
1675" [1]).

Philippe avait rendu au gouvernement, à plusieurs reprises, des services d'argent. Dans la déclaration de noblesse qu'il se fit délivrer, en 1671, par P. A. de Launay, ce roi d'armes dit qu'au témoignage des registres de la Chambre des comptes de Brabant, les avances faites par le seigneur de Broechem *en divers temps montent ensemble à plus de trois millions.* Sans vouloir discuter l'importance de ces avances, nous devons dire qu'elles ont dû être très importantes. De nombreuses lettres du gouverneur général de Mello sont là pour l'attester; quelques-unes d'entre elles vont jusqu'à dire que les services de Philippe ont sauvé les Pays-Bas d'une ruine complète. Une lettre du *Prince-Cardinal*, datée du 10 décembre 1640, est également des plus élogieuses pour notre personnage. [2]).

* * *

Philippe le Roy épousa à Anvers (Saint-Georges), le 29 Mars 1631, Marie de Raet, y baptisée (Saint-Jacques) le 30 décembre 1614, fille de François, aumônier de la ville d'Anvers, seigneur de Couwensteyn (sous Lillo), propriétaire du fief de Ten-Noele (sous St. Oedenrode), du château dit *Postmeestershof* [3]), à Berchem, etc., et de Marguerite Maes, sœur de Jeanne, qui était femme de Jacques II

---

[1]) Acte en possession de M. Bouillart, à Mons.

[2]) Pièces en possession de M. Bouillart, à Mons.

[3]) Ce château doit son nom à son constructeur, Antoine de Tassis, maître des postes de Brabant; voyez Stockmans, *Geschiedenis van Berchem.*

le Roy [1]). Par ce mariage, Philippe devint donc le neveu de son père.

Marie de Raet était petite-fille d'Arnould de Raet, membre *de l'illustre confrérie de Notre-Dame,* à Bois-le-Duc, et d'Ermgarde Boudewijns van Berlicum, fille de maître Walter, propriétaire du fief de Ten-Noele, et d'Aleyde Noppen.

* * *

En 1626, Philippe le Roy prit en engagère du domaine, moyennant 2000 livres, à 40 gros de Flandre, la haute, moyenne et basse juridiction du village de Ravels, près de Turnhout. Cette acquisition lui fut confirmée par le roi Philippe, le 14 août. A cette époque, Philippe le Roy était commissaire général des salpêtres et poudres du roi. Il fit le relief de la seigneurie de Ravels, devant la cour féodale de Brabant, le 23 juni 1629 (B.).

En 1634, il acheta de l'hôpital de Turnhout un droit que celui-ci exerçait dans le village de Ravels et que l'on nommait: la *trouvaille des animaux égarés (vont van verloren beesten).* Ce droit fut confirmé à Philippe par le conseil de Brabant, le 2 Avril 1654. Plus tard, le Roy rétrocéda au fisc la juridiction de Ravels, tout en conservant *la trouvaille des animaux égarés* dans cette commune. De là que, depuis, il ne se qualifia plus seigneur *de* Ravels, mais seigneur *en* Ravels [2]).

---

[1]) François de Raet mourut à Anvers, le 22 juillet 1633; il y fut enterré, en l'église St. Georges, sous un beau monument orné d'une épitaphe latine et des armes de Raet (les patins) et de Maes: parti de Raet et de Maes: les trois têtes de cerf, brisé en abîme d'une molette ou d'une etoile. — Marguerite Maes, morte dans sa maison de la *rue Floris,* le 14 janvier 1645, à l'âge de 62 ans, fut inhumée près de son époux (voyez leur épitaphe et leurs obits: J. F.) Les enfants de François de Raet obtinrent de nombreuses confirmations de noblesse (1645, 1667, 1675 etc.). Pour la filiation, on peut consulter aussi B. 372, f° 154, et B 45, f° 168, etc.

[2]) Pour l'histoire de cette commune, nous renvoyons aux ouvrages de Jacques le Roy et à un article intitulé: *Notes pour servir à l'histoire de la paroisse de Raevels* (*Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique,* VI, 463 à 507).

Le 20 Avril 1644, il acheta du domaine, moyennant 7534 livres 14 sols, plus la même somme versée pour l'engagère, les seigneuries de Broechem et d'Oeleghem, dans la mairie de Santhoven, avec haute, moyenne et basse juridiction. A cette époque, il exerçait les fonctions de greffier du conseil des finances [1]).

Le 1er décembre 1654, il se rendit acquéreur, en la chambre d'Uccle, de la seigneurie de Chapelle-Saint-Lambert (mairie de La Hulpe), qu'il releva le 15 du même mois. Cette popriété lui fut disputée par Nicolas Antoine de Spangen, seigneur de Moustier-sur-Thuyl, d'Ottignies, etc. Le procès fut terminé en faveur de Philippe, par sentence du 12 janvier 1657 [2]).

A Broechem, Philippe le Roy fit construire un superbe château. Il utilisa pour cette construction une partie des fondations d'un manoir antérieur qu'il avait acheté, en 1649, de Guillaume van der Rijt, seigneur de Wuestwezel, Westdoorne, etc., drossard et surintendant de Bergen-op-Zoom, et, autrefois, seigneur-engagiste de Broechem et d'Oeleghem. Ce manoir était nommé het *Root hoffken* ou *'t huijs van Oosten;* il avait pour dépendances une brasserie, un jardin, un verger et diverses terres. L'acte de transport porte que, dorénavant, ce castel sera dénommé *le château de Broechem* (*het hoff van Broechem*) [3]). Dans les ouvrages de son fils, on trouve plusieurs vues du nouveau château, prises de différents côtés. Les gravures sont ornées, dans les coins supérieurs, des armes de de Raet et de le Roy (écartelées de Hoff) sommées de

---

[1]) B. 110, f° 454, et March., 173 à 188.

[2]) Procès plaidés devant la cour féodale de Brabant; No. 829/2223.

[3]) Deux actes en possession de Mr. le baron Hipp. de Royer de Dour, qui conserve la presque-totalité des archives concernant la seigneurie de Broechem. Il nous les a communiquées avec beaucoup d'obligeance. Après avoir appartenu, pendant plusieurs générations, aux Van Colen, le château de Broechem avec ses dépendances passa aux De Fraula et, ensuite, aux De Royer, qui le cédèrent à M. Emile Moretus de Bouchout, propriétaire actuel du château. Nous en avons retracé l'histoire dans un travail spécial, intitulé: *Notice historique sur le village de Broechem.*

couronnes. Sur quelques-unes de ces gravures, on remarque dans l'avant-cour, un élégant carrosse à quatre chevaux et plusieurs cavaliers, devant et derrière cet attelage.

Philippe fit bâtir le château de Broechem sur les données principales du château féodal, dont les traditions étaient restées vivaces, malgré le mouvement de la Renaissance et les nécessités d'une nouvelle organisation sociale. En effet, les trois vues de la *Notitia Marchionatus S. R. J.* nous montrent un ensemble composé d'une avant-cour ou lice, précédée d'une longue drève plantée de dix rangées d'arbres, du château proprement dit et de jardins. De la lice, un pont-levis tout en bois mène à une poterne, dans laquelle quelques meurtrières rappellent le souvenir du château défensif. De cette poterne, on pénètre dans la cour principale; une fois dans celle-ci, on trouve à droite le corps-de-logis principal. Il se continue en retour d'équerre vers le fond et consiste en un bâtiment à deux étages sur soubassement, orné de bandeaux horizontaux et verticaux de pierres, continuant les lignes des seuils, meneaux et linteaux des fenêtres. Dans le fond de la cour et devant ces bâtiments, se dresse une tourelle élevée et couronnée d'une svelte toiture bulbeuse et qui semble avoir contenu l'escalier, ce qui est dans les traditions de l'architecture du temps. A gauche du pont-levis, la cour intérieure est bornée par une courtine, ornée de merlons à amortissement. Une grosse tour ronde termine l'angle du château de ce côté; elle contient à son sommet un pigeonnier, tandis qu'à sa base se montrent quelques meurtrières. Le château, entouré de fossés, est agrémenté de vastes jardins symétriques, ornés de berceaux de verdure, de cabinets et de niches garnis de statues, suivant le goût du temps.

Nous croyons intéressant de reproduire ci-dessous le sceau, aux armes du seigneur, dont se servirent les échevins de Broechem, du temps de Philippe le Roy.

Ce sceau se trouve attaché à un document, de 1650, en possession du baron Hipp. de Royer de Dour [1]).

---

[1]) Nous avons déposé des moulages de ce sceau et du sceau personnel de

En 1621, Philippe le Roy transporta, devant le magistrat d'Anvers, au nom des héritiers de Guillaume Maes et de Marguerite van den Nieuwenhuijsen, à Mathieu de Cnoddere une ferme avec 13 à 14

bonniers de terre, à 's Gravenwezel. Le 9 décembre 1623, agissant comme mandataire des chevaliers Corneille Hooftman et Olivier Cromwel, de la femme de ce dernier, Anne Hooftman, de Marguerite et de Béatrice Hooftman, toutes sœurs dudit Corneille, il céda à Balthasar van Nispen, négociant à Anvers, une maison dite *het cleyn vleeschhuys*, près de l'église Sainte-Walburge (A.).

Le 14 novembre 1624, le conseiller Jacques le Roy chargea devant le notaire Pietquin, à Bruxelles, son fils (*zijnen zone*) Philippe le Roy, commissaire général des salpêtres et poudres de Sa Majesté, de recevoir pour lui un capital de Henri Stock, membre de la chambre pupillaire, à Anvers. Le 4 juin 1626, Philippe donna, devant le même notaire, une procuration pour opérer la saisie des biens de feu Herman Antoine de Marneffe, seigneur de Gesves [1]. Le 19 février 1630, il vendit une maison pour messire Jean van Bodecq aîné, à Francfort, veuf de Marie Borremans, fille d'Arnould.

Lorsque les héritiers Maes vendirent à Gérard Bouwens, le jeune,

---

Philippe le Roy, dans la collection sigillographique du Musée royal d'antiquités et d'armures, à Bruxelles. Tous les deux sont de petits chefs-d'œuvre de gravure.

[1]) Minutes du notaire Pietquin.

een groot steenen huys in de Mattestraet, et une rente à Jean Roose, jadis trésorier et alors échevin de la ville d'Anvers, Philippe y assista en qualité de mandataire de son père et de la femme de celui-ci (13 janvier 1632). La maison précitée avait été achetée par Guillaume Maes de messire Nicolas de Stembor, agissant au nom du chevalier Jean Damant, amman d'Anvers (7 février 1594 ; A).

En instituant des messes, dans l'église St Georges, à Anvers, Marguerite Maes, veuve de François de Raet, chargea son gendre, le seigneur de Ravels, de veiller à ce que ces messes fussent dites régulièrement (22 octobre 1633)[1].

Philippe possédait à Mortsel, au *Luythagen*, endroit mieux connu de nos jours sous le nom de *Vieux-Dieu*, un manoir, ou maison de plaisance, dite *ter-Varent*, qu'il vendit, le 22 mai 1641, à sa belle-mère[2]. Le 23 octobre de la même année, le chevalier Jacques le Roy, seigneur d'Herbais, céda à Philippe une rente de 40 florins sur les monts-de-piété de Bruxelles[3]. Lors du partage des biens de ses parents (28 janvier 1645), Marie de Raet, femme de *Joncker* Philippe le Roy, seigneur de Ravels, greffier des finances de Sa Majesté, reçut pour sa part des immeubles: une ferme avec ap- et dépendances de 20 bonniers 87 verges, à Wilrijck, une parcelle de terre, dite *den Ondersteen*, et une forêt, dite *den Alffberch*, à Aertselaer (A.).

Ce document démontre que Philippe prit le titre de *Jonker* avant les lettres-patentes de noblesse de 1647. Ces lettres patentes, il est vrai, constituent une *confirmation* de ses droits nobiliaires, mais ces droits, on l'a vu, étaient plus que douteux.

Le 31 octobre 1648, le *chevalier* Philippe le Roy, sr de Ravels,

---

[1]) A.-Par son testament du 12 mars 1643, la veuve de François de Raet nomma pour exécuteurs de ses dernières volontés et tuteurs de ses enfants mineurs: Jacques van Eijcke, trésorier de la ville d'Anvers, et maître Melchior Haecx, en leur adjoignant le chevalier Jacques II le Roy, président de la chambre des comptes, comme *toesiender ende assistentie* (A.).

[2]) Greffes scabinaux de Mortsel; communication de Mr. Stockmans, archiviste de Borgerhout-lez-Anvers.

[3]) Minutes du notaire Pietquin.

conseiller et commis des domaines et finances du roi, transporta à son beau-frère Dominique de *Raedt* [1]) la moitié de la forêt dite *Moijerbosch* ou *Meijerbosch*, à Reeth, en diminution du prix d'une maison, située derrière l'église Sainte-Gudule, à Bruxelles, maison qu'il avait achetée de son dit beau-frère. Il avait été investi de cette forêt, par suite d'achat de Jacques de Brouwer, capitaine de la milice d'Anvers, et consors (M.).

Avec l'évêque d'Anvers, Gaspard Nemius, et l'abbé de Tongerloo, Augustin Wichmans, Philippe eut des difficultés au sujet du droit de faire des plantations d'arbres dans les seigneuries de Broechem et d'Oeleghem. Les deux prélats possédaient dans ces villages des biens importants et certains droits seigneuriaux. L'évêque invoqua un privilège accordé, jadis, à ses prédécesseurs par la famille des Berthout; l'abbé fit valoir ses droits *uit sekere andere consideratie.* Un accord, intervenu entre les parties le 5 décembre 1650, fut agréé par le roi Philippe, le 17 août suivant [2]).

Le 31 octobre 1651, l'évêque autorisa Philippe à faire dire la messe dans sa chapelle castrale de Broechem [3]). Dans l'église paroissiale de cette localité, celui-ci institua un anniversaire pour sa défunte femme. De ce chef, il assigna, le 10 novembre 1663, la rente de 10 fl. à lui cédée autrefois par sa mère [4]).

Il demeura dans sa place de conseiller de la chambre des comptes jusqu'au 10 mars 1661, *estant le lendemain son fils ...* Jacques ... *succeda en sa place.* Du chef de traitement, dû pour les derniers 69 jours, on lui paya, suivant quittance du 30 décembre 1662, la somme de 373 livres 10 sols [5]).

---

[1]) Il fut échevin d'Anvers, conseiller et maître surnuméraire de la Chambre des comptes, seigneur de Luttéal, etc., et eut pour femme Jacqueline Puteanus, fille légitimée de l'auditeur général Pierre Puteanus, de laquelle il eut postérité. Il mourut en Espagne, après avoir contracté une seconde alliance.

[2]) C, N° 146, f° 150.

[3]) March., p. 176.

[4]) Ibid., p. 186. Dans la même église se célébrait plus tard un anniversaire pour le repos de l'âme de Philippe.

[5]) C. 45874, f° 118.

Depuis, bien que n'étant plus en fonctions, Philippe continua à prendre dans tous ses actes les titres de conseiller et de commis des domaines et finances.

En 1635, les aumôniers en fonctions de la ville d'Anvers firent placer en l'église Notre-Dame, à Anvers, au-dessus de la chambre des aumôniers, une verrière représentant les sept œuvres de miséricorde et les portraits des donateurs. Au-dessous de ces portraits, on lit: Petrus de Haze, Guil. F. Carolus Batkin, Philippus le Roy, Petrus Janss. de Bisthoven huius Urbis Eleemosynarii pio affectu Poni curarunt Anno CIↃ.IↃ.C.XXXV. Les armes de Philippe, sur cette peinture (le Roy écartelé de Hoff; casque, couronne, cimier), sont accompagnées de la devise: Servire Deo rengnare (sic!) est[1]).

Un tableau de l'église Saint-Augustin, à Anvers, orné des armes de le Roy (comme ci-dessus), porte les devises: Servire Deo regnare est. et: Ici Douleur, la hault Bonheur. Ce tableau a été donné à ladite église par Philippe le Roy et Marie de Raet[2]).

Ces époux figurent aussi parmi les bienfaiteurs de l'église Sainte-Gudule, à Bruxelles. Ils contribuèrent largement aux frais de confection d'un tabernacle en argent qui fut placé sur l'autel du Saint-Sacrement de Miracle, grâce aux libéralités de quelques habitants de la ville. Ce tabernacle, disparu maintenant, portait l'inscription: *D. O. M. Populi Bruxel. pietas D. C.;* sur les portes du bas, on lisait: *Domini le Roy L. Bar. de Brouchem V. S. R. J. & Mariae de Raet, eius coniugis.*

La chapelle du Saint-Sacrement de Miracle avait été l'objet d'autres largesses de la part de ces époux. Ils avaient fait don, entre autres, d'une couronne ornée des portraits des *douze premiers empereurs d'Autriche* et portant, à l'intérieur, une longue inscription [3])

---

[1]) J. F. I, 729.

[2]) J. F. IV, 255. Voyez plus loin les devises du monument funéraire des deux époux.

[3]) Cette inscription a été reproduite par J. A. Rombaut, *Het verheerlijkt of opgehelderd Brussel.* I, 144. Le donateur est nommé: *Nob. Vir D. Philippus le Roy D. de Ravels & Jacobi Praesidis filius.*

latine. Ce cadeau fut accepté par Guillaume Brant, chanoine et trésorier de l'église, et le chevalier François de Dongelberghe, seigneur de Herlaer, Zillebeke etc., bourgmestre de Bruxelles et membre de la fabrique de l'église. Dans l'acte qui fut dressé à ce sujet, le 15 novembre 1638, ils promirent de placer cette couronne, aux grands jours de fête, sur le tabernacle du Saint-Sacrement de Miracle, de faire dire une messe solennelle en l'honneur du Saint-Sacrement et une messe annuelle, à perpétuité, pour le bonheur des époux ici bas et, après leur mort, pour le salut de leurs âmes [1]).

A Bruxelles, Philippe résidait rue d'Isabelle; cela est prouvé par l'obituaire de Sainte-Gudule [2]).

L'année 1648 fut pour lui et sa femme une année de dures épreuves: ils furent frappés dans leurs plus chères affections par la perte de trois enfants [3]).

Les portraits des époux furent peints par Van Dijck. D'après une note trouvée dans les papiers de notre famille, ils faisaient partie de la galerie de M. H. van Havre, vers le milieu de ce siècle. Le portrait de Marie de Raet aurait été vendu 4000 florins, mais la note ne porte ni quand cette vente eut lieu, ni les noms du vendeur et de l'acheteur. Dans la liste des portraits que Vorsterman fut appelé à exécuter d'après Van Dijck, et peut-être sous les yeux du peintre, dit M. Henry Hijmans, il est une planche qui doit surtout attirer notre attention. C'est le portrait de Philippe Le Roy, seigneur de Ravels [4]). Vorsterman n'avait-il point répondu à l'attente de Van Dijck? Se montra-t-il fautif aux yeux du person-

---

[1]) *Voor de welvaert van den voornoemden heer gevere ende van Jouffrouwe Maria de Raedt, zijne huijsvrouwe, ende voorspoet ende bewaerenisse van hunne familie, ende naer hunne doot tot laeffenisse van hunne zielen* (régistre aux résolutions; Archives de l'église Sainte-Gudule). Si la femme de Philippe est qualifiée de *jouffrouwe*, et non pas de *vrouwe*, c'est qu'il n'était pas encore chevalier alors.

[2]) Inscriptions de 1647 et 1648.

[3]) L'obituaire ne renseigne pas les noms de ces enfants: pour les deux premiers, il porte seulement: *un enfant*, pour le troisième: *une fille de Mr. le Commis le Roy*. Les enterrements eurent lieu le 20 février, le 31 Mars et le 10 novembre.

[4]) Weber, p. 125; Wibiral, No. 167.

nage dont il était chargé de reproduire les traits? Comment le savoir? Il se fit pourtant que l'œuvre — d'ailleurs remarquable et signé de lui [1]) — n'eut qu'un tirage borné dans son état primitif et qu' un autre graveur, Paul Pontius, fut appelé à refaire la tête en conservant, pour le surplus, tout le travail de son prédécesseur. Le monogramme de Vorsterman disparut et le nom de Pontius seul fut inscrit au bas de la planche. Enfin, au quatrième état, sous les mots: *Philippus Le Roy, Dominus de Ravels artis pictoriae amator et cultor*, l'on inscrivit la date 1631 [2]).

Quelques exemplaires de l'ouvrage de Jacques le Roy: *Castella et praetoria nobilium Brabantiae*, etc. [3]) contiennent, comme frontispice, un beau portrait de Philippe, père de l'auteur. Ce portrait fut gravé, en 1648, par Paul Pontius, d'après une peinture du célèbre Anselme van Hulle qui ne recula pas devant l'œuvre immense de peindre d'après nature tous les plénipotentiaires réunis à Munster pour le congrès de 1648 [4]). En-dessous de la gravure, on lit: *Anselmus van Hulle pinxit Hagae Comitis. Paulus Pontius sculpsit, accessit Privilegium Caesareum. Cum privilegio Regum, et Hollandiae ordinum 1648.* Ce portrait est orné des armes du personnage (comme ci-dessus), avec la devise: Servire Deo regnare est. En-dessous, il y a:

PHILIPPUS LE ROY EQUES AURATUS
DOMINUS DE RAVELS, BROECHEM ET OELEGEM,
PHILIPPO IV HISPANIARUM ET INDIARUM REGI
A CONSILIIS, SUPREMIQ. PER BELGIUM AERARII ASSESSOR
NEC NON PENES UNITAR. INFERIORIS GERMANIAE
PROVINCIAR. ORDINES AD PACIS NEGOTIUM
PROMOVENDUM DEPUTATUS.

---

[1]) Le monogramme du maître se voit dans le fond vers le haut de la droite.

[2]) Henry Hijmans, *Histoire de la gravure dans l'école de Rubens.*

[3]) Edition de 1699.

[4]) Anselme van Hulle († en 1665, à Gand), appartient à l'école flamande; élève de G. de Craeyer. Il s'établit en Hollande où il se fit une réputation telle que le prince Frédéric-Henri l'attacha à sa personne et l'envoya à Munster, pour y peindre les portraits des plénipotentiaires qui assistèrent au traité (Ad. Siret, *Diction. hist. et raisonné des peintres*).

Un autre portrait de Philippe fut gravé par A. van Dijck [1]; un quatrième par P. Aubry dans sa collection des Pacificateurs.

Les traits de Philippe nous ont été transmis encore par une médaille, gravée, en 1656, par Adrien Waterloos. Elle a été reproduite par Gérard van Loon, dans son célèbre ouvrage: *Beschrijving der Nederlandsche Historipenningen*, II, 2e partie, p. 302. A la face, on voit le buste en profil à gauche; sur la tranche du bras, on lit: Aet. 60. Légende: PH˙ LE˙ ROY˙ EQ˙ BANN˙ D. DE˙ BROVCHEM˙ Z˙ REGIS˙ SUPR˙ AERARY˙ A˙ CONS˙ Devant le buste le monogramme du graveur: A W A˙ F. Au revers: écu, écartelé de le Roy et de Hoff (*coupé*), accosté des deux bannières de Philippe, soutenues par un ruban ondoyant et formant un nœud gracieux au-dessus de l'écu; au haut, un listel avec cette inscription: MAIS˙ LE˙ ROY˙ SESIOUIRA EN˙ DIEV˙ PS. LXII˙; au bas, un autre listel avec la devise: SERV˙ DEO˙ REGNES. C'est à tort que Van Loon place cette médaille en 1647.

Dans un article, intitulé *Recherches numismatiques* [2], M. Alph. de Witte, bibliothécaire de la Société royale de numismatique de Belgique, nous apprend qu'elle est en argent et que le cabinet royal de La Haye et M. E. van den Broeck, à Bruxelles, en possèdent des exemplaires.

Le savant auteur joint à sa notice une repoduction de cette médaille. Ce qui rend ce petit travail particulièrement intéressant, c'est la description d'une pièce en bronze coulée, fort curieuse que possède M. de Witte. Cette pièce a pour face celle de la médaille de Philippe le Roy; au revers, elle présente ... *le sceau des échevins de Broechem,* tel que nous l'avons reproduit plus haut [3]. C'est là,

---

[1]) Voyez H. Hijmans, op cit.; *le Bibliophile Belge, XII,* 1877, p. 194 et 197.

[2]) *Revue belge de numismatique,* 1890. Comp. la même revue, 1855, et J. DIRKS, *Penningkundig Repertorium* (*Navorscher,* 1881, p. 19).

[3]) La légende de ce revers-sceau est, en effet: S. PHIL. LE ROY, EQ. D. DE BROECHEM. EE OELEGEM. ET SCAB(inorum). IBID(em). Jacques le Roy avait du reste déjà reproduit ce sceau scabinal de Broechem, dans sa *Notitia Marchionatus S. R. J.*

en vérité, un monument numismatique unique dans son genre et il serait intéressant d'en rechercher l'origine [1])!

Dans le chœur de l'église Sainte-Gudule, il existait, autrefois, dans une des balustrades, une colonnette en cuivre aux armes de Philippe le Roy [2]). *(A suivre).*

Ontvoering van een Admiraalszoon uit Antwerpen, 27 Juni 1573 (XLI, 15). — Deze gebeurtenis schijnt niettemin een historischen achtergrond te hebben. Op aanwijzing toch van Prof. Dr. H. G. Kleijn, [3]) las ik bij Van Meteren (fol. 66, Holl. uitg. van 1599) het volgende:

„De Vlissingers te water meest meester zijnde, hebben den XIIIJ Januario Anno MDLXXIIJ haer verstout voor de Stadt van Antwerpen gepoocht Schepen te halen die sy vry wech voerden, ja eenige hebben de lieden tAntwerpen snachs van den bedde ghehaelt, ende ghedwonghen sonder spreken met haer uit de Stadt te gaen, twelck gheschiede eenen Joost Abt oudecleercooper, die sy tot Vlissinghen voerden, ende aldaer rantsoeneerdē. Sy hebben desghelijcken het soonken van Bouwen Eewouts Admirael, die Eewout Pietersen Worst was ghesuccedeert, tAntwerpen wt den huyse vanden Schoutet genomen, daer het als ghevanghen bewaert

---

[1]) M. de Witte a été victime des ouvrages généalogiques quant à la filiation de Philippe le Roy. Rappelons, à propos de la lettre susmentionnée du prévôt Morillon au cardinal de Granvelle, qu'elle semble faire allusion au mariage de Jacques Ier avec Anne Gommersbach. Quoi qu'il en soit, elle ne peut avoir trait au mariage de Jacques II avec Elisabeth Hoff, comme le dit M. de Witte, pour la bonne raison que ceux-ci n'ont jamais été mariés. Nous aurions été heureux de découvrir la missive de Morillon à du Blioul, pour avoir le mot de l'énigme. Les recherches que nous avons faites à cet effet à la Bibliothèque royale de Bruxelles, de même que nos démarches à Malines, à Turin, à Besançon et à Madrid, n'ont pas donné de résultat. Le savant archiviste général du royaume, M. Ch. Piot, ne possède pas, sur ce point, d'autres renseignements que ceux publiés dans sa *Correspondance du Cardinal de Granvelle.*

[2]) Bibliothèque royale, C. G., manuscrit N° 1554, f° 49, et Christijn, *Basilica bruxellensis.*

[3]) Hetzelfde berichtte ook de hr. G. P. Roos te Pas-de-Calais.

wert, ende voerden hem bij schoonē dage wt de stadt na haer Schepen."

Van Meteren plaatst dus den tijd der handeling in Januari, terwijl onze Duitsche zegsman 27 Juni noemde. Aan Bouwen Ewoutsz. heb ik niet gedacht: 1°. omdat hij, een eenvoudig burgerman, m. i. zijn zoon niet te Leuven onder den adel zal hebben laten opvoeden; 2°. omdat hij in Juni 1573 reeds overleden was. RED.

OUDHEIDKUNDE.

Tronje (XL, 28; 635). — De Troja-Xantenquaestie is, naar mijn gevoelen, oordeelkundig behandeld door Dr Franz Fiedler in zijn „Geschichten des Landes am Nieder-Rhein." Hij schrijft pa 112: „Na Attila's tijd bleef aan de uit de ruïnen van Vetera en Colonia Trajana verrezen stad Xanten, de herinnering gehecht der Romeinsche overheersching, niet slechts in vele oudheden, maar ook in den naam. De benaming Vetera verviel; want dat het Dorp Virten er een naklank van behield, is niet waarschijnlijk; alleen ontstond uit de vervalsching van den naam Trajana in Trojana [1]) de nog tot in de 15de eeuw op munten en in oude geschriften gebruikelijke benaming Troja Sanctorum [wegens den heiligen Victor en zijn volgers], of Troja Sancta, of Francorum Troja, in een oud Lied: „Lüzzelen Troja", d. i. Klein-Troja [2]); uit Sancta werd Santen.

[1]) Teschenmacher in zijne „Annales Cliviae" schrijft: „Cum igitur constet oppidum Zanten, quod ex ruinis Veterum, vicinaeque iis Coloniae emersit, in historia hymnoque de Victore nec non in vetustis, tum Latinis, tum vernaculis litteris inibi asservatis, modo Francorum, modo Sanctorum Troia, item „Klein Troijen" vocetur; monumentum insuper sepulchrale Trajanensis cujusdam civis mentionem faciens, ibidem extra portam, qua Cliviam itur, non ita pridem effossum sit, Coloniam certe Trajanam, indicato jam loco olim stetisse nullus quidem dubitaverit."

[2]) Mone, de oudheidkundige, zegt: „Santen, Siegfried's woonoord, is licht te vinden; het was de stad Xanthen. Zij is in de Sagen beroemd, en heet gebouwd te zijn onder den Trojanervorst Franco."

De naam Troja doet ons denken aan eene oude sage bij Tacitus en Ammianus vermeld, volgens welke na Troja's val, verdreven Grieken of Odysseus naar Gallië zijn gekomen, en open landen aan den Rijn in bezit namen. Ook Duitsche, inzonderheid Frankische overleveringen, klimmen op tot Troje, van waar Othin zoude zijn uitgegaan. Deze oude verhalen der Duitsche volkeren doelen op hun vroegere stamgenooten in Azië. De Franken roemden er op, van de Trojanen af te stammen; zij beweerden, dat Francus, Hector's zoon, Xanten bouwde, hetwelk eerst Troja, Colonia Trojana, en dan naar de rivier Xanthus, het eigenlijke Troja door de sage naar den Rijn verplaatst zijnde, Xanten werd genoemd, vanwaar de schrijfwijze Xanten in plaats van Santen, gelijk het heet in het Nibelungenlied." [1]).

Arnhem. A. VER HUELL.

Uit den Franschen tijd. — De beide prijslijsten, stomme, maar toch veelzeggende getuigen van den druk, waaronder onze vaderen nog geen tachtig jaren geleden zuchtten, dunken mij belangrijk genoeg om ze voor de lezers van dit tijdschrift te doen afdrukken, en behoeven weinig verklaring. De eerste is een gedrukte lijst, die in de winkels zal zijn opgehangen en die de prijzen aangeeft, waartoe de koloniale twee maanden na de geheele inlijving der Nederlanden bij het groote Keizerrijk reeds waren gestegen. Het zij genoeg er aan te herinneren, hoe met die inlijving alle oogluiking bij de uitvoering van het continentaalstelsel ophield. Napoleons decreet van den 21en Nov. 1806 had niet alleen allen handel en verkeer met Engeland verboden, maar tevens een verordening van het Britsche ministerie uitgelokt, waarbij elk neutraal schip, dat een haven van Frankrijk of van zijne bondgenooten uitliep, voor goeden prijs werd verklaard. Hoeveel te meer een schip onder de vlag van een dier bondgenooten zelf!

Het decreet van Berlijn werd door dat van Milaan nog verscherpt, terwijl in 1810 het toltarief voor alle koloniale waren een inkomend

---

[1]) Volgens de kaart in Hermann Müller's „Lex Salica" strekte het Nibelungenland zich uit van de Sambre tot den IJsel.

recht van 50 % bepaalt. Het decreet van Fontainebleau (19 Oct. 1810) gelastte ten slotte het verbranden van alle Engelsche vaartuigen in de van Frankrijk afhankelijke Staten.

De tweede lijst is van de hand mijns grootvaders. Men schreef den 24 Oct. 1812. Nog was men niet overtuigd, dat Rusland niet voor Napoleons overmacht zou moeten bukken. Althans men hechtte geen geloof aan de losse geruchten, die voorspelden, dat van het verlaten en verbranden van Moskou, de vernietiging van de immense legermacht en daarna van Frankrijks opperheerschappij zou uitgaan. Een maand later was de overtocht over de Beresina een feit, en zag men in, dat die geruchten waarheid spraken.

PRIJS-COURANT.

MET DE BELASTING VOLGENS TARIEF,
ZOOALS MET DE MAAND SEPTEMBER 1810, DE ONDERSTAANDE
COLONIALE WAAREN IN DE WINKELS KUNNEN
VERKOCHT WORDEN.

Beste gebrande Coffy. . . .	44 st. 't ℔
Beste rauwe Coffy	38 st. 't ℔
Hysan Thee.	6 gl. 't ℔
Groene Thee.	4 gl. 't ℔
Souchon Thee	4 gl. 't ℔
Swarte Thee met verhooging van.	10 st. 't ℔
Brood-suiker na qualiteit	38 à 40 st. 't ℔
Blanke Candy.	52 st. 't ℔
Ordinaire witte Candy . . .	48 st. 't ℔
Geele Candy.	44 st. 't ℔
Bruine Candy	36 st. 't ℔
Witte Stampsuiker na qualiteit.	38 à 40 st. 't ℔
Blanke Basterd	34 st. 't ℔
Geel Basterd	32 st. 't ℔
Bruin Basterd.	28 st. 't ℔
Siroop	12 st. 't ℔
Carolina Rijst, na qualiteit	7 à 8 st. 't ℔
Cylon Caneel	14 gl, 't ℔
Chineese Caneel	5 gl. 't ℔
Nooten muscaat	44 gl. 't ℔
Fouly.	44 gl. 't ℔
Nagelen.	5 gl. 't ℔
Bruine Peper	38 st. 't ℔
Piement.	2 gl. 't ℔

AMSTERDAM 24 OCTOBER 1812.

PRIJZEN DER EFFECTEN.

Inschr. g. Certific.	2½ %	12¼ à 12¾ %	d°. Moute Napol.	5—	63½ à 64
do. do.	3—	14¼ „ 14¾	d°. Napels.	5—	48 „ 48½

Inschr. g. Certific.	3½—	16¼ à 16¾
d°. do.	4—	18½ „ 19
d°. do.	5—	23¼ „ 23¾
d°. do.	6—	28 „ 28¼
Certific. 30 Mill 1808	7—	14¼ „ 14¾
Jaarrenten Negot 1804.		11¼ „ 11¾
Domein Bonds.	4—	47 „ 47¼
Certif. fransche fondsen.	5—	77½ „ 78

Obl. Rusland.	5—	26 à 28
d°. Weenerbank.	5—	18½ „ 21
d°. „	4—	15½ „ 17½
Weener Certif.	5—	18¼ „ 18¾
Obl. Spanje Neg. 1807	5½—	9½ „ 10
d°. Zweden.	5—	19¼ „ 20¼
d°. Pruissen.	5—	53¾ „ 54¼

Het Bankgeld 3⅞ à 4% Agio —

Utrecht. J. J. JANSEN.

Huwelijksgebruik. — Onlangs werd in eene Zuid-Hollandsche stad een huwelijk voltrokken. Onder de daarbij aanwezige familieleden was een Engelsche dame van goeden huize, uit Londen, die, toen de jeugdige echtelingen de woning van de ouders der jonge vrouw verlieten tot het doen van een huwelijksreisje, hen bestrooide met eenige handen vol droge korrels ongekookte gepelde rijst. Welke is de beteekenis van dit Engelsche gebruik?

S. V. N.

Fonds „De witte Poedel". — Lodew. de Bas was geh. met Cornelia Eliana Reaal, dochter van P. Reaal en Anna Huydekooper v. Maarseveen. Deze Pieter R. in 1683 Raad en in 1685 Schepen van Amsterdam, was de zoon van Hendr. Reaal en Sara Hinlopen en kleinzoon van P. Reaal, in 1609 Schepen, en van Wendela Oetgens v. Waveren, eene dochter van Frans Oetgens v. Waveren en Alida v. Hove v. Zeyl, tante van den Stichter van het fonds van Jacob v. Hove v. Zeyl, bijgenaamd: „fonds de Witte Poedel". — Men vraagt of het fonds „de Witte Poedel" nog bestaat en zoo ja, wie de bestuurders zijn en waaraan het den zonderlingen naam van „Witte Poedel" heeft te danken? SP.

Influenza. — Dat deze ziekte reeds in 1780 voorgekomen is, blijkt uit het volgende werkje, dat mij onlangs op de Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek in handen kwam: „De | Bij-lichter | , zijnde eene | uitgewerkte verhandeling | over de | Influenza, | dat

is: | Publieke Verkoudheid. | (Om te dienen tot een ophelderend Aanhangsel voor de | Lantaarn van 1800 door denzelven Auteur P. van Woensel, M. D. [enz] | . Te Amsterdam | In 't Nieuwe Licht."

In dat werkje wordt gezegd: „Ik zal u herinneren, dat nu twintig jaaren geleeden, juist toen de Noordelijke Winden ook zo den beest speelden, dezelve ziekte het meerder getal der Europeaanen bitter kwelde. Mijn Heemel! 'er was geen einde aan het hoesten, aan 't kugchen."

's-Hage. MR. C. BAKE.

Los Encartaciones (XL. 639). — Encartacion beteekent, volgens Quintana, opschrijving der belastingschuldigen, alsmede vazalschap en een dorp etc. dat zich een heer kiest.

Anteiglesia is, volgens denzelfde, niet alleen kerkportaal, maar ook dorpskerk, dorp, kerspel.

Den Haag. J. C. DE R.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

ONDERTROUWACTEN [1]) VAN PREDIKANTEN.

UIT DE „TROUWREGISTERS" DER GROOTE KERK TE 'S-GRAVENHAGE

MEDEGEDEELD DOOR

FRED. CALAND.

In de Dietsche Warande, nieuwe reeks, dl. V (1886), zegt bl. 121 J. H. Hofman Pz., bij: zijne Sprokkels van het terrein der Genealogie: „een verloren sprokkel, op zijn juiste plaats gebracht, kan menigmaal een schakel worden, die eene gansch verbroken keten weer aan elkander verbindt. Dit bewoog ons, als het zoekend oog

[1]) De enkele keeren voorkomende 2e datum is die van trouw.

een nuttigen sprokkel ontmoette, hem op te rapen, om dien zelf te gebruiken of aan anderen mede te deelen." Bij 't doorzoeken van bovengemelde registers sprokkelde ik de volgende akten, waarvan eenige door mij konden worden gebruikt en vermoedelijk anderen dienstig zullen zijn.

25 Maart 1618. Asueris van der Poll, j.m., pred. te Slupick met Jonkve Margaretha de Graeff van Burick, won. tot Heusden.

17 Febr. 1619. Nic. v. Dam, (N. Dammius uit Goeree, vroeger hier) oud-pred. won. hier, en Maria v. Cuylenburch, wede, Anth. Mijs, won. Utrecht.

10 Nov. 1619. Corn. Jacobsz. Pelanen, pred. te Charlois, j.m. van Leiden, en Aeltje Gerrits v. Hetenhuyse, j.dr., won. Leiden.

8 Dec. 1619. Abrah. Speckius, pred. te Willemstad, en juffr. Petronella v. Steenhuysen, j.dr. won. hier.

23 Aug.—6 Sept. 1620. Florentius à Middelhoorn, pred. te Kamerijk, j.m., en Anna v. Straetsen, j.dr. won. hier.

20 Nov. 1622. Hugo Beyens, pred. alhier, wedr., en Maria Adriaens dr., v. Schoonhoven, j.dr. won. te Amersfoort.

11—28 Oct. 1626. Abrah. Swalmius, pred. in de Ketel, en Martha de Belois, j.dr., won. hier.

1—22 Nov. 1626. Michiel Claerenbeeck, pred. uit Gelderland, j.m., en Cornelia Pouwels v. Nierop, j.dr., won. hier.

23 Juni 1630. Georgius Hammius, j.m., van Gorkum, pred. te Wadenoy en Drumdt, en Anneken Lourens Modeus, j.dr., van Utrecht, won. hier.

8 Dec. 1630. Laurentius Modeus, pred. (alhier), wedr, en Anna Bouwens v. der Houve, wede Pompejus Apeus, juwelier hier, won. Voorburg.

4—25 Jan. 1632. Gamaliell Day, Eng. pred., en Anna Cocqs, wed. Herry Lamborné, beide wonende hier.

17 Juli 1633. Wilhelmus Pistorius j.m. uit Gulikerland, voor desen pred. van Phernambuco en Maria van Schoonhoven, wed. Hugo Bejerus, in zijn leven mede pred., b. won. hier.

19 Maart 1634. Petrus Vligerius, wedr, pred. te IJsselstein, en Catha v. der Plas, wede Guilhelmo Verhouve, pred. alhier.

17 Mei 1637. Bartholomeus v. Renterghem, pred. der Hoochduitsche gem. alhier, wedr, en Catha Mens, wede Wijgand Paaff.

25 Maart—11 Apr. 1640. Corn. Triglandus, pred. alhier, en Joanna Hallingh.

24 Mrt. 1641. Sam. Guldemont, pred. te Krimpen op de Lek, en Margaretha de Hoest, j.dr., van Leiden.

19 Mei 1641. Laurentius Modeus, wedr, pred. alhier, en Sara Jacobs de Vos, wede kapt. Barths Reyniersz. won. Rotterdam.

9 Febr. 1642. Richard Dell, Eng. pred., won. te Breda, en Petronella Laurents j.dr. won. hier.

11 Oct. 1643. Cornelis Poudroijen, pred. op 't fort Crèvecoeur, en Sara v. der Veen, j.dr., won. hier.

27 Dec. 1643—12 Jan. 1644. Cornelis Triglandus, pred. alhier, en Beatrix Snels, b. w. hier.

10—26 Jan. 1644. Tobias Tegneus, pred. alhier, wedr, en Maria v. Heynsbergen, j.dr., b. w. hier.

1 Jan. 1645. Antonie Hulsius, j.m., pred. bij de Waalsche gem. te Breda, en jouff. Agnes Elisabeth Rumpff j.dr. won. Haag.

25 Juni 1645. Arnoldus Genius, j.m., pred. aan de Dusse, en Susanna Vuytters j.dr. van Amsterdam, won. hier.

8 April 1646. Zacharias Streso, j.m., pred. te Meurs, en Margaretha van Polenburch, j.dr. won. hier.

13 Mei 1646. Mr. Malachias Harris, hofpred. van de Prinses Royale, en Jhw. Anna Stanhope.

20 Oct. 1647. Gille Gobert, pred. bij de fransche gem. te Maastricht, en Cath. Moraquin, j.dr., won. hier.

20 Sept. 1648. Johan Carré van Ruttelois, pred. alhier (der Waalsche gem.), en joff. Judith Casteleyn, won. Amsterdam.

8—23 Aug. 1649. Caspar Strelocq (*sic*) [moet zijn Streso], pred. alhier en Anna Humfrey, j.dr., won. hier.

28 Nov.—14 Dec. 1649. Samuel Buceus, wedr, pred. te Waddingsveen, en jo. Maria Padburgh, j.dr., won. hier.

19 Juni 1650. Daniel Pels, pred. te Hoornaer, en jo. Catharina Codde, j.dr. won. hier.

14 Aug. 1650. Reinerus Mulhovius, j.m. van Leerdam, proponent, en Geertruida v. Baren, wed. Alex. Brouwer, won. hier.

14 Aug. 1650. Samuel Balinfort, pred. bij de Eng. gem. alhier, wedr, en Eliz. Bijfirld, j.dr., won. Isselworth bij Londen.

16 Oct. 1650. Franciscus Wyngaers, j.m. pred. (waar ?) en Petronella Melis, j.dr., won. hier.

16 Oct. 1650. Dr. Malchias Harris, pred. in de Eng. taal ten dienste van H. Kon. H. Prinses v. Oranje, en Maria Chadborn, wede Laurens Facet, b. w. hier.

13 Nov. 1650. Joh. Rogiers wedr, pred. te Zierikzee, en Joha Boey van Zierikzee, won. hier.

31 Aug.—30 Sept. 1653. Emanuel Nieuwentyt, j.m. beroep. pred. te Graffdijk, en Sara Demleville, j.dr., b. w. hier.

15 Maart 1654. Philips Diodaty, pred. bij de Waalsche gem. te Leiden, j.m. van Genève, en Eliz Francken, dr. van Sebastiaan v. Dordrecht, won. hier.

8 Nov. 1654. Isacus de Winter, wedr, pred. te Puttershoek, en Maria Panhuys, won. hier.

14 Febr. 1655. Corn. v. Vliet, pred. te Niervaart gez. Klundert, j.m., en Geertruida Coenen, j.dr., won. Dordt.

31 Oct.—17 Nov. 1655. Tido Dammius, pred. te Heukelom, en Maria Verloo, won. hier.

2 April 1656. Isaäcus Gromme, pred. bij de Waalsche gem. te Leiden, en Cornelia Suggeraet, won. te Wassenaer.

17 Juni 1657. Jacobus Ravius j.m. van hier, pred. te Giesen, en Machtelina Leeuwevelt, j.dr. geb. en won. te Woudrichem.

24 Febr. 1658. Petrus v. Poelgeest, pred. te Almkerk en Emmerinckhoven, en Anna v. Beurderen, wed. dr. Wilh. v. der Lee, won. hier.

2 Juni 1658. Antonie v. Oostrum j.m. geb. hier, pred. te Wateringe en Adriana v. der Does, j.dr. b. won. te Wateringen.

3 Nov. 1658. Regnerus Hachtingius, pred. te Leeuwarden, en Christina Tegrejus j.dr., won. hier.

23 Nov. 1659. Justus Geestranus, pred. bij de Remonstr. gem. te Amersfoort, j.m., en Anna v. Maarloop, j.dr., won. Amsterdam.

8 Febr. 1660. Isaac Daesdonck, pred. te Scheveningen, en Anna Van Oostrum, j.dr., won. hier.

1 Aug. 1660. Philips v. Limborgh, pred. (bij de Remonstr. gem.) te Gouda, j.m., en juffr. Elisabet v. Sorgen, j.dr., won. hier.

6 Febr. 1661. Henricus Haeck, pred. te Mijnsheerenland v. Moerkerken, en Adriana Houckwater, won. hier.

11 Sept. 1661. Theodorus Colvius, pred. te Hulst, en juffr. Agnes v. Schade, won. hier (*Nav.* XXXII, 489.)

16 Juli 1662. Nicol. Wassenberch, pred. te Hauwert, en Elisab. Bosch, j.dr. van Haarlem, laatst gew. hebbende hier.

3 Sept. 1662. Tobias Tegneus, pred. alhier, en Eliz. Steuver, wed. van Joh[s] Verhoeve.

29 Oct. 1662. Nic. Stermont, pred. te Niervaart gez. de Klundert, en Cornelia Laserve, j.dr., b. won. daar.

6 Mei 1663. Joh. Thielenus, pred. te Goes, en juffr. Arnoldina v. Beaumont won. hier.

26 Aug.—12 Sept. 1663. Ludovicus Streso, pred. te Vianen, en Adriana Brand, won. hier (*Nav.* XXXII, 491).

11 Nov. 1663. Joh. Godtschalck, pred. in De Rijp, en Constantia Schuylius, won. hier.

16 Jan. 1667. Adrn. Cambier, pred. te Renswoude, en Elisabeth Noorwits, won. hier.

23 Jan. 1667. Jac. Kuchlinus, wed[r], pred. en prof in de Grieksche taal te 's Hertogenbosch, en Magd[a] Besemers, j.dr., won. hier.

6 Nov. 1667. Daniel de Lobell. pred. te Crèvecœur, en Philippina v. Blanckenoord, won. hier.

11 Dec. 1667. geh. . . . . . . Nettenius, pred. te Barlen, en Machtelina v. Wouw.

10 Juni 1668. Joh. Heinsius, pred. te Loosduinen, en Roelandina la Porte, won. hier.

2 Sept. 1668. Hermanus v. der Linden, wedr, pred. alhier, en Jacobina v. der Hulst, wede Leonard v. der Meulen, b. w. hier.

24 Febr.—13 Maart 1669. Gillelmus Visch, j.m., pred. van de Hey (te Terheide?), [1]) beroepen te Spanbroek en Opmeer, en Anna Marga Lamotius, j.dr., won. hier.

19 Mei 1669. Gerardus Haeck, j.m., pred. te Outshoorn, en Maria v. der Poel, j.dr., won. hier.

11 Aug. 1669. Martinus Alo Harlingen, j.m., pred. te Renswoude, en Susanna Salden, j.dr., won. hier.

25 Aug. 1669. Petrus v. Baelen, pred., j.m., won. hier, en Eva Tonnemans, j.dr., won. te Amsterdam.

17 Nov. 1669. Michiel Henricx, pred. te Ter Heyde, en Magdalena v. der Heyde, won. hier.

8 Dec. 1669. Joh. Walraven, wedr, pred. te Baartwijk en Elshout, en Susanna Harel, j.dr., won. hier.

21 Sept. 1670. Joh. Anthonius Tronchinus, professor te Francker en Hendrina Coy,won. hier.

1 Febr. 1671. Lammertus Ente, pred. te Rijswijk in land v. Altena en Petronella Hovijn, j.dr., won. hier.

12—29 Juli 1671. Abrmus Bredius, pred. te Pynacker en Maria Balde, won. hier.

23 Aug. 1671. Thaddeus de Lantman, pred. alhier en Marga. van Brienen, won. te Utrecht.

18 Oct. 1671. Ludovicus Suggeraet, pred. alhier en Johanna de Man, j.dr., won. te Dordt.

28 Feb. 1672. Johannes Schelhamer wedr. pred. bij de Luthersche gem. alhier, en Susanna Schelnecker, wed. Hendrik Wiggers v. Veerten, b. w. hier.

22 Mei 1672. Franç. Maurice Marchal, j.m., pred. bij de Waalsche gem. te 's Hertogenbosch en Magtelina Lauwick j.dr., won. hier.

22 Mei 1672. Franç. Symon, j.m., pred. en Anna Cheljé, wed. Alexr. la Fontayne b. w. hier.

---

[1]) Zoo ja, dan moet hij eenige maanden later van daar vertrokken zijn, want 17 Nov. deszelfden jaars komt straks Michiel Henricx als pred. te Terheide voor.
JAC. A.

Toen hij huwde, was hij reeds beroepen te Spanbroek, zoodat hij in Maart of April 1669 vertrokken zal zijn. F. C.

2 Oct. 1672. Jaques Galjaert, pred. bij de Waalsche gem. te Leiden, Dr. in theol. en philos., en Joh^a^. de Renaudt w. hier.

22 Jan. 1673. Joh. Pittius wed^r^. pred. te Rockanje, en Debora Marchier, j.dr. won. hier.

14 Mei 1673. Willem Schuyfhil wed^r^., procureur en Magdalena v. der Heyde, wed. pred. Michiel Henricx, b. won. hier.

14 April 1674. Phenicx Piela, pred. bij de Waalsche gem. te Rotterdam, en Charlotta Maria de Berchevel de Blaquy, won. hier.

12 Aug. 1674. Joh. Rulicicius, pred. te Berkel en Anna Buys, w. hier.

23 Dec. 1674. Gabriel van (de) Weteringe, pred. te Vreeland en Anna Margaretha van Oirschot, w. hier.

23 Juni 1675. Gerard Brant, wed^r^. pred. Remonstr. gem. te Amst. en Catharina van Sorgen, j.dr. w. hier, geh. 14 Juli in H. duitsche kerk.

12 Jan. 1676. Daniel de Maretz wed^r^., pred. bij de Waalsche gem. alhier en Anastasia Geertruida Huygens, won. Arnhem.

5 April 1676. Henricus Cordes, pred. van de Augsb. confessie (Luthersch) en Maria Appelboom, b. w. hier.

12 Juli 1676. Joh. Braadt, pred. te Wateringe en Antonia Vasterick geb. van Tiel, won. hier.

13 Sept. 1676. Leonard van Rijsse wed^r^., doct. in theol. en pred. te Heusden, en Geertruyt Coenen, wed. Melchior van den Kerckhoven w. hier.

9 Mei 1677. Mr. Joh. v. Dordt, wed^r^., van Maria Parent, pred. te Goes, en Anna Gruywaerts, wed. Joh. v. Stapelen, gewoond hebbende hier.

13 Juni 1677. Johannes Guillermet, pred. te Abbenbroek en Cath^s^. Donck, j.dr. geb. en woonachtig hier, geh. 29 Juni Nieuwe kerk.

25 Juli 1677. Nicolaas v. Bremen, pred. te Ter Heyde en Agatha de Bruyn j.dr. won. hier.

15 Mei 1678. Jacobus de Graeff, j.m., geb. alhier, pred. te Oost-Duiveland (Bruinisse) en Joh^a^. Colijn j.dr. geb. en won. alhier.

16 Oct. 1678. Jac. Coccius wed^r^, oud-pred. van Molenaarsgraaf, won. Dordt, en Maria v. Sevenhoven wed. Corn^s^ Oly, won. hier, geh. 3 Nov. in H. duitsche kerk.

22 Jan. 1679. Joh. Spitrius, pred. der Augsb. Confessie (Luthersche gem.) alhier, en Eliz. Prot won. Amst^m^.

17 Dec. 1679. Simon Jodocus Kruger wed^r^, pred. te Berkel en Anna de Necker wed^e^. Ant. v. der Berck, won. hier.

19 Mei 1680. Ernestus Viglius pred. te Marum en Nieukerk (Friesland) en Gratia Susanna Meytens, won. hier.

1 Sept. 1680. Joh. v. der Slaet (Slaert) wed^r^, pred. te Hulst en Constantia Streso. j.dr. w. hier. (*Nav.* XXXII, 490).

3 Nov. 1680. Ludovicus Zuggeraet, pred. alhier en Cath[a] v. Zeebergh, wed. pred. Joh[s] Baerssenburgh, won. Dordt.

17 Aug. 1681. Daniel Pels, geb. hier, wed[r], pred. waar? en Susanna André (sic) van der Hoolck, geb. v. Utrecht, b. w. hier.

12 Oct. 1681. Guill. Saldenus wed[r], pred. alhier en Clara Raevens j.dr. b. w. h.

12 Oct. 1681. Joh. v. Ouwenaller j.m., pred. te Wilsveen en Stompwijk en Eliz. Dudijn j.dr. geb. en won. hier.

2 Nov. 1681. Gosenius van Nyendael, pred. bij de Remonstr. gem. alhier en Elisabeth v. Velsen b. w. hier.

21 Maart 1683. Hend. Troyen wed[r], pred. alhier en Agatha Welhoek, wed$_e$. Arnoldus Bornius, in leven pred. te Alkmaar. — Attestatie geg. 4 April.

24 Oct. 1683. Joh. Vollenhoven, pred. alhier, en Cath[a] Rooseboom wed. Secr. Johan Goethals b. w. hier.

24 Oct. 1683. Justus Hurnius j.m., pred. te Kesteren (Gelderland) en Petr[a] Gilles j.dr. won. hier.

18 Juni 1684. Hend. Pontanus, pred. te Lingen, en Helena Gesina Wolffzen, won. hier.

19 Nov. 1684. Abrah. de Leonards, pred. te Dordt, en Hester v. Bergen, wed. kapt. Joh. Sixti, won. hier.

5 Aug. 1685. Otto Brands Swalmius, pred. te Ouwerschie, en Maria Brands won. hier.

20 Jan, 1686. Cornelius de Cranckel, pred. te Veen (bij Heusden), en Anna Maria v. Cuylenburgh, won. hier.

14 Juli 1686. Casper Brandt wedr, pred. bij de Remonstr. gem. te Rotterdam, en Leonora Tongerloo, j.dr., geb. en won. hier.

15 Sept. 1686. Jean Jannet, pred. tot Meaux in Frankr., nu won. Utrecht, en Louise du Houx, geb. omtrent Meaux, won. hier.

9 Feb. 1687. Abrah. Duez, pred. te Koudekerk, en Anna Cath. Heyrmans, won. hier, geh. Leiden 27 Febr.

26 Juni 1689. Roeland v. Aecken, pred. te Wel en Ammelrode (Amerzode), en Maria Hensbroeck, won. hier.

13—27 Nov. 1689. Gerardus Vonck, pred. te Reeswijk, en Constantia de Nijn, won. hier.

10 Sept. 1690. Jodocus Reddingius j.m., pred. te Ophemert, en Machtelina v. Belle, j.dr., won. hier,

10 Sept. 1690. Joh. Philippus Faber, hofprediker te Oranjewoud, en Susanna Maria Borghart, j.dr., geb. en won. hier.

15 April 1691. Pieter du Noyer, wed[r], gevlucht Fransch pred., won. te Amst[m], en Louisa Mont Sorbier, won. hier.

31 Aug. 1692. Petrus Heyblom, geb. te Amst$_{m}$, pred. te Nieuw-Loosdrecht en Magdalena Jacoba Coelemey, w. hier.

7 Sept. 1692. Hend^{k} Temminck, pred. aan den Corendijk, en Corn$_{a}$ Simonides, won. hier.

31 Mei 1693. Jacob Ravens, pred. te Monster, en Anna Ravens, won. hier.

26 Juli 1693. Jacob. Hend. de Vriese, pred. te Leeuwarden, en Geertruida Snevens, won. hier.

2 Aug. 1693. Jacobus v. Cleeff, pred. in de Klundert en Hendrina v. Cleeff, j.dr. geb. en w. hier.

4 Oct. 1693. Joh. Schalcke, wed^{r}, pred. te Charlois, en Maria v. Bronsvelt, won. hier.

14 Maart 1694. Hend^{k} Reinhardt Sohnius, pred. te St. Michielsgestel en Gemonde en Elisab. Cocq van Lunema, won. hier.

18 Apr. 1694. Joh. David Krayes, j.m., pred. te Kassel, land v. Hessen en Geert^{a} Henrietta Vredenrijck, j.dr. geb. en w. h.

19 Sept. 1694. Arnoldus Henricus Sagius, pred. te Rosendaal (N.B.), en Elisab. Saldenus, won. hier.

10—17 Oct. 1694. Joh. Mevard, pred. van Z. M. v. Engeland, en Rachel Bongrand (?) j.dr., won. hier.

24 Juli 1695. Coenrades Waghlo, wed^{r}, pred. op de Oude Schans in West-Woldingerland en Geertr^{a} de Wilde, j.dr., won. hier.

24 Dec. 1695—19 Jan. 1693. Joh. de Kempenaer, geb. Amst^{m}, pred. te Bolsward en Geertr. Snevens, wed^{e}. pred. Jacob Hend. de Vriese, geb. en won. hier.

28 Oct. 1696. Nicol. Wiltens, j.m., pred. van Z. M. van Gr. Britt. in de kapel van St. James te Londen en Wyna Berckelbach j.dr. won. hier.

3 Nov. 1697. Petrus Becker, pred. bij Zijne Furst. doorl. v. Nassau Saerbrucken, won. 's Bosch en Anna Beemin (?) j.dr. won. hier.

22 Dec. 1697. Dirk v. der Lit, pred. alhier (Hoogduitsche gem.) en Elisab. Baldina Helvetius, b. w. hier.

7 Sept. 1698. Jac^{s} van Schie, wed^{r}, pred. te Poortugael en Apollonia v. der Krick, j.dr. won. hier.

26 Oct. 1698. Paulus Claypool, wed^{r}, pred. te Sillaershoek en Cornelia v. Deutecom, j.dr. won. hier.

21 Juni 1699. Adam Visser, pred. te Noordwijkerhout, geb. Haarlem en Marg^{a} Laurentius j.dr. geb. en w. hier.

12 Juli 1699. Pierre Galafres, pred. bij de Waalsche gem. te Leiden en Maria Olivier j.dr. won. hier.

13 Sept. 1699. Bartholomeus v. Velsen, pred. in de Beest, gewoond hebbende hier en Maria v. Ostade j.dr. won. Haarlem.

(*Wordt vervolgd*).

Dekama's en andere Friesen te Haarlem in de 15de en 16de eeu. — In het tijdschrift van N. C. Kist en W. Moll, *Kerkhistorisch Archief*, deel I, bladz. 140 (Amsterdam, 1857), is, door de zorg des heeren Kist daar geplaatst, een Necrologium, een boek ter gedachtenis aan overledenen afgedrukt, dat, in handschrift bewaard gebleven, oorspronkelik afkomstig is uit een nonneklooster te Haarlem, daar op ook betrekking heeft, en daar in gebruik is geweest. Het is niet zeker, welk klooster dit geweest zy, onder de velen die in de middeleeuen te Haarlem bestonden. Zeer waarschijnlik echter was dit het klooster der Maagden van Sinte-Margaretha, tot de 3de orde van Sint-Franciscus behoorende — zoo als Profr Kist aantoont. De namen van zusteren in dit convent, van de maters die aan heur hoofd stonden, van heure paters of biechtvaders, van heure voogden, van vele andere geestelike of wereldlike personen die het klooster met hun geld en goed hebben begiftigd, of anderszins daarmede in eenige byzondere betrekking hebben gestaan, zijn in dit gedachtenisboek opgenomen, maand voor maand, volgens den sterfdag. Het handschrift, door verschillende handen geschreven, dagteekent van de 15e en 16de eeu. De namen, daar in vermeld, zijn in menig opzicht merkweerdig en belangrijk voor de wetenschap, vooral in geslachtkundigen, geschiedkundigen en taalkundigen zin.

Onder die vele namen komen ook eenigen voor van Friesen en Friesinnen, die tot het klooster in d'eene of andere betrekking gestaan hebben. Vooral zijn dit namen van personen uit het geslacht Dekama. Twee daar van hebben zelfs als maters aan het hoofd dezer zusteren gestaan. Terwijl ik de aandacht der navorschers in het algemeen op dit belangryke Necrologium, als namenlijst, vestige, meen ik den Frieschen navorscheren in het byzonder van dienst te zijn, met de namen dier Friesen en Friesinnen hier afsonderlik te vermelden, in de volgorde waarin ze in het Memorieboek voorkomen, en er enkele opmerkingen van myne hand by te voegen.

1o. „Barbar Ivodochter, suster ons convents, hoer v. m. s. „ende br." (dat is: haar vader, moeder, zuster en broeder.) 16de eeu. Zie No 7.

2°. „Joffrouw Foeckel Deckama, onse moey." Deze Foekel of Fokel Dekama is mater van het klooster geweest, in het begin der 16de eeuw. — Profr Kist teekent by dezen naam aan: „Ik durf echter niet zeker bepalen of „onse moey" werkelijk een „kloosterlijke titel, dan wel alleen de familiebetrekking tusschen „de gememoreerde persoon en den schrijver of de schrijfster te „kennen geeft. Het meermalen voorkomen van soortgelijke uitdruk-„kingen, als „onse nicht" enz. schijnt zelfs voor het laatst geop-„perde vermoeden te pleiten." Elders in de lijst staat deze Joffrou „Foeckel Deckama", naukeuriger als „Joffer Foekel Dekama" vermeld.

3°. „Jofvrouwe Ide onse nicht ut Vrieslant, daer wy test. of hebben" (daar wy testament, eene gave by uitersten wil, van hebben). Zie N°. 11.

4°. „Dou Sixz onse neef ut Vrieslant syn vader en moeder." 16de eeu. Dit is Douwe Sikkes; een Dekama? De byzonder Friesche mansnamen werden van ouds her als nog heden ten dage, in het Wester-Fliesche Friesland, en verder in Noord-Holland, steeds afgekapt, van hunnen uitgang op *o* of op toonlooze *e* beroofd, en waren daar alzoo in gebruik. Zie Navorscher XXXIX, 109. Deze Haarlemsche naamsform „*Dou Sixz*" voor het volle Friesche „*Douwe Sikkes*," bevestigt het gene ter aangehaalde plaatse in Boekenoogen's *Zaansche Geslachtsnamen* is vermeld.

„5°. Douue Scarde ende yoffrouwe Nedeuer syn husfrou, „Jarich Hottinghe ende joffrou Suabe syn husfrou, bede onse „oude vaderen ende oude moederen, ende joffrou Anna van „Dekema onse suster, Hette Dekema onse broeder, dar wi test. of hebben." *Douue* is de Friesche mansnaam *Douwe*. Hoogst waarschijnlik moet *Scarde* de Friesche maagschapsnaam *Sjaarda* voorstellen. Immers het kwam oudtijds wel voor dat vreemdelingen de Friesche letterverbinding *sj* met het Hoogduitsche letterteeken *sch* afbeeldden. In de middeleeuen werden de woorden die met *sch* beginnen, nog algemeen in Holland en in andere Nederlandsche gewesten met *sk* uitgesproken, op Friesche wyze; en dien ten gevolge ook veelvuldig met *sc* (zonder *h*) geschreven. Dus *Sjaarda* =

Schaarde, Scharde, Scarde. Wat ik van den naam van *Douwe Sjaarda's* huisvrou, *Nedeuer*, maken moet, weet ik niet. Wellicht kan een geslachtkundige of een geschiedkundige navorscher hier uitkomst geven. *Hottinghe* is *Hottinga. Suabe*, de naam van Jarich's huisvrou, is vermoedelik de Friesche vrouendoopnaam *Swob* of *Swobkje; Suabe, Svabe, Swab, Swob.* — 16e eeu.

6o. „Hette Dekama en Wyck syn husfrou." — 15e eeu.

7o. „Barbaer Ivdochter ut Frieslant s. o. c. h. v. m. s. br." — 16e eeu. Dit is zekerlik de zelfde als onder no. 1 vermeld is, en waarschijnlik eene dochter van Juw of Jou (dat is de Friesche form van *Ivo*) Dekama, en zuster van no. 11.

8o. „Jan Jansd. ut Vrieslant s. o. c. h. v. m. s. br." — 16e eeu. — *Jan Jansdochter;* de mannelike form van den naam *Jan* is hier genomen in plaats van den vroueliken *Janke, Janneken, Jantje.* Dit was oudtijds in Holland en Friesland zeer gebruikelik; b.v. *Vrou Jakob* in plaats van *Jacoba (van Beieren).* Iets soortgelijks is nog heden in Friesland zeer in zwang, waar men de vrouelike uitgangen der vrouendoopnamen in de dageliksche spreektaal, wel achterwegen laat, en van *Syts, Jets, Bauk, Swobk, Romk, Sibbel* spreekt in plaats van *Sytske, Jetske, Baukje, Swobkje, Romkje, Sibbeltje.* Ook elders in dit Necrologium: *Dirck Baertousd.* in plaats van *Dirkje Barthoudsdochter; Trin Albertsdochter;* Joncfrou *Willem van Scoeten; Adriaen Jansd.; Aef Bartholomeusd.; Nel Huyghend.; Griet Willemsd.; Brecht Rembrantsd.* enz.

9o. „Aseger Manttecom, onse broeder mit syn kinder, en „Wick Dekema s. husfrou o. suster, en Orsella s. dochter „en joffer Gherlant, syn suster mit haer kinder." — 16e eeu. In *Aseger Manttecom* vinden we weêr een voorbeeld van Hollandsche misschryving der Friesche eigennamen. Het zal *Easger Mantgum* moeten zijn: een man, by doopname *Easger* geheeten (een *Dekama?*), met toename *Mantgum*, naar zyne woonplaats, het dorp Mantgum *(Mantinga-heim)* in Baarderadeel.

10o. „Katrin Scixtusd. ut Friesland, s. o. c. h. v. m. s. br." — 16e eeu. *Katryn* of *Catharina Sikkes* (de Friesche mansdoopsnaam *Sikke* of *Sicco* komt hier verlatynscht als *Sixtus* voor.) Waarschijnlik

is deze *Katryn Sikkes* de zelfde persoon die op eene andere plaats in het Necrologium vermeld staat als: „Catharina Sixti, „suster ons conuents, haer vader, moeder, susters, broeders, ende „haer vaders anderde wyf joffrou Gaef." — *Anderde wyf* = tweede vrou, nog heden *oarde* (dat is letterlik *anderde*) *wîf* in het Friesch.

11°. „Joffrou Yde Dekema Iuwen dochter, onse moeder „en suster." — 16e eeu. Deze is mater van het klooster geweest. Zie No. 7.

12°. „Sixstus van Dekema onse broeder, die ons veel welda„den ghedaen heeft, en syn wijf en haer moder Joffer Katrin." — 15e eeu.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Dedel (XL, 613). — De geringe betrouwbaarheid eener genealogie, en bijzonder van eene, waarin Constantijn Huygens, de zoon, den titel van Mr. krijgt en reeds als jonkman heer van Zuilichem heet, dat hij in zijn zestigste jaar werd, doet eene vraag vooropstellen, of hij werkelijk met Isabeau Dedel is ondertrouwd geweest. Mr. Johan Dedel trouwde als een jonkman van 43 jaar en raadsheer in het Hof van Holland in den aanvang van 1623 met Isabeau de Vogelaar, wier moeder Margaretha v. Valckenburch de oudste zuster van Mevr. Cats was; waarom Dedel den Rp. Cats zijn' Oom noemt. De raadsheer, later president, had verscheidene kinderen, doch van deze stierven velen jong. Wat wij dus van Isabeau Dedel moeten weten, is, dat zij in ondertrouw te 's-Gravenhage werd opgenomen, waar hare ouders en de oude heer van Zuilichem woonden. Dat de zoon van Constanter met Suzanna Ryckaert 28 Aug. 1658 trouwde, weten wij, ook uit de zeer koele aanteekening in het Dagboek en uit de trouwboeken der Hofstad. Het is zoo goed als zeker, dat in deze registers geen ondertrouw vermeld wordt met juffr. Dedel; alleen de nauwkeurige lijsten van den heer F. Caland in het Alg. Ned. Familieblad bevestigen deze meening; doch slechts na een mij onbekend huwelijk of het overlijden

van Isabeau gevonden te hebben, kan men het gevraagde gaan onderzoeken.

J. G. FREDERIKS.

Genealogische kwartierstaten (XL, 645). — T. a. p. wordt o. a. in noot 7 gevraagd: „Waarom niet Camstra?" Als bewerker der tabellen-Galama en Martena, antwoord ik: Omdat men dezen naam in bijna alle oude (15e eeuwsche) oorkonden, in de friesche archieven aanwezig, met een K vindt gespeld, en ook de leden van dit geslacht zelf, zich tot het laatst toe (midden 18e eeuw) doorgaans Kamstra hebben geschreven. Ook was de oudste en oorspronkelijke, de in de oude oorkonden dan ook meest gebruikelijke, vorm van dezen naam: Kampstra of Kampstera; daarna werd het: Kamstra, later in den pruikentijd voornamelijk: Camstra. Vergl. Johan Winkler, De Nederl. Geslachtsnamen, bl. 272 en 289.

Noot 8. De Dowama's (Douma's) voerden het zwaard niet op een blauw, maar op een rood veld, zooals het wapen op de tabel-Martena, alleszins voldoende duidelijk aangeeft.

Noot 10. De vreemdsoortige bladeren in het wapen van Oenama van Wirdum zijn geen vijfbladerige klavers; eene dusdanige afwijking komt niet in de natuur, veel minder nog in de wapens voor, en ook zijn de blaadjes voor klaverbladeren veel te puntig; deze bladeren schijnen eerder vijfbladerige kastanjebladeren te zijn; hoe het zij, hunne gedaante dient bij het blazoeneeren duidelijk te worden omschreven.

Noot 11. Het wapen — Ringia (Rinia), zooals het op de tabel-Martena voorkomt, d. i. met de klaverbladen geplaatst 2 en 1, werd aldus gevoerd door den vader van Bouck R. (vrouw van Dowe Dowama), met name Ducke (spreek uit: Doeke) Ringia, hoveling of heerschap te Blessum, blijkens zijn opgedrukt zegel, door mij gezien op eenen zoenbrief van 1469 (Archief Friesch Genootschap). Dat zegel, in gothischen stijl gesneden, vertoont de stelen der klaverbladeren in dien eigenaardigen vorm, waarin zij op de tabel zijn afgebeeld ; men zal begrijpen, dat die vorm niet

eigendommelijk is aan dit Rinia-wapen, maar slechts eene uiting van den (gothischen) stijl.

Jelsum. VAN WAGENINGEN THOE DEKAMA.

Doys (XL, bl. 317/18). — Theodora Odilia Doys geb. 1706 † 1774, gehuwd vóór 1726 met Steven van der Does, heer van de beide Noordwijken, enz., was eene dochter van Willem Maurits D. en van Catharina van Friesheim, en kleindochter van Johan D. en van Margaretha Odilia van Lintelo.

M. S. Genealogie van Oldenbarnevelt.

In een exemplaar van het Stamboek van den Frieschen adel, enz., toebehoord hebbende aan Mr. M. de Haan Hettema, door hem vervolgd tot 1871, en in 1874 bij Frederik Muller te Amsterdam voor *f* 160 verkocht, komt eene verbeterde genealogie Doys voor. Het is toen aangekocht voor het provinciaal archief van Friesland.

Amsterdam. A. VAN DEN BERG.

Gronsfeldt. Diepenbrock-Impel (XL, 641 n.). — Onder noot 545 t. a. pl. geschiedt navraag aangaande „Gronsfeldt Diepenbrock-Impel" en wordt m.i. daaronder verstaan, dat de graven van Gronsfeldt heeren waren van Diepenbroick en Impel of Empel, in de nabijheid van Emmerik gelegen. Te Gronsfeldt (bij Maastricht), worden nog eenige overblijfsels getoond van een oud kasteel, alwaar bovengenoemde graven hunnen zetel hadden. Ook is er te *Balo*, nabij Bocholt in Westphalen het kasteel „Diepenbrock" waarvan ik gaarne den oorsprong vernam.

Aangaande de overeenkomst tusschen Empel, Impel of Honnepel kan ik geene oplossing geven.

Amsterdam. WILLEM DIEPENBROCK.

Kuyck. — In een naamregister van de respectieve regeeringen, bailjuw- dijkgraaf- en hoogheemraadschappen enz. in de prov. Holland en Westvriesl., uitgeg. te Amsterd. 1776, wordt bladz. 122 melding gemaakt van een zekeren Jan Kuyck, dijkmeester van

den Leckendijk Beneeden-Dams. — Kan iemand omtrent dezen persoon inlichtingen verstrekken wat betreft zijne woonplaats, zijne eventueele andere ambten of bedieningen, zijn huwelijk, ouders en kinderen? Vermoedens bestaan, dat hij te Jaarsveld bij Ameide woonde, het is evenwel niet gelukt, aldaar de noodige gegevens te verzamelen. K.

v. Horn v. der Horst. — Een persoon (edelman?) van dezen naam heeft eene uitgebreide tabaksplantage in Langkat (Oostkust van Sumatra). „Der Deutsche Herold" 1890 S. 119 achtte deze familie niet uit Beijeren, maar uit Holland herkomstig. Wie geeft genealogisch bescheid? J. A.

Da Costa. — Wie waren de ouders van den dichter Mr. Is. Da Costa? Wie van Isaäc Da C. en van Hanna Abendana Namias? Hunne dr. was Simcha Da C. in 1795 gehuwd met Jacob de Belmonte gez. de Schonenberg. Weduwe zijnde, werd zij 19 Dec. 1824 met hare dochter Esther gedoopt te Amst. door den Waalschen pred. Chevallier, later schoonvader dezer dochter, wier zuster met den dichter Da C. huwde. Bestaat er eene gedrukte of ongedrukte genealogie dezer familie?

U. H.

Wapens. — *Mans* voert een dwarsbalk, waaroverheen een St Andries-kruis; vergezeld boven en onder van een arreschel en in het hart een lelie; *Van Brieving* een posthoorn; *Holster* een boom, waartegen 2 klimmende vossen; vergezeld boven van 2 gekruiste palmtakken, en onder van 2 onder elkaar geplaatste visschen.

De kleuren dezer wapens zijn mij onbekend, en men zal mij met de mededeeling er van verplichten.

Rotterdam. W. H. CROOCKEWIT.

Wapens (XL, 380; XLI, 99). — Daar het nu aan te nemen is, dat N° 2 het wapen van het geslacht Van Vloten is, kom ik tot de veronderstelling:

dat N° 1 het wapen zal zijn van het geslacht Clerk Sterk, daar op een cachet dit wapen voorkomt met dat van het geslacht Nolthenius. In 1854 toch overleed te Amsterdam A. E. Clerk Sterk, weduwe in 2e huwelijk van W. H. Nolthenius (zij was eerst gehuwd met A. E. van Vloten); op dit cachet zijn beide wapens verbonden door eene kroon.

dat n° 4 het wapen kan zijn gevoerd door een geslacht Verhagen, dat dit mede op een cachet voorkomt, vereenigd met het geslachtswapen van Heyblom, (beide wapens eveneens verbonden met eene kroon). H. Heyblom toch was gehuwd met Wilhelmina Verhagen, hun zoon I. H. Heyblom was gehuwd met A. M. van Vloten, dr. uit het 1e huwelijk van A. E. Clerk Sterk met A. C. van Vloten. — Zoude men mij met deze gegevens ook kunnen mededeelen wie de ouders waren van H. Heyblom en van W. Verhagen met de geslachtswapens hunner moeders en of N° 3 ook van Van Vloten, mogelijk eene oudere tak kan zijn? De kronen op de cachetten zijn zeker alleen fantaisie?

Arnhem. J. J. NOLTHENIUS JR.

Wapen. — Door welk geslacht (waarschijnlijk in Zuid-Holland) is onderstaand wapen gevoerd?

Gedeeld: *links:* een verlengde keper van zilver, op een rood veld; *rechts:* doorsneden, *boven* drie (2 en 1) zilveren klavers, op een purperen (denkelijk misteekend voor „groen") veld; *onder:* een boom, op een zilveren veld; *helmteeken:* een meermin. M.

Wapen (Berg-op-Zoomsch?). — In eene collectie papieren, meest betr. Berg-op-Zoomsche familiën, als: v. Engelen v. Strijen, Turcq en andere, vindt men deze teekening: Gevierendeeld: 1. in goud zwart anker, schuin geplaatst; 2. in blauw zilveren schrijfpen (ganzeveêr), schuinlinks gesteld, de punt naar beneden; 3. in zilver bevruchte groene olijftak, schuinlinks; 4. in rood zilveren zwaard, schuin geplaatst, het gevest naar beneden. Helmt.: het anker, rechtop geplaatst. Van welk geslacht is dit wapen?

Middelburg. MR. B. F. W. VON BRUCKEN FOCK.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

BRIEF VAN NICOLAAS VAN REIGERSBERGH

AAN ZIJNE ZUSTER MARIA TE PARIJS.

Onder de brieven van Maria van Reigersbergh, die in 1857 door Vollenhoven en Schotel werden uitgegeven, zijn er 42, door haar gericht aan haar broeder Nicolaas. Van zijne brieven aan haar zijn slechts weinige bewaard gebleven. Wel schreef hij vele brieven aan zijn zwager De Groot onder haar adres, evenals de onderstaande brief aan dezen is geadresseerd; maar zijne correspondentie met haar schijnt zich bepaald te hebben tot onderwerpen van minder belang. Gelijk Maria menigen brief aan hem schreef achter dien van haar man, zal de raadsheer menigmaal in zijn schrijven aan zijn zwager een episteltje voor haar over bijzondere aangelegenheden hebben ingesloten, dat niet verdiende bewaard te worden. Toch verheugt het ons, dat wij den volgenden brief bezitten, omdat hij den man teekent. Wij achten er den raadsheer niet minder om, dat hij bijzondere zorg droeg voor zijn toilet, iets wat trouwens ook uit de mededeelingen van Maria is op te maken. Hij was ongehuwd, en wie kon beter voor zijne kleeding zorgen, dan zijne zuster, die te Parijs was, waar men ook in die dagen voor de beste artikelen ter markt ging. De verdere bijzonderheden in den volgenden brief, die in de verzameling toebehoorende aan de Remonstrantsche kerk te Amsterdam berust, behoeven geene nadere toelichting.

H. C. ROGGE.

Seer lieve suster

Met mijn lesten, daer ik den Castor mede ontboot, vergat ick de mate te senden; die gaet hier benevens. De recommandatie, te vooren gedaen, van de stoffe, forme ende rechte groote wel te sorgen, houde ick nu van nieuws wederom hier gerepeteert. Dese mate is van buten om den hout in de keepe genomen; de mijne is redelijck dick van stoffe ende is daerenboven gevoert met een gestickte beurse, die dicker vallen als de satijne, ende daerop dient oock gelet int for-

meren van de wijte. Laet den hoemaecker daer wel op letten, want als sij te wijt of te nauwe sijn, soo verliesen sij haer stant ende men heefter geen eere van. Die UE voor mijn broeder heeft gesonden past mij wel, ende is veel beter als die voor mij wert gesonden. Datse doch wel met een sweetrant werde versien, want ick al mijn hoen met sweeten bederve. Ick ben nu seer om een hoet verlegen, versoucke daerom dat hij terstont gemaeckt terstont gesonden werde. Het is best die over Rijssel met den bode van Rijssel te senden, hem die aen te besteden, om voorts tot sijnen kost op Middelburg te doen bestellen. Een coopman hier seijt mij, dat hij twee guldens voor port tot Middelburg aen de bode van Rijssel betaelt. Hy moet die wel bewaren, want die ick over gelaten hebbe was boven heel ingevallen ende hadde syn heelen stant verlooren. Het fatsoen van mijn broeders behaecht mij wel ende is beter als die voor mij quam, doch het is genomen van een hoet, vint het niet vremt, het is het sieraet van een mans hooft, dat de eere is van een vrouwe. Ick valle UE vrijmoedijch moielick, om dat ick garen doe al dat UE van mij begeert. Tsedert mijn lesten sijn mij twee brieven van Amsterdam toegesonden, daeronder een is die ick meende dat was vermist. Ick meene haest naer den Hage te gaen. Broeder Campe is noch niet gecommen; hij meent dat hij voor ons particulier goeden dienst heeft gedaan; ick meen die materie hem wel was geprepareert. Moeten sien wat den tijt geven sal. Bonifacius de Jonge is overleden ende den vierden, die in de eerste commissie waren, is heel siek, te weten Brouwer; de ander twee zijn oock doot. De humeuren bedaerden hier seer, meenen UE man int lant behoort te commen. Dan dit moet van Hollant commen. De twee hondert pont, die UE neffens mijn twee hondert pont ter Goes hadde beleijt, hebbe ick niet connen wederom crijgen, maer tot onse verseeckerijnge noch elck hondert pont daer bij gedaen ende is elckx daer een gehypotheerde rente ven achtien pont 15 sc. voor gepasseert. Schrijff off UE voor het gelt dat onder Brasser is actien begeert gekocht, sij kosten 173 jegenwoordich. Mr Polijander ende syn geselschap is noch hijer, vertrecken de toecomende weecke; de vrienden varen al wel. Wt Hollant sal ick alles schrijven. Mijnheer de Bije is in het leger, vermach veel bij mijnheer den Prins, sal hem soucken te animeeren om sijn credijt voor sijn vrienden te gebruicken. Met haest desen 5 Julij 1625.

UE dienstwillige broeder
N. v. Reijgersbergh.

Noch hebbe ick van den hoet, daer soo veel van geseijt hebbe, wat vergeten, dat is die ick aen Polijander over hebbe gelaten is off een ouwen hoet off de kanten sijn gepapt om stijff te sijn; nu hij in de druppels vanden regen is geweest, comen daer plecken in. Dit voor advis, dat UE doch lette wat goets te crijgen, ende sonder excuse ofte faute mij eenen ten eersten sende. De hantschoenen die mij sijn gesonden sijn meest onpaer, viere voor de slijncker hant sonder rechter daer toe.

Gisteren is tot Vlissyngen een barcke met drie hondert kisten suijcker ingebracht. Sij scheyde den lesten April van Farnambouck, doen hadden sij daer noch geene tijdinge van het veroveren van de Baije. Halff April wasser een schepe van de Baija tot Farnambouck gecomen, dat seijde dat de Spaengaerts hadden gemeent het in te nemen aen de lant sijde, dat se bij die van de stat met verlies van volck daer aff waren geslaegen.

A Monsieur
Monsieur Grotius
Port. Paris

Gedichtjes uit den patriottentijd (XL 644, XLI, 167). — In het werk van Dr. J. Hartog, De Patriotten en Oranje, blz. 159, komt de volgende variant en aanvulling voor van het t. l. a. pl. versje, n.l.:

Onze eerste Willem hield steeds Neêrlands banden vast;
De tweede Willem had schier Amsterdam verrast;
De derde Willem had een donder van een neus,
En putte Neêrland uit, toen Engeland werd geus;
De vierde Willem was gebult, doch zagt van aart;
De vyfde is voor 't land geen oliekoek meer waard,
Wyl hy zig door een Mof zoo schandlyk laat regeeren;
Wat zal de zesde spruit van zulk een voorbeeld leeren?

H.

Wilhelmus (XLI, 166). — In zijne Verhand. over het volkslied Wilhelmus van Nassauwen door R. H. van Someren, Utrecht 1834 bl. 55 gaf deze Rotterdamsche dichter een door hem vervaardigde variant op 't Wilhelmus, bestaande uit vijf coupletten. Ook opgenomen met eenige veranderingen en vermeerdering van één couplet in zijne: Verspr. en nagelaten dicht- en prozastukken. Utr. 1852 bl. 7. — Bij het Oranje-feest, in Nov. 1863, verscheen te Amst. bij J. C. H. Jansen, een variant op dit volkslied door Victor.

H. W.

Wilhelmus (XLI, 166). — Het zeldzame origineel der Hoogd. vertaling van het Wilhelmus berust in de verzameling van den hr. A. J. Nijland, Schoolopziener te Utrecht, en is door Prof.

J. J. van Toorenenbergen gepubliceerd in zijne uitgave van Marnix' Godsdienstige en Kerkelijke geschriften. Aanhangsel, blz. 181 en vv.

RED.

BILDERDIJKIANA

DOOR

DR. R. A. KOLLEWIJN.

III.

Bilderdijk in 't Fransch.

Ofschoon het bekend is, dat enkele verzen van Bilderdijk reeds voor vele jaren in andere talen zijn overgebracht, is de verschijning van een geheel bundeltje (al is het dun, een bundeltje is het) met in 't Fransch vertaalde gedichten van Da Costa's leermeester een verschijnsel, merkwaardig genoeg om de aandacht te trekken. Althans van ons, Nederlanders.

In de *Nouvelle Bibliothèque Populaire*, die te Parijs door Henri Gautier wordt uitgegeven, heeft onlangs een nummer het licht gezien (205), dat den titel draagt: Bilderdyk. *Poèmes Néerlandais, traduits pour la première fois en français, avec étude sur la vie et l'Oeuvre de Bilderdyk par* Charles Simond.

De studie over het leven en de werken, op den titel vermeld, beslaat twee bladzijden. „Klein genoeg", zal een Bilderdijk-vereerder zeggen. Groot genoeg, zou men kunnen antwoorden, om aan een niet zoo heel gering aantal onjuistheden en verzinsels plaats te kunnen verleenen.

Zoo beweert de bedoelde „notice biographique", dat Bilderdijk's vader zijn zoon met hardheid opvoedde; dat zijn moeder een der schoonste vrouwen was van haar tijd; dat Willem op 12-jarigen leeftijd een ongemak aan den voet kreeg; dat hij na zijn verbanning over Brunswijk naar Londen ging en in laatstgenoemde stad voorlezingen hield over rechtsgeleerdheid, letterkunde en dichtkunst; dat

hij naar Holland terugkeerde, toen Lodewijk Bonaparte daar aan de regeering was; dat hij het pensioen, hem door koning Lodewijk verleend, na de terugkomst der Oranjes verloor....

Wat zijn poëzie betreft, wij leeren, dat hij een onvoltooid gedicht heeft nagelaten, *Hollands Verlossing* (Délivrance de la Hollande), hetwelk tot het schoonste behoort, wat de Nederlandsche letterkunde heeft aan te wijzen. Wij leeren, dat Bilderdijk vóór alles een echt Nederlandsch dichter was, wiens verzen de uitdrukking zijn van alle eigenaardigheden van het Nederlandsch karakter. Enz.

Door Charles Simond zijn, zooveel mogelijk letterlijk, zonder rhythmus en zonder rijm vertaald: *de Rozen, de Mensch* (naar Horatius!), een stuk van den *Ondergang der Eerste Wareld* (gevecht met de reuzen), *de twee Broeders voor Bommel, de Weduwe van Zarfath, Uitvaart, des Levens Lust, Beurtrei, de Kreeft*, een fragment van *de Ziekte der Geleerden* (de pijn), *Graaf Floris IV* en een paar tooneelen uit het treurspel *Floris V.*

De keuze had beter kunnen zijn. *De Mensch* is niet dan voor een deel oorspronkelijk. *Uitvaart*, een onnavolgbaar kunststuk van klank, moest bij een vertaling alles verliezen. Men oordeele:

„Befloersde trom	„Qu'aucun tambour voilé de crêpe,
Noch rouwgebrom	Qu'aucune démonstration de deuil
Ga romm'lende om	Ne précède, bruyante,
Voor mijn gebeente;	Mes ossements.
Geen klokgebrom	Qu'aucune sonnerie de cloches,
Uit hollen Dom	Venant du dôme creux et sonore
Roep 't wellekom	Ne rassemble les assistants [!]
In 't grafgesteente;	Autour de ma tombe de pierre.
Geen dichte drom	Qu'aucune foule serrée
Volg' stroef en stom"....	Ne me suive triste et muette."

Des Levens Lust is voor Bilderdijk's talent niet karakteristiek. *De Kreeft* is onbeduidend. Ook in de plaats van een fragment van den *Floris V* had men wat anders mogen verwachten.

De vertaling zelve getuigt op sommige plaatsen van eenigen smaak; op veel meer andere van niet begrijpen.

Het zou mij niet verwonderen, als de heer Charles Simond de hulp van een Hollander had ingeroepen, die den Franschman hier en daar met zijn taalkennis en misschien ook wel met een bewijsje van letterkundige kennis had ter zijde gestaan. Dit zou ook de fouten in de „studie over het leven en de werken" verklaren. Ik kan mij voorstellen, dat die Hollander ook niet altijd het fijne van de zaak begreep; dat de heer Simond in comische wanhoop een paar maal uitriep: „Maar dat is onzin!" En dat de Hollander, koppig als hij nu eenmaal als Hollander was, schouderophalend antwoordde: „Het staat er toch zoo." Waarop Simond zuchtte en zei: „Vooruit dan maar."

Eer ik deze wel wat phantastische meening door het aanhalen van staaltjes van niet-begrijpen tracht te staven, heb ik aan te toonen, dat de vertaler op sommige plaatsen smaak aan den dag legt.

Den leelijken regel uit *De Mensch:*

„Dieren-ingewand leert zingen",

vertaalt Simond zeer goed door:

„Les animaux te fournissent les cordes de ta lyre".

De woorden van *De Weduw van Zarfath*:

„'k Heb een halve mate meel
Ons gewoekerd uit de keel"

geeft hij weer met:

J'ai gardé avec avarice
Toute une demi-mesure de ble.

Doorgaans echter zijn zijne veranderingen alles behalve verbeteringen. Dikwijls verstaat hij den tekst niet en maakt er maar wat van. Over het vertalen van „onnoozlen" door *insensés*, van „lach", door *rêve;* van „(het gezicht) verbijsteren" door *écraser* (*la face*); over het verkeerd spellen van eigennamen (Ségor en Sogol voor Segol; Bounnel voor Bommel) zullen wij maar niet spreken. Het betreft hier enkele woorden, die den geheelen zin nog niet bederven. Maar erger is het, wanneer de volgende regels uit den *Ondergang der Eerste Wareld:*

„Driewerf dertig [reuzen]
Verzaamlen zich, terwijl de meesten, meer flaauwhertig,
Een vrijburg zoeken in hun bosschen. *Maar die hoop*
Snelt op den Koning toe, onstuitbaar in zijn loop,"

op deze wijze worden weergegeven:

„Trois fois les trente
Se rassemblent, tandis que les autres, plus lâches
Cherchent un refuge dans les bois. *Et cette espérance*
Les pousse contre le roi, irrésistibles dans leur élan."

Verzachtende omstandigheden zijn aan te voeren, voor het verkeerd vertalen van een andere plaats uit hetzelfde fragment. De reuzen

„werpen 'twapen weg en grijpen met de handen
De jagers bij de keel, of zetten heete tanden
In 's vijands spieren, *die hun woeste kop rammeit,*
En neêrploft, dan vertrapt in dolle grimmigheid" enz.

Dat *kop* het onderwerp is van den zin en *die* het voorwerp, wordt zelfs door den Nederlandschen lezer eerst bij een tweede lezing duidelijk gevoeld. De Franschman vergist zich dan ook:

„Ils jettent leurs armes inutiles, et saisissent de leurs mains
Les chasseurs à la gorge, ou enfoncent leurs dents
Dans les muscles *de l'ennemi qui les frappe à la tête*
Avec rage, les abat, et les écrase avec fureur sous ses pieds."

Zoo'n reus te vertrappen is anders geen kleinigheid!

In *De Twee Broeders voor Bommel* wordt door den Spaanschgezinden Van der Zaan gezegd:

„Aan 't kalfsvel deed ik eenmaal eed:
'k Gehoorzaam als dat spreekt."

De heer Simond schijnt met die kalfshuid verlegen te zijn geweest. Hij slaat er zich echter moedig door:

„J'en ai fait jadis le serment sur
parchemin, et j'obéis."

Geheel en al misverstaan door den Franschman is het laatste couplet van *Uitvaart.*

Na te hebben gewezen op de vergankelijkheid van het aardsche, van den mensch, van zijn lichaam, vervolgt Bilderdijk:

Doch wat 's dit my,
Die bandenvrij,
In 't uitzicht blij
Dat ik belij
Op 't noodgetij'
Mag triomfeeren?
Ik juiche en strij';
Wat glippe of glij',
Hy staat me by
Die 't af kan weeren."

De vertaling heeft den volgenden onzin:

„Mais, ce qui est moi, moi seul,
Ce qui, libre de toute entrave,
Et j'espère de l'horizon
Qui a fait mon ambition
Au banquet du destin
Pourra triompher.
J'ai combattu plein d'ivresse.
Que le sort me seconde ou m'échappe
Il est là pour une seconde
Celui qui peut le maîtriser."

Bedorven door den slotregel wordt *Tour à Tour*, de vertaling van den schoonen *Beurtrei.*

„Keer in 't geen gy waart te voren,
En gevoel, in God verloren,
Eigenzucht noch zelfheid meer,"

zegt Bilderdijk. Maar Simond maakt er van:

Retourne à ce que tu étais d'abord
Et ressens, perdu en Dieu,
Encor davantage l'égoïste puissance de ta personnalité."

Nog één voorbeeld tot slot. In den *Graaf Floris de Vierde* luidt het:

„Ach, zeg mij", riep zij driftig,
Van argwaan ongewis
„Wie onder al die Ridders
De Graaf van Holland is."

De vertaling heeft:

„Ah! dites-moi, s'écria-t-elle avec transport;
Sans doute poussée par quelque soupçon,
Quel est, parmi tous ces chevaliers,
Le Comte de Hollande?"

Het is overbodig een volledig zondenregister op te maken en wij kunnen het dus hierbij laten. De *Poèmes Neérlandais*, vertolkt door Charles Simond mogen den naam Bilderdijk bij een aantal Franschen bekend doen worden, Bilderdijk's roem zal door die overzetting niet toenemen. Er is eerder kans, dat de Franschen zich afvragen, hoe 't mogelijk kan zijn, dat die Bilderdijk is „pour les Hollandais..., le maître vénéré dont on exalte le génie et que l'on compare aux plus grandes illustrations des autres pays."

Hok (XL, 543) — beteekent in de Veluwsche volkstaal ook wel verzameling. Zoo spreekt de Veluwsche boer van een hok wol, en hij bedoelt daarmee de van zijn schapen geschoren „fluuzen" (fluizen, vachten), ergens op de deel of op „den heerd" bij elkander gestapeld en ten verkoop bewaard. Dat hok wol nu is een deel van zijn bezitting, en in den zin van deel, gedeelte kan ook *hok*, in zake koren, best door den beugel. Ik gis, dat de hier bedoelde 5e hok niet het tiend zelf is, maar een onderdeel is van het Holevoetertiend, zooals men hier nog spreekt van de 5e garf. Van de door een tiendheffer genomen garven (bossen, schooven) moet weder elke vijfde garf blijven staan. Dit is de zoogenaamde grondgarf, die de boer weder terugkrijgt. Deze voor den landbouw en de bevolking ganstige bepaling wordt alhier aan Napoleon I toegeschreven.

't Uddelermeer. A. AARSEN.

Hok — is schoof. Eene boekweitschoof bestaat uit tien, somtijds uit acht garven, die op een rij tegen elkander gezet worden; een roggeschoof heeft inderdaad den vorm van een hok. Ze wordt gevormd door twee garven tegen elkander te plaatsen en daaromheen acht garven die steunen op deze twee middelste, welke door den boer „het mannetje" worden genoemd. In sommige streken van Gelderland plaatst men eene garf boven op de schoof.

Leusden. W. H. DE BEAUFORT.

Uitgangen rik en ik. — Hoe zijn de uitgangen *rik* en *ik*, in woorden als *stommerik* en *vuilik* taalkundig te verklaren? W.

Calsye (XLI, 155). — Voeg er bij den naam van Causide, die in Aardenburger rekeningen van 't laatst der XVI[e] eeuw voorkomt. Na 1604 komt eene belasting voor als Calsidegeld en een post voor onderhoud der Calside aan de kaai, buiten de Westpoorte. Ik vraag nu: is het wel Chaussee of liever is het wel afgeleid van 't Fransch of omgekeerd?

G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

PORTRETTEN VAN BILDERDIJK.

DOOR

JAN F. M. STERCK.

Terwijl Dr. R. A. Kollewijn den lezers van dit tijdschrift reeds een voorsmaakje geeft van de nieuwe bijzonderheden, welke zijn omvangrijk en weldoorwrocht boekwerk over Bilderdijk bevatten zal, kunnen eenige gegevens over portretten van onzen grooten dichter wellicht nog als aanvulling daarop dienst doen.

Sedert een paar jaar bezit ik een eigenhandigen brief van Bilderdijk, waarvan adres en inhoud hier volgen:

WelEdele Heer,
De Heer Sluimers, ss. tt.
te Amsterdam.
Sous couvert.

WelEdele Heere!

Met innig gevoel van verplichting en ware erkentenis ontfang ik UWEd.

allervriendelijkst geschenk der zoo ingelijste als andere uitstekend fraaie afdrukken van mijn Pourtrait. Aanvaard, WelEdele Heer, mijn' oprechten dank voor de eer my door deze uitgave aangedaan, als voor de vereering, en geloof dat ik den hoogsten prijs stelle op eene zoo vleiende onderscheiding van een' man uwer rechtschapen en edele denkwijze. Ik vlei my, dat de ongemeen keurige uitvoering, uwen kieschen smaak zoo wel als den roem der verdienstelijke kunstenaren wier bekwaamheden zy eer doet, allenzins waardig, het gebrek van het voorwerp vervullen en dubbeld vergoeden zal, en dat het vertier zal beandwoorden aan de daarvan opgevatte verwachting. Terwijl ik mij voorts in de aanhoudendheid Uwer vriendschap aanbevele, en met verzekering mijner hartelijkste welmeenendheid en ongeveinsde achting betuige te zyn,

WelEdele Heer,
UWelEd. Ootm. Dv. Dien^r^.
BILDERDIJK.

's Gravenhage den 30 October 1807.

Het portret, waarvoor de dichter hier zijn dank betuigt, is zonder twijfel het in *Muller's Portretcatalogus* onder N°. 421 beschrevene, als: „(1806) Borstb. regts, in ov. Naar *L. Moritz*, door *L. Portman*. 4°." Het origineel vermeldt verder *J. W. Yntema & Comp.* als uitgevers. Nu echter de naam van den teekenaar zoowel als die des graveurs en der uitgevers bekend zijn, rijst van zelf de vraag, in welk verband de naam van *Sluimers* tot dit portret kan staan.

Terloops zij opgemerkt dat Bilderdijk elders nu eens *Schluymer* [1]) dan weer *Sluimer* [2]) schrijft, doch dat de man zich zelf *F. Schluymer* [3]) noemt.

De zekerste oplossing van de zoo even gestelde vraag geeft ons de „gepourtraiteerde" dichter zelf door een anderen brief, afgedrukt in den na zijn dood verschenen bundel *Mengelingen en Fragmenten* (1834) bl. 183, waarin hij van Leiden uit, den 21 Sept. 1808 het volgende schrijft:

---

[1]) Zie D. Warande Dl. VI N. R. bl. 265.
[2]) t. a. pl. bl. 266.
[3]) Mullers Portr. Catal. N° 3028c.

„Sluimers in Amsterdam meende dat Moritz my volmaakt treffen zou, en wilde de kosten van teekenen en graveeren gerust wagen. Toen de teekening uit zijne handen kwam (en zy is goed in 't koper gebracht) riepen 6 of 8 personen: *'t gelijkt*. Maar dat ging voorby, gelijk ik wel verwachtte."

Uit deze aanhaling kan men zien dat F. Schluymer, zelf graveur, de kosten van het teekenen en graveeren voor zijn rekening genomen had, en voor het „vertier," (zooals B. zeer eigenaardig, in plaats van ons akelig woord „debiet" zegt) zorgde.

Schluymer had in 1795 ook reeds gegraveerd het portret van den waterbouwkundige Baron Krayenhoff, luitenant-generaal Ingenieur, (Zie Muller t. a. p. bl. 145 N° 3028c) aan wien Bilderdijk op zijn beurt een gedicht wijdde (Kompl. Dichtw. XI, 152) na de overgave van Naarden in 1814.

Kramm vermeldt als teekenaar: M. Scluymer, wellicht den vader van evengenoemde.

Uit hetgeen Bilderdijk in 1808 over zijn eigen portret door Moritz schreef, kan men tevens opmaken, dat hij niet erg met de gelijkenis ingenomen was toen hij het ontving, en deze zijne meening wordt nog bevestigd door een gedicht (K. D. XII, 235) van 1822, waarin B. al zijn portretten de revue laat passeeren en er niet malsche kantteekeningen bij maakt. Hij begint met een van 1784, eigenlijk v. 1786, waarschijnlijk het door A. Boon geteekende, gesneden door Hulstkamp, daarvan heet het:

„Een Wildeman, het dolhuis uitgevlogen."

Dat van 1788, eigenlijk van 1787, door Schmidt geschilderd, en gegraveerd door Sallieth, moet voorstellen:

„Een goede Hals, maar zonder ziel of kracht."

Vervolgens komt aan de beurt het hier besprokene afbeeldsel des dichters uit 1806, dat wordt omschreven als:

„Een sukkelaar, die met verwonderde oogen
Om alles met verbeten weêrzin lacht."

Zoo gaat de dichter in zijn boutade voort; zijn conterfeitsel van

1813, eigenlijk 1815, door Van Bree geschilderd, stelt voor, volgens hem:

„Een Franschmans lach op halfverwrongen kaken,
Die geest beduidt op 't aanzicht van een bloed: —
En om 't getal dier fraaiheên vol te maken
Eens Financiers verwaande domme snoet."

De beide laatste regels gelden het in 1819 door Caspari geteekende portretje, dat, door Velijn gegraveerd, voorkomt in den Muzen-Almanak van 1820.

Slechts het fraaie schilderstuk van Hodges kan den dichter geheel voldoen; indien, aan het nageslacht

„eenig beeld mijn leest moet overdragen
Het zij geschetst door uw begaafde hand."

Toch meene men niet, dat Bilderdijk in een kwade luim zich zoo ontevreden uitlaat en daardoor overdrijft. Vergelijkt men de portretten die hij bedoelt met de karakteriseering door hem gegeven, dan is het inderdaad treffend hoe volkomen juist de dichter de typen aangeeft, die zijne verschillende afbeeldingen, tegen de bedoeling der kunstenaars natuurlijk, uitdrukken.

Maar hoe is dan zijn omschrijving van het *pourtrait* van 1806, waarvoor Schluymer de kosten gedragen had, te rijmen met den bijzonder hoffelijken brief, uit 1807 hiervoor afgedrukt, en waarin deze door den dichter op zoo heusche wijze bedankt wordt?

Wanneer wij op den juisten zin letten en nagaan *waarvoor* Bilderdijk eigenlijk bedankt en zooveel lof overheeft, dan bespeuren we dat de dichter te midden van al zijn plichtplegingen volstrekt zijn ware meening niet verbloemt, een karaktertrek waarvoor hij trouwens bekend staat en gewaardeerd wordt. Hij gevoelt „ware erkentenis" voor het „allervriendelijkst geschenk," hij prijst de „fraaie afdrukken" en later nog eens „de ongemeen keurige uitvoering" der „verdienstelijke kunstenaren" enz.; maar over de gelijkenis, waarop het bij een portret toch wel een beetje aankomt, geen woord! Integendeel, hij geeft zeer fijntjes aan, dat hij hoopt dat „de ongemeen keurige uitvoering . . . het gebrek van het

voorwerp vervullen en dubbeld vergoeden zal," alsof het inderdaad aan hemzelf lag, aan zijn gezicht, dat hij als een „sukkelaar" wordt voorgesteld!

Moeilijk kan men zich een geestiger en fijner ironischen dankbrief denken dan dit kort episteltje van Bilderdijk en onwillekeurig kwamen mij de verzen voor den geest, die een andere satyricus, Boileau, op een leelijk portret van zich zelven maakte:

„Du poëte Boileau tu vois ici l'image.
— Quoi! c'est là, diras-tu, ce critique achevé!
D'où vient le noir chagrin qu'on lit sur son visage?
— C'est de se voir si mal gravé."

Het is hier tevens de plaats om een paar aanvullingen te geven op den *Beschrijvende(n) Catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders, door J. F. van Someren,* een werk, met groote nauwkeurigheid uitgevoerd. [1])

In voce Bilderdijk mis ik:

1.) „Buste in gothieke lijst, lith. F. A. Wartenbergh, Roermond." Met vers van M. Smiets: „Ziet wie in dees trekken leeft," enz. Geplaatst in: *M. Smiets, Bilderdijk. Letterkundige voordracht,* enz. *Antw.* 1868. 8°. (Overdruk uit *Noord en Zuid* 1868. Redact. Snieders.)

2.) Kopstuk in ovaal (aet. 65. A° 1821) Randschrift: „Guilielmus Bilderdijk." Van den Eynde 1e Lt. del. Is. Jouvenel sc. Gent.

3.) Als voren, naar een gedenkpenning van Dionisy te Venlo. Op het titelblad van *Avondschemering,* uitg. door Dr. Wap. Brussel. J. Sacré, 1828, gr. 8°.

4.) Een geëtste gravure, het hoofd alleen bewerkt, het overige in omtrek. Voorkomende in een der Jaarboekjes van de Maatsch. van Wetenschappen.

5). Buste naar het beeld van L. Royer, door L. de Konigh Jr., Lith. H. J. Backer. Dordr. 1835, gr. fol.

---

[1]) Het lag geenszins in de bedoeling van den bewerker, noch in het oorspronkelijke plan van den hr. Fred. Muller om *alle* min of meer gelukte navolgingen van een portret-type in dit werk te beschrijven. Dit zou een hopelooze arbeid geweest zijn! RED.

6.) Als voren, verkleinde gravure d. J. P. Lange voor *de Ondergang der Eerste Wareld*, uitg. d. Da Costa, Leeuw. 1847.

7.) Allegorie, waarin Dichtkunst en Faam treuren bij B's buste (op voetstuk), bekroond door Minerva; opschr. „Bilderdijkii Genio." Lith. Desguerrois & C°. Imper. fol.

8.) Medaillon in kleurendruk, naar het portr. door Sallieth, op de oorkonde der gedenksteenplaatsing in B's huis te 's-Gravenh. 1867. Lith. d. Lankhout, 's Hage.

Hiervan worden N°. 2, 4, 5, 6 en 7 vermeld in de *Algem. Kunst- en Letterbode* 1849. N°. 21 en 38, op de lijst van portretten v. B. door G. Lamberts en J. T. Bodel Nijenhuis en dragen daar de volgnummers: N°. 2 is gelijk 12, N°. 4 = 9, N°. 5 = 17, N°. 6 = 20, N°. 7 = 19.

Verder zij nog bemerkt, dat N°. 452 van gemelden Cat. dl. II, „Borstb. links, met opst. jaskraag en jabot, in ov. znd. rand. Lith. door *C. D. J.* 1867", reeds vermeld staat in deel I, N°. 81.

De gedenkplaat N°. 8 komt wel voor in Muller, Historieprenten N°. 7400, doch zonder vermelding van het portret.

Ook twijfel ik zeer of N° 457, Catal. v. Someren, „Borstb. rechts met ridderorde" wel Bilderdijk moet voorstellen. En wel in verband met de volgende woorden v. Da Costa, *Mensch en Dichter*, bl. 398, over een ander portret van B. dat zich in het voormalig Instituut bevindt en dat „de onderscheiding mist eener Ridderorde . . . door Bilderdijk niet geambieerd, maar hem (zoo ik meen) na de restauratie in 1813 toch ook niet toegedacht."

Bovendien herinner ik mij *zeker* dit portret N° 457 met een anderen naam gezien te hebben, die mij op 't oogenblik niet invalt.

OUDHEIDKUNDE.

Plundering te 's-Hertogenbosch in 1787. — „Den 5 Nov. Maandag 's avonds in den Handboogs Bogaart door soldaten alles in stukken geslagen, en de Hospes Jan Dusemos gekwetst.

Den 8 en 9 dito Donderdag en Vrijdagavond en nacht deerlijk geplunderd, glazen ingeslagen en allerlei moedwil bedreven tot Zaturdag voorm. den 10 Nov. op lichten dag op 't Hinthamereind.

's Namiddags wierd de woede gestuit.

Goddank nog al goed afgekomen, maar mijn vriend Martini niet.

Zijn huis door een groot getal plunderaars overvallen, die kasten en kisten openbraken, zijne papieren, waarbij belangrijke stukken behoorende de stad, verstrooiden en verscheurden, en een aantal zilveren stads-penningen roofden.

Den 16 Nov. arriveerde in de stad een Bataillon van 't Regiment Hollandsche Guardes te Voet uit 's Haage.

Zaturdag den 17 's ochtends marcheerde het 1 Bat. van Monster naar Maastricht. Zondagochtend den 18 het 1 Bat. Wallons van Grenier naar Bergen op den Zoom. 's Namiddags van dien zelven Zondag kwam binnen het 1 Bat. van het Reg. Oranje-Nassau uit Gorinchem.

Den 19 Nov. Maandag ochtend marcheerde het 2 Bat. van het Reg. van Monster insgelijks naar Maastricht.

Zaturdag 24 Nov. arriveerde in den Bosch eene extra ordinaire commissie van drie Heeren uit den Ed. Mog. Raad van Staaten, te weten: de Heeren Van der Staal, Camper en de Secretaris Mollerus, die den 24 Dec. weder naar 's Haage zijn vertrokken.

's Nachts tusschen den 25 en 26 Nov. is op bevel van Hun Edel Mogende, het oud guarnizoen, bestaande uit vier Comp. Cavallerie van Tuyl van Serooskerken, het Reg. van Hardenbroek, het Bat. van Houston en twee Comp. Kanonniers, in alle stilte ontwapend en alle in de Casernen opgesloten, wordende van tijd tot tijd gevisiteerd door de Officieren.

Te Maastricht geschiedde hetzelfde met het Reg. van Monster, 't welk na de ontwapening in Wijk wierd opgesloten.

De meest schuldigen zijn in den Bosch opgesloten, behalve bij den geweldigen provoost, in nog drie daartoe door de Magistraat aangewezen localiteiten, te weten: de Barberkapel in de Beurzestraat, de Caserne in de Berewoudstraat, en een pakhuis achter de Hoofdwacht.

De minst schuldigen bragten hen dagelijks het noodig voedsel toe.

Den 8 Dec. Zaturdag, is volgens vonnis van Heeren Schepenen, een manspersoon, die mede geplunderd had, opgehangen, en een vrouwspersoon gegeeseld.

Alle goede orde wierd gehouden, om disorde te beletten.

Het Bat. van den General-Major Grenier is eindelijk ook te Bergen op den Zoom, om deszelfs gepleegde euveldaden in den Bosch, ontwapend op eene wijze, die alle attentie meriteert, en zulks volgens berigt uit Bergen op den Zoom den 7 Dec.

Het getal der Huizen, die geplunderd of de glazen ingeslagen zijn, bedraagt volgens eene gedrukte lijst 879; had men nauwkeuriger geteld, dan was dit getal zeker grooter geweest.

Den 24 Dec. Maandag is wegens bedreven plundering geharquebuseerd een ruiter van Tuyl van Serooskerken. Voorts is op dien dag om dezelfde euveldaad opgehangen een corporaal van Hardenbroek en een grenadier van Houston.

Den 29 Jan. 1788 is op de Groote Markt te Maastricht, volgens sententie van den Krijgsraad deszelfs guarnizoen de eerste Executie werkstellig gemaakt aan vijf soldaten van het Reg. van Monster, schuldig aan roof en plundering in den Bosch, waarvan drie met de koorde zijn gestraft en opgehangen, één met de strop om den hals strengelijk gegeeseld en gebrandmerkt, en één strengelijk gegeeseld, en voorts beiden gebannen.

Den 21 Febr. zijn te Maastricht op de Groote Markt nog vijf soldaten van het Reg. van Monster voor dezelfde feiten te recht gesteld, waarvan een Tambour met een bordje op de borst, waarop stond „Muit- en Oproermaker", en twee soldaten met de koorde zijn gestraft, en twee anderen strengelijk gegeeseld en gebannen."

Bovenstaande bizonderheden omtrent de, om hare groote uitspattingen en bedreven moedwil, beruchte plundering door een losbandigen soldatenhoop en 't gemeen te 's-Hertogenbosch op 8, 9 en 10 November 1787, vonden wij onder een bundel aanteekeningen van de hand van Jacobus Johannes van Drunen, in leven Predikant en Hoogleeraar aan de Illustre-School te 's-Hertogenbosch, † 3 Juni 1804.

Wie over deze gebeurtenis meer wenscht te weten, raadplege Hermans, *Mengelwerk* en *Bijdragen over Noord-Brabant*, beiden 2e dl., en de daar opgegeven bronnen.

„Mijn vriend Martini", waarvan de schrijver spreekt, is Mr. Anthoni Martini, op voorspraak der Vrouwe Gouvernante door de regeering van 's-Hertogenbosch 27 Aug. 1756 benoemd tot Stads-Pensionaris, welk ambt hij ruim 31 jaren met lof heeft bekleed. Op zijn verzoek werd hem 5 Dec. 1787 eervol ontslag verleend.

Rotterdam. CH. C. V. VERREYT.

Fonds de Witte Poedel (XLI, 193). — Door *Jr. Jacob van Hove van Zijll*, heer in Amelisweerd, wonende te Utrecht aan de Nieuwegracht „omtrent St. Hironimus school", werd bij dispositie codicillair dd. 26 April 1647 voor den notaris W. van Galen te Utrecht verleden, gesticht een fonds, waaraan hij tevens vermaakte zijne huizinge in de Warmoesstraat te Amsterdam, genaamd *„de Witte Hond"*, met bepaling dat gemeld fonds zoude beheerd worden door zijne neven *Johan* (*Oetgens*) *van Waveren*, *Frans Reael* en *Jacob Hinlopen Vermaes*, en dat de inkomsten van hetzelve zouden worden uitgekeerd aan de behoeftige afstammelingen van de Tante van hem — Stichter — *Alyd van Hove van Zijll*, gesproten uit haar huwelijk met *Frans Oetgens* (*van Waveren*), nà overlijden van *mr. Leonard van der Meere*, wien hij het vruchtgebruik besprak.

Hij bepaalde in die dispositie verder, dat nà overlijden van een der door hem benoemde administrateuren, *Hendrik Reael Reinierszoon*, *Frans* (*Oetgens*) *van Waveren* of *Hendrik Reael Pieterszoon* zouden opvolgen, en dat nà overlijden van deze, de 2 overlevende administrateuren zich een derden uit hunne respectieve huizen

zouden assumeeren, „prefereerende een latinist boven een duijtsch klerk van vrienden." —

Alyd van Hove van Zijll liet uit haar bovenvermeld huwelijk vijf kinderen na, die afstammelingen hadden:

1° *Wendula* of *Wijntgen*, gehuwd met *Pieter Reael.*

2° *Anthonie*, gehuwd met *Anna Spiegel.*

3° *Cornelia*, gehuwd met *F. J. Hinlopen.*

4° *Maria*, gehuwd met *Reinier Reael.*

5° *Magaretha*, gehuwd met *Carel Six.* —

Bovengemeld fonds, door den vrager minder juist de „*Witte Poedel*" genoemd, bestaat nog, en waren — naar men mij indertijd heeft medegedeeld, daarvan destijds administrateuren de Heeren: mr. J. R. Corver Hooft, mr. L. G. van Hoorn en W. Hovij, allen te Amsterdam, welke eerste twee sinds zijn overleden.

Ontelbaar zijn de nog levende afstammelingen van *Alyd van Hove van Zijll*, die dus tot het fonds gerechtigd zouden kunnen zijn, zoo zij naar het oordeel van administrateuren in de termen daarvoor vallen; wellicht dat bij deze daarvan een lijst bestaat.

Wil vrager mij echter zijn naam melden, dan ben ik bereid — zoo hij er prijs op stelt — hem eenige meerdere inlichtingen omtrent die nakomelingen te verstrekken. —

Alkmaar. MR. B. VAN DER FEEN.

Huwelijksgebruik (XLI, 193). — Het bestrooien van een bruidspaar met rijst is niet alleen een Engelsch gebruik.

Bij zeer vele volken worden de jonggetrouwden met graankorrels of anderszins bestrooid, eene gewoonte, die zonder twijfel reeds dagteekent uit den tijd, toen het Indogermaansche stamvolk nog niet uiteen was gegaan. In de *Mythologische Forschungen* van Wilh. Mannhardt [1]) staat (bl. 351—374) een opstel over dit onderwerp. Het is echter veel te uitvoerig en te zaakrijk dan dat ik er hier een overzicht van kan geven. Belangstellenden moeten dus het boek zelf raadplegen. Van bl. 354—364 geeft Mannhardt een reeks

¹) Quellen und Forschungen, Heft 51 (Strassburg 1884).

van voorbeelden van dit huwelijksgebruik, uit Indië, waar men rijst over het bruidspaar uitstort, uit Rusland en Polen, waar dit met hop en haverkorrels geschiedt, uit Servië, uit Griekenland, uit Sicilië en Savoye, uit verschillende deelen van Frankrijk en van Duitschland en Oostenrijk, uit Engeland en Schotland, uit Zweden, uit Denemarken, enz. — Ook het uitstrooien van bruidsuikers onder het volk in ons land is nog een overblijfsel van dit overoude gebruik.

De gewoonte hangt samen met waarnemingen, die de mensch deed in het rijk der natuur. Men zag in de ontwikkeling van de plant die van den mensch weerspiegelen en drukte nu die overeenstemming zinnebeeldig uit in allerlei huwelijks- en kraambedsgebruiken. Het kind in moeders schoot vergeleek men bij den graankorrel, evenals den mensch bij het vruchtdragend graan. En men gaf dus de bruid een krans van korenaren op het hoofd [1]) en bestrooide haar met graankorrels, in de hoop dat zij vrucht zou dragen.

Langzamerhand zijn er wijzigingen in dit gebruik gekomen. Het eene volk bewaarde de oude overlevering ongerept, het andere bracht er eenige verandering in; vandaar al de verschillende, hoewel oorspronkelijk verwante gebruiken, die Mannhardt vermeldt.

Men vindt deze gewoonte ook bij volken, die niet van Indogermaanschen stam zijn. Bij de Israëlieten in verschillende landen (ook in het onze) worden tarwe- en roggekorrels over het bruidspaar uitgestrooid. [2]) En Mannhardt spreekt, t. a. p. bl. 366 vlgg., over een gebruik uit Boven-Egypte, bij de geboorte van een kind, dat onmiskenbare overeenstemming heeft met Deensche, Schotsche en Servische gebruiken.

G. J. BOEKENOOGEN.

Huwelijksgebruik (XLI, 193). — 't Genoemde gebruik is niet uitsluitend Engelsch. Meer dan eens heb ik het toegepast gezien,

---

[1]) Zooals men bewijzen kan, dat nog voor eenigen tijd in Engeland, Oostenrijk, Saksen en Zwitserland geschiedde. — De hedendaagsche bruidskrans is er een overblijfsel van.

[2]) Hetzelfde berichtte de hr. De Groot Jamin Jr. te Amsterdam.

ook als er geen Engelschen in 't gezelschap waren. Ook wordt niet altijd rijst gebruikt. Soms is het tarwe. De handeling is zeker eene aanduiding en toewensching van vruchtbaarheid, 't is een soort van zaaiing, met verwachting van en hoop op oogst.

E. LAURILLARD.

Schepenen van Heusden (Twee). — De „Lyste v. d. Heeren Magistraaten die van jaar tot jaar gediend hebben binnen Heusden", in de Beschr. v. H., Amst. 1743 en 1794, bl. 173, vermeldt: Jonkhr. Willem Broch, schepen 1662, 63 (ob. 12 Ap.), en Jonkhr. Adam Steenblok, schepen 1665, 66, 67.

Beiden waren vermoedelijk geen Heusdenaren? M^{O}.

Munt van Bouillon. — Is het hierna beschreven koperen muntje door een Hertog van Bouillon of een Bisschop van Luik geslagen? — Vindt men het bij Renesse afgebeeld, en zoo ja, welke plaat en nummer? — Voorzijde: binnen een krans een door een hertogelijke kroon gedekt schild, waarin een klimmende leeuw. Keerzijde: binnen een krans: BVL-LONEN-SIS; onderaan in den krans een schildje met een balk (wapen van Bouillon).

Hilversum. J. E. T. G.

Betuwe en Veluwe in Friesland? — In eene oorkonde van den jare 1511, door eenen Fries in Friesland geschreven (Register van den Aanbreng tot de Floreen-belasting, Leeuwarden, deel II, bladz. 360), vind ik, bij eene opsomming van de landerijen in den dorpe Folsgara in Wymbritseradeel: „Item, VII ponden hoyland, leggende „an die swderside die pastoers huys, genoempt die Baetwe ende „hoert toe die Pastoer." — In dit geschrift geldt de *w* zoowel voor eene lange *u* of *uu* als voor *ou* en soms voor *oe*; dus Baewte = Baetue, Batuwe, Batouwe. Batoue. En verder op bladz. 427, bij de behandeling van den dorpe Loinga, mede in Wymbritseradeel: „Berber Gerbrens weduwe op die Felwe, meyersche in dessen lan„den ende hoert toe die Heren van Sint Jan." — Felwe = Feluwe, Veluwe, Veloue. Deze friesche veldnamen kunnen misschien eenig

meerder licht verspreiden over den oorsprong en de beteekenis van de namen der gouwen Betuwe en Veluwe in Gelderland.

JOHAN WINKLER.

Het ongelukkig geval. — Wie kan of wil mededeelen wie de samensteller is van eene langdradige rijmelarij met bovenstaand opschrift, aanvangende aldus: „Weent Haagsche Burgerij, om 't geen ik ga verhaalen," en waarin op typische wijze wordt medegedeeld het verdrinken van eenige dominés, terwijl het slot het raadsel oplost, door de mededeeling dat een kerkbriefje in een lampetkan is gevallen!

De namen Nieuwland, Castendijk, Muilman, Van Spaar, De Koning, Heringa, Frieswijk, Barkey, allen bekende Haagsche predikanten, komen er in voor.

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

Influenza (XLI, 193). — Het woord zal wel ontstaan zijn uit den *invloed* weleer door Chaldaeërs, Egyptenaren, Judaeërs aan de planeten, sterren, kometen toegeschreven, en waaraan later ook door geneeskundigen, Hippocrates, Galenus, door alchimisten en magiërs geloof werd geslagen. De Influenza van onzen tijd herkent men in de volgende beschrijving eener ziekte uit het begin der vorige eeuw, in Borheck's *Geschichte der Stadt Duisburg:* — „In den aanvang van het jaar 1733 verspreidde zich door de geheele stad een borstkwaal met zulk een snelheid en hevigheid, dat in weinige dagen bijna allen bedlegerig werden, de gezondsten aan zware hoofdpijn leden, en schier niemand er vrij van bleef. In weinige dagen was echter alles voorbij. Het merkwaardigste was nog hierbij, dat deze kwaal van het eene rijk en land, van de eene provincie naar de andere achtervolgens overtrok: want in de maanden November en December had zij zich in de noordelijke rijken, te St. Petersburg, Stockholm, Koningsbergen, Kopenhagen, verder te Bremen, Hamburg enz., geopenbaard; in den aanvang van het nieuwe jaar was zij hier; in Januari overviel zij de Nederlanden; in Februari vertoonde zij zich in Frankrijk; in Maart bezocht zij Spanje en Portugal, waar de zee haar een grens zette.

Naar de algemeenste en zekerste meening werd zij veroorzaakt door eene vergiftiging in de lucht, waarvoor men in sommige oorden dit ten bewijze aanvoerde, dat honden die van een stuk vleesch gegeten hadden, 't welk eenige uren, buiten, op een langen staak bevestigd was gebleven, stierven."

A. VER HUELL.

Belastingteeken voor honden. — Langwerpig vierkant, met afgehakte hoeken, klein van formaat, waarop aan de eene zijde een zittende hond, tusschen het jaartal 18—62 fraai gestempeld is, aan de andere zijde staat het volgnummer (N°. 364) ingeslagen. Rood koper. — Bij welke gemeente in Nederland is dit belastingteeken in gebruik geweest?

E.

St. Willebrords fontein te Wolsum. — In eene oorkonde van den jare 1511 (Register van den Aanbreng, Leeuwarden, deel II, bladzijde 314), vind ik, bij eene opsomming van de landerijen in den dorpe Wolsum in Wymbritseradeel: „Item IV ponden gras„land, daer die oestereynd loept an Sinte Willebrordus fonteyn „ende die wester ende swdersida loept an Dirk Melyssz land." — Hieruit blijkt dat er in de middeneeuwen te Wolsum eene fontein (put) was, aan St. Willebrord gewijd, en naar dien Heilige genoemd. Misschien was daar wel eene overlevering aan verbonden. St. Willebrords fonteinen en putten komen ook elders in de Nederlanden, sedert overouden tijd nog heden voor; maar uit Friesland was dit, voor zoo verre ik weet, niet bekend. Is die put nog heden, onder zijnen ouden naam, te Wolsum aanwezig?

J. W.

De Pottere (XLI, 138). — In antwoord op de vraag van de R., om een genealogisch overzigt aangaande de 8 wapens voorkomende in zeker Recueil van de 18e eeuw, kan ik het volgende mededeelen:

	Mr. Vranck Booth, promoveerde te Parijs, werd 1521 advokaat voor den hove van Holland, voor het hem door keizer Karel V aangeboden ambt van raadsheer in het hof van Holland bedankte hij wegens ouderdom en zwakte. Hij stierf 11 Sept. 1557 oud 70 jaar en was getrouwd met Christina van Outshoorn, die stierf 26 Aug. 1539, 36 jaar oud.	Jacob van Montfoort, stierf 17 Maart 1554, begraven te Leiden in de Nonnenkerk met zijn wapen en 4 kwart., had getrouwd Dirckje Boelen (van Lindenburg). Zie over hen Gerrit van der Laan, Beverovicius de vita termino, deel 2 p. 186.
Roland de Pottere, pensionaris van Zeeland trouwt Isabeau van der Vere (van Borsselen van Ter Vere).	Mr. Dominicus Booth, promoveerde te Leuven, werd 1549 extra ordinaris — 1557 ordinaris-raad in den hove van Holland, stierf 1573 te Utrecht, werwaarts hij wegens de troubles met het gansche hof gevlucht was, en was getrouwt met Catharina van Montfoort, die stierf te 's Hage 1606 oud 84 jaar, en aldaar begraven.	
Mr. Maximiliaan de Pottere advokaat voor den hove van Holland stierf 1605.	trouwt	Jacomina Booth stierf 1614.

Dominicus de Pottere, raad en thesaurier van den Prins van Oranje trouwt 1616 Jeanne Marie Doublet, vrouw van Souburg, dochter van Laurens Doublet en Maria Numan van Warensdorp.

Uit het bovenstaande blijkt dat de overgrootmoeder van moederszijde van Dominicus de Pottere Outshoorn heette, alzoo niet Leeuwen zooals het recueil aangeeft. Geertruyt van Leeuwen was de echtgenoote van Aernt Booth, bailluw van 's Hage enz., oudere broeder van Vranck Booth. De kleinzoon van dezen Aernt Booth, Cornelis Booth, rentmeester van Princenland, trouwde Helena de Pottere Maximiliaansdr. of Jacomina Booth. — De dame wier portret bedoeld wordt, voerde evenals Dominicus de Pottere. Wellicht stelt het eene zijner zusters voor: voornoemde Helena echtgenoote van C. Booth, Catharina de Pottere, echtgenoote van Lambert van der Horst te Rijswijk, of Isabella de Pottere Clarisse te Leuven.

Utrecht. M. P. SMISSAERT.

Van den Hoevel of Heuvel. — „Veen heeft Oost de Maes, West en Noord het landt van Attena, Zuyd Wyck. Veen voert tot een wapen dry loopende leeuwen in een geel veldt. Dit wapen is eertijdts mede geweest 't wapen van eenen ranck uyt den Huysen Van Heusden, die den bynaem van Veen voerde, maer in mans-oir uytghestorven [1]).

— Uyt den dorpe van Veen is ghesproten Ian v. den Hoevel, die door negotie ende andersins geprospereert hebbende, is van den Keyser ridder ende raedtsheer ghemaeckt, ende tot Ceulen ghestorven. Franciscus Mennenius Antwerp. in „Dedicatione" van sijn tractaet geintituleert „Deliciæ equestrium, sive Militarium Ordinum. Coloniæ, apud Kinckium", 1613, intituleert denselven Heer van Veen ende Aurhagen, etc., 't welck een groote valsheydt ende onverdraghelijcke flatteringhe is, alsoo Veen gheen Heerlijckheydt en is, noch Ian v. den Hoevel uyt het adelijck gheslacht van die van Veen ghesprooten" (Oudenhoven, Beschr. v. h. landt v. Heusden, Amst. 1650, bl. 18—19).

Te Heusden was een Gerard v. den Heuvele schepen 1334—36, 53—55. Te 's-Hertogenbosch komt die naam mede voor: Amel of

[1]) Godfried-Dominicq v. Veen, secretaris van Brussel, „1717 dep. le 25 May jusques 1724", voerde: d'or à trois léopards de gueules, l'un sur l'autre. Cim.: un léopard assis du champ. (Butkens, Troph. de Brab. II, p. 472). — Een ander geslacht van dien naam, afstammende van een bastaard van hertog Jan III van Brabant, voerde: een gouden leeuw, in een swart velt, doorsneden met een silveren bare, waar op drie roode ringen staan (ib. id. I, p. 448, 49, 663—66), waartoe pretendeerde te behooren: mr. Cornelis v. Veen, burgem^r^. van Leiden 1564, 65, 69, veertig 1566—73, weesmr. 1571 (V. Heussen, Rhynl. oudh., Voorreden; Orlers, Beschr. v. Leyd., 3e dr., bl. 640, 93, 723; G. v. Ryckhuysen, Wapenk. d. Veert. v. Leyd., die hem echter een geheel ander wapen geeft, t. w.: in zilv. drie groene boomen, staande op een grasgrond van 't zelfde; S. v. Leeuwen, Bat. ill., bl. 1126—29); alsmede mr. Simon v. V, raad i. d. H. Raad v. Holl. 1607, † 26 Oct. 1610. (Fr. v. Mieris, Beschr. v. Leyd. I, 105, II, 387; mr. G. W. Vreede, Hooge Raad v. Holl., achter h. Jaarb. v. d. regterl. magt v. 1839, bl. 40, 48). Was van dit geslacht wederom onderscheiden dat van denzelfden naam, 't welk te Alkmaar gewoond heeft en waarvan de geslachtslijst voorkomt in 't Byv. tot Hoogstraten's Algem. Wdbk.? — Verschillende wapens geeft Rietstap, Armor. génér., op Veen.

Melis v. d. Hoevel of Heuvel, was daar schepen 1444,48, Hemerus v. d. H., 1475, Jacob v. den Huevel, 1473, Reynier v. den Huevel, 1475,81, Henrik v. d. Hoevel, rentmr 1522 [1]). Ook te Gorinchem, waar Adriaen v. d. Huevel, Hoevel of Heuvel, Dirksz., schepen was 1553, 58, burgem^r^. 57, 60—63, 73, 74, 79, 80 ob. in loco [2]), vroetschap 58, 60; Adam v. d. H. Adriaansz., Gasthuysmeester 1588, 89, 90, 1606—8.

Jac. v. Oudenhoven, Beschr. v. 's Hertogenb., ed. 1670, bl. 66—68; Butkens, Troph. de Brab. II, p. 553, 58; Kemp (bl. 448) en V. Someren (bl. 526; zie ook bl. 46, 47, 57, 87, 88), Beschr. v. Gor. — Onder de „Goede Luden vanden Twaalven" te Dordrecht, komt in 1462 ook Anthoenis v. den Hoevel, Jansz., voor (Balen, Dordr., bl. 350). M^o^.

Utrecht. Overluidingen. — Vervolg van *Nav.* XLI, 136.

1634. XIX Maj. in ob. et fun. Dñi. *Jōis a Renesse ab Aa,* dñi in Schonauwen.

.... [*sic*] Maji in funere Dñāē Elisabethae a Bree; obiit Hagae Comitis.

VIII Jun. in fun. nobiliss. Dñāē Wendelasiae Bardesii, viduae quondam nobiliss. Dñī *Jōīs ab Abcoude de Marten,* [3]) dum viveret mareschalci superioris partis dioeceseos Traj.

IX Jun. in ob. et fun. Dñāē .... [*sic*] de Rode, viduae quondam Dñi ac Mrī Jōīs a Scaede, dum viveret deputati ordinarii ordinum prov. Traject.

XIV Jun. in fun. *Anthonii Utenhove,* filii nobiliss. dñi de Rijnesteyn.

XXI Jun. in ob. et fun. nobiliss. Dñāē Elisabethae a Montfoort, ux. nobiliss. Dñi Theodorici a Sweten.

XXIV Jun. in fun. Habbi Marci Tebben, puelli Dñi Leonardi Tebben.

XXVI Jun. in ob. et fun. nobiliss. Dñāē *Catharinae Pieck,* viduae quondam nobiliss. ac strenui Dñī Jacobi Albout, dum viveret gubernatoris ..... [*sic*] et ducis militaris sub auspiciis Dñorum ordinum.

XXVII Jun. in ob. et fun. Alettae a Leyenberch, viduae quondam Lamberti de Pauw, dum viveret secretarii juris.

---

[1]) Twee geslachten van dien naam, waarvan het eene uit de Meijerij herkomstig, hebben aldaar regeeringsposten bekleed. (Herald. Bibl. 1876, bl. 229, 268).

[2]) „Den 2 Oct. 1580, is den regerende burgem^r^. Adriaan v. d. H. Dirksz. overleden, een man die om zyne goede diensten voor het Vaderland, den grondlegger der vrijheid wierd genaamt. Op den dag zyner begraafnisse wierd door den pred. Henricus Rolandus Vellenius een fraje lykreden uytgesproken." (V. Someren l. c. bl. 368).

[3]) *Marten,* lees: Meerten.

1634 xxviii Jun. in ob. et fun. Dñāē *Annae de Voocht a Rijnevelt,* viduae quondam Dnī Jōīs̄ a Hutter, equitis.

iii Jul. in ob. et fun. Arnoldi a Rhenen, substituti secretarii juris.

iv Jul. in fun. nobilliss. Dñāē *Annae Mariae Catharinae de Werven,* ux. nobiliss. Dnī *Jōīs de Heemskerck a Bekesteyn,* dñi de Incourt, Longeville etc.

Eod. d. in ob. Wachteldis [*sic*] a Burch, filiae Dñi Thielmanni a Burch.

vi Jul. in ob. et fun. Everardae, filiae Petri Dieren, viduae quondam Jōīs̄ Servatii de Helm.

ix Jul. in ob. et fun. nobiliss. Dñi *Theodorici de Renessi a Wulp.*

xii Jul. in ob. et fun. nobilis Dñāē Corneliae a Malapart, *viduae Dñi Jacobi Godijn,* dñāē in Voorn; est mater confratris nostri Godijn.

xxiv Jul. in ob. et fun. Dñāē Alettae a Wildt, filiae Dñī Egidii a Wildt, dum viveret senatoris collegii thalassiarcharum [1]) Amstelodami; est soror confratris Jōīs̄ Manardt.

xxv Jul. in ob. et fun. Dñāē Catharinae a Middelcoop, ux. Henrici Sas a Weldam, officiarii in Philipslant et Poordtvliet.

xxvi Jul. in fun. Gisberti a Duverden, filii Mr̄i Arnoldi a Duverden; est filius confratris ñr̄ī Dñī Duverden.

xxvii Jul. in fun. nobiliss. Dñāē *Jōāē de Renesse de Baer,* ux. nobiliss. Dñī *Petri Ruysch,* dñī *in Meresteyn;* obiit in arce Meresteyn.

xxxi Jul. in fun. nobiliss ac strenui Dñī.... [*sic*] *Pieck,* liberi dñi in Wolfswinckel, dñī a Muyswinckel etc.

i Aug. in ob. et fun. Dñaē *Anselminae Bolle a Hamersveldt;* est soror confratris nostri Bolle.

ii Aug. in ob. et fun. Cornelii Verburch, cerevisiarii sub signo Cervi.

iii Aug. in ob. et fun. Dñāē Mariae Rhodii, viduae Dñī Stephani a Rumelaer, dum viveret canonici ecclesiae S^ti^ Jōīs̄ Traj.

v Aug. in fun. nobiliss. ac strenui Dñī Jacobi a Schoordijck de Rijnauwen, equitis, dñī a Reynouwen, Oudenrijn en [*sic*] Heycop.

xiv Aug. in ob. et fun. Wilhelmi Cornelii a Portengen senioris.

xv Aug. in ob. et fun. nobiliss. ac illustriss. Dñāē *Agnetae a Renesse ab Aa,* liberae dñāē in Assendelft, dñāē de Aa, Vosmeer, Beverwijck, Eemskerck, Castrichem etc., dum viveret ux. nobiliss. ac. illustriss. Dñi *Nicolai a Renesse, baronis a Elderen* et Mansuy etc., liberi dñi a Assendelft etc., mortua in arce sua.

xxvi Aug. in ob. et fun. Petri a Putten, dicti Bleyenburch, filii Mr̄i Balthazaris a Putten.

xxvii Aug. in fun. Dñāē Catarinae a Cupre, ux. Dñi Jōīs̄ a Wede, senioris

---

[1]) Collegium thalassiarcharum = College ter admiraliteit.

consiliarii Trajectini, deputati ordinarii potentissimorum Dñorum ordinum generalium; ob. Hagae Com.; ē soror confratris De Cupre.

1634. xxxi Aug. in fun. nobiliss. Dñāē *Catharinae Canteri,* viduae quondam nobilis ac strenui Dñī *Jōīs de Cock a Delwijnen;* obiit Eck in Batavia Inferiori.

viii Sept. in ob. et fun. Dñāē Catharinae a Someren, ux. Mr̄ī Theodorici de Goyer, Doctoris Utr. Jur., canonici B. Mariae Traject.

xiii Sept. in ob. et fun. Corneliae Vossen, filiae quondam Balthazaris Vosse.

xix Sept. in ob. et fun. Eliae Maissale.

xxiii Sept. in fun. filii Nicolai Burchmans.

xxvi Sept. in ob. et fun. Jōīs Wilhelmi a Rhenen, subhastatoris.

iv Oct. in ob. et fun. Dñāē Evae a Coddenoort, ux. Anthonii de Goyer, senioris consulis civit. Traj.

viii Oct. in ob. et fun. Theodorici a Ruempst, juvenis.

xxii Oct. in ob. et fun. Mr̄ī Christiani Bruynincx, dum viveret advti cur. prov. Traj. et secretarii Sti Petri.

iii Nov. in ob. et fun. Cornelii Anthonii a Wijckerslooth.

iv Nov. in ob. et fun. Ruthardi Jōīs a Millingen, senioris scabini civ. Traj.

vii Nov. in ob. et fun. Dñāē Aleydis a Sevenaer, viduae quondam Dñi Jōīs Riech de Leerdam, secretarii civ. Traj.

viii Nov. in ob. et fun. Jōāē Cornelii a Wijck, ux. Arnoldi Gulielmi Stael.

xiii Nov. in ob. et fun. Dñī Jōīs Alexandri ab Axel.

xiv Nov. in fun. Godefridi a Sneul senioris [1]) scabini urb. Amersfortii.

xix Nov. in ob. et fun. Mr̄ī Cornelii a Raemsdonck, Licent. U. Jur.

xxviii Nov. in fun. Dñāē Margaretae de Maeth, viduae quondam Dñī Gerardi a Zuyrmont; obiit Cuylemborchi.

xxix Nov. in ob. et fun. Barbarae Jōīs ab IJseldijck, ux. Cornelii Adriani ab Horst.

iv Dec. in ob. et fun. Dñī Jōīs Moreelsz. senioris [1]) scabini civ. Traj.

ix Dec. in ob. et fun. Dñī Gisberti a Ravesway.

xiii Dec. in ob. et fun. Cornelii de Reuver, dum viveret receptoris bonorum conventualium Sti Servatii et quondam receptoris dominorum executorum Dñī decani a Nijckercken.]

xiv Dec. in ob. et fun. Henrici Wasschman, filii Godefridi Wasschman.

xxiii Dec. in fun. Dñī *Wilhelmi de Gendt a Loenen,* dum viveret capitanei; obiit Aquisgrani.

(*Wordt vervolgd.*)

---

[1]) Of dit bij den naam of bij scabini behoort, blijkt niet, bij gebreke eener komma.

Weerts, enz. — Het wapen geeft Herald. Bibl. 1881 bl. 225; wat de kleuren betreft eenigszins verbeterd ibid. 1882 bl. 362. De afdruk van een cachet vertoont als wapen Dapper eenen dwarsbalk, op welken de druiventros rust. De bank van Her. Bibl. t. eerst ageh. pl. vertoonde een alliantie-wapen, nml. ten Brink-Dapper. Aan ten Brink wordt toegekend De gueules à un buste d' homme de carnation portant moustaches et une barbe pointue, hab. d' or, posé de profil, coiffé d'un bonnet houppé d'or; Cimier: le buste. Op het oude landgoed Den Bannink o. Colmschate (bij Deventer) prijken, ingevolge vriendelijke mededeeling van Dr. M. E. Houck (Deventer) [1], boven het koetshuis twee op hout geschilderde wapens, dat van Jordens en van Ten Brink; ze herinneren denklijk aan Mechteld Theodora ten Br., 18 Juli 1762 in den echt getreden met Rudolf Jordens, landrentmeester van Twente, die op dat landhuis 5 Oct. 1797 overleed. Zie Mr. J. v. Doorninck's Geslachtk. Aantt. 1871 bl. 632, 81, uit welk werk niet blijkt, dat Jacobson genealogisch één is met Ten Brink. Toch wordt dit, naar Dr. Houck's verzekering, gestaafd door de Deventer doop- en trouwboeken, alsmede door familiepapieren; sommige leden van hetzelfde geslacht noemden zich Ten Br., andere Jacobson; soms ziet men aan dezelfde personen beide namen toegekend. Een zegel van Jacobson vertoont de figuur van het wapen Ten Brink herald.-rechts, een van Ten Brink zelf herald.-links; terwijl op Den Bannink het schild van goud, en de figuur aanziende is. Daar de muts van het beeld overal zeer op een tulband gelijkt, mag men veronderstellen, dat het straks opgegeven wapen Ten Brink in verloop van tijd gemoderniseerd is, en dat der bank van Herald. Bibl. 1881 bl. 225, nml. een getulbande moor [2], als het oorspronklijk wapen dient te

---

[1]) Wiens „Daventriensia", feuilleton in de Deventercourant 1891 (Jan., Febr., Maart), men vooral niet verzuime te lezen.

[2]) Ook het wapen der oude Deventer-familie De Roever bestond, blijkens door Dr. H. mij toegezonden cachetafdruk, in een getulbanden moor. Wat omstr. 1840 De Roever luidde, was in den aanvang der 15de eeuw als Roeuer, Ruever, Rover bekend; bijv. Henrik Roeuer a°. 1425 was als Henric Ruever in 1429 schepen van Deventer (Catal. arch. Dev. gasth. n°. 247, 68, 9); in 1450,4 was Henrik

worden aangemerkt. Dit laatste toch herinnert aan de Kruistochten, en de Deventer-familie Ten Br. was zeer oud. Herbord de Brinco of Brincko (ten Brincke) komt in 1334, 9, 40, 4 voor als klerk (clericus) en keizerlijk notaris (notarius) te Deventer, in 1345 Lubbert Bidenbrincke (Catal. arch. Dev. gasth. 1879 n°. 19; Dev. Camer.-rek. I (1887), bl. 55, 61, 85, 97, 133, 76, 209). De Brinkpoort ziet men in 1275 vermeld (Cat. n°. 3); deze heet in de latijnsche Camer.-rekeningen Brinconis porta, bijv. in die van a° 1337 (Cam. I. 8). Ze was vóór hare slooping, welke ongeveer een 20-tal jaren geleden plaats had, zóó ontzaglijk diep, dat men er dóór rijdend, in 't midden der poort nagenoeg in het duister zat in zijn rijtuig.

Wat Schmauss betreft (vgl. Herald. Bibl. ibid. met J. v. D[k], Geslachtk. Aantt. bl. 690), omstr. 1730/40 trad een vaandrig van dezen naam in den echt met eene Dapper. In de nalatenschap zijner nazaten of verwanten vond Dr. H. een wapenbrief a° 1628 voor Matthaeus Schmauss, verleend door „Wolfgang Wilhelm Pfaltzgrav bey Rhein, Hertzog im Bayern", krachtens welke oorkonde hem werd toegekend „Einen blaeu oder Lasurfarben Schildt, darinen zwen (zwei) Goldtgelbe Balchen so vndten (unten) her wie ein Gabel von einander stehen, oben her aber sich wie zwen (zwei) Sparren an einem Tach zusammen schliessen vnnd spitzen; zwischen welchen balckhen oder Sparren vundten (unten) her ein Goldtgelbe vnnd oben vff ieder (jeder) Seitten derselben im Schildt auch eine dergleichen Goldtgelbe Lilien zu (sich) befinden. Vff welchem Schildt ein Eisenfarber zugethaner Stechhelm mit einer von bloe (blau) vund Goldtgelber Farben beederseits auszgeworffner Helmdeckhen, daraus zwen auffgethane gegen einander vffrechts stehende bloe Adlersflügel, inn deren iedem (jedem) gleichfals ein Goldtgelbe Lilien entspringen". In overeenstemming hiermede vertoont een familiecachet als wapen Schmauss In blauw een ietwat ingebogen keper van goud, verzeld van drie leliën van 't zelfde, twee aan weerszijden der keperpunt, en eene tusschen de beide beenen; aanz. helm;

Rover kerkmeester der St. Lebuinus- of Groote-kerk aldaar (ibid. no. 464, 97[a]). In 1590 ziet men Ruiver(s), in 1619 Roever(s) ter zelfder stede vermeld (Gesl. Aantt. bl. 639, 436).

helmt: vlucht, elke vleugel beladen met de lelie van 't schild. Dit wapen heeft alzoo niets gemeen met die welke Rietstap's Armorial, aan Schm. en Schm. von Pullenrieth (Beijeren, Neurenburg) toekent. Maar de beschrijving er van in dien wapenbrief a°. 1628 heeft denklijk beteekenis voor de taal der Heraldiek, daar ze ons noopt in den zoo dikwijls en in zoo velerlei vormen voorkomenden keper (chevron) = (Hgd.) Sparre, — vgl. Sparrwerck, — niet een zinnebeeld van het heerlijk recht van den wildban (*Nav.* XXIII, 104) of van den kerkpatroon (ibid. XXX, 383), maar dat van een dak of woning, eigen huis, het huis eener heerlijkheid te ontwaren. JAC. ANSPACH.

Bentz van den Berg-Gaade (*Nav.* XLI, 132). — Mr. Pieter Rudolph Bentz van den Berg, geb. te Vianen den 5 Aug. 1824, † ald. den 14 Maart 1888. Zoon van Frans en van Carolina Bentz. Hij huwde te 's-Gravenhage den 27 April 1853 met Janna Margaretha Gaade, geb. ald. den 17 April 1826, dochter van Jan Hendrik Gaade en van Janna Margaretha van Wichen. — Uit dit huwelijk werden geboren:

1 te Vianen den 3 Februari 1854 Frans, † te Batavia den 12 Maart 1889.

2 te Vianen den 4 Dec. 1855 Janna Margaretha Johanna.

3 te Vianen den 8 Febr. 1857 Jan Willem Anne Franciscus.

4 te Vianen den 8 Febr. 1857 Maria Johanna.

5 te Vianen den 7 Sept. 1858 Jan Hendrik, † te Samarang den 2 Sept. 1880.

6 te Vianen den 21 November 1860 Gilles Carel, † te Vianen den 24 Dec. 1888.

7 te Vianen den 28 Jan. 1862 Gerrit Antonie.

8 te Vianen den 20 Sept. 1863 Pieter Rudolph.

9 te Vianen den 16 Juni 1865 Anne.

10 te Vianen den 18 Juni 1865 Joan Cato.

11 te Vianen den 3 Sept. 1866 Carolina Christina Elizabeth.

12 te Vianen den 3 Sept. 1866 Christina Elizabeth Carolina.

Bij Kon. besluit van 6 April 1882 N°. 11 is toestemming ver-

leend, dat *Pieter Rudolph van den Berg* bij zijn geslachtsnaam dien van *Bents* voege, met dien gevolge, dat hij met zijne wettige afstammelingen voortaan den naam zal dragen van *Bentz van den Berg*. — Bij kon. besluit van 26 Oct. 1875 N⁰ 21 als voren, dat *Jan Willem Anne Franciscus van den Berg* bij zijn geslachtsnaam die van *Van Maren* voege, met dien gevolge, dat hij zich voortaan zal kunnen en mogen noemen en teekenen *van Maren van den Berg*.

Dordrecht. SMITS VAN NIEUWERKERK.

d'Arnaud (XL, 368, 604). — Judith Elisabeth Coupé of Couppé (?) heette de moeder van George d'A., wiens naam voluit is: George Jean Michael d'A. Het is volstrekt niet uitgemaakt, of hij al dan niet een eenig kind was, al wordt van broeders of zusters geen melding gemaakt. Zijn vader Honoré had, behalve eene zuster, die in Frankrijk is gebleven, twee oudere broeders; de een — Daniel — is op 20jarigen leeftijd als proponent te Franeker, de oudste — Moise — in 1697 als predikant aldaar gestorven. Hoogstwaarschijnlijk bestaat er geene betrekking tusschen de familie van den beroemden Waldenzer en de familie d'Arnaud, waarvan hier sprake is. — Trouwens aan schrijver dezes zijn een groot aantal leden van deze bij name bekend, er is geen Henri bij; wel komt voor Henriette, maar de herkomst van deze uit een andere familie is bekend. Veel bevat over Arnaud, d'Arnaud, enz. — de 2e editie (beter en vollediger dan de 1e) van: Haag, La France Protestante. —

Ter aanvulling van *Nav.* XL, 368, 604, vind ik nog in eene ms. — genealogie Wiardi Beckman:

A. M. Beckman, geb. omstr. 1770, dr. v. Arnold Christoffel, Luth. pred. te Wildervank, bij Helena Hintz, tr. 1⁰ N. N. Gerkens; 2⁰ N. N. d'Arnaud, overl. te 's-Gravenhage. Welke data komen hierbij in aanmerking? F. G. W.

v. Ochten v. Wattigny (XLI, 33). — *Nav.* XVII, 56 spreekt van v. O. v. Waltigny. Aldus schreef ik dan ook ibid. XXV, 632; XXXVI, 85, 106, 7. De ib. t. l. agch. pl. bl. 80 genoemde Ricolt A⁰ 1190 schuilt allerwaarschijnlijkst achter Ricoldus de Hogte, als

zegelaar in 1203 met vele andere edelen van een verdrag tusschen Otto I graaf van Gelre en Hendrik hertog van Brabant (Bn Sloet Oorkdbk v. G. e. Z. bl. 411). Aan Aleid's vader Gebhard kent *Nav.* XLI, 33 drie merels toe, in overeenstemming met Rietstap's Armorial 1e éd., dat aan een Utrechtsch gesl. v. O. hetzelfde wapen toekent als volg. *Nav.* XXXVI, 106 Guilliana de Waltigny gevoerd heeft. Was Gebhard een nazaat van Ricold, dan heeft er verandering van wapen plaats gehad; tenminste laatstgenoemde zegelde (zie ibid. bl. 80) met drie kepers; maar, — en hierop dient wel acht gegeven, — met een barensteel in het schildhoofd; *Nav.* toch geeft t. a. pl. den indruk, dat hij een zelfstandig heer was, die geheel in de rechten zijns (vermoedelijk overleden) vaders was getreden; niet dus een oudste zoon tijdens zijns vaders leven (vgl. Rietstap, Handbk der Wapenk. bl. 135). — V. Steenrel (*Nav.* XLI, 33) moet gewis Van Steenre [1]) wezen; vgl. ibid. XXXVI, 106 met 't Armorial 1e éd.: V. Steenre, Pays d'Utr., Gueldre, en met Herald. Biblk 1879 bl. 225; zie ook V. Steenre, Stienre in Catal. arch. Deventer gasth. en Tijdschrift. Regr prov. arch. v. Overijsel). — Regel 12 van bl. 33 (Dirckebroer) zal ook wel veranderd moeten worden naar ib. XXXVI, 106. — Overigens komen mij sommige jaartallen van *Nav.* t. l. agch. pl. natuurlijker voor, dan die van ibid. XLI, 33, 4. — Maar hoe moet het nu zijn, de Waltigny of de Wattigny? *Nav.* XVII, 220 heeft ook v. Wattigny. 't Armorial 1e éd. vermeldt zoowel (V. Kessel) graven van Wattignies, als eene familie de Watigny (Picardië). — Vergiste Andante zich in *Nav.* ib. bl. 56b? — Mo gelieve uitsluitsel te geven. JAC. A.

Ten Bokkel, enz. — Wie kent de manlijke en vrouwlijke afstamlingen: van Theodorus ten B., geb. te Aalten (Gelderland) in 1727, † 3 Dec. 1787, pred. te Leeuwarden, en tr. 3 Juli 1785 Isabella Aurelia Boreel v. Haersma, geb. 28 Mei 1744, † 4 Febr. 1825? — Van Martinus v. Acronius, gehuwd met Catharina Wiskia v. Haersma, geb. 25 Jan. 1723, † te Buitenpost 14 Sept. 1744? —

[1]) Steenrel; lees: Steenree. — Overigens schrijft het door mij medegedeelde hs. zéér duidelijk: Wattigny. RED.

En van Daniel Cornelis v. Altena, † 26 Dec. 1773, oud 27 jaren, gehuwd 1772 met Titia v. Haersma, geb. 13 Dec. 1739?

L. à N.

Swaen (Abr.) — Men vraagt plaats en dagteekening van geb. en † van Abraham Swaen, destijds kapitein in Nederl. dienst. Hij had eene dochter, geb. te Doornik, en † te Hedikhuizen den 16 Febr. 1775, geh. met Hendrik de Jongh, Drossaert van Drunen. — Voor een afdruk van het wapen der familie Swaen houdt men zich ook zeer aanbevolen. B.

Copal (Vgl. XXXIX, 668). — „Opten 6sten Juny 1574 werde by een kleyne menichte van de Gemeente gekozen tot kerkmeesters (die hoer noemde Fabricaers) ter Nieuwer-kerk te Dordrecht: Florijs N. de Zeylmaker. Jan Copal, Coemen. Kornelis Rijsberg, Scoemaker. Florijs Ewoutszoen, Coemen". (Balen, Beschr. v. Dordr., bl. 114.) Mo.

Hennebo (XL, 613). — Robert Hennebo, dichter van De lof der jenever, was, volgens het Haagsche trouwboek, dd. 5 Juli 1711, het poorterboek en het makelaarsregister te Amsterdam, geboortig van Leiden. De voornaamste gegevens voor de kennis zijner lotgevallen en omstandigheden zijn aangestipt in het Biogr. Wdbk, 2e uitgave, Amst. 1888.

Bij de poging om iets meer te weten van den taling- en biefstukbakker en actionnist, werd een aantal bloedverwanten in zijne geboortestad en te Amst. ontdekt. Meestal zijn zij gegoede en in den bedrijvigen stand verwante burgers, deels kooplieden, deels fabrikanten.

De ouders van Robert zijn onbekend; zijn doop is niet te Leiden ingeschreven; inzonderheid hebben zijne voogden heel weinig genoegen aan hem beleefd. Maar overigens zijn deze Hennebo's zulke eerzame burgers geweest, dat zij geene andere levensbijzonderheden voor ons nalieten, dan uit de kerkregisters gewoonlijk te leeren zijn. Voor zooverre ik die aanteekeningen bewaard heb, staan zij

mijn onderzoeklievenden vriend, den steller der vraag, ten dienste. Met die Leidsche „fambriekers" weet ik zelf geen raad.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Doublet (XL, 610). — Met den heer de R. ben ik van gelijke overtuiging, dat het thans duidelijker omschreven portret Johanna Maria Doublet voorstelt, van wier woning gesproken wordt in De Riemer's Beschr. van 's-Gravenhage, dl. I, blz. 722. Van hare moederlijke familie zag ik een en ander opgeteekend in Gelderland; ook ontving ik, als aanvulling van mijn zeer onvolledig stukje over deze Doublet's, eenige opgaven uit Noord-Brabant. Ook bij mijn antwoord op blz. 371 heb ik weder te veel, zelfs uitsluitend aan de familie uit het Haagsche Voorhout gedacht.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Smit v. Baerland (XLI, 98). — Zie het belangrijke artikel van M° in *Nav.* XXIII, 496, 7, 9, met rijke literatuur. Vgl. ook *Nav.* XXIV, 178. JAC. A.

Smit v. Baerland (XLI, 98). — Uit Zelandia Illustrata, II, 119, ziet men, hoe de leenvolging geweest is volgens de tegenwoordige heerlijkheid Baarland, die slechts een gedeelte is van het leengoed in de middeleeuwen. Reeds uit het kleine opstel van Dresselhuis in den Zeeuwschen Volksalmanak voor 1841, blz. 63, blijkt, dat dit Baarland aan het geslacht van Borsselen van Zandenburg en Vere behoord had, overgegaan was op den schoonzoon van Wolfert van Borsselen, graaf van Grandpré, wiens dochter dit leengoed in huwelijk kreeg, toen zij trouwde met Heer Maarten van Polhain. Zoo kwam het terug aan de Veersche heeren uit het huis van Bourgondië, door bastaardij uit Philips den Goede gesproten. Een dezer, mede Philips (van Bourgondië) geheeten, had eene dochter Anna, die huwde met Jacob Smit; zij kreeg bij haren echt de heerlijkheid tot huwelijksgift, zoodat haar „man, ghecoren voocht en momber" voor haar den leeneed zwoer en den titel voerde. Hij heette dus Jacob Smit, heer van Baarland, en bij verkorting Jacob Smit van

Baerland. Edelman was hij niet, dus ook geen ridder; vandaar, dat hij geen Heer Jacob genoemd werd, maar Joncker kon er door, en wordt zelfs in de Republiek nog veel misbruikt. Wat Dresselhuis nu verder van Jacob Smit verhaalt, is volkomen juist. Toen hij de eerste maal baljuw van Vlissingen werd in 1558, was hij reeds heer van Baarland; hij ontving zijne commissie van zijn vrouws Oom, den stadhouder Graaf van Bossu. Bij de vrijwording van Vlissingen in 1572 was hij andermaal baljuw, doch overleed reeds 10 Juni 1573, en werd vervangen door Charles de Boisot.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Vrankens (Joost). — In het maandblad van het Gen.- her. genootschap „De Nederlandsche Leeuw," 1882, blz. 76—78, wordt de afkomst aangegeven van v. d. Meer van Berendrecht. De op den laatsten regel van blz. 77 in dat stuk genoemde Joost Vrankens, S. van der Meer is blijkbaar dezelfde persoon als de in het hieronder volgend stuk genoemde Joost van Berendrecht, waarom het mij niet onbelangrijk voorkwam dit charter bekend te maken.

„Kaerl by der gratie goods Roomsch Keijser altijts vermeerder srijcxs. Coninck van germanien van castillnen grave van hollant en zeelant enz. enz. Doen condt allen luijden. Dat wij behouden ons ende eenen yegelicken zijns Rechts verliet eñ v̄leent hebben verlien ende verleenen mit desen onsen brieve joost van berendrecht eñ hem angecomen eñ bestorven es bij doode van vranck pieterssz van der meer zijnen vader Den thijns van hodepijl gelegen in delflant Te houden van ons onsen erven eñ nacomelingen graven ofte gravinnen van hollant. Joost van berendrecht voorssz zijnen erven eñ nacomelingen, Tot eenen Rechten Leene, gelijck zijn vader die te houde plach. Hier waeren bij an eñ over als onse leenmanne van hollant Cornelis barthouts Willem janssz schouten eñ ick Janssz. Des Toirconde desen brief besegelt mitte segele van onsen leenhove van Hollant hier an gehangen. Gegeven up ten XX februario Int Jaer ons heeren duijsent vijfhondert vier eñ vijftich naer tscriven van onsen hove van hollant."

Haarlem. J. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

Wapen. — Aan welke familie komt het volgende wapen toe, geruimen tijd verkeerdelijk gevoerd door eene familie de Groot — ?

Gevierendeeld: *1* en *4*, schuins gevierendeeld en in ieder kwartier een alérian.

2 en *3*. Twee of vier kepers; door de slechte gravure niet te onderscheiden.

Helmteeken: vijf Vanen, waarvan *3* heraldisch links en *2* dito rechts; in welke vanen de teekens van 't schild.

Door de oudheid van 't cachet zijn de kleuren niet te onderscheiden. M. G. W.

Duls (Geslacht). — „Hedickhuysen heeft Oost Vlymen, West Herp, Zuyd Honsoirt en Oudt-Heusden, Noort Berne; heeft drie uythoecken. I. Vereger-eyndt. II. De Haes-stede. III. Luttel-Herp. Op het Vereger-eyndt heeft eertijdts een slot of adelijck huys ghestaen, dat het edel gheslacht van de Dulsen heeft toebehoort". (Jac. v. Oudenhoven, Beschr. v. h. landt v. Heusden, Amst. 1650, bl. 11). — Te Heusden ontmoet men in de regeering: Herman Dulsche, schepen 1407, Herman Dulsch of Duls Gerardszoon, id. 1421—23, 27, 30 (heet hier Jonkheer), 31, Adriaan Duls Geertsz. id. 1484, 86, 94, 96, 97, 1501, 5, 11 (heet hier Jonker), Adriaan Duls, id. 1569, borgemr. 1570 (heet hier Jonker).

„A°. 1570 heeft Joncker Philips Duls een groot gedeelte van sijn goederen met sijn huys ghemaeckt tot het maecken van een weeshuys. Maer alsoo daer veel troubelen ende processen uit die maeckinghe ontstonden, soo wierden A°. 1610 de weesen bestelt in 't huys van Cornelis Martensz. van Wijck, ende waren daer soo lange tot dat sy in possessie van het huys van Joncker Duls trocken". (Oudenhoven, Beschr. v. d. stadt Heusden, Amst. 1651, bl. 18). Stierf dit geslacht met laatstgenoemde uit, en is er meer van bekend? — Rietstap, Arm. gén., 2e éd., geeft een wapen van D. Duls. M°.

KERKGESCHIEDENIS.

DE EERSTE PREDIKANTEN DER HERV. GEMEENTEN

TE OUDENHOORN EN SPIJKENISSE.

DOOR

H. DE JAGER.

In de Acta Class. van 13 Sept. 1574 staat: „Is verordent dat Gerardus met Theodorico in den Oudenhoorn sal gaen om hem in sijnen dienst te stellen." [1]) Daarop volgt: „den XIIII Septembris. Is Theodoricus gexamineert ende bij het oirdeel der classe bequaem bevonden tot den dienst der kercke." De hier genoemde man was de eerste predikant van Oudenhoorn. In volgende Acta heet hij *Theodorus Roestius*, en aldus schreef hij zelf zijn' naam. In de Class. Acta van 15 Apr. 1577 komt hij voor als leeraar te Spijkenisse: hij vertrok dus van Oudenhoorn derwaarts.

In de Class. Acta van 15 Jul. 1577 is een besluit genotuleerd ten aanzien van 3 mannen, die door de Classe waren geëxamineerd. „Is besloten bij die broeders dat die drie geexamineerde Arnoldus, Johannes ende Balthazar bestelt sullen werden, soe veele als die broederen sullen konnen te weghe brenghen." De hier genoemde

[1]) Er gaat aan vooraf: „besloten dat men Alardo, Hectori ende Theodorico uut name der classe getuichgenisse brieven geven sal." Aan Theod. Roestius heeft men zeker te denken in Acta Class. 16 Aug. 1574: „Joannes int Suijdtlandt heeft beloeft sijn uuterste beste te doen, dat Dierck Gerritsze aen sijn gelt sal gheraken, ende de Overicheijt van den overigen tijt aenspreken, ende hem behulpelick zijn om met die van den Oudenhoorn te handelen. Sullen hem oock de dienaers in den Briel een testimoniael brief gheven, so het nodich zij." Acta 13 Sept. 1574: „Joannes Ossius (pred. te Zuidland) heeft beloeft Theodorum Gerritsze te betalen die reste, die hem noch compt van den voorgaenden jare, ende van die overichge tijt die gerechte aen te sprecken. Sal ook denselleven behulpich weesen bij den gerechte in den Oudenhoirn om vermeerderinge sijns loens."

Balthazar werd de opvolger van Roestius en heette *Balthazar Dijck*, eenmaal *van den Dijck* genoemd. In de Class. Acta van 19 Aug. 1577 staat: „Balthazar Dijck is hier tegenwoordich verscheenen als in den Oudenhoorn gesonden ende aengenomen ende voor een litmaet des Classis bekent." In 1580 werd hij door de Classe geschorst en vervolgens afgezet. Er staat in de Acta van 9 Mei 1580: „Daer is oock ghehouden censuram morum in onse classik. vergaderinge van alle dienaren, ende tot Balten Dijck ghecomen sijnde, soe is aenghedient voor die waerheijt, dat die vornoemde Balten hem tot verscheijden tijden lelicken in dronckkenschap vergrepen heeft, op straten ende wegen, tot groot schandaele van den Evangelij Jesu Christi ende der ghehelen kerkendienst, bescheten en bespogen ghelegen heeft, oock dat hij tegen dalgemeijne weijse ende ordeninge der kerken een bruijt met bloten haer oft hoofde ghetrauwt heeft met speelliden ende alle lichtverdicheijt, waerin veel erbare mannen ende vrouwen grotelixs gheargert sijn; oock soe houdt hij oft heeft ghehouden ghemeenschap met den Retorezijnen, daer doch alle lichtverdicheijt door ghevoet ende ghesterckt wordt; daerbeneffens soe is hij oock grootelixs te beschuldigen dat hij met sijne huijsvrou [1]) mennichmael ghereijst end groote ghe-selschap ghehouden heeft bij denghenen, met welke sijne huijsvrou met sijn voorweten beruchticht was van meer: ergo is beslooten met ghemenen stemmen deses classis, dat die voorbenoemde Balten van allen sijnen kerkendienst sal ophouden tot op den nahecomende classis, om alsdan finalicken te disponeren oft hij tot een dienaer des Evangelij sal gheleden worden oft niet." En in de Acta van 20 Jun. 1580: „Alsoe voer besloten was bij den broederen, dat men op dese bijeencomst soude disponeren ende finalijcken uutspreken oft Baltezaer van den Dijck zal geleeden worden voer eenen dienaer des godlijcken worts oft niet: is geconcludeert daerop mit gemeender stemmen, alzoe die voergaende clachten niet en

---

[1]) In de Acta van den kerkeraad der Herv. Gem. te Brielle dd. 6 Mei 1578 komt onder de ingekomen personen voor „*Maijken Dijckx* huijsvr. van den dienaer in den Oudenhoorn."

worden vermindert, maer meer mit die waerheijt worden versterckt ende vermeerdert, dat denselven Balthesaer wel niet werdich en is voer een dienaer gehouden te worden, maer overmits hij voer ons alhier mit schone woerden grotelijcx beloefft beeteringe zijns levens, soe sal men denselven Baltezaer een affscheijt geven naer tenor hiernaer verclaert:

Alzoe Baltazar Dijck onse broeder, thoner van desen, bij ons gecomen es in den classe van den Briel ende lande van Voorne, met hem brengende een goede attestatie van onsen broeder Gerardo Culenburgio, doen der tijt dienaer des woorts tot Zijrikze, waerop hij bij ons in den Oudenhoorn in dienst toegelaeten es ende ontrent drie jaren gewoent, maer heeft hem door menselicke [1]) in dronkenschap alsoe vergrepen, dat sijnen dienst in onse classe vortan onvruchtbaer soude wesen, ende want hij hem derhalven met den broederen versoent heeft ende beloeft in sijnen dienst hem alsoe te dragen, dat die naeme Godes door hem niet meer gelastert, maer wel geheijliget ende groot gemaeckt sal worden, ende want wij hem in den leere niet onreijn gevonden hebben ende die dienaeren vast overal groot gebreck zijn: soe hebben die broederen onses classis voor goet angesien, dat hij in een andere provincie ofte quartiere vertrecke, alwaer hij met meerdere stichtinge sal moegen arbeijden; bidden hierom den broederen, alwaer hij sal moegen comen ende sijnen dienst nodich sal werden bevonden, dat die broederen het beste met onsen broeder Baltazar vorsz. willen doen, waermede dat wij den broederen wederom conen dienstich wesen, daerinne sullen die broederen ons willich ende bereijt vinden nae onse vermoegen. Actum den 25 July a° 1580." [2])

De opvolger van den ontslagene was *Pieter de Gheetere Jansz.*

---

[1]) Hier zeker in te voegen: „swackheijt."

[2]) Na 't vertrek van B. Dijck en vóór de komst van zijn opvolger, klopten die van Oudenhoorn niet te vergeefs bij de Classe aan om „eenige goede alimentatie" voor een schoolmeester, „waerop hij soude mogen onderhoud ende gelegentheijt hebben om hemselven in den woorde Godes te oeffenen." Zie Acta Class. 9 Jan. 1581.

(aldus schreef hij zelf zijn naam). Op den 9den Apr. 1584, toen de eerste classikale vergadering van dat jaar werd gehouden, werden aan de B.B. „geexhibeert zeeckere attestatien", die „geexamineert ende voer goet ontfangen ende bekent" werden. Tot deze attestaties behoorde er ééne „voer Peeter de Gietere van de classe van Eckloe." Dat deze Peter te Oudenhoorn predikant werd, blijkt uit de Acta Class., o. a. uit die van 14 Apr. 1586, waarin men leest: „Alsoo Pieter Jansze, dienaer in den Oudenhoorn gheclaecht heeft van de cleijne betalinge, die hem in den Oudenhoorn ghedaen wort, hebben die broederen aengenomen die schout ende schepenen van den Oudenhoorn schriftelik te vermanen, dat sij, also sij die goederen daertoe dienende selfs ghebruijken, haren predicant daervan betalen volgens haere beloften, menichmael aen den predicant gedaen, opdat die broederen bij faulte van dien niet veroorsaeckt worden haer te beclagen etc." Hoe groot zijn tractement was, blijkt uit den volgenden post: „Betaelt Pieter Jansze de Geijtere, predicant van den Oudenhooren, de somme van 300 ponden over dordonaris gagie van eenen geheelen jaere zijnes dienst aldaer, ingegaen 1 Jan. anno 1593 ende geexpireert den lesten dec. daeraenvolgende etc." [1])

De Gemeente Spijkenisse kreeg en verloor in 1574 haren eersten predikant, genaamd *Alardus Theodori.* Men leest van hem in de Acta Class. van 15 Jul. 1574: „Alsoe Alardus Theodori voorgegeven heeft, dat die van Spijckenis hem wel begeren souden voor een predicant te hebben, maer soe dieselfve met die van Monster noch seijt verbonden te zijn, hebben die Broeders besloten, dat Alardus voorn. te Delft met de Classe het bespreken sal ende haer advijs versoecken te samen aen die van Monster om hemselfven voor een tijt lanck met die van Spijckenis te verbinden, dwelck

[1]) Den 19 Jul. 1589, en dus toen Pr de G. te O. predikant was, werd door Oud en Nieuw Gerecht van Den Briel geaccordeerd dat de „huijsinge van den pred. in den Oudenhooren bij den ontfanger Jan Commersze redelijckerwijs gerepareerdt ende bewoenbaer" gemaakt zou worden.

hij voor die naeste tsamencomste gedaen sal hebben." In de Acta van 16 Aug. 1574: „Alardus Theodori heeft aengegheven, also hij lestleden last ontfanghen hadde om van sijn zake met die van Delft te handelen, dat hij voor eenen tijt als tot Meije toecomende anno 1575 van die van Monster oorlof gecreghen heeft om die tot Spikenesze oft elders te dienen."

Den 13den Sept. 1574 besloot de Classe aan 3 mannen, en daaronder aan Alardus, „getuichgenisse brieven" te geven. Het gevolg was dat Alardus van Spijkenisse vertrok, nog vóór Mei 1575. Reeds in Nov. 1574 was de gemeente vacant. In de Class. Acta van 15 Nov. 1574 staat: „Men sall vragen na den dorpen, die geen dienairs hebben, ofte sij oik begeren dienairs ende deselve onderhoudt te geven, Andries sall vragen Hellevoet ende Nieuhooren, ende Joannis *die van Spikenisse.*"

Spijkenisse begeerde een pred. en de Class. Acta van 15 Apr. 1577 vermelden, dat de gemeente aldaar toen tot pred. had Theodoricus d. w. z. *Theodorus Roestius*, van Oudenhoorn gekomen [1]). Aan dezen leeraar hebben wij zeker te denken, als wij in Acta Class. van 23 Sept. 1577 lezen: „Is beslooten bij den broederen dat Theodoricus te Gravensande vrijelick zal gaen met consent van zijn ghemeente op een zondach ende anders in de weeke om zijn gaven laeten te hooren." In 1579 kreeg Th. Roestius een beroep, niet naar 's Gravezande, maar naar IJsselmonde. In de vergadering van 10 Aug. 1579 kon de classe wegens afwezigheid van de meeste broeders daarover „niet finalijck besluijten", evenmin als op den 29sten Jun., toen haar 't beroep voor 't eerst bekend werd gemaakt. Zij gaf aan die van IJsselmonde de vrijheid „om langer op Theodorum te wachten offt niet mit sijne eijgen bewillinge", maar nam tevens een besluit met 't oog op door Theodorus gedane klachten. In de Acta van 10 Aug. 1579 staat: „Is den broederen present goedtgedocht dat Wilhelmus Adriani ende Johannes Loeff sullen trecken in Spikenes om inspectie te nemen soe op het huijs ende

---

[1]) De omstandigheid, dat de Class. vergadering den 16den Jul. 1576 te Spijkenisse werd gehouden, zegt ons dat Roestius zich toen reeds ald. bevond.

kercke ende andre clachten Theodori als om die Wet te vermanen tot reperatie ende beteringe van die ende ons te kennen te geven in den naesten classe die antwoerde, die sij ontfangen hebben van die van Spijkenes." Den 20sten Jun. 1580 nam de Classe een voor IJsselmonde gunstig besluit. In de Acta van dien datum staat: „Op het versoeck van die van Iselmonde, moverende het voergaende beroep van Theodoro in Spijckenesse, is van den broederen beantwoert, dat Theodorus aldaer sal mogen op hare scrifftelijcke beroepinge trecken, bijaldien hij een vrindelijck affscheijt van den wethouderen alhier in Sp. sal connen becomen."

Roestius ging naar IJsselmonde en Spijkenisse bleef een tijd lang vacant. In een te Brielle berustend M. S. van Jan Kluit is medegedeeld, dat te Spijkenisse in 1582 als leeraar kwam *Johannes Florianus,* dat deze predikant in 1583 naar Brussel vertrok en in 1585 te Beveren bij Antwerpen den marteldood stierf. In de Acta Classis is van dezen Joh. Florianus met geen woord gewaagd.

Den 3den Maart 1583 stond de Classe aan die van Spijkenisse toe „om beroepinge thoe doen op Arnoldum Stoer, nu ter tijt dijenende ijn Beijerlant, doch bij conditie hem ijn dem Classe nijet thoe acceptieren, hij brenge dan van sijnen classe behoorlijcke attestatie." De genoemde persoon, vroeger pred. te Sommelsdijk, kwam niet te Sp. In de Acta van 6 Jun. 1583 staat: „Is geresolveert bij den broederen, alzoo als die van Spijckenisse eenen dienaer begeeren, genaempt Aegidium, dienaer des woorts in Parnis, dat sij hem niet en sullen ontfangen, voor ende aleer dat hij den classi hem selven sal gepresenteert hebben, naerdien de Broederen zeeckere zwaricheijden van hem hebben gehoort." In de Acta van 11 Jul. 1583: „In den eersten is ons vertoent van Aegidio Noteo zijn attestatie zoe van den Magistraet van Bernesse (lees *Pernesse-Pernis*) ende de gemeente aldaer als van de classicale vergaderinge van Rotterdam, in dewelcke hij als een vroem dienaer wordt gerecommandeert, waerom hij voer sulcx oock mits deesen van den broederen wort ontfangen tot een dienaer des H. Evangelij in Spikenesse ende Hekelinge, mit conditie dat hij hem voertaen sal dragen als een dienaer Christi toebehoert, zoe in leere als in vro-

micheijt des levens, opdat der gemeenten Christi geen argernisse en werde gegeven, ende sal die Acta Synodalia ende de belijdenisse des geloeffs, in 37 artikelen vervatet, nae de resolutie, bij de particuliere synodale vergaderinge genomen in sGravenhage, mede ondertekenen ende voer zijn signatuere hem beloven te gehoersaemen, als alle onse medebroederen gedaen hebben."

In 1583 kwam dus te Spijkenisse als leeraar *Egidius Nothaeus:* aldus schreef hij zelf zijn naam en eens voegde hij aan zijn naam toe: *Avertensis (?)*. In 1585 werd door zijn toedoen de schoolmeester te Sp., Gerardus, [1]) afgezet. De Classe trad bemiddelend op en wist te bewerken, dat Egidius er in toestemde om den meester te Sp. het jaar, waarvoor hij was aangenomen, te laten blijven. Nadat Egidius herhaaldelijk voorgedragen had, dat hij „seer benaudelik wonende" was, vaardigde de Classe in 1586 eenige harer leden af „om met de Magistraet te spreken," opdat er „metten eersten darin voorsien" mocht worden. In 1587 ontstond er een „different" tusschen Eg. en den baljuw van Geervliet, Jhr. Pr. van Roon. De „presentatie", door den baljuw gedaan tot schikking, werd door de Classe goed bevonden; zij stelde Eg. een tijd om zich met den baljuw te verzoenen en ordonneerde dat Eg. „bij gebreke van dien van sinen dienst stille staen" zou. Den 9den Mei 1588 mocht de Classe vernemen dat „die saecke ter neder geleijt" was. In 1589 werd er door den schout van Spijkenisse een poging gedaan om aan elke der gecombineerde gemeenten, Spijkenisse en Hekelingen, een eigen leeraar te bezorgen. Acta 10 Apr. 1589: „De schout van Spijckenisse heeft dese vergaderinghe voorgedragen ende ver-

---

[1]) Deze schoolmeester werd proponent en woonde in 1594 te Middelburg. Den 13den Junij 1594 besloot de Classe te schrijven aan Gerardus Hendricx te Middelburg, en hem uit te noodigen zich te laten hooren. Daarna zou „hem voorgestelt worden eenighe van de vacerende plaetsen." Den 25sten Julij kwam zij op het laatste terug. Hij was gehoord, maar na rijpe deliberatie vond de Classe goed „hem om gewichtige oorsaecken alhier in desen Classe niet te admitteren, maer hem opt civielste te bedancken." De „gewichtige oorsaecke" was, dat hij „in voorleden jaren in desen Classe voor schoolmeester gedient hadde te Spijckenisse, alwaer eenige dingen gevallen en deur hem geschiet" waren.

socht, dewijle het dorp populeus is, dat zij mochten gestadelik met eenen dienair versorcht ende bedient worden: is darop bij dese vergaderinghe geantwoort, dat de schout zal believen met die van Hekelinghe aen te houden bij Jan Commersze om onderhoudt voor een dienaer, dewijle bij hemlied: dese twee plaetsen tsamen gevoecht zijn. Hetwelcke gedaen zijnde, zall dese vergaderinghe aerbeijden om elcke plaetse met een bijsonder dienar te versorgen." Egidius bleef intusschen pred. van beide gemeenten, en het bleek dat hij nog tijd had voor andere dingen. In 1592 werd aan de Classe een brief ter hand gesteld, geteekend door „drije dienaeren der classis van Rotterdamme, waerinne Egidius Noteus beschuldicht werd van zekere mishandelijnge van coopmanschap." Tevens werd bij haar aangebracht dat Egidius „een seker houwelick gevoirdert" had, „met ombehoorlicke woerden van dreijgement tegen danck der moeder," en kwam bij haar in een „versoeck van den ouderlingh ende diaken van Spijckenis, diewelcke versochten [1]) als dat een transmutatie soude moghen gedaen worden, seggende voor redenen alsdat sij seer ontrust waeren in de gemeente vuijt oorsaecke van den handel haeres predicants." De Classe stelde een onderzoek in; toen zij Egidius voor de eerste maal ter vergadering opriep om hem te hooren, kon hij aan die oproeping geen gevolg geven. De schout van Sp. had hem in „het ghijsselhuijs" gezet, waardoor hij niet alleen verhinderd was te compareeren voor de Classe, maar ook te preeken. De Classe liet hem weten dat hij zich moest „onthouden te prediken totter tijt, dat hij hem soude verantwoert hebben," en was eerst 13 Oct. 1592 met haar uitspraak gereed. In de Acta van dien datum staat: „Dewijle Egidius Notheus, dienaer in Sp., eenighe jaeren coophandel ghedreven heeft naer sijn eijghen bekentenisse ende tot sulcken eijnde hem in de herberghe bij andere gheselschap heeft laeten vinden, alwair hij oock op een seeckere tijt eenighe koijen heeft vercocht, opsteeckende ende doende opsteecken telckens een daelder tot prijs den meestbiedende, op sulcke wijse als de accijsen verpacht worden, ende bij de waerdinne van

---

[1]) Dit verzoek, den 17den Aug. 1592 gedaan, werd den 14den Sept. herhaald.

Pernis hem heeft laeten verluijden dat hem het hooft wee dede, als hij niet en mochte marten, daermede sijn groote lust, die hij daerinne hadde, te kennen ghevende; oock in een ander herberghe commende met hem ghebracht heeft den secretaris van Sp. met beijde sijn soonen, die anderen recommanderende als coopluijden met eere, met dewelcke men vrijelijck mochte handelen, welcke secretaris naderhant ghefallieert is, ghelijck mede sijn soon Jan Bos daer te vooren met quade stucken was berucht: soe verclaeren de broeders dat Eg. voorsz. hem in die voorverhaelde dinghen grotelixs verloopen heeft, doende dat een predicant niet en betaemde[1]), ende groote argernisse ghevende, waerdeur hij naert ghemeen gheruchte niet weerdich gheacht en wert den naeme van een predicant te draghen, ghelijck tzelve mede tot oneere ende blammatie van den dienst int ghemeen is streckende. — Aengaende tghene teghens hem deposeert was noopende het huijwelijck tusschen Jan Bos, des secretarij soone van Sp., ende de doch-

[1]) Op de part. Syn., in 1593 te Brielle gehouden, werd de vraag besproken of een predikant brandewijn mocht maken en verkoopen en of een predikantsvrouw nering mocht doen. „Dat een predicant gebranden wijn soude maken om te vercoopen ende sijnen handel daermede te doen, oordeelt de Synode niet stichtelick te zijne, dewijle beneffens de distractie van zijn ampt sulcke neeringe in haer selven vijl is voor eenen dienaer des woorts. Dat eens predicants vrouwe eenen koophandel ofte neeringe soude moeghen doen, en vindt de Synode niet simpliciter oft in hemselven ongeoerloeft; maer alsoe het in sommigen casibus onstichtelick is, soe staet hiervan te oordeelen bij de kerckenraeden ende classen, die opsicht sullen nemen dat sulcx bij den predicanten ofte haere huijsvrouwen niet gedaen en werde, als er onstichtinge ofte opspraecke wt soude volghen, maer sullen sorghe draghen dat de predicanten genoech hebben om eerlick huijs te houden. Ende alsoo eenige predicanten klagen, dat sij door noot gedrongen werden sulcx te doene, soe sal dese swaericheijt mede in de Remonstrantie gestelt worden van de vermeerderinge des onderhouts der predicanten." In de Acta van de part. Synode, in 1582 te Haarlem gehouden, leest men: „Oft een dienaer des wordts, kijnderen hebbende, niet en soude mogen mit denselven eenen winckel oft eenige neringe in zijn huijs opstellen: diewijle de vrage den kijnderen belanckt, die tot ouderdom gecomen zijn ende mit erelijcke neringe oft ambacht hen weten te behelpen, soe sullen zijt mogen doen in haer vaders huijs, doch opdat stichtelijck geschiede, sal advies der classe naer plaetse, personen ende neringe gelegentheijt genomen worden."

ter van Sijtge Adriaens, dewijle Eg. op vele dinghen, daerin verhaelt, weijghert te antwoorden, deurdien hij de persoonen, die ghedeposeert hebben, niet voor gheloofweerdich en houdt, zoo connen de broeders daervan niet oordeelen, zonder daervan breder bericht te hebben, verclaeren nochtans dat Eg. met datselve huijwelick (als de persoonen aan beijde sijden wel kennende ende datter gheen groote eere aen te behalen was) niet zoo seere hadde behooren te bemoijen. Verstaen mede de broeders dat het een particulier christen, veel weijnigher een predicant, betaemt ijemant, tzij met rechte ofte onrechte, te injurieren, ghelijck Eg. een seecker persoone heeft ghedaen, hem, daer hij voorbij zijn deure ghinck, op straete naroepende dat hij was een schelm ende een vrouwenschender ofte dierghelijcke, waeromme hij met sijn partie is in ghiselinghe ghecommen ende in proces is ghevallen van injurie, twelck alsnoch is onghedecideert, tot groote lasteringhe van sijnen ende den ghemeenen dienst der kercken. — Alle twelcke voorsz. is gheconsidereert ende overwoghen sijnde, hebben de Broeders des Classis verclaert ende verclaren mits desen, dat Eg. zal blijven van sijnen dienst ghesuspendeert, totdat hij hiervan sijn schult bekent ende de argernisse ghebetert sal hebben; oordeelende voorts de voorsz. Broeders, dat hij tot Sp. niet en dient te blijven, maer dat deselve kercke, zoo haest het mueghelijck wesen sal, van een ander dienaer sal werden voorsien. Ende bij zoo verre hij hem hierinne beswaert vindt, sal hem mueghen op den aenstaenden Synodus beroepen, welckers oordeel de Classis hem onderwerpt."

Egidius, deze uitspraak gehoord hebbende, bekende voor de Classe zijn schuld en had er vrede mede, dat een zeker formulier, behelzende zijn schuldbekentenis, aan de gemeente te Sp. „tot wechneminghe van de argernisse deur een ander, die daer zoude gaen predicken, van den predickstoel" voorgelezen zou worden.

Den 1sten Maart 1593 verscheen voor de Classe een ouderling van Sp. Hem werd gevraagd, hoe Eg. zich na de schuldbekentenis gedragen, of hij zich nog met koophandel bemoeid had. De man gaf ten antwoord, dat hij daarvan niets zekers wist, maar dat „het ghemeen gheruchte was, dat hij hem noch daermede bemoeijde."

Na den ouderling kwam Egidius in de vergadering, begeerende „een attestatie te hebben." Van hem vernomen hebbende, dat hij „met sijn partie veraccordeert was ende dat daerdeur het proces van injurie was te niete ghedaen", verklaarden zich de BB. bereid hem een goede attestatie te geven „van leere ende leven, doch met insertie van dese clausule in forme, datter eenighe swaricheijt ende onlust ghevallen was, daerin de classis hadde gheremedieert, alzoo nochtans dat se niet gheraeden ghevonden hadden, dat Eg. in den dienst tot Sp. zoude blijven, maer dat hij hem elders zoude laeten ghebruijcken ter plaetse daer hij beroepen mochte werden."

Zulk een attestatie, eindigende met een bede om Eg. den medebroeder „op te nemen ende in den dienst des Heeren te willen ghebruijcken," werd aan Eg. gegeven [1]) en Spijkenisse moest naar een anderen leeraar omzien, die ook te Hekelingen zou hebben te dienen. De ouderling, die 1 Maart 1593 voor de Classe verscheen, „versocht van weghe de ghemeente dat se met een ander dienaer mochten werden voorsien, ende waert mueghelijck alleen een dienaer te Spickenisse mochten hebben." De broeders beloofden „haer beste te sullen doen," maar gaven tevens te kennen „dat daer vooralsnoch weijnich hoope was van een eijghen dienaer te hebben, dewijle aen het onderhoudt zoude ghebreecken."

In de Acta Class. van 3 Mei 1593 staat: „Is besloten dat men die van Spijckenisse soude aenseggen, dewijlle geen ant.de van haren beroepen diennaer is vernomen, soo sullen sij mogen vermaent worden selfs een brief met een expresbode moghen senden aen Jan Steengracht, diennaer tot Schermer ende Schermerhoorn." In de Acta van 21 Jun. 1593: „Es besloten dat de classecale versamelinge sal aerbeijden ende wtsijen, so vele mogelick wesen sal, dat die van Spijckenisse ende Hekelijnge mochten versien worden van eenen ordinaren dienaer des goddelicken woorts, ende sal in Sp. ondertusschen alle veerthien dagen gepredict worden bij de dienaeren." Den 21sten Jun. 1593 was er dus nog geen leeraar

[1]) Volgens eene M.S. aanteekening van J. Kluit ging Nothaeus in 1594 naar Lopik.

te Sp., wel eenigen tijd daarna, op den 20sten Sept. 1593. Op dien dag toch besloot de Classe dat er te Nieuw-Helvoet door eenige predd. zou worden gepreekt en onder die predd. is ook opgegeven de pred. van Spijkenisse. Nu is door J. Kluit in het genoemde MS. vermeld, dat in 1594 Egidius Nothaeus opgevolgd werd door Johannes Vossius van Zuid-Scharwoude en Broek. Van dezen pred. leest men in de Acta Class. van 26 Jul. 1593. De BB. droegen toen aan den pred. van Rockanje op „om te schrijven aen Jan de Vos, in Noorthollant dienende." Dat het schrijven met gunstig gevolg geschiedde, blijkt uit de Acta van 2 Mei 1594, waarin staat: „Is Johannes Vossius, nadat hij sijne attestatie so bij sijner kercke als oock sijn classe verworven (verthoent had), bij den broederen des classis erkent ende opgenomen voor een broeder ende litmaet deses classis." De vraag is echter, of Joh. Vossius de onmiddellijke opvolger van Nothaeus geweest is. De Class. Acta geven grond om te zeggen, dat Jan Steengracht aan Joh. Vossius voorgegaan is. Ik zeg dit zoowel op grond van de omstandigheid, dat Vossius eerst den 2den Mei 1594 werd aangenomen als lid van de Classe, als met het oog op eene aanteekening, voorkomende in de Acta van den 2den Mei 1594 en luidende: „Opt versoeck van Johanne Vossio aengaende van seeckere huijshuer ter cause van Steengracht, mits hij faelgeerde, gevallen, is hem geantwoort, dat men hem attestatie geven sal in den naem des classis, dat se den huijsheer souden behulpelick sijn om sijn achterwesen, sijnde ongeferlick een vierendeel jaers, te meugen gecrijgen, om deselve aen den renthmester te vertoonen. Oock belooven die broederen Johanni Vossio behulpsaem te sijn om vermeerdering te hebben sijner huer, so veel doenlick sal sijn."

CALVIJNS VERMEENDE ONZEDELIJKHEID.

DOOR

H. J. SCHOUTEN.

Aan de lezers van „De Navorscher" is het ongetwijfeld bekend, dat men ten allen tijde getracht heeft den Hervormers een kwaden naam te bezorgen. De beide voornaamsten, Luther en Calvijn, moeten het het meest ontgelden. De laatste tientallen van jaren kunnen hiervan het best getuigen. Een Hamburger, die zich onder den naam „Gottlieb" nog steeds schuil houdt, en vooral pastoor Majunke in zijn „Luthers Lebensende" hebben den Hervormer van Duitschland niet geringe beschuldigingen naar 't hoofd geslingerd. Deze alle zijn, en niet het minst de beschuldiging van zelfmoord, schitterend weerlegd door Dr. Kawerau, hoogl. te Kiel, in zijn „Luthers Lebensende in neuester ultramontaner Beleuchtung", waarvan in 1890 de vierde druk verscheen bij Klein te Barmen, door Ernst Blümel, in „Luthers Lebensende, Widerlegung der durch den römischen Priester Majunke hervorgesuchten und verarbeiteten Lügenberichte", door Dr. Th. Kolde te Erlangen, e. a. [1]).

Doch ook Calvijn bleef niet onaangetast. In de „Intermédiaire des chercheurs et curieux" van 1890 vestigde een der medewerkers, Paul Masson, hierop de aandacht. In het nummer van 10 Nov. 1890 vindt men op de vraag des Heeren Masson het volgende antwoord:

---

[1]) Zelfs de alleen uit Roomschen bestaande historische „Görresgesellschaft" heeft in deel XI afl. 2 bl. 375 en afl. 4 bl. 812 de geschriften van Majunke over Luther sterk veroordeeld. Dit oordeel zal te meer onverdacht schijnen, daar dezelfde vereeniging in deel III afl. 4 bl. 707 van haar tijdschrift den volgenden eisch stelde aan de R. geschiedschrijvers: „Een katholiek schrijver moet het juist als zijn strengen plicht betrachten de principieel alleen juiste en derhalve objectieve opvatting der kerk in zake de geloofsverdeeldheid tot een duidelijken grondslag te maken zijner historische beschouwingen." Wat dit laatste betreft ging Kardinaal Manning nog verder toen hij (zie Hist. Zeitschr. van Von Sybel 1883 bl. 238) zeide „de dogmatiek heeft de geschiedenis overwonnen."

„Ik begrijp de verwondering van den geleerden medewerker, toen hij in een boekje van den Aartsb. de Ségur, waarvan de uitgaven bij tientallen geteld worden, gelezen heeft dat Calvijn, „overtuigd geworden was van schandelijke tegennatuurlijke zeden en daarom gebrandmerkt was door den beul." Maar, wat de noot van Monseigneur ook zegge, dit feit is in 't geheel niet „in overeenstemming met de geschiedenis" en „de tegenwoordige protestanten" hebben niet nagelaten om er de onwaarheid van aan te toonen telkens als men er mede voor den dag durfde komen. Ik verwijs in 't bijzonder naar „la France protestante" 2e uitgave (dl. II 1879) artikel Bolsec, door onzen betreurden vriend Henri Bordier. Maar het blijkt dat er geen betere dooven zijn dan zij, die niet willen hooren. Voor hen, die ter goeder trouw zijn en die in de geschiedenis slechts willen steunen op juiste en geloofwaardige dokumenten, zal ik zeggen dat Calvijn, wel verre van „overtuigd" te zijn geworden van dergelijke schanddaden, op dit punt door niemand is aangevallen, zelfs niet door zijne ergste vijanden. Papire Masson, een verdediger van den Barthelomaeusnacht, heeft gezegd „plebei scriptores libidines ei scortationesque objiciunt; nemo tamen adulteria acrius odisse videbatur" (lage schrijvers werpen hem lusten en hoererij voor de voeten; echter scheen niemand meer dan hij zedeloosheid te haten). Florimond van Ramond, bij wien men evenmin teederheid voor het protestantisme zal vermoeden, heeft geschreven: „Calvijn toonde van 't begin zijner jeugd aan, dat hij zich niet liet medesleepen door de lusten van het vleesch en van den buik." Een doctor der Sorbonne, vicaris-generaal van het diocese van Rouaan, Desmay, heeft ridderlijk verklaard dat hij geen enkel spoor had gevonden van deze voorgewende schandvlek noch in de registers van de stad Noyon, noch in die van de hoofdkerk. Dergelijke getuigenissen van den hervormer, gegeven door verklaarde vijanden der hervorming, veroorloven ons om de tegenovergestelde en in 't geheel niet bewezen verzekeringen op zijde te stellen van schrijvers van onzen tijd als Audin, de Maistre, en tutti quanti, die gaarne een plaats kiezen onder dat „gepeupel van schrijvers" (plebei scriptores) die Papire Masson reeds sedert de XVIe eeuw brandmerkte. Het was

eerst na den dood van Calvijn, 43 jaar na zijn vertrek uit Frankrijk, dat de hatelijke legende van het roode ijzer in omloop is gebracht door den beruchten Bolsec. Zijn „Histoire de la vie, moeurs, etc. de Jean Calvin" verscheen in 1577 en hoofdstuk V bevat deze regelen: „Hij werd verrast of overtuigd van de misdaad van sodomie waarvoor hij gevaar liep den vuurdood te moeten ondergaan, wat de gewone straf is voor een dergelijke zonde; maar de bisschop van gezegde stad [Noyon] liet uit medelijden deze straf veranderen in een gloeiend merk met leliën op den schouder" [1]). Dit hoofdstuk is van 't eene einde tot het andere een weefsel van verzinsels en leugens. Maar de legende is gelukkig geweest: ze is gretig ontvangen en verfraaid door hen, die met het doel om des te zekerder de leer van den hervormer in verdenking te brengen er belang bij hadden om zijn leven te bekladden, ad majorem gloriam Dei. De Jesuit Lessius, in 1610, en de schrijver, die in 1651 onder den naam van den kardinaal de Richelieu eene verhandeling („Traité") uitgaf over de gemakkelijkste wijze om hen te bekeeren, die zich van de kerk hebben afgescheiden, hebben Bolsec nageschreven, zijn verhaal smakelijker makende door kleine opsieringen. De stroom van laagheden, die in alle talen en in alle landen sedert drie eeuwen loopt, heeft geen andere bron. De meest uiteengewerkte en de meest afdoende weerleggingen van Charles Drelincourt, Bayle en honderd anderen hebben dien niet kunnen stuiten. Zou het geen tijd zijn dat de legende plaats maakte voor de geschiedenis? Deze legende, ik moet het zeggen, heeft op eene buitengewone manier geloofwaardigheid verkregen

---

[1]) In Fred. Mullers Beschrijving van Ned. historieplaten, dl. I, komt onder N° 452 eene plaat voor, die op deze aantijging betrekking heeft. Het opschrift luidt aldus: „Afbeldsel van den ghebrandtmerkten Sodomiet Jan Calvin, gheschildert door „Marten v. Cleef, doen tertijdt levende; is te sien in de Pladdijs-weij t'Ant-„werpen." Eene der afdeelingen van de plaat vertoont Calvijn, te Noyon in Picardië wegens het crimen nefandum met eene lelie op den schouder gebrandmerkt (volgens de verhalen van Stapleton en Bolsec); de 2de M. Servet aan den brandpaal langzaam verbrand; de 3e Beza met zijne bijzit enz. De plaat is omstreeks 1650 in België geëtst en uitgegeven. RED.

door de beide volgende omstandigheden of de twee feiten, toen geheel met authentieke bewijzen te staven, waaruit de geest van partijdigheid of van zwartmaking, de kwaadwilligheid, de lichtvaardigheid van zekere schrijvers, of weet ik wat? zulke vreemde gevolgtrekkingen hebben gemaakt. 't Is in de eerste plaats het feit dat Calvijn te Noyon in den kerker heeft gezeten op 26 Mei 1534 in de poort Corbaut, de gevangenis van het kapittel. Losgelaten op 3 Juni, werd hij er den volgenden morgen weer heengebracht; ongetwijfeld bleef hij er eenige weken. Op den 4den Sept. was hij in elk geval vrij, want op dezen datum schreef hij van Noyon aan Bucer, den hervormer van Straatsburg, een brief, die het oudst bekende handschrift van hem is en waarin hij eene duidelijke toespeling maakt op zijne tijdelijke gevangenschap, zie A. L. Herminjard „Correspondance des Réformateurs" III. nº. 457. Maar waarom deze gevangenneming? In hetgeen over is van de herstelde registers van het kapittel dezer stad, vindt men deze eenvoudige aanteekening: „Pour tumulte fait dans l'église la veille de la Trinité". Waarschijnlijk, in aanmerking genomen de onrust op geestelijk gebied, was er eene protestantsche beweging geweest, die door Calvijn veroorzaakt of begunstigd was en welke het kapittel heeft willen onderdrukken. Ik verwijs naar het werk van Abel Lefranc („la Jeunesse de Calvin" Paris, Fischbacher 1888), dat een hoofdwerk is over deze quaestie; de schrijver heeft geput uit de bronnen en hij heeft een onverwacht licht op de quaestie geworpen. De kanunnik Desmay, reeds genoemd, heeft deze regels geschreven in zijn „Remarques sur la vie de Calvin": „ik heb wel hooren vertellen door sommigen der oudste kanunniken dat zij eertijds een wit blad gezien hebben in de registers, waarboven geschreven stond „Condemnatio Joannis Calvini" en dat er verder niets geschreven was op 't overige van 't blad, hetwelk dus in blanco bleef; dit heeft veel te gissen gegeven wat het wel zou kunnen zijn." Welnu! zeker, velen hebben dit blad gevuld naarmate hunne fantasie het hun ingaf. En ziedaar de geschiedkundige oorsprong van onze legende van den gebrandmerkten Calvijn. 't Andere feit, dat voor hen, die niet zoo nauwkeurig toezien, geloofwaardigheid heeft gege-

ven aan de legende is, dat er inderdaad in dit tijdperk te Noyon een priester geweest is, die dezelfde namen droeg als de hervormer en die gegeeseld is om zijn ongeregeld leven. Desmay zegt: „er is nog eene andere veroordeeling, en wel tegen een kapelaan vicaris, die denzelfden naam droeg als Jan Calvijn, maar dit was lang nadat de kettermaker Jan Calvijn zijn ambt had neergelegd, stad en land had verlaten en het geloof van Jezus Christus had prijsgegeven, want dit vonnis is in 't register ingeschreven en gedateerd op 't jaar 1550 en uitgesproken tegen Jan Calvijn, vicaris, omdat hij in zijn huis een vrouw van slechte zeden had gehouden. Gezegde Calvijn werd veroordeeld om binnenskamers met roeden gegeeseld te worden."

Deze persoon stierf als pastoor van Tracy-le-Val en, voegt er de annalenschrijver Levasseur aan toe, „goed katholiek, eene genade, die God hem bewees, omdat hij nooit van partij was veranderd noch zijn geloof verwisseld had, waartoe zijn losbandig leven en het voorbeeld van Calvijn den kettermaker, zijn dubbelen naamgenoot, hem schenen te doen overhellen." Deze inlichtingen, hoe spoedig ook bijeengebracht, zullen ze voldoen aan den geachten Heer Paul Masson? Ik hoop het. Terwijl ik ze schrijf, ik kan het zeggen in allen ernst, heb ik slechts op 't oog de majorem gloriam historiae et veritatis (de meerdere eer der geschiedenis en der waarheid); ik heb bewijzen verschaft en mijne bronnen aangewezen. Het schoone werk van den Heer Lefranc, waarheen ik vooral verwijs, is niet onopgemerkt gebleven: de Académie française heeft er onlangs een harer schoonste kronen aan toegewezen."

Charles Dardier. [1])

Bovenstaand stuk uit den Franschen Navorscher vinde ook eene plaats in den Hollandschen. Ik veronderstel (en de geachte redacteur doet dit met mij) dat geen der lezers van dit maandblad, die het geloof der R. kerk omhelzen, zich hieraan zal ergeren. Onverschillig welke geloofsbelijdenis Calvijn had, ja, al ware hij de

---

[1]) De Heer Ch. Dardier is predikant te Nîmes.

meest spotzieke scepticus geweest, toch mag men hem niet beschuldigen van misdaden, waaraan hij zich niet schuldig gemaakt heeft. Geschiedenis schrijven en geschiedenis verzinnen is nu eenmaal niet hetzelfde. Waar verklaarde vijanden van 't Protestantisme zulke gunstige getuigenissen geven aangaande dezen Hervormer, daar mag men zeker wel Bolsec beschuldigen van te kwader trouw te hebben gehandeld. Te veronderstellen dat de Aartsb. de Ségur die getuigenissen niet gekend heeft, is wel wat onnoozel. Men zou hier de eer van dezen prelaat kunnen redden door te zeggen, dat hij in goed vertrouwen Bolsec heeft nageschreven, indien hij zelf dit niet onmogelijk had gemaakt. Door zijn noot toch, waarin hij zegt, dat het verzinsel van het brandijzer in overeenstemming is met de geschiedenis, geeft hij voor studie gemaakt te hebben van dit onderwerp, zoodat van naschrijven geen sprake mag wezen. Bovendien: wat iemand schrijft, blijft voor zijne rekening, tenzij hij het herroept. De treurige gevolgtrekking laat ik aan den lezer over.

Onder de te Londen en New-York verschijnende „Clifton tracts", die vooral ten doel hebben de leer der R. kerk te verbreiden, telt men er twee, die de levensbeschrijvingen geven van Luther en van Calvijn. De namen der schrijvers zijn onbekend. Tot hunne eer moet gezegd worden, dat ze de verzinsels van zelfmoord en brandijzer hebben weggelaten. Daarentegen zijn er tal van zaken in vermeld, waarbij een beminnaar van goed bewezen en onvervalschte geschiedenis dadelijk een vraagteeken zet. Zoo komen er vele uitspraken in voor van den eenen Hervormer over den anderen en van tijdgenooten over de Hervormers, waarbij soms niet eens de zegsman genoemd wordt en nooit de plaatsen worden aangewezen, waar de aanhalingen te vinden zijn. Dat onverdraagzaamheid jegens andersdenkenden velen in de eerste tijden der Hervorming bezielde, was een Roomsch overblijfsel, dat in sommige kringen nog wel wordt aangetroffen. Calvijn is hiervan in 't minst niet vrij te pleiten, vooral niet in de quaestie-Servet. Men vergete echter niet 1°. dat Servet niet door Calvijn, maar door den raad van Genève is veroordeeld en 2°. dat de Inquisitie

Servet óók ter dood gebracht zou hebben. Dit nu wordt niet in de Clifton tracts vermeld. Evenzeer is de geschiedenis van Tetzel onhistorisch voorgesteld. Prof. Kawerau heeft in zijn „Offener Brief an Herrn Domkapitular Joh. Röhm in Passau" (Barmen, Wiemann, 1890) onweerlegbaar uit Roomsche bronnen bewezen dat Tetzel het volgende leerde: nog vóór dat het geld, waarvoor men den aflaatbrief kocht, op den bodem der geldkist was gevallen, was de ziel van den gestorvene uit het vagevuur verlost en den hemel binnengegaan.

Ook met deze boekjes zij men dus voorzichtig: De naam „Historical Library", die op het titelblad staat, blijkt niet geheel in overeenstemming te zijn met den inhoud.

Bovenstaande was reeds geschreven toen de geachte redacteur van dit tijdschrift mij uit de pamflettenverzameling van de universiteitsbibliotheek alhier een pamflet tegen Calvijn en de wederlegging daarvan toonde. Het pamflet is een blad in folio waarboven staat „Oorspronck ende teghenwoordighe Staet van de Calvinische secte, alsoo die nu verscheyden is in vier principale deelen. Aen den Doorluchhticsten, ende Eerweerdichsten Heere, Heer Mathias Hovius, Artschbischop van Mechelen, ende Primaet in de Nederlanden." De opsteller teekent zich: R. V.

Men ziet hier het portret van Calvijn aan de vier hoeken vergezeld van voorstellingen, die op beeldenstorm, oorlog etc. betrekking hebben. Links van deze voorstellingen staat een stuk, getiteld: „Den Oorspronck der Calvinisterije.". Hierin wordt gezegd dat niemand bewijzen kan dat de leer der Calvinisten ooit geleerd is van af „der Apostelen Jesu Christi onser Salichmakers tijden", tot op het jaar 1517 „wanneer Martinus Lutherus, een monick in Duytslandt, hem afgescheiden heeft, om te volbrengen zijne vleeschelicke wellustichheydt" etc. Rechts staat: „Van Joannes Calvinus, ende wie hij gheweest is". Dit stuk begint aldus „Joannes Calvinus is gheboren buyten de Stadt van Noyon in Picardyen, alwaer hij gheweest is Canonick, maer hebbende ghekastijdt geweest om syne boose, leelicke, ende afgrijselicke sonde van Sodomie, ghelijck dat M. Jeronymus Hermes Bolsec, P. Leonardus Lessius

tractatu de Anti Christo, ende meer andere betughen, soo heeft hy hem van daer ghemaeckt" etc. Hieronder vindt men vier kolommen met deze opschriften 1°. De oprechte Calvinisten, van eenighe andere Calvinisten gheheeten Puritanen", 2°. „De Calvinische Protestanten", 3°. „De Calvinische Brownisten" en 4°. „De Calvinische Arministen".

Onder een en ander leest men een vermanend woord „Aen de verleydde volghers der Calvinisterije", en daarna „Nae de copye ghedruct T'antwerpen, bij Robert Bruneau 1611". Dit pamflet is ingebonden bij een boekje, waarvan het titelblad het volgende te lezen geeft. „Wederlegginghe ende Verantwoordinghe der valscher leughenen vande Leere ende 't Leven M. Joannis Calvini. Versiert ende 't Antwerpen wtgegeven met desen Tytel, Oorspronck ende teghenwoordighen staat vande Calvinische Secte. Nieuwlicx wt den Hoochduytschen overgheset. Proverb 12 : 17. Wie warachtich is, die seyt vry wat recht is: daerenteghen een valsch ghetuyghe bedriecht. Middelburgh, voor Adriaen van den Vivere, Boeckvercooper, wonende aen de nieuwe Beurse 1614.

De schrijver verdeelt zijn boekje in vier deelen. 't Eerste handelt er over „dat het bij den Papisten niet nieuw is, met leughenen op de bane te comen", het tweede zegt „welcke de voornaemste leugenen zijn, die sy by de voorghenaemde schilderije gheset, ende door den druck wtgestroyt hebben", het derde deel bespreekt „hoe het met die vier Calvinische secten, die sy daer aengewesen ende beschreven hebben, ghelegen sy" en het vierde „dat by dē Papistē veel meer secten eñ veel grooter oneenicheyt als by den Evangelischen ende gereformeerdē sy."

Wij hebben hier slechts met het tweede deel te maken. De schrijver noemt daarin niet minder dan „13 leugenen" op. Die over Luther, nl. de reden, waarom hij met de reformatie begon, weerlegt hij door er op te wijzen, dat men om zijne vleeschelijke lusten te volbrengen noch de R. kerk noch den geestelijken stand behoefde vaarwel te zeggen.

In zake Calvijn nu is de weerlegging zeer belangrijk. In hoofdzaak vindt men hier het volgende: Bolsec, een gezworen vijand

van Calvijn, mag hier niet als getuige optreden; Bolsec heeft zijne lasterlijke beschuldiging pas 16 jaar na Calvijns dood openbaar gemaakt; 't is vreemd dat tijdens het leven van Calvijn nooit die beschuldiging is uitgesproken, zelfs niet door de geestelijkheid van Noyon, die in 't jaar 1556, in de meening dat Calvijn gestorven was, eene processie hield; de geestelijkheid was niet onderworpen aan den wereldlijken rechter, zoodat het brandmerk met de 3 leliën ('t Fransche wapen) onmogelijk is; ook al ware dit wel 't geval, dan had Calvijn zich volgens de „Taxa camerae Apostolicae" van de straf kunnen vrijkoopen, waarvoor zijn vader, die niet onbemiddeld was, zeker het geld gestort zou hebben; Beza verhaalt dat geestelijken te Noyon hem over Calvijn gesproken hebben en niets dan loffelijke getuigenissen gaven; Calvijn bezocht na de vermeende misdaad de universeiten van Orleans (waar hij promoveerde), Bourges en Parijs, waar hij overal in achting was; Calvijn zegt in de voorrede zijner Institutio, opgedragen aan den koning van Frankrijk, dat zijn leven zóó geweest is, dat zijne beschuldigers zich aan hem konden spiegelen — iets wat de kanunniken van Noyon zeer gemakkelijk hadden kunnen weerleggen zoo Calvijn een schanddaad gepleegd had; eindelijk: Calvijn is na zijns vaders dood te Noyon geweest zonder dat iemand hem heeft lastig gevallen.

Het bovenstaande moge al niet zulk eene krachtige verdediging wezen als die van Lefranc in „La jeunesse de Calvijn" en die van Ds Dardier in l'Intermédiaire, 't is toch reeds voldoende om te doen inzien dat Bolsec geheel onvertrouwbaar is.

Waar het boekje spreekt over de „Taxa camerae" daar heeft het het oog op eene door de pausen Johannes XXII en Leo X gemaakte lijst van boeten in geld voor verschillende zonden. Vóor mij ligt „Taxes des parties casuelles de la boutique du Pape, rédigées par Jean XXII et publiées par Léon X, selon lesquelles on absout, argent comptant, les assassins, les parricides, les empoisonneurs, les hérétiques, les adultères, les incestueux etc. avec la fleur des cas de conscience décidés par les Jésuites et publié par M. Julien de Saint-Acheul" Paris, chez les libraires de Théologie, 1820.

In dit werk vindt men o. a. de Taxa camerae seu cancellariae apostolicae et sacrae poenitentiariae", waarin in 62 hoofdstukken verschillende zonden geordend en beboet worden. De geldboeten zijn hier uitgedrukt in turonenses, ducatus en carlini. De schrijver geeft eene vertaling, voorzien van aanteekeningen bij elk hoofdstuk. Hierin heeft hij de geldswaarden overgebracht in livres, sous en deniers. Hoofdstuk XXX „Des péchés de la chair" geeft voor een geestelijke deze straf aan onder 3° „Si le pénitent n'a commis d'autres paillardises que le péché contre nature et le crime de bestialité, et qu'il ne se soit pas pollué avec les femmes, il en sera quitte pour 131 liv. 14 s. 6. d."

Doetinchem. Predikanten. — Engelb. Wilh. Verbeek, pred. te Warnsveld, gaf in 't laatst der 18de eeuw bij A. J. van Hoorn, boekdrukker te Zutphen een „Zutphensch Classicaal Register" in 't licht „Waer van het tweede (en laatste) deel behelst de Commissien, en de Naamen en standplaatschen (sic) der Predikanten, de tyd van hunne komst in de Classis, hun Vertrek of Versterf. Tot het j. 1770 ingesloten." Op blz. 5—6 geeft Verbeek een lijstje der predikanten te Doetinchem, dat hier en daar van het Nav. XL, 396—404 meegedeelde afwijkt. Als eerste predikant van D. wordt genoemd: „Matthias v. Recht. 1593."

Zutphen. J. GIMBERG.

Kerkzegel van Naaldwijk. — Uit het Registerboek der Hervormde Kerk aldaar blijkt, dat 26 Juni 1588 besloten werd, een kerkezegel te doen maken en daarin te stellen een kameel en eene naald, met de woorden van Matth. XIX, 24 er om heen. De predikant Petrus Louwyck en de ouderling Philips Teunissen zouden zorgen voor de uitvoering van dat besluit. Prof. Kist blijkt eene attestatie gezien te hebben, van bedoeld zegel voorzien, onderteekend door den genoemden predikant en gedateerd 29 September 1596. Maar te Naaldwijk is van stempel noch afdruk iets bekend. Is er misschien elders iemand, die mij het vermelde zegel schenken of voor eenige dagen leenen wil? E. LAURILLARD.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Een merkweerdig kinderrijmke (XLI, 107, 166). — Het Gentsche tijdschrift *Het Belfort* wijst in het Aprilnummer van den loopenden jaargang met bijzonderen lof op het opstel van onzen medewerker Boekenoogen, ter eerst aangehaalder plaatse voorkomende, en voegt daar nog bij eenen Vlaamschen form van het bewuste speelrijm. — Het doet my genoegen in de gelegenheid te zijn, nevens de vijf lezingen van dat rijmke, reeds vroeger door mij in De Navorscher medegedeeld, thans ook nog den form, waarin men het kent op het eiland Ameland, den belangstellenden te kunnen aanbieden. De zee en het zeemansleven hebben eeniger mate eenen bijzonderen stempel gedrukt op dit amelander speelrijm. In den volgenden form is het bepaaldelik in het gehucht Buren, by den dorpe Nes op het Ameland gebruikelik.

Herder! herder! over de skaapjes! [1])
— Ze doren niet!
Weerom niet?
— Om de Leister wolf [2]) niet!
De Leister wolf sit gefangen
Onder honderd-duzend kniiptangen,
Om nar water en wiin [3]) te ferlangen.
Is de wolf op see?
— Nee!
Koeskoes, miin skaapjes.

Dan gaan de schaapjes (een deel kinders) overloopen naar het kind dat hun toeroept, en onderwijl springt de wolf voor den dag, en zoekt een kind te grypen.

---

[1]) „Over je skaapjes" = Kom over! Kom hier heen met uwe schaapjes. — [2]) „De Leister wolf" = de wolf van de Leie, de naam van eene strook weidelands, nabij het gehucht Buren. — [3]) „Wiin" = wind.

Een aftelrijmke van Ameland moge hier, als ter loops, ook meteen nog een plaatske vinden:

Haie, draai-je wip!
Harmen leit in 't skip.
Harmen leit in nood,
Alle fisjes drive dood.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Moffen (Muffrikaner). — Zoover mij bekend, werd er tot heden nog geen voldoende verklaring gegeven van dezen scheldnaam, dien wij op onze oostelijke naburen toepassen.

Eenige jaren geleden, huisde ik geruimen tijd te Osnabrück en het trof mij, dat de officieren van het daar gestationeerde regiment infanterie, over hunne soldaten sprekende, meermalen den term „*unsere Muffrikaner*" bezigden. Daarbij bleek het, dat hierdoor niet alle soldaten gekenmerkt werden, maar alleen zij, die (het grootste gedeelte der manschappen [1]) vormende) uit duitsch-Friesland afkomstig waren. Verder kon ik er mij van overtuigen, dat dit aan Nederland grenzende gedeelte van Friesland vooral het Bourtanger-Moor *Muffrika* werd genoemd.

De herleiding van deze woorden *Muffrika* en *Muffrikaner* tot hun oorspronkelijke beteekenis is niet moeielijk. Een bepaalde onaangename flauwe geur of onfrische lucht wordt in Duitschland „muffig" genoemd. Daar nu van deze bovengenoemde streken de bekende heibrand uitgaat, die zich over een groot gedeelte van Duitschland verspreidt, zoo heeft stellig deze rook (met zijn geuren) aan zijn moederland den naam *Muffrika* verschaft. Zoo is het meer dan waarschijnlijk, dat de naam *mof* eene niet uitsluitend Nederlandsche vinding is, maar dat de westelijke en oostelijke naburen dezer Friezen de dooppeeten zijn geweest, doch het *Muffrika* der Duitschers werd in Nederland tot *Moffrika* en de *Muffrikaners* daar tot *Moffen* hier. Later werden dan deze termen, die wellicht eerst uitsluitend in de oostelijke provinciën van ons land bekend

[1]) In dit regiment waren verder nog Osnabrückers en Hannoveranen, ook Elsassers en Polen, die men hier trachtte te germaniseeren.

waren, meer algemeen bekende scheldnamen en werd hierbij de oorspronkelijke beteekenis vergeten. Ware dit niet zoo, dan zouden wij van *muffen* en niet van *moffen* spreken, welke laatste term dan ook geheel zinneloos is en tot de dwaaste verklaringen aanleiding gegeven heeft. Toen het woord nu eenmaal tot de volkstaal behoorde, werden vervolgens niet alleen de Oost-Friezen, maar alle Duitschers met den naam *Moffen* gedoodverfd.

Bismark schijnt dit geweten te hebben, toen hij „Nederland betreffende annexatieplannen" van de hand wees door te zeggen: „Was sollen wir mit einigen Millionen aufrührerischer Unterthanen, die uns immer als ein Anhängsel von Muffrika betrachtet haben."

Het schijnt mij toe, dat deze verklaring zeer aannemelijk is.

Amsterdam. KOHLBRUGGE.

De mansnaam Dietboud. — Naast al de voornamen van vreemden oorsprong, die, de oude namen verdringende en vervormende, voor en na in ons land ingang hebben gevonden, zijn toch nog vele Germaansche namen in zwang gebleven. Sommige danken hun voortbestaan aan populaire Heiligen, die den naam droegen (b.v. Bernardus en Gertrudis); andere aan de omstandigheid, dat zij toevallig veel door vorsten en adel gedragen werden (Willem, Henric) en zich, door de aanhankelijkheid van het volk aan den vorst of door zucht tot navolging, uit die hooge kringen ook over de lagere hebben verbreid. Weêr andere bleven van den Germaanschen tijd af in de een of andere afgelegen streek voortleven en verspreidden zich in later eeuwen van daar over het gansche land. Zeer talrijk zijn de oorzaken, die den algeheelen ondergang der Germaansche namen hebben verhoed. Zorgde déze omstandigheid voor het in gebruik blijven van den eenen naam, die omstandigheid bewerkte, dat een andere, in onbruik geraakte naam weder in den smaak viel en algemeen werd ingevoerd.

Al die namen, Germaansche zoowel als vreemde, duizendjarige zoowel als eerst voor eene halve eeuw herrezene, vertoonen nu natuurlijk eene andere gedaante dan zij bij hunne eerste dragers hadden. Dat is duidelijk. Evenals onze taal zich voortdurend wijzigt

en de gedaante onzer woorden nu geheel anders is dan voor tien eeuwen, zoo zijn ook onze namen en naamsvormen veranderd. In de eene streek waren zij aan deze, in de andere aan die invloeden blootgesteld. In verschillende streken nam dezelfde naam dus ook verschillende gedaanten aan en het verbaast ons dan ook niet, dat sterk van elkaar afwijkende naamsvormen toch vervloeiingen van éénzelfden naam kunnen zijn.

Daar het niet altijd gemakkelijk te zien is, welke de oorspronkelijke gedaanten onzer tallooze versleten namen zijn en niet ieder dus terstond weet welke naamsvormen denzelfden oorsprong hebben, wil ik hier eens een overzicht geven van de verschillende gedaanten, die een onzer namen in den loop der tijden aangenomen heeft. Dit kan ons wel geen blik geven op alle vervormingen, die bij onze voornamen kunnen plaats grijpen, omdat natuurlijk niet alle verschijnselen zich juist bij dezen naam voordoen, maar toch is het niet ondienstig om, nu er nog geen Nederlandsch voornamenboek is, waarin wij dat alles uitvoerig konden vinden, eens alle vervormingen van éénzelfden naam op te geven.

Ik koos tot voorbeeld eenen mansnaam, die in Hollandschen vorm D i e t b o u d luidt. Het is een Germaansche naam, uit twee woorden samengesteld, uit *diet*, dat volk wil zeggen, en uit *boud*, stoutmoedig. Wij zouden den naam dus kunnen weêrgeven door „volksheld". Er zijn vele Grieksche namen, die in vorming en beteekenis met Germaansche namen overeenstemmen, een bewijs, dat deze wijze van naamsvorming reeds uit Indo-germaanschen tijd dagteekent; zoo zijn ook met D i e t b o u d een paar Grieksche namen te vergelijken, nl. **Θρασύλαος** en **Θρασύδημος.**

In het woord *diet*, waarmee vele voornamen zijn samengesteld, staat de *d* voor eene oorspronkelijke *th*; het Nederlandsche *diet* luidt dan ook in het Gotisch *thiuda*, in het Oudfriesch *thiade*, in het Angelsaksisch *theod*, en in oude oorkonden komt de naam dan ook met den spirant *th* voor. Ons *boud* is uit *bold* ontstaan en hiervan is de Oudfriesche en Oudsassische vorm *bald*. Het is dus duidelijk, dat de mansnaam D i e t b o u d niet in alle deelen van ons land dienzelfden vorm kan hebben gehad.

De Oudfriesche vorm van den naam is Thiatbald en wij vinden dien herhaaldelijk in oorkonden vermeld. Zoo b.v. in den blaffert der inkomsten van de Werdensche abdij op het einde der 10de eeuw (Friedländer, *Ostfris. Urkb.* 2,778, A 16 en 17). Hiernaast komt ook Thiatbold voor (*ald.* 2,778, A 18). In Sloet, *Oorkb. v. Gelre* 33, komt een Sas voor, die Thitbald heet (a° 834), en in Van den Bergh, *Oorkb. v. Holl.* I 86b n°. 134 een kapelaan van den Graaf van Holland Thidbald(us), die *ald.* 86a n°. 133 als Tidbald(us) wordt vermeld (a°. 1156).

Nevens deze volle vormen vinden wij er, waarbij de *d* van *thiad*, enz. aan de onmiddellijk volgende *b* van *bald* is gelijk gemaakt. Zoo Tebbald(us), een der kasteleins van Yperen (a°. 1116) in Vandenpeereboom, *Ypriana*, 3,237 n. 4, zoo Thiebolt *Ostfris. Urkb.* 2,768, A. 2 (10de eeuw) en Tyabbelt, *ald.* 2,560 n°. 1566 (a°. 1498). En daar onze taal de *th* heeft verloren en deze reeds in de middeleeuwen in *d* is overgegaan, beginnen de minder oude vormen van dezen naam niet met *th* maar met *d*. Zoo ontstaat naast Dietbout de vorm Dibbolt (voor *Diebbolt, met verkorting der lange vocaal onder invloed van de volgende medeklinkers), en hiernaast staat Dubbolt [1]) evenals Wullem met Willem en Durk met Dirk wisselt. Hieruit vervloeide de nu nog gebruikelijke mansnaam Dubbeld. Uit Dibbolt ontstond ook Dibbelt of Dibbel (vgl. den geslachtsnaam Dibbels) en van dit Dibbelt is Dibbet wellicht een versleten vorm.

Verder vinden wij een Bruggenaar uit 1302, die Debboud heet [2]) (vgl. voor de *e* den zooeven genoemden Tebbaldus) en een Noord-Hollander Dabbout. Dit Dabbout is een Friso-frankische vorm, die uit Diabbout ontstaan is. Beide vormen worden naast elkaar gebruikt [3]). Uit Diabbout ontwikkelde zich zelfs ook

[1]) *Register der Charters in het Archief v. Kampen*, 3, 119, n°. 2185 (a° 1563).

[2]) *Annales de la Société d'Emul. de Bruges*, 35, 95.

[3]) *Rekeningen der Grafelijkh. v. Holl.*, II 255 „Item in Broic Dabbout Bolling van enen stricke lants 36 sc.," II 291 „Item Diabbout Balling van den dijc after Broic 7 sc." (a°. 1343). Op de eerste plaats is Bolling waarschijnlijk eene drukfout (of leesfout) voor Balling. Met Broic is hier bedoeld Broek op Langendijk.

J a b b o u t (*Rek. d. Graf.* I, 280), doch wellicht is deze schrijfwijze alleen een gevolg van het onnauwkeurig gehoor van den klerk.

Wij vermeldden hierboven reeds T e b b a l d u s en T i d b a l d u s, vormen waarin de *th* in *t* is overgegaan. Ditzelfde verschijnsel vond ook plaats bij T i b b o l t en T i b b o u t, mansnamen, die nog heden bestaan.

Behalve deze vormen is ook T h e o b a l d in gebruik. In de middeleeuwen treffen wij T h e o b a l d u s herhaaldelijk in Latijnsche oorkonden aan; in deze gedaante is de naam ook onder de R. K. Heiligennamen opgenomen. Vandaar dat deze vorm, hoewel onnederlandsch, een eenigszins officiëel karakter heeft gekregen en dus door velen voor den waren naamsvorm wordt aangezien. Vooral in den laatsten tijd, bij het streven naar „mooie" namen, komt Theobald meer in zwang, evenals b.v. Leonard, waardoor men het uit den Heiligennaam Leonardus vervloeide Leendert weêr vervangt, en Ferdinand en Alfred, die rechtstreeks uit Duitschland en Engeland zijn overgenomen.

Al deze namen zijn dus slechts vervloeiingen van éénzelfden naam. Door het verschil der gouwspraken en door het niet overal op dezelfde wijze geschiedende afslijten en vervormen in het gebruik, hebben zij eene zoozeer uiteenloopende gedaante gekregen. Maar behalve deze volle vormen zijn er nog andere verwanten van den naam Dietboud.

De Germanen vonden hun samengestelde namen te lang in het dagelijksch gebruik. Zij kortten ze dus af. Een deel van den naam werd weggeworpen, achter het overige plaatste men een verkleiningsuitgang. [1]) Vele dergelijke verkortingen bleven in gebruik naast de volle namen, door de spraakmakende gemeente nu eens zus, dan weêr zoo vervormd. Het grootste gedeelte der ons vreemd klinkende Friesche namen is aldus ontstaan. In andere streken waren

---

[1]) Zie Kern in *Revue Archéologique* 1874 (27), 104 vlgg. en *T. en Lbode* 2, 104 vlgg. In het kort roerde ik dit punt ook aan in den *Gids* van 1890, III 454 vlgg.

zulke vormen vroeger even talrijk als in Friesland, maar door allerlei invloeden zijn zij daar door andere namen en naamsvormen verdrongen. De Friezen echter hebben ze voor een goed deel in wezen gehouden tot den huidigen dag.

De naam Thiadbald dan werd ook afgekort. Men maakte er verkleinvormen *Thiabbjo en *Thiabbja van, en toen de *j* weldra uitgesleten was ontstonden er allerlei nieuwe vormen door wijziging van den tweeklank in de eerste lettergreep. Door invloed van de volgende *j* ging de tweeklank *ia* over in *ie* (umlaut); vandaar vormen als Thiebbo [1]) en Tiebba [2]). Later werd de *i* tot medeklinker en de sluitletter klankloos en ontstond Tjebbe, een naam, die tegenwoordig in Friesland in algemeen gebruik is. Achter dezen verkleinvorm zette men nu weêr nieuwe verkleiningsuitgangen, en zoo ontstonden b.v. Tjebbele en Tjebke met Tjepke (oudtijds Tiepko [3]), Tiepka [4]), Tiepke of Tyepke [5]), enz.). Dit zijn allemaal mansnamen. Wilde men er een vrouwennaam van vormen, dan zette men er nog een uitgang achter en maakte b.v. Tjepkje.

Ook Tjibbe, Tjibbele, Tjipke en Tjipkje komen in Friesland voor; het zullen wel dialectische bijvormen zijn van Tjebbe en de andere pas genoemde namen.

Verder zijn Tebbe en Tibbe in gebruik. Voor de *t* vergelijke men de straks vermelde vormen Tidbald(us), Tibbolt, Tibbout.

Maar niet altijd werd de oorspronkelijke *a* van Thiadbald door „umlaut" gewijzigd. In Tjabbe b.v. bleef zij bewaard [6]). Hiernaast staat weêr de vorm Tabbe, terwijl ook Tabe [7]) (reeds als Tabo in het register van Werden (10de eeuw), *Ostfris. Urkb.* 2, 778, A 17, 18) en de vrouwennaam Taabke wel bijvormen zullen zijn.

---

[1]) O. a. *Oork. St. Anth. gasthuis te Leeuwarden* 1, 68 (aº 1473).

[2]) O. a. *Reg. v. Aanbreng van 1511*, 2, 97.

[3]) O. a. *Oork. St. Anth. gasth.* 1, 301 (aº 1539).

[4]) O. a. *Reg. v. Aanbr.* 1, 262.

[5]) O. a. *Oork. St. Anth. gasth.* 1, 206 (aº 1517).

[6]) In het *Ostfris. Urkb.* vindt men herhaaldelijk den ouden vorm Thyabbe of Tyabbe.

[7]) Als vrouwennaam komt het voor *Ostfris. Urkb.* 2, 341, nº. 1302 (aº 1492).

Ik heb hier Tjebbe en Tjabbe van Thiadbald afgeleid, maar niets geeft ons zekerheid, dat dit altijd zoo is. Zij kunnen evengoed ontstaan zijn uit eene samenstelling van *thiade* en een anderen met *b* beginnenden naamstam, b. v. Thiadbrand (Tyabbrent) of Thiadbert. Daar Thiadbald echter de meest gebruikelijke dezer namen is zullen Thiabba en Thiebbo in de meeste gevallen wel verkortingen van Thiabbald zijn. Het doet er ook niet veel toe; bij die zoozeer vervloeide vormen staat beteekenis en oorsprong toch geheel op den achtergrond. De *b* in Tjebbe bewijst nog, dat het tweede deel van den samengestelden naam met eene *b* begon. Dikwijls werd echter het geheele tweede of eerste deel der samenstelling weggeworpen en dan is er nog minder aangaande den oorspronkelijken vorm dier namen op te sporen. Namen als Tjade, Tade, Tede, enz. kunnen van alle mogelijke samenstellingen met thiade afkomen, even goed van Thiaderd (Tjaard, Nederl. Diedaert, Diert) of Thiadrik (Tjerk, Nederl. Diederik, Dirk) als van Thiadbald. Dit is nimmer uit te maken en wij moeten ons tevreden stellen met de verklaring, dat deze namen uit een of anderen met thiade gevormden Germaanschen naam zijn afgekort.

G. J. BOEKENOOGEN.

Gervekamer. — Wat is dat? Hofdijk zegt: de sacristy. Maar heeft het woord *garf* er niets mee te maken? [1]

E. LAURILLARD.

Wichen. — Waarom zegt men te Nijmegen van iemand, die aan tafel geen eetlust toont: „Hij is zeker te Wichen geweest"?

E. LAURILLARD.

Couperose (XXXII, 246). — Zou dit woord niet eene vermin-

[1] Het is de kamer, waar de priester zich kleedt voor den dienst, sacristie of consistorie, zie De Vries, *Wdb.* IV 1658 en Verdam, *Mnl. Wdb.* II 1573 vlg. Het woord hangt samen met *gerwen* (gereed maken; eene afleiding van *gaar*) en heeft niets te maken met *garf*. B.

king zijn van het duitsche Kupferrost, onder welke benaming dezelfde stof (zwavelzuurkoper) in Duitschland bij het volk bekend is? Wel is waar geven de Franschen denzelfden naam aan nog twee andere zouten (zwavelzuurzink en zwavelzuurijzer), terwijl zij de drie verschillende soorten slechts onderscheiden door aanduiding harer kleur, maar waarschijnlijk was zwavelzuurkoper het eerst bekend, aangezien dit soms in tamelijk groote hoeveelheid in de natuur voorkomt, vooral in den Rammelsberg nabij Goslar, in den Hartz. Wellicht werd dit zout het eerst van Duitschland uit in den handel gebracht onder de benaming Kupferrost, en behielden de Franschen dezelfde benaming, deze echter naar hunne uitspraak wijzigend, en die later, bij uitbreiding, ook toepassend op de beide andere zeer verschillende, maar toch eenigermate soortverwante zouten. Opmerkelijk is het dat dezelfde benaming ook in het engelsch (copperas), in het italiaansch (copparosa) en in het spaansch (caparosa) is overgegaan. Ook het nederlandsche woord *koperrood* heeft waarschijnlijk denzelfden oorsprong; maar indien dit zoo is, dan is het toch minder juist. De stof toch aangeduid door „koperrood", is geen zwavelzuurkoper, maar zwavelzuurijzer, en de kleur daarvan niet rood, maar groen. Misschien heeft het „rose" den Franschen wel een rol gespeeld bij de vorming van het nederlandsche woord. Om volledig te zijn moet ik hier nog bijvoegen, dat ik koperrood ook wel eens koperroest heb hooren noemen, welke benaming zich geheel aansluit aan al de hierboven genoemde.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

[Vgl. *Nav.* XXXIV, 39.]

Spotnamen (XLI, 167). — De spotnamen van steden en dorpen in Friesland vindt men alle opgesomd in: De Haan Hettema, Frieske, Hilgeloanner en Noardfrieske Rymkes. Dokkum 1841. Die van der Ylst, Jorwerd, Lollum en Veenwouden worden daar echter niet vermeld; wel de naam der Hindeloopers: tjeeunken; zonder naderen uitleg. De Drîlster (inwoners van het stadje Ylst) heeten niet kiepmannetjes, maar kjepmankes, en dat is eigentlik

de naam van eene soort van klein gebak, koekjes, oudtijds, en misschien nog wel, bijzonderlik aan der Ylst eigen. Zie Halbertsma, De scearwinkel fen Joute-Baes: „Westra is een lief man om de „raid fen Drylst te representeren! Syn meiske loopt mei ien trompke met kjepmankes by de strait te koop." — Met den naam stippers voor de Lollumers staat zeker in verband, dat men te Leeuwarden een mengsel van azijn en mostert en een weinigje vet, gelyk arme lieden wel uit nood by de eerdappels eten, Lollumer-stip noemt, ook, by verbastering, Lollemansstip. — Gloankoppen van Veenwouden zal wel gleaunkoppen moeten zijn. — De Geastemer (inwoners van den dorpe Rinsumageest) heeten hondewippers (hûnnewippers), omdat de jonge lieden aldaar oudtijds, als volksvermaak, op den kermisdag een wreed spel uitvoerden, waarby honden door een gespannen tou omhoog gesmeten, gewipt werden. JOHAN WINKLER.

Spotnamen (XLI, 167). — Kiepmannetje = bijziend mannetje? laat zich in casu verklaren uit *Nav.* XXIII, 99; Enspijksche hanenknippers uit ibid. XXVI, 264 [1]) (knippen = afknippen der veêren). Stipper = stipknollen-eter? Stipknollen = ronde knolletjes, die men op zijn bord in gewelde (gesmolten) boter stipt. Roodjes = planters of liefhebbers van aardappelen, die men „roodjes" noemt? Hondewippers = hondeslagers? Monnikentroeter = trotter (slenteraar, wandelaar, leeglooper, Kiliaan) in monnikentrant?

JAC. A.

Hopman (XLI, 166) — is, volgens *Nav.* XXIX, 434 uit „Hauptmann" ontstaan. In V. Hasselt, Stukken Vaderl. Historie, IV (1793) bl. 41 treft men *Heubtläute* a° 1579 aan. JAC. A.

Breul. (XL, 603). — „Den Bruily" heet een waterplas bij het geldersche stedeke Seventer of Zevenaar; 's zomers dient hij veeltijds tot badplaats, 's winters tot ijsbaan. V. W. TH. D.

---

[1]) Aldaar voor Kronings-feest te lezen: Zilveren-Kronings-feest.

Bohey (XL, 603). — Hierbij zij aangemerkt, dat kaaiman in 't Maleisch niet is bohaya, maar bowaja. Dit is te bekend, dan dat het noodig zou zijn naar lexica te verwijzen. De redeneering van V. Lennep vervalt dus. Vreemd, dat prof. Veth dit niet opmerkte; maar ook deze was evenmin als v. L. in Indië geweest.

Den Haag. J. C. DE R.

Joost (XLI, 167). — Van den Bergh in zijne Nederl. Volksoverleveringen en na hem Niermeijer in zijne Verhandeling over het Booze Wezen, vertellen ons dat de duivel-naam *Joosi* indertijd door zeelui en repatriëerende Nederlanders uit onze O.I. bezittingen met meer moois en leelijks is meegebracht. Gedurende hun verblijf aldaar hoorden ze veel van een god der Chineezen (en ook der inlanders), van zekeren *Josi* en van zijn invloed en grillen, en als een impression de voyage plantten ze zijn bestaan, beruchter gedachtenisse! in onze spreektaal over. En 't volk, tuk op wat nieuws en dan uit verre gewesten, nam dankbaar den vreemdeling op en gaf hem als *Joost* 't burgerrecht. — Op een andere plaats in zijn Verhandeling ziet Niermeijer in den naam *Joost* den oudheidenschen huisgeest *Joostje*, door 't wegvallen van den verkleinings-uitgang van een liefelijken, nobelen tot een boozen geest gedegradeerd.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

In „Bouwsteenen, 2e Jaarboek der Vereeniging voor Noord-Nederl. Muziekgeschiedenis [Amsterdam 1874]," worden eenige, gedeeltelijk onjuiste, mededeelingen gedaan en vragen gericht over de orgelbouwers Albert Anthoni Hintz en Frans Casper Schnitger (blz. 26, 56, 102, 127, 164, 165 en 167 aldaar). Het volgende kan tot verbetering en aanvulling strekken.

Frans Casper Schnitger, geb. te Hamburg 13 Oct. 1693, overl. te Groningen in 1730, orgelbouwer aldaar evenals zijne broeders, was gehuwd met Anna Margaretha Debberton (ook wel Debberts), geb. te Usedom (toenmaals Zweedsch Pommeren) 9 April 1693, † vóór 1783. Zij hertrouwde met Albert Anthoni Hintz, geb. te Hamburg, † te Groningen in 1785, die de zaak van Schnitger overnam. Hintz maakte 1 April 1783 te Groningen zijn testament, waarbij hij zijn eigendom onder zijne drie dochters en de twee voorkinderen van zijne vrouw, nml. Hester Sophia Schnitger [gehuwd met J. G. Koning] en Frans Casper Schnitger [† in 1799], verdeelde, ieder voor een $^1/_5$ gedeelte, en bovendien aan dezen laatste het orgelmakersgereedschap gaf. — Hintz' kleinzoon C. F. G. Beckman huwde Hester Sophia Schnitger's kleindochter, Wilhelmina Koning. Vgl. de genealogie Pliardi-Beckman in het Alg. Ned. Familieblad, 1891, blz. 37, waar meer bizonderheden vermeld staan.

Amsterdam. F. G. W.

GESCHIEDENIS.

JACQUES LE ROY,

BARON DE BROECHEM ET DU SAINT-EMPIRE, HISTORIEN BRABANÇON,

ET SA FAMILLE.

(Suite.)

Philippe le Roy a laissé un mémoire intéressant qui fut authentiqué, le 10 mai 1674, par le notaire Claessens, à Bruxelles. Il en résulte que notre personnage se trouvait, alors, dans sa 78e année. Il naquit donc en 1596. Ce mémoire porte pour titre: *Declaration servante de memoire pour les enfants du seigneur de Brouchem, par laquelle se voira que le dit seigneur est issu du costé maternel de la noble famille Hoff de Fribourg, en Brisgou, et de celle de Cordoua, en Andaluzia 1501, 1516.* — Voici une analyse de cette pièce curieuse:

Philippe le Roy, chevalier, conseiller de Sa Majesté et commis de ses domaines et finances, *fils* de messire Jacques, seigneur d'Herbais, président de la chambre des comptes en Brabant, et d'Elisabeth Hoff, fille de Jacques et petite-fille *de Messire Marc Hoff, chevalier, gouverneur (Obrister Maistre) de Fribourg*, expose que sa dite mère a souvent entendu dire à son père qui, lui, tenait ces particularités du sien, que la famille Hoff, tout en ne possédant pas grand bien, était d'extraction noble et, par les femmes, d'origine espagnole. D'après la tradition, elle aurait perdu ses papiers pendant les troubles, au pillage de Malines. Le père d'Elisabeth aurait eu alors l'intention de retourner à Fribourg, et cette ville lui aurait offert, en reconnaissance des services de ses ancêtres, une maison exempte de toutes charges, mais, à cause de sa femme et de ses filles, Jacques Hoff [1]) aurait décliné cette offre. Il aurait été dépouillé

[1]) Le mémoire est imprimé *in extenso* dans les *Bulletins et Annales de l'Académie*

de sa fortune par des troupes, anglaises et autres, pour la plupart *hérétiques*. Pour démontrer que ces dires ne devaient pas servir de prétexte pour éluder la preuve de l'origine noble des Hoff, Philippe le Roy joint au mémoire une attestation légale constatant la ruine des Hoff. Il rapporte, ensuite, que, du côté de sa femme, Marguerite Schelkens, Jacques Hoff avait eu un *vieil oncle,* Jean IJsewijns, trésorier des armées de Charles-Quint, qui avait assisté à de nombreuses campagnes et qui avait eu une aventure étrange. Se trouvant dans l'armée impériale, à Arras, il envoya, un jour, un sien cousin, Antoine Schelkens, qu'il employait souvent à des transports d'argent et de papiers importants, avec une mission de confiance à Bruxelles. Au retour, entre Cambrai et Arras, surpris par la nuit, après avoir fait prendre à ses gens les devants, Schelkens entra dans une hôtellerie pour y attendre l'aube. Pendant son sommeil, il fut tué et pillé. Toutes les recherches qu'on fit pour le retrouver demeurèrent vaines. Bien des années après, un moribond confessa avoir commis le meurtre et enfoui le corps sous un amas de fumier. A l'arrivée de cette nouvelle à Arras, on expédia aussitôt sur le théâtre du crime des commissaires, ecclésiastiques et séculiers, qui découvrirent effectivement le cadavre à l'endroit désigné. Chose miraculeuse, le mort se trouvait dans un état de conservation telle que la vie paraissait l'avoir à peine quitté. En procession solennelle, on alla prendre le corps et l'enterra à Arras, devant le maître-autel de la principale église. — C'est ainsi, dit Philippe, que sa mère lui a conté l'histoire, mais, ajoute-t-il, une autre version, de ses tantes, d'après laquelle l'inhumation aurait eu lieu au couvent des cordeliers [1]), lui semble être plus près de la vérité.

Afin de témoigner à Dieu sa reconnaissance pour l'avoir protégé

---

d'Archéologie de Belgique, T. IV, p. 300 et suivantes. Jacques Hoff était né à Fribourg.

[1]) Une lettre que nous avons adressée à ce sujet à Mr le conservateur des archives du département du Pas-de-Calais étant restée sans réponse, nous ne sommes pas en mesure de dire laquelle des deux versions est la bonne.

dans de nombreux périls, Jean IJsewijns entreprit, en 1554, un pèlerinage à Jérusalem. En 1559 et en 1565, il visita de nouveau la Terre-Sainte. Etant bon gentilhomme, il fut armé chevalier du Saint-Sépulcre, lors de cette dernière expédition [1]).

De retour dans la patrie, il retrouva ses frères et sœurs et leurs enfants ruinés par les troubles. Ayant lui-même mis sa fortune à l'abri, en se retirant à temps au pays de Liège, il se conduisit envers ses parents en vrai chevalier du Saint-Sépulcre. Il leur céda une partie de ses biens, par acte passé le 11 juillet 1573, devant les échevins de Liége.

De ce document, Philippe annexe une copie à son mémoire. Il y joint aussi une attestation du magistrat de Malines, du 30 juin 1653, constatant que Jean IJsewijns avait été chevalier du Saint-Sépulcre, et un petit portrait d'une *jeusne Damoiselle* de la branche de Hoff-Cordoua. Ce portrait avait été donné à jouer à la mère de Philippe et sauvé ainsi de la destruction, lorsque, petite fille, elle avait été transportée, de la demeure incendiée de ses parents, dans une habitation voisine.

---

[1]) En l'église Saint-Rombaut, à Malines, près de la chapelle de la Sainte-Trinité, dite aussi *des chevaliers de Jérusalem,* on voyait, autrefois, un tableau de la Résurrection, dont le volet de droite représentait le portrait de Jean IJsewijns, avec l'inscription „*aetatis suae 55,*" et les armoiries du personnage: d'azur au lion d'argent, la queue fourchue passée en sautoir, armé, lampassé et couronné d'or, portant sur l'épaule un écusson de gueules à trois annelets d'argent ou d'or (alibi à tort: d'or à trois annelets de sable); au chef (en mémoire de ses trois pèlerinages) d'argent à trois croix de Jérusalem ou croix potencées d'or, cantonnées de quatre croix de même. Cimier: une tête et col de sanglier de sable, les défenses et le grouin d'or, sommée d'un triple rameau de palmier d'or. Devise: *Aultres y viendront.* Au haut de ce volet, à droite, encore une croix de Jérusalem, et à gauche, une roue rompue et percée d'un glaive ou roue de Sainte-Catherine. — Sous la peinture du panneau central, on lisait cette inscription:

Jan Ysewijns borger mede | Drymaal besocht Jerusalem stede | A° 1554 ende 1559 in reyse behagen | A° 1565 is ridder geslagen.

Ce triptyque existait encore en 1654 (comp. le *Héraut d'armes; Revue internationale d'histoire* etc.; 1873; Bruxelles, chez Victor Delvaux & Cie).

Enfin, Philippe ajoute à son mémoire une attestation des hérauts d'armes, Robert Dandelot, Charles Falentin et Jacques Maurissens, donnée à Bruxelles, le 12 septembre 1673. Il raconte que sa mère a survécu à tous ses parents, sauf à deux sœurs religieuses, mortes à Malines, et à un frère célibataire, qui en 1600 fut *coronel* d'un régiment de 1500 hommes au service de l'empereur. Il termine en disant que, par suite de sa descendance de la maison Hoff-Cordoua, il a le droit de combiner ses armes avec celles de cette famille, de la façon suivante: *écartelé; aux 1er et 4e, d'argent à la bande de gueules* (le Roy); *aux 2e et 3e, parti: le 1er coupé d'argent à deux croix alézées de gueules, sur gueules à une étoile à cinq rais et un croissant d'or* (*Hoff*); *et au 2d d'or à trois fasces de gueules, sur argent à un roi captif en pointe d'azur, attaché à une chaîne d'or* (Cordoua) [1]).

* * *

Le moment nous semble venu de dire quelques mots sur les Hoff et de détruire la fameuse légende du gouverneur de Fribourg.

Dans le grand recueil héraldique de Siebmacher, nous trouvons, en effet, les armes, attribuées ci-dessus à ladite famille, comme appartenant à une famille Hoff que l'auteur compte parmi la noblesse de Bohème. A d'autres de rechercher si la mère de Philippe le Roy descendait de cette maison. Quant à Marc Hoff, grand-père d'Elisabeth, et qui, dans les vieux documents allemands, est nommé plus généralement Marx, voici la vérité à son sujet.

Il figure sur la liste des étrangers qui, en 1499, furent reçus bourgeois de la ville de Fribourg. Le lieu de sa résidence antérieure n'est pas cité. De même que son père, qui avait habité Fribourg pendant quelque temps comme manant *(Hintersasse)*, de même Marc était barbier et chirurgien *(Scherer)*. Ce ne fut qu'en l'année précitée qu'il devint *Vollbürger* et, par là même, susceptible d'entrer

---

[1]) Ce sont là, toutefois, les armes des marquis de Comares, dits de Cordua. La déclaration de Philippe le Roy et toutes les pièces y mentionnées se trouvent en possession de Mr Bouillart, à Mons.

dans les métiers et dans le conseil communal. Les *Scherer* faisaient partie du métier des peintres. Marc Hoff fut maître de ce métier *(Zunftmeister)* en 1502. En 1503, il fut membre du collège des Vingt-quatre *(Vierundzwanziger des Raths)* et *Kaufhausherr*. En cette dernière qualité, il fit partie d'un *collège de trois*, respectivement *de cinq (Dreier-Collegiums beziehungsweise auch Fünfer-Collegiums)*, chargé de surveiller les finances de la ville. Il resta en fonctions jusqu'en 1516 et fut, alors, nommé membre du collège des trois curateurs de l'hôpital *(Dreier-Collegium der Spital-Pfleger)*.

C'étaient là des positions qui supposaient une grande considération dans la bourgeoisie. En 1522, il atteignit le dernier échelon qu'un plébéien pût gravir dans l'administration communale. Il devint maître suprême des métiers, en allemand *Obrister Meister* ou Obristmeister, et, comme tel, un des trois chefs de la ville. Le bourgmestre et l'écoutète *(Schultheiss)* étaient choisis dans la noblesse; mais, en réalité, le maître des métiers était le principal personnage, car les plébéiens occupaient 18 places dans l'assemblée plénière, c. à. d. dans le conseil des Vingt-quatre *(Vierundzwanziger)*. En 1525, Marc Hoff fut réélu *Obristmeister* pour une année. En 1526—1527, il remplit de nouveau les fonctions de maître de métier et de *Vingt-quatre*. Depuis lors, on ne le rencontre plus dans les documents. Il possédait la maison dite „*Zum Rind*" (au Bouvillon), située dans *la Grosse Gasse*, de nos jours *Kaiserstrasse*, No. 32.

A Fribourg, les métiers étaient organisés militairement. L'*Obristmeister* était également le porte-bannière *(Pannerherr)* et le commandant de la force armée de la ville [1]).

A en croire un vieux manuscrit de la Bibliothèque royale, Marc Hoff aurait eu pour femme Marguerite van Rattinghen, ce qui est, d'ailleurs, en rapport avec des annotations provenant de la famille le Roy.

Dans ses fonctions élevées, Marc Hoff a dû, évidemment, prendre

---

1) Archives de la ville de Fribourg.

un sceau. Malheureusement, il ne nous a pas été donné de le rencontrer. Quoiqu'il en soit, on voit que de l'*Obristmeister* au *chevalier* et *gouverneur* ou *consul* de Fribourg, il y a de la marge.

Peu de temps après la mort de sa mère, Philippe le Roy se fit délivrer, par le magistrat de Fribourg, une déclaration relative à l'origine de la famille Hoff. Cette pièce semble fusionner deux familles distinctes de ce nom; à moins, toutefois, que Marc n'appartînt à une branche déchue de la famille noble du nom de Hoff. Quoiqu'il en soit, les renseignemens que nous avons fournis sur ce personnage, reposent sur des actes d'une authenticité absolue.

Voici, pour la curiosité du fait, le document délivré par le magistrat de Fribourg:

Wür Bürgermeister vnd Rath der Stath Freyburg Im Preyssgaue, thuen kundt jedermeniglichen hiemit, demnach vnsz der Edell vndt Vest Philipp le Roy, Herr vonn Ravels, Königl. Mayt. ihnn Hispania Commissarius generalis vber dasz Pulver, dienstlich zuer Khennen geben, Weilen N. N. die Hoffen, seine ex materna linea geliebte Voreltern alhie Adlich gewohnt, vnd Theils zu Ämptern gebraucht und gezogen worden, dass er dessen beglaubten schein vnndt vrkhundt von nöthen wer, mit ganz angelegenlichem pitsen, Ihme selbige ohnbeschwerdt verfolgen zue lassene. Wann wür solch sein billig anlangen vnd begeren dann nit zu verwaigern gewüst, vnd Ihm nachschlagen in Unserem Archive vnd darinn habenden Prothocollen sovil erfunden worden, dass nit allein die Hoffen so sich wie vff einem Uhralten Grabstein in Unsserer Lieben Fraven Münster vnndt Pfarrkirchen alhier clärlich zuersehen, dass hiebeseits gründtlich abgerissenen Wappens yheweils gebräucht vor zweihundert vnd mehr Jahren alhie Adlich gewohnt, sondern Marx Hoff auch Erstens Anno Eintausent Fünffhundert vnd Eins zue einem Holzherren, Anno Eintausent Fünffhundert vnd zwei Zunfftmeister, Anno Eintausent Fünff Hundert vnderey bestendigen Rath vnd Ambtherren Anno Eintausent Fünffhundert und sechszehen Obristmeister vnndt Spithallpflegern erwehlet, vnd allsso wie eine woladliche Persohn gebührtt zu den fürnembsten Ämptern alhie gezogen vnndt gebraucht worden seyt. Allsz haben wür Ihme Herren Imploranten disze begerte Attestatien mittheilen vnndt dessen alles zur wahrem Urkhundt vnnd bezeigung vnszerer Stath gewohnliches Secret Insigell, doch vns vnd vnszeren nachkhommen in allweeg ohne Schaden Hier zue Endt anhencken laszen wollen. Geben vnndt beschehen den andern Novembris Alls man nach Christi Unszers lieben Herren vnd Seeligmachers Geburth gezahlt Eintausent Sechshundert vnd Acht vnnd zwantzig Jahr.

Dans le corps de cette pièce est peint, en grisaille, sur un fond

carré, colorié en rouge, un écusson: coupé, au 1er à deux croix pattées; au 2d à une étoile et à un croissant tourné; le casque cimé d'une croix patriarcale pattée, le bras inférieur recroiseté, entre un vol.

Dans le champ du sceau, appendu au parchemin on voit un château, à trois tours crénelées, celle du milieu plus élevée que les autres, qui, toutes deux, sont sommées d'une merlette, celle de dextre contournée; ledit château accosté de deux étoiles et accompagné en pointe d'une fleur de lis. Légende: S. CIVITATIS. DE. FRIBURG. IN. BRISGAUIA [1]).

Les registres aux baptêmes et aux mariages de la ville de Malines ne renferment aucun acte relatif aux membres de la famille Hoff. Dans les obituaires, nous en avons relevé six:

1° *Machiel Hoff, buyten gestorven onder weghen Vranckevoert in de Meerte op den Paesdach, Vuytvaert gedaen xiija Aprilis 1573. viij lb.;*

2° *Jan Hoff van Muysen*, décédé le 3 décembre 1578;

3° *Henrick Hoff*, mort le 10 octobre 1616;

4° *Een ghesonken lyck voer Antoen Hoff van Sint Rombaut den xj september 1620:*

5° *Barbara Hoff, 32 lb.*, décédée le 17 mars 1656;

6° Agnès Hoff, morte à l'hôpital civil, le 8 décembre 1678 [2]).

Antoine Hoff, frère d'Elisabeth fut enterré à l'église Notre-Dame. Sa pierre tombale portait: *Antonius Hof, die sterf den 9 Sept. ano 1620* [3]).

Il est bon de dire qu'il y avait, à Malines, des familles marquantes, nommées Hoft, Hooft et Van Hooff, n'ayant rien de commun avec les Hoff.

Voici un fragment généalogique établissant la filiation de la mère de Philippe le Roy:

---

[1]) Original en possession de M. Bouillart, à Mons.

[2]) Archives de la ville de Malines.

[3]) *Provincie, stad ende district van Mechelen*, par le chanoine Rombaut van den Eynde, I, 243.

Marc Hoff, Marguerite van Rattinghen [1]. Antoine Schelkens [2]. Elisabeth IJsewijns [3].

Jacques Hoff. Marguerite Schelkens.

Elisabeth Hoff, prétenduement femme de Jacques II le Roy.

Barbe Hoff, fille de Jacques, âgée de 76 ans, déclara, le 18 février 1654, devant le notaire Antoine van der Hofstadt, à la demande de son neveu, Philippe le Roy, que son père était né à Fribourg et qu'il avait eu pour femme Marguerite Schelkens, fille d'Antoine et d'Elisabeth IJsewijns, sœur de Jean, chevalier de Jérusalem, dont la tombe se trouvait dans l'église Saint-Rombaut; que ses parents ont laissé huit enfants, cinq filles et trois fils, savoir: Jean, Hubert et Antoine, qui avait résidé à Francfort, et Elisabeth (mère du seigneur de Broechem), Jeanne, Anne, Marie et Barbe Hoff [4].

* * *

Philippe le Roy et Marie de Raet firent leur testament olographe à Bruxelles, le 16 Mars 1661.

Après la mort de cette dernière, ayant eu lieu le 20 août 1662, ce testament fut ouvert, le 28 août 1664, en présence du notaire Nicolas Claessens (B. 116, p. 174).

Philippe mourut à Broechem, le 5 décembre 1679, à l'âge de 83 ans; il y fut enterré, dans l'église, auprès de sa femme, sous un superbe monument de marbre portant cette épitaphe:

---

[1]) L'alliance de Marc Hoff avec Marguerite van Rattinghen conste par une déclaration délivrée par la ville de Fribourg, le 27 juillet 1550. Cette famille van Rattinghen, qui semble avoir résidé à Emmerich, est dite avoir porté: losangé d'azur et d'or.

[2]) Schelkens portait: d'azur à la grappe de raisins d'or. D'après des cachets que nous avons trouvés dans les documents de M. Bouillart, à Mons, une famille Schelkens, à Francfort, blasonnait; écartelé; aux 1er, un palé; au 2d, à huit (3, 2, 3) croix au pied fiché; au 3e, au chevron; au 4e, à la roue; en coeur un écusson à la grappe de raisins; casque couronné sans cimier (XVIIe siècle).

[3]) IJsewyns portait les armes que nous avons décrites plus haut, sans le chef, bien entendu.

[4]) Original en possession de M. Bouillart, à Mons.

Ici devant le grand autel gist noble homme messire Philippe le Roy chev^{r}, Banneret seignr. de Brouchem | Eulegem et en Chapelle S. Lambert, du Conseil collateral et commis des Domeines et Finances de Sa Maj. | Surintendant des contributions de France et son commissaire General des Vivres de ses armees: | Fils de Jacques Chl^{r} seign^{r} d'Herbaix, President de la chambre royale des comptes en Brabant. | et de noble D. Isab. Hoff fil. de Jac. et petite fille de Marc Hoff chl^{r} Gouverneur de Fribourg en Brisgau [1]) | qui a servi L ans a la tres-aug. Maison d'Austriche en plusieurs emplois tant Militaires que Politicq, | Premierem. a l'Empr. Matthias en sa cour a Prague, et en ce Pays Bas aux Seren. Archid. Alb. et Isab. | et de suite au tres hault et tres puissant monarq. Philippe IV. Roy des Espag. et des Indes, | duquel ayant esté deputé l'An MDC.XL.VI. avec plein pouvoir vers les SSrs Estats Glx des Provinces Unies | pour avancer a La Haye la Paix qui se traitoit a Munster, il y reuscit heureusement l'an MDC.XLVIII, | dont par Sa Majesté il a esté honorablement remuneré, comme aussi de l'Empereur, | qui pour la part qu'il a eu en ce traité de Paix, ainsy que tous les Estats de l'Empire | l'a de son propre mouvement fait et tous ses Enfans Barons et Baronnes du mesme Empire; | ce que Sa Maj. Catholique ayant aussi eu pour aggreable, a depuis plainement approuvé et confirmé: | et ne meditant des lors qu'a se retirer d'affaires il quitta la cour, cedant son Estat a son fils aisné | et choisit ceste sienne terre pour y finir le reste de ses jours. | Il mourut le.... | Et noble et tres vertueuse Dame Marie de Raet son epouse Dame des Seig^{ries} susdites | qui deceda le XX d'Aoust l'an MDC.LXII en la XLVIII année de son age. | Dieu donne sa Paix a leurs ames.

Au dessus de cette inscription, on voit une peinture représentant les deux époux agenouillés, dans des vêtements armoriés. Sur la robe de la dame, est couché un petit chien symbole de la fidélité conjugale; au fond du tableau, une reproduction du château de Broechem. Des deux côtés de la peinture, les armes des époux; à dextre: le Roy, écartelé de Hoff, avec casque et cimier; en-dessous la devise: mais le Roy se siouira | en Dieu | Ps. 62;

---

[1]) Voyez plus haut. — Une Elisabeth Hoff figure dans des actes de 1629 comme femme de Govaert Geeritzen, cordonnier à Zevenbergen; elle était nièce ou cousine d'Anne et de Barbe Hoff, habitant Malines, et d'Isabelle Hoff, mère de Philippe le Roy, seigneur de Ravels (sic! A., reg. N°. 1, année 1629, p. 29 à 32) et fille d'Hubert Hoff, mort à Francfort, et d'une de Laet.

à sénestre: un écusson en losange, parti de le Roy (écartelé) et de Raet; en-dessous la devise: ICI DOULEUR, LA HAUT | BONHEUR.

Un peu plus bas que la plaque portant l'épitaphe se trouve une autre plaque, plus petite, avec cette devise grecque: ***ΚΑΛΩΣ ΘΑΝΩΝ ΠΑΛΙΝ ΦΥΕΙ.*** [1])

Sur le socle, on voit, de chaque côté, un suisse, représentant les deux tenants des armes des le Roy et ayant chacun à la main extérieure une bannière, celle de dextre aux armes primitives, la bande, celle de sénestre aux armes des Hoff. En-dessous du premier, on lit: MONUMENTORUM | OPULENTA CONSTRUC- | TIO VIVORUM SUNT | SOLATIA. | AUG. SERM. 34. | ET ADOLESENTIBUS | EXIMIUM INCITAMEN- | TUM AD VIRTUTEM. | POLYB. | . En-dessous du second: TAM RARA IN AMICI- | TIIS FIDES TAM PA- | RATA OBLIVIO MOR- | TUORUM UT IPSI NO- | BIS DEBEAMUS ETIAM | CONDITORIA EXTRU- | ERE. PLIN. L. 6. EP. 10. |

Entre ces deux dernières inscriptions: AEDIFICAVIT SUPRA SEPULCHRUM | AEDIFICIUM ALTUM VISU, LAPIDO POLYTO, ET SUPER COLUMNAS ARMA AD | MEMORIAM AETERNAM. | MACH. L. 1. C. 13. | [2]).

Dans l'église paroissiale d'Oeleghem, on plaça un monument commémoratif, avec cette inscription:

PHILIPPUS LE ROY, EQUES AURATUS, — DOMINUS DE BROUCHEM & OELEGHEM, — PHILIPPO IV. HISPANIARUM & INDIARUM — REGI A CONSILIIS, SUPREMIQUE PER BELGIUM — AERARII ASSESSOR, AD UNITARUM INFERIORIS — GERMANIAE PROVINCIARUM ORDINES — PACIS NEGOTIO PROMOVENDO ANNIS — MDCXLVII & VIII. DEPUTATUS — ET MARIA DE RAET NOBILI APUD GELDROS — STIRPE ORIUNDA EIUS UXOR. — POSS. MDCLXXX [3]).

* * *

Qu'il nous soit permis de revenir sur la médaille de Philippe, représentant, au revers, le sceau des échevins de Broechem.

---

[1]) Cela veut dire: celui qui meurt bien, renaîtra. Le génie de la langue latine permet de traduire textuellement: Bene moriens rursus nascitur.

[2]) Dans sa *Notitia Marchionatus S. R. I.*, Jacques le Roy donne une belle reproduction de ce magnifique monument funéraire.

[3]) Ibidem.

D'après ce que veut bien nous écrire un numismate distingué, M. le comte M. de Nahuys, un autre exemplaire de cette pièce se trouve dans la collection de M. Frédéric Mayer van den Bergh, à Anvers.

Notre honorable correspondant ajoute que, pour lui, l'authenticité de cette médaille est incontestable. A l'appui de cette appréciation, il nous signale ces quatre exemples de médailles ayant également pour revers des sceaux:

1° celle de la ville de Dockum, de 1582 [1]);

2° celle frappée en l'honneur de la princesse Anne d'Angleterre, veuve de Guillaume IV, prince d'Orange, mère et tutrice de Guillaume V; sans millésime, classée à l'année 1752; revers: sceau de la ville de Sneek; armoiries couronnées, avec support et tenant; légende: S I G I L L(um) U R B (is) S N E C A N A E, A l'exergue, dans un cartouche: S. P. Q. S.

3° médaille en l'honneur de la princesse Marie Louise de Hesse-Cassel, veuve de Jean Guillaume Friso, prince d'Orange-Nassau; sans millésime, classée à l'année 1759; revers: sceau de la ville de Sneek [2]);

4° médaille de la ville de Winterthur; revers: sceau équestre de Rodolphe comte de Habsbourg: légende: ✠ **comit' Rud' d'Habesb. Lātgravii. Alsatiae** [3]).

M. de Nahuys pense que Philippe le Roy aurait fait faire un certain nombre de ses médailles, avec le sceau des échevins de Broechem, pour le magistrat de cette localité. Ce serait donc le *magistraats penning* de Broechem!?

Les armoiries des époux le Roy-de Raet se voient, encore de nos jours, dans le *Maagdenhuis*, à Anvers [4]).

* * *

---

[1]) Van Loon, T. I, p. 327, N° 2.

[2]) Ibidem, T. V, pp. 389 et 390; pl. XXXII, nos 350 et 351.

[3]) Publiée dans les *Blätter für Münzfreunde*, I, p. 4, pl. I, N° 3.

[4]) Voyez Ed. Geudens, *Van Schoonbeke en het Maagdenhuis*, pp. 112 et 113; la dernière planche donne une reproduction fidèle de ces deux blasons.

Afin de reconstituer la généalogie de sa femme, Philippe le Roy avait demandé des renseignements à plusieurs parents de celle-ci, entre autres à Arnould de Raet, à Amsterdam. Une lettre que ce dernier lui écrivit, en 1662, est assez intéressante pour être reproduite ici. La voici.

Myn heer ende zeer waerde Cousin,

Ick ben tot heden in gebreecken gebleven om UEd. advis te geven van de naem van de huysvrouw van de heer Wouter Bouduwyns, waer over op Collen aen Cousyn Francisco Bouduwyns gescreve hebbe ende eerst gisteren de antwoort becomen, van dat die niet hebben connen wt vinden, soo dat niet en wist aen wien wy nu soude connen adresseeren soo yts vinden van gelyck; wellichtelyck soude connen gebeuren onder de oude boecken van mon pere saliger daer van eenige onder mon frere Adriaen tot Utrecht als mede in den Haegh onder myn broeder de Raetsheer syn ende daer synde met haer eens ondersoecken want anders niet naer behooren naer en sien, ende soo dan yts wtvinde salt UEd. laeten weeten.

Neef Jacob heeft my laeten weeten het afsterven van neef van Kerchem ende dat hem voor syn erfgenaem verclaert hadde, waerop hem geantwoordt ende gerecommandeert hebbe, deze erffenisse wel te menageeren. Ick speure dat nu het lant onder Rijsbergen van syn broeder meent te naderen. Dat best is dat sulcx in vrientschap geschiet.

Voor nieuws en hebben niets van merite dan alleen dat monsieur d'Estrades, france ambassadeur, de stadt Duynquerke met de apendentie voor 28 tonne gouts van den coninck van Engelant genegocieert soude hebben, daer van de sekerheyt in kortten sullen sien, oock mede ofte niet wederom eenige oorloch aenvangen sal; wort seer aen getwyfelt.

Naer mede naer cordiale groetenisse met alle UEd. kinderen in de protechtie des heeren bevolen, blijvende, myn heer ende Cousyn,

In Amsterdam den 23 Octobry 1662. UEd. Ootmoedige dienaer
Arnout de Raet.

Adresse: Mijn heer,
Mijn heer Le Roy, Ridder, heere tot Brochem en Oelegem, etc.
tot Antwerpen.

(Maître) Wouter Boudewyns, dont il est parlé dans cette missive,

---

[1]) Cette lettre, en notre possesion a été fermée au moyen d'un petit cachet ovale, en cire rouge, aux armes d'Arnout de Raet; les trois patins, *contournés;* cimier: un patin de l'écu, *contourné,* entre un vol (18/16 $\frac{m}{m}$).

était le père de l'aïeule de Marie de Raet, femme de Philippe le Roy. Sa femme, dont ce dernier désire connaître le nom, était Aleyde Noppen, fille de Jean, lequel, par suite du décès de son père, Rodolphe Noppen, avait été investi, le 18 juin 1515, de fiefs à Orten et à Bokhoven (B.)

En ce qui concerne Jacques de Raet, jadis seigneur de Ter-Linden, Reeth, Waerloos, etc., la recommandation que son cousin dit lui avoir faite au sujet de la succession du seigneur de Kerkom, n'était, peut-être, pas tout-à-fait superflue [1]).

Voici un fac-simile de la signature de Philippe le Roy:

Nous connaissons à Philippe le Roy et à sa femme 14 enfants [2]), savoir:

1° Marie Madeleine, baptisée le 3 janvier 1632: parrain et marraine: François de Raet et Jeanne Maes.

2° Jacques IV, le célèbre historien; il en sera question plus loin.

3° Marie Marguerite, baptisée le 7 novembre 1635; parrain: Guillaume de Raet [3]); marraine: Barbe Ertincks, qui se fit remplacer

[1]) Pour plus de détails, voyez notre notice sur les seigneuries de Reeth et de Waerloos.

[2]) Les premiers 9 enfants naquirent à Anvers et y furent baptisés en l'église St. Georges. Les enfants mentionnés ad 10, 11, 13 et 14 virent le jour à Bruxelles; leurs baptêmes eurent lieu à St. Gudule. Quant an 12e enfant, Philippe, nous n'avons pas trouvé son acte de baptême, et si nous faisons figurer ce Philippe en 12e lieu, nous suivons en cela une généalogie manuscrite en notre possession.

[3]) Chevalier du Saint-Sépulcre, protonotaire apostolique, chanoine à St.-Pierre, à Lille, et à Ste-Gudule, à Bruxelles; oncle de l'enfant.

par Catherine Maes. L'acte de baptême ne porte que le second prénom de l'enfant. Comme héritière, sous bénéfice d'inventaire, de son oncle Jacques de Raet (ancien seigneur de Ter-Linden, Reeth, Laer, Waerloos etc.), *Marie Marguerite le Roy de Broechem* fut investie, le 29 octobre 1693, de la seigneurie de Kerkom, avec le hameau de Bijvoorde (au quartier de Tirlemont), avec haute, moyenne et basse justice; elle transporta ce fief important le même jour à Philippe Cleymans de Reyden [1]).

4o François Modeste, baptisé le 25 mai 1637; parrain et marraine: Arnould de Raet et Lucie Maes. L'acte de baptême ne porte que le nom de François.

François Modeste devint chanoine à Sainte-Gudule, à Bruxelles (Rombaut, op. cit., II).

---

[1]) B. 379 fo 33. Un Adam Jgnace Cleymans de Reede, écuyer, licencié en droit, fut autorisé par le roi Charles de Castille (l.-p. du 20 avril 1679) à remplacer le bourrelet par une couronne et de faire tenir par deux hommes sauvages, armés de massues, ses armes: d'argent au sautoir endenté de sinople, accompagné en chef d'une étoile de huit rais de sable; cimier: un homme naissant, coiffé d'un bonnet de sinople fourré de blanc (hermine?), tenant de la dextre un glaive et de la sénestre un écusson d'argent, chargé de l'étoile de l'écu (Bibl. Royale, C. G., Portef. 615). Dans un acte du 28 juin 1658, nous rencontrons messire (*Jonker*) Philippe le Roy, veuf de Catherine Cleymans, soeur de maître Guillaume. Son fils, messire Arnould Philippe le Roy *commissaire des finances de La Majesté,* fut investi de dîmes à Wavre-Notre-Dame, fief qu'avait possédé antérieurement sa dite mère (M. 11, f° 74). Nous ne savons pas qui est ce Philippe le Roy que nous venons de nommer. Serait-il ce Philippe mort à Broechem le 10 juin 1661? Le nom de le Roy étant très répandu, rien d'étrange à ce que nous rencontrions des familles marquantes de ce nom dans presque tous les grands centres. A Ypres, Tournay, Mons, Anvers, Bruxelles, La Haye, etc., il en existait, et plusieurs de ces familles reçurent des titres de noblesse. A Bruxelles notamment, nous trouvons une famille noble du nom de le Roy, aux mêmes prénoms que celle qui fait l'objet de cette notice, et qui occupait également des positions élevées dans l'administration. Une Christine Cleymans, (fille de Philippe, de Turnhout), morte le 29 juillet 1617, âgée de 23 ans, fut enterrée à Anvers, dans l'église de l'Hôpital. La pierre tombale était ornée de ces armes: parti; au 1er, à deux branches sèches, posées en sautoir, accompagnées en chef d'une quartefeuille et accostées de deux autres quartefeuilles; au 2d, coupé; a | à la coquille; b | à trois pals (I. F.)

5° Elisabeth Jacqueline, baptisée le 20 janvier 1640; parrain et marraine: Pierre van de Vijver et Jacqueline Puteanus (femme de Dominique de Raet: voyez plus haut).

6° Anne Thérèse, baptisée le 9 février 1641; parrain et marraine: Henri de Schot et Barbe Hoff, qui se fit remplacer par Marguerite Maes.

7° Pierre, baptisée 28 mai 1642; parrain et marraine: Pierre Pascal de Deckere et Marie le Roy, remplacée par Marguerite Maes.

8° Antoine Marie, baptisée le 17 juin 1643; parrain et marraine: Martin de Haen, conseiller de la chambre des comptes, et Marguerite Maes. Il devint capitaine de cavalerie et ambassadeur au service de l'empereur; dans ses actes, il se qualifie de *baron du Saint Empire, seigneur de Saint-Lambert.* Sa mort eut lieu, dit-on, à Vienne, le 27 avril 1684.

9° Joseph Elie, baptisée le 15 novembre 1644; parrain: Elie de Raet; marraine: Elisabeth Michielssen. L'acte de baptême ne porte que le prénom de Joseph.

Par lettres-patentes, données à Vienne, le 1 février 1687, l'empereur Leopold Ier nomma Joseph le Roy, *baron d'Euleghem*, son *dapifer* ou sénéchal [1]).

Par d'autres lettres, dépêchées à Madrid, le 2 avril 1688, Joseph devint surintendant des ouvrages et bâtiments de la cour de Bruxelles et de Tervueren. En cette qualité, il touchait un traitement annuel de 600 livres [2]).

Il résulte de l'acte de baptême de son fils Sigismond Emmanuel qu'il était aussi écuyer de l'Electeur de Bavière [3]).

Le 18 juin 1709, il se porta garant, devant le notaire Dors, à Bruxelles, pour Ferdinand Erard de Cannart d'Hamale, seigneur de Massenhoven (son neveu par alliance), au sujet des engagements pris par celui-ci en qualité d'écoutète de Lierre.

---

[1]) Bibl. Royale, C. G., Portef. 1038.

[2]) C. 45878.

[3]) *Praefectus stabulo suae Celsitudinis Electoris Bavariae.*

Il épousa, à Bruxelles, le 16 avril 1684, Jeanne Marie le Roux. Cette union fut bénie par le curé de Sainte-Gudule, dans la maison du père de la mariée [1]; les témoins furent: *le Baron Jacques le Roy,* l'historien, et Pierre van der Hagen.

La femme du baron Joseph était fille de René, seigneur de Ter-Cammen, admodiateur général des domaines et finances, originaire de Picardie, et qui fut créé chevalier le 20 mai 1684, et de Catherine Cécile van Bemmel.

Joseph Elie le Roy mourut à Bruxelles, le 25 juillet 1723 (Ste Gudule).

Nous donnerons plus loin sa descendance.

10o Barbe, baptisée le 5 mars 1646; parrain: *Generosus Dominus* Walter de Raet; marraine: Barbe Hoff; ils se firent remplacer à la cérémonie par Ignace le Roy, conseiller de la chambre des comptes, et Jeanne Maes.

Cette enfant fut enterrée le 20 mai de l'année suivante [2]).

11o Marie Angèle, baptisée le 28 avril 1647; elle fut tenue sur les fonts par le conseiller Ignace le Roy, en remplacement d'Arnould de Raet, et par dame Marie de Papenbroeck [3]), femme de Jacques de Raet (précité).

Le 6 février 1662, elle fut, à Breda, marraine de Marie Angèle de Raet, fille d'Elie (fils de Frainçois et de Marguerite Maes) et de Catherine de Raet, veuve en premières noces de Jean Raye, baron de Heuqueville.

12o Philippe, religieux de l'abbaye d'Afflighem;

13o Jeanne Catherine, baptisée le 13 septembre 1650; parrain et marraine: Ignace le Roy, maître de la chambre des comptes, et Jeanne Maes.

14o. Françoise Pauline *le Roy de Saint Lambert*, baptisée le 8 avril 1653; parrain: Paul François d'Origone, seigneur de Neer-

---

[1]) *In aedibus paternis sponsae.* Ces le Roux portent: de gueules au chevron, accompagné en chef de deux étoiles et en pointe d'un annelet, le tout d'or.

[2]) Obituaire de Ste.-Gudule.

[3]) Avec le consentement de son mari, elle entra dans un couvent à Anvers.

Velp, maïeur de Tirlemont, remplacé par Ignace le Roy, seigneur d'Herbais; marraine: Marguerite le Roy.

Elle épousa à Bruxelles (Ste-Gudule), le 9 septembre 1684, Frédéric Antoine van Donia, seigneur de Redinghen, près de Vertrijck, descendant d'une antique famille frisonne. Natif de Louvain (baptisé à St-Michel, le 6 novembre 1656), il eut pour parents: Sirice Antoine, conseiller de la ville de Louvain (lignage de Rode) et Anne Béatrice Ubaldini de Luciano, fille de Frédéric et de Jeanne Marie Lievens, et pour grands-parents: Pierre Paul van Donia et Catherine Uijtterhellicht.

Il fut échevin, conseiller et substitut-bourgmestre de la ville de Louvain de 1686, jusqu'au jour de sa mort, arrivée le 23 septembre 1723. Sa femme lui survécut jusqu'en 1736. Elle fut enterrée à Louvain le 1er septembre [1]).

Elle laissa une fille: Jeanne Thérèse van Donia de Redinghen, qui épousa, à Louvain (St Michel), le 16 septembre 1737, Jean Philippe, baron de Raet van der Voort et du S. E. R., *assessor curiae conservatorialis privilegiorum universitatis lovaniensis, etc.*

CHAPITRE V.

Du baron Joseph Elie le Roy et de Jeanne Marie le Roux, nous connaissons 10 enfants, tous nés à Bruxelles et baptisés à Sainte-Gudule, savoir:

1o René Joseph, baptisé le 17 janvier 1685; parrain René le Roux, chevalier, seigneur de Ter-Cammen; marraine: Marie Marguerite *le Roy de Broechem.*

2o Catherine Pauline Josèphe, baptisée le 22 août 1686; parrain:

---

[1]) La branche louvaniste de la famille Van Donia portait: écartelé; aux 1er et 4e, d'argent à trois feuilles de marais, mal ordonnées, de gueules; aux 2e et 3e, d'or au lion de sable, armé et lampassé de gueules; en coeur: parti; au 1er, d'or au lion de gueules, armé et lampassé d'azur, au 2d, d'or à trois quintefeuilles de gueules, boutonnées d'or, en pal. Nous avons rencontré aussi des sceaux portant un écusson parti, au 1er un lion, au 2d les quintefeuilles, en pal.

Paul de Pré, chevalier, seigneur de Beaupré, capitaine de cavalerie; marraine: Catherine Cécile van Bommel, dame de Ter-Cammen.

3°. Joseph Benoit Casimir, baptisé le 6 décembre 1687; parrain: *le Baron Jacques le Roy, l'historien;* marraine: Barbe van Bemmel, femme de Pierre van der Haghen.

Il épousa, d'abord, le 2 décembre 1721, Isabelle Jeanne Claire (de) Coloma, baptisée à Anvers (Nre Dame) le 13 mars 1672 [1]), veuve de Jérôme Théodore (baron?) de Copis, seigneur de Bindervelt, après la mort de qui elle avait relevé, en vertu de leur contrat de mariage [2]), le château de Bindervelt. Elle était fille de Pierre Coloma, baron de Moriensart et de Seroux (depuis 1657), et d'Anne Elisabeth de Bejar, dame de Westacker, Oosthove etc., fille de François, chevalier, et de Jeanne Hélène della Faille. Voici ses 8 quartiers:

Coloma, de Vos, l'Escuier, Cabeliau;

de Bejar, della Faille, Butkens, Maes.

Elle mourut, à Bruxelles, le 4 mai 1742, sans postérité, après avoir fait don à son second époux de tous ses biens, y compris le château de Bindervelt, avec ses dépendances.

Son veuf convola en secondes noces, le 2 juillet 1742 (Nre Dame de Finisterre) avec Elisabeth Marie Anne Arazola de Oñate, baptisée (Nre De de F.) le 17 novembre 1703, veuve de Joseph François Antoine de Succa, seigneur de Bouverie et de Flines, et fille de Mathieu Augustin, seigneur de Peuteghem, et d'Anne Ernestine Réal, et petite-fille de Jean Arazola de Oñate, seigneur de Gomont, chevalier, conseiller et commis des domaines et finances, surintendant du Hainaut, chambellan de l'archiduc Léopold, et de sa seconde femme Anne Isabelle de Cordes, dame de Gomont.

---

[1]) Parrain: Jean de Bejar, chanoine à St. Bavon, à Gand; marraine: Isabelle de Bejar.

[2]) Passé, le 1 décbr. 1691, devant le notaire Everard, à Anvers (B. 382, f° 205); voyez aussi: *Notices historiques sur quelques fiefs de la Hesbaye; Messager des sciences historiques,* 1846 f° 333; on y trouve une reproduction du château de Bindervelt, aux armes de le Roy (écartelé de Hoff) sommées d'une couronne, avec leurs supports.

Après la mort de Pierre Balthasar le Roux, seigneur de Libertange, ses héritiers relevèrent par indivis Libertange, avec haute, moyenne et basse justice (le 14 mars 1705). Plus tard, cette seigneurie fut attribuée au baron Joseph Benoit Casimir le Roy, et celui-ci renouvela le serment féodal pour ce fief le 21 août 1733 (B). Le 12 février 1743, il se déclara vassal du duc de Brabant du chef de Bindervelt [1]).

Il mourut le 24 août 1766, sans laisser de progéniture, après avoir disposé de Bindervelt en faveur de sa seconde femme, par son testament du 5 du même mois [2]).

4o Françoise Joséphine Henriette, baptisée le 14 mai 1689; parrain: Pierre Balthasar le Roux; marraine: François Pauline le Roy.

5o Anne Françoise Joséphine, baptisée le 1 avril 1691; parrain: René le Roux, seigneur de Ter-Cammen; marraine: Anne Françoise van der Hagen;

6o Sigismond Emmanuel, baptisé le 13 août 1692; parrain: André le Roy, religieux à Afflighem; marraine: Marie Isabelle le Roy de *Saint-Lambert.*

7o Balthasar Philippe, baptisé le 21 septembre 1693; il fut tenu sur les fonts par Pierre Balthasar (le Roux, seigneur) de Libertange et par Françoise Pauline le Roy, cette dernière remplaçant dame Catherine Cécile van Bemmel.

8o René Clément Joseph, baptisé le 27 octobre 1694, parrain et

---

[1]) *Aveux et dénombrements* de la cour féodale de Brabant, N° 7860.

[2]) *Elisabeth Marie* Arazola de Oñate, douairière de *Joseph Benoit,* baron le Roy, *libre seigneur* de Bindervelt, de Libertange etc., releva le 31 octbr. 1767, 1o *le château ou Borcht et maison de Bindervelt,* avec sa chapelle castrale, basse-cour etc., *enclavée dans ses doubles fossés,* 2° la *grande cense dite Baupaenhuys,* le tout d'une étendue de 4 bonniers, et 3° la seigneurie de Libertange, avec haute, moyenne et basse justice (B. 389 fo 130). Cette dame convola, en 3èmes noces, avec François Robert Joseph baron de Nicolartz. Par testament, passé le 17 avril 1777, devant le notaire Hubar, à Saint-Trond, elle légua Bindervelt et Libertange à son 3e époux, et celui-ci en fut investi, après la mort de sa femme, le 19 décbr. 1788. L'acte de relief le qualifie de *major et capitaine des grenadiers au service de l'Empereur.* (B. 394, f° 9).

marraine: René le Roux, chevalier, seigneur de Ter-Cammen, et dame Angéline van Eyck(e) [1];

9° Pierre Louis Henri, baptisé le 22 janvier 1696, parrain: Pierre Louis Bailliacourt, capitaine etc.; marraine: Henriette Aleyde Roddier, *uxor domini de Medina.*

10° Isabelle Reine Thérèse Josèphe, baptisée le 16 janvier 1699; parrain: Pierre le Roux, oncle de l'enfant; marraine: Isabelle Reine de Coriache.

CHAPITRE VI.

Le fils aîné et le second des enfants de Philippe le Roy et de Marie de Raet est Jacques IV le Roy, le célèbre historien brabançon.

Il est assez étrange que, dans les ouvrages spéciaux modernes, on ne rencontre guère de données sur ce personnage. Il est vrai de dire que les dictionnaires biographiques récents lui consacrent quelques lignes, mais elles ne sont guère que le résumé des courtes notices publiées par les auteurs du XVIIIe siècle. De ces derniers, ce sont, pensons-nous, le R. P. Nicéron, Barnabite, dans ses *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la République des lettres, etc.* (Paris 1737; T. 37, p. 65 et suivantes), et Jean Charles Diercxsens, dans son ouvrage intitulé: *Antverpia Christo nascens et crescens seu acta Ecclesiam Antverpm eiusque Apostolos ac viros pietate conspicuos concernentia* (Anvers 1773; T VII, p. 413/4), qui donnent le plus de détails sur Jacques le Roy.

Le *Dictionnaire historique* de Bayle et la *Nouvelle Biographie générale,* du Docteur Hoefer, lui consacrent un articulet, mais tous ces auteurs sont en désaccord sur le jour ou le lieu de sa naissance. D'après Nicéron, Jacques serait né à Bruxelles le 29 octobre 1633, et cet auteur croit devoir rectifier Bayle *qui le fait natif d'Anvers*

[1] Le 9 mars 1695, Angéline van Eycke, femme de messire Pierre Balthasar le Roux, seigneur de Libertange, fit — en vertu d'un acte de partage, passé le 16 juin 1684, devant les échevins de Bruxelles — le relief d'une prairie, située à Bruxelles (B. 379 p. 172).

et met sa naissance le 28 octobre. Le Dr. Hoefer s'en est rapporté à l'autorité de Nicéron. Même M. M. Henne et Wauters, dans leur *Histoire de Bruxelles*, mentionnent notre historien parmi les Bruxellois marquants.

La vérité est qu'Anvers a l'honneur de compter Jacques le Roy parmi ses enfants illustres. Jacques y vit le jour, probablement le 28, et y fut baptisé le 29 octobre 1633 dans l'église Saint-Georges, paroisse à laquelle appartenaient alors ses parents. Dans le registre aux baptêmes de cette église, nous lisons, sous cette dernière date, l'acte relatif à ce baptême. Voici une copie exacte de cette inscription laconique:

Jacobus, Philippus le Roy, Maria de Raet, D. Jacobus le Roy praeses cubiculi computuum S. M., Margareta Maes.

Ceci est à dire: fut baptisé Jacques, fils de Philippe le Roy, et de Marie de Raet; parrain: Monsieur ou messire Jacques le Roy, président de la chambre des comptes de Sa Majesté; marraine: Marguerite Maes. L'enfant fut donc tenu sur les fonts par son grand-père paternel et par sa grand'mère maternelle.

Dans leur testament, dont il a été parlé plus haut, Philippe le Roy et Marie de Raet léguèrent à leur fils aîné Jacques, à cette époque conseiller et commis des finances de Sa Majesté, respectivement à ses hoirs mâles, ou à leur défaut à l'aîné de ses frères, le château et la seigneurie de Broechem, avec les cens y attachés et les plantations d'arbres, sur les chemins communaux et sur les chaussées, à charge de payer à ses frères et sœurs, non religieux, un capital de 20,000 fl. ou de leur en servir les intérêts, à raison de 5%. Un extrait de ce testament fut enregistré par la cour féodale de Brabant, le 27 janvier 1716 [1]).

L'éducation de Jacques le Roy fut en rapport avec la haute situation de son père.

Les renseignements sur sa jeunesse et son adolescence ne surabondent guère.

On voudrait bien en savoir davantage; on souhaiterait pouvoir le suivre, pendant ces époques, connaître plus exactement comment

[1]) B. 116 f° 174.

il passait son temps et ce qui s'agitait dans cette jeune tête pendant qu'on lui faisait apprendre les sciences qui ne lui plaisaient guère et l'histoire qui le transportait. La curiosité qui s'attache aux pas des hommes marquants, n'est point, qu'on la blâme d'ailleurs ou qu'on l'approuve, née de notre temps. Le XVIIIe siècle l'a connue comme nous, et c'est grâce à quelques auteurs de ce temps que nous possédons, sur la vie de notre personnage, des détails qu'en vain on aurait cherchés ailleurs.

Après avoir terminé ses études préparatoires, le jeune homme fit le tour des universités les plus célèbres de l'Europe et s'y appliqua surtout à l'étude des langues mortes, du droit, de l'histoire et de ses sciences auxiliaires [1]).

De retour dans la patrie, il fut nommé, par lettres-patentes du 4 juin 1658, *greffier des domaines et finances du roi*, avec un traitement annuel de 600 livres de gros, monnaie de Flandre [2]).

Vers cette époque, il contracta une première alliance avec Dimphne Marie de Deckere, appartenant à une famille marquante de la ville d'Anvers et portant pour armoiries: d'argent au cerf élancé, au naturel, posé sur une terrasse de sinople; au chef d'azur, chargé de deux croissants d'argent. Cette dame était née à Anvers et y avait été baptisée (à St André) le 15 mai 1633 [3]). Elle eut pour parents Pierre Pascal de Deckere, chevalier, seigneur de Monteleone, Zevenbergen, Ranst, Millegem &ca [4]), et Cornélie Marie Houtappel [5]), dame de Ranst, par relief du 10 octobre 1630, par suite de la mort de son père [6]).

---

[1]) *Cum in aetate esset, pater misit ad praecipuas Europae academias, & dein in eum indè reversum transtulit omnia officia, quae obibat in aula Bruxellensi,* dit Diercxsens. [2]) C. 45875 f° 149.

[3]) Parrain: François van den Cruyce; marraine: Dimphne de Smidt.

[4]) † le 7 avril 1667, fils de Pascal et de Christine Boot.

[5]) le 17 décembre 1662, fille de Godefroid et de Dimphne de Smidt.

[6]) Par achat de Marie Anne et de Christine Houtappel, Pierre Pascal de Deckere et sa femme furent investis, le 4 octobre 1642, de la seigneurie de Ranst (B., 374, f° 225). L'année suivante, le *chevalier* Pierre Pascal de Deckere, releva le château de Zevenbergen et la haute, moyenne et basse justice de Ranst et de Millegem (B., 377, f° 69).

D. M. de Deckere institua son époux pour son héritier universel. Elle décéda à Broechem, le 14 février 1668, âgée d'environ 34 ans, après avoir donné la vie à deux fils, qui moururent avant leur mère.

D'après le monument funéraire de ses parents, en l'église Saint-André, à Anvers, les quartiers de cette dame étaient:

de Deckere,	Boot,	Dijck,	Sandvoort;
Houtappel,	de Smidt,	van den Bogaert,	de Deckere.

* * *

OUDHEIDKUNDE.

Tractementen van Residenten, 1690. — In de registers genaamd „Staet van Oorlogh" berustende op het Rijksarchief in de aloude hofstad, vond ik o. a. de volgende voor het jaar 1690 uitgeschreven tractementen voor Residenten enz. Wellicht zal mededeeling hiervan, vooral daar verschillende namen weder aan de vergetelheid worden ontrukt, velen personen belang inboezemen.

Christoffel Rumph, resident in Sweeden jaerlyx ses duysent ponden volgens haer Ho: Mo: Resol^{ie} van 26 Janr̄ÿ 1666. Syn predicant Aenricus Gererdÿ £ 600 volgens Resol^{ie} 19 Marty 1666.

Denselve voor montcosten jaerlyx £ 250.

(Alzoo totaal £ 6850 of *f* 41100).

Pieter Battier, Extraordinaris Envoyé in Spanien 's jaers thien duysent ponden. Syn predicant jaerlycx £ 600; denselve voor montcosten £ 250. (Totaal £ 10850 of *f* 65100).

Justus Collier, resident tot Constantinopelen, jaerlycx seven duysent vyf hondert ponden. Denselve voor Wysselgelt £ 750.

(Alzoo tezamen £ 8250 of *f* 49500).

Den Trucheman (Drogman) van Constantinopelen door order van haer Ho: Mo: voor salarisse ende andere emolumenten £ 1250.

Gerrit Ramel Bruynincx, Resident tot Weenen, volgens haer Ho: Mo: Resol^{ie} van 26 July 1669 ses duysent ponden. Syn predicant £ 600 's jaers. Denselve voor montcosten jaerlycx £ 200.

(Tezamen £ 6800 of *f* 40800).

Johan Wolffse, Resident aen 't Hoft van Portugael, jaerlyx een som̄ van £ 4000 volgens haer Ho: Mo: Resol^{ie} van 8 Xber 1659. Zyn predicant jaerlycx £ 600. Denselve voor montcosten jaerlycx £ 250 (of bij elkaar £ 4850 of *f* 29100).

Petrus Valckenier, Resident tot Franckfort, volgens haer Ho: Mo: Resol^{ie} van den 18 Xber 1659 £ 4000. Denselve voor syn predicant jaerlycx £ 630 (tezamen £ 4630 of *f* 27780.)

Johan Schelte, commissaris tot Dantzich, jaerlycx £ 2400 of *f* 14400.

Johan Hülst, Resident tot Brussel, jaerlycx £ 4000 of *f* 24000. Syn predicant £ 600 's jaers of *f* 3600.

Robbert Goes, Resident in Denemarcken £ 6000 's jaers. Syn predicant jaerlycx £ 600. Denselve voor montcosten jaerlycx £ 250.

Gerrit Cuysten, Resident tot Hamburgh, £ 3000 's jaers.

Johan Danckers, commissaris £ 1000 = 6000 's jaers.

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

Apparitor, enz. Blijkens *Nav.* XLI, 134 was aanvang 1634 Jan v. Wijck apparitor der stad Utrecht. Men vindt voor dit woord verschillende beteekenissen opgegeven, als: dienstman, vroonbode, stokbewaarder, amptman, vorster. Welke functiën bekleedde dan nu deze Jan v. Wijck? Men geve acht op het hier genoemde vroonbode, met het oog op *Nav.* XXXVIII, 323. „De laatste van allen, die (tijdens Karel den Groote en later, in Friesland) tot het gericht behoorden, was de Frana of Vrona, wiens werk het was, de Ingezetenen vóór het recht te roepen, en als zulks vereischt werd gevangen te neemen, en in verzekeringe te brengen. Dan dat ze te gelyk Dorp- of Buurrechters waren, wien het toekwam, de zaaken van hun Dorp of Buurt waar te neemen, geschillen van weinig belang te beslegten, of strydende partyen voor den Rechterstoel te vorderen, lydt geen twyfel." Aldus de „Tegenw. Staat van Friesl." (XXIII) I, 268, met aanhaling van Siccama, „Leges Antiquae Frisionum, p. 102: Frane, sive ut Saxones, Frone, apud veteres hominem Sapientem, juris peritum, sive virum praecipuum, et proprie *judicem vicarium* (wijk- of buurrichter) adpellabant, qui res vici sui curabat, delinquentes adprehendebat, inter vicanos de rebus minimis jus dicebat, tum etiam partes ad judicium citabat; ut passim ex jure veteri Frisico probari protest". Jan v. Wijck zal dus als „apparitor civit. Traj." een schout- en richterambt hebben uitgeoefend over de domeinen der stad.

Nog dit. In geslachtsnamen als Froonhof (te Wijk-bij-Duurstede), Vroon (te Doorn), Fruin (te Leiden) schuilen mitsdien hoog-oude

woorden. Te Zutfen bestaat zelfs de combinatie Vreenegoor als geslachtsnaam; vgl. voor den klinker, Vriene-, Vrijne-, Vryen-, Vryndestein van *Nav.* XXXVI, 86.

Onzeker blijft mij de functie van den *Nav.* XLI, 135,6 vermelden Cornelis v. Duverden; — emphiteusis = melioratie, erflijke bestendiging of overerving van land ter verbetering er van; ook eenvoudig erfleen, -recht, -pacht; alsmede tijnsgoed.

Overigens, de vergelijking der overluiding van 18 Mei leert, dat in die van 2 April „senior" wel bij „schepen" zal behooren. Senior scabinus = oud-schepen; senior consiliarius = oud-raad.

JAC. A.

Mennoniten (XL, 91). — Dat de doopregisters der verschillende Amsterdamsche gemeenten van deze belijdenis beginnen met 1696, is reeds openbaar gemaakt in het Algemeen Nederl. Familieblad, dl. V, 1888, blz. 39. Een der hiertoe behoorende registers heet het Kinderboek, een alphabetische naamlijst, opgemaakt om te voldoen aan een besluit van Burgemeesteren van 26 Januari 1714; daarin zijn de namen en geboortedagen opgenomen der kinderen van eenige bekende en meer gegoede familiën, doch het anders nuttige boek is zeer onvolledig en heeft geen grootere verdienste dan om te toonen, dat de Bestuurders der gemeenten gehoorzaamd hebben aan de Overheid. De doopboeken zijn ook niet alle aanwezig, schoon ze vroegere aanteekeningen bevatten, dan het Familieblad opgeeft, want wij kennen daaruit den doop van Reyer Anslo, in 1646. De inschrijvingen luiden gewoonlijk: „Den H. Doop begeert.,..., voorgestelt door....; de belanghebbende werd dus in de vergadering geïntroduceerd en wel door bloedverwanten of bekenden. Vreemd luidt het soms, dat men eene vrouw meermalen reeds als gehuwd en zelfs als moeder heeft aangetroffen en op later dagteekening als doopelinge ontmoet. Een ander formulier luidt: „Op belijdenis gedoopt"..., schoon dan gesproken wordt van dezulken, die door geboorte en verwantschap tot de Doopsgezinden behooren. Nergens echter is mij eene inschrijving voorgekomen, waarin de doopeling met een' anderen naam gedoopt wordt, dan

dien, waaronder hij verzoekt onder de gemeenschap opgenomen te worden; iets dat bij den overgang tot de Grieksche kerk plaats heeft, of bij de Roomsch-Katholieken door eene bijvoeging, als b. v. „in 't kerkelijke, zuster...." aangeduid wordt. Wat derhalve uit de gebrekkig bewaarde doopboeken te leeren is, bevestigt het vermoeden van naamsverandering niet bij degenen, die zich met de jaren van onderscheid bij de bejaarddoopers aansloten. Regel was die naamsverandering niet: gedoopten als echtgenoote en moeder hebben denzelfden naam in 't puiboek, het trouwboek van 't stadhuis, als in 't kinderboek of bij vermelding in bescheiden van later tijd. Blijft te onderzoeken of historie en overlevering die verandering bevestigen; de kerkregisters doen het niet; en dit laatste wordt hier gevraagd.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Deuil de Milan, enz. — Herinnert *Nav.* XLI, 85, 6 aan een paar vroeger in dit maandwerk ter sprake gebrachte Engelsche uitdrukkingen, waarin de Hollander optreedt; in ons goede Nederland hoorde ik wel op zijn Fransch:

C'est le dueil (*sic*) de Milan,
Les plus joyeux iront avant.

Volgens *Nav.* XII, 222 is dit distichon in noordelijk Frankrijk in zwang bij een sterfgeval, dat den erfgenamen goed te stade komt. Die „plus joyeux" zijn dan zij, die als naaste gerechtigden den lijkstoet openen. De *Nav.* ibid. geuite vraag, wat er te dezer zake te Milaan gebeurd mag wezen, worde thans als nog niet beantwoord zijnde, herhaald. L'Intermédiaire of onze medewerker Arnold gelieve er acht op te slaan.

Overigens zijn de eerstgenoemde Engelsche gezegden allerwaarschijnlijkst schimpscheuten; het Hoogduitsche Er geht durch wie ein Holländer moge naar een schimpscheut rieken, en ook als zoodanig gebezigd worden: oorspronkelijk lag er echter niets smadelijks in, zoo „Holländer" hier moet opgevat als „Hollandsche molen", gelijk Prof. M. de Vries in de Vergad. der Letterk. Afd.

Kon. Akad. v. Wet. i. d. 7 Juni 1886 heeft voorgesteld. In Duitschland toch, zegt de hoogl., bestempelt men met den naam van „Holländer" den roerbak bij papier-fabrikage, waarin eene rol met ongeveer 200 omwentelingen per minuut ronddraait. In dit geval beduidde dan de spreekwijze: hij gaat door als een Hollandsche molen, even krachtig en vlug. Is deze duiding de ware, dan streelt het gezegde eigenlijk ons nationaal gevoel (vgl. *Nav.* XXV, 224; XXXVIII, 520; 'IX, 166, 7); op soortgelijke wijs als wanneer men in zijn woordenboek opmerkt, hoe de Duitscher zijn „melk- of boterboer" door „Holländer", zijn „boerderij" of „koemelkerij" door „Holländerei" vertolkt. Heeft de hoogl. gelijk, dan berust het Fransche „il passe par tout comme un Hollandais" (*Nav.* XXII, 196), als overzetting van de Duitsche spreekwijs, op een misverstand van het woord „Holländer". JAC. ANSPACH.

Strikwerderdijk. — Is er in of bij den dorpe Skarnegoutum in Wijmbritseradeel, Friesland, een Strikwerderdijk bekend?

J. W.

Pasch (XXXIII, 392). — De Heer van Tuyl zegt in zijne „Wande„lingen in het hartje van ons land" in het derde artikel (Geldermalsen, Deil, Mariënwaard, Beest) sprekende van een Peppelenpasch te Deil, „dit woord pasch schijnt niet algemeen gebruikelijk te zijn. „In de aangeduide streek van Gelderland heeft het echter burger„recht, en beteekent: eene kleine verzameling boomen, meest op „lagen, licht onder water staanden grond. Dus volstrekt geen bosch, „en ook geen boschje. Men zegt Wilgenpasch, Elzenpasch, Peppe„lenpasch.

„De Elzenpasch is een groot buiten bij Tiel; de Essenpasch is „een adelijk huis in de Overbetuwe bij Bemmel. (Zie verder v. d. Aa's „Aardrijksk. Woordenb.).

(„Nieuws v. d. Dag" van 14 Juli 1884, 2de blad en 11 Aug. 1884, 2de blad).

Amsterdam. — Noodmunten a° 1578. — Dat de zilveren Amsterd. noodmunten *niet* gemaakt zijn van de lampen en kandelaren der

Nieuwe-kerk of van het Sinterklaasbeeld der Oude-kerk, — zooals Mr. G. v. Loon in zijn Penningwerk verklaart, — vindt men uitvoerig bewezen en toegelicht in: Geschiedenis van Amsterdam door J. ter Gouw, VII, 3.

Steenen tafel. — Men wenscht te weten of de zoogenaamde steenen tafel op den Heimen- of Grebbeberg door of op last van den koning van Boheme, Frederik V, geplaatst is. De gewone bronnen, zooals de Tegenw. staat van Utrecht enz. en de vroegere jaargangen van den Navorscher zijn geraadpleegd, dus deze hoeft men niet aan te halen. — Zou er wellicht verband bestaan tusschen deze steenen tafel en de vroeger daar gestichte abdij Hohorst (v. Nijhoff, Gedenkw. II)?

W. C. H.

Stichtsche berg (XL, 641). — Kan hiermede ook bedoeld zijn het dorp *den Berg*, anders gezegd *Nederhorst den Berg*, in het Nedersticht, aan de Vecht, tusschen Vreeland en den Hinderdam?

Den Haag. J. C. DE R.

Heidens (XL, 458). — Zie hierover: De stadsrekeningen van Middelburg, uitgeg. in: Archief van het Zeeuwsch Genootschap V, 2 en VI, 1 en 3.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Abbinga (XL, 634). — Het algem. aardr. en gesch. Woordenboek van *Smallenburg* heeft: *AEbinga*, een slot of huis te Blija, Grietenij Ferwerderadeel (kwartier Oostergo), behoort aan de Edelen van *Aebinga*. Er is nog een slot van denzelfden naam te Hijum, in Leeuwarderadeel.

Den Haag. J. C. DE R.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Coster. — Wat is het wapen der familie Coster, waartoe de volgende personen behoorden en kan men de vragen, die hieronder voorkomen, beantwoorden?

Lambert Coster tr. Maria, dr. v. Jan ten Cate Hermanszoon bij Judith Willink, geb. 1655, † 1720. — Barend C. tr. Judith ten Cate (die ik met het oog op de twee volgende duidlijkheidshalve Judith I noem), zuster van Maria voornoemd, geb. 1657, † 1689; bij wie:

Jan C., geb. 1683, woonde te Almelo, tr. (1°) 1708 Judith, dr. v. Herman ten Cate (broeder van Maria en Judith I bovengenoemd) en Trijntje Willink, geb. 1690, † 1715, (2°) 1723 Judith, dr. v. Jan ten Cate bij Marie C. (volgt), geb. 1699. Uit het eerste huwelijk sproot: Judith C., geb. 1709, tr. (1°) Lambert C., (2°) 1747 Jan ten Cate, weduwnaar van Christina C., onder te noemen. — Marie C. tr. 1699. Jan ten Cate, broeder van Maria, Judith I en Herman voornoemd, geb. 1676, † 1727. — Gerrit C. tr. Stijntje ten Cate, bij wie: 1. Christina, geb. te Almelo in 1719, † 1744, tr. 1° in 1743 Jan ten Cate, zn. v. Jan bij Marie C. zooeven genoemd, geb. 1714; tr. 2° 1747 Judith C., wede van Lambert C. bovengenoemd; 2. Harmen C., geb. 1722, † 1758, tr. 1747 Elisabeth, dr. v. Jan ten Cate bij Tocalina C. (volgt), geb. 1723, † 1758. — Tocalina Coster, geb. te Almelo, tr. 1723 Jan ten Cate, zn. v. Hendrik (broeder van Maria, Judith I, Herman en Jan) bij Elisabeth Tielemans [1]), geb. 1693, † 1731. — Egbert C. tr. Elisabeth, dr. v. Hendrik ten Cate, bij wie: Tocalina Elisabeth Coster, geb. te A. 29 Maart 1768, † ald. 16 Oct. 1826, tr. Hendrik ten Cate, zn. v. Hendrik (broeder van den evengenoemden Jan, gehuwd met Tocalina C.), geb. te A. 21 Aug. 1769, † ald. 27 Febr. 1845. — Gerrit C. tr. Judith C., bij wie: 1. Gerrit C., geb. 9 Apr. 1743, † 1 Jan. 1776; tr. 5 Mei 1765 Perina v. Lennep, dr. v. David Leeuw v. L. bij Perina Roeters, geb. 24 Aug. 1738, † 22 Jan. 1806; bij wie waar-

[1]) De Bijdragen voor de geschied. v. Overijsel, (Zwolle, Tijl, 1890), bl. 321, vermeldt i. d. 15 Jan. 1796 Wed. Tielemans-Coster, te Almelo, die in marceilles handelde. Aldaar worden i. d. ook opgenoemd Wed. Jan H. Coster, Gerrit C. Gzn, Hermanus, Egbert, Jan Jzn, Lambert, Johannes en Ger. Jzn Coster, als fabrikanten van linnen, enz. Men vond er destijds Ten Cate, Coster en Comp., in Tryptgoed. En te Enschedé, Arend Coster en Comp., Lambert en Jan C., in gekeperde en ongekeperde bombazijnen (ibid. bl. 317). Zie ook menigen Ten Cate t. a. pl. genoemd. JAC. A.

schijnlijk: David v. Lennep Coster (bij A. A. Vorsterman van Oijen, Stam- en Wapenbk. v. aanz. Ned. familiën, gesl. v. L., abusieflijk David v. L. genoemd) tr. 1799 Catharina v. L., (dr. v. Jacob Roeters v. L. bij Catharina C. (volgt), geb. 1782, † Dresden 1866; bij wie Jacobus Roeters v. L. Coster, die † Amsterdam 4 Mei 1836 als hun oudste zoon, ruim 34 jaar oud; 2. Catharina C., geb. te Alm. 29 Juni 1750, † ald. 23 Juni 1843, tr. 1769 Jacob Roeters v. L., broeder van voornoemde Perina, geb. 21 Nov. 1740, † 1808. — Leonard C. tr. Cornelia Rutgers, bij wie: Judith, geb. te Alm., 12 Febr. 1747, † Amersfoort 30 Oct. 1818, tr. 18 Juli 1769 David v. L. [1]), broeder van Perina en Jacob Roeters voornoemd, geb. te Amst. 28 Nov. 1741, † ald. 23 Juni 1794, bij wie o. a.: Gerrit Coster v. L., geb. 21 Dec. 1780, † ongehuwd te Batavia 30 Oct. 1803. — Herman Coster tr. Judith v. L., dr v. Jacob Roeters v. L. bij Catharina C. voornoemd, geb. 1779, † 1847. — Johanna Hermina C., geb. te Alm. 1789 of 1790, † Amst. 13 Nov. 1828, tr. Alm. 30 Juni 1809 Jacob Roeters v. L., zn v. Jacob R. v. L. bij Catharina C. voornoemd, geb. 11 Dec. 1783, † op den huize Parkeler te Twello 2 Febr. 1861; hij hertr. Alm. 15 Oct. 1830 Catharina Christina C., zuster der eerste vrouw, geb. Alm. 2 Sept. 1787, † op den huize Parkeler 23 Apr. 1853. — Julia Catharina C., dr v. ...., geb. te ...., den ...., † Doetinchem 29 Juni 1862, oud ruim 67 jaar, tr. Alm. den.... (ondertr. aldaar 28 Aug. 1814) Egbert David v. L., mede zn. v. Jacob Roeters v. L. bij Catharina C. voornoemd, geb. te..... den....., † Doetinchem 1 Juni 1851, oud ruim 64 jaar, doopsgezind predikant te Alm. van..... tot..... (hetzelfde wordt gevraagd, zoo hij ook op andere plaatsen stond), daarna fabrikant te Alm. tot....., vervolgens woonachtig te Doetinchem. — Aan Egbert C. te Alm. werd door A. A. W. A. baron v. Raet tot Beugelskamp dit goed overgedragen, hetwelk hij in 1826 weder verkocht (zie *Nav.* XXXI, 449). Overigens zijn bovenstaande opgaven grootendeels van genoemd Stam- en Wapenb., geslachten Ten Kate-Ten Cate en Van Lennep, ontleend. Ze leveren ook een merkwaardig voorbeeld op van het onder elkander huwen der doopsgezinde familiën.

Er waren en zijn in verschillende plaatsen van Nederland geslachten van dezen naam, die wel niet alle verwant zullen zijn. Een hunner, Coster van Voorhout, behoort volgens *Nav.* XXVI, 635, waarschijnlijk niet tot het boven behandelde Overijselsche. Van deze familie is bekend: Christiaan Lodewijk Coster

---

[1]) Judith Coster en David v. L. waren de ouders van Christina Mª Cath^{a} v. L., geh. met 1° Jacob v. Walree (Amsterdamsch, vlg. *Nav.* XIII, 43^{b} onderscheiden v. Walré, Haarlemsch), 2° Gerrit Willem v. Zuijlen v. Nievelt, heer van Dorth († 8 April 1813), 3° Aug. 1 Sept. 1814 Alexander Diderik v. Spaen tot Voorstnoden, — alles kinderloos (ibid XIX, 605, 6). De laatstgenoemde was de eenig overgebleven zoon van Gerrit Carel v. Sp., den schrijver der „Lettres d'un voyageur gueldrois" (ibid. XII, 240, 307). JAC. A.

van Voorhout, ambachtsheer van Voorhout (bij Piet Gijzenbrug), † Lochem 12 Sept. 1878, tr. Carolina Juliana Johanna v. Gorkum, † Brummen 19 Oct. 1884, 69 jaar oud, waaruit o. a.: 1. Albertine Augustine Jacoba Lydia, geb. te Voorhout 15 Mei 1836, tr. Tiel 17 Mrt 1860 Dr. Hendrik Adriaan Marius v. Walchren (zie gend Stam- en Wapenb., gesl. Van Walchren); 2. Carel Hendrik, † Tiel 6 Mei 1850 op bijna 9-jarigen leeftijd. — J. E. C. C. v. V. tr. M. J. S. ab Hamm, wier vader, Carl Hermann ab Hamm, als oud-bewaarder der hypotheken, † Tiel 22 Febr. 1886, 80 jaar oud. — J. M. C. v. V., tr. A. v. Rossum, zoon van ......, directeur van de in 1863 tot stand gekomen, en sedert uitgebreide, suikerfabriek „Holland" (het „Rijnlandshuis" van vroeger) te Houtrijk-en-Polanen; hij behoort tot het Burensche geslacht v. Rossum, dat voorkomt in meergemeld Stam- en Wapenb., waar echter alleen de tak, die zich te Rotterdam vestigde en den naam v. Rossum ging schrijven, uitvoerig is behandeld. A.

Entens en v. Rennoy. — Catharina Entens († 1660), moeder van Duco Martena v. Burmania († 1692), was de dochter van Evert Entens († vóór 1605) en Bauck v. Martena (dr. van den beroemden Doecke v. M.). — De kwartieren van Evert waren, blijkens het grafmonument van gemelden D. M. v. B., afgebeeld in de „Friesche Oudheden": Entens × Dulcken, Panser × Canter en bijgevolg waren zijne ouders: Entens × Panser. Indien nu Evert, zooals Te Water, Verb. der Edelen, III, 94, noot, zegt, een zoon is geweest van den beruchten watergeus Barthold Entens v. Mentheda, Bartholdsz. (gesneuveld in 1580), dan moet dus de watergeus althans eene Panser tot vrouw hebben gehad. 't Is mogelijk, dat deze woesteling, die meer dan buitensporig tot den wijn, de vrouwen en 't spel zich gevoelde aangetrokken, maar zelf zeker weinig aantrekkelijks voor de schoone sekse had, gehuwd is geweest met eene Panser. Maar vrij zeker is het, dat Emerentiana van Holdinga zijne moeder was en de vrouw van Barthold Entens, den oude, die in 1547 werd vermoord, en dat de vervaardigers van het Stamboek v. d. Fr. adel, en vóor hen Te Water en na hen de uitgever van het Nobilarium van Coenders (bl. 68, noot 1) en anderen met hen op een dwaalspoor zijn geraakt door aan te teekenen, dat E. v. H. de vrouw van den watergeus is geweest. Immers, behalve dat in eene oorkonde van 1552 op het Oud-archief te Groningen: Emerentiana van Holdinga, de wede van Barthold Entens wordt genoemd,

blijkt dit ook vrij duidelijk uit den Gron. Volks-almanak, van 1844, bladz. 123, waarin vermeld wordt, dat Barthold de oude o. a. naliet een zoon Evert, die vóór 1564 overleed, en een onmondig kind, Barthold, „ongetwijfeld de held, die met zijne broeders Asinga „en Wilcko een roemrijk deel in den oorlog tegen Spanje nam." Verder worden als kinderen van Barthold de oude genoemd: Wilcko en Gratia, zeker naar de ouders van Emerentiana genoemd, nl.: Wilcko v. Holdinga en Graets v. Cammingha. Indien nu Evert een kleinzoon van Barthold, den oude, is geweest, dan moest onder zijn kwartieren ook dat van Holdinga voorkomen en daar dit niet het geval is, betwijfel ik dit zeer, en vraag dan: van wien was deze Evert een zoon? en is het wel zeker of de watergeus B. E. is gehuwd geweest, zoo ja, met wie? — Men zie nog: Gron. Volks-alm. voor 1838, bl. 1; 1844, blz. 123 en 1846, bl. 219. Als leden van 't geslacht Entens, in Friesland woonachtig, komen nog voor: Hillebrandt E., die in Oct. 1560 en Everaert Entens (elders Evert Enthens), die in Oct. 1562, als grietslieden van Doniawerstal worden genoemd. Laatstgemelde woonde te Idskenhuisen en was gehuwd met Catharina van Rennoy bij wie hij kinderen verwekte en die in 1577 als zijne weduwe in genoemd dorp woonde, terwijl hij reeds in 1572 „wegens rebellie" van zijn ambt was ontzet geworden.

Bestaat er ook eene genealogie van 't geslacht Entens en weet iemand mij ook iets naders van de hier vermelde personen mede te deelen?

Van wie was genoemde Catharina v. Rennoy eene dochter? Ik vind van dit geslacht o. a. nog vermeld: Servaas v. R., heer toe Spyck (in de Tielerwaard), die 15 Juli 1559 grietman werd van West-Stellingwerf en omstr. 1567 werd opgevolgd door Gerrit v. R., wiens substituut-grietman in 1570 was: Arent v. R. In 1541 was Gerrit van R. rekenmeester van Holland en in 1557 woonde te Groningen Alydt v. R., wede van den rentmeester Johan v. R. — In 1611 verkocht Gerrit v. R. de heerlijkheid Spijck aan Jhr. G. van Aarssen.

Kollum. ANDREÆ.

v. **Kerkwijk** (XXXVIII, 603, IX, 59). — Het „Naemregister v. d. burgem^rs^ en schepenen v. Heusden v. d. j. 1642 tot nu toe", medegedeeld door Jac. v. Oudenhoven, in zijne Beschr. v. d. stadt Heusden, Amst., by Nicol. v. Ravesteyn, 1651 [1]), bl. 43—46, vermeldt: Roelandt de Kock van Kerckwijck, schepen 1642, 43, 45; Johannes van Kerckwijck, schepen 1650; terwijl in de latere uitgav. dezer Beschr., Amst., by Jan Hartig, 1743, en Amst., by H. Gartman en W. Vermandel en zoon, 1794, genoemd worden: Christoffel v. Kerkwyk, schepen 1600, Roeland v. Kerkwyk, borgem. 1641, schepen 42, 43, 45, obiit 15 July; Johannes Kerkwyk, schepen 1650, 52, 54, borgem. 51. — De naam schijnt daar noch vóór noch na die jaren onder de leden van den magistraat voor te komen.

Waarom in deze beide laatste uitgav., waar de „Lyste v. d. magistraaten" aanvangt met 1308 en doorloopt tot en met 1738, Roeland alleen v. K. en niet, als bij Oudenhov., de Kock v. K., genoemd wordt, kunnen anderen wellicht ophelderen.

Frans of François v. Kerckwyck of Kerkwyk Adriaansz., was schepen te Gorinchem 1610, 18, 29, 31, vroetschap 1617, vader (d. i. regent) van 't Nieuwe Gasth. 1631—33, van 't Weeshuys 1636 (toen overleden). Christoffel en François v. K., regenten van 't Vrouwenhuys aldaar, de eerste 1654, de tweede 1678. Zie Kemp, Beschr. v. Gor.. bl. 462—67; v. Someren, id., bl. 47, 54, 541, 43, 45, en vgl. *Nav.* XXXIX, 59; Balen, Dordr., bl. 1216: Kornelis v. Scharlaken, Mr. Pietersz., pred. te Strien en te Papendrecht [2]), ex Maria Ryzer (vgl. Balen, bl. 959) [3]), vaandrig t. d. dezer landen, tr. 1631 Johanna v. Kerkwyk [4]).

---

[1]) Deze uitg. van 1651, kwam reeds in 1743 zóó zeldzaam voor, dat dit werk bijna in vergetelheid geraakt, en door de liefhebbers vruchteloos gezocht werd. Zie de voorrede van de uitg. van 1743.

[2]) Petrus v. S., proponent, pred. te Strijen 1608—19, vertr. naar Papendrecht, waar hij in 1625 overleed. (J. W. Regt, Beschr. v. d. Hoekschen-Waard, Zwijndr. 1849, bl. 184.)

[3]) Een Pieter Ryser was van 1600—1624, volgens de gedrukte naamlijst der Magistraaten, beurtelings raad en schepen te Middelburg.

[4]) Balen vermeldt ook, bl. 945, het huwelijk van Huybert Roosboom, Henriksz.,

Witte de Witt (Jansz. ex Clara v. Beveren), g. 21 Oct. 1523, acht in Dordrecht, ontv. v. d. Graaflijkheidstol te Gorinchem, tr. 25 Sept. 1548 Alith v. der Lee, gez. Quekel (Govertsdr., schepen in Dord., ex Marg. Quekel), † 1609. Kind.: 1. Maria, tr. Govert v. Slingeland Korstiaansz., vroedschap 1586, pres.-schepen 1607, 9, 18, schepen 1589, 95, 1612, te Gorinchem; 2. Marg., tr. Kornelis Doudijns Gerritsz., secret. te Gorinchem [1]), nalat.: 1. Johan, tr. N. de Feyter [2]); 2. Gerard Doudijns, tr. Marg. v. Kerkwyk. (Balen l. c., bl. 1314).

Van geen der hierboven genoemde personen wordt in het geslachtsbericht der familie v. Kerkwijk, door Vorsterman v. Oijen, gewag gemaakt. Het blijkt dus niet, dat die familie in eenige betrekking staat tot het geslacht Cock v. K., welks wapen zij voert of aangenomen heeft. M^{0}.

Van Hogendorp (Verg. *Nav.* XX, 55—57). — Pieter van Hogendorp Thomasz. huwde Aeltje Plus; hunne kinderen waren: Jacques v. H. [G 1]; Daniel v. H. [G 2] sterft in Portugal; Susanna v. H. [G 3]; Cateline v. H. [G 4] en Fytje v. H. [G 5]. — Bladz. 14 van het Geslacht v. Hogendorp door Scheffer en Obreen.

Navr XX, bl. 55—57 heeft hierin reeds eenige verbetering gebracht en zegt dat deze vrouw Aeltje Plus heette Alyt Nan, dr van Philips en Weintje Adriaansdr van Blokland; dat dezelfde Pieter v. H. Thomaszn, wedr van A. Nan oud 40 jaren nogmaals huwde te Leiden (aangeteekend 5 Oct. 1585) met Elisabeth Foyens wede Hans Moer; dat bovengenoemde Fytje of Sophia v. H. [G. 5]

---

schepen (1599, 1600, raad 1601—3) en secret. te Middelburg in Zeeland, ex Agnes Berk, met 1°. Joha v. Berendonk; 2°. Dingna de Cock v. Kerkwijk.

[1]) Gerrit Dudyn of Dudijn, was aldaar secret. 1550—57, volgens v. Someren, l. c. bl. 57, 525—27; die ook, bl. 58, een I. Dudyns 1558 en, bl. 32, 33, een G. Dudyns 1577 als zoodanig vermeldt. — Frans Jansz. Doedyns komt 1521, Ant. Adrz. D., 1526—60, Frans D. Jansen, 1540—78 onder de schepenen (de laatste 1570 ook onder de burgemrs) van Heusden voor; Joh. Doedyns, als zoodanig 1644—63 in Den Haag.

[2]) Gorcums geslacht, volgens v. Someren, l. c. bl. 144, zegelende met drie molenijzers.

te Leiden aanteekent 7 Juni 1599 met Joost Adriaanszn v. Warmont; dat zij 1600 21 jaren oud is (geb. 1579) en het *eenig nagelaten weeskind* van Pieter v. H. en Aleyt Nan.

Sophia dus het eenigst kind uit het 1e huw. zijnde, zou men daaruit besluiten moeten dat de 4 andere opgenoemde kinderen uit het 2e huw. bij Elis. Foyens verwekt werden, ware het niet dat door *Nav.* op bl. 57 aan Jacques eene andere moeder gegeven wordt. — Men leest daar: aangeteekend te Amsterdam 20 Nov. 1610 Jacques van H. van Antwerpen oud 24 jaren (geb. 1586), geassisteerd met Susanna Caluaert (?) zijne moeder, met Susanna de Pine oud 18 jaren geassisteerd met Anna Goverts haar moeder. — Het achter Caluaert geplaatste (?) had de geachte inzender m. i. kunnen weglaten. De zuster van Jacques, gen. Cateline van H. (G 4) huwt met Isaac van Eindhoven, en had van hem 1 zoon en 1 dochter, gen. Susanna v. E. geb. 1626, gest. te Utrecht 17 Feb. 1666 aet. 40; in de buurkerk te Utrecht begraven zijnde, hing daar vroeger haar wapenbord met deze kwartieren:

Eindhoven.	Van Hogendorp.
Kief.	Colvert (Caluert).

Ongetwijfeld zijn dus deze Jacques en Cateline v. H. broeder en zuster; van de twee andere kinderen Daniel en Susanna weet ik verder niets dan wat de genealogie meedeelt.

Doordien nu uit de medegedeelde gegevens blijkt, dat Jacques v. H. geb. is in 1586, dat zijn vader Pieter Thomasz. v. H. zijne 2e vrouw huwde in Oct. 1585, moet die òf dat jaar nog gestorven zijn en Pieter in 't begin van 't volgend jaar 1586 met Susanna Caluaert hertrouwd, 't geen bijna niet te denken is, òf moeten Jacques en Cateline kinderen zijn van een' anderen Pieter van Hogendorp.

En werkelijk vindt men op bl. 12 der genealogie onder C3 nog een Thomas Janszn van H., die bij zijne onbekende vrouw drie zoons had, waarvan de laatste (?) ook Pieter genoemd wordt. Alhoewel nu deze Pieter, van den Stamvader eene generatie minder telt dan zijn naamgenoot, zou het toch kunnen, dat hij in 1586 nog een zoon kreeg; en dat hij dus werkelijk de Pieter

Thomaszn v. H. is, wiens vrouw genoemd wordt Susanna Caluaert en die twee kinderen had, de ons bekende Jacques en Cateline van Hogendorp.

Er bestaat ook tusschen de geneal. en den navorscher geene overeenstemming in den naam der vrouw van onzen Pieter. — Bl. 15 noemt de 1e haar Susanna de Pier (Pire) van Amstm en de tweede Susanna du Pine. — De 2e dochter van Jacques v. H. huwt Johan Saal of Saall med. doctor te Amsterdam. Volgens een mij afgestaan uittreksel der Amsterdamsche „registers der bewijzen" bracht Johan Saal med. dr 14 Febr 1664 den korten staat in van al de goederen nagelaten bij Susanna de Pire (*sic*); ingevolge deze verklaart hij dat zijne 4 kindn, Catharina oud 23, Jacobus 17, Tsjartje 13 en Johanna 7 jaren, daar moeder af *was* Anna van Hogendorp, voor haar grootmoeders erf is competeerende de som van *f* 4089. — Hierin dus ook de Pire.

Hoe is de ware lezing?

's-Gravenhage. FRED. CALAND.

Sperna Weiland. — J. en J. A. F. Sp. W. onderteekenden te Leiden op 23 Mei 1843 de advertentie van 't overlijden hunner moeder Catharina Alida Odet, wed. Ds. Andreas Sp. W., oud 63 j. — De Hoofdconducteur 1e kl. J. Sp. W. herdacht te Utr. 20 Oct. 1890 den dag, waarop hij vóór 25 jaar in dienst trad bij de Mij tot Expl. van Staatssp. — Hendrik Sp. W. † Rotterdam 24 Febr. 1824, organist bij de Remonstr. Gem. ald., tr. ald. 7 Mei 1823 Johanna Cornelia Arent, geb. ald. 15 Mei 1792, † ald. 3 Febr. 1855 eene dr nalatende, later gehuwd met den Heer Kemp te Dordrecht. Zij was dr van Egarius en Anna v. der Noot. — Waar en wanneer was de organist geboren en wie waren zijne ouders? In 't algemeen worden gegevens gevraagd over deze familie, ook over het wapen, de samenstelling van den naam en de afkomst der familie Sperna. Te Ossendrecht woont de oud-notaris J. A. Sp. W.

U. H. J. S.

Hindermeijer. — Aangezien dit tijdschrift ook lezers heeft te

Batavia is 't wellicht mogelijk om er achter te komen wie de vrouw was van Johannes H. Koopman ald. Zijne dr Louisa († ald. 14 Mei 1821) tr. ald. Adrianus Arent, geb. Rotterdam 3 Aug. 1793, † Batavia 23 Juni 1819, tweede stadschirurg aldaar, zoon van Egarius en Anna v. der Noot (zie boven bij Sperna Weiland). Is er een wapen?

U. H. J. S.

Hedikhuysen. — „Een sprant of ranck van den huysen van Heusden heeft eertijts den naem ghevoert van Hedickhuysen, waervan dat wy gewagh gemaeckt hebben in den stamlinie van de heeren van Heusden" [1]). (Jac. v. Oudenhoven, Beschr. v. h. landt v. Heusden, Amst. 1650, bl. 11). — Willem van Hedickhuysen was schepen te Heusden 1308, Heymen v. H., 1343, 44, Heymen v. H., 1372, 85, 86, 1406, Willem v. H., 1383, 90, 91, 93. Eenigen van dien naam komen voor bij L. Galesloot: Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant, Brux. 1865: p. 60; v. d. Bergh, Oorkdb. v. Holl. en Zeel. II, no 335; Muller, Regesta Hannon., bl. 219; v. Leeuwen, Bat. ill., bl. 740, 41, 984, 1196, 99.

„Nota. Dat Joost van Hedichusen, drost van Heeswyck, en Hubrecht sijn broeder, drost van den heer van Meeuwen, hun recla-

[1]) Jan den Ve dier namen, heere van Heusden, storf An. 1235. Hij had een jonger broeder Willem ghenoemt, vanden welcken gecomen zijn die van Hedichuysen (Gouthoeven, Chron. bl. 145). — Jan de V, sesthiende heer van Heusden, twee en dertigh jaren. Is driemael in 't H. Landt geweest. Sijnen broeder was Willem, daer de Hedickhuysens descendenten van waren, die een gouden rat in een lazuyre veldt in haer wapen voerden (Beschr. v. Heusden, Amst. 1651, bl. 22). — Het oud-adelijk geslacht v. Hedickhuysen, gesproten uit de heeren van Heusden, heeft zich in de Meijerij gevestigd en bezat in de XVIIe eeuw het adellijk slot Zeldezat te Middelrode, de heerlijkheid Eeckaart, en Heeswijk en Dinter. W.: in blaauw een gouden wiel (Herald. Biblioth. 1876, bl. 269). — Joh. de Wit (Kornelisz. en Jakobmina v. Beveren), burgemr. en secret. van Woudrichem, enz., † 22 Aug. 1666, tr. 1611 Adriana v. Hedickhuysen, † 1655, bij wie o. a. Kornelia, tr. Matthijs Droste, gouverneur van Heusden (Balen, Dordr., bl. 1300, 1241), † 1 Maart 1667, vader van Coenraet, aan wiens „Overblyfsels van geheugchenis", 's-Grav. 1728, in 1879 eene nieuwe, door prof. R. Fruin bezorgde uitgave te beurt viel.

meren van den huyse van Hedichusen en Heusden, *sed nihil est de ea re,* want sy commen soo men sekerlyck weet van huysluyden van den dorpe van Heechuysen, en men seght dat hun vader herberge hiel binne den Bosch in de Swaen, daer sy ten lesten door tegenloop van fortune moeste uitscheyden, en quam tot Meeuwen woonen daer sy doen weder wat bequame, maer en hadde geen noblesse in den kop, sigh selve wel kennende, en sijn sijne dochters meest geheyllickt aen boeren". (Butkens, Troph. de Brab. II, 153).

M^O^.

Van Suchtelen (XL, 674, 5). — Gerard v. S. en Maria Wedaeus hadden acht kinderen, o. a. Gerrit, (volg. Deventer Doop- en Trouwboeken) geb. 4 Juli 1675, sneuvelt als ritmeester in den slag van Ramillies 23 Mei 1706. Volgens anderen werd hij aldaar zwaar gewond en gevangen genomen; uit Frankrijk teruggekeerd, in de provincie Utrecht metterwoon gevestigd, wordt hij bij Martina v. Elpen vader van deze drie zonen:

1. Jan, in 1751 koopman en resident te Banjermassing, † 175.(?).
2. Rochus.
3. Cornelis, geb. 1713 aan de Bilt bij Utrecht, majoor der Holl. genie, † 1768; tr. Theodora Emilia v. Cattenburch, bij wie o. a.

Jan Pieter v. S., geb. te Grave 4 Aug. 1751, generaal in Russischen dienst, in 1822 tot Graaf verheven, † 1836; tr. 1778/79 te 's-Gravenhage Amarentia Wilhelmina Harting, bij wie acht kinderen; zie Boekzaal der Geleerde Wereld a° 1836 n° 16, 17.

Deventer. DR. M. E. HOUCK.

Verkoop van Heerlijkheden. — Openbare verkoop van de havezathe *Spaensweert* nabij Bronkhorst, „groot ongeveer 40 hectaren" (Advert. in het Nieuws v. d. Dag van 24 Mrt. 1890). — Heerlijkheid *Bleiswijk.* Den 10 Nov. 1890 te 's-Hage geveild en voor *f* 2900.— gegund aan A. C. van den Heuvel (Dagbl. v. Z. Holl. en 's-Gravenh. van 19 Nov. 1890). — *Heer van Haaften.* Bij de veiling ll. Donderdag te Haaften gehouden, is het zoogen.

recht om den titel van „Heer van Haaften" te dragen en het daaraan verbonden wapen te voeren, ingezet voor den niet geringen prijs van *f* 1880 (Arnh. Ct 22 Sept. 1890). — *Huis te Rozendaal.* Het vermaarde buitengoed „Huis te Rozendaal" te Rozendaal (N.-Br.), waarvoor twee jaar geleden te vergeefs *f* 100.000 werd geboden, heeft thans bij openbare veiling *f* 72.674 opgebracht. (N. v. d. D. 14 Nov. 1890). A.

Drieman. — In de geslachtkundige aanteekeningen van Mr. J. van Doorninck, Deventer 1871, bladz. 758, wordt vermeld dat Joan Otto van Ingen in 1787 te Amsterdam was gehuwd met M. C. Drieman. Zij maakt op 3 Nov. 1802 zijn overlijden, ruim 55 jaren oud, bekend en sterft zelve als wed. I. O. v. Ingen en van P. B. Verver op 29 Dec. 1840, oud 71 jaar. Wie kan mij omtrent genoemde vrouw eenige inlichting verschaffen. Bestaat er nog eene familie Drieman en waar, wat is hun wapen (3 vogels?) K.

Rengers (XLI 90). — Was Hendrina Rengers gehuwd met Johan Studich, in 1637 goedheer en collator der Kerk te Tubbergen en burgemeester van Hasselt, vermaagschapt aan Aletta Rengers, gehuwd geweest met Jacob Geus, equipagemeester-generaal van Ned. Indië? en zoo ja, hoe? en welke geslachtswapens zijn dan door hen gevoerd? Voor eenige mededeeling houdt zich aanbevolen

Arnhem. J. J. NOLTHENIUS JR.

Eck, Von Eck (XL, 254). — Jacob Eck, d. 24 Sept. te Keulen geb., werd in 1709 student te Duisburg; bezocht de hoogescholen te Heidelberg, Marburg, Jena en Erfurt, en promoveerde te Halle, d. 20 Nov. 1715. Te Kleef vestigde hij zich als advokaat, doch werd ten volgenden jare als prof. juris et politices te Hamm beroepen, en in 1722 als zoodanig te Duisburg. Het hoogleeraarsambt i. h. burgerlijk- en staatsrecht te Groningen aanvaardde hij d. 7 Maart 1736. Zijne echtgenoote Aletta van de Wall [1]), eene Kleef-

[1]) Gedichten op hun huwelijk, d. 30 Juni 1718 te Wezel voltrokken, zijn aldaar „bey den Erben Cattepoels" en te Hamm gedrukt.

sche, stond hem veertig jaren trouw ter zijde; zij schonk hem zes kinderen, van welke twee zoons en twee dochters hem overleefden (hij stierf 24 Dec. 1757). De oudste zoon was regeeringsraad bij den vorst van Nassau-Dillenburg en curator v. h. gymnasium te Herborn, de tweede, predikant te Zutphen (Mr. W. B. S. Boeles, Levensschetsen d. Gron. hoogl., als Bijlage achter het Gedenkbk. d. H. S. te Gron., door prof. dr. W. J. A. Jonckbloet, Gron. 1864).

Het huis Polignac (Frankrijk en Beieren): „Créations: duc de P. 14 mai 1780, prince du St. Siége 1 juillet 1820, confirmé en France 30 juillet 1822, le titre de prince étendu par le roi de Bavière sur tous les descendants 17 août 1838", verschijnt eerst in den Alm. de Gotha voor 1841, p. 137—39 (vgl. 1847, p. 172—74), en vangt daar aan met „*Armand*-Jules-Marie-Héraclius duc de P., né 17 janv. 1771 († 2 mars 1847), marié 6 sept. 1790 à Idalie-Jeanne-*Lina* [1]) née baronne de Neukirchen dit Nyvenheim, née 26 janv. 1775" (dr v. Bernard, die zich in Frankrijk vestigde, uit zijn in Oost-Indië met Jacoba Mom gesloten huwelijk; zoon van Jan Gijsbert Ludolf Adriaan en Syna Marg. v. Wijhe, erfdr van Eck-en-Wiel. (Freiherrl. Taschenb. 1855, S. 406, 7; vgl. *Nav.* XXVI, 574). M°.

Duitsche adel. — Bodino. — Waar kan men inlichtingen verkrijgen betreffende duitsche adellijke geslachten? Het gaat mij om de familiën *von Stetter, von Steinerz von Stein, von Canitz und Dallwitz.* Voornamelijk stel ik, ter aanvulling van de kwartierstaten der familie *von Bode* belang in den stamboom der *von Canitz und Dallwitz.* Van dezen bezit ik slechts het wapen. Zijn er nog nakomelingen en waar?

Volgens het adelsdiploma van het geslacht *von Bode* van 14 Oct. 1713, wordt Just. Vollrath von Bode „Kaiserlicher Reichshofrath" wegens vele aan den keizer bewezen diensten in den „alten Reichsritterstand erhoben". Verder ook omdat „sein Geschlecht von dem weltbekannten *Bodino* aus Frankreich herstammt, damit er den

[1]) In het Taschenb. h. o.: Ida Syna (Seina) genaamd.

durch die Vorfahren erworbenen Adel, der durch missliche Läuffe aber einigermassen geschwächt wurde, wieder emporbringe".

Een door zekeren russischen generaal *von Bode* in de Fransche taal gestelde stamboom, dien ik bezit, begint met Jacques baron de Bode, die aan het einde der 16de eeuw als Hugenoot uit Frankrijk naar Aken vluchtte. Dit is de stamvader der duitsche en russische *von Bode's*. Begin en einde zijns levens zijn onbekend.

Amsterdam. DR. KOHLBRUGGE.

Zie Kneschke, Deutsches Adels-Lexikon Spz. 1859—70. 9 Bde.; Stammbuch des blühenden und abgestorbenen Adels in Deutschland. Regensb. 1860—66. 4 Bde. 4°.

RED.

Barssè (Von). — Gaarne zal men hebben genealogie en wapen van Adolphus Otho, Baron von B. † te Hannover 19 Mei 1834. Hij was generaal-majoor 25 Julij 1810: titulair luitenant-generaal: kolonel-commandant van het 2de bataljon des Konings, Duitsch legioen: diende in de land- en zeetochten naar Hannover 1805: naar de Middellandsche zee 1806—7, 1813—14: naar de Oostzee 1807—8 en tr. . . . . Bij wie: (1) Julia thans te Hannover woonachtig, tr. Frederick, Baron von Storren, Kolonel bij wijlen den Koning van Hannover. (2) Ottilia Louisa Sophia † Colombo (Ceylon) den 12 Juni 1886, tr. 1° Ernest, Baron von Maltzan zu Wartenberg und Penzlin, officier van het Pruisische leger en broeder van den vermaarden reiziger en 2° Reginald John, 3de zoon van "Sir Andrew Corbet, Baronet of Moreton-Corbet".

Colombo (Ceylon). F. H. M. V. CORBET.

Brongersma. — Nevens W. Brongersma, *Nav.* XL, 329 vermeld, moet hier, als in leven zijnde, genoemd worden Dr Hotse Sjuks Brongersma, directeur van eene school voor middelb. onderwijs te Haarlem, broeder van W. Br. te Kollum, en geh. met Aukje Hiddes Sinia, van Dokkum. Dr H. S. Br. is een zoon van Sjuk Hotses Br., in zijnen tijd landbouwer te Kollum, en van Anna Wybrens Winkler, dr v. Wybren Luutsens W., zoon van Luutsen W., die een zoon (of een kleinzoon — wie vult dit aan?) was van Dye Auke

(anders gezegd: Dionysius Augustinus) W., 1728—1769 pred. te Weidum; zoon van Johan W., 1682—1728 pred., achtereenvolgens te Longerhou, Olde-Mirdum, Deinum en Weidum; zoon van Thomas W., in 1656 te Harlingen. W.

Panhedel. — Kent iemand een geslacht Panhedel, waartoe behoorde: Jeanne Panhedel gend van Os, de echtgenoote van Michel Baert „Seigneur foncier de Bruxelles" zoon van Jan Baert ao 1384 „seigneur foncier de Bruxelles"? — Men vindt bij Roermond een dorp Heel-en-Panheel, hetwelk een kasteel bezit circa 1844 het eigendom van den heer Huibert Hermans. W. C. B.

Bertolff (XLI, 94). — Bij de vermelding van het grafschrift van Gregorius Bertolff (Ned. Heraut 1890 p. 238) had ik ook reeds aangetoond dat het Stamboek ten onrechte Van Aken als zijn familienaam aangaf, en dat hij in eene oude MS.-genealogie voorkomt als afstammeling uit het oude geslacht van Bertolff beginnende met „Messire Raoul de Bertolff, chevalier vivant en 1229." Zijne moeder wordt daar genoemd Van Dedinge. Wapen: Klimmende leeuw of naar rechts springende gouden eenhoorn op zwart veld. C. VAN BREUGEL DOUGLAS.

Wapens (XL, 380; XLI, 99, 208). — Misschien stelt de heer J. J. Nolthenius er belang in, te weten:

1o dat de heer Willem Hendrik Nolthenius de zoon was van Jeronimus Nolthenius.

2o dat hij in 1826 pakhuismeester bij het ministerie van marine en koloniën was en te Amsterdam op de Keizersgracht bij den Amstel woonde, in het huis, destijds genummerd No 13.

3o dat hij in genoemd jaar een huis aankocht op den Amstel, tusschen de Heeren- en Keizersgracht.

4o dat zijne echtgenoote Alida Elisabeth Clerk Sterk (weduwe van Arend Cornelis van Vloten), ook haar 2en man overleefde en 13 Maart 1854 stierf.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Wapen (Bergen op Zoomsch) (XLI, 209). — Komt welligt, in de dáár ter plaatse vermelde „collectie papieren, meest betreffende „Berg op Zoomsche familiën", ook een en ander voor, aangaande de dáár gevestigd geweest zijnde familie *de Pauw*, en het door haar gevoerde wapen?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Pépite. — In Rietstaps Armorial wordt het wapen van Pepin opgegeven, als: „D'arg: à la fasce de gu:, acc. de trois pépites „de pourpre."

In *Kramers' Dictionnaire* vind ik voor: *pépite* = klomp gedegen goud, zooals men dien somtijds in de mijnen aantreft.

Hoe moeten nu de purperen klompjes goud in een wapen geteekend worden, welken vorm hebben zij? G. H.

v. Bronckhorst en v. d. Werve. — Philips de Lille, stalmeester van graaf Floris van Culemborgh en verbondene edele, huwde met Margaretha van Bronckhorst; hun kleinzoon Carel de Lille, rentmeester van de exploiten van den Hove van Holland en West-Friesland, had als 2e vrouw Johanna van de Werve. — Wie kan eenige inlichtingen geven omtrent deze vrouwen en tot welke geslachten behoorden zij?

A. F.

Romp (XXXVII, 571; IX, 313, 495). — Wie deelt het wapen van R. mede?

Haarlem. J. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

(Kan de hr. Romp te Haarlem niet voorlichten?)

v. Vollenhoven. — Zoo een der lezers van de Nav. in het bezit is van een goed bijgehouden genealogie v. V. of bekend met het bestaan daarvan (de gedrukte in 't bekende stamboek niet medegerekend) zou hij een zijner medelezers groot genoegen doen door aan den redacteur daarvan kennis te geven. Schrijven zal daarop volgen. S.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Ende, ofte, nochte. — Het eerste dezer woorden wordt nog in enkele staande uitdrukkingen gebezigd; als: *uit ende na,* b.v. wij hebben hier dezen winter uit ende na de Faust gehad; *op end' op* (zoo althans meen ik te moeten schrijven hetgeen ik altijd heb hooren uitspreken en: zien schrijven *op en top)* b. v. hij is op end' op een heer; en: *op ende jegens,* bij de aanduiding van partijen de rechtstaal, waarvoor de meeste practizijns thans gebruiken *tegen* of *contra* (in het Engelsch *versus),* doch welke uitdrukking nog gehandhaafd is in de laatste uitgaaf (van 1882) van het bekende Formulierboek van Joan van den Honert Thz.

Ofte komt nog voor in de uitdrukkingen *ooit ofte immer*, *nooit ofte nimmer* en *ofte wel.* De laatste uitdrukking wordt nog soms in de rechtszaal gehoord. Zoo leest men in een vonnis der arrondissements-rechtbank te Arnhem van 30 Juni 1890, opgenomen in het *Weekblad van het Recht* no 5945, dat iemand was aangeklaagd ter zake dat hij „ter visitatie aangeboden goederen onder eene verkeerde benaming heeft aangeboden ofte wel de bovenvermelde goederen zonder het daarvoor benoodigde document heeft gelost", terwijl de rijksadvocaat in die zaak concludeerde dat „de aangehaalde goederen . . . ten behoeve van den eischer zullen worden verbeurd verklaard ofte wel . . . zullen worden verbeurd verklaard en de beklaagde veroordeeld om voor boete aan den eischer te betalen 10 maal de rechten . . ."

Nochte is mij alleen nog bekend in den schriftelijken eed der ambtenaren van de departementen van algemeen bestuur (althans van sommige), waarin o. a. wordt verklaard „dat ik . . . niet beloofd of gegeven heb, nochte beloven of geven zal, eenige giften, gaven of geschenken".

A.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNEDERL. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg.*)

Onopheflijck. Niet op te heffen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, Voorrede, 13:

Het viel 'er wat te treflijck,
Het docht haer *onopheflijck,*
S'en konden 't niet verstaen,
't Hiete qualijck gedaen.

Onordeninghe. Wanorde. — Levens van Plutarchus, fol. 414 verso: Zij hielden int gaen hen glederen al even wijt van malcanderen, sonder eenighe *onordeninghe.*

Onpeylich. Onpijlbaar, onbeschrijfelijk. — Vliss. Redens Lusthof, 104:

Met tand gekners en oogs geween, met pijn *onpeylich,*
De wringinghe des handts haer vee niet af en wrijf.

Onsachtich. Onzacht, met kracht. — Redenr.-bergh, 39:

— (God) heeft onsen arm so crachtich
Ghemaeckt, dat wy daer door sijn onheyl' jock *onsachtich*
Vernieticht hebben heel, en u weer vry ghestelt.

Onsate. Onvoegzaam, onbehoorlijk. — Maerlant, Spiegel Historiael, I, 384:

— alse hi balch, stont hem *onsate,*
Open nesegaten, scumenden mont.

Onschaemt. Schande. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 172:

Zijn u Ouders in *onschaemt,* ghy moet keren 't misval,
(Sem en Japhet gingen haer Vaders schant wech dregen)
Zijnse bezwaert, vertroost en helpt haer nae 't is gelegen.

Onschulden. Verontschuldigen. — Huygens, Korenbloemen, I, 339:

Verlappers van oud werck kost ick genadigh dulden,
Maer Snijders van niew' stoff en sagh ick niet t'*onschulden.*

Onsichtelijck. Onzichtbaar. — De Groot, Van de Waarh. der Chr. Godsdienst, 363: God, die alle so sichtelijke als *onsichtelijke* dingen, uyt niet heeft gemaakt.

Onstandt. Weerstreving. — Buddingh, Gesch. v. d. Opvoeding, II, I, 154: Dat nyement... den Rectoer... *onstandt* en bewise, met woorden off werken.

Onstandbaer. Onbestendig. — Schadtk. der Philos. ende Poeten, 220:

Neemt lijdtsaemheyt instandt tot dijnner ooghenwit,
Want Ider heeft sijn tijt hier op d'*onstandbaer* aerde.

Ontanksten. Van den angst bevrijden. — Van Swaanenburg, Arlequin Distelateur, 354: Eene gewaarwording van ruimte, die haar eenigzins *ontankst.*

Ontbeenen. Van de beenen berooven. — Krook, Staatkunde, Vredespel, 13:

Wie teld my op 't getal, van die op zee of 't land
In Scheeps of Veldslag, zyn doorstooken of doorschooten,
Ontbeent, onthand, ontarmt; —

Ontbijsteren. Verduisteren (van geld), heimelijk ontstelen. — Werken van Rabelais, I, 538: Die steelen wil, en zwijgt niet, maar grypt en haalt aan: en slokt niet; maar zakt, pakt, plundert en *ontbijstert.*

Ontblinden. Ziende maken. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade, I, 39:

Ha Goden wat is dit? Cupido dus verheert?
Ghebonden, en *ontblindt;* —

Ontblindhocken. Den blinddoek wegnemen. — A. Rodenburgh, Trouwen Batavier, 43:

Wat vreest ghy my t'ontdoen: nu nu ontdoet de knoop,
Ontblindhockt my 't ghezicht, 'k wed ick u dan ontloop.

Ontbortelen. Opborrelen, ontstaan. — Klioos Kraam, 344:

'k Meen schoonheit, wiens geboortestralen
Doorschem'ren 't dak van Phoebi zalen;
Niet die in 't klippich minnenmeer
Ontbortelt; —

Ont-doodigen. In het leven terugroepen. — Camphuysen, Uytbr. der Psalmen, 225:

Ont-doodight, roepen wy u aen.

Ontdorstigen. Den dorst lesschen. — Camphuysen, Sticht. Rijmen, III, 378:

Opdat een yeder Dier daer van (het water) *ontdorstigt* zij.

Ontduyckelen. Ontduiken, ontkomen. — Valentijn, Werken van Ovidius II, 381: Als gij na schipbreuk heelshuids een storm *ontduyckelt* sijt. — Jonctijs, De Pijnbank, 74: Dat niet te min verscheye den modderpoel harer ondeugden *ontduyckelt* zijn.

Onteeden. Verbreken, schenden. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade, I, 59:

Beneemt ghy my mijn wil voor dat ik zoude willen
Door zinneloose schicht *onteeden* mijne eed',
Die ick uyt trouheyds plicht aen lieve Laura deed.

Ontechten. Uit den echt treden, den echt ongedaan maken. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade, III, 23:

Ja dat zom mochten weer *ontechten*, en ontrouwen,
De Temp'len zouden qualijck 't groot ghetalle houwen.

Dez., Vrou Jacoba, 62:

Wie soud' niet wenschen dan om weer *ontecht* te wesen?

Ontfarmen. 1° Zich ontfermen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 82:

Smeekt hem ootmoedig zonder achterwaart te kijken;
Want zoo vierig gy bidt, zoo minn'lyk zal hy *ontfarmen.*

2° Zich ontfermen (met den persoon als lijdend voorwerp). — Vlaerd. Redenr.-berg, 129:

Noch is dien God so goet dat hy *den Mensch ontfarmt,*
En dat hy d'Eng'len niet in eeuwicheijt erbarmt.

Ontgeesten. 1° Buiten zinnen zijn, verrukt zijn. — Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 56 verso: Anthonis... dien wij somtijts inden ghebede ter sonnen onderganc toe wisten dat hi *ontgeestet* wort.

2° Van kracht berooven. — Van der Cruycen, Spreekw. van Salomo, 13:

Als u in d'uyterst ur', het aensicht sal verand'ren
En uwe knyen *ontgeest,* hen stooten aan malkand'ren.

Ontgeestinge. Verrukking van zinnen. — Poirters, Het Duyfken in de Steenrotse, 152: Is Dionysius opghetrocken in eene *ontgeestinge,* inde welcke ghesien hebbende de verborghen oordeelen Godts.

Ontgletsen. ? — Antw. Spelen van Sinne, 572:

Die boordure maket tspel heel met den danse
Al hiet hy Franse hy en mocht u *ontgletsen.*

Ontgordelen. Losmaken — Oudaan, Uytbr. over het Boek Jobs, 67:

Den riem van haar geweldigheijd
Ontgordelt hy, —

Ontgrabbelen. Ontstelen. — Huygens, Korenbloemen, I. 454:

Die (wolven) uw' Lammeren behuylden,
En *ontgrabbelden* uw Vee.

Ontgrabben. Wegnemen. — Van Mander, Bucolica, 121:

— hun comen sieckten schendich,
Droef ontheyt, moeyt', en 't onmeedoogs ghequel
Des harden doodts van hier *ontgrabse* snel.

Ontguychelen. Ontgoochelen, listig ontnemen. — Coornhert, Wercken, I. fol. 537 verso: Verblijdt yemandt als een heymelijck belagher om yemanden 't syne

met bedrogh *ontguychelt* te hebben. — Vondel, Virgilius in Ondicht, 256: Dat slagh (van paarden) door de spitsvondige Circe van den vader Pikus *ontguighelt.*

Onthachten. Losmaken, ontbinden. — Der Vrouwen Heimelichede, 142:

— der welcker humoren
Binnen-ghescoert ende *onthacht* zijn.

Onthegent. Onordelijk, slordig. — Van Ghistele, Terenti Eunuchus, Bij:

Wel lantsman wats ditte: waerom? en hoe?
Staedy hier aldus: *onthegent?* vol onghevals?

Den Nederd. Helicon, 34:

Siet, hoe hangt daer dat Boeck *onthegent* en gescheurt.

Onthemelen. Onttrekken. — Coornhert, Wercken, I. fol. 131 verso: Dat Godes Woordt... niet... ons *onthemelt,* ontvreemt, ofte verborghen is, maar dat het nabij ons is.

Ontherten. Van het hart berooven, dooden. — Rodenburgh, Casanda en Baldrick, 71:

Onthert uw lichaam zelfs, dringt in de koude aerde,
Te lang uw azem, laes, dees vleesche kluys bewaerde.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan in den zin van „moedeloos maken."

Onthippelen. Onthuppelen, ontgaan. — Huygens, Korenbloemen, I, 419:

Die (een stip) niet te noemen is voor dat hij ons *onthippelt.*

Onthoeben. Van de hoepels ontdoen. — Van der Veen, Zinnebeelden, 227:

Heefter yemand quade vaten,
Heel *onthoebt,* vol worrem-gaten.

Onthotteren. Onthutsen, ontstellen. — Van Effen, Holl. Spectator, V. 107: 't Is waar, dat hy me onmenslyk groot voorkwam, en dat ik 'er in den eersten opslag al vry wat van *onthotterde;* niet zo zeer uit schrik.

Onthottering. Ontsteltenis. — Van Effen, Holl. Spectator, V. 107: Dat mijn *onthottering* vry wat bedaarde zo haast ik hem eens ter deeg onder de oogen zag.

Onthuldigen. Onthulden, van eere berooven. — Van der Goes, Gedichten, 375:

— een nieuw sieraet voor zijn *onthuldigt* hooft.

Ontjeughden. De nieuwheid verliezen. — Huygens, Korenbloemen, I. 95:

Hoe kan alle niew *ontjeughden*
Met het grijsen van den Tijd!

De *Bijdrage* heeft het woord in denzelfden zin uit Meyer, doch zonder voorbeeld.

Ontjeugdigen. De jeugd verliezen, verouden. — Van Lodensteyn, Uytspanningen, 443:

— 't jeugdig hert
Dat in den band door sorg en smert
Gekneust, verwelckt, te vroeg *ontjeugdigt* werd.

Ontkeyzeren. Van de keizerlijke waardigheid beroofd. — Rodenburg, Otto III en Galdrade, II, 18:

Galdraed ick lieve, en beminne,
Zij is 't die Otto heeft *ontkeyzert.*

Ontkondt. Onbewust. — De Casteleyn, Diverse Liedekens, 8:

Dickwils ben ick inden gheest wech ghevoerdt,
Mijns zellefs werdick dus zeer *ontkondt.*

Ontkragtiging. Ontzenuwing. — Vervolg op Wagenaar, XXXV, 345: Diende 't selve (antwoord) tot *ontkragtiging* van de betuigingen der zoodanigen.

Ontcrucen. Van het kruis afnemen. — Serrure, Vaderl. Museum, II, 416:

Doen Joseph van Aramathiën
Dijn lijf *ontcruste,* metten wonden.

Ontladich zijn. Ontlasten, verlichten. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II, 125:

Ist dat ghy door u jonste *zijt ontladich.*
Mijn gequetst herte en bitter quale gheneest.

Ontlandighen (Sich). Zich verbannen, zich verwijderen. — Leven van Marcus Aurelius, 70: Dat ick beraden ben als een onsalich mensch *my* eewich wt dat soete gheselschap en van myn huysgesin te *ontlandighen.*

Ontleden. Radbraken. — Vlaerd. Redenr. bergh, 423:

So hebt ghy dan...
jegens Gods wet en wil het quaet gehangen an,
Geschent alzo Gods Wet: dus, naer u eyghen reden,
Behoort u d' Overheyt te straffen, ja t' *ontleden.*

Ontlichten. Ontsteken. — Rodenburgh, Batav. Vryagespel, 49:

Zy eerst ontstack myn vier, door 't loncken heurs ghezight,
De vlammen van myn hert heeft heur vier oock *ontlicht.*

De *Bijdrage* heeft hetzelfde woord, doch in den tegenovergestelden zin van „verdonkeren, verduisteren."

Ontlichten. Verlichten, bevrijden. — De Hubert, Psalmen, 34:

Van des volks twist hebt gij mij ganz *ontlicht.*

Ontlochenen. Verloochenen. — Vondel, Poëzy, I, 718:

— *ontlochent* hy dees treken,
De knapen die gekruift hem melden, zullen spreken.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan, in den zin van „weigeren, afslaan."

Ontloteren. Vrij worden. — Meulewels, Misantrophos, 15:

— nu bemerck
Ick dât d' ontschroefde siel *ontlotert* van 't gevoelen
Der reden —

Ontluycken. Openen, ontsluiten. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 360:

Seer geyren (Prins en Heer) wil ik my laten bruycken,
't Verstant dat Godt ons geeft men hoort tot vreed 't *ontluycken.*

Ontmachten. Machteloos maken. — Leven van Marcus Aurelius, 22 verso: Met de rasende hitte *ontmacht* zijnde, begheven wy ons over bergen ende door dalen.

Ontmasken. Ontmaskeren. — 't Banket der Ghoden, 66: De Mommers 't spel te grabbel ziende, ghingen zich *ontmasken,* om hoofdt voor hoofdt te spreken.

Ontmatighen (Hem). Zich te buiten gaan. — Leven van Marcus Aurelius, 197 verso: Indien u dunct, dat ic *my* in mijn woorden *ontmaticht* hebbe, soo legter my weynich aen, dat ghy my tleven berooft.

Ontmetzelen. Losmaken. — Porjeere, Zangl. Uitspanningen, 202:

— de storm met open kaaken
Bewoog de vastigheên — *ontmetzelde* onze daken.

Ontmoeden. Ontmoedigen. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade, II, 6:

't Moet zijn een flauwe borst die zich *ontmoeden* laet.

Ontmorgen. Van merg berooven, verzwakken. — Jonctijs, Roosel. Oochies, 120:

Klaagt haar, hoe de dulle zorgen
Mijn gebeenderen *ontmorgen.*

Dez., de Pijnbank, 117: Een deftig man... wien naderhand die van Kleef, met een onderaardsche gevankenisse langen tijd *ontmorgt* hebben.

Ontnutten. Nutteloos maken, van kracht berooven. — Starter, Friesche Lusthof, 57:

Laet niemand u *ontnutten* u Privilegien groot.

Ontringelen. Losmaken, scheiden. — Schadtk. der Philosophen, fol. 7:

Sy (de deugd) bekent haer schad, en last explootelijck,
Daer sy door *ontringelt* wordt van veel geslachten.

Ontroert. Onberoerd, ongeschokt. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 140:

Heydy door Godes dienst u standt en staet bevest,
Vraecht Waerheyt dan om raet voor 't algemeyne beste,
Laet Gods-dienst vreed' *ontroert,* so blijfdy in Gods zegen.

Ontruften. Den goeden naam ontnemen. — Dietsche Warande, VI, 201: Die ander lieden *ontruften* ende becallen.

Ontruyten. Ontrooven. — Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdagen, 15:

Dieven, schelmen, boeven, guyten
Wangelaeten met geweld,
Kunnen u het goed *ontruyten,*
Schoon ghy u daer teghen stelt.

Ald., 103:

Ruymt Plutoos huysjen op, comt Acheron *ontruyten,*
De schimmen seer beangst.

Ontruck doen. Ontrukken. — Leydsch Vlaemsch Orang. Lely-hof, 34:

Den Moor die weerd' hem kloeck, en *dede* my *ontruck*
Van meenigh Edelman, en vele vroom soldaten.

Ontseghenen. Van zegen berooven. — Bodecheer Benningh, Leydsche Oorlofdaghen, 7:

Waer de swarte yben-loot,
Soo der heyl is, heyl *ontseghent,*
En de seghens omme stoot.

Ontzelft, Buiten mij zelven. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade III, 13:

Helaes! wat Otto deed hy zelven niet en wist:
Vermits ick was *ontzelft,* de zinnen hollend' waren.

Ontsepelen. Ontloopen. — Van Lodensteyn, Uytspanningen, 263:

Het suyg'ling smelt aan 's moeders lege teep'len
Van tranen nat,
Die haer *ontseep'len*
Als sy 't kintje vat.

Ontsepteren. Van den schepter berooven. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade, I, 15:

Wiens (Mars') aert en wesen yder tot bloedt-oorlogh tert,
Ontseptert, en ontkroont, Vorst, Coning, Prins, en Keyser.

Ontsettich. Ontzettend. - Leydsch Vlaemsch Orang. Lely-hof, 99:

Dees Stadt is oock vermaert hier door, by lieden vremt:
Den Turck wist in dien tijd, van dit *ontsettigh* wonder.

Ontschaemelen. Zonder schaamte ontnemen, afpersen. — Westerbaen, Ockenburgh, 122:

— Indisch aerde-werck met bloempjes velerhand
Op 't aerdighst opgeschickt, geschraept van aller wegen,
Door bedelen, door gelt, *ontschaemelt* of verkregen.

Ontschiften. Beginnen te scheiden. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 54: Mijn bloet *ontschifte* mij.

Ontschinken. Ontwrichten. — Oudaan, Uytbr. over het Boek Jobs. 146:

O! dat zich dan van 't schouderbeen
Mijn schouder voel te pan uytlichten!
Mijn heup *ontschink'*, —

Ontsculdechhede. Verontschuldiging. — Maerlant, Spieghel Historiael, Tweede Paertie, 136:

Jeronimus noch weten doet,
Dat hem selven dunct, dat hi seget,
Dat hi in enen siere boeke ontweget
Een deel was in ene stede.
Ende dit es sine *onsculdechhede.*

(Wordt vervolgd.)

Aanhaling van Tacitus. — De bekende, zoo dikwijls aangehaalde uitspraak van Tacitus: „*Clarum inter Germanos Frisium nomen*", vindt men ook wel: „*C. i. G. Frisiae n*". — Hoe komen deze woorden in het oorspronkelijke voor? W.

Ketterslag. — Met dezen zonderlingen naam bedoelen de Z. Vl. die donderslagen, welke soms zeer in onze nabijheid gehoord worden, en doen denken aan het vallen van een zeer zwaar voorwerp op een gebouw, soms rollen ze ook nog eenigen tijd na. De Z. Vl. zegt nooit de bliksem slaat in, maar d'n donder (Kadzand dunder) valt. Zou het geene vervorming van kletter = klaterslag zijn? De donder klatert. Bilderdijk heeft ergens:

„Nog hoor ik Horebs donders klaatren,"

zeker veel beter dan Da Costa's knorren om te rijmen op Gomorre.

Kan ons woord ook misschien = knetterslag zijn, evenals men spreekt van het knetteren van het geweervuur?

Van donder sprekende, — hebben onze Z. Vl. spreekwijzen da's 'n donderdagsche joenghen, (kwae jongen) 'n donderdagsch werk (vervelend, lastig werk,) iets met donder te maken? Ik vraag het omdat

ik de ruwe spreekwijzen: donders[ch?] kind, stommen donder, op je donder spelen, en dergelijk meer bij ons volk betreur!

Zonderling is de vorm: ongeweerte, op onze Vl. grenzen, voor: onweder.

G. P. ROOS.

Anagrammen. Caspar Fagel = Leg af Rapsac (Ned. en Lat. Keurdigten, 1, 181). — In een schimpdicht op leden van het Hof van Gelre en andere regeeringspersonen, na den dood van Willem III vervaardigd, leest men:

„Moet men Rapsac's vuyl gedragh,
Oock passeeren met een lagh."

De raadpensionaris Caspar Fagel, geb. 1629, † 15 Dec. 1688, was de ontwerper van het Geldersch regeeringsreglement van 6 Febr. 1675, waarbij o. a. den erfstadhouder werd toegestaan, de leden van het Hof van Gelre, zonder voordracht of nominatie aan te stellen.

H.

Geuzen. — In België heeft men thans nieuwe geuzen! In Antwerpen: Watergeuzen, d. i. die een Scheldewijk bewonen. Maar men heeft elders ook Schietspoel-geuzen. Zou een of ander Vlaamsch Navorscher ons de herkomst van dezen naam kunnen mededeelen?

G. P. ROOS.

Aanscharen, uitscharen (XL, 664). — In Over-betuwe heet het „inscharen" = het vee in de weide brengen: Het aantal vee voor eene weide bestemd wordt bij „scharen" gerekend. Eene koe is één schaar, en, naar ik vermeen, doch ik ben hieromtrent niet zeker, een vaars = ³/₄ schaar, een pink = ¹/₂ schaar. In de huurovereenkomsten wordt bepaald met hoeveel „scharen" het weiland „moet" beweid worden.

JANSSEN VAN RAAIJ.

De mansnaam Lein. — In Zeeland was en is, oudtijds en heden, een mansdoopnaam *Lein* (*Leyn*) in volle gebruik, en geenszins zeldzaam, vooral by de bevolking ten platten lande. Eveneens komt

ook die naam, in den verkleinform *Leintje* (onderscheiden van *Leentje* en *Leuntje*) als vrouenaam voor. Voor zooverre my bekend, is deze naam uitsluitend aan Zeeland eigen; misschien ook nog aan de zuidelikste Zuid-Hollandsche eilanden? Of oudtijds ook aan Vlaanderen?

Wat is dit voor een naam? Is het een verkorte, verknoeide form van den eenen of anderen oorspronkelik vreemden, bybelschen, kerkeliken of geschiedkundigen naam? Of is het een zoogenoemde troetelnaam, afgeleid van eenen volledigen, oorspronkelik Germaanschen, dus volkseigenen naam?

By de Friesen, anders zoo rijk aan byzondere namen, is de naam *Lein* niet in gebruik. Hy is my althans nooit in Friesland te voren gekomen, zoo min in oorkonden en geschriften uit den ouden tijd, als heden ten dage by het levende geslacht. Ook de bekende lijsten van Friesche namen vermelden den naam *Lein* niet. Wel vindt men op de lijst der Oost-Friesche namen, voorkomende in Bernhard Brons Jr., *Friesische Namen und Mittheilungen darüber*, Emden, 1877, een *Leyntje*, als vrouenaam uit de 16de eeu, vermeld; maar ik vermoed dat dit niet de naam geweest zy van eene Friesinne, maar van eene vreemde, eene Zeeusche (of Vlaamsche?) wellicht, die, met zoovele duizenden andere vervolgde Nederlanders, in die woelige 16de eeu, tydelik of voor goed een toevluchtsoord in Oost-Friesland gevonden had.

In het werk van K. Baart, *Westkapelle, hare bevolking, Westkapelsche dijk*, Middelburg 1889, wordt eene zeer byzondere geschiedenis vermeld van zekeren man te Westkapelle op 't eiland Walcheren, die aldaar in de laatste helft der vorige eeu leefde onder den naam van *Isebrand Leinse Burggraaf,* en van wien medegedeeld wordt dat hy was: „herkomstig uit Friesland" (op bl. 87), en „een stijfkoppige Fries" (op bl. 91). De toenaam *Leinse* by dezen vollen naam is hier eenvoudig een patronymicon, op byzonder Zeeusche wyze geformd, en beteekent: *Leins* zoon, zoon van *Lein.* De vader van *Isebrand* moet dus *Lein* geheeten hebben. Maar zóo heet geen Fries. Vermoedelik heette die man *Linse*, en noemde zijn zoon *Ysbrand* zich dus, op Friesche wyze, *Ysbrand Linses*, met

den maagschapsnaam *Burggraaf*. De Zeeuen, waaronder de timmerman *Ysbrand Linses* zich had gevestigd, hebben denkelik den hun vreemden naam *Linse*, in patronymicalen form *Linses*, veranderd in het hun eigene, mondsgemeene *Leinse*, even als zy ook van *Ysbrand*, naar hunne meer vloeiende uitspraak *Isebrand* hadden gemaakt. De maagschapsnaam *Burggraaf* duidt niet eenen ontwyfelbaar Frieschen oorsprong aan. Wel bestond er omstreeks de helft dezer eeu eene maagschap *Burggraaf* te Leeuwarden; deze was echter van Hollandschen oorsprong, en eerst in de eerste helft dezer eeu daar gevestigd. En, als ik my niet zeer bedriege, is er ook nog eene maagschap *Burggraef* (of *Burghgraef* of *Burggraeff?*) ten platten lande in Friesland; maar ook dit geslacht zal wel niet oorspronkelik Friesch wezen. Kan my iemand een *Linse* (*Linse Ysbrands?*) *Burggraaf* omstreeks de helft der vorige eeu in Friesland (misschien te Harlingen?) aantoonen, of omstreeks de helft dier eeu een timmerman *Ysbrand Linses Burggraaf* aldaar?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Onbekende opera. — Wie kan zeggen in welke opera de aria voorkomt, waarvan de eerste strophen zijn:

Heureux pays, beau ciel de l'Italie
Cher à la gloire, aux beaux-arts et l'amour" etc.

(Desverlangd kunnen ook de volgende regels opgegeven worden.)

De eerste regel wordt wel als citaat gebruikt, maar de naam der opera is, ondanks vele vruchtelooze pogingen, onvindbaar.

R. EME.

OUDHEIDKUNDE.

Betuwe en andere veldnamen in Friesland (XLI, 230). — In het fraaie Chartularium van het klooster Selwerd, voorhanden in het archief van het Groninger Genootschap *Pro Excolendo Jure Patrio,* komen verscheidene koopakten voor uit de 15e eeuw van landerijen in Hunsingo, die het bewijs opleveren, dat de Friesche taal er toen reeds nagenoeg scheen uitgestorven en alleen nog eenige sporen had nagelaten in plaats- en veldnamen. Een en andermaal ontmoet men daar ook *Betuwen.* Overtuigd, dat de heer Joh. Winkler in de mededeeling van die Friesche benamingen belang stelt, volgen zij hier in chronologische orde, gelijk zij in vroegere jaren door mij zijn opgeteekend.

1415. Transactie over een erve „uppa mernum" onder Baflo. fol. 12.

1428. Verzegeling over verkoop van land in de nabijheid van Harssens, o. a. twee grazen in Oostermeden, een gras „in der bate" een half gras „in den tuichen" [1]), een half gras ,in Enenser hemmerick" [2]). fol. 79.

1447. Doem van reddie en wedmans te Baflo, waarbij aan Johan Wobbekens en vrouw onder meer toegewezen worden „een iuck in die dichten, daer Bafftler wech by der zuder zijd lecht", en „soeven forlingen.... vppa liddum", voorts „die forlinge op *hem ackeren*".

1449. Koopakte van veertien forlingen gelegen „in der hurna in marrahnester hemrick". fol. 105.

1459. Als voren van land in het hamrik van Tinallinge (Innaldighum), waarin sprake van „olde brundeken Scholtama wijrde". fol. 80.

---

[1]) Deze benaming is mij meermalen voorgekomen en nog overgebleven als *Tjuchem,* een gehucht onder Siddeburen.

[2]) Enens is het *Einon,* na *Hersingi* (Harssens) vermeld in den *Index* van Werden, d. W. Crecelius, p. 12.

1459. Als voren van drie jukken „op die crissel delum" in Rasquerder hemrik, waaraan „Abeko ûppa mernum" grensde ten zuiden. fol. 100.

1460. Als voren van negen forlingen „vppa hliddum in innaldiger hemmerick". fol. 81 recto.

1460. Als voren van een juk „op inaldinger fallich by meyama swynenbrugge".

1461. Als voren van „een half iuck in die baetwert, in xaxummahuester hemmerick". fol. 134 verso.

1463. Als voren van „anderhalf iuck landes gelegen in der batewert" aldaar, fol. 135.

1466. Als voren van een juk in „Rykswerder hammerick gehieten oppa traha" en van twee „forlinge bouwlandes in xaxumer hammerik effen lubbeken boesdoer [1])" en „die forlinge effen mennen kinderen to xaxum boesdoer." fol. 132.

1468. Als voren, waarbij „Rebekka oppa holma vnde Frouweka," echtelieden in den Andel, als verkoopers optreden.

1471. Als voren, waarbij „edzeko vnde ebele oppa hoerna" overdragen twee jukken „opp abba wera medum," onder Tinallinge, en zeven forlingen „in andelster hammerick gehieten oppa ondel," fol. 132.

1475. Als voren van „vijff iucke meedlandes op Riaswerder meede in die Reydmeer," en „dre iucken gehieten die camp ouer den dorppssloet vor die Bossdoer," voorts „twe iuck in die hyrnna by dat weyfliaeth" met „twaleff forlinge in da hlatta" en drie „forlingen in die wingegen horna.' fol. 101.

1478. Als voren, van land te Baflo en te Ranum, o. a. „een half iuck gheleghen oppathrada," en „neghen fforling in Ranummer hammerick in die soltmeer, daer Sijko Schroder bij licht op die norder zijd, ende Athetho Maerslacht op die zuderzijde ter zwette."

---

[1]) Dr. Westerhoff en prof. Jonckbloedt wisten mij dit woord niet te verklaren. Later is het woord *boe* mij gebleken eene open veeschuur of veehuis te beteekenen, waarin het ver van huis grazend vee een toevlucht vond; en *boesakker*, de akker, waarop de schuur stond.

1483. Als voren van zes jukken „op die Kalemede" te Baflo, strekkende oostwaarts an dat meer, ende westwert an die corder" fol. 11.

1494. Als voren o. a. van twaalf forlingen onder Ranum „in die late [1])" en drie „in die wringehorne." fol. 108 verso.

Leeuwarden. MR. W. B. S. BOELES.

Huwelijksgebruik (XLI, 193). — Het strooien van rijst bij het huwelijk en bij de geboorte is een godsdienstig gebruik in den O. I. Archipel. Waarschijnlijk staat dit in verband met denkbeelden over de ziel. Deze verlaat het lichaam tijdens den slaap; reden waarom men slapenden zachtjes moet wekken. In den slaapdronken toestand blijkt dat de ziel schrikt als ze te haastig in het lichaam terug wordt geroepen. De ziel, buiten het lichaam gedacht, neemt allerlei vormen aan, liefst van dieren (waarbij ook de kip, voor welke men rijst strooit).

In het onderhavige geval zijn m. i. drie dingen mogelijk: 1° dat de jonge dame vroeger in Indië gewoond heeft en daar het gebruik van de inboorlingen heeft afgezien, 2° dat zij dit van elders heeft, in welk geval een nader onderzoek zeker belangrijk kan zijn en 3° dat wij hier met de eene of andere jonge dames-bijgeloovigheid te maken hebben, die met oude of met heidensche godsdienstgebruiken niet in verband staat.

U. H.

Huwelijksgebruik (XLI, 193). — De beteekenis van hetgeen S. v. N. een *Engelsch* gebruik noemt is misschien te vinden in een dergelijk gebruik, dat nog ten huidigen dage bij de Israëlieten in zwang is. Alvorens namelijk bij hen tot de eigenlijke huwelijksplechtigheid (het zoogenaamde Inzegenen des huwelijks) wordt overgegaan, nemen bruidegom en bruid, door hunne paranymphen begeleid, op twee naast elkaar staande zetels plaats. Alsdan worden zij met een kerkkleed (de zoogenaamde gebedmantel) overdekt en daarna

---

[1]) In de akte van 1475, boven vermeld, nog „in da hlatta."

hierover rauwe tarwekorrels heengestrooid, terwijl hij, die deze ceremonie verricht, daarbij de volgende bijbelwoorden uitspreekt: „En God zegende hen en God zeide tot hen: Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt!" (Gen. 1 : 28). „En zij zegenden Rebekka en zeiden tot haar: O onze zuster! word gij tot duizenden millioenen" (Ibid. 24 : 60). „Die uwe landpalen in vrede stelt, Hij verzadige u met het vette der tarwe". (Ps. 147 : 14).

Utrecht. H. ITALIE.

Tronje. — Terecht betuigt *Nav.* XLI, 190 't onwaarschijnlijk te achten, dat de dorpsnaam Virten een naklank zal wezen van Vetera. Dit komt ons onmooglijk voor. Ibid. bl. 198 (i. d. 28 Febr. 1672) ontmoet men v. Veerten, hetwelk mij toeschijnt aan te duiden: (Hendrik Wiggers) herkomstig uit Veerten (Virten). In dezen dorpsnaam nu speelt m. i. niets anders dan het woord „weerd". Te dien einde vergelijke men de varianten van Waardenburg (Tielerwaard): a° 1280 Werdenberghe, a° 1310, 8 Wardenberg, a° 1427 Weerdeberch, a° 1492 Weirdenborch; zie Nom. Geogr. Neerl. III. En plaatse er nevens: (locus dictus) Worden a° 1323, 6 („Cartul. van Marienweerd" door James de Fremery 1890 bl. 156, 82), (locus dictus) Woert a° 1326 (ib. bl. 185), (op te) Woerden a° 1331 (ib. bl. 248) — te Hier(n) onder Waardenburg. Daarbij bedenke men, dat Weurd (Rijk van Nijmegen) in dat Cartularium enz. ook als Worden voorkomt (ibid. bl. 344); terwijl Het Weurdeveld, goed te Wilp, in 1403 het Wuerdeveld luidde (Overijs. Arch. II, 108). Opmerking verdienen hier ook: Wirtemberc a° 1215 (Sloet, Oorkdbk van Gelre en Z. bl. 449), Wirtenberc a° 1222 (ib. 472), Weirttenborch a° 1495 (Nijhoff, Oorkonden VI bl. 100) — als varianten van Wurtemberg. De samenkoppeling van dit een en ander kan, gelooven wij, tot geen ander resultaat leiden. JAC. A.

Ongeval te Utrecht in 1277. — In het „Liber chonicarum mundi" (Nuremberg 1493, folio) komt eene kopergravure voor van P. Wolgemuth, welke is overgenomen in „La vie militaire et religieuse au moyen-age et à l'époque de la renaissance", een der bekende

prachtwerken van Lacroix (bl. 252). Een priester, de hostie dragende en vergezeld van een koorknaap, is aan het einde van een brug. Deze stort achter hem in, waardoor velen in 't water vallen. Op het nog staande deel der brug staan eenige dansende mannen en vrouwen, sommigen voorzien van muziekinstrumenten. De bijgevoegde tekst meldt dat te Utrecht in 1277 eene brug met 200 personen instortte als straf, omdat zij niet ophielden met dansen, toen de hostie voorbijkwam. Wat is hiervan bekend?

U. H. J. S.

Deuil de Milan (XLI, 307). — Het „les plus joyeux iront avant" is en was ook in ons land bekend. „De blijden hebben den voorrouw" hoort men hier nog dikwijls gebruiken. En in Samuel Costers *Boereclucht van Teeuwis* leest men:

Ik hoor wel, was hij doot en hadden hem vier sellebroers geschort,
De blijste, na me dunkt, die souwen vooraen gaen,

terwijl in *Ulrich* van Van Paffenrode de losbol Godefroy van zijn gierige moei Hildegond zegt:

„quam ze eens te sterven de blijste vrienden souwen de aldervoorste gaen."

Helmond. AUG. SASSEN.

St. Willebrords fontein te Wolsum (XLI, 232). — Bedoelde fontein komt ook voor in Benef. boek, bl. 424 (Wolsum). Wolsum komt in Chbk. I, 546. (a° 1453) voor als *Wilsem*; Oudh. en Gesch. van Fr. II: Wolsum, oudtijds *Wilshum.* Die benaming kan toch niet in verband staan met den naam van den vader van Willebrord: *Wilgis?* Zie Diest Lorgion, Gesch. v. d. Inv. v. h. Chr. bl. 66; aldaar bl. 73 iets over een brongeschiedenis in verband met Willebrord in Fosteland (Ameland?)

Vanwaar de benaming *Collummerlandt*, als benaming van een deel „Nijeland" onder Leeuwarden, veelvuldig in het Benef. boek en ook in de Oork. v. h. St. Anth. Gasthuis ald. en elders voorkomende? A.

Klokopschrift. — Op de groote klok van het kasteel Maurick te Vucht vindt men het opschrift:

1702

THE LEACHORN

GAELLY

Wat kan dit opschrift beteekenen?

's-Bosch. A. V. L.

Kwikborn (XL, 654). — Quackenbrück herinnert volgens Moser Om. Gesch. aan de Cauchen, wier naam door de Germanen zou zijn uitgesproken: Kwekken. Merkwaardig is 't dat men bij Zulphich vindt een Kwekkenburg waarbij een Thotenfeld. Mogelijk wordt in beide namen de herinnering bewaard aan den moord door de Keulenaars gepleegd op het onder Cl. Civilis dienende cohort Cauchen en Friesen, die, wat eerstgenoemden betreft, wel op de Veluwe zullen hebben te huis behoord.

Ouessant *of* Heysand is blijkens eerstgemelden vorm bepaald: Westzand [1]).

Arnhem. A. J. C. KREMER.

Finis-Terrae (XL, 622). — Hoe kwam die kerk te Brussel aan dezen naam? En is dit ook de etymologie van (kaap en stadje) Finisterre (Spanje), alsmede van het departement in Frankrijk van denzelfden naam?

---

[1]) Als Quessant = Heysand is, duldt de naam ook de duiding „waterzand".

JAC. A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

DE HEEREN VAN KENENBURG.

MEDEGEDEELD DOOR

J. C. GIJSBERTI HODENPIJL VAN HODENPIJL.

Onder mijne papieren bevinden zich eenige stukken omtrent de Heeren van Kenenburg, die mij belangrijk genoeg voorkwamen, om ze aan dit tijdschrift ter plaatsing aan te bieden. Zooals men weet, is het slot Kenenburg gelegen in Schipluiden nabij Delft en waren dan ook, gedurende vele jaren de Heeren van Schipluiden en van Hodenpijl, tevens Heeren van Kenenburg en van St. Maertensrecht.

De stukken worden door mij gegeven, zooals zij in waarheid bestaan, zonder eenige verandering in spelling of anderszins.

Moeielijk of niet te lezen woorden zijn door een *f* aangegeven.

Woorden die bij vergissing door de schrijvers herhaald zijn, worden door mij slechts eens opgegeven.

Eerste stuk.

t Capittel ten Dom t utrecht heeft Keenenburg in a° 1294 in Erfpagt uijtgegeven aen Eenen

1. Arnout van Dorp Ridder van de Duijtsche Ordre, &
2. Elias van Dorp.
3. Jan van Dorp obit 1322.
4. Arnout van Dorp obit 1345.
5. Willem van Dorp obit 1383.
6. Hadwina van Dorp, sij is Getrouwt Geweest met D. Hr. van Veen.
7. Philip van Veen, gen^t^. van Dorp, obit 1401.
8. Philip de Bloot Jan Huijgenszoon, bij de Douariere van Philip voors. obit 10 9^br^ 1427 (Swaene regt).
9. Philip de Bloot, Philipsz. aen wien succedeert in a° 1442 zijn Soon.
10. Jacob de Bloot Philipsz. aen wien sucedeert zijn oudste suster a° 1463.
11. Haere de Bloot, Philips Dogter trouwt Jonker Aelbregt van Egmond de 5 van meerestijn aen wien succedeert haer Zoon d 5de Julij 1471.

12. Otto van Egmond obit 1510.
13. Adriaen van Egmond Ottoos Zoon Nat. 4 3br 1475, obit 1533.
14. Otto van Egmond Adrz. Nat. 21 Junij 1507, obit 22 7br 1585.
15. Jacob van Egmond Ottoos Z. Nat. 7 Aug. 1546, obit 3d Julij 1618, disponeert de sucessie op zijn suster Elizabeth, 2de soon Otto en zijn Peete kint.
16. Otto van der Zeevender Fredksz. obit 15de Janrij 1627.
17. Jacob Fred: van der Zeevender Ottoz. Nat. 27 febr. 1611 obit 8 maart 1639.
18. Otto Fredk van der Zeevender. Jacob Fredkz. (in a° 1660 getrout met anna Ermgaert van Raesfelt Wim dogter) en heeft d 12 april 1661 't Directum Dominium bekoomen van 't Capittel Ten dom t Utrecht ez: voor *f* 5040.

    Overleeden 26 Xbre 1662 en laet de Successie aen zijn Wedwe
19. Ermgaert van Raesfelt (dewelke a° 1667 hertrouwt met haer Neeff germijn Jonker Johan van Raesfelt, en verleet a° 1669, en liet de Successie aen
19. Johan van Raesfelt haer wedunaer (die ten 2de huwelijk Trouwt met Juffr Anna Phillepotte Cabelliau), obit in de bataille van fleuri.
20. Goosewijn Jan van Raesfelt Johz succedt a° 1690, door 't bij naesting ingekogte door zijn moeder voornt obit op zee a° 1707 in 7bre en zijn moeder meergent overl de 16 8bre 1716, naer laetende 2 dogtere Anna maria, en Sabina Wilhelmina, susters van voorz. Goosewijn Jan, waer aen dus de oudste succedeerde, zijnde
21. Anna maria van Raesfelt, dewelke de 10 9br 1712 getrout is met Theodorus Isack Larcher aimez Zoon, dewelke bij donnatie inter vivor, volgens Leenbrief in dato 9 maart 1750 de successie aen hun Eenigste overgebleeve Zoon hebben gecedeert, zijnde dus
22. Goosewijn Willem Hendrick Larcher den welke het selve beseete heeft tot de 22 Julij 1769 op welken datum het selve in koop gedragen heeft aen desselfs Neeff Sugermain.
23. Wilhelm Hendrick van Steenberch nat 19 April 1725, obit 8 decem 1788.
24. in wiens plaets deszelfs moeder Vrouwe Maria Elisabeth Bachman wed van Steenberch, bij zijn Testament tot Universeele Erfgenaem genomineerd zijnde is gesucedeert nata 27 Janij 1702, denata 8 Junij 1791
25. en na Haar Ed. overlijden is hetzelve Huis verkogt aan Mr Paulus Beelaerts, Burgemeester van 's Gravenhage. [1])

Tweede stuk.

Ten tijde van den

1ste Heer de Crimineele Jurisdictie, zijnde meede Heer van St Maartens

---

[1]) De laatste alinea is met een andere hand geschreven. G. H.

Reght, en de Justisie plaats moet zijn de 2de wooning van de Voorpoort geweest.

7de Heer, Getrout met Beatrix van Hollant in tweede Huwelijk die hem de 4 mergen Lants ter leen aenbragt, zijnde tot dien tijdt den opgang aen de Souteveense wegh geweest.

8ste Heer, door Philip van Wassenaer Burg Graaff van Leijden ter Leen opgedraegen, 't regt van een paer oude Swaenen met haer Jonge te mogen houde, in 't buijten waeter de vaert, met de brieven van 14 November 1414.

12de Heer, door de Vrouwe van Wassenaer, als moeder en Voogdesse, van den Jonge Heer Jan van Egmont, obit 22 Julij 1612 in de kelder van Schipluij begraave

14de Heer, wort gesteld met zijn vrouwe Angnes Croesink het beneede Huijs, voorhuijs, sallet, de Gallerije nu de binnenstal en knegtskamer, a° 1571 te hebbe aengetimmert, ten minsten verandert, off vermeerdert alsoo hun waepens over al op alle de neute of Steen onder de binte of balken uijtgehouwen zijn, is ook kooper van maeslant, waer onder hoorde maessluijs, als ook Schipluij in a° 1583 zijnde doen deze 3 Ambagte ongesepareert, hebbende maer een regtbank te maesland en zijn beijde in de kelder der kerk van Schipluij begraeven.

15de Heer getrouwt met Doralisa van der Sebale of Cashalla uijt 't Eijlandt van Cijpres a° 1590 hebbende saamen de Schoorsteen in 't Groote Salet, en op de Toren kamer heel cierlijk met marmersteene pilaaren en haer waepens daer op laete maeke, en sij sterff sonder kinderen a° 1593. hij heeft a° 1601 de Heerlijkheeden van maeslant in drien gesepareert, maesluijs van maasland afgescheijde, als ook Schipluij 't geene a° 1614 door de Staeten is bevestigt, en is hem opgedragen de geregtigheijdt van Collatiën der Pastorijen in de kerke tot maeslant en Schipluij de 10 Febr 1613, en ook door 't Classis van Delflant, 't regt van Patroonschap toegestaen, is ook in de kelder van 't Huijs, bijgezet de laeste der Egmontse van hier dewelke Circa 157 Jaere Heere van hier binne geweest.

16de Heer getrouwt 1607 met Beste van Brienen, dewelke het nieuwe gebouw van de keuken, en de bove kaemer als ook die booven schoorsteen, booven de agterkaemer, en de Groote Poort op de buijten Hoff, haer Broeder Hr Jan Verdronk en ook opgevist hier in de kelder der kerk begraeven, en de gebeentens van Heer Otto de 16e met die van Sijn vader en moeder, uijt den Haegh meede in deezen kelder bijgezet in a° 1627

17de Heer Getrouwt met Beatrix van Schaege a° 1634. heeft met zijn vrouw de schoorsteen in de kaemer naest het salet laete maeke, als ook de

schoorsteen mantel van 't salet, ende Leeuwen voor aen de Poort van 't buijten hoff, in deeze kelder bijgezet de 21 maert 1639, en zijn vrouw hertrouwt zijnde, in Gelderlant begraeve.

18de Heer trouwt a° 1660 met Anna Ermgaert van Raesfelt, Willems dogter, die Heer van de Cortenberg tot Rencom was, en wegens Gelderlandt in H° Hm cessie had, was ook hoogschout van Stadt, en meyereij van S hertoge Bosch, hij is gestorven de 6 maert 1687 en t' arnhem bij sijn 3de vrouw begraeven, a° 1665. hebbe de Heer van Wassenaer 't Pluijm Graefschap van Hollt verkogt aen de stadt van Delft, als wanneer aldaar pluijm Graeff is geworde de Heer Eeveraert van Loodesteijn Burgm en na hem van der Does Heer van nateris alwaar 't leen van de Swaene drift verheft moet worde zijnde de laeste verheffing op den 18de Heer, in dato 29 maij 1640.

19de Heer (als in huwelijk getreede met voorn Wede van den 18de Heer Anna Ermgaert van Raesfelt haer neeff germain) soon van Jan van Raesfelt, met Sabina de fainfees*, Heer van Moerkerke, Burgm van 't vreije, en Stadhouder van de leenen, Broeder van Wm van Raesfelt vader van Anna Ermgaert, overleede 't Hulst* de 4 mey 1650 en is in a° 1669 zijn Huijsvrouw Anna Ermgaert gestov, en hij vervolgens hertrout met Anna Phillipotte Cabelliau, bij wien hij heeft gehad een Zoon, Gosewijn Jan, twee dogters, Anna Maria, en Sabina Wilhelmina en is hij in de Bataille van Fleuri Gesneuvelt, en naer sijn doodt de Heerlijkheeden alle verkogt, en eeniglijk door Zijn Wede bij naesting meester gebleeven van Keenenburg, so als is leggende sijnde NB maeslant, en maesluijs, middelharnas &c; met veele wooninge en landerije door hem, naer overlijde van zijn vrouw Anna Ermgaert van Raesfelt reets selfs verkogt &c.

den 18de Heer met zijn vrouw Anna Ermg: van Raesfelt ook beijde hier in de kerk van Schipluij, in de kelder van dit Huijs bijgezet de wed van den 19de Heer Anna Phillepotte Cabelljauw den 26 8bre 1716. Idem en in den Ouderdom van 105 Jaere meede, de Moeder van den 19 Hr Sabina de fainfees in a°1711. Idem den 21ste Heer en Vrouwe idem in april 1763 en Janr 1769, den Eerstgn in den Ouderdom van circa 80 Jaeren, en de laestgemelde desselfs wede in den Ouderdom van 90½ Jaer — Volgens den rouw brief 99 Idem.

23 & 24. mede in de kelder van dit Huis in de kerk van Schipluiden bijgezet [1]).

16de boven de voorpoort de waepens van Otto van der Zeevender Fredks 16 Heer met zijn Vrouw beste* van Brienen a° 1622.

---

[1]) Deze alinea is er met een anderen hand bijgeschreven. G. H.

17de Leeuwen daer voor, Idem die van Jacob Fredk van der Zeevender ottoosz 17de Heer met zijn vrouw Beatrix van Schaege
boven de voordeur van het Slot, Huis, deselve Waepens aen de schoorsteen in 't salet, Idem daer booven a°1635, aen die van onse slaepkaemer Idem.
de voorpoort, boven de kap bemetselt van agtere a° 1667 door den 19de Heer, of Wede van den 18de Heer.
23e het geheele Huis vernieuwd en nieuwe Stallingen en Koetshuis en Salon op 't voorplein gemaakt.

Wie of ijgentlijk den Stichter van dit Sloth geweest zij is onbekend, dog men meend den zoon van Kijzer Tiberius, Drusus of Germanicus of wel den Romeinsche krijgsoverste Corbulus, die de vaert van Lijden tot de maas heeft doen delven [1]).

Derde stuk. — Hieruit blijkt welke personen in den bovengenoemden grafkelder begraven waren:

Lijst van de navolgende lijke soo als dezelven sijn begraave of bijgeset in de grafkelder tot Schipluijde tegenwoordigh toehorende aan den weledelen en gestrengen Heer de Heer Wallim Heindrik van Steenbergh Heer van Keenenburgh en Dorp en St.

Hier leid begraven Heer Otto van egmondt, ridder, Heer tot keenenburgh maaslant: en Schipluij, sterf den 9 october 1586.

Hier leidt begraven vrouwe Agnes Crosink vrouwe van Keenenburgh: maaslant: Schipluij sterf den 22 September 1585

Hier leidt begraven Heer Jacob van egmondt Heer tot keenenburgh: maaslant: Schipluij, maassluis: sterf den 5 Julij 1618.

Hier leidt begraven vrouw Besten aan Brienen vrouwe van keenburgh: maaslant, Schipluij maassluis: in zinderen: ende middelharnis sterf den 30 agustus 1634.

Hier leidt begraven Jonkheer Otto van Zevender Heer tot Zinderen: Otto soon overleeden den 11 agustus 1638.

Hier leidt begraven Ionckheer Jacob frederik van der Zevender Heer van Kenenburgh: maaslant Schipluijde en maaslandsluis heer in middelharnis ende in Zinderen hooghemeraat van delflandt gerust den 8 maart 1639 en in de kelder geset den 21 maart 1639.

Hier leidt begraven Jonck Heer Otto: frederik van de Zevender Heer van

---

[1]) De twee laatste alineas zijn weer met een andere hand geschreven. G. H.

Keenenburgh maaslant: Schipluijde ende middelharnis gerust den 29 december 1662 en in de kelder geset den 5 Januarij 1663.

Den Hoog edelen Heer Yohan Kabeliau sterf den 23 Junij 1694 en is Begraven in de kelder van Kenenburgh

Hier leidt begraven vrouwe Anna ermgart van rasveld in haar leven vrouwe van Keenenburgh maslant: Schipluijde en maassluis sterf den 6 maart 1669

Hier leidt begraven mevrouw Susanna leonora van rasveld oudt 60 jaar overleden den 28 Julij 1707.

Hier leidt begraven mevrouw Kabeliau gestorven den 9 Januarij 1733.

Hier leidt begraven de Heer nicolaas: Jan: Heinderik nouij * raat en oudt burgmeester der stadt toolen overleeden den 25 february 1737

Hier leidt begraaven mevrouwe wede van de Heer nouij overleeden den 27 november 1762.

Hier leidt begraaven Vrouwe Suzanna Ignatia Larcher Gebooren van Schinnen overleeden den 8ste Junij 1755

in deze kist staande aan het noortoost van de kelder zijn geleidt alle de versamelde gebeente van de voorschreve Heere en mevrouw, versameld en bijeengeleidt, den 26 meij 1778

Hier leidt begraven de Heer Th Isack * Larcher Heer van Keenenburgh Coll ridtmeester en Commandant van het fort van Sinte miggiel overlden den 23 april 1763.

Hier leidt begraven mevrouw Anna maria van Raesfelt Douariere Larcher vrouwe van Keennenbugh overleeden den 27 January 1769.

Hier leidt begraven den weledelen Heer oversten Johan Adolph Bachman, overleden den 10 november 1773 Commandeur van Lillo en onderhorige Forte aan de Schelde.

Hier leijdt begraven Jonk Heer Johan Bavius de vries overleden den 21 meij 1778 zijn de het of dit kint van de weledele Heer Wullim Heinderik de vries Capitein.

Nu volgt met een andere hand geschreven:

Hier leidt begraven Vrouwe Susanna Henderietta de van Steenberch Geboore de Vries Gestorven den 27 meij 1783

Hier leidt begraven de Heer Wilhelm Hendrik van Steenberch Heere van Keenenburg Schipluide Hodenpijl Dorp, en St maertens regt Gestorven den 8 decem 1788

Hier leidt begraven Mejonckvrouwe Maria Elizabeth Saffin, Gestorven den 15 April 1789.

Hier leidt begraven Vrouwe Maria Elizabeth van Steenberch. Gebore Bachman, vrouwe van Keenenburg Dorp en St Maertens regt, Gestorven den 8 Junij 1791.

Ter zijde staat:

Deze kelder is langh 8¼ voet en breet dat daar zeeve kloeke kiste neven men kaar kunne staan en drie booven in de holte van de wulven.

Vierde stuk.

Ik ondergeschreeven Koster te Schipluiden door deeze te kennen Gevende, dat ik de Grafkelder, geleegen in de Kerk alhier, Toebehoord hebbende aan den Huize Keenenburg; hebbe geboekt ten name A Bachman Heer van Schipluide etc.

Schipluide 27 April 1802

Ms Groenendijk.

Onk. voor de Kerk	*f* - 12: —
voor de Secret	„ - 6: —
voldaan	*f* - 18: —

Aan de achterzijde van dit vierde stukje leest men:

Deze grafkelder mag niet voor den 7 Nov. 1816 worden geruimd en als dan nog de overblijfsels voor altijd daar in moeten blijven ingevolge de Conditien waar op den Huise Keenenburg den 7 Nov. 1791 is verkogt.

Vijfde stuk.

MEMOIRIE VAN DE GOEDEREN VAN KENENBURG.

De Ambachtsheerelijcheijt van Schipluijde sijnde een hollandts leen, van de graeffelijckheijt met alle sijn rechte Apendentie, en dependentie van dien met bevissen van t water van Hodenpijl tot soo verre de Souteveensche brugge is leggende, en noch een water genaemt de Sijde, aen de oost sijde uijt de gaech van daen, bij de Corenmolen tot het scheijt van de Hodenpijlse polder bij de Wout wecht toe,

Noch een thienden achter de Huijse van Kenenburg leen als vooren,

De Heerlijckheijt van St maertens recht, synde geen leen, mede met alle sijne rechte Apendemtie en dependemtie van dien.

De Ampten van Officier, Schout, Secrets:, en bode, van beijde Heerlijckheden, sullen blijven bedient werden, bij Dirck van Swieten en sijn soon in sulcker voegen, als de Commissien, of actens, respective daer van aen haer verleent ofte gegeven sijn medebrengende,

Het Huijs te Kenenburg, leggende in sijn boomgaerden, grachten, Cingelen, etc:, soo het selve belent en gelegen is, groot bij gissinge omtrent acht mergen, daer van vier mergen te leen wert gehouden van de graeffelijcheijt als voren, daer van het voorste Huijs, bij de poort, is verhuyert aen Heijndric Molegraef

tot den Eersten meij 1694, jaerlijcks omme de som van 60 gl:, Als mede staet op den hoeck bij het wintaes, een lootsien daer Aerijen Cornelissen van Doorenen Smitswinckel in doet, die Jaerlijcx voor opstal moet geven twee gulden ——— noch moet die van de Souteveensche polder jaerlijcx voor recongnitie betalen van t voorn wintaes ses gl:, daer en tegen wert verreeckent het molegelt van Kenenburg.

Een Wooninge met Huijsbergen schuijren etc, en omtrent 27 mergen landt, staende en gelegen nevens de voorpoorte van Kenenb:, onder St maertensrecht, waer van de belenden uijt de Hipothecatien brieven te sien sijn, Als mede dat het sijn allodiaele landen de welcke verhuyert sijn tot Petri Ad Cathedram 1629.

Noch een wooninge met Huijs bergen etc:, en omtrent 19 mergen landt, achter de Huijse van Kenenb:, onder St maertensrecht voornt, waer van de belenden, mede te sien sijn, uijt de Hipothecatien brieven, en sijn meede Allodiaele landen, welcke mede verhuijert sijn, een gedeelte tot den jaere 1692, ende andere tot den jaere.....

Noch Eenige Erfpachten staende op eenige Huijsies, soo binnen der stede Delft, als Schiedam, bedragende jaerlijcx ontrent negenthien gl:, en staende in de verpondinge op 12 : 12 : 0.

Noch een Vicarie brieff, ten lasten vant gemene landt van Hollant, inhoudende 82: 10: jaerlijcx, dewelcke na mijn beste onthout, uijt den geslachten, niet en vermach te gaen.

(*Wordt vervolgd*).

Kenenburg — is *Nav.* XL, 423 als etymologisch-identisch met Cannenburg voorgesteld. De naam kan toch niet van eenen „Joncker Keno" [1]), (zie bijv. ibid. bl. 263) herkomen? Ook Kuno komt als persoonsnaam voor, bijv. „Deutsche Herold" 1890 S. 141a.

J. A.

Dekama's te Haarlem (XLI, 202). — In het Stamboek v. d. Fr. adel worden aan Juw Dekema († 1523) en Trijn Hottinga († 1539) negen kinderen gegeven: 1. Wick, 2. Hette, 3. Sicke, 4. Ydh, 5. Barber, 6. Anna, 7. Bauck, 8. Jarich en 9. Aesge, van welke de 6 eersten hierna worden vermeld. Het komt mij voor, dat Bauck en misschien eene in de genealogie niet genoemde zuster van haar de schrijfsters zullen zijn geweest van de bewuste

[1]) Kenau?

aanteekeningen, of waren Jarich en Aesge dit? — Over de daarin vermelde personen het volgende:

1° *Barber Ivodochter*, d. i. Barber bovengenoemd, ook in bedoeld Stamboek te Haarlem genoemd.

2° *Fokel Dekema* „onse moey", dus eene zuster van Juw, de vader der schrijfsters of schrijvers. Zij komt in het Stamboek niet voor.

3° *Ide* „onse nicht" en dus niet dezelfde als Yde Dekema in n° 11 vermeld, als „onse suster" aangewezen. De hierbedoelde zal zijn Ydt († 1565), dr. van Sicke Gratinga en Ydt Dekema, (zie n° 11).

4° *Dou Sixz* „onse neef", d. i. Douwe, geb. 1478, † 1506, zoon van Sicke Aylva, gezegd Sjaerdema en Edwer Sjaerdema, welke echtelieden de overgrootouders waren van de schr.

5° *Douwe Sjaerdema* († 1481) en *Edwer* († 1510), zie n° 4; *Jarich Hottinga* († 1475) en *Swob* († 1520) dr. van Douwe en Edwer, volgens 't Stbk. Verder: *Anna* „onse suster" († vóór 1528) en *Hette* „onse broeder" († 1522).

6° *Hette Dekama* († 1462) en *Wick* (Albada), grootouders van de schr.

7° *Barber Ivosdr.;* ik vermoed eene andere dan n° 1, daar het toch min waarschijnlijk tweemaal dezelfde persoon zou zijn genoemd.

8° *Jan Jansdr.*, mij onbekend.

9° *Aesger Manttecom*, d. i. Aesge thoe Hoxwier, van Mantgum, gehuwd met *Wick Dekema;* hunne dr. *Orsella* komt in 't Stck niet voor, maar wel Aesge's zuster Gerlant, gehuwd met Rienck Camsta.

10° *Katrijn Scixtusdr.*, d. i. Katrijn, dr. van Sicke Gratinga en Ydt Dekema, welke Ydt stierf vóór 1528, waarna Sicke hertrouwde met *Gaets* Aylva. — Katrijn leefde 1545. — (Zie n° 3 en 11).

11° *Ydt Juws Dekema*, zie n° 10.

12° *Sicke van Dekema,* † 1558, huwde Luts van Liauckama, † 1569; „haer moder" (nl. schoonmoeder) was *Trijn* van Hottinga. (Zie boven). Eene der kleindochters van Sicke, nl. Luts Fransdr. van Dekama, was omstr. 1590 klop te Haarlem. — (Zie 't Stbk.)

Kollum. ANDREÆ.

Coehoorn. — In een artikel in „De Nederl. Heraut" VI, 170 e. v., van zeer bevoegde zijde, dat veel waars bevat, wordt o. a., 176—79, de opmerking gemaakt: dat de groote vestingbouwkundige Menno v. Coehoorn en diens nakomelingen eigenlijk niet gerechtigd waren tot het voeren van den titel van *Baron*, daar er geen diploma schijnt te bestaan, waarbij hun die titel werd verleend. Het geslacht C. stamt, volgens familieaanteekeningen (indertijd vermoedelijk ook aan Ferwerda verstrekt), af van eene „famille noble patricienne de Francfort sur Mayn", terwijl Hoogstraten, Luïscius en Morerie (die wel wat van elkander overgenomen zullen hebben), in hunne Woordenboeken beweren, dat de bekende doopsgezinde leeraar Menno Simons (geb. 1496, † 1561) de „voorvader" soude geweest zijn [1]).

Over de familie C. is veel in dit maandschrift medegedeeld, o. a. IV, 113, waar gezegd wordt: „Het geslacht Coehoorn (Kuhorn) behoorde voortijds tot de adellijke patriciërs van de vrije Rijksstad Frankfort a. d. Mein. Zie Johan Siebmacher's Wappenbuch, Th. I, S. 211. Het stamhuis Kuehornshoff was in het gebied van die stad gelegen; zie Joh. Blaeu, Tabula territorii Francofurtensis".

Dat er te Frankfort eene familie van dien naam heeft bestaan en in aanzien is geweest, blijkt o. a. uit Dr. Michaelis Praun's Beschr. d. adel. u. erbarn Geschlechte i. d. vornehmsten Reichsstätten, Ulm 1667, S. 109, die, hoewel ronduit bekennende dat hem „von solcher Stadt und Adel gar wenig bekant" is, toch, S. 111—13, een „Verzeichnus" bijbrengt „der uhralten Adelichen Geschlecht auf Alten-Limpurg zu Franckfurt, wie selbe auss der Gesellen-Taffel von Anfang biss daher zusammen getragen worden. Darinn nachfolgende Geschlechte genennt werden. Als Die zum Goldstein [2]), Freytag, Völcker, Kühorn" enz. Hij voegt er aan toe:

---

[1]) Zijn ze door Menno's voor- of doopnaam op een dwaalspoor geraakt? Deze toch is ongetwijfeld herkomstig van zijn voorzaat Menno Houwerda, welk geslacht, later van macht en grootendeels van aanzien beroofd, eene merkwaardige rol in de Groninger geschiedenis heeft gespeeld.

[2]) „Schon in den frühesten Zeiten, wo die Namen einzelner Familien dieser Schöffenbaren Freien Frankfurts aus der Nacht der XII Jahrh. hervortreten, finden

„In dess Siebmacher im J. 1605 gedruckten Wappenb., finden sich nachf. Franckfurtische Geschlechte: Die Völcker, die Kühorn" enz. — Doctor Jacob Kühorn, was 1500 syndicus der stad Frankfort (Praun, l. c. S. 117), Karl Kuhorn of Kuehorn, 1555, 66, 71 burgemeester aldaar, volgens den Stadt-Archivar Dr. G. L. Kriegk: Deutsches Bürgerthum I, 474 ff. Terecht wordt gezegd: „Ook Frankfort en diens adellijke patriciers zijn te bereiken", want rijk is de litteratuur over Frankforts geschiedenis en een beste leidsman is voorzeker Stadtarchivar Dr. H. Grotefend: Verzeichniss v. Abhandl. u. Notiz. z. Gesch. Frankfurt's aus Zeitschriften u Sammelwerk., F. a. M. 1885; zoomede Ernst Kelchner, Amanuensis d. Stadtbiblioth. zu F. a. M.,: Die von Uffenbach'schen Manuscripte a. d. Stadtbibl. zu F. a. M., ib. 1860, onder welke: Collectanea de rebus Francofurtens. *a.* Catal. vnd Ordng. d. Burggraffen od. Stubenmeister auff d. Gesellsch. Alt Limpurg. 64 Seiten; *b.* Verzeichnuss d. Gesellen vff Alten Limpurg

---

sich Beweise von Heirathsverbindungen zwischen Einzelnen derselben und den hiesigen Ministerialen. Die angesehensten dieser Freien waren die Goldstein, Knoblauch, v. Holzhausen u. m. a., welke die Urkunden jener Zeit nennen. Verschiedene derselben starben bereits vor der Mitte des XIV. Jahrh. aus, und die Ueberlebenden bildeten grösstentheils den Stamm der Gesellschaft der Geslechter, die in jenem Zeitraum sich zuerst als eine Vereinigung der ältesten Freien der Stadt urkundlich zeigt, ohne zweifel aber schon früher bestanden hatte." (Fichard, Entst. v. Frankf., S. 113). — „Diese alten, freien Familien, aus den angesehensten Hofbesitzern des Gaues, die Verkehr, Handel und der Aufenthalt der Könige, schon in früheren Jahrhunderten in die Stadt zog, und deren Zahl sich durch minder begüterte, oder von alten Wohnsitzen vertriebene Freien vermehrte, waren es, welche die Zügel des Ganzen leiteten, und deren rastlosem Bestreben es gelang, aus den Trümmern der alten Palastialverfassung das Gebäude der reichsstädtischen Freiheit zu erheben. Die durch Reichthum und Ansehen sich besonders auszeichnenden waren die Knoblauch, Goldstein, v. Holzhausen u. a. m. Sie besetzten ausschliessend den alten Rath der Gemeinde". (Ebendas. S. 200). — Een merkwaardig artikel over de „Vor- u. Zunamen", vooral te Frankfort, geeft Dr. G. L. Kriegk: Deutsches Bürgerthum i. M. II, Frkf. 1871, S. 199 ff. — Goldstein was onderscheiden van het nog bestaande adellijke geslacht Goltstein; Freytag, vermoedelijk van éénen stam met Fridagh, daar het wapen. onder meer, ook een ring, op de helmvlucht herhaald, vertoont.

de Ao. 1466. Ex observationibus B. Rohrbachs. Item Verz. aller Gesellen vff Alten Limp. de Ao. 1624. 10 S.; enz. — Daar de stamlijst der C.'s eerst met het begin der 16de eeuw aanvangt, en men den naam niet voor 1555 onder de burgemeesters van Frankfort aantreft [1]), mag men aannemen, dat deze familie niet tot het oude Frankforter Patriciaat heeft behoord [2]). Dat zij in het „Gesell-

---

[1]) Evenmin onder de „Schultheissen 1189—1810" (bij Kriegk, D. B. I, 508), evenmin onder de „Reichsministerialen in Frankfurt 1128—1280" (bij denz., Gesch. v. F. a. M., 51), evenmin onder de „Frankfurter Bürgernamen bis 1300" (ibid. 115 ff.); misschien onder de „Frankf. Hauptleute, Stadtadvokaten u. Oberstrichter bis 1500" (in Archiv. f. Frankf. Gesch. u. Kunst N. F. IV, 218) of in het „Verzeichnuss derer persohnen so von 1423 biss 1573 der löbl. Stadt Francfurt am Mayn Ämpter verwaltet". HS. 1115 Seiten (Nr. 6 Frankf. Stadtbibl.). — „Erst mit und in Folge der Reformation entstanden förmliche obrigkeitliche Einzeichnungen oder die sogenannten Kirchenbücher. Eines Theils erhielten die dazu dienenden Register den Namen Kirchenbücher, und wurde anderes Theils in dieselben lange Zeit nicht der Tag der Geburt, sondern der der Taufe, sowie nicht der Todes-, sondern der Begräbnisstag eingetragen. Es gibt keine deutsche Stadt, in welcher der Beginn der Kirchenbücher über die zwanziger Jahre des 16. Jahrhunderts hinauf geht. In manchen fand derselbe sogar erst mehrere Jahrzehnte später Statt. In Frankfurt wurde die Aufzeichnung der Getauften der ehelich Eingesegneten und der Verstorbenen oder vielmehr Begrabenen 1531 beschlossen und die Pfleger des Almosenkastens damit beauftragt. Zur Ausführung kam es jedoch erst zwei Jahre später; denn weder in jenem Jahre, noch auch 1532 wurde ein Eintrag gemacht, das älteste Frankfurter Kirchenbuch gehört vielmehr dem Jahre 1533 an, in welchem es mit dem 1. Juni begonnen wurde. Anfangs wurden in das Frankfurter Kirchenbuch blos die Lutheranen eingetragen. In Betref der Reformirten geschah dies erst von 1561 an, und zwar in Folge des Umstandes, dass damals ihren Geistlichen die Vornahme kirchlicher Handlungen untersagt wurde. Was die Katholiken betrifft, so sind erst seit 1746 einzelne derselben und erst seit 1804 alle in jenes Kirchenbuch eingetragen worden. Die Juden wurden erst in Folge einer Verordnung von 1807 in die Kirchenbücher eingetragen. Uebrigens enthielten diese Bücher bis zum Jahre 1770 blos den Tag der Taufe, nicht den Geburtstag; die Todesfälle aber wurden anfangs ohne Bezeichnung des Beerdigungstages, nachher dagegen blos mit Angabe desselben und ohne Beifügung des Todestages eingeschrieben, erst von 1789 an fanden beide Aufzeichnungen zugleich Statt". (Kriegk, D. B. II: die Beerdigungen, S. 148 ff.).

[2]) Vele familiën hebben zich van elders daar vroeger of later neergezet: „Wie

schaft uf Alt-Limpurg" [dus genoemd naar het huis of de herberg der Limburger (L. a. d. Lahn) wollewevers] [1]) opgenomen werd, bewijst geen adel: „Die Gesellschaft — zegt Römer-Büchner, l. c. S. 229 f. — nahm Frauen und Männer als Mitglieder auf; dieselben durften aber in keine andere Gesellschaft als Mitglieder eintreten. Die Frauen waren Weiber und Töchter der Genossen [Ganerben, Hausgenossen, wegen des gemeinschaftlichen Besitzes des Hauses, Gesellen des Gesellschaft der alten Geschlechter; Gesell ist gleich mit Mitglied (S. 229). Nie wurde in den Rathsverhandlungen die Gesellschaft als adelig, sondern stets „Alten Limburger

---

bedeutend die Einwanderung der Bewohner der Wetterau nach Frankfurt gewesen seyn müsse, — zegt Fichard: Entstehg. d. Reichsstadt F., F. 1819, S. 163 i. not. — beweisen in dem XIV. u. XV. Jahrh. die von dem Orte der Abstammung angenommenen Geschlechtsnamen der hiesigen Bürger aller Stände, in denen sich die Namen beinahe aller Wetterauischen Dörfer wieder finden". Vgl. (Dr. Usener,) Das Patrizier Regiment i.d. Reichsstadt F. a. M., Fkf. 1817, S. 6, zich beroepende op Fichard: Frankf. Archiv f. ält. teutsche Litter. u. Gesch. I, 287: „Als Fremdlinge und viele aus Mainz und andern Orten vertrieben, wurden sie (die Frankf. Geschlechter) in Frankfurt gastfreundlich aufgenommen, das Recht zum Selbstregiment wustten sie den Eingebohrnen zu entwinden".

[1]) „Die freibürtigen, schöffenbaren Familien, die durch Geburt und herkömmliche Besetzung des Schöffenstuhls, so wie der Rathsbank der Gemeinde, ein gemeinsames persönliches Interesse hatten, waren höchstwahrscheinlich lange vor der Mitte des XIV. Jahrh. zu geselligem Zweck in sogenannte Stubengesellschaften vereiniget, die auf mehreren Versammlungsörtern oder Trinkstuben ihre Zusammenkünfte hielten. Eine Sitte, die in den angesehneren Städten des südlichen Deutschlands sich bereits in dem XIII. Jahrh. findet. Dieser Trinkstuben wird 1353 in dem ältesten hiesigen Statutenbuche erwähnt." (Fichard, Entst. v. Frkf., S. 244, en meer omstandig bij Römer-Büchner — die met den patricier F. nog al eens van gevoelen verschilt — l. c. S. 192 ff.). — „Die Limburger betrachteten die Herrschaft in der Stadt ebenso, wie fürstliche Geschlechter die eines ganzen Landes, als erbliches Recht ihrer Familien, so dass von ihnen bei Heirathsanträgen die Anwartschaft auf eine Rathsstelle geltend gemacht und gelegentlich sogar kleine Kinder als künftige Regenten von Frankfurt bezeichnet wurden. Als 1612 die Revolution (der Fettmilchische Aufstand) ausbrach, lag das Schicksal der Stadt ganz und gar in der Hand derjenigen Familien, welche als die Mitglieder der Ganerbschaft *Alt-Limburg* einen festgeschlossenen Adelsverein bildeten" (Kriegk, Gesch. v. Frankf., S. 237, 238).

Ganerbschaft" bezeichnet (S. 235)] und konnten selbständig das Schwesterrecht erwerben. Zur Aufnahme war der Adel nicht erforderlich; in der Ordnung von 1636 wird zuerst dieser Verein uralt adelige Gesellschaft genannt". [Tot dit „Gesellschaft des Hauses Alten-Limpurg" (het aantal familiën was, toen Dr. I. E. Gaudelius zijn „Beitrag zur Gesch. Frankf.", Frkf. 1806, schreef, reeds tot zestien beperkt. I. Bd., S. 184) behoorde, volgens Lersner's Franckf. Chron. Frkf. 1706, I. B. 21. Cap., ook de familie Kühorn, welks wapen hij, volgens Siebmacher, onder n° 115 opgeeft, zijnde: in blauw een zilveren koehoorn (geen beslagen en gesnoerde jachthoorn), vergezeld van drie zespuntige gouden sterren, 2, 1, en op den helm een uitkomenden, gekleeden man („Puppe") met opgeslagen spitshoed („Zipfelmütze" of „Spitzhut"), de armen uitgestrekt en in de opgeheven handen een koehoorn, de mondstukken naar binnen houdende, zoo het schijnt, alles van zilver. Onder de „Vorsteher" van 't zelfde Gezelschap, 1443—1705, noemt Lersner, 20 C. S. 308: 1549 Carl Kühorn, 1550 Bernhard Kühorn, 1559 Carl Kühorn, welke laatste zeker dezelfde was, die 1571, toen burgem^r, en 1574, met anderen, belast werd met de revisie van het regeeringsreglement (ibid. 11. C. S. 260, 61), en die 1554 en 68 voorkomt als „Pfleger d. Allmosenkastens d. Haus-Armen-Leuth" (ib. II, 8 C. S. 31) en 1556 en 57 als „Pfleger d. Hospitals zum H. Geist" (ibid. 11. C. S. 49)]. — Wanneer deze familie niet voor de 16de eeuw bekend was, zal het zoogenaamde „stamhuis Kuehornshoff", dat echter op de genoemde kaart van Van Blaeu voorkomt, ook wel niet van ouden datum wezen. Was het een stamgoed, dan zal het wel een leen geweest zijn en moet het als zoodanig wel ergens voorkomen: wellicht bij Böhmer, in zijn Codex diplom. Moeno francofurtanus [1]). Ook uit de eerste generatiën blijkt

---

[1]) Zoo schonk „1193 Kaiser Heinrich VI. den Riederhof, einen der zu dem Pallast gehörigen, um die Stadt her gelegenen Meierhöfe, dem hiesigen Schultheiss Wolframus. — Da der Hof genannt des Rythoff gelegen bei Frankfurt, den der Kaiser früher dem Endres Heilgeist, Bürger zu F., zu Mannlehen verliehen, nun dem Reiche rechtlich verfallen sey, wie der Kaiser erfahren habe, so verleihe er diesen Hof nebst Zugehör dem Sifrid zu dem Paradise, Schöffen

niet, dat zij te Frankfort of in den omtrek (onder den adel van Frankenland treft men ze, ni fallor, nergens aan) gevestigd was, tenzij de alliantie met v. Bibra wijst, niet op het nog bekende adellijke geslacht van dien naam (zie o. a. Freiherrl. Taschenb. 1849, S. 38), maar op een geslacht Nase, waartoe o. a. behoorde „Maternus Nase de Francofordia", 1459—74 „Cantor" van het voormalige stift St. Bartholomeus te Frankfort a. d. M.: „Er war — zegt v. Fichard: „Wetteravia", F. a. M. 1828, I, 109, — aus einer reichen Familie der hiesigen Wollenweberzunft, derer eigentlicher Geschlechtsname *Nase* nur selten vorkommt; sie schrieben sich gewöhnlich *von Bibra* nach dem Orte ihrer Abstammung, dem Dorfe Biber oberhalb Offenbach" [1]. Onder de „Canoniken" van

---

zu F., seinem heimlichen Rathe und dessen Lehenserben, wegen seinen geleisteten Dienste zu Mannlehen, 1366, 3 Jan." (Fichard, Entst. v. Fkf. S. 99, 263; vgl. S. 298). „Urkundliche Beweise zeigen uns im XIV. Jahrh. den Riedhof als ein hiesigen Bürgern ertheiltes königliches Lehen. Das Dorf Vechenheim gehörte 1241 dem Schöffen Joh. Goldstein, der es erkauft hatte, und dessen Nachkommen es als Reich-lehen besassen" (Ebd. S. 143; vgl. S. 125). — „An andern in diesem Zeitraum (1138 bis 1219) minder handeltreibenden Orten, wie in Frankfurt (Vor dem XV. Jahrh. war der Handel von Mainz dem von F. weit überlegen. S. Frankf. Archiv. I, 347), war Besitz von Feldgütern der Grund und Maasstab des Familienreichthums. Die Zahl der Landeigenthümer vermehrte sich in den Städten durch die Einwanderung (zelfs van „eigenhörigen, unfreien Hofbesitzer der umliegenden Gegend". S. 198) der Gutsbesitzer der Provinz; diess trat besonders in F. bereits in diesem Zeitraum ein, und es erweist sich durch den erblichen Besitz von Feldgut in den Marken entfernter Dörfer; der bei hiesigen Einwohnern urkundlich schon in dem XIII. Jahrh. vorkommt". (Ebd. S. 43—44).

[1]) Het adellijke geslacht v. Bibra, welks stamhuis, volgens Salver (Proben d. hoh. Teutsch. Reichs-Adels, Würzb. 754, 55), S. 1412, niet bij Röttingen an der Tauber, maar „ohnweit Meinungen" lag, en welks uitvoerige stamlijst (die wel Cunigunda's, maar niet met een Kuhorn gehuwd, vermeldt) te vinden is bij Biedermann: Geschlechtsregist. d. Rittersch. Landes zu Francken, löbl. Orts Steigerwald, Nürnb. 1748, Tab. 8—35, voert, volgens Salver e. and.: „In Gold ein springender (sommigen noemen hem ook „natürlicher" of „purpurfarbiger") schwarzer Biber"; volgens Heidelhoff en v. Eye: Deutsches Fürst- u. Ritteralbum d. Marian. Ritterkapelle in Hassfurt, Stuttg. 1868, S. 32: „Ein schwarzer springender Biber mit blauem Schweife in goldnem Felde. Helmzier: ein goldner offner Adlerflug mit zwei gegen einander springenden Bibern, wie im Schilde

ditzelfde stift, noemt dezelfde schrijver ook, S. 135: „Johann Kühhorn, aus einer hiesigen Geschlechterfamilie, auch Scholaster zu S. Viktor in Mainz. Can. 1572; † 1575"; alhoewel onder de vele grafschriften van patriciërs, in gezegde Stifts-Kirche (medegedeeld door I. B. Müller: Hist. Nachr. v. d. Wahl-u. Domstift S. B. in Franckf., F. a. M. 1746, S. 137 ff., meerendeels volgens Lersner's Franckf. Chron. Pt. I, l. 2, p. 107, u. Pt. II, l. 2, p. 169), er geen van een K. voorkomt. — Dat er reeds in 1457 in Zweden eene familie Cohorn bestond, daar hooge waardigheden heeft bekleed, en van deze de Nederlandsche Coehoorns zouden afstammen, wordt, volgens een artikel in het „Magasin Pittoresque" 1843, p. 183, aangevoerd in *Nav.* IV, 115, 116 (vgl. *Bijbl.* V, CXIX), maar wij vinden dat verhaal wel wat romantisch ingekleed en zouden het liever bevestigd zien door de Zweedsche en Deensche rijkshistorie. Ons is het niet gelukt, van er bij Rühs: Gesch.

---

besetzt"; volgens Struve: Hist. u. polit. Archiv I (Jena 1710), S. 211: „Im gelben Schild einen schwarzen Biber, und auf dem Helm 2 gelbe Flügel und in jedem einen schwarzen Biber". Of nu het Frankforter geslacht v. Bibra ditzelfde wapen voerde, zal bij nader onderzoek kunnen blijken; maar daar er van de familie Coehoorn weinig bekend is, zal er nog wel veel minder bekend wezen van de wapens waarmede zij haar wapenschild vermeerderde. Zoude men die v. Bibra's niet gerust op zijde kunnen schuiven, en daarvoor de vraag in de plaats stellen: Is die *beer* in het wapen van Coehoorn (dien men op papier maar zoo „sans façon" is een bever wil herscheppen) niet eene bevestiging van het huwelijk van Gosewijn v. (*sic*) C. met eene dochter uit het machtige gsslacht der hoofdlingen van Esens, Stedesdorp en Witmund? Deze toch voerden het wapen, dat later in het blazoen van het vorstelijk huis van Oostfriesland en in dat der graven van Ritberg opgenomen werd, t. w.: „Im goldenem Felde ein schwarzer, zum Raub aufgestellter Bär, mit goldnem (of zilveren) Halsbande" (Freese Ostfries- u. Harlingerl. I, Aur. 1796, S. 65; Les souv. du monde II, p. 56, 584). De stamlijsten van dit huis, bij Loringa, Geneal. nobil. Fris. Orient. (M. S.). en Wiarda, Ostfr. Gesch. (achter dl. I.), laten echter eene Theda v. Esens onvermeld, zoodat zij òf verzwegen is, òf eene natuurlijke (later gewettigde?) dochter kan geweest zijn. Met den beruchten jonker Balthasar (vasal van Karel van Gelre), „la bête noire" (den grimmigen beer) van het Oostfriesche regeeringshuis, en zijne broeders, allen ongetrouwd gestorven, nam dit huis een einde.

Schwedens, Holberg en Gebhard: Gesch. v. Dänem. u. Norw., iets van te ontdekken.

Johann Kuhorn was in 1579 „Verwalter" of „Rentmeister" van graaf Johan van Oostfriesland te Norden, en vermoedelijk dezelfde, die na diens dood (29 Sept. 1591) nog in 1593 als zoodanig voorkomt in dienst van zijn broeder Edzard. (Funck, Ostfr. Chron., 6. B. S. 233, 7. B. S. 8, 19; Wiarda, Ostfr. Gesch. III, 154.)

„Michael Kohorn, Frisius Orientalis", werd 21 Nov. 1622 te Groningen als „Phil." student ingeschreven (Alb. acad.).

Op het Gron. Archief berust eene verzegeling (in afschrift), van 26 Mei 1636, der scheiding van goederen nagelaten door Renske Tacuma, echtgt van Johannes Coehoorn (Regist., 1e Verv., bl. 184, nr. 52); en bij ons eene verzegeling (in afschrift), van 20 Sept. 1667, van het „Houwelijx Contract tusschen Jacob Coehoorn, soone op Taeckuma [1]), Leitenant v. e. Comp. Inf. onder het Regemt v. d. E. E. Conolel (*sic*) van Weede, Heer van Walenborch, ende Loucke Eevers, dochter op Rottemer Nijhuis [2]). Dedigesluiden over desen houlijck sijn geweest an des Bruidegoms sijde de heer Johan Coehoorn als vader, Johan Coehoorn Jonge als broeder, Jan Reinders van Borck als oom. Ende ande Bruits sijde Jacob Evers als broeder, Albertus Averes als oom, de heer Monster Commissaris Ordinaris Toppinga als voormont, Derck Wiersema als sibbe voogt, ende Harmen Cnol als vremde voogt".

Johan Coehoorn, Kuehoorn of Kuehorn, was lid van gedep. staten van Groningen, wegens de Ommelanden, 1643—45 (Emmius, Catal.

---

[1]) „Taeckema heert" en „Taeckema huijs" in of bij het dorp Uithuizen gelegen, staan in het Clauwboeck van Joh. Tiassens (H. S.). Ofschoon deze familie T. weinig bekend is, wordt daar toch reeds in 1476 van een Schelte T. gewag gemaakt.

[2]) „Ten noordoosten (van de oude kloosterkerk van het dorp Rottum, Gron.) ligt Nijhuis (Nieuwenhuis), hetwelk eertijds waarschijnlijk tot eene uitspanning of samenkomst der geestelijken heeft gediend, zoowel van Rottum als van Wijtwerd (convent van de Johanniter orde)". (Leenster Alm. 1837, bl. 29).

Deputat.; Regeringsbk. v. Stad en Lande, HS.; Feith, Regeringsbk. d. prov. Gron. 2e st.) De E. Heer Johan C. te Uithuizen, komt voor in een stuk van 27 April 1648, bij Feith, Beklemregt II, 385.

Een grafboek, denkelijk van S. Maartens-kerk te Gron., heeft: „Den 30 Maius Ao. 1629 heft de E. E. Coppen Jarges voer dijt graft (No 75 in „de Ommeganck achter het koer") betalt..... Ao. 1661 den 27 Augusti heeft de Eer en Deugtrijcke Anna Luppens [1]), huisvrouwe van de E. Heer Koehoorn dese legerstede, naer gesiene coopbrief, op haer laten overteikenen".

Jacob Coehoorn was lid der prov. rekenkamer van Gron., wegens de Ommelanden, 1689—92, 1709, 10, extraord. lid ter admiraliteit te Harlingen, wegens 't zelfde gewest, 1699, 1700 (Regsbkn. a. b.).

„Johan Coehoorn, Groninganus", 21 Jan. 1685 in het Album der Gron. H.S. als Phil. stud. ingeschreven.

Dat de naam Coehoorn nog in Friesland bestaat, blijkt uit twee berichten in het „Nieuws v/d. Dag", v. 17 Juli 1888; 3e blad: „Te Lemmer is in 77-jn. ouderdom overleden H. Coehoorn, een der oud-strijders van 1831"; en van 6 Dec. 1890, 3e bl.: „Te Heeg (Fr.) heeft de 86-jarige J. Coehoorn op schaatsen een ritje heen en weer naar Woudsend gemaakt". Misschien wel zijn laatste „ritje" op schaatsen? M^o.

Bosboom-de Bruyn. Job Hugo de Wildt, geb. 11 Mrt. 1767 te? gest. 14 April 1807 te? betrekking? huwt 2o Amst. 1793 (datum?) Geertruida Bosboom, geb. ald. (datum?) gest. te? (datum?) dr van Dirk, overman van het lakenbereidersgilde te A. en Susanna Wilha de Bruyn. Gevraagd worden voor eenen kwartierstaat: aanvulling dezer opgave, de wapens dezer familiën en de ouders der echtgenooten B. met de wapens der moeders. Eene Amst. familie de B. komt voor in de bekende kwartierstaten dl. III (Elias).

U. H.

---

[1]) In een oorspr. stuk, afgedrukt bij Beninga: Chron. v. Oostfr., door Harkenroth, Emd. 1723, bl. 359—61, komen voor „Hapzen Mejens, Poping Udens, Wabbo Luppens, Jenteke Udens tho Stapelmoer, Karspelluide".

v. **Heurn.** — Herald. Bibl. 1873 bevat eene geneal. v. H., en noemt blz. 55 Paulus v. H. tr. 16 Febr. 1640 Maria Pallaas lees: Maria v. Pallaes † 1673, dr. v. Cornelis bij Maria v. Domselaer. Paulus was zoon van Mr. Thomas v. H. schepen te Utr., tr. 1° Deliana Hessels † 24 Oct. 1621, dr. v. Adriaan bij Margaretha v. Mierlo. Hare acht kwartieren waren: vadersz. Hessels, Ghijs, Merkgem, v. den Hecke; moedersz. v. Mierlo, Borre v. Amerongen [1], Knijff, de Beer. (Blz. 55) Johan v. H. geb. Utr. 12 Mrt 1638 secretaris en kanunnik van St. Jan te Utr. en Wijck, zijne vrouw Theodora v. Bueren maakt 5 Apr. 1670 test. voor schepenen van Zaltbommel. (Bl. 56) Thomas geb. Utr. 6 Jan. 1649; zijne zuster Aletta geb. 17 Jan. 1651. Aletta Maria Rotteveel tr. Utrecht 28 Aug. 1703 Wouter v. Oort. (Blz. 54) W^m^ v. Ewijck geb. 1645 zoon van Herman kan. van St. Marie bij Margaretha de Veer. (Blz. 62) Anna geb. 22 Juni 1798 † Amsterdam 1875 tr. 1° Jan Hendrik Rauwenhoff zn. van Nicolaas Wilhelm bij Hendrina Petronella Meynts. Blz. 60 staat Roemer; lees Römer. J. Heurnius (wie?) 1632 pred. te Paleacatte (Coromandel) 1624—33 te Batavia ook bij de Maleische gemeente, 1638 te Ambon, daarna weder te Batavia. Simon Claesz. v. H. kocht 18 Mei 1616 een huis te Rotterdam (giftboek). v. o.

Hofkens (XXXIX, 62). — De zoon van Matthias H., genaamd Mr. Johannes H. tr. Johanna de Bondt, bij wie: *1.* Maria ged. Schoonhoven 10 Juni 1674, get. Magdalena de Bondt en Hermanus de Neydt, tr. ald. 23 Dec. 1693 Pieter Vigier, geb. ald., bij wien (ged. ald.) Jacobus 1 Jan. 1697, Joh^{s} 7 Sept. 1700, Jac^{s} 3 Dec. 1702, Matthias 24 Febr. 1705, Jac^{s} 2 Oct. 1706 en Petronella Jacoba, ged. 22 Jan. 1708. *2.* Matthias, ged. ald. 18 Aug. 1676. *3.* Aletta, ged. ald. 3 Apr. 1679, get. Nicolaas Luwijk, schout te Nieuwpoort en Maria Koku. v. o.

---

[1]) Zijnde Gosuin Borre v. A. tr. Margaretha de Beer. In de geneal. Borre v. Am. komt ook voor Jan B. v. A. tr. Elisabeth de Beer Jansdr. bij Wijnanda v. Ewijck omstreeks denzelfden tijd levende. Men verwarre dus niet.

Romp (XXXVII, 571; IX, 313, 495, XLI, 324). — Bij mij bestaat vermoeden dat het wapen Romp zoude kunnen zijn: Gedeeld: 1. eene schildpad; 2. drie golvende fasces.

Breda. J. D. WAGNER.

Rootbeen (XXXIV, 209, 210). — Het veld wordt t. a. pl. als blauw opgegeven, doch van de figuren geen kleuren vermeld. Het menschenbeen is echter rood, zooals de naam ook reeds aanduidt. Op een tusschen 1727 en 1747 vervaardigd cachet zijn geen kleuren te zien. Misschien mag men hieruit evenwel besluiten, dat het veld zilver is, hetgeen wegens de kleur van het been aannemelijker is dan blauw. Welke kleuren hebben de andere figuren? Het geslacht Rootbeen, ook Roodbeen, komt reeds vroeg te Tiel en te Buren voor, later ook te Nijmegen. A.

Tulleken. — In de uitgebreide genealogie van Herald. Bibl. 1881, worden gemist Johan Tolleken met Alert uxor, en Arnt T., vermeld in eene acte, „die Odulphi" 1430 vóór schepenen van Arnhem verleden. V. O.

Wierts (XXXVIII, 244). — Adriaan Wijnand W. tr. 1° Petronella Jolimais, (of Jolimay, Jollymay), en ondertr. 2° te Zutfen 7 Mei 1758 Madeleine Charlotte Franck. Wie kan mij van de twee eerstgenoemde personen opgeven data van doop, begraven en trouwen, alsmede het wapen van Jolimais?

Haarlem. J. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

Wapens (XLI, 208). — Eene teekening in kleuren van de wapens van T. Hanegraaff en D. van Brieving, onder mij berustende, geeft aan, dat het wapen der familie Van Brieving *aldus* is samengesteld: In zilver: drie sleutels van lazuur 2 en 1, het „oog" omlaag, de baard naar de (heraldieke) rechterzijde gewend. Daar het wapen *Hanegraaff* op deze teekening *niet geheel* correct is, *kan* dit *ook mogelijk* zijn met het wapen *„Van Brieving."*

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Wapens. — Op een gebeeldhouwde kast komen de volgende wapens voor: rechts drie lansen „posées en bande", de middelste is voorzien van een snoer, waaraan een roos; — links een klimmende leeuw. Beide wapens gedekt door één helm met lambrequins.

Hilv. J. E. t. G.

ONDERTROUWACTEN VAN PREDIKANTEN.

UIT DE „TROUWREGISTERS" DER GROOTE KERK TE 'S-GRAVENHAGE

MEDEGEDEELD DOOR

FRED. CALAND. [1])

10—24 Jan. 1700. Joh^s^ van Noorden j.m., pred. te Benthuizen en Adriana Elisabeth van Bommel j.d. won. alhier.

6 Juni 1700. Ab^m^ Huyberts, pred. te Asperen en Maria Hobma, won. alhier.

5 Sept. 1700. Louis de la Coste, j.m. pred. op Heer Simonshaven en Alida Tresonier j.d. geb. en won. alhier.

21 Nov. 1700. David Amia, pred. alhier en Catharina Soll, beide won. alhier.

12 Feb. 1701. Jacob van Stryen wed^r^, pred. tot Rotterdam en Maria Snevens, won. alhier.

17 April 1701. Arnoldus van Eyseldyk, pred. te Grave en Hendrina Emans, won. alhier.

3 Sept. 1702. Joh^s^. van Ham, pred. te Ooltjensplaat en Rebecca Bent won. alhier.

4 Jan. 1705. Daniel Mousson, pred. bij de Waalsche gem. te Maastricht en Judith le Bachellé, won. alhier.

19 Juli 1705. Jean Guémar, (Guemier?) frans pred. te Brackenhem (Wurtemberg) en Rachel de Milly won. alhier.

31 Maart 1709. Ab^m^. Berevelt pred. te Voorhout en Alida Leydeckers wed. Joh. de Hertoge, won. alhier.

14 Juli 1709. Gerardus Stampioen wed^r^, pred. te Hulst en Johanna Cuypers j.d. geb. en won. alhier. (*Nav.* XXXII, 493).

17 Nov. 1709. Joh. Saldenus, pred. te 's Gravenzande en Maria des Maretz wed. Joh. Meerman, won. alhier.

25 Jan. 1711. Jacob Chion pred. in de Waalsche kerk en Marg^a^ Franç^e^ Brunyer, b. won. alhier.

---

1) Vervolg van Navorscher XLI, blz. 201.

31 Mei 1711. Matheus Martini, wed^{r}, pred. in de heerlijkheid Oyen en Sara Cortebrand j.d. geb. en won. alhier.

10 Jan. 1712. Ds. Bernhardus Sandijck, pred. alhier en Willemina Maria v. Liesvelt won. Amst^{m}.

16 Oct. 1712. Joh^{s}. Christophorus Collerus, pred. in de gem. van de Augsb. confessie tot Westzardam en Joh^{a} Eleonora Euth won. hier.

4 Dec. 1712. Jeremias Frescarode, pred. in de Waalsche gem. en prof. in de philos. in de hooge school te Rott^{m} en Lucretia Johanna Moymans, won. alhier.

15 Oct. 1713. Egbertus Coopse j.m. pred. te Yzendijke en Elisabeth v. der Laan, beide geb. en won. alhier.

24 Maart 1715. Justus Hend. Hogenhoek, pred. te Schevelingen en Appollonia van Teylingen, wed. Hend^{k}. Saldenus, won. alhier.

21 Juli 1715. Engelbertus Dorper, wed^{r}, pred. te Moskou en Cornelia van Tuynhuyse, wed. Joh. Collaart won. alhier. (Nav. XXVI bl. 502 laat hem slechts tot 1714 te Moskou verblijven.)

28 Juli 1715. Egbertus Koopsen, (*sic.*) pred. te Yzendijke en Helena vañ (der) Smaal, won. alhier.

29 Sept. 1715. Abr^{m} de Buk j.m. v. Gent en Anna Theresia Steps wed^{e} pred. Rudolphus de Graaff, gew. hebbende te Rott., nu beide alhier.

1 Nov 1716. Petrus de Lange, wed^{r}, v. Helvert, pred. van Oosterwijk en Anna de Lange j.d., geb. en won. alhier.

6 Dec. 1716. Daniel Patijn v. Haarlem, pred. te Kalslagen en Corn^{a} Wolfswinckel.

24 Jan. 1717. Jonathan de Wallencourt, pred. in Wilsveen en Emerentia Maria Vermeulen, alhier.

31 Oct. 1717. Benedictus de Graaff, pred. te Rijswijk en Johanna van Wolfswinckel alhier.

10 Juli 1718. Johannes van Noorden wed^{r}, pred. te Utrecht en Cecilia Godin wed. Jac^{s} van Dijk, won. alhier.

4 Juni 1719. Jean Auguste Bazin, pred. van 't heil. Evangelie (waar?) en Anna Ant^{a} Bose [Bosc] de la Calmette.

22 Oct. 1719. Antony Creuder, pred. te Oostburg en Aletta Cortebrant j.d., geb. en won. alhier.

7 Juli 1720. Gerard Paauw, pred. in de Oude Weteringh en Geertruidt Burgersdijk alhier.

16 Febr. 1721. Theodorus van Schelluynen, pred. der Stadt Bommel en Maria van der Snoek, alhier.

2 Nov. 1721. Gerardus Supet, pred. op den Leidsendam en Isabella Maria van Nispen, alhier.

20 Sept. 1722. Arnoldus v. IJsseldijk wed^{r}, pred. te Gorinchem en Hester Bruynesteyn alhier.

6 Aug. 1724. Maximilianus den Appel, pred. te Waarder (bij Oudewater) en Cornelia van Aalst j.d., geb. en won. alhier.

7 Jan. 1725. Petrus Laan, pred. te Vlaardingen en Cristina Borrebagh.

22 April 1725. Paulus Emile de Mauclerc wed^{r}, hofpred. van Z. M. van Pruissen, en pred. der fr. kerk te Stettin en Anna Julie de Teissonière won. alhier.

17 Maart 1726. Jacob de Brouwer, pred. te Monster en Joh^{a} Christ^{a} van Kinschot.

7 April 1726. Joh^{s} Bagelaar, pred. te Alblas, en Anna van Campen, geb. en won. alhier.

28 Juli 1726. Henri Chatelain, pred. der Waalsche gem. alhier en Anna Sara Charron won. te Rott^{m}.

29 Sept. 1726. Joh^{s} Hoogh pred. te Hoogvliet en Hubertina v. der Vliet j.d. won. alhier.

8 Juni 1727. Jacobus de Groot, pred. te Naaldwijk, en Hester Adriana Baermans.

4 April 1728. Ludovicus Suggeraat Grommé, pred. te Reeuwijk en Sibilla Magtelina Schul.

10 Oct. 1728. Georgius Sohnius, pred. te Zuytlandt en Wilhelmina Schul j.d. geb. en won. alhier.

2 Oct. 1729. Johannis Beukelman, pred. te Alblasserdam, gewoond hebbende te Driehuizen en Christina de Vile won. hier, vroeger Leiden.

12 Feb. 1730. Jacobus Tijken, pred. te IJsselmonde en Agatha de Weerdt.

9 April 1730. Jacques Theodore Muysson, pred. van 't H. Evangelie (waar?) en Maria Louise de Morin.

29 Oct. 1730. Corn. van Ellinckhuysen, pred. in de Ambassade v. Denemarken en Hendrina van Meurs wed. D^{us} Rainhards, beide geb. alhier en won. te Coppenhage.

1 April 1731. Gerardus Joh^{s} Swaan geb. alhier j.m. pred. te Sunderdorp en Hester Boon j.d. geb. te Bodegraven, won. Gouda.

15 April 1731. Reinardus Toelaer, pred. te Nijmegen en Jacoba van Texel.

1 Juni 1732. Johannis Cornelis Chanfleury, pred. te Alphen en Sibilla Elisabeth Pollie alhier.

26 Juli 1733. Eppo Sparringa, pred. te Scheveningen en Charlotta Maria van Dalen.

4 Oct. 1733. Jan Mulder, pred. in de Luth. gem. te Kampen en Anna Gesina Hooymans won. alhier; beide geb. alhier.

23 Mei 1734. Bernhardus Muller, pred. te Ellewoutsdijk, gewoond hebb. hier en Maria van Tilburg won. te Dordt.

11 Juli 1734. Joh. Arnold van Beem, pred. te Kampen en Petronella Jacoba Lanssel.

19 Sept. 1734. Johan Fredk Meyer, pred. van de Luth. gem. te Edam en Maria Henrietta Smitsbergen alhier.

10 Oct. 1734. Jacobus Roering, pred. te Woerden en Johanna Heeneman alhier.

1 Mei 1735. Jac. v. der Spyk, pred. te Gorssen in Gelderland en Catharina de Baas alhier.

13 Nov. 1735. Ds. Gerardus Carnier te Waddingsveen en Sara Elisab. van der Kloot alhier.

5 Aug. 1736. David v. Heuven j.m., pred. te Soetermeer en Catharina de Normandie j.d., alhier.

14 Juli 1737. Jean Antoine de Putter, pred. van de Waalsche gem. te Naarden en Susanna Maria Richard de Pinmuré, alhier.

28 Juli 1737. Cornelis de Putter, pred. te Heenvliet en Margaretha van Campen, alhier.

30 Maart 1738. Jean Jacques Brutel de la Rivière, pred. van de Waalsche gem. te Middelburg en Uranie Margriete Chion alhier.

13 Apr. 1738. Albert Alting, pred. te Schipluiden en Geertruida Dier.

18 Mei 1738. Johs Groenewegen, pred. te Aarlanderveen en Anna Maria Valk van Blanken, alhier.

8 Juni 1738. Petrus van Hemert wedr., pred. te Wolfaartsdijk en Apollonia de Koning j.d., won. alhier.

14 Dec. 1738. Joh. Fred. Diekershoff, pred. van de Luth. gem. alhier en Helena Catha Esselen, wed. Lod. Fred. van Closen, won. te Zutphen. [1]).

5 Juli 1739. Joh. Godlieb Pambo j.m., geb. van Furstenwalde bij Berlijn, leeraar der onveranderlijke Augsb. Confessie alhier en Catha Magda Hubertus, wed. Nic. Luyken, won. te Rijswijk.

19 Juli 1739. Wilh. van Zutphen, pred. te Almkerk en Eva Agneta Muilman, alhier.

6 Sept. 1739 Antie Soutkast j.m., leeraar te Chaam, geb. te Zutphen en Maria Jacoba Coets j.d., geb. te Sprundel en won. alhier.

13 Sept. 1739. Joh. Christoffel Morhart, pred. van de Luth. gem. te Zutphen en Maria Lijwood j.d. won. alhier.

12 Juni 1740. Johs Jellico, pred. te B. o. Zoom en Philippina Vermaat alhier.

17 Juli 1740. Hendk de Kruif, pred. te Zetten en Maria Schorrenburg.

14 Juli 1743. Arnoldus Kuys, pred. te Vreeswijk anders de Vaart en Aletta Jacoba van Niel.

12 April 1744. Johan Mess, pred. te Katwijk a/Zee en Marga Johanna van de Poel, alhier.

---

[1]) In margine staat: „overgebracht van 7 Dec. 1738; zijnde toen het 3e (sic) gebod gesurcheerd"; zal moeten zijn 1 gebod.

7 Juni 1744. Joh. Balthasar Bennet, pred. te Nisse en Dorothea Quevelt, won. alhier.

21 Juni 1744. Jean Louis Maizonnet, pred. van de Waalsche gem. te Delft en Marianne de Marconnay, alhier.

2 Aug. 1744. Gosuinus van Kessel, pred. alhier en Catha Huyghens te Amsterdam.

17 Jan. 1745. Hieronimus de Wilhem, doctor in de theologie en Helena Maria Juynbol.

25 Juli 1745. Hermannus Bartholdus Hoedmaaker, pred. alhier en Eva Perpetua Clotterboock.

16 April 1747. Jean Henry François, pred. (waar?) en Elisabeth Verdier.

6 Oct. 1748. Rudolphus Ottinga, pred. te Koudekerke (Walcheren) en Catharina van Neck, alhier.

2 Maart 1749. Johs van der Zaag, pred. te Sevenhoven en Philippina Vermaat, alhier.

27 Juli 1749. Johannes Trellont, pred. te Maastricht en Paulina Catha van Noordwijk, alhier.

30 Aug. 1750. Bartholomeus van Velse, pred. te Rhoon en Joha Maria de Graaf, alhier.

11 Oct. 1750. Johs Mazel, pred. te Vlissingen en Maria Anna Le Sueur, alhier.

15 Nov. 1750. Albertus Heitfeld, pred. te B. o. Zoom en Gysberta Sophia Monicx, j.d., geb. en won. hier.

23 Mei 1751. Nic. Stephanus Werdenier, pred. te Enkhuizen en Anna Cornelia van Campen.

7 Nov. 1751. Hubertus Zwaenenburg, pred. te Zwartewael en Anna Corna van Neck, alhier.

8 April 1753. Thomas Liefting, pred. te Ritthem en Christina Wolfgank, alhier.

3 Febr. 1754. Bernhardus Wilhs Hullesheim, pred. te Tuyl en Adriana Joha van Niel, won. alhier.

21 Maart 1756. Theodorus te Bockel, pred. (waar?) en Cornelia Margaretha van Hoey.

4 April 1756. Ds Abrm van der Brugge, adj.-pred. te Dendermonde, geb. te Gouda, won. Rotterdm, vroeger hier en Marga Sussa Hanou, geb. en won. te Rottm

20 Aug. 1758. Kristiaen Klaerbout, pred. te Graft en Sara Magdalena Manger, alhier.

15 Oct. 1758. Everard Kerkhof, pred. te Elden en Catha Tempelaer, wed. Dirk Adriaen Overveld, won. alhier.

5 Nov. 1758. Ds. John Hend. Bollenberg, geb. te Gennep, j.m., pred. te Venlo en Anta Magda Hampen, j.d., geb. en won. alhier.

29 April 1759. Thomas Appels, pred. te St (*sic*) Maartensdyk (Utrecht) en Adriana Baertmans.

9 Sept. 1759. Christianus Albertus de Lavilette, pred. te Heinenoord en Johanna Maria Vroeg, alhier.

18 Dec. 1763. Georgius van Adriechem, pred. te St Maerten en Geertra Eliz. van Linden, wed. Leonard van der Elburg, won. alhier.

6 April 1766. Willm de Koning, pred. alhier en Maria van Suchtelen te Deventer.

2 Juli 1769. Pieter Abrm Malecotius, pred. te Stolwijk en Elisab. van Son, won. Leiden.

2 Dec. 1770. Samuel Eschauzier, pred. in de Waalsche gem. alhier en Louise de Joncourt.

24 April 1774. Jaques Françs Armand, pred. van de Waalsche gem. alhier en Anna Petronella Antoinetta van Heemskerck.

24 Juli 1774. Johannes Marcus Roux, pred. en profr te Maastricht en Catha Charlotte de Velay, won. alhier.

23 Mei 1779. Ds Petrus Adrianus 's Gravezande te Charlois en Bartha Geertruida Cornelia van der Netten, alhier.

4 Aug. 1782. Ds Johannes Bekking j.m., alhier, beroepen pred. te Limmen en Maria Halder j.d. te Delft.

6 Oct. 1782. Matthijs van der Burch, pred. te Rokangie, nu beroepen te Maasland en Lidia Jonker te Sommelsdijk.

12 Oct. 1783. Anthonius Hendricus Ross, pred. te Deurne, Vlierden en Lijssel en Wilhelmina Scholtus, won. alhier.

11 Dec. 1785. Ds Henry Remy, pred. in de Waalsche gem. alhier en Anna Louise Maizonnet, te Delft.

1 Febr. 1789. Ferdinand Wilhelm Mörser j.m. geb. Groenlo, beroepen pred. te Besoyen, won. hier en Angenes Faassen j.d., geb. en won. Rottm.

10 Juni 1792. Bartholomeus Adrianus Jonckers, pred. te Doeveren en Genderen en Magdalena Cornelia Spille.

3 Nov. 1793. Johannes Wildt, beroepen pred. te Abbenbroek, won. alhier en Trijntje Stijne won. Amsterdam.

17 Nov. 1793. Pieter Cornelis de Groot, pred. te Brandwijk en Gybeland, aldaar en Maria Alida Adriana Louisa van Alderwerelt, alhier.

27 Juli 1794. Adrianus Carlier, pred. te Ligtenvoorde en Margareta van der Sanden won. alhier.

5 Oct. 1794. Jacobus Albertus van Waanen, pred. te Wilsveen en Joha Petra Villeneuve alhier.

25 Juni—9 Juli 1797. Johs Christnus Vorstman, jm geb. te Wijk aan Zee, won. Delft, beroepen pred. op den Hitzert en Adriana Ida Carter jd. geb. en won. alhier. [1])

---

[1]) Deze en de volgende zijn uit den huwelijkslegger. In margine staan de data van trouwen, 't geen geschiedde door 2 leden van het Collegie van Crimineele en Civiele Justitie en den secretaris der stad.

23 Juli—8 Aug. 1797. Ds Johs Jacs van Steenbergen wedr, geb. Leiden, pred. te Sliedrecht, onlangs gewoond hebbende te Charlois (als pred.?) en Henderina Marga van Raden j.d. geb. Kampen, won. alhier.

3—23 Juli 1798. Arnoldus Albertus Woesthof j.m. beroepen pred. te Spanbroek en Opmeer en Lena de Zwaan jd. geb. en won. alhier.

7—23 Oct. 1798. Pierre Mounier j.m. geb. Amsterdam, won. Nijmegen, pred. der Walsche gem. aldaar en Maria Louisa Willer geb. en won. alhier.

3—17 Maart 1799. Ds Petrus van Raden jm. geb. Kampen, beroepen pred. te Nederhemert en Hadewina Geertra Kleszenaer jd. geb. alhier, beiden won. alhier.

25 Aug.—8 Sept. 1799. Ds Johs Bolderman jm., pred. te Ter Heyde en Neeltje Verlouw jd. beiden geb. en wonende alhier.

Cloudoré = Claudoré ? — Iemand vroeg mij herhaaldelijk naar het wapen van Claudoré. Nu vind ik in eene MS.-genealogie eener familie Libaert: Johanna Cloudoré tr. 1°. Christiaan v. Bevenage en 2°. Hermanus Huijge; en aan Johanna C. als wapen toegekend: in rood drie (2, 1) gouden spijkers, de punten naar beneden. Bijaldien nu Cloudoré is = Claudoré (wat zeer goed kan, daar eene dikwerf foutieve kopie voor mij ligt) is het wapen dezer familie gevonden, dus sprekend.

Middelburg. MR. B. F. W. VAN BR. FOCK.

KERKGESCHIEDENIS.

DE EERSTE PREDIKANTEN DER HERV. GEMEENTE TE BOMMENEDE.

DOOR

H. DE JAGER.

Tot de Classe van Voorne, Putten en Overflakkee behoorde in de 16de eeuw de Gemeente te Bommenede, welke plaats door de zee werd verzwolgen. In 1587 was in die gemeente werkzaam *Casparus Bijgaerde* of *Van Bijgaerden*, maar hij werd door de Classe geweerd. Acta van 13 April 1587: „De broederen des Classis, gelet hebbende op de zake Caspari Bijgaerde, connen niet goet noch stichtelick vinden, dat hij tot Bommene in den dienst zoude blijven, ten deele om de naegelegenheijt van Brouwershaven, daer hij eertijts gedient heeft, ten deele dat zij zijne incommen in den dienst aldaer onordelick ende onwettelick oordeelen." [1]) Men zie over den hier genoemden man de Acta van de particuliere Synoden, gehouden te 's Gravenhage in 1591 en te Leiden in 1592. Zooals uit die Acta blijkt, werd hem aangewezen wat hij te doen had om zich voor den dienst te bekwamen. Hij presenteerde aan de Synode een door hem gemaakt „boecxken." Na het M.S. te hebben laten examineeren, gaf de Synode den auteur den raad om „in plaetse van boecken te scrijven, zyn studium ende predicatien waer te nemen."

Den 15den Junij 1587 belastte de Classe Joh. Taeij „omme te scriven aen den balju van Bommene, dat hie wolle versoeken aen

---

[1]) Casparus Bijgaerde kwam van deze sententie in hooger beroep bij de classes van Delft en Den Haag, maar de uitspraak der Classe van Voorne enz. werd door deze classen bevestigd.

den Rentmeester behorliken onderhout tot einen dienar." Tevens ordonneerde zij, dat er te Bommenede geen dienaar mocht preeken, die niet eerst aan de BB. gepresenteerd was. Het schrijven aan den baljuw was niet zonder gevolg. Acta van 5 Oct. 1587: Naedien den heer Beliu van Bommenee him heeft laten hooren, als dat hie enighe middell wuste van anderhalff jair gaige vor eenen kerckendienar, ende dewijle ons eenen met namen Jelys van Houte gepresenteert is, nut ende bequeme sijnde tot der platze te staende vor diesen tyt, soe is verordineert by den broederen des Classis, dat Arnoldus Timmerman onse medebroeder met Jelys van Houte gaen sall nae Bommenee ende him aldar presenteren in den dienste, mytsdien dat Johannes Taij scriven sall ahn den Beliu van Bommenede ende sy him die saecke van der sendinghe Jelys van Houte communiceren, ende Egidius Johannis sall schriven den beroopbref ahn Jelys van Houte." — Dat J. van Houte te Bommenede als predikant is gekomen, staat in de Class. Acta niet gemeld; zoo ja, dan was hij er maar een' kleinen tijd, immers in de Class. Acta van 9 Mei 1588 staat: „Op die saecke van Bommenee zijn die broders geresolveert te scriven aen Pieter Everardi om aen te spreken zijn neef, die sonder dienst is, van den dienst van Bommenee, soe sijn neef daertoe gesint is, dat hij dan coeme bij de brooderen in den Briel om het voorneemen des classis te verstaen; soe hij coempt, sal hem brive van den dienaren van den Briel uut naem des classis meede gegeven werden ende door Arnoldum Arnoldi tot een dienaer gepresenteert werden." De neef kwam niet te Bommenede; in de Acta van 10 Oct. 1588 toch leest men: „Soo die van Bommenee noch ombedient sijn, soo sullen de Broeders oock soo van Overflackee als in Voorn omhooren ofter ymant is, die bequame soude zijn om den voorsz. dinst te bediennen ende sullen de naeste gesetene met die van den Briele tsamen denselven addresseren totten voorsz. dinst." Spoedig had men 't oog op een ander. Acta van 29 Nov. 1588: „*Florentius Marcij* sal bij provisie beroepen worden op Bommene ende de bescrijvijnge zal gedaen worden bij de dienaeren van den Briel." Wederom is niet genotuleerd, dat Florentius te Bommenede predikant werd. De man,

die de notulen schreef van de Class. vergadering, gehouden 21 Aug. 1589, plaatste onder de absenten: „Goeree, Plate, Bommene ende Swartewaele," doch haalde vervolgens door „Bommene" een streep. Evenzoo deed de schrijver der notulen van 18 Junij 1590; *Joos de Neve van Bommenede* vindt men ook daar in de lijst der absenten doorgehaald. Nu vermelden de notulen van 29 Mei 1589, dat toen voor „die vergaederinge des classis" verschenen „Henricus Krieckenbeeck ende Joos die Neve met attestatien van haere kercken ende classis" en dat die broeders „als litmaeten van de classis aengenomen" werden. Met 't oog op 't een en ander mogen we wel stellen, dat te Bommenede in 1589 predikant werd *Joos de Neve* (aldus schreef de man zelf zijn naam). Voor iemand, die te Bommenede stond, was het moeijelijk de class. vergaderingen bij te wonen. De Classe begreep dat en in de Acta van 29 Mei 1589 leest men: „Is onsen Broder Joes die Neve toegelaeten overmidts zijne ongelegenheijt als van quaet weeder ende anders [1]) op alle classen te compareeren, doch midts deese conditie dat, alst hem geleegen is, dat hij niet sal naelaeten te compareeren." In 1592 was Bommenede weer vacant. Acta van 16 Maart 1592: „Is verstaen vuijt Jo. Taij als dat in Bomene wel souden middelen zijn om een dienaer te onderhouden, bijaldien de middelen opgewect waeren, die aldaer zijn, biddende de Broederen deselve te voirderen." In 1593 gaven die van Bommenede te kennen dat zij „Jacop de Vroe," predikant te Dirksland, „tot haeren ordinaren diennaer" begeerden, doch de Classe besloot dat De Vroe te Dirksland zou blijven, en droeg aan De Vroe op om „te vernemen naer een proponent tot Leijden oft hij de kercke van Bommene soude mogen bediennen." Tegelijk namen ook de andere BB. op zich „om te hooren opdat die van Bommene door den eenen oft den anderen souden mogen bedient worden" en men besloot „door schrijven aen te houden" bij de „naeste gesetenen diennaer" om Bommenede tijdelijk eenige hulp te verleenen. Nog in 1593 kreeg de gemeente een predikant, hoewel geen zeer bekwamen. Acta

[1]) Hier in te voegen *niet*.

van 20 Sept. 1593: „Alzoo eenige Broederen oft Diennaers van Delft hebben gerecomandeert eenen Ysebrant Jansze van Bijlant, soo hebben de Broederen besloten, dat men hem in den Briel een predicatie sal doen laeten ende naer het genoegen, dat zij daerin hebben, soo sullen de broederen hem mogen senden naer Bommene, om na voorgaende examinatie, soo hij die van Bommene gevalt, bij provisie gestelt te werden." Acta van 2 Mei 1594: „Is geexamineert in tegenwoordicheit der broederen des Classis tegenwoordich sijnde, ten overstaene D. Helmichij als gedeputeerde des Synodi tot dese saecke versocht, Isebrandus Joannis Bijlandt, gewesene diener tot Jaersvelt, [1]) en so syne antwoort seer slecht viel, hebben de broederen, deliberatie hierop genomen hebbende, na het vertoonen en inspectie sijner attestatie, hem bij provisie belieft te ghebruijcken te Bommene den tijt van een jaer, salvo dat Isebrandus voorsz. ten believe des Classe hem weder ten examen sal stellen en hem nerstich int leesen van gesonde boecken oeffenen, en dat hij oock opt eerste aenstaende classis voor de Broederen een propositie doen (sal), daertoe hem een text gegeven sal worden." Acta van 13 Junij 1594: „Is aengehoort de propositie van Isebrandus Joannis van Bijlant over het 3e ca. Jo. 16 vs. ende is bevonden seer onordentelick. Is besloten dat in de stadt van Bomene sal trecken onse Broeder van Diericxlant ende Oude Tonge om te verstaen wat ende hoe het in den stant der kercke staet. Is oock besloten dat Isebrandus Joannis sal in de naeste vergaderinghe wederom proponeren vuijt den voorsz. texst Jo. 3 : 16." Acta van 25 Julij 1594: „Isebrandus Bijlant heeft verclaert de plaetse uut Joannis 3, en dese vermaeninge bij den broederen na behooren geexamineert, is deselve gecensureert als confuselick gedaen, en is goet gevonden, dat men hem vermaenen sal om beter acht te nemen op sijn predicken en dafdeijlen van dien, oock tgrondelick

[1]) In de Acta van de in 1589 te Gouda gehouden partic. Synode vindt men een artikel, luidende: „Isebrant Jansze, nu schoolmeester opte vaert bij Utrecht, heeft overgegeven een remonstrantie om tot een schoolmeester off sieckenbesoeckerampt bevordert te worden, maer en is niet voorgevallen, daer hij soude mogen worden gerecommandeert."

en ordentlick verclaren van sijne partes, en nerstich studeren." Tegelijkertijd ontving hij nog een andere vermaning. In de laatste Acta staat nog: „Opt schrijven van den Baeliou van Bommenede is geaviseert na het overlesen en oversien van seeckere depositien, dat men den Baeliou sal antwoorden, dat Isebrandus al sulcke woorden, als van hem gesproken te sijn gedeposeert is, uut hefticheit des gemoets, mits hij hem gegijsselt had, verresen sijn, en dat hem sulcx leet is, dat oock Isebrandus vermaent is, om hem voorsichtelicker voortaen te dragen, doch de saecke in recht hangende, de justitie bevelende, en dat de Classis hem dese niet en begeert te moeijen, so se haer niet aen en gaet." In 1594 toonden die van Ouddorp „eenighe genegenheyt totten diennaer in Bommenede"; doch de Classe, „alle gelegentheyt aenmerckende," besloot dat Ysebrandus te Bommenede zou blijven „in sijnnen provisionalen dinst." In de Classikale vergadering van 10 April 1595 werd hij opnieuw onderzocht. In de Acta dier vergadering staat: „Sijn op nieus geexamineert (ten overstaen der gedeputeerden des Synodi als oock der semptelijcker broederen) Isebrandus Bijlant, Jacob Cornetius, Petrus Segerus, eertijts geexamineert, als oock Cornelius Arensze, proponent van Vlaerdinghen, ende haer antw. gehoort ende overwogen sijnde, soo bij de gedeputeerden als den broederen, is voorierst Isebrandus ingeroepen ende hem aengeseijt, dat wel de broeders een beter genoeghen hebben aen zijn antwoert als voorheens, doch dat se wel hadden gewunst, dat het noch absoluter ende volcomener hadde geweest. Is derhalven vermaent ernstich den Heere te bidden ende met vlijt zijnen tijt te employeren int ondersoeck der H. schrift, opdat hij alzoo een bequaem diennaer mocht werden." In de Acta van dezelfde vergadering leest men nog: „Is Isebrandus Bijlant, geexamineert zijnde, geconfirmeert in zijnen dinst, ende sijn gecommitteert Arent Timmerman ende J. Horstius om hen te laten vinden in Bommene, om alsoo de sake te ondersoecken, om daervan naermaels in den classe rappoert te doen, die oock tot den naesten classe vuijtgestelt is." Den 12den Junij 1595 brachten de gecommitteerden rapport uit. „Is rappoert gedaen van Arent Timmerman ende Joachimus Horstius wat sij hebben

gevonden tot Bomenede ende hebben gerapporteert als dat sij verstaen, dat Ysebrandus hem seer onrustelick draecht ende onbedachtelick hemselven aenstelt, in vele saken hem bemoyende die hij wel soude mogen stillen staen. Is oock eenen brief geschreven bij die van Bomenede, dewelcke oock clagen, dat Ysebrandus oock onrust maect bij de naeste gesetene diennaers, versoecken derhalven dat hij soude getransporteert worden in een ander plaetse. Is hiertoe besloten dat de diennaers vuijtten Briel sullen schrijven aen Vuijttenbogaert, ten eijnde dat hij wille Ysebrandus recommanderen aen eenighe diennaers in Vrieslant, opdat hij aldaer in dinste mochte gestelt worden. Is oock antw. gescreven aen die van Bomene, haerlieden voordragende die vermaninge, aen Ysebrandus gedaen, ende dat hij daer noch voor dese tijt in dinste sal geleden worden." In de Acta van 26 Sept. 1595 leest men: „Sijn verschenen met credentie twee diennaers vuyt den lande ende classe van Sirixzee, namelick Johannes Tay ende Arnoldus Arnoldi, dienaers in Brauwershaven ende Renisse, ende hebben dese vergaderinge voorgedragen eenighe sententie, die de Classe van Sirixsee heeft vuytgesproken over de sake, die gevallen is tusschen Danieel Waute, diennaer in Sonnemaer, ende Isebrandus van Bijlant, diennaer in Bommenede, versoeckende aen de vergaderinge, dat se het besluijt des Classis van Sirixzee sullen doen naercomen ofte anders met hem doen, gelijck men met wederspannige behoort te doen.

Alzoo de Broeders deser vergaderinghe hebben verstaen het oordeel, hetwelcke de Classe van Sirixzee heeft vuytgesproken tegen Ysebrant Jansze, lidtmaet onsses Classis, gehoort hebbende de procedueren, welcke in dese sake gehouden ende gevolcht zijn geweest, soo bevinden zij wel vuyt het tgene dat zij vuyt den gedeputeerden van den Classe van Schouwen gehoort ende verstaen hebben, dat Ysebrandus wel met meerder voorsichtichheyt in dese sake behoorde te handelen, maer dat de Classe van Schouwen te veele heeft gedaen ende buyten hare palen is getreden daerinne dat zij een oordeel tegen Isebrandum hebben vuytgesproken sonder de sake met zijnen Classem, daeronder hij staet, te voren gecommuniceert te hebben, ende houdent over sulx daervoor, dat haer-

luyden de judicature niet toe en compt ende dat sij de sake Ysebrandi voor hen als voor zijne competente rechteren behooren gebracht te hebben, opdat bij ons, hem in zijn verantwoerdinge gehoort hebbende, daerinne gedaen ende geordeelt hadde mogen worden, sulx als wij bevonden souden hebben te behooren, ende sal onse Classe de sake Ysebrandi voornemen, hem schult geven soo vele ende soo verre haer gebleken is ende noch soude mogen blijcken dat hij schult heeft, ende hij hem in toecomenden tijde wachte voor moytte ende voorsichtichlijck leere handelen; hoewel wij oock den Classe van Schouwen willen gebeden hebben aen haere sijde, zij willen aen Danniel de Waute, diennaer tot Sonnemaer, voerder doen tgene zij tot stichtinge van de kercke Godes tot voorcominge ende weringe van ergernisse wel sullen bevinden te behooren. — Alzoo de gesanten van de Classe van Sirixzee hebben begeert copye van dese acte ende hebben geappelleert aen de Synode van Suythollant ende bovendijen versocht, dat Ysebrandus sal attestatie geweijgert worden totter tijt dat dese sake sal geeijndicht zijn: waerop deses Classis hebben geantw. te doen wat haren goeden raet gedragen sal. — Hebben de gesanten voorsz. oock getoont scriftel. commissie, om te versoecken voor die van Bomene, dat dese vergaderinghe sullen gelieven voor die van Bomene een diennaer te versorghen, opdat zij metten iersten mochten versorcht worden. Waertoe de Classe heeft beloeft alle debvoir te doen; maer alssoo de gesanten seijden verstaen te hebben, als dat Epraim Dierkens soude begeeren te veranderen om sekere oorsake, daerop de broederen hebben met Epraim gesproken, ende heeft begeert zijn beraet voor 14 daghen, ende sullen die van Bomenede daerentusschen de beroepinghe overschrijven. — Is noch besloten, dat een diennaer vuyt den Briele, namelick Reynerus Donteclock, sal reijsen met Epraim Jansze in dlant van Schouwen ende dat Issebrant Jansze sal zijn schult bekennen in den kerckenraet van Sonnemaer in tegenwoerdichheyt van eenige naestgesetenen diennaers, ende sal Ysebrant bekennen onvoorsichtich gedaen te hebben in de beschuldinge van Daniel Waute, ende dat hij de sake niet en heeft beleijt naer behooren; sal ook Reijnerus Don-

teclock onsen Broeder Epraim addresseren in Bomenede." — In de Acta van 16 Oct. 1595: „Op het versoeck van Yssebrant Jansze is geaccordeert, dat men hem ten gevalle sal zijn kercke van Bomenede bediennen voor eenen tijt ende sullen die van Overflacke daerover met malcanderen spreken ende haere buerte stellen. Sullen oock die van den Briele hierin oock mede het beste doen, ende van gelijcken die van Goeree ende Outdorp."

Het Notulenboek der Classis, dat met 3 Oct. 1595 aanvangt, heeft op zijn eerste bladzijde een naamlijst van predikanten en aan den naam van Isebrandus Johannis van Bijlant (of *de Bilant*, zooals hij zelf schreef) is toegevoegd: *migravit 1595*. Waarheen hij verhuisd is, blijkt niet uit de Acta Classis van 1595 of 1596 [1]), maar zeggen ons een paar aanteekeningen in de Acta van 1598. In die van 13 April 1598 leest men: „Issebrant Jansze, gecomen zijnde in de winter alhier in den Briel, heeft te kennen gegeven, dat hij begeert hadde om sekere oorsake, hem daertoe bewegende, ontslegen te zijn van zijnen dinst in Vrieslant, dwelc hem bij zijn Classe was geconsenteert, van dewelcke hij goede attestatie vertoonde, versoeckende dat hij daerom ergens in onse Classe gebruijct

[1]) In de Acta van 1596 komen alleen nog een paar aanteekeningen voor betreffende de reeds meermalen genoemde zaak tusschen Van Bijlant en den pred. van Zonnemaire. Acta van 17 April 1596: „Sijn den Classe voorgelesen de brieven vant Classis van Schouwen nopende de sake tusschen Yssebrant Jansze ende Danniel Waute, diennaeren van Bomene ende Sonnemaer respectivel., waerbij oock gelesen is tgene die van den Briel met advys van 4 ofte 5 predicanten daerop geantwoert hadden, twelc de Classe heeft behaecht, ende alzoo de Classe van Schouwen persisteert bij haer versoeck, in Dierixlant gedaen, soo is goetgevonden, datter 2 op haere ordinaire Classis, die dinxsdage naer beloken paesschen int dorp van Oosterlant (hier in te voegen: sal gehouden worden), zullen verschijnnen met credentie, die haer daertoe sal gegeven worden neffens hetgene dat van wegen onse Classe henlieden scriftel. sal overgelevert worden. Ende sijn daertoe geordonneert R. Donteclock ende Arnoult Timmerman". Acta van 23 Mei 1596: „Is rappoert gedaen bij R. Donteclock ende A. Timmerman van de sake, die zij gehandelt hebben op de Classe van Schouwen ende is verstaen als dat sij haer beroepen op de Synode van Suijthollant ende begeeren dat haere sake aldaer sal gehoort ende geordeelt wordden".

mochte werden. Ende is daerna van de Classe gerecommandeert geworden de kercke van Hekelinghe, maer alzoo deselve kercke swaricheyt maecte om hem te ontfanghen, soo is hem met kennisse van den Magistraet van den Briele ende consent van de Heeren Staten bij provisie toegeleijt de gagie van Hekelinghe, totdat hij een beroepinge heeft gecregen van die van Hellevoet, welcke dienaer overleden was, ende is in denselven dinst met advys van de naestgesetenen getreden, waervan rappoert in de Classe is gedaen, alwaer hij, naerdat de Classis sekere scriftel. bescheyt hadde gesien, tot sijn verantwoerdinghe diennende, over de swaricheyt, die in Groenigerlandt hem overgecomen was, tot een lidtmaet des Classis van de Broederen is ontfanghen ende in zijnen dinst alzoo gestelt." In de Acta van 17 Junij 1598: Is goetgevonden dat Joachim Jansze, wanneer hij trect naer Vrieslant, sal hem een bescheet van wegen des Classis mede gegeven worden, om te vernemen na de swaricheyt, die in Vrieslant te Petersboeren gevallen is tusschen Isebrandus Jansze ende eenich volck aldaer, wat van de zake is." In margine leest men: „Joachim Jansze, wedergekeert sijnde, heeft een attestatie mede gebracht, daerin Ysebrant ontschuldicht wort tot contentement van de Classe alhier."

Isebrandus kwam dus uit het Noorden als predikant te Nieuw-Helvoet. Dat hij aldaar stierf met achterlating van eene weduwe, blijkt uit den volgenden post: „Betaelt Aechgen Janz dr., wed^{e} van Ysbrant Jansze van Bijlandt, in zijn leven pred. tot Nyeu-Hellevoete, 50 ponden over een jaer haerder alimentatie, verschenen 8 Jan. 1616." [1]).

[1]) Eene akte van 7 Febr. 1607 begint aldus: „Compareerde Jan Ysbrantsze van Bijlant, woonende tot Delff, ende verclaerde dat hem deuchdelicker es comende van Aren Arensze Puijckpaert de somme van 10 guld. 12 st. uut saecke van coop van haver". — Eene akte van 27 Junij 1633 spreekt van Ariaentgen Isbrants dr. van Bijlandt, weduwe van Jan Wissensze, in sijn leven schout van Nieuwenhoorn. Eene akte van 4 Julij 1633 noemt dien schout Jan Wesselsze. — In 1644 kwam te Brielle met kerkelijke attestatie van Oud-Beijerland Susanna Bijlants (kerkeraadsacta van Brielle van 3 Maart 1644). In 1643 was Susanna Isbrants dr. van Bijlant te Brielle aangenomen als „stadts vroetwijff" (Res.

In plaats van Isebrandus kwam te Bommenede als predikant de reeds vermelde Ephraïm Jansze Dierkens, of Dierkinus (zooals hij zelf schreef), predikant te Korendijk of Goudswaard [1]. Uit de Acta van 17 April 1596 blijkt dat hij toen nog te Korendijk was, immers men vindt aldaar het volgende: „Is opgeleijt R. Donteclock ende Pieter Jansze de Geijter in den Coorendijck te trecken ende Epraim Jansze met zijn partije te vereenighen, mits dat zij haere schult sullen bekennen van tgene daeraen sij schuldich zijn bevonden, ende ingevalle de partije van Epraim Jansze daertoe niet en wil verstaen, sal haer verclaert worden, dat van Classis wege na kerckenordeninge met henlieden sal gehandelt worden". Blijkens de Acta van 23 Mei 1596 was Korendijk toen vacant, en was dus Ephraim naar Bommenede vertrokken. Als predikant dier gemeente kwam hij mij voor de eerste maal voor in de Acta van 21 April 1597, waar men leest: „Epraim Jansze heeft voorgestelt, dat hij hem beswaert, dat hij de Classe soude ontfangen in Bomenede, aengesien hij de Classe in Coorendijck hadde gehouden".

De eerste uitgave van een der werkjes van Menno Simons. — Tegen de bedenkingen van Dr. Chr. Sepp [2]) staafde prof. de Hoop Scheffer in de *Doopsgez. Bijdragen* van 1889 nader zijn gevoelen,

Mag. 12 Dec. 1643); zij stierf in 1650 met achterlating van kinderen. Eene Res. Mag. van 12 Febr. 1650 luidt: „Es de kinderen van Susanna Isbrants dr. van Bijlant toegestaen het vierendeel jaers tractement, daerinne deselve overleden es." Zie ook Res. Mag. 19 Maart 1650. — Eene Res. Mag. van 30 Maart 1652 spreekt van den „luitenant van Aernaut Adrijaen Heere van Bijlant, capt. van een comp. voetknechten, guarnisoen houdende binnen deser stede (Brielle)". — De stadsrekening over 1453—1454 heeft onder het hoofd „uutgheven van lijfrenten tordrecht" (te Dordrecht) den post: „Item joncfr. Margriet Vrancken dochter van Bijlant dit jair renten betaelt etc." Ook in de Rekening over 1476—1477 komt fol. 23 verso die post voor.

[1]) Zie mijn artikel over de eerste predikanten der Herv. Gemeenten te Korendijk, Piershil en Hekelingen, Nav. 1887, blz. 282. In plaats van Dierkius, moet men daar Dierkinus lezen.

[2]) C. Sepp, Geschiedk. nasporingen. Dl. I, bl. 128—136 en id. Verboden lectuur, bl. 127—179.

dat Menno werkelijk de schrijver is van het eerst ten jare 1627 op zijn naam gedrukt boekje: *Een gantz duidelijck ende klaer bewijs uyt die H. Schriftuere, dat Jesus Christus is de rechte belovede David in den geest....... Tegens de grouwelijcke ende grootste blasphemie van Jan van Leyden,* enz., 't welk gesteld moet zijn tusschen Augustus 1534 en 24 Juni 1535, toen Menno nog Pastoor was te Witmarsum. Prof. Scheffer werd onder anderen in zijn gevoelen versterkt door eene zinsnede, voorkomende in een later geschrift van Menno, alleen bekend uit diens *Werken,* getiteld: *Een weemoedige ende Christelycke ontschuldinge* enz. waarvan de oorspronkelijke uitgave, naar men aannam, in 1552 of in 1553 gedrukt zou zijn. Menno zegt daar van de Munstersche Wederdoopers o. a.: „ick hebse van aenbegin tot noch toe met gantschen vlyt ende ernste tegen gestaen ende tegen gestreden, beyde heymelyck ende openbaer, met mont ende schriften, ja meer als van seventien Jaren herwaerts." Die „Seventien" jaren aftrekkende van het vermeende jaar der uitgave 1552 of 1553, komt prof. Scheffer tot 1535 of 1536, waarin het eerstvermeld boekske dan zou zijn geschreven, en waarop Menno zou hebben gezinspeeld met de uitdrukking „schriften". Dr. Sepp heeft het gevoelen van prof. S. nader bestreden (*Uit het predikantenleven van vroegere tijden,* Leid. 1890), en besluit (blz. 15): „Indien te eeniger tijd een exemplaar der oorspronkelijke uitgave van de *weemoedige ontschuldinge* gevonden wordt, voorzien van eene aanwijzing van het jaar des druks, zal het beslist zijn, of deze in 1552 of 1553 heeft plaats gehad. Al zal het eerstgenoemde jaar het echte blijken te wezen, neem ik toch mijn betoog niet terug. Ik moet erkennen, mij niet sterk te voelen aangetrokken tot de voorgestelde berekening; hare uitkomst schijnt mij te onzeker te zijn, om daaraan een beslissende stem te geven." Had ik geweten, dat Dr. Sepp, — wien ik meermalen behulpzaam ben geweest in het nasporen van 't een of ander zeldzaam geworden boekje, — geen enkel exemplaar van de oorspronkelijke uitgave der *Ontschuldinge* kende, het zou mij een waar genoegen zijn geweest, hem er een te kunnen toonen. Doch hij was reeds overleden, toen „*Uit het predikantenleven*" verscheen.

Aan zijn zoon den heer J. C. A. Sepp en aan prof. de Hoop Scheffer heb ik evenwel medegedeeld, dat het Friesch Genootschap in zijne bibliotheek een net exemplaar van dat werkje in der tijd heeft aangekocht uit de bibliotheek van prof. N. C. Kist. De titel luidt:

Een weemodige ende Christelicke ontschuldinge eñ verantwoerdinge/ over die bitter nydige loegē/ eñ valsche beschuldinge onser misgonstigē/ om welckoers wille wy sonder alle metlijdicheyt ende barmharticheyt van yederman so jamerlick gehaet/ belaejen/ gelastert/ gescholdē/ ende in den dood gesocht woorden/ gelijckmen (och leyder) dat in veele Steden ende Landen daechgelijcks hoeren ende sien mach.

I Corinth. 3.

Een ander fundament en can niemandt leggen dan datter geleyt is/ dat welcke is Ihesus Christus.

Gedruckt im Iaer 1565.

Het bevat, in eenigszins breed 12°, met den titel 67 bladen, of 133 gedrukte, doch niet genummerde bladzijden. Op de laatste blz. aan het slot vindt men de onderteekening *Menno Simons.* In het tot „Den Christeliken leser" deelt de schrijver mede dat „dit boecxken.... vth die Oestersche spraecke ende taele (die hier the Lande niet seer gemeyn is) ouergesat [is] in dese Nederlantsche spraecke."

Het werkje is dus veel later uitgegeven, dan men tot nu toe meende, ofschoon het vroeger in „die Oestersche spraecke" zal zijn gesteld, maar niet in 't licht verschenen. Van gevolgtrekkingen tot het verschil van gevoelen tusschen Dr. Sepp en prof. Scheffer wensch ik mij te onthouden. Mijn doel is alleen om het betwiste jaar van uitgave tot zekerheid te brengen.

Het is aan Dr. Sepp verder niet ontgaan, dat in de bibliotheek van Is. le Long (*Libri MSS. in 8° n° 11*) een ex. voorkwam van het werkje van Menno Simons „van het rechte Christen geloove," eerste druk van 1556 (ook in de bibliotheek van het Fr. Gen.), doch „extra heerlyk op Perkement gedrukt; ongemeen sinnelyk (sic) bewaert, en in sijn eerste Bandt Extra raar." Op de vraag of ik ooit een ex. op perkament gedrukt ontmoet had, konde ik

den heer Sepp alleen antwoorden, dat een dergelijk ex., misschien hetzelfde, is verkocht voor *f* 10,50, uit de rijke bibliotheek van H. A. Werumeüs, te Groningen in 1783 (*Catalogus*, onder de *Codices Pergameno impressi*, in 8°, letter C), omschreven als: „Menno Simon, over het recht Christen Gelove, 1556. Sierlijk op Pergament gedrukt, zeer raar."

De aandacht blijve op zulk een afdruk op perkament gevestigd!

Leeuwarden. MR. W. B. S. BOELES.

OP HET MARMERE BORSTBEELT EN LIJKSCHRIFT VAN

JOHANNES COCCEJUS

geplaatst op een pylaar bij zijn Grafschrift

IN DE S. PIETERS KERK

TE LEIDEN.

---

1 Sam. 10 : 11	Hoe komt Coccejus aan een Kerkzuijl dus verheven?
Jud. 17 : 5	Hij dient voor Teraphim, zo wel in doot als leven.
Openb. 9 : 20	Verwijt geen Romen, dat zij poppenpronk bemint;
Ezech. 23 : 14	In Tempels; Gij die daar dit beelt welvoegent vindt.
Marc. 8 : 24	Zou 't zijn, omdat gij ook door schaduw beelt te maken
Jer. 29 : 8	Het lichchaam misgreept of het schriftdoel niet kond raken?
Hab. 2 : 18	Of wil het zeggen, dat hij als een beelt ook leert?
1 Cor. 3 : 4	Laat toetsen, wie zijn naam niet schier als afgod eert.
1 Tim. 3 : 6	Maer niet, dan niews en vreemts, is van die schaar te wagten:
2 Pet. 1 : 20	Die, wat Coccejus scheef als loutre Godsspraak agten.
Jud. 16 : 19	Die zuil moet wank'len, die geen vaster grondsteun heeft:
1 Cor. 3 : 12	Als dat ze beuzelties voor klaar' vertogen geeft.
Heb. 4 : 12	Geen beelt, maar 's Heren woort versiert des Heren Tempel,
1 Sam. 5 : 3	En voor deez' waarheits ark ploft Dagon op den drempel.
Jud. 5 : 15	De inbeelding van het hert wort groots dus uitgebeelt,
Ps. 49 : 12	Dewijl dog de ijdelheit in praal en grafschrift speelt.
2 Cor. 12 : 1	Past (Schouwer!) dit aan een Hervormde Godtsgeleerde?
2 Sam. 18 : 12	Die levend' zeker zulk een heugzuijl nooit begeerde?
Ps. 39 : 7	Te wand'len in een beelt is enkel ijdelheit,
1 Cor. 13 : 11	En maakt men mannetjes 't is kinderlijk beleyt

Ezech. 18 : 3	Zal dit niet voor een beelt van ijvering verstrekken?
Jud. 18 : 24	Men laat' dit beeldeken tot vreugd' der beelden-gekken.
Jer. 22 : 28	Die stenen Molik is geen beeldestormen waart.
1 Cor. 15 : 13	Maar het kan nut zijn, dat me er kind'ren mee vervaart.
	Quantum est in rebus inane!

Bovenstaand vers vond ik onder de papieren van Robertus Alberthoma, Pred. te Groningen († 1772). Waarschijnlijk had deze het uit den inboedel van zijnen schoonvader Albertus Alberthoma, die in 1706 Pred. te Leiden werd. Althans de hand, waarmede bij het opschrift de woorden „autoris incerti" zijn geschreven, gelijkt veel op de zijne.

Utrecht. H. J. S.

REGEL

VOLGENS WELKEN DE KATHOLYKE JEUGD TE AMERSFOORT BESTIERD WORD [1]).

[1670?]

OEFFENINGEN OP DE GEMEENE DAGEN.

I.

Van het opstaen.

In den zomer, te weeten van Paesschen tot Allerheiligen, zal 'er s'morgens gewekt worden ten vyf ueren; in den winter ten half ses. De Heeren, onder welkers bestieringe zy zijn, zullen betragten hen te onderregten, hoe zy zig behoorden te draegen, wakker wordende en zig kleedende, en wat zy moeten doen om den dag wel te beginnen.

II.

Van het Morgen-Gebedt.

Des zomers naer dat zy zig geschikt gekleedt en de Kamer in orde gesteld hebben, zullen zy ten half ses in stilte zig na de

[1]) Medegedeeld uit de Univ.-Bibliotheek te Utrecht door J. F. v. S.

gemeene Bidplaetze begeeven. In den winter ten ses ueren. Voor het Morgen-Gebedt zullen zy met elkanderen niet moogen spreeken.

Bij het Morgen-Gebedt, dat zy leezen, zal men voegen een ofte twee Psalmen na zy kort ofte lang zijn, met een korte lesse uyt de H.H. EVANGELIEN, ofte het EVANGELIE van den dag, zoo 'er een bezonder voorvalt; waer uyt ook eenige zeedelijke toepassingen getrokken zullen worden: zoo dat het zamen ontrent een half uer duere.

III.

Van de studie naer het Morgen-Gebedt.

Aenstonds naer het gebedt zullen zy met zeedigheit zig vertrekken na de gemeene Studeer-kamer. En aldaer op hunne knien den H. Geest om verlichtinge en liefde gebeden hebbende, zullen zy studeeren, in den zomer tot seven ueren, in den winter tot quartier daer naer.

Zy zullen zig bezig houden met hunne lessen te leeren, uyt te schryven dat zy in 't school aen de Heeren hunne Meesters moeten geeven, en met het geene daer verder verhandeld zal worden.

De Fransche Meester zal bezorgen dat zy alles net schryven, om hen zoo zonder tijdtverlies in die konst te oeffenen. Op 't einde der studie zal de Latijnsche Meester onderzoeken of zy hunne lessen weeten.

Ten tijde van de studie zal een iegelijk zig zeedig en zonder spreeken houden, ten zy nodig was iets te vraegen van den Heere, die 'er tegenwoordig is.

Niemand zal zonder verlof uit de kamer gaen, dog dit zal noit aen twee gelijk worden vergund. De studie tijdt verloopen zijnde, zal men Godt danken met een kort gebedt, om hen zoo te leeren Godt als het begin en einde der werken aentezien.

(Wordt vervolgd.)

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Bij de pinken. (XL, 661). — Weinige dagen geleden nam uwe Courant de vraag van „de Navorscher" over: wat beteekent het spreekwoord „hij is bij de pinken?" en werd de onderstelling geopperd dat dit spreekwoord aan de visscherij ontleend was, waarbij pinken of vischschuiten of bommen gebruikt worden. Maar dit zijn *logge* vaartuigen en 't bewuste spreekwoord doet integendeel aan iets dat *vlug* is denken. Meer recht zou mijns inziens de onderstelling hebben dat het spreekwoord bij de boerderij thuis hoort, zegge bij het jonge dartele vee, dat den naam van pinken draagt, welke nooit achteraan komen. Toch beviel mij ook deze verklaring niet. Ik sloeg dus mijn „Tuinman, De Ned. Spreekwoorden, anno 1726 te Middelburg gedrukt" eens op en geef u bij dezen wat ik vond.

„Hij is bij de pinken." Verkort voor hinkepinken, kreupelen. En zegt het spreekwoord „kreupel danst voor" omdat dezulken bij den dans nooit achterlijk zijn, maar gewoonlijk haantje de voorsten, zoo beteekent „hij is bij de pinken" hij is een voordanser en geen achterblijver.

Oudtijds waren er meer zulke dubbelwoorden als hinkepinken; b. v. hompeldepompen van hompelen, huppelen; liflaf; tiktak; 't ging grip grap weg; verhabbezakken of verhapzakken d. i. door mishandeling onderdrukken, iemands zak of huid verbijten, gelijk kwade honden doen. Dat zak — huid is, bewijst 't spreekwoord „hij krijgt wat op zijn zak." Ook: verhassebassen, d. i. iemand, als een bassende hond verbluffen, verblaffen. Ook: slampampen, lachachen, voor slempen en lachen.

Gelijk de meeste dezer dubbelwoorden later hun voor- of achtervoegsels verloren, zoo is de uitdrukking: hij is bij de hinkepinken, overgegaan in: „hij is bij de pinken" d. i. geen achterblijver.

Ik meen dat de quaestie hiermede uitgemaakt is.

(*Batav. Nieuwsbl.* 16 Jan. 1891). Q. N.

Zwijgen als een mof. — Vanwaar deze term? Zoo men Duitschers ontmoet in koffiehuizen of in spoorwegwagens, zal men meestal den indruk verkrijgen, dat de Duitschers veel vaardiger met de tong zijn dan de Nederlanders; en waar onze werkman en matroos genoeg heeft aan een enkelen krachtigen korten vloek, hoort men bij dezelfde volksklasse in Duitschland menigmaal eene aaneenschakeling van meerdere volzinnen of lange betoogen. Onlangs vond ik onder een pak aanteekeningen, nagelaten door Dr. Vermeulen, wijlen bibliothekaris te Utrecht, een „oud versje" als volgt:

„Als de mof komt in het land,
„Dan geeft hij iedereen de hand;
„Hij licht zijn hoed,
„En strijkt zijn voet
„En doet de heele wereld goed!
„Maar komt de mof tot hooger stand,
„Dan geeft hij niemand meer de hand;
„Hij licht geen hoed,
„Hij strijkt geen voet
„En doet geen armen drommel goed!"

Het waren dan ook meestal gelukzoekers, die eertijds van Duitschland naar Nederland togen in het „steinreiche Holland" rijk hoopten te worden en ter bereiking van hun doel geen middelen ontzagen.

Mij dunkt, dat wij aan deze lieden moeten denken, zoo wij de beteekenis van „het zwijgen als een mof" verklaren willen. Immers deze Duitschers lieten zich alles aanleunen en deden het vuilste werk; hun kruiperige aard deed hen zwijgen bij verwijtingen en scheldwoorden; dat alles raakte hen niet, zoo zij slechts hun doel bereikten. Deze slaafsche gehoorzaamheid, dit zwijgen kan bovengenoemd gezegde hebben doen ontstaan, en het is ook wel eigenaardig dat ook heden deze woorden meest daar gebezigd worden, waar op het „niet durven spreken" gedoeld wordt.

KOHLBRUGGE.

Voornamen (XLI, 204). — Niet alleen in Holland en Friesland waren de vrouwennamen vaak in vorm gelijk aan mansnamen,

maar ook in de oostelijke gewesten van ons land was dit het geval. Ten bewijze laat ik een aantal van zulke namen volgen, alle ontleend aan het *Register van Charters en Bescheiden in het oude Archief van Kampen* (Kampen, 1862 en volgg. jaren). Natuurlijk zijn in geschiedbronnen uit naburige streken de voorbeelden even talrijk, maar deze kunnen volstaan.

Arent. Dl. 3, n° 1822 Arent, dochter van Goesen Henrixs, te Grafhorst, a° 1528.

Dirk. Dl. 3, n° 2512 juffrouw Dirck van Zuilen van Nievelt, a° 1577.

Engbert. Dl. 1, n° 586 Johan van Hardenberch en Engbert zijn wijf, a° 1449.

Geerlof. Dl. 3, n° 2146 juffer Geerlof van Tweenhuysen, a° 1560.

Gerit. Dl. 1, n° 747 joncfrou Geerit ter Brake.

Henrik. Dl. 3, n° 1883 juffer Henrick Wolffs, zal. Johan Wolffsoens weduwe, a° 1538; *id.* n° 1993 Mauritius Loese en joffer Henrick zijne huisvrouw, a° 1547.

Hermen. Dl. 3, n° 1817 Henrick Wyllemss. en Hermen zijne huisvrouw, a° 1528.

Jacob. Dl. 1, n° 653 Willem van Buckhorst, ridder,... met Jacob zijn wijf, a° 1460.

Roelof. Dl. 3, n° 2018 juffer Roloff de Vos wed. van Westerholt, a° 1551.

Steven. Dl. 3, n° 2207 joffer Steven van Nijvelt, a° 1564.

Willem. Dl. 1, n° 601 Rotger Schere en Willem zijn wijf, a° 1451.

Dat ook in de Rijnprovincie mansnamen door vrouwen gedragen werden, toont R. Pick uit oorkonden uit de 15de eeuw aan in zijn opstel „Otto als Frauenname", *Rhenus* 2(6) 96.

Vgl. mijn opstel over voornamen in den *Gids* van 1890, III 460.

G. J. BOEKENOOGEN.

Moffen en Poepen (XLI, 270). — Aan de verklaring van deze scheldnamen is door verschillende bevoegden en onbevoegden, in verschillende tyden, en in verschillende geschriften (ook, naar ik meen, in vorige jaargangen van dit tijdschrift) al heel wat geleerd-

heid en scherpzinnigheid, zoo echte als nagemaakte, ten koste gelegd. Ik wil dan ook het groote aantal min of meer waarschijnlike verklaringen van deze woorden niet vermeerderen, noch ook hier opsommen; slechts wil ik, ter aanvulling van het gene in deze zake ter aangehaalder plaatse is medegedeeld, nog een en ander hier vermelden. — Het zijn geenszins de Oost- en andere Duitsche Friesen, die in Duitschland *Muffrikaner* genoemd worden. Deze spotnaam komt in d'eerste plaatse en oorspronkelik slechts toe aan de bewoners van het zoogenoemde Neder-Munsterland of Eemsland, dus aan de landstreek tusschen Oost-Friesland en Bentheim bezuiden de stad Papenburg, aan beide oevers van de Eems zich uitstrekkende, of de omstreken van de steden Meppen en Lingen; en verder oostwaarts rondom Quakenbrück en Kloppenburg, tot Vechta, Diepholz en Lemförde toe. Deze bevolking maakt een geheel ander menschenslag uit als de Oost-Friesen, even als ook dit onvruchtbare en arme heide- en veenryke land, spottender wyze *Moffrika* of *Muffrica* genoemd, grooteliks verschilt van het vruchtbare en ryke Oost-Friesland. Uit dat land *Moffrika* zijn vooral de *Hannekemaaiers* afkomstig, en de in Friesland zoogenoemde *Fîndoekspoepen*, in Groningerland *Bontkers* en *Hosefelings* (*hoos* = kous); *Feling*, *Faling*, *Westfaling*, geheeten, venters ten platten lande met gewevene en gebreide kleedingstoffen en kleedingstukken. Deze lieden worden in d'allereerste plaatse *Moffen* of *Muffrikaner* genoemd, in de Nederlanden en in Duitschland. In de Nederlanden is later deze naam, by uitbreiding op alle Duitschers overgegaan. Opmerkelik is het dat de Oost-Friesen dezen zelfden scheldnaam op de Hollanders toepassen: *Du Hollander-muf!* Zie J. ten Doornkaat Koolman's *Wörterbuch der Ostfriesischen Sprache* (Norden 1879—'85), op het woord *Muf*, waar men ook veel naderen uitleg van de beteekenis dezes woords vinden kan. Vroeger, meer als thans, gaf men in Holland ook aan de bewoners van de Graafschap Zutfen en van Twente, in oostelik Gelderland en Overijssel, die als Sassen met hunne naaste buren in Duitschland, met de Westfalingen oorspronkelik een enkel volk uitmaken, wel den naam van *Moffen;* zie J. H. van Dale's *Woordenboek.*

Het woord *mof* is in Nederlandsch Friesland volstrekt niet in gebruik. Het wordt aldaar volkomen en in alle beteekenissen vervangen door het woord *poep;* ook in samenstellingen, b. v. het bovenvermelde *fîndoekspoep*, *blaespoep* = Duitsche muzikant, enz. Niet slechts alle Duitschers, vooral de Noord-Duitschers, en met dezen ook de Oost-Friesen, maar zelfs ook de Groningerlanders worden door de Nederlandsche Friesen wel *poepen* genoemd: *Dou Grinser poep!* Ja, zelfs de inwoners van de Friesche dorpen Kollum en Burum, die, aan de grensen van Groningerland gezeten, de Friesche taal niet meer spreken, maar, de laatsten vooral, een friso-sassische mengelsprake, worden, juist om deze hunne spreektaal, die naar het Groningerlandsch overhelt, en dus eenigszins Sassisch getint is, wel *Poepen* genoemd: *'t is en Kollumer Poep!* althans te Leeuwarden, en met eenige geringschatting. En ook het vee en de schepen der Noord-Duitschers, vooral de peerden uit Oost-Friesland en de Friesche gouen van Oldenburg, en de koffen uit die gewesten, heeten in Nederlandsch-Friesland, by boer en zeeman, wel *poep;* b. v. *Dy boer hath en poep foor 'e wein*, die boer heeft een Duitsch (ook Bovenlandsch) peerd voor den wagen; *hwet hath dy poep en heech tüech*, wat heeft die Duitsche kof een hoog tuig! — Opmerkelik is het nog dat de Vlamingen door de Zeeuen, vooral door de Bevelanders, ook *Poep* genoemd worden.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Sympathetische geneeswijze (V, 95; XX, 383, 636). — *Sympathia*, het grieksche ςυμπάθεια, medegevoel. „Bekend zijn de „poudres de succession" zegt de schrijver in Deel XX, doch bedoelt de „poudres sympathiques." De eerste toch waren de moordmiddelen, door de markiezin *de Brinvilliers* „cum suis", hebzuchtig toegediend, waaraan de *chambre ardente* een eind maakte. De andere werden door den ridder *Digby* in de mode gebragt, en zouden strekken om de menschen langer en gelukkiger te doen leven. — In een duitsch boekje, waaraan de titel ontbreekt, maar met het jaartal 1616, trof ik het volgende verhaal aan eener sympathetische kuur, waarvan wellicht een paar onzer jonge navorschers, impressionisten

„fin-de-siècle," de proef zullen willen nemen, en ons later hunne bevindingen mededeelen. — „Voordat *A* eene lange reis gaat ondernemen geeft hij zich met een snijdend instrument een klein, weinig pijnlijk, wondje aan den arm, en laat dit goed uitbloeden. *B* snijdt zich evenzoo in zijn vinger, doet twee of drie bloeddruppelen vallen in de wond van *A*, zoodat deze er in blijven, en bedekt ze dan met een hechtpleister. Hetzelfde doet *A* hierop aan *B*, waardoor beiden een deel van elkanders bloed bij zich omdragen. Wanneer nu deze wondjes geheeld zijn, leert de ervaring dat als de een er zich met een naald in prikt, dit oogenblikkelijk door den ander, waar hij ook zij, gevoeld wordt, hetgeen dan door eene zonderlinge natuurlijke sympathia geschieden moet. Dientengevolge zegt *B* aan *A:* „ „Wanneer gij in den vreemde zijnde, een naaldsteek voelt in de wond aan uw arm, bedenk dan, dat ik u een der navolgende wenken te verstaan wil geven. Maar opdat ik wel merke dat gij den prik gevoeld hebt moet gij u ook een paar maal steken, waardoor ik, hetzelfde ondervindende, de zekerheid bekoom, dat gij nog in leven, en onzer afspraak gedachtig zijt. Onthoud dus, dat ik, na een tusschenpoos, mij één enkelen steek in de wond gevende, frisch en gezond ben. Geef ik er twéé na elkaar, dan ben ik ziek. Na drie steken moet gij u reisvaardig maken, daar het raadzaam is u huiswaarts te begeven. Steek ik viermaal dan is er doodsgevaar." " — Op deze wijze kunnen zij velerlei met elkander overeenkomen. Hoe wonderlijk en merkwaardig deze kunst ook zij, schijnt zij toch niet zonder gevaar, want indien *A* ongemak aan zijn arm kreeg, zoude *B* daaronder kunnen lijden, en stierf *A*, zijn arm mogelijk zien wegteren. Zij kunnen zich echter van dezen sympathetischen band weder vrijmaken, door het gewonde gedeelte te doen uitsnijden. — De kern eener andere, dergelijke sympathetische geschiedenis, in ditzelfde boekje, heeft twee phantastische fransche romans doen ontkiemen, „le cas du notaire" en „les dents du Souave."

A. VER HUELL.

Thiadrik en Diederik, Tjerk en Dirk? (XLI, 276). — De mogelikheid valt niet te ontkennen, ja, zelfs de waarschijnlikheid

niet, dat de Friesche mansnaam *Tjerk*, in de Friesche gewesten beoosten Lauers (Groningerland en Oost-Friesland) ook als *Tjark* voorkomende, eene samentrekking van den volledigen Oud-Frieschen mansnaam *Thiadrik* zoude zijn, even als *Dirk* van *Diederik* in het Hollandsch; en dat deze beide namen *Tjerk* en *Dirk* eigentlik dus slechts twee verschillende formen van eenen en den zelfden oorspronkeliken Oud-Germaanschen mansnaam zouden wezen. Toch moet bedacht worden dat deze twee namen by de Friesen nooit met elkanderen verward worden, maar nevens elkanderen voorkomen; de laatste veelal in den form *Durk*. Maar vooral dat de Friesche taalgeleerde Dr. J. H. Halbertsma in een zyner geschriften (ik weet op het oogenblik niet naukeurig aan te geven, in welk geschrift), den Frieschen mansnaam *Tjerk* voor den zelfden naam houdt als de Angelsassische mansnaam *Cerdic* (*Kerdik*); *k* = Friesch *tj* of *tsj* — kerk = *tsjerke*.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Een Utrechtsch verzamelaar van Oostersche handschriften. — Goossen Evertsz gereisd hebbende naar Jerusalem had uit Judea medegebracht 74 „Conditionale handtschriften" en ze te zamen in een papier gebonden in onderpand gegeven aan Hendrick Reynst koopman te Amsterdam. Goossen schijnt te Utrecht te hebben gewoond en aldaar in geldelijke ongelegenheid gekomen te zijn, zoodat Gerrit Dashorst, burger binnen Utrecht, bij den Hove van Utrecht, geauthoriseerd werd tot curator. Deze erkende den 20 Juli 1616 bij acte voor den Notaris van Banchem te Amsterdam verleden, die handschriften van den houder te hebben overgenomen.

R.

Vrevelijck, enz. — De rector der school te Zwolle „sall de schole bewaren met gueden lere ende anders so lange hem sulcx mit gesontheit sijns lichaems mogelicken is te doene. Ende sall daer neffens dat Cruysloff ende andere processien frequenteren ende helpen holden, ende so verne hy sig hier in toekomende tyden *vreuelijck* off *suckende* maickten, soe sal die Ers. Raedt hem van de officie voerscr. meugen priuieren ende een anderen gueden

man daer mede versien." A° 1536. Aldus Bijdr. Geschied. Overijsel X 77. Wat beteekenen de cursief gedrukte woorden? Oudemans, Midd. Nederl. Wrdbk. biedt „wrevel" = wrevelig. Alsmede sucken = rooven, stroopen (uit Kiliaan), wat hier niet past. Is „zich wrevelig maken" hier z. v. a. reden geven tot gramstorigheid (aan den steedlijken raad)? En staat suckende voor suckēn̄de, d. i. sukkelend, zoodat „sig suckende maicken" wil zeggen z. v. a. sukkelend worden, beginnen te sukkelen? Mij dunkt, het verband wijst op dezen zin; zij het ook, dat Oudemans deze beteekenis van „suckelen," „sukkelen" niet heeft, maar wel uit Kiliaan vermeldt sucke = ziekte. Mr. J. J. van Doorninck teekent t. a. pl. dan ook aan: „Waarschijnlijk was de benoemde oud of ziekelijk; immers de laatste woorden doen dit vermoeden." Suckende kan dus ook het tegenwoordig deelwoord vertoonen van een werkw. Sucken = zieken, ziek worden. In Neder-Betuwe spreekt men nog steeds van „ziek of zuchtig worden," als men wil aanduiden „in ziekelijken toestand geraken." JAC. A.

Geslachtsnaam Fruin (XLI, 305). — In dezen naam schuilt niet het oude woord *vroon;* hij is van Engelschen oorsprong; oorspronkelijk, naar ik wel meen, *Frewn.* W.

Hel. — Wat beteekent *hel* in de vele namen van plaatsen, gehuchten, enz., als *Helmond, Helvoort, Hel(le)voet, Helwijk, Heldam,* en zoo meer?

Amsterdam. E. LAURILLARD.

Ketterslag (XLI, 333). — Het vers van Bilderdijk is onjuist geciteerd; het komt voor in: *Op den moord van den Hertog van Enghien* en luidt daar:

Gij hoordet Horebs donders *knallen*
O, volk van Jacob, zaagt den gloed
Des bliksems, en geloofdet allen,
En vielt Gods Mogendheid te voet! enz. (Dichtw. Dl. IX, 1.)

De daar gemaakte toepassing moet dus vervallen.

Amsterdam. JAN F. M. STERCK.

GESCHIEDENIS.

JACQUES LE ROY,

BARON DE BROECHEM ET DU SAINT-EMPIRE, HISTORIEN BRABANÇON,

ET SA FAMILLE.

(Fin.)

Jacques le Roy convola, le 18 juin 1669, à Anvers (Saint-Georges), en secondes noces, avec Anne Isabelle Macquereel, ou Mackereel [1]), baptisée dans cette ville (Nre-Dame-Nord), le 24 juillet 1650 [2]), fille de François et d'Isabelle van der Piet [3]).

Les noms seuls des témoins de ce second mariage attestent la haute considération dont notre historien — retiré déjà de la vie publique, ainsi qu'on le verra plus loin — jouissait alors dans sa ville natale. Ces témoins furent: „*Excellmus D. Comes de Monterey* [4])„ *Excellmus D. Comes de Salazar* [5]) et *Illmus D. Marchio de Warnie* [6]). Le contrat de mariage avait été passé, le 21 mai

---

[1]) Les Macquereel portent: d'azur au maquereau d'argent, en pal.

[2]) Parrain: Jacques Mackereel; marraine: Anne van der Piet.

[3]) Van der Piet blasonne: d'or à la croix de sable, cantonnée de quatre clefs de gueules.

[4]) Don Juan Domingo de Zuñiga y Fonseca Haro y Guzman, comte de Monterey, lieutenant général et gouverneur des Pays-Bas et de Bourgogne (1670—1675; voyez *le Triomphe de Mgr. le Comte de Monterey*, etc., Liège 1672).

[5]) Don Juan de Velasco, comte de Salazar, marquis de Belveder, chevalier de la Toison d'or; nommé, en 1675, gouverneur de la ville et citadelle d'Anvers † le 5 mai 1678 (*Antwerpsch Archievenblad*, XIV, p. 298).

[6]) Philippe d'Anneux, premier marquis de Wargnie, ou Warigny, etc., vicomte de Cambrai, baron de Crèvecœur, seigneur d'Abancourt, Rumilly, etc., membre du conseil de la guerre, colonel d'un régiment d'infanterie wallonne, gouverneur d'Avesnes, époux d'Ursule Schellart d'Obbendorf, dont il eut, entre autres: Guillaume Albert d'A., marquis de Warigny, baron de Crèvecœur etc., époux de Marie Louise, comtesse de Groesbeek.

1669, devant le notaire Gisberti, à Anvers. Jacques le Roy comparut accompagné de son père, qui promit de transmettre la seigneurie de Broechem aux enfants à naître du futur mariage de son fils, en déclarant expressément qu'à défaut de fils, cette propriété écherrait aux filles des époux. Il s'engagea, ensuite, à ne pas l'aliéner, ni à la grever d'autres charges que l'hypothèque mentionnée dans le testament réciproque qu'il avait fait avec sa défunte femme. La fiancée était accompagnée de ses parents. Les futurs époux apportèrent au mariage tous leurs biens et effets, suivant inventaires. Il fut stipulé que les acquêts leur appartiendraient en commun, et que, survivant à son mari, la future aurait un douaire de 15000 fl.; d'un autre côté, celui du mari serait de 10000 fl. [1]).

En dépit de ces engagements, Philippe le Roy songea à hypothéquer ses biens de Broechem, et Jacques ne semble pas s'y être opposé. François Macquereel, inquiet de l'avenir de sa fille et de ses petits-enfants protesta. Un procès s'ensuivit. Le 9 mai 1673, J. van Meerbeek, premier huissier de la cour féodale de Brabant, opéra la saisie de Broechem. Des actes du procès, il appert que Jacques avait déjà aliéné, ou hypothéqué, une partie des biens de sa seconde femme [2]). Macquereel n'eut, toutefois, pas gain de cause, car, le 31 octobre 1675, Philippe le Roy [3]) et ses enfants: messires Antoine, Joseph et D^{lle} Marie Marguerite, se faisant tous fort pour François le Roy, chanoine, Jeanne Catherine et Françoise Pauline le Roy, empruntèrent solidairement de Catherine van Vinckenborch, veuve de Pierre van de Vijver, la somme de 18000 fl., remboursable en quatre années. En garantie, ils engagèrent aux créanciers la juridiction et leurs autres droits seigneuriaux à Broechem, avec le château, la brasserie, les jardins, etc., et la seigneurie d'Oeleghem, avec le moulin à vent et toutes ses appendances [4]). Philippe

---

[1]) Ce contrat de mariage fut enregistré en la cour féodale de Brabant, le 27 janvier 1716 (B., 116, f° 176).

[2]) Procès plaidés devant la cour féodale de Brabant; N° 847/2424.

[3]) L'acte le nomme: *chevalier*, seigneur de Broechem, d'Oeleghem et en Chapelle-Saint-Lambert, conseiller et commis des domaines et finances.

[4]) B., 377, f° 380.

reçut, ensuite, d'Adrien Borrekens, ancien échevin et aumônier de la ville d'Anvers, un capital de 5000 fl. (à $6\frac{1}{4}$ %), qui fut hypothéqué sur les mêmes biens. Plus tard, Borrekens céda sa créance à Charles Haelebosch; cette cession fut notifiée à la cour féodale, le 18 février 1679 [1]).

Après la mort de Philippe le Roy, ses enfants furent investis, par indivis, des seigneuries de Broechem et d'Oeleghem (13 janvier 1680). Le 23 mai 1681, Antoine *le Roy de Saint-Lambert*, baron du S. E. R., capitaine de cavalerie au service de l'empereur, Marie Marguerite *le Roy de Broechem*, Joseph et Jeanne Catherine, se nommant tous deux *le Roy d'Oeleghem*, Pauline Françoise *le Roy de Saint-Lambert* et François le Roy chargèrent, devant le notaire van der Donck, Mathieu van Richterich de faire en leur nom le transport des seigneuries de Broechem et d'Oeleghem, à Louis van Colen et à sa femme Marguerite Hellinckx. Outre les droits féodaux d'usage, celui-ci paya au fisc la somme de 600 fl., pour l'achat du droit des *pontpenningen* dans les deux seigneuries. [2])

Bien que, d'après le testament de ses parents et son contrat de mariage, Jacques eût dû recevoir Broechem et Oeleghem, il y avait renoncé vis-à-vis de son père par contrat notarial. Il fit confirmer cette renonciation, devant la cour féodale, par messire Dominique de Fierlants, le 28 janvier 1682 (B.).

En remplacement de ces biens, on lui attribua le château de La Tour, à Chapelle-Saint-Lambert [3]) avec ses dépendances.

On trouve des gravures de ce château dans les différents ouvrages de Jacques le Roy. Elles sont ornées des armes de le Roy et de Macquereel. C'était un petit manoir, composé d'un corps de bâtiment, surmonté d'un toit aigu, terminé, vers les petites façades

---

[1]) B., 378, f° 481. Mr le baron Constantin de Borrekens, à Anvers, descendant à la sixième génération d'Adrien précité, a bien voulu recueillir pour nous un grand nombre d'actes de baptême, de mariage et de décès, relatifs à la famille le Roy. Nous lui en exprimons ici notre plus vive reconnaissance.

[2]) B., 378, f° 45.

[3]) *Castellum la Tour juxta fanum Sancti Lamberti.*

de pignons à gradins — la construction dénote le XVIe siècle — et d'une annexe en retour d'équerre d'un étage, à laquelle se rattache une petite chapelle. Le tout n'a guère un aspect imposant.

Jacques le Roy arrondit ses propriétés de Chapelle-Saint-Lambert par plusieurs terres acquises de François Joseph de Spangen (1683).

Par achat de leurs cohéritiers du chef de Pierre Pascal de Deckere, il fut investi, de concert avec sa première femme, du château de Zevenbergen, à Ranst (16 Juillet 1667). Le prix d'achat fut de 60000 fl. Outre la moitié de la moyenne et basse juridiction de Ranst et de Millegem, le propriétaire de ce château avait la collation de la chapellenie castrale et, en commun avec le propriétaire du manoir de Doggenhout, également situé à Ranst [1]), le droit de chasse et la perdrisserie à Ranst et à Millegem. Il possédait, ensuite, diverses terres, prairies, forêts, etc., une cour censale et une cour féodale, avec des cens respectivement des arrière-fiefs dans les villages de Ranst, Millegem, Niel, Emmelen, Broechem, Oeleghem, Zanthoven, Vlummeren etc. [2]).

Aussitôt mis en possession de Zevenbergen, Jacques le Roy y fit exécuter de notables embellissements et agrandissements. Il y fit reconstruire le château presque entièrement. Dans plusieurs de ses ouvrages, il donne une reproduction de cette belle demeure seigneuriale [3]).

Entouré d'un fossé, ce château a une forme rectangulaire allongée. Le porche d'entrée, précédé d'un pont en bois, se trouve sous une tour à deux étages, couronnée d'une flèche bulbeuse fort élancée. Les bâtiments les plus importants font face à l'entrée; ils se composent d'un corps-de-logis en retour d'équerre, flanqué de deux tourelles et couronné d'un toit aigu, sur lequel se détachent des lucarnes à la flamande. A gauche de l'entrée, s'alignent des

---

[1]) Doggenhout est aussi nommé fréquemment le *château de Ranst.*

[2]) B., 377, f° 107.

[3]) Au moment où la gravure fut exécutée, le château appartenait à Isabelle van der Piet, belle-mère de l'historien.

dépendances qui n'ont qu'un seul étage et dont deux pignons à gradins viennent rompre la monotonie. A droite de l'entrée, l'enceinte ne consiste qu'en une courtine. En avant du pont, conduisant au château, une basse-cour, dans laquelle on a accès par un second pont, avec entrée couverte et crénelée de merlons, et entourée, de deux côtés, par des bâtiments d'écurie ou de culture. A gauche du manoir, se trouve un très beau jardin, à compartiments géométriques, ornés de méandres fleuris. On remarque derrière le château une butte, ou motte, sur laquelle s'élève une tour carrée, de forme lourde et trapue, évidemment un restant des constructions antérieures. L'ensemble de ces jardins, du château et de la butte, est entouré d'un second fossé. Le tout, y compris les fossés, avait une étendue de trois bonniers. Les terres arables et les prairies dépendant de Zevenbergen mesuraient sept bonniers. (B., 154, f° 341).

Par acte, passé le 4 juillet 1669, devant le notaire François van der Donck, Jacques le Roy céda cette propriété, sauf la cour censale et la cour féodale, avec ses *hergeweyden*, et quelques terres, à ses beaux-parents Macquereel, qui en firent le relief le 19 septembre suivant (B.)

Au sujet de la succession de sa première femme, décédée, comme nous l'avons dit, sans laisser de postérité, Jacques eut des difficultés avec la famille de Deckere. Les héritiers naturels de cette dame étaient Claire Christine de Deckere, femme de messire Jean Jacques Schotti, Marie de Deckere, célibataire, Christine Cornélie de Deckere, femme de messire Louis Antoine Clarisse, amman d'Anvers, messires Pierre Pascal de Deckere, seigneur de *Monteleoni*, etc., et Philippe Hyacinthe de Deckere, licencié en droit. Un accord intervint devant les échevins d'Anvers, le 31 octobre 1668. Jacques reçut tous les biens, effets, meubles, etc., de sa défunte femme, à condition de payer 38498 fl. et de renoncer à tous les droits qu'il avait du chef de sa femme sur une partie d'une somme de 69134 fl. 2 sols. Cet accord fut notifié à la cour féodale le 23 décembre 1673. Il s'ensuivit une nouvelle investiture de Zevenbergen en faveur de Jacques, pure formalité qui ne portait nullement atteinte aux droits de ses beaux-parents Macquereel.

Le 21 février 1674, Jacques fit présenter à la cour féodale une déclaration constatant que ceux-ci l'avaient entièrement indemnisé du chef de la vente de Zevenbergen.

François Macquereel testa le 18 juin 1673 [1]) et décéda le 7 juin 1675. Le 25 du même mois, son fils unique, François Joseph, fut investi de la nu-propriété, et la mère de celui-ci, Isabelle van der Piet, de l'usufruit du château de Zevenbergen et de la seigneurie y attachée. Par suite de la mort de son fils, cette dame fit, le 8 novembre suivant, le relief de la nu-propriété de cet important fief.

De tout temps, l'exercice de la juridiction à Ranst et à Millegem avait fait surgir des contestations entre les châtelains de Zevenbergen et de Doggenhout. Au XVIe siècle déjà, le chevalier Nicolas Oudart, seigneur de Rijmenam, Doggenhout, etc., avait eu à ce propos des différends avec Agnès de Halmale, veuve de Godefroid d'Enckevoirt, sa fille Jacqueline d'Enckevoirt, dame de Zevenbergen, et le chevalier Jean de Berchem, mari de celle-ci [2]). Plus tard, les mêmes difficultés se représentèrent entre Marie Houtappel, dame de Zevenbergen, et Philippe François de Fourneau, seigneur de Chapelle-Saint-Ulric, chevalier de St.-Jacques. Un accord, intervenu le 25 février 1639, y avait mis fin. Depuis, Pierre Pascal de Deckere, époux de Cornélie Marie Houtappel, posséda, pendant quelque temps, seul, la haute, moyenne et basse juridiction des deux villages, mais la famille de Fourneau ne tarda pas à reconquérir ses anciens droits, et, bientôt après, nous voyons les discussions reprendre de plus belle entre les habitants des deux châteaux voisins. Enfin, les parties convinrent de s'en rapporter à l'arbitrage du conseiller de Man. Un arrangement eut lieu et, le 28 février 1684, Philippe Théodore de Fourneau, comte de Cruquembourg, transporta à Isabelle van der Piet, moyennant 6250 fl., la moitié de la haute justice (B., 156, f° 353).

Isabelle van der Piet, veuve Macquereel, contracta une nouvelle union avec Corneille de Man, chevalier-banneret, seigneur de Lodijck,

---

[1]) Devant le notaire Van Bast à Anvers.

[2]) Voyez J. Th. de Raadt, *Quelques observations sur Nicolas Oudart et son jeton.*

Nieuwstrijen, Watermael, Auderghem, etc., trésorier de la ville d'Anvers et conseiller surnuméraire au conseil de Brabant [1]).

Lors de la vente à l'encan de l'hôtel du prince de Steenhuyse, à Bruxelles, *près de la Chancellerie en la rue ou montagne dict Blindenberch* (Montagne-des-aveugles) *et joindnant la maison du seigneur baron de Parcq* (Perck) [2]), les époux de Man-van der Piet s'en rendirent acquéreurs. Cette propriété, mouvant en fief du duché de Brabant, était, à cette époque, louée au prince de Nassau. Les acheteurs la relevèrent le 25 janvier 1687. Le prix de vente était de 25100 fl. — Bien que, l'année suivante, Jeanne de Richardot, baronne-douairière de Fontaine-l'Evêque, tante paternelle du prince de Steenhuyse, fit valoir ses droits sur cet hôtel, les de Man surent se maintenir en possession de cet immeuble historique [3]).

En 1694, Isabelle van der Piet acquit la seigneurie de Bautersem, à Santhoven, qu'elle releva le 6 juillet (B.). De concert avec son mari, elle fit le 5 Mai 1700, un codicille, devant le notaire Catz, à Bruxelles, et mourut dans cette ville, le 12 novembre de la même année; elle fut enterrée à Anvers, dans la cathédrale, en la chapelle de Notre-Dame (I. F.).

Le 29 janvier suivant, sa fille, Anne Isabelle Macquereel, femme du baron Jacques le Roy, fut investie du château de Zevenbergen, de la moitié de la haute juridiction de Ranst et de Millegem et de la seigneurie de Bautersem (B.).

Cette dame testa le 7 Mai 1701; elle mourut en septembre 1702 et fut inhumée, à Anvers, dans la cathédrale, le 14 de ce mois.

* * *

---

[1]) Le contrat de mariage fut passé le 16 août 168., devant le notaire Van Baenst, à Anvers.

[2]) C'était alors Frédéric Joseph Ignace de Marselaer. L'hôtel *de Perck* formait également un fief du duché de Brabant.

[3]) Il en sera encore question plus loin. En 1777, l'hôtel de Steenhuyse appartenait à Mr. de Man d'Attenrode, dont les enfants le vendirent, en 1816, au prince de Gavre. A son tour, celui-ci le céda, l'année suivante, à J. B. Parijs, à Molenbeek-Saint-Jean (Arch. de Ste Gudule).

Ainsi que nous l'avons dit plus haut, Jacques le Roy avait été appelé, en 1658, aux fonctions de greffier des domaines et finances. Il les exerça jusqu'en 1661. Par lettres-patentes du 3 mars de cette année, le roi le nomma conseiller et commis au même conseil [1]. Jacques prêta serment le 11 du même mois et prit la place que son père avait quittée la veille en sa faveur. Ses appointements de conseiller et commis étaient de 1976 livres par an (C., 45876, f⁰ 118). A quelque temps de là, il devint aussi surintendant du commerce.

Notre jeune conseiller se fit remarquer par sa science et ses hautes aptitudes et ne tarda pas à en obtenir une éclatante reconnaissance de la part du gouvernement. En 1664, à peine âgé de 30 ans, il fut chargé par le gouverneur général, le marquis de Caracena, d'une mission des plus flatteuses. Il fut envoyé à Madrid afin de rendre compte au monarque de la situation financière et commerciale de la province. Caracena l'accrédita auprès de ce prince par une lettre, datée de *Brus^a^, 30 de Julio 1664*, de la teneur suivante:

A Su Mag^{d}, en recomendacion del Comis de finanzas Jacq^{s} le Roy.

A. Su Mag^{d}. Señor.

Jacques le Roy, señor de Broechem, y comis en el consejo de finanzas de V. Mag^{d} va a essa corte a representar a V. Mag^{d} diferentes negoçios a cujo efecto ha pareçido al consejo embiarle para que pueda V. Mag^{d} estar vastantemente informado del estado en que se hallan las cosas de finanzas, y las del comerçio de estos Estados, y haviendo sido uno de los que mas se han empleado en estas materias me le han propuesto por el mas aproposito para que vaya a esta comision y por lo que yo le he empleado en algunas cossas le juzge tambien por lo mismo, esperando que dara muy buena quenta de lo que lleva a su cargo, y assi devo suplicar a V. Mag^{d}. que sele de todo credito, y que como cossa que interesa mucho el servicio de V. Mag^{d} se atienda al reparo y remedio de estos negocios, y que por lo bien que este Ministro ha servido a V. Mag^{d} reciva de Su R^{l} grandesa el favor que todos hallan en ella. Dios &c^{a}. [2]

En outre, Caracena munit l'ambassadeur de lettres de recom-

---

[1] Ce document qualifie Jacques de seigneur d'Oeleghem.

[2] Correspondance de Caracena avec Philippe IV; minute. Arch. général du Royaume, No. 101, f⁰ 103.

mandation pour les marquis de Castel-Rodrigo et de Velada [1]).

En présence de la situation précaire du pays, ravagé par la famine et le pillage, la mission de Jacques le Roy était aussi difficile que délicate; cependant, grâce à ses talents et à son éloquence persuasive, il s'en acquitta d'une façon digne du fils du député aux Etats-Généraux de La Haye.

Plus tard, Castel-Rodrigo étant devenu capitaine-général des Pays-Bas, Jacques le Roy eut avec celui-ci des difficultés, à la suite desquelles il donna sa démission [2]). Ceci eut lieu en 1665. Les causes de ces dissentiments nous sont restées inconnues; c'est en vain que nous avons fait à ce sujet des investigations dans les papiers d'Etat de l'époque. Mais voici ce que nous avons trouvé dans les archives de la Chambre des comptes:

Le 24 septembre 1665, luy a esté payé la somme de vingt mille trois cent florins, sçavoir dix huict mille florins pour le remboursement de pareille somme qu'il avoit advancé en don à Sa Majesté a son advenement a l'estat de greffier qu'il avoit esté des finances, huict cent florins qu'il avoit payé pour le droit de medianeda a son advenement audict estat de greffier, et quinze cent florins pour le medianeda de commis des finances, moyennant quoy il a esté dechargé pour toujours de son dict estat de conseiller et commis des finances" (C., 45876, f° 110 v°).

Après avoir relaté la retraite de Jacques, P. Bayle poursuit: „Sans cela il se fût poussé bien avant dans les affaires & dans les Charges Politiques: mais la République des Lettres y eût perdu; car il n'eût pas eu le loisir dont il a jouï, & qu'il a si bien emploié à composer des Ouvrages qui ont vu le jour."

De même que son père, Jacques ne cessa, malgré sa retraite de la vie publique, de prendre dans ses actes les titres de conseiller et de commis des domaines et finances, et, généralement, sans indiquer qu'il n'en exerçait plus les fonctions.

Il résidait, à Anvers, dans la maison dite *het oud hôtel van Aren-*

---

[1]) Ibidem, f°s 105 et 106.

[2]) Voyez Niceron, Dierckxsens et Bayle.

berg, ... inhabitans domum amplam viâ de Gasthuys-straet in angulo viae de Harenberg-straet versus septentrionem, dit Diercxens. On peut, en outre, à ce sujet, consulter l'excellent ouvrage de M. Aug. Thijs: *Historie der straten van Antwerpen* [1]).

Voici ce que nous lisons dans une notice, non encore publiée, de cet infatigable historien anversois, traitant de l'ancien hôtel dit *'t hof van Luyck:* „Sur cet hôtel fut ouverte, en 1551, la section ouest de la rue d'Arenberg. La partie restante avec une maison et des terrains contigus forma plus tard l'hôtel dit *d'Arenberg,* Nos 21 et 19, longue rue de l'Hôpital, coin rue d'Arenberg. En 1667, ces biens furent saisis et adjugés à François Macquereel, négociant, au prix de 33050 fl. L'acquéreur occupait la grande maison *Vieille Bourse,* No 19, formant jadis trois habitations."

Après le mariage de sa belle-mère, avec le chevalier de Man, Jacques le Roy prit possession de l'hôtel d'Arenberg.

Ayant déjà consacré, du temps où il était fonctionnaire, tous ses loisirs à ses travaux historiques, Jacques s'y adonna entièrement depuis sa rentrée dans la vie privée. Il y mit la persévérance de la passion. Toutes les archives publiques, si on peut s'exprimer ainsi, en parlant de cette époque, et toutes les collections particulières, à sa portée, furent dépouillées. Le résultat de ces recherches laborieuses a été consigné dans une série d'ouvrages qui font la gloire de cet intrépide travailleur et qui sont des ornements de la littérature historique des Pays-Bas. Aucun sacrifice ne fut épargné pour l'embellissement de ces travaux par la reproduction des édifices remarquables, tels que châteaux, monastères, églises, etc., des monuments funéraires, des pierres tombales, des portraits des hommes illustres.

C'est comme un luxe d'antiquaire où se complaît sa généreuse

---

[1]) Pp. 564 à 565. Dans son travail français: *Historique des rues et des places publiques de la ville d'Anvers,* beaucoup moins développé que l'ouvrage flamand précité, cet auteur ne parle point de Jacques le Roy. Mr Thijs a bien voulu nous fournir plusieurs renseignements pour cette notice; qu'il en reçoive nos plus sincères remerciements.

et expansive érudition. On sent qu'il aime à étaler sous les yeux du lecteur ces trésors lentement amassés, à faire jaillir pour tout le monde ces sources patiemment découvertes, à répandre au dehors ces surprises et ces joies de l'invention archéologique.

La plupart des vues ont été dessinées par des artistes envoyés sur les lieux aux frais de l'auteur. Parmi ces artistes, on remarque: J. van Croes, N. Stramont, G. de Bruyn, J. Troyen, Jacques van Weerden, François Ertinger, etc. Les gravures ont été exécutées par les premiers maîtres du temps. Nous citons: François Ertinger prénommé, Hollar, Adr. Pérelle, Luc Vorsterman, le jeune, Jacques Harrewijn, Robert Whitehand, H. Cause, Gaspard Bouttats, *tous graveurs si celebres et si renommez*, dit la préface du Grand Théâtre profane, *que leur nom seul fait leur eloge.*

Il suffit de jeter un coup d'œil sur les ouvrages de notre auteur, pour comprendre quelles sommes immenses y ont été englouties. En effet, au dire des écrivains du siècle dernier, presque toute la fortune considérable de Jacques y passa, et l'historien vécut, vers la fin de son existence, dans un état voisin de la gêne [1]).

La famille, effrayée à juste titre par ces dilapidations — excusables, s'il en fût — mit tout en œuvre pour les enrayer, et nous voyons Jacques le Roy écarté dans des circonstances où, certes, en qualité de père et de chef de famille, il aurait dû figurer. C'est qu'on avait lieu de craindre que sa passion de l'art et de l'histoire ne lui fît oublier des devoirs sacrés et ne l'entraînât à dissiper les deniers des siens en frais de gravure et d'impression.

A sa mort, A. J. Macquereel, seconde femme de notre auteur, laissa une fille célibataire, Lutgarde Antoinette Isabelle. „Chose singulière, dit M. Thijs dans son manuscrit susmentionné, la défunte avait donné pour tuteur à sa fille, Philippe Charles van der Zijpen, chanoine à Malines, et nulle part on ne voit intervenir dans les actes relatifs à sa succession notre éminent historien, alors âgé

---

[1]) Diercxens dit: *Cum autem Jacobus le Roy ingentes summas insumpsisset in ornandis operibus suis tabulis aeri incisis, obiit*... (op. cit., p. 414). Sanderus, autre historien célèbre, fut également ruiné par ses éditions somptueuses.

de 70 ans. La cause de cette exclusion se rattache peut-être aux frais considérables qu'il fit pour la publication et les nombreuses gravures de ses divers ouvrages et qui ébréchèrent fortement son patrimoine."

Ainsi qu'on a pu le voir, Jacques fut, en 1684, témoin au mariage de son frère Joseph, avec Mlle le Roux et, trois ans après, il tint sur les fonts le 3e enfant de ces époux.

De même que Jérôme Brugmans, doyen du chapitre de St Jacques à Anvers, il fut nommé exécuteur testamentaire de Diego Duarte, grand amateur des beaux-arts, qui lui légua en souvenir *een diamantrink dicksteen monsterachtig van acht greyn synde blauw geemailleert ende daeraen een zegeltjen* [1].

* * *

La première publication que nous connaissions de Jacques le Roy date de 1659. C'est un distique, suivi de trois chronogrammes, en latin. Ils parurent dans les *Dévotes conceptions òu pensées sur les emblèmes, prophéties, etc., qui se rapportent à la glorieuse Vierge Marie, composées par le V. P. Nicolas de le Ville* (Louvain, chez Cyprien Coenestein, 1659). Cette production est, toutefois, sans grande valeur. Mais, comme c'est la première manifestation littéraire de Jacques le Roy, il n'est pas sans intérêt de voir comment a débuté notre historien, et nous croyons bien faire de la reproduire :

„Mariae pro Mariano & zeloso huius Libri Auctore.
Ingenii flores, tibi consecro Virgo labores.
Lactea Virgo fave, Lactea Mater ave.
Chronicon
ADes VIrgo MarIa CeLestInIs.
Chronicon.

---

[1]) Testaments de 1685 et 1687. Aug. Thijs, *Bulletin de la propriété*, 13 novembre 1881. On y trouve des renseignements pleins d'intérêt sur Diego Duarte et sa famille.

Ad Virginem Matrem Mariam
Pro pace habendâ.
O pIa Da nobJs VIrgo post praeLIa pacem
LIbens MerIto ponIt DICatqVe.
Jacobus Le Roy.

Des livres de Jacques le Roy, quelques-uns ont fait l'objet de plusieurs éditions; d'autres n'ont été publiés qu'après la mort de l'auteur. A chaque nouvelle édition, l'historien apporta aux ouvrages et aux titres des modifications et des augmentations plus ou moins importantes. Plus tard, les éditeurs en firent autant et ajoutèrent même des faits arrivés depuis le décès de l'auteur.

La récente publication du remarquable travail bibliographique sur les œuvres de Jacques le Roy, dans la *Bibliotheca Belgica*, de M. van der Haeghen, nous force, pour ne pas faire double emploi, à renoncer à notre projet de reproduire ici in extenso les titres des ouvrages de notre auteur. Nous nous bornerons donc à les donner en abrégé, en signalant les différentes éditions dont nous avons connaissance.

Voici la liste — complète, croyons-nous — des ouvrages *imprimés* de Jacques le Roy:

I. *Histoire de l'aliénation, engagère & vente des seigneuries, domaines & jurisdictions des duchez de Brabant, de Limbourg & pays d'Outre-Meuse... Recueilly par messire Jacques le Roy, Chevalier & Libre Baron du S. Empire, &c.*

un volume in-f°;

sans nom d'éditeur ni date;

il est probable que cet ouvrage a été écrit du temps où Jacques était fonctionnaire.

II. *Notitia Marchionatus Sacri Romani Imperii hoc est urbis et agri Antverpiensis.... Auctore Jacobo le Roy de Brouchem, S. R. J. libero Barone &c.*

un volume in-f°;

a) *Amstelodami, Typis Francisci Lammingae*, 1678;

b) ibidem; *Prostant apud Albertum Magnum, in plataea vulgo dicta den Nieuwendijk sub signo Atlantis;* même année.

Cet ouvrage est sans conteste, sinon le plus volumineux, le plus important et le plus personnel de notre auteur; il est orné de 207 planches, en taille-douce et à l'eau-forte.

Il y a quelques années, la Bibliothèque Royale de Bruxelles a fait l'acquisition, par l'intermédiaire d'un notaire de cette ville, de trois volumes in-folio, contenant les copies, en partie authentiquées, d'un grand nombre de documents qui ont servi à la confection du beau livre précité. Ces volumes contiennent plusieurs lettres ayant accompagné quelques-uns de ces documents. Elles ne nous donnent guère de détails utiles; l'une d'elles porte l'adresse: „*A Monsieur, Monsieur le Roy, Chlr., seigneur de Brouchem, etca demt pres l'Eglise de St André, à Anvers.*"

III. *Achates Tiberianus, sive gemma caesarea, antiquitate argumento, arte, historia prorsus incomparabilis .... Auctore Jacobo le Roy, libero Barone S. R. I.;*

un volume in-fo;

Amstelaedami, prostant Bruxellis apud Franciscum Foppens, 1683.

(voyez le Journal des Scavants pour l'année 1685, pp. 87 à 89; Paris, chez Jean Cusson).

IV. *Topographia historica Gallo-Brabantiae, quâ Romanduae oppida, municipia & dominia illustrantur .... Auctore Jacobo Barone le Roy & S. R. J., Domino S. Lamberti &c.*

un volume in-fo;

Amstelaedami; Typis Hermanni Allardi, anno 1692.

M. Bouillart, à Mons, possède un volume contenant des notes et des documents ayant servi à la confection de cet ouvrage.

„On ne sauroit desirer, écrit, à propos de celui-ci, P. Bayle, dans son *Dictionnaire historique*, un détail plus particulier de ce que l'on nomme le Brabant Wallon, & si l'on avoit une semblable Notice de toute l'Europe, l'on auroit un magazin inépuisable d'Eclaircissemens & d'Instructions."

V. *Castella et praetoria nobilium Brabantiae et coenobia celebriora ad vivum delineata .... (ex museo Jacobi Baronis le Roy et S. R. J. Toparchae S. Lamberti).*

un volume in-fo.

a) *Antverpiae Ex Typographia Henrici Thieullier, ad Fossam minorum. Anno* 1694;

première édition, *sans texte*, très rare et dont les épreuves sont d'une grande beauté.

Elle contient 143 cartes et planches, gravées en taille-douce et à l'eau-forte;

b) seconde édition, avec texte, chez le même, 1696;

c) Amsterdam, Abraham de Someren et Arnold de Ravenstein, 1696; [1])

d) *Antverpiae, sumptibus autoris. Anno* 1697;

e) *Antverpiae, sumptibus autoris*, 1698;

f) Leiden, chez Peter van der Aa, 1699; titre latin, français et néerlandais.

g) En 1705, Daniel van den Daelen, à Leiden, André van Damme, à Amsterdam, et Englebert Boucquet, à La Haye, firent conjointement un nouveau tirage de l'édition de 1699, sous un autre titre en latin, français et néerlandais: "*Brabantia Illustrata, continens accuratissimam omnium castellorum et praetoriorum nobilium Brabantiae, nec non celebrium coenobiorum, aliorum aedificiorum descriptionem ac delineationem ..... tiré du cabinet de Jacques le Roi* .....

h) L'année suivante, le même ouvrage fut édité, accompagné d'un texte néerlandais, sous le titre:

„*Adelijke lusthoven inhoudende de voornaemste en vermaekelijkste gezigten en perspectiven des ouwde en nieuwe geestelijke en adelijke gebouwen des hertogdoms Braband*" ....

un volume in-4o, obl.

Amsterdam, 1706.

VI. *L'Erection de toutes les terres, seigneuries & familles titrées du Brabant; Prouvée par des extraits des lettres patentes, tirez des originaux. Et Recueillies par messire Jacques Baron Le Roy et Du St Empire, Seigneur de Saint-Lambert*, &c.

---

[1]) Voyez le Comte du Chastel de la Howardries, *Notices généalogiques tournaisiennes;* I, p. 79.

un volume in-f°;

a) *A Leide; De l'Imprimerie de Pierre van der Aa;* 1699;

b) *„Nouvelle Edition, suivant la vraye Copie de Leide, Reveuë & augmentée par l'Auteur." A Amsterdam, 1706; sans indication de l'éditeur.*

VII. *Praedictio Anthoniae Bourignon de vastatione urbis Bruxellarum per ignem. Ex Collectaneis Jacobi Baronis Le Roy & S. R. I., Toparchae S. Lamberti.*

un volume. in-8°;

Amstelaedami apud Henricum Wetstein; Bruxellis, apud Henricum Fricx. Anno 1696.

C'est l'ouvrage le plus insignifiant, mais le plus rare de Jacques le Roy (voyez: Archives Philologiques, par Frédéric, baron de Reiffenberg, I, 108—110; Paris 1825—6; *Bayle* etc.).

VIII. *Institution de la Chambre des comptes du Roi en Brabant à Bruxelles, du 19 juin l'an 1404, par Anthoine, duc de Brabant, comte de Rhetel.... Par Messire Jacques Le Roy Chevalier & Libre Baron du S. Empire* &c.

un volume in-8°

A Bruxelles, chez les T'Serstevens, Imprimeurs, 1716.

IX. *Instructions et Ordonnances de la Chambre des comptes de Brabant, avec l'histoire de alienation, engagere & vente des seigneuries, domaines et jurisdictions... Par Messire Jacques Le Roy Chevalier & Libre Baron du S. Empire*, &c.

un volume in-8°

A Lille 1716: sans le nom de l'éditeur.

X. *Groot Kerkelijk toneel des hertogdoms van Brabant, behelzende een korte, doch algemeene historische beschrijvinge van den Oorsprong en oudheden van alle de hoofd-, dom-, kanonikaale en kerspel-kerken.... Getrokken en bijeen verzameld uijt de beste schrijvers die den kerkelijken staat van Brabant beschreeven hebben. Verrijkt met meer dan 110 kopere plaaten;*

deux vol. in-f°;

In 's Graavenhage bij Christiaan van Loon, Boekverkooper, 1727.

Deux ans après la publication de cette édition, on fit paraître le même ouvrage en langue française, sous le titre:

Le grand Théâtre Sacré du duché de Brabant, contenant la description générale historique de l'église métropolitaine de Malines et de toutes les autres églises catholiques.... Divisé en deux volumes, in-f°.

a) *A La Haye, chez Chrétien van Loon, libraire*, 1729.

b) *A La Haye, chez Gérard Block, libraire*, 1734.

XI. *Groot werreldlijk Toneel des Hertogdoms van Braband. Behelzende eene algemeene, doch korte beschrijving van dat landschap; als mede een chronologische opvolging zijner hertogen; de beschrijving der steden.....*

un volume in-f°;

a) *In 's Graavenhaage, bij Christiaan van Loon, Boekverkooper*, 1730;

b) une autre édition de cet ouvrage, également en néerlandais, fut faite en 1735, à la Haye, par Corneille et Frédéric Boucquet.

Une édition française du même ouvrage parut simultanément avec la première édition néerlandaise; elle porte le titre:

Le grand Theatre profane du duché de Brabant, contenant la description générale & abregée de ce pais; la suite des ducs de Brabant; la déscription des villes.....

un vol. in-f°;

A La Haye, chez Chrétien van Loon, libraire, 1730.

Bien que ne portant pas son nom, les deux ouvrages indiqués ad X ont été, de tout temps, attribués à Jacques le Roy. Ce n'est que récemment, si nous sommes bien informé, qu'on lui en conteste la paternité, pour les dire l'œuvre d'un compilateur inconnu. Ces deux ouvrages, parus environ une dizaine d'années après la mort de Jacques le Roy, ont, toutefois, absolument le caractère des autres publications du même auteur, et rien ne nous empêche de les considérer comme son œuvre personnelle. Si nous y trouvons relatés des faits postérieurs à la mort de notre auteur, c'est que les éditeurs en ont agi avec ces deux ouvrages-ci comme avec les autres édités après le décès de notre personnage.

XII. Jacques le Roy a édité: „*Chronicon Balduini Avennensis Toparchae Bellimontis; sive Historia Genealogica comitum Hannoniae*

aliorumque principum ..... primum nunc edita, & notis historicis illustrata studio Jacobi le Roy et S. R. I., Domini Sancti Lamberti."
un volume in-f°;

Antverpiae, Ex Typographia Knobbariana, Apud Franciscum Muller, sub signo S. Petri, 1693.

Très rare. Dom Luc d'Achery avait déjà, d'après un manuscrit de du Cange, inséré au tome VII de son *Spicilège*, des généalogies extraites de la chronique du Hainaut de Baudouin d'Avesnes, sire de Beaumont. Cette chronique commence à Charles de Lorraine, frère du roi Lothaire, et finit à l'an 1289. Jacques le Roy reproduisit ces généalogies plus complètement, d'après le manuscrit des Chifflets, mentionné par Miraeus (*auctar. de script. eccles.*, p. 262) et par Foppens (*Bibl. Belg.*, p. 115) [1]).

* * *

Jacques le Roy commenta également les chroniques d'Albéric, moine de Trois-Fontaines, comme il le dit lui-même dans la préface du *Chronicon Balduini Avennensis.* Il semble toutefois que ce travail n'ait pas été livré à l'impression.

L'apparition de la *Notitia Marchionatus* fut saluée par les acclamations enthousiastes des savants contemporains. *Les Nouvelles de la République des lettres* [2]), entre autres, dans la livraison de septembre 1685 (pp. 992 et suivantes), consacrèrent à ce bel ouvrage un article des plus élogieux. „L'Auteur, dit cet article, y explique avec beaucoup d'ordre & d'intelligence tout ce qui concerne le Marquisat d'Anvers, & on ne sçauroit assez admirer la peine qu'il s'est donnée d'aller lui-même sur les lieux, & de faire dessiner & graver avec de grands frais les Villes, les édifices, & les hommes dont il a voulu que les figures enrichissent son Ouvrage. Il a eu aussi beaucoup de soin de consulter ceux qui pouvoient lui éclaircir

---

[1]) Voyez: DE REIFFENBERG, *Chronique rimée de Philippe Mouskes*, I, introduction, p. 32.

[2]) *„par le Sr B...., Professeur en Philologie et en Histoire;* Amsterdam, chez Henri Desbordes."

certains faits sur quoi les Auteurs ne sont pas d'accord. Il remonte jusqu'à l'origine des choses, & fait voir exactement l'érection, & la division de chaque Fief."

L'auteur de cette note croit, toutefois, devoir adresser un reproche au travail dont il s'occupe: „Quoiqu'il ne s'écarte que rarement, ajoute-t-il, de sa principale matière, il ne laisse pas d'être fort considérable dans ses digressions, & sur tout dans celle qui concerne les cachets, & l'origine des armoiries & des surnoms".

Il n'y a là rien qui doive nous surprendre, car les lignes que nous venons de reproduire, furent écrites à une époque où les sciences héraldique et généalogique se trouvaient en décadence complète, et où, par suite des agissements de quelques *rois d'armes,* les historiens dédaignaient généralement de prendre au sérieux ce qui ne paraissait être fait que pour servir de jouet vaniteux et frivole à quelques hobereaux entichés de noblesse. Il était réservé au XIXe siècle de remettre en valeur ces deux sciences, tout à fait indispensables à l'historien et à l'archéologue.

A propos de certaines fables dont le Roy fait justice, notamment de celle de la prétendue résurrection de *Gocellin, fils de Bertold, seigneur de Grimbergue,* grâce à l'intervention de St. Suitbert, l'auteur de l'article dans *les Nouvelles de la République des lettres* s'écrie: „Voilà ce qu'on appelle un honnête homme, qui aime mieux faire sa cour à la vérité qu'aux bigots, quoique le plus souvent il y ait plus à gagner selon le monde au service de ceux-ci qu'au service de celle-là".

* * *

De même que sur sa jeunesse et son adolescence, il règne une obscurité complète sur la fin de la vie de Jacques le Roy, et un manque presque absolu de documents ne nous a pas permis de lever le voile jeté sur ces époques. Bien que nous ayons des données sur les enfants de l'historien, nous n'avons pu constater si une des nombreuses familles le Roy existantes se rattache à lui.

Que sont devenu les belles collections et les précieux manuscrits

de Jacques le Roy? Où peut-on trouver ses correspondances, les documents intimes rendant compte des détails de sa vie privée? Pas un de ces papiers intéressants ne nous a été transmis; nulle part, nous ne trouvons, publiées, des lettres de Jacques ou celles lui écrites par ses amis et ses parents.

Les quelques missives adressées à notre auteur que nous avons découvertes, ne nous ont guère fourni de particularités sur Jacques le Roy. Ce sont des correspondances de quelques curés, de Mr. Roose, baron de Bouchout (près de Bruxelles), et du comte de Corswarem *Lonchamp* (sic!), des années 1690 à 1692, mais elles ne contiennent guère que des copies d'épitaphes, des données historiques ou des demandes de renseignements.

Parmi ces lettres, une, cependant, mérite que nous la fassions connaître [1]. Elle émane du fameux héraut d'armes Pierre Albert de Launay. La voici:

Brux^s. le 24 mars 1690.

Monsieur [1])

Pour response sur la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'escrire au sujet de certain livre que feu le s^r Jean Bap^te Gramay auroit vraysemblablement composé de la maison de Tresignies, intitulé Trasiniacum, je vous diray que je ne l'ay jamais veu et que, s'il y en auroit eu un, que feu monsieur le marquis de Trasignies, qui m'a autre fois fait dresser sa genealogie, me l'auroit communiqué, comme estant un document qui m'auroit esté fort utile pour cest ouvrage là. J'ay la description de quelques villes et villages de Brabant Walon par ledit Gramaye, mais rien touchant celluy de Tresignies, et puisque Vous me marquez, monsieur, que feu l'imprimeur Velpius l'auroit imprimé, je m'addresseray à ses enfans pour l'avoir, s'il est vray qu'il l'auroit imprimé, et, si je le trouve, je ne manqueray pas de vous l'envoyer, estant ravy d'entendre que vous travaillez à un œuvre semblable qui n'a jamais esté mis en lumière, vous en aurez asseurément beaucoup de gré et d'honneur, souhaitant passionnément y pouvoir contribuer par mes mémoires et notices, mais il faudroit que je verrois votre projet, dont je ne désespère pas [2]).

---

[1]) Quelques unes de ces lettres se trouvent en possession de M. Bouillart.

[2]) J. B. Gramaye, *J. C. Praepositi Arnhemensis, Serenissimorum Belgii Principum et Provinciarum Historici, Et Professoris Academici, Traziniacum municipium et Baronatus cuius appendencibus in limite Brabantico, Hannonico, Leodicensi situs. Lovanij, Anno Verbi Incarnati 1607;* in 4°. D'après le *Specimen litterarum*, imprimé à Bruxelles, par Rutger Velpius. — M. van der Haeghen croit plutôt qu'il sort des presses de Rivius, à Louvain.

Espérant avant Pasques d'aller faire un tour en votre ville d'Anvers, pour vous y voir et servir comme faisant profession d'estre,

Monsieur,

votre tres humble et tres obeisant serviteur

P. A. de Launay

Monsieur le Baron le Roy.

L'adresse porte: *A Monsieur, Monsieur le Baron le Roy, a Anvers.*

Cette lettre avait été fermée au moyen d'un pain-à-cacheter, sur lequel on voit les armes du héraut d'armes: écartelé: aux 1er et 4e, (d'argent) au chevron engrêlé (de sable); aux 2e et 3e, d'hermine plain; l'écu est sommé d'une couronne à cinq fleurons, surmontée d'un casque; la partie supérieure du cachet est fruste; tenants: deux hommes sauvages, armés de massues qu'ils appuient sur l'épaule.

On a bien remarqué la date de cette lettre? En 1690, Jacques le Roy s'adresse à P. A. de Launay pour obtenir de ce personnage, à peine sorti des serres de la justice, des renseignements pour un travail historique! On connait le célèbre procès des frères de Launay, Pierre Albert et Jean, procès auquel Galesloot a consacré une si intéressante notice [1]). Plus heureux, et peut-être moins coupable, que son frère, qui avait expié, à Tournay, le 17 mai 1687, par son supplice, une longue carrière de faux et d'escroqueries, Pierre Albert avait pu échapper à la peine capitale, mais, il n'en avait pas moins été stigmatisé comme faussaire et escroc. L'opinion publique lui aurait-elle été favorable quand même? Nous avons peine à le croire. Au surplus, quelque retiré que vécût le Roy, il ne pouvait pas être sans connaître les révélations scandaleuses du procès des deux personnages. Mais, tout faussaires qu'ils étaient, les de Launay n'en étaient pas moins des savants et des archéologues de première force, à preuve l'indéniable habileté qu'ils ont mise à fabriquer leurs factums. Jacques le Roy croyait, à notre sens, pouvoir mettre à profit le savoir de P. A. de Launay,

---

[1]) *Pierre Albert et Jean de Launay, hérauts d'armes du duché de Brabant. Histoire de leur procès* (1643—1687).

quitte à ne pas afficher les relations épistolaires qu'il venait de renouer avec lui.

M. le comte Amaury de Ghellinck d'Elseghem possède une matrice aux armes de P. A. de Launay; grâce à son extrême obligeance, nous sommes en mesure d'en donner ici un fac-simile. Cette matrice, on le remarque, a été oblitérée par quelques entailles.

Il est probable qu'elle a été refusée par suite de l'erreur commise par le graveur dans l'exécution du chevron.

Ce sceau permet de reconnaître le cimier du roi d'armes: une hure de sanglier, le groin en haut.

En dehors des quelques lettres dont nous venons de parler, nous n'avons pas trouvé de correspondances de notre historien.

On peut appliquer à la famille le Roy les paroles écrites, naguère, dans la biographie d'une illustre lignée d'artistes-peintres: „S'il nous était donné de retrouver les papiers d'une de ces lignées, que de souvenirs précieux ne pourrait-on pas y récolter, que de traces de vieux usages, d'antiques procédés, redeviendraient apparentes? la meilleure méthode que l'on puisse employer, c'est de s'informer comment, à quelle époque, dans quelles conditions se sont éteintes les familles artistiques" .... et, ajoutons-le, les familles de ceux qui ont brillé dans la république des sciences et des lettres. „De

faibles lueurs, projetées à l'aventure, indiqueront peut-être la voie aux chercheurs" [1]).

* * *

En dépit de toutes nos investigations, nous n'avons pas été assez heureux de trouver un portrait de Jacques le Roy. Une petite gravure, conservée au cabinet d'estampes de la Bibliothèque royale, à Bruxelles, pourrait, toutefois, représenter notre personnage; mais, hâtons-nous de l'ajouter, il nous a été impossible d'en acquérir la certitude. Cette gravure, sans blason, signée *P. Clouwet scul.*, nous montre un homme, à la fleur de l'âge, aux longs cheveux, légèrement bouclés, et portant le costume de la seconde moitié du XVIIe siècle. En-dessous, la devise: GOD DIENEN IS REGEREN, qui est la forme flamande de la devise de Philippe le Roy: *Servire Deo regnare est.* Elle est coupée en deux par un cartouche, chargé d'une marque de marchand, formée d'un 4, pointu au haut, la ligne transversale coupée, à sénestre, de deux traits verticaux, et posé sur un monogramme, composé de deux V entrelacés, dont l'un est renversé (un A?). C'est en vain que nous avons cherché la signification de cette marque.

M. Henri Hijmans, le savant conservateur dudit Cabinet d'estampes, avait déjà reconnu dans cette devise celle des le Roy. Si le personnage n'est pas Jacques, il représente, peut-être, un de ses frères.

* * *

Le baron Jacques le Roy mourut, à Lierre, le 7 octobre 1719, âgé de près de 86 ans. Il fut enterré le 9 du même mois, au chœur de l'église de Massenhoven, dans le caveau de la famille de son gendre de Cannart d'Hamale. L'obituaire de cette église relate l'inhumation de l'historien en ces quelques mots:

---

[1]) Alph. Wauters, *La famille Breughel; Annales de la Société d'archéologie de Bruxelles,* I, 2e livraison, pp. 7—79.

„9 *Octobris* 1719 *sepultus est D: Jacobus le* Rooij, *Baro etc R. I. P.*" [1]).

Nous donnons ci-après un fac-simile de sa signature:

* * *

CHAPITRE VII.

De Jacques IV le Roy et de ses deux femmes, nous connaissons huit enfants, savoir:

A. *Du premier lit*:

1°. Pierre Pascal, né à Bruxelles, baptisé le 30 août 1660. Il mourut le 3 novembre 1667 et fut enterré dans l'église de Broechem, dans le caveau de son grand-père. On lui érigea un beau monument, dont son père nous a transmis une excellente reproduction et dont voici l'épitaphe:

Ante aram maximam, sepultus est in monumento avi sui puer | nobilis Petrus Pasqualis le Roy, Jacobi filius Equitis Banneréti, | domini de Ranst & Millegem, & Dympnae Mariae de Deckere. Obiit III Novemb. Anno M. DC. LXVII. aetatis suae VII. Filium exiguo | intervallo mater secuta fuit, eodemq. cum illo condi voluit | Sepulchro. Obiit XIV. Feb. anno M. DC. LXVIII. aetatis suae XXXIV. |

En-dessous de cette inscription, on voit, sculpté en marbre blanc, un enfant couché, aux cheveux bouclés et vêtu d'une longue robe, les pieds posés sur un chien. Des deux côtés, les deux suisses des armoiries le Roy, munis de leurs bannières. Dans la partie supérieure du monument, les armes (écartelées de Hoff) avec cimier et tenants (March. 187).

---

[1]) Communication de M. le curé de Massenhoven.

2°. Philippe Renier, baptisé le 31 octobre 1662, mort au berceau;

B. *Du second lit:*

3°. François Bernard, mort le 22 octobre 1676 et inhumé au couvent des Chartreux, à Anvers, sous un monument, orné au haut des armes complètes de la famille et portant cette épitaphe:

D. O. M.
HIC JACET FRANCISCUS BERNARDUS LE ROY, NATUS
SACRI IMPERII BARO, QUÂ DIGNITATE EIUS AVUS
A CAESARE HONORATUS FUIT, OBIIT XXII. OCTOBRIS
ANNO MDC. LXXXVI. (J. F., V, 523).

En-dessous l'écusson, (écartelé de le Roy et de Hoff), sommé d'une couronne à 14 perles.

4°. Joseph Alphonse; il fut seigneur de Haine-Saint-Pierre, de Haine-Saint-Paul, de Jolimont, etc. (1713), écoutète d'Anvers et margrave du pays de Rijen [1]; sa mort eut lieu à Bruxelles (Ste Gudule), le 6 avril 1754.

Il reçut, en 1703, après le décès de sa mère, l'hôtel d'Arenberg, à Anvers. „Le nouveau propriétaire de l'hôtel, dit Mr. Thijs dans son manuscrit précité, y fit de grandes dépenses de reconstruction et eut à lutter avec des embarras financiers, notamment en 1716; déjà en 1709, il avait vendu la maison Vieille Bourse, No. 19, au prix de 7400 florins. Quand le célèbre historien, son père, alors seigneur de la Tour fut mort, Joseph Alphonse s'empressa de céder les deux maisons rue de l'Hôpital, à Paul Jacomo, baron de Cloots, au prix de 30,000 fl. (1720)."

Joseph Alphonse épousa Jeanne Bernardine le Waitte, fille de Jean Albert, membre du conseil de Flandre, et d'Anne van der Zijpe [2], et petite-fille de Jean le Waitte, chevalier, seigneur de

---

[1]) Répertoire des commissions; Archives générales du royaume.

[2]) Fille de Bernard Alexandre, conseiller et procureur au grand conseil de Malines, et d'Isabelle Schotti.

Recques, de Haine-Saint-Paul, de Pierrefontaine, etc., conseiller au conseil de Hainaut, et de Jeanne François.

Elle mourut à Anvers, le 21 décembre 1712, et y fut enterrée, dans l'église St. Georges.

Son mari vendit au conseiller Jacques Nicolas de Man, seigneur des deux Lennick, etc., et à Anne Marie de Cordes, sa femme, la moitié d'une ferme, sise à Bruxelles, près de la Chancellerie, Montagne-des-aveugles (22 mai 1711) [1]. Cette propriété, mouvant du duché à titre de fief, avait été cédée aux De Man par les époux van Uffels-le Roy, mais le baron Joseph Alphonse en avait fait le retrait lignager (B.).

Le 29 septembre 1711, il donna décharge à Gilles Vermandez, marchand à Anvers, de mille patagons, qu'il réemploya à l'achat du *Bourquoishoff*, à Molenbeek. Cette somme était le solde de ce que Vermandez lui devait du chef de la vente de la maison dite *de Pelicaen*, à Anvers [2]. Le 27 février 1713, J. A. le Roy se porta garant pour son beau-frère de Cannart, alors écoutète de Lierre [3]. D'Isabelle van der Piet, il hérita la moitié d'une rente sur la baronnie de Bornival, rente dont l'autre moitié échut à Marguerite de Man, veuve de messire Pierre Cupis de Camargo. Ils la cédèrent, le 18 février 1718, à Guillaume van Langendonck, seigneur d'Haeren (B.).

Le mariage du baron Joseph Alphonse resta stérile.

Dans l'église St. Georges, à Anvers, on voyait, autrefois, un monument, orné, dans sa partie supérieure, de l'écusson de Maes [4], avec cette inscription :

---

[1]) Minutes du notaire Dors. Relativement à la vente de cette maison aux de Man, les époux van Uffels-le Roy passèrent avec J. A. le Roy deux contrats devant le même notaire, le 21 avril et le 11 août 1711.

[2]) Ibidem.

[3]) Ibidem.

[4]) De gueules à trois massacres de cerf, brisé en cœur d'une molette, le tout d'or.

MONUMENTUM
DNI. GUILIELMI MAES
TOPARCHAE DE SEVENBERGE
RANST ET MILMEGEM
DEFUNCTI 12 NOVEMB: 1616.
ET SUORUM
NOBILIS DOMINAE
JOANNAE BERNARDINAE LE WAITTE
UXORIS NOBILIS ET GENEROSI DOMINI
JOSEPHI ALPHONSI BARONIS LE ROY
ET S. R. J. ABNEPTIS PRAEDICTI
DNI. MAES, QUAE DIEM ULTIMUM
CLAUSIT IN FLORE AETATIS
ET ANIMAM SUAM CREATORI REDDIDIT
DIE 21 DECEMBRIS 1712
IN SPE RESURRECTIONIS.

Dans la partie inférieure du monument figuraient, surmontés d'une couronne à 13 perles, les écus de le Roy (écartelé de Hoff) et de le Waitte [1]) (J. F., II, 443).

5o. Marie Isabelle, baptisée à Anvers (St Georges), le 7 avril 1670; elle fut tenue sur les fonts par Antoine le Roy, au nom du chevalier Philippe le Roy, et par Isabelle van der Piet. Elle épousa, à Bruxelles, le 6 août 1696, Ferdinand Erard de Cannart d'Hamale [2]), seigneur de Massenhoven [3]), écoutète de Lierre, né dans cette ville et y baptisé le 9 février 1674, fils d'Erard François, seigneur de Massenhoven, et de Marie Thérèse van Opmeer, fille de Luc, chevalier, seigneur de Reeth, Waerloos, Contich, etc., et de Marie Smeesters [4]), et petit-fils de Lambert de Cannart d'Hamale et de Catherine Basseliers.

---

[1]) De gueules au chevron, accompagné de trois croissants, le tout d'or.

[2]) Les témoins du mariage furent: Ignace de Villegas et Jean Charles *de Cannaert*. Les de Villegas étaient alliés aux Van Opmeer. Diego Ferdinand de Villegas eut pour femme Lucie van Opmeer, sœur de Marie-Thérèse (B., 379, fº 83).

[3]) Par relief du 29 avril 1700.

[4]) Voyez notre notice sur Reeth et Waerloos.

Par suite de la mort de sa mère, le baron Joseph Alphonse le Roy releva, le 26 janvier 1703, par indivis, pour ses sœurs Marie Isabelle et Lutgarde Antoinette Isabelle, le château de Zevenbergen, avec sa seigneurie foncière, la moitié de la haute juridiction de Ranst et de Millegem et le bien de Bautersem, à Santhoven [1]. La cadette de ces deux sœurs fut inscrite comme *femme mortuaire* de ces fiefs. Après son décès, l'aînée en fut investie, de concert avec les enfants de sa sœur, le 6 octobre 1722, mais le 14 du même mois, elle transporta de commun accord avec son beau-frère Van Uffels, tuteur de ses deux enfants mineurs, les biens de Ranst et de Millegem à Ferdinand Antoine, baron de Vecquemans, en faveur de qui Zevenbergen fut érigé, plus tard, en baronnie (B.).

Après la mort de son mari, survenue le 15 novembre 1719, elle fit le relief de la haute, moyenne et basse justice de Massenhoven (8 mai 1722).

Elle passa de vie à trépas le 15 mars 1741 et reçut la sépulture dans ce village, auprès de son époux. Les seigneuries de Massenhoven et de Bautersem échurent à son fils, Joseph Alphonse Philippe, qui épousa Anne Marie Henriette Josèphe de Beeckman, dame de Westerhove. Il en eut trois filles [2].

6° Anne Thérèse, baptisée à Anvers (St André), le 20 octobre 1676; parrain: *praenobilis et generosus Dominus Bernardus Alexandrus van der Zijpe*, remplacé par Pierre Oudart; marraine: Isabelle van der Piet. Cet enfant mourut en bas âge.

7° Anne Thérèse, baptisée, à Anvers (St André), le 2 janvier 1678; parrain et marraine: Charles Bosschaert et Anne Lunden. Elle mourut également jeune.

---

[1]) Le 22 juin 1720, Marie Isabelle le Roy, dame de Ranst, Zevenbergen, Mas senhoven, etc., greva Bautersem d'un capital de 9000 fl., en faveur de Henri Joseph Hougaerts, chevalier, seigneur d'Oirsayen, licencié en droit, ancien échevin d'Anvers, et de sa femme Marguerite Auvray ou Van Havré (B., 382, fos 167 et 260).

[2]) Il releva Massenhoven en 1735 et Bautersem le 29 octbr. 1742 (B., 385, f° 392). Sa mort arriva le 13 juin 1762. Son obit, orné des quartiers: Van Cannaert van Hamale, Basseliers, Van Opmeer, Smeesters; le Roy, de Raet, Mackereel, Van der Piet, se trouve chez M. Léon de Cannart d'Hamale, à Mons.

8° Lutgarde Antoinette (Isabelle), baptisée à Anvers (St André), le 21 avril 1681; elle fut tenue sur les fonts par *Dominus Antonius le Roy, Dominus Fani Sancti Lamberti*, et Isabelle Antoinette Melijn, cette dernière remplaçant Marie Isabelle le Roy.

Elle épousa, à Bruxelles (St Gudule), le 13 février 1706, Jacques Jean Baptiste van Uffels, conseiller, receveur général des domaines et finances, qui fut créé baron par lettres-patentes du 6 avril 1706, titre qu'il appliqua à sa terre d'Over-Heembeek. Il était fils de Gérard, conseiller et receveur, et de Suzanne Catherine Bollarte, fille de Jean, aumônier d'Anvers, seigneur de Neder- et Over-Heembeek (anobli le 1 octbr. 1659), et de Susanne de San-Estevan. Après la mort du chevalier De Man et de sa femme, Isabelle van der Piet, l'hôtel de la Montagne-des-aveugles, à Bruxelles, fut divisé en deux fiefs, dont l'un fut attribué aux De Man, l'autre aux époux Van Uffels. Ceux-ci vendirent leur part au fils du chevalier De Man, mais le baron Joseph Alphonse le Roy en fit aussitôt le retrait lignager. Plus tard, il rétrocéda sa part à De Man, et l'hôtel fut alors reconstitué en un seul fief (B., 382, f° 64).

Outre la part dans les seigneuries de Zevenbergen, Ranst, Millegem et Bautersem, Lutgarde Antoinette Isabelle le Roy avait reçu une hypothèque de 10,000 fl. sur la seigneurie de Hollaken, à Rijmenam. Après sa mort, arrivée à Bruxelles (Ste Gudule), le 19 novembre 1715, son veuf releva la rente de ce capital pour ses deux enfants (17 mai 1724) (M.).

Il mourut lui-même, à Bruxelles, en juin 1729, après avoir contracté successivement deux autres mariages.

* * *

Nous allons résumer les pages précédentes. La famille le Roy a joué, pendant un siècle et demi qu'il nous a été donné de la suivre, un rôle considérable.

Bien qu'il semble prouvé que son origine est étrangère à ce pays, Anvers et le Brabant ne cesseront de considérer comme leurs enfants, ces hommes dont le nom est inscrit en lettres d'or dans leurs annales.

Certes, dans ces pages, nous avons dû relater des faits, qui encourent le blâme de la morale austère.

Notre tâche n'a pas été de faire de l'apologie, mais de *l'histoire.* Tout brillant tableau a ses ombres, et la critique la plus bienveillante n'a nul intérêt à les dissimuler; elles font mieux ressortir les parties lumineuses: le blâme des unes ne donne que plus de valeur à l'éloge des autres. D'admirables exemples sont venus restreindre à nos yeux la portée de ces défaillances partielles et nous faire comprendre que, suivant une antique métaphore, les taches du soleil n'altèrent point la lumière du jour.

En juges impartiaux, tenons compte de la faiblesse humaine et de l'esprit du temps de ces époques reculées.

Redevables d'une belle position de fortune à l'activité d'un aïeul, dont les établissements industriels rendirent, pendant près d'un demi-siècle, de notables services, non seulement à la ville d'Anvers et à ses environs, mais à la patrie en général, les le Roy ne tardèrent pas à arriver aux plus hautes situations.

Intelligents et instruits, possédant, en outre, les qualités indispensables pour arriver, l'amour du travail et une énergie hors ligne, ils surent conquérir rapidement cette position sociale que, peut-être, leurs aïeux avaient possédée jadis. Grâce à ces qualités, ils furent, par trois générations, l'ornement de l'administration du pays.

Les services rendus obtinrent des récompenses éclatantes de la part des princes reconnaissants. La fortune et les qualités physiques aidant, les le Roy s'allièrent aux familles les plus marquantes de leur temps. Ils acquirent un grand nombre de seigneuries et occupèrent ainsi une place honorable dans la hiérarchie féodale du vieux temps.

Par les travaux historiques de Jacques, le nom de le Roy reçut un surcroît de gloire. Grâce aux œuvres de cet auteur fécond, il est devenu un nom des plus familiers à ceux qui aiment à étudier le passé du Brabant et des régions voisines.

Animé d'un ardent amour pour l'histoire de son pays, Jacques s'adonna à sa passion corps et âme. Le désintéressement qu'il mit

à nous léguer des chefs-d'œuvre, le fit mourir martyr de la science.

Honneur donc au nom de Jacques le Roy! Nous émettons le vœu qu'Anvers, ville natale de l'historien, ne tarde pas à honorer la mémoire de son grand citoyen, si pas en lui érigeant une statue, du moins en appliquant son nom à une des nombreuses rues nouvelles dont la création s'impose par l'accroissement continu de l'antique cité de l'Escaut.

ADDENDA.

Cette notice était écrite lorsque notre honorable ami, M. Jean van Malderghem, archiviste-adjoint de la ville de Bruxelles, héraldiste bien connu, nous fit savoir que la *Revue historique, nobiliaire et biographique*, publiée sous la direction de M. L. Sandret, à Paris, T. VII, de la nouvelle série, 1872, contient une notice de J. Vermoelen, intitulée : *Jacques le Roy, archéologue et héraldiste belge, 1638—1719* (sic!) Nous avons, en effet, trouvé cette notice à l'endroit désigné. Elle fut publiée peu de temps après la mort de son auteur, anversois d'origine, mais résidant à Paris, et ne comprend guère que 9 pages, dont deux et demie sont consacrées à la vie de l'historien. C'est un résumé des articles antérieurs concernant Jacques le Roy; il est augmenté de quelques réflexions sur ses ouvrages. Ce petit travail ne nous a appris rien de nouveau. Mais, malheureusement, il n'est pas exempt d'erreurs grossières. Bien que M. Vermoelen ait bien indiqué le jour de la naissance de J. le Roy, le titre de la notice fait supposer que cet événement aurait eu lieu en 1638. De plus, la revue française a donné aux noms des familles et des localités belges des formes telles qu'ils sont devenus méconnaissables. Mais, ce sont là des détails dont l'auteur ne saurait être rendu responsable. Il n'en est pas de même lorsqu'on lit que Broechem aurait été érigé en baronnie le 20 juillet 1644.

La récente publication de la *Bibliotheca belgica* de M. van der Haeghen, nous l'avons dit plus haut, nous a forcé à réduire con-

sidérablement la partie bibliographique de notre étude. En revanche, grâce aux sources indiquées par ce savant, il nous a été possible d'ajouter quelques détails, qui nous étaient inconnus auparavant.

Constatons encore que l'érudit auteur de la *Bibliotheca Belgica* a été victime de Nicéron, en citant Bruxelles comme ville natale de Jacques le Roy.

C'est à M. van der Haeghen que nous devons d'avoir trouvé dans le *Vaderlandsch Museum voor Nederduitsche letterkunde, oudheid en geschiedenis*, de C. P. Serrure (I, 1855 p. 422—3; Gand) la copie d'une lettre de Jacques le Roy, lettre dont l'original était en possession du rédacteur de ladite revue. Datée du 31 août 1694, elle est rédigée en langue latine. L'historien y remercie un religieux — dont le nom n'est pas mentionné — du prêt d'un manuscrit, qui, au dire de l'expéditeur, devait être l'obituaire de l'église de la Chapelle de Notre-Dame. Mais le Roy fait remarquer à son correspondant que c'est le nécrologe de la chartreuse de Notre-Dame, près d'Enghien. Une inscription, à la date du 16 octobre, savoir: *Anniversarium Domini Walteri de Angia, primi fundatoris domus nostrae*, lui a permis de constater l'identité du précieux recueil. Il conseille au religieux de placer en tête du manuscrit une note de nature à établir l'identité de celui-ci, *ne quis eo seducatur*. L'envoi paraît avoir enchanté le Roy, ce qu'il manifeste en écrivant: *Vix continebam me gaudio, perlectis litteris vestris* ..... Il termine en disant qu'après en avoir extrait des notes, il va retourner le manuscrit, et signe: *Reverentiae vestrae servus humillimus J. Baro Le Roy.*

* * *

Jacques le Roy II fut peint par Van Dijck, en 1631. Ad. Lommelin exécuta, de ce superbe portrait, une gravure [1]) que l'éditeur de celle-ci, Hendricx, dédia à Philippe le Roy. On y lit:

[1]) Un exemplaire s'en trouve au Cabinet d'estampes de la Bibliothèque royale, à Bruxelles.

D. Jacobus le Roy eques dominus de herbaix praeses camerae rationum brabantiae ab anno 1632 |

Obiit A° 1653 aetatis suae 84. |

D. Philippo le Roy *equiti aurato et Bannereto Domino de Brouchem et Olegem etc. hanc nobilis et praeclari viri eius parentis* | *effigiem, pictam ab Antonio van Dyck a°* 1631 *dedicabat Aegidius Hendricx A°* 1654. |

Ant. v. Dijc pinxit. Ad. Lommelin sculp.

Dans le haut, à dextre, cette gravure porte le blason du personnage: la bande; cimier: un vol aux armes de l'écu.

Le portrait a 3 pieds et 10 pouces de haut sur 3 pieds et 3 pouces de large. „This picture, dit John Smith, was painted previously to the artist's arrival in England, and is, consequently, a well-matured production". Le tableau fit partie de la collection de M. Peeters, seigneur de Merchten, à Anvers. On le vendit 1500 florins, ou 130 £., en 1791. En 1829, il fut exhibé à la *British Gallery*. Deux ans après, il appartenait à l'Earl Brownlow [1]).

* * *

Complétons les renseignements fournis au sujet des tableaux de Philippe le Roy et de sa femme. Marie de Raet. Au commencement du siècle, ces œuvres se trouvaient dans la collection Stier d'Aertselaer, à Anvers. Le portrait d'homme fut payé, en 1822, d'après le catalogue raisonné de John Smith, 5720 fl., celui de la dame (6 pieds et 8 pouces sur 3 pieds et 11 pouces) 6600 fl. Au témoignage du fameux marchand anglais, ils furent acquis, au prix de 1500 £., par le Prince d'Orange qui en était le propriétaire au moment de la publication du catalogue précité (1831).

Le premier porte l'inscription: *Aetatis suae 34. A. Van Dyck. A° 1630;* l'autre est daté de 1631, avec l'inscription *Aetatis suae 16.* „Après avoir figuré dans la collection de Guillaume II, roi

---

[1]) John Smith, *dealer in pictures, A catalogus raisonné of the works of the most eminent dutch, flemish, and french painters,* N° 725, p. 206.

des Pays-Bas, dit M. Jules Guiffrey [1]), ces deux toiles sont entrées chez le marquis d'Hertford, qui les paya trente ou quarante mille florins, et ce n'était pas trop cher. Thoré, qui les a vues à Manchester, ne tarit pas en éloges sur la figure, les mains, la chevelure de la jeune femme. Après une description enthousiaste, il s'écrie : „L'amateur qui pourrait marier lady Le Roy de Ravels au peintre de fruits Franz Snijders, et les attirer tous deux ensemble chez lui, serait bien heureux!" C'est mettre cette peinture au rang des chefs-d'œuvre du maître, la placer parmi ces portraits de femme les plus parfaits! En 1631, il est vrai, Van Dijck n'est pas encore blasé sur la beauté féminine par ses quotidiennes relations avec les nobles dames de l'aristocratie anglaise. Aussi l'artiste doit-il à la délicieuse et juvénile figure de la dame de Ravels une de ses meilleures inspirations."

Plus tard, les deux tableaux devinrent la propriété de Sir Richard Wallace. Nous ignorons si la galerie du fameux collectionneur a été vendue à la mort de ce personnage, arrivée tout récemment.

* * *

Il a été question, plus haut, des lettres-patentes de chevalerie, conférées, en 1647, par l'empereur Ferdinand III, à Philippe le Roy. Nous n'en possédions, alors, qu'une courte analyse. Depuis, M. Léon de Cannart d'Hamale a bien voulu nous en communiquer une copie authentique, de l'époque. Le document, fort intéressant, mérite que nous y revenions.

Il constate d'abord l'ancienne noblesse et la gloire des le Roy et des Hoff *qui preterquam quod gentilitiam tesseram in victoria de Turcis obtenta proprio marte comparasse videantur, eos quoque progenuere qui vestigiis parentum inherentes, eminentioribus semper muneribus ac dignitatem gradibus functi fuere* .... Suit l'éloge de Philippe .... *pro ut iam anno etatis decimo sexto te primum ab invicttssimo quondam imperatore Matthia nec non domino Ferdinando secundo,*

[1]) *Antoine van Dyck, sa vie et son œuvre;* 1882.

domino patre et predecessoribus nostris ..... in aulicorum ac domesticorum numerum recensitum, operam tuam in iuvenili etate tam insigniter cstendisse intelligimus, ut tibi paulo post (1618)... *munitionum bellicarum summa curatio mandaretur*... Les détails suivants sont connus au lecteur, par les autres documents analysés ci-dessus. Voici, d'après cette pièce les armes de Philippe: *scutum videlicet album sive argenteum a superiori dextro ad inferiorem sinistrum angulum obliqua trabe rubea (in cuius medio aliud scutulum ceruleum duos in crucem positos gryphi pedes de argentoratis unguibus ostentet) intersectum;* cimier: *binae alae albae sive argenteae, quarum utraque in medio trabe obliqua rubea dissecta cernitur dextrorsum erectae existant.*

On le voit, notre personnage a réellement porté, pendant quelque temps, en cœur sur l'écu usurpé, le véritable blason de sa famille, blason que malgré les erreurs et le langage barbare de sa description, nous reconnaissons parfaitement dans le *scutulum ceruleum* à deux *pieds* (!) de *griffon* (!), armés *d'argent* (!), posés en *croix* (!).

L'empereur permet à Philippe d'écarteler ses armes paternelles (*paternae lineae Royanae*), c.-à-d. sans l'écusson en cœur, avec celles des Hoff (les deux croix pattées dans *un chef*) dont le cimier, appelé abusivement *crux Hierosolimitana* est combiné en partie [1]) avec le sien, et de remplacer le bourrelet par une couronne. Il le relève, enfin de sa bâtardise en ces termes: *si quidem et nos ex speciali gratia atque plenitudine potestatis Caesareae defectum natalium, quem olim Serenissimus Albertus et Isabella, Archiduces Austriae, sustulere, vigore presentium sublatum atque abolitum nobilitatemque paternam in te supleri (!) ac derivari volumus et legitimationem tibi a modo dictis Serenissimis Archiducibus impertitam, quantum opus est, in omnibus clausulis, punctis, verborum expressionibus, ac si de verbo ad verbum huic Caesareo nostro Diplomati inserta esset, ratam gratamque habemus, teque ad omnia rehabilitamus.*

En créant, ensuite, chevaliers, Philippe, ses fils et les descen-

[1]) Le cimier complet des Hoff est la croix patriarcale entre deux oreilles de cerf (*inter duas cervi aures (!)*)

dants mâles de ceux-ci, en leur assurant tous les privilèges rattachés à cette dignité, *tum ensis ictu tum verbo vel alias rite creati ac etiam Hierosolimitani quovis modo utuntur... absque impedimento aut contradictione cuiuspiam,* le monarque ajoute: *et in specie si tibi obiiceretur, quod tu, Philippe le Roy, nonnunquam cum mercatoribus egeris et argento negotiatus aut in posterum pro ut ante hac simile quid ex speciali mandato Serenissimo Hispaniarum Regis Catholico facturus esses, quod tibi benigne indultum volumus, uti, frui, potiri et gaudere possitis ac valeatis.*

En 1649, on le sait, les armoiries — telles que les décrit le document que nous venons d'analyser — furent augmentées par

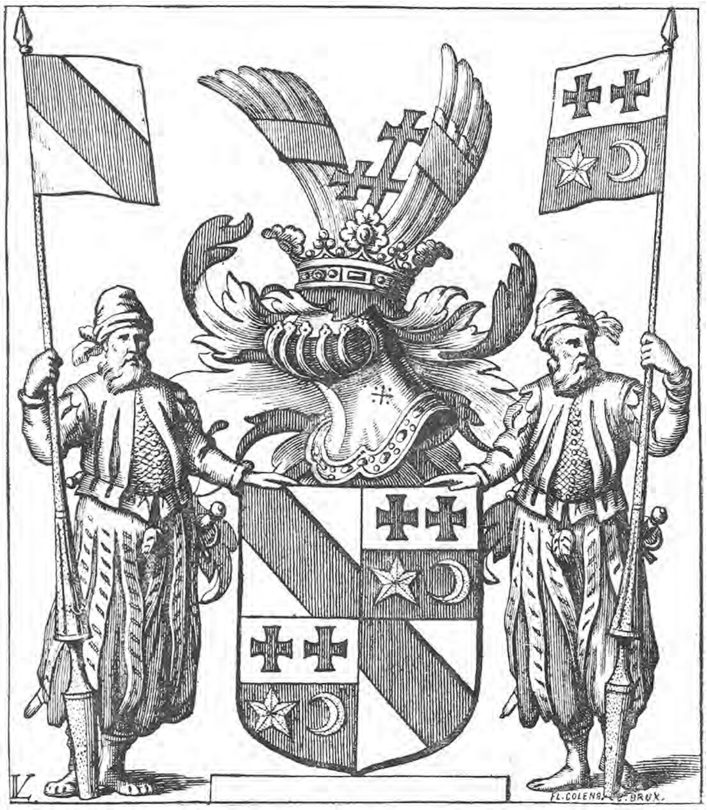

les deux tenants, et, deux ans après, les *bannerolets* de ceux-ci furent remplacés par des bannières.

Les armoiries, ainsi augmentées et perfectionnées, ont été gravées par Luc Vorsterman, le jeune. Le lecteur peut voir, à la page précédente, un fac-simile de l'œuvre de cet artiste [1]).

F I N.

Familles citées dans cette notice:

Achterhout (v.)
Aerschot (duc d').
Appen (v.).
Arazola de Oñate.
Artssen.
Auvray.
Avesnes (d').
Aytona (d').
Bames.
Basseliers.
Batkin.
Beeckman (de).
Begaigne.
Bejar (de).
Bemmel (v.).
Berchem (de).
Berens.
Berghe (v. den).
Berthold.
Berthout.
Bevers.
Bocxhorn.
Bodecq (v.).
Bogaert (v. den).
Bohorques (de).
Bollarte.
Bols.
Boot.
Bordincx.
Borrekens.
Borremans.
Bosschaert.
Bot (de).
Boudewyns v. Ber-[licum.
Bouillart.
Bouttats.
Brant.
Brau.
Brouwer (de).
Brownlow.
Brugmans.
Bruyn (de).
Butkens.
Cabeliau.
Caluart (de).
Capellen (v. der).
Caracena (de).
Castel-Rodrigo (de).
Cater(e) de.
Cause.
Chassey (de).
Chevreuse (de).
Clarisse.
Cleymans.
Clercq (de).
Cluysen (v. der).
Cnoddere (de).
Cocquiel (de).
Colen (v.).
Coloma.
Coninck (de).
Copis (de).
Cordes (de).
Coriache (de).
Corswarem (de).
Coulez.
Croes (v.).
Crol ou Crols.
Cromwel.
Croonendael (de).
Cruyce (v. den).
Cupis de Camargo.
Damant.
Deckere (de).
Dongelberghe (de).
Donia (v.).
Dreux (de).
Duarte.
Dyck (v.).
Enckevoirt (d').
Enghien (d').
Ertincks.
Ertinger.
Escuier (l').
Estouteville (d').
Everaerts.
Eyck(e) (v.).
Eynden (v. den).
Faille (della).
Fariseau.
Farmart.
Feyra (de).
Fierlants.
Fierlants (de).
Fonteynen (v. der).
Fourneau (de).
François.
Fraula (de).
Froment.
Fuentes (de).
Gaillard de Fas-[signies.
Gallé.
Gameren (v).
Gavre (de).
Geeritzen.
Gemages (de).
Gevaerts.
Godines.
Goidtsenhove.
Gommersbach.
Grézille (de la).
Grimberghe (s^r de).
Groesbeek (de).
Habsbourg (c^te de).
Haecx.
Haelebosch.
Haen (de).
Haesdonck (v.).

[1]) La notice de M. Thijs, sur *'t hof van Luyck*, a été imprimée, sur ces entrefaites; elle figure dans le *Bulletin de la Propriété.*

Hagen (v. der).
Halmale (de).
Harrewyn.
Hart.
Havre (v.).
Havré (v.).
Haze (de).
Hellincx.
Helt (de).
Hertford (d').
Hoff.
Hoft.
Hole (v.).
Hollant (v.).
Hollar.
Hooff (v.).
Hooft.
Hooftman.
Hoorne (v.).
Hougaerts.
Houtappel.
Hulle.
Immerseel (d').
IJsewyns.
Janssens de Bisthoven.
Kinschot (de).
Kint ('t).
Lamberts.
Langendonck (v.).
Launay (de).
Lievens.
Locquet.
Lunden.
Mackereel.
Madoets.
Maes.
Malder (v.).
Man (de).
Maquereel.
Marneffe (de).
Marselaer (de).
Martens.
Matthijssins.
Maumoine.
Maussigny (de).
Medina (de).
Melijn.
Michiels(s)en.
Monterey (de).
Moretus.
Nemius.
Neve (de).
Nicolartz (de).
Nieuwenhuysen (v. den).
Nispen (v.).
Nocetti.
Noppen.
Nijs.
Ooms.
Opmeer (v.).
Orange (d').
Origone (d').
Oudart.
Pahaud-Crehen.
Pape (de).
Papenbroeck (de).
Parijs.
Parijs (v.).
Peeters.
Pérelle.
Perrenot de Granvelle.
Piet (v. der).
Pré (de).
Prins ou Prince (de).
Puteanus.
Raet (de).
Raet v. der Voort (de).
Ranst (v.)
Rattinghen (v.).
Raye, baron de Heuqueville.
Richardot (de).
Richterich (v.).
Risey (de).
Rivière (de la).
Roddier.
Roose.
Roux (le).
Roy (le).
Royer de Dour (de).
Rubens.
Rijt (v. der).
Saint-Vaast (de).
Salazar (de).
Santvoort (v.).
Schelkens.
Schellart d'Obbendorf.
Schoonbeke (v.).
Schot (de).
Schotti.
Scrieck (v.).
Smeesters.
Smessen (v. der).
Smidt (de).
Smissaert.
Spangen (de).
Spruyt.
Steenhuyse (de).
Stembor (de).
Stock.
Stramont.
Succa (de).
Tassis (de).
Trasignies (de).
Troyen.
Turtelboom (v.).
Ubaldini de Luciano.
Uffels (v.).
Uytterhellicht.
Varick (de).
Velada (de).
Velpius.
Verhagen.
Verleysen.
Vermandez.
Villegas (de).
Vinckenborch (v.).
Visscher (de).
Visschers.
Vorsterman.
Vos (de).
Vyver (v. de).
Waitte (le).
Warigny (de).
Warnie (de).
Weerden (v.).
Whitehand.
Wichmans.
Wiflet.
Wilmaers.
Wolfart.
Wonckele (v.).
Wijtfliet.
IJsewijns.
Zeyst (v.).
Zoete (de).
Zype(n) (v. der).

OUDHEIDKUNDE.

Apparitor, enz. (XLI, 305). — Het daar aangehaalde en gezegde is voor verbetering en aanvulling vatbaar. In de Lex Frisionum komt de frana niet voor; in de Kesten en Landrechten [1]) beteekent het woord geheel hetzelfde als scelta (schout), behalve in Ldr. XXIV, waar het een kerkelijk beambte schijnt aan te wijzen.

Vroon is *heer*: vroondienst, vroonvisscherij, hoogd. Vrohnleichnamstag — Sacramentsdag; vroonbode, bode van den heer, soms bepaaldelijk van den Heer der Heeren; zoo bij Walther v. d. Vogelweide:

Her Kaiser, ich bin vronebote,
Ich bringe in boteschaft von gote, u. s. w.

Dat de titel van den heer op diens vertegenwoordiger den schout (scelta) overging, behoeft ons niet te verbazen. Ook is het niet ongewoon dat lagere rechters in persoon bodedienst verrichten. Daarmee hangt samen dat dezelfde naam hier een lid en elders een dienaar der rechtbank of der regeering aanduidt; in 't land van Cuyk is de „vorster" gerechtsbode en deurwaarder; maar te Wouw in 't markiezaat van Bergen op Zoom bestond de regeering uit Drossaard, burgemeester, zeven schepenen en twaalf „vorsters" welke laatste echter geen deel namen aan de rechtspraak.

Zoo kan ook amptman gewoonlijk = rechter, hier of daar wel „bode van den rechter" beteekend hebben. Dienstman en stokbewaarder zijn stellig ondergeschikten, en zoo zal de apparitor wel de man wezen, die het bevel tot verschijning, „apparitie" voor den gerechte overbracht — de bode en deurwaarder dus.

Vreenegoor is vermoedelijk het goor (moeras, Kil.) van den heer.

W. Z.

---

[1]) Die thans wel niemand meer tot den tijd van Karel den Groote zal brengen.

Tarse. In den door het Historische Genp te Utrecht pas uitgegeven bundel der oudste stadsrekeningen van Dordrecht (a° 1284—1424), zorgvuldig bewerkt door Mr. Ch. M. Dozy (3de Serie n° 2), komen bl. 46 a° 1285/86 posten voor van „Vive ende dertich tarsen Diederike den moel van planken" 16 (solidi) 3 d (enarii).; Th. moel [= Diderik den Moel (= muil?) van twaalf borden 2 s." Hierop volgt een post van spijkers. In de achtergevoegde woordenlijst, — waarvoor den bewerker dank! — bl. 117 wordt vragenderwijs aan tarse de beteekenis van schild toegekend. Het vraagteeken verdwijne; want dit *is* ongetwijfeld de beteekenis. Kiliaan heeft tartsche = kort schild van leder of riemen; targie = schild; tergy = rond schild. In den Spieghel Historiael (uitg. Le Long 1717) 249 *i* worden bizonderlijk opgeteld „Bokelare, targe, helme, scilden" (zie Oudemans Mid.-Nederl. Wdbk. VII, 13). Kiliaan heeft ook tergy = rond schild; waarvan het meerv. tergiën voorkomt in „Grimb. Oorl." (uitg. C. P. Serrure 1852) I vs. 3487; (zie wederom Oudemans). Tartsche is nòg het Hoogd. woord voor de rondas, beukelaar, en duidt eenen sedert de 2de helft der 14de eeuw in Duitschland bekenden schild-vorm aan. Evenals blijkens bovenstaande rekeningposten, in 1285/86 tot het vervaardigen van „tarsen" planken benoodigd waren voor borden, waaroverheen men het leder spijkerde, evenzoo ontmoet men in Deventer cameraars-rekeningen a° 1339, „cutes dictae vaershude" en „plancae" (planken) (Camer. I, 45), — vgl. taurus dictus vaer a° 1340 (ib. bl. 101), bos dictus vaer a° 1345 (ib. bl. 238, — .„trunci (boomstammen) ad instrumenta dicta tarsen" „hout of gezaagde planken voor de stads-tarsen?" a° 1359 (ibid. II, 614, 5, 79, 88).

De „Zeitschrift des Vereins" Der Deutsche Herold, — die XXI (1890) n°. 1 S. 1*b* berichtte:

„Das Directorium des Germanischen Museums hat eine *hölzerne, mit Leder überzogene Tartsche* mit dem Wappen der Nürnberger Familie Scheurl als Stifting des Vereins bezeichnet", — beschouwde XX (1889) S. 88 het Hoogd. woord als gevormd uit het Poolsche tareza, tarez (in denzelfden zin), maar hervatte zich ibid. S. 109 *b*, om het uit Italië herkomstig te achten, met het Latijnsche tergum

tot stam, d. i. „Rücken, tropisch die Oberfläche, die Haut, das Fell; tergium taurinum eine Ochsenhaut, demnächst ein aus Leder hergestellter Gegenstand, z. B. ein Schild, dessen Oberfläche mit Leder überzogen ist". Tusschen twee haakjes zij opgemerkt, dat prof. E. Kärcher te Karlsruhe a° 1826 het Latijnsche tergum juist omgekeerd duidde: 1) (poët. vel), 2) rug. Evengenoemde Zeitschrift deelde XX, 164,5 mede, dat volg. het „Etymol. Wörterbuch der deutschen Sprache" van Prof. Friedrich Kluge (4te Aufl., Straszb. 1889), „die Tartsche germanischen Ursprunges sei; aus dem angelsächsischen und altnordischen *targa*, Schild, eigentlich Schildesrand, wurde französisch targe, italienisch targa. Acht deze hoogleeraar dit targa verwant („derselben Wortsippe angehörig") met het oudhgd. zarga, mid. hgd. Zarge = Seiteneinfassung, zulks geeft aan de „Zeitschrift" t. a. pl. de thans volgende mededeeling in de pen: „In dem Württembergischen Franken versteht man unter *zarge* eine feste Umfrieding, eine Burg. Ein am mittleren Kocher zwischen Künzelsau und Ingelfingen auf einem Bergvorsprung liegendes Gemäuer, die Ueberreste eines festen Hauses, heiszt (schon 1343 urkundlich) die „alte Zarge". Auch in der mittelhochdeutschen Literatur kommt das Wort in der Bedeutung von Einfriediging vor." Behoudens bevoegder oordeel, geloof ik dat die verwantschap tusschen (het angels. en oudnoorsche) targa, = schild en zarga zarge = Umfriedung (vgl. *Nav.* XXXIV,508: Belfroot n° 2) mag worden betwijfeld. Zarga, zarge schijnt mij toe, om de woorden van Nom. Geogr. Neerl. II, 85 over te nemen, ontstaan te zijn uit een grondvorm, die ook in Grieksche en Latijnsche woorden als *κίρκος* (dor. dial.), lat. circus, in Indische als cakra (cirkel, een naam van een berg) voorkomt. Uit dit zarga, zarge sproot ook m. i. het hedendaagsche Bezirk. In menigen plaatsnaam speelt dit woord; zie *Nav.* XXXVI, 241; VII, 296,7,368; ook dunkt mij, in het Nom. Geogr. Neerl. I, 65 vg. met zooveel studie besproken Zierikzee. Te Antwerpen vindt men eene Zirk-straat (vgl. ibid. XL, 526, n. 1), en te Kempen (bij Crefeld) eenen geslachtsnaam Zirkel (ib. XXXVIII, 365).

Den te Deventer in 1337 enz. enz. voorkomenden gesl. Tersel

(Dev. Camer. — rek. I 15, enz. enz.) brenge men toch niet met het hier boven besproken tarse in verband; want tersel, tarsel duidt eene soort havik aan, door Westerbaen in zijn „Ockenburgh" bezongen. JAC. ANSPACH.

Abdij van Rijnsburg. — In: Schotel, de Abdij van Rijnsburg, 's-Hertogenbosch 1851, wordt bladz. 339 vermeld eene beschrijving van de abdij van Rijnsburg 3 dn. h. banden. Dit werk werd bij de verkooping der nagelaten hss. van Cornelis v. Alkemade in 1848 voor *f* 155.— verkocht. Waar bevindt zich tegenwoordig voornamelijk het 2de deel dezer beschrijving getiteld: „Verzameling van de beschermers, abdissen en nonnen der abdij van Rijnsburg neffens hare geestelijke en wereldlijke bedieningen"? D.

Anteiglesia = vrije plaats vóór eene kerk (*Nav.* XL, 639), zooals het woord in zijne samenstelling ook aanwijst. Maar hoe dan kerk*portaal* (ib. XLI, 194)? Dit behoort toch tot het kerkgebouw, de eiglesia. JAC. A.

Vrijman heet een der lagere beambten ter admiraliteit van Zeeland, in de lijst volgende op den mr. beeldhouwer en den mr. kuiper. Wat was dat voor een ambt? W. Z.

Valken in den oorlog gebruikt. — In de Rekeninge van fortificatie van Bergen op Zoom 1592, in afschrift berustend in de verzameling Cuypers (Rijksoudarchief in Noordbrab.) vind ik:

„betaelt twee valckeniers ter causen dat sy secretelyck met
„haere valcken syn gaen vernemen waer den vyant was liggende
„ende waer hij het hooft henen was drayende, den xviij July
„92. iiij Car.gl."

In Hofdijks *Stalboef* komt iets soortgelijks voor. Zijn er ook meer voorbeelden uit de werkelijkheid van bekend? W. Z.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS DER MUNT TE AMSTERDAM.

DOOR

L. H. J. F. v. B. T. O.

Niet van belang ontbloot is het bij de numismatische geschiedenis der stad Amsterdam eenige oogenblikken stil te staan.

Tot nog toe bevinden zich daarin tal van duisterheden: de schrijvers maken gewag van stukken, die geslagen zouden zijn, en toch later niet terug werden gevonden, waarvan wij de door Leicester te Amsterdam opgerichte Munt en in zekeren zin den muntslag van 1672 als voorbeeld kunnen noemen.

Wij bedoelen hier voornamelijk, hetgeen „Verkade" in zijn „Muntboek der Vereenigde zeven voormalige Provinciën van Nederland" op pag. 107 bij n⁰ 223 zegt, nl.:

„*Dukaat*.... Deze is zeer zeldzaam en met de zilveren ducatons op n⁰ 236 tot en met n⁰ 240 voorkomende te Amsterdam geslagen, van het ter wisselbank door de ingezetenen aldaar, ten jare 1672 ingebragte goud- en zilverwerk (Wagenaar, Beschrijving van Amsterdam 3de deel pag. 408, alwaar ook van rijksdaalders gesproken wordt, die echter, zoo dezelve al mogten bestaan hebben, nimmer als van de munt van Amsterdam afkomstig, zijn bekend geworden.)

Wij willen hier geen beschrijving der te Amsterdam geslagen munten geven — daarvoor verwijzen wij naar bovengenoemd werk; slechts zullen wij ons bepalen bij te dragen tot de oplossing der kwestie of er al dan niet in 1672—74 te Amsterdam rijksdaalders geslagen zijn, m. a. w. of wij geloof mogen hechten aan de volgende woorden, door Wagenaar in zijne „beschrijving der stad Amsterdam" beschreven:

„De munthuizen in Gelderland, in Utrecht en in Overijsel waren in handen van den vijand geraakt, en het verzenden van ongemunt zilver naar de Hollandsche munten te Dordrecht en te Enkhuizen, kon niet geschieden zonder gevaar: behalve dat de munten, in deeze twee steden, de gemeente en 't Land ook niet vaardig genoeg

van een' genoegzamen voorraad van penningen voorzien konden. Men was, derhalven, hier ter stede, al bij tijds bedagt geweest op het verzoeken van Octroi van 's Lands Staaten, om hier bij hoogen nood, eene munt te mogen opregten. Doch Dordrecht en de westfriesche steden kantten zich sterk tegen het verleenen van zulk een Octroi. De Stad verklaarde, geenszins van meening te zijn, om de andere steden van 't regt der munte te ontzetten, en hier niet te zullen munten, dan bij hoogen nood. Men tradt in onderhandeling met de belanghebbende steden. Die van West-Friesland gaven te kennen, dat zij 't regt der munte op redelijke voorwaarden, bij voorbeeld dat het voordeel voor hun, en 't gerijf en Regaal der munte voor Amsterdam zouden zijn, wel aan de stad wilden afstaan. Doch die van Dordrecht verklaarden, dat zij Amsterdam niet zouden konnen gerijven, al wilden zij schoon, omdat reeds onder 't graauw verspreid werdt, dat zij het munt- en stapelrecht tegen de Privilegiën, voor geld verkogt hadden.

Amsterdam verkreeg eindelijk, met veel moeite, verlof, om, in de tegenwoordige verlegenheid om penningen, en buiten benadeeling der Hollandsche munten, geld te mogen slaan of schroeven. In October was alles tot de munt opgesteld en goedgekeurd. 't Stads Wagthuis aan den Reguliers-tooren werdt bekwaam gemaakt tot een munthuis, alwaar eerlang gouden Ducaten en zilveren Ducatons en *Rijksdaalders* gemunt werden, die 't wapen der stad op de voorzijde droegen. De muntmeester mogt geene andere muntstoffen gebruiken, dan die hem, door Commissarissen van de Wisselbank, ter hand gesteld werdt. De stad genoot al 't zuiver voordeel van de munte. Het munten duurde, totdat de drie overheerde Provinciën van den vijand verlaaten, er in 't jaar 1674 met de overigen vier hereenigd geworden waren. Het Munthuis werdt, sedert, tot eene herberg bekwaam gemaakt, die nog den naam van „de Munt" draagt."

Volgens aanteekeningen, die Wagenaar hierbij voegt, heeft hij uit de volgende bronnen geput:

Groot Placaatboek IIIe deel,

Resol. Vroedschap Lr. H. en Lr. I. Juny—October 1672, — die beiden betrekking hebben op de onderhandelingen, gevoerd over

het muntrecht met andere steden, en op de voorbereidende werkzaamheden — en

Casparus Commelin, Beschrijving der stadt Amsterdam 1693.

Bij laatstgenoemden schrijver vonden wij op twee plaatsen (bldz. 701 en 1208) beschrijvingen der Amsterdamsche munt, die, naar het ons voorkomt, van belang zijn voor de door ons behandelde kwestie. Wij laten ze derhalve hier volgen:

Commelin, Beschr. der stadt Amsterdam: 4e boek pag. 701:

„Hiernevens aan de (Reguliers)Toren staat nog het bovengenoemde Wagthuys, hetwelk met het hermaken van deze Toren ook is vergroot geworden: 't zelve was een Wagthuys voor de Burgers, die daar een By-Hoofd-wacht hielden, en de Bovenkamers by verscheyde Gildens, tot haar kamers wierd gebruykt, tot den jare 1673, als wanneer de Fransen de drie Provintiën van Gelderland, Uytrecht en Overysel hadden ingenomen. Waarom de Koopluyden alhier geen Buyten-Munten verder durfden zenden, wierd by de Staten goed gevonden een munt in deze stad voor een tyd op te rechten, is dit Wagthuys daar toe bequaam gemaakt, in welke twee of drie jaren, de Ducatons, *Rijksdaalders* en Ducaten met den Statenstempel is gemunt geworden, ter welken gedachtenissen onder ieder stempel de drie kruysen, als zynde deses stads wapen noch te zien is."

6e boek bldz. 1208:

„Na vooren is mentie gemaakt van de munt hier ter stede te plaatsen, om het Goud en Zilver van de Capitale Leeninge tot Geld te munten, daar op is by de Heeren Burgermeesteren en 36 Raden op 15 en 18 October Commissarissen gesteld, en de volgende orde beraamt:

I. Dat de Muntmeester geen ander Zilver noch Goud zal mogen munten, als 't geene hem bij Commissarissen van de Wisselbank zal werden ter hand gesteld.

II. Dat het profijt van de munt zal voor de Stad zijn.

III. Wierd een Waradijn, Griffier en Raad van de Munt aangestelt (Ik meen dat de Heer Cornelis Geelvink tot Waradijn, en de Heer Dirk Schaap tot Griffier is aangestelt).

IV. Een Bos, met het Stadszegel verzegelt, wierd in de Munt gestelt, daar men die gelden instak, die bij de Munt wierden geprofiteert.

De Muntplaats gereet zijnde, sloeg men *Goude Ducaten* en *Zilvere Ducatons;* onder aan staat 't Amsterdamse Wapen, *als de nevensstaande Figuur vertoont.*"

Deze twee aanhalingen zijn op het voor ons belangrijke punt met elkaar in strijd. Klaarblijkelijk hebben Wagenaar en Verkade beiden óf slechts de eerste aanhaling (pag. 701) voor nauwkeurig gehouden óf is de afwijking van pag. 1208 aan hunne oplettendheid ontsnapt.

Wat verdient nu echter het meeste geloof, pag. 701 of 1208? Volgens onze meening behandelt Commelin op blz. 701 meer het historisch gedeelte van den muntslag, zonder bepaaldelijk op de stukken zelve bijzonder de aandacht te vestigen, terwijl hij later nogmaals op de kwestie terugkomt en dan het muntslaan en de munten nauwkeurig bespreekt. Dit blijkt uit het aanhalen der „ordre" en de afbeeldingen der muntstukken.

Ook de afbeelding dunkt ons een bewijs, dat nooit te Amsterdam rijksdaalders zijn geslagen: Commelin was Amsterdammer van geboorte; hij gaf zijne beschrijving van Amsterdam in 1693 uit, dus korten tijd na de gebeurtenissen van 1672. Hij zal daarom het toen geslagen geld gekend hebben, en wij mogen aannemen dat hij bij het schrijven van zijn werk de stukken in handen heeft gehad, om de teekeningen daarvan te maken. Zoo er inderdaad rijksdaalders gemunt waren, had hij ze gekend en zou ze dus niet vergeten hebben bij deze nauwkeurige omschrijving.

Hiermede nu meenen wij te hebben aangetoond, dat in 1672 te Amsterdam *nooit* rijksdaalders zijn geslagen en dat zoowel aan Commelin als aan Wagenaar de schuld moet gegeven worden, ons op een dwaalspoor te hebben gebracht. Want Commelin noemde bij vergissing onder de aangemunte stukken op eene, zooals wij hebben getracht duidelijk te maken, minder belangrijke plaats ook rijksdaalders, en Wagenaar nam alleen het onnauwkeurige gedeelte van Commelin over, hoewel hij toch kennis moet hebben gehad van de tweede, de hoofdbeschrijving, zooals uit eene aanteekening bij hem blijkt.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

CORNELIS JACOBSZ. BROUWER, GENd BAM.

DOOR

BERNARD J. M. DE BONT.

Onderstaande genealogie was bestemd voor het „Amsterdamsch Jaarboekje" als vervolg van mijn *„Cornelis Jacobsz. Brouwer"* voorkomend in genoemd jaarboekje Ao 1890 blz. 139 en volg. Tot spijt van vele liefhebbers van oudheid en geschiedenis zal het „Amsterdamsch Jaarboekje" zijn vijfden jaargang niet meer beleven. Vriendelijk bied ik nu de vrucht mijner onderzoeking den „Navorscher" aan. Moge zij een gunstig onthaal vinden!

De hier volgende genealogie is de geslachtstafel van *Cornelis Jacobsz. Brouwer*, genaamd *Bam*, den in 1578, bij de verandering der Regeering, uit Amsterdam gebannen oud-Burgemeester. Zij is samengesteld uit enkele manuscripten, in mijn bezit, afkomstig van wijlen prof. *Alberdingk Thym*, en uit de gedrukte en in H. S. bestaande genealogieën, berustend op het Sted. Archief alhier. Achter sommige namen zijn eenige bijzonderheden opgeschreven, waardoor mijn studie, voorkomend in het Jaarboekje van 1890 vermeerderd en ook verbeterd is geworden. Een grove vergissing heb ik echter vooraf te herstellen. Blz. 147 van genoemd Jaarboekje noemde ik *Basilius,* zoon van Burgemeester *Brouwer. Basilius* en *Wessel Cornelisz* van blz. 146, zijn echter een en dezelfde persoon. Bij het schrijven van den naam van eerstgenoemde, verwonderde het mij reeds dat alléén op het huisaltaartje van *Sybrant Pompejus Occo,* de naam van *Basilius* genoemd werd, en dat hij verder in geen enkel stuk voorkwam. De schuld der ver-

gissing lag bij mij. Eigenmachtig verdoopte ik *Wessel* in *Wenceslaus*. Een slavischen en een griekschen naam kon ik toen onmogelijk tot één brengen en noemde derhalve *Wenceslaus* en *Basilius* broeders. *Wessel* had echter niet den *H. Wenceslaus* maar den *H. Basilius* tot doopheilige. *Wessel* is een oud-hollandsche naam en in de kerkelijke Ritueele boeken zal men tevergeefs naar een Heilige van dien naam zoeken. In vroegere eeuwen en nog, als de kinderen gedoopt werden en de ouders een naam begeerden, welke niet in het register der Heiligen voorkwam, maar dien men wenschte omdat de voorouders zoo genoemd werden, dan zocht men eenen naam van een Heilige, die het best er mede overeenkwam. Achter in een oud *Rituale Romanum*, vond ik een lijst van oud-hollandsche en friesche namen toegepast op namen van Heiligen der Kerk. Nu geeft die lijst aan voor Wessel: *Wenceslaus* of *Basilius*. Men kon dus kiezen. Burgemeester *Brouwer* koos *Basilius*, hetgeen blijkt uit het hiervoor genoemd opschrift van het huisaltaartje „....Clarissime Viri Dni *Basilii Bam* I. U. Lic." In dit latijnsche opschrift zoude de hollandsche naam *Wessel* te vreemd klinken, men gaf hem derhalve den naam, dien hij bij den Doop ontvangen had en voegde achter den naam de letters *J*/uris /*U*/triusque/ *L*/icentiatus/ zijnde de graad dien hij aan de Hoogeschool behaald had.

GESLACHTSTAFEL.

Jacob Bam.

Niettegenstaande al de gegevene moeiten, mochten wij tot heden den naam niet ontdekken van de vrouw van *Jacob Bam*. In een H. S. van wijlen Prof. *Alberdingk Thym* „Genealogie Buyck" komt *Jacob Bam* met zijn zoon *Sybrant* voor. Wij moeten dus beamen dat hij aan het geslacht *Buyck* zeer nauw verwant was, (Zie Amst. Jaarb. 1888 bl. 186) hetgeen ook ten duidelijkste blijkt uit den naam zijns zoons: *Sijbrant* BUYCK *Jacobsz.* BAMMENZOON. (schepenbrief 1542).

Kinderen: A.

Cornelis Jacobsz.	*Brouwer*	*genaamd*	*Bam.*	Volgt	onder	letter	A 1
Lijsbeth Jacobs.	„	„	„	„	„	„	A 2
Sybrant Bam.	„	„	„	„	„	„	A 3
Jacoba Bam.	„	„	„	„	„	„	A 4

Of *Claes Jacobsz. Brouwer* (Zie Wagenaar 11 blz. 107) en *Jan Jacobsz. Brouwer* (zie Amst. Jaarboekje 1890 blz. 143 noot 1.) kinderen zijn van bovenstaanden *Jacob* kunnen wij niet met zekerheid zeggen. Hun naam pleit er zeer voor. Eerstgenoemde voert echter een geheel ander wapen als de kinderen van gezegden *Jacob:* in zwart eene gouden figuur, in den vorm van een drietand, nl. een paal, waarop een dwarsbalk rust, die voorzien is van drie paaltjes. (Zie de Wapens v.d. Magistraten v. Amst. door *Mr. P. A. J. v. d. Brandeler* 1890 blz. 100). Wagenaar III blz. 336 noemt hem als schepen „*Claes Jacobsz.* IN DE MEULEN."

Hij zat in 1560 tegelijk met *Cornelis Jacobsz. Brouwer genaamd Bam* in de Schepenbank, hetgeen wel met zekerheid bewijst dat zij geen broeders waren, daar volgens de twee oude privilegiën van vóór 1565 de schepenen onderling elkander eerst na de „recht eerste Lede," dat wil zeggen na den achtsten graad mochten bestaan. (Wagenaar III blz. 276.)

A 1. *Brouwer genaamd Bam. Cornelis Jacobsz.*, van A. Geboren 1512, overleden te Calcar 14 april 1592 en aldaar begraven. Huwt 1532 *Neel of Cornelia Wessels,* geb. 1517, overleden te Calcar 16 maart 1587.

Voor nadere bijzonderheden over dit echtpaar verwijzen wij naar het Jaarboekje van 1890 blz. 139. Hij was een zeer rijk man. In het „Register van den „hondersten pennick van den Immeuble goederen binnen der Stede van Amstel- „redamme gelegen in de oude zijde van den jare 1578" komt hij voor met: 5 huizen op den Zeedijk, 2 dito „int steechen van S. Antonispoort", 2 dito en zijne brouwerij „met de Spijcker over de straet", op den O. Z. Voorburgwal oostzijde, een dito in de Doelenstraat en „3 Lootsen int creupel steechen". Zijne brouwerij schijnt na zijn verbanning nog te zijn voortgezet, want wij lezen in „Extractum „Catholicum door Peregrinum Amstelium "(Augustijn van Teylingen) blz. 433 dat toen Reinier Cant op zijn sterfbed katholiek wilde afsterven, zijn nicht zich wendde tot „*Jan Cornelissen haren ghebuer-man een kuyper in de brouwerye van wylen „Borgermeester Cornelis Jacobsz Brouwer aan d'oude zydts-narms brugge,*" die „haalde Heer Gerrit Jas, monick van 't Clooster van Oude-Naerden. Hij biechte „na de wyse soomen dat doet in de Catholycke Roomsche Kercke en ontfingh „d'andere Sacramenten, ende stierf in vrede anno 1595."

Kinderen o. a.: A. I.

Jacob Cornelisz Bam gesecht Brouwer. Volgt onder Letter B 1.
Weyntje onbekend } op de familieschilderij komen voor twee dochters, de
Tryntgen onbekend } een als zeer jong overleden.
Wessel Cornelisz. Volgt onder letter B 2
Claes Cornelisz. „ „ „ B 3

Hun huwelijk moet met meerdere Kinderen gezegend zijn geweest, want op de familieschilderij te Calcar vertoonen zich zes zonen, waaronder twee aangeduid als jong overleden. — Op den 10 September 1554 werd, zoo lezen wij in het Grafboek der Oude Kerk „ontfangen van den eerbare *Cornelis Jacopsz* „*brouwer* van ij graven int lieve vrouwen choer by hē gecoeft f 8,14-" Uit de som door hem voldaan kunnen wij opmaken, dat dit grafgeld bestemd was voor volwassenen en niet voor „een Kynt aan de Stock" of „onder den arm."

A 2. *Lysbeth Jacobs* van A. Geboren ... Overleden 1595. Huwt *Sybrant Occo*, zoon van *Pompejus* en *Gerberich Claes*, geb. 1513 of 14, overl. 1588. Zijn portret komt voor in het Jaarboekje van 1890, waarin nog enkele bijzonderheden op blz. 155 over hem worden medegedeeld.

Sybrant was meermalen Burgemeester, Schepen en thesaurier tot het jaar 1566. De hervormers staken alstoen het hoofd op en *Sybrant*, zegt de Heer *J. ter Gouw* deel VI blz. 84, kwam zulk een angst aan, dat hij zijn poorterschap op zei en „naar Utrecht verhuisde." Hij kwam echter weder te Amsterdam terug, want in 1573 zien wij hem opnieuw bekleed met het ambt van thesaurier. In 1573 werd hij met *Albertus Marcus* door den Raad afgevaardigd om in het leger van *don Frederik* voor de Haarlemmers „haer gebueren" te spreken. (Opmeer Martelaarsboek blz. 194). In 1540 en 1541 was hij overman der schutterij en schonk aan den Handboogdoelen in 1539 twee vensters. (J. ter Gouw V blz. 397). Hij woonde in 1557 „Kalverstraet oostzijde bij de Plaetse" en *Don Frederik* en *Alva* namen meermalen bij hem hun intrek. (J. ter Gouw deel 7 blz. 100). In 1578 werd hij bij de „alteratie" de stad uitgezet. Daar zijn portret en dat zijner vrouw in de kerk te Calcar hangen, vermoeden wij dat hij zijn zwager *Cornelis Jacobsz Brouwer* gevolgd is.

Kinderen:

Een zoon.

A 3. *Sybrant Bam* van A. Geb. vóór 1513, daar hij in 1538 schepen was. Volgens eene keur moest men den ouderdom van 25 jaar bereikt hebben, om in de schepenbank zitting te kunnen nemen.

In een Schepenbrief wordt hij genoemd *Sybrant Buyck Jacobsz Bammenzoon*. *Montanus* noemt hem *Sybrant Jacobsz Bam*. Hij was Schepen in 1538, 1542 en 1544, Kerkmeester der Oude Kerk in 1546. In 1539 schonk hij een der twaalf vensters aan den Handboogdoelen (J. ter Gouw Gesch. v. Amst. V blz. 397).

Hij is overleden vóór 8 Januari 1554, want wij lezen in het Grafboek der Oude Kerk „item den 8 January 1554 ontf. 3 goetspening van *Sybrants Jacopsz.* „*Bam* s. g. gecome f 5-8-0." Zijn wapen was: tegengedwarsbalkt in vier stukken van zwart en goud.

Gehuwd met: *Reymerich Occo*, dochter van *Pompejus* en *Gerbrich Claes*.

Kinderen. A. II.

Maria Bam Sybrants dr. Volgt onder letter C.

A 4 *Jacoba Bam.* van A. Zij werd omstreeks 1566, zoo lezen wij bij den Heer ter Gouw in zijne Geschiedenis van Amsterdam deel VI blz. 78, beschuldigd van de weeskinderen behekst te hebben. *Domselaer* VI boek blz. 211 wijdt aan dat „bezeten zijn met booze geesten" een geheel artikel en zegt van *Jacoba,* de dochter van *Jacob Bam,* „haer na-zaten leven noch ten huidigen dagen, die „Roomsgezint en schat-rijke luiden zijn." *Hooft* in zijne Nederlandsche Historiën schrijft dat hij het behekst zijn der weeskinderen „hoewel het wonder overaer-„digh en onsen vernuft onbegrijpelijk is van geloofwaerdige oogh-tuigen, soo „Roomsche als Onroomsche heeft hooren vertellen." In de Thesauriersrekening van 1569 komt een post voor van reparatie in het „Pouwels convent van tgene, „dat bij de cranckzinnige weeskinderen gebroecken was."

B 1. *Jacob Cornelisz. Bam gesecht Brouwer.* Van A 1.

Geboren ..... Overleden 14 novb. 1577. Huwt:

Agniet Florisdr, dochter van *Floris Martsz. van Alkemade* ob. 30 mei 1572 en *Lysbeth Jacobs van Hoef. Floris van Alkemade* was in 1544 Schepen, 1546 raad. 1550-1555 exijnsmeester en in 1568 burgemeester van Amsterdam.

Voor het geslachtsregister en voor nadere aanteekeningen over de *Alkemades,* verwijzen wij naar de Bijdr. Bisd. v. Haarlem I blz. 374, en naar de Batavia Illustrata blz. 837. *Jacob,* die naar zijn vader heette, was waarschijnlijk de oudste zoon. Volgens het register van den hondersten penninck van den Immeuble goederen a⁰ 1578 bezat hij een huis in de „pieter Jacobsteech" dat hij zeker zelf bewoonde. In 1578 werd de 100ᵉ penning eerst voldaan „per *barent Jansz,*" later per zijne weduwe „*Agnies floris*". In 1557 woonde hij nieuwendijk bij den Dam „in St. Andries," waar hij nog woonde in 1567, want in 1567 komt hij voor als weesmeester „in St. Andries." In 1572 was hij gasthuismeester. Na zijn dood verhuisde de weduwe naar Haarlem en vestigde zich „metter woon opt „Sparen [1]), int huis van de verrijsenis, aldernaest de hout tuin vant cromhout." Hij is begraven in de Oude Kerk *Jacop Cornelisz* op te 14 novembris 1577 „met tweemael de grootte klock."

Kinderen. A. III.

Jacob. Volgt onder letter D 1.

---

[1]) Uit de Levens der „Maechden in den Hoeck" te Haarlem. Deel I blz. 24 verso en volg. Welwillende mededeeling van den Zeer Eerw. Heer Deken *J. J. Graaf* te Ouderkerk a/Amstel.

Weyntje. Volgt onder letter D 2.
Floris. „ „ „ D 3.
Maria. „ „ „ D 4.
Katryn. „ „ „ D 5.

B. 2, *Wessel Cornelisz.* van A 1. Geboren vóór 1544, daar hij reeds in 1569 schepen was.

Overleden 1615. Gehuwd met

Marritje Buyck ob. 1573, dochter van den Burgemeester *Joost Buyck* en *Ballichje Occo.* Laatstgenoemde was de dochter van *Pompejus Occo* en *Gerbergh Claes.*

Kinderen:

Jacoba geb. 1570, na den dood der moeder genoemd *Marritje.*

Ook over genoemd echtpaar verwijzen wij voor nadere bijzonderheden naar het Jaarboekje van 1890 blz. 146 noot 2. Wij voegen daaraan toe, dat hij een huis had aan „de Suytsyde vande niewe brughsteech" waarin hij waarschijnlijk woonde. In 1574 was hij raad, van 1574 tot 1575 ecxijnsmeester en van 1575 tot 1578 fabriekmeester. Bij de verandering der regeering in 1578 werd hij met zijn vader de stad uitgezet en vestigde zich te Calcar. Zooals in de inleiding gezegd, heeft het opschrift onder het huisaltaartje te Calcar (zie jaarboekje 1889 blz. 147) betrekking op *Wessel.*

B. 3. *Claes Hein Bam,* ook genaamd *Claes Cornelisz Bam* en *Nicolaes Bam genaamd Heynen,* van A 1. Geboren vóór 1551, daar hij in 1576 schepen was. Hij was in 1574 Huiszittenmeester der Oude Zijde, en vestigde zich na 1578 te Calcar. Zie nadere bijzonderheden in het Jaarboekje 1890 blz. 146 noot 1. Overleden te Calcar 1630. Huwt:

Agatha Lintelo, overl. 25 Mei 1620. Het geslacht *Lintelo* was te Calcar gevestigd. Haar broeder *Aarnout* was gehuwd met *Agatha Bam,* dochter van *Claes Hendriksz Bam* en *Aefgen Ruysch.* In het testament van Pastoor *Jacob Buyk,* laatste pastoor der Oude Kerk te Amsterdam, komt als getuige voor „*Arnolt van Lintelo.*"

Kinderen:

Aechtgen.

C. *Maria Bam Sybrantsdr.* van A II, huwt: *Jacob van Alkemade,* zoon van *Floris Martz van Alkemade* en *Lijsbeth Jacoba van Hoef.* Zie over het geslacht der Alkemades blz. 442. Hij voerde tot wapen: in zilver een gouden gekroonde zwarte leeuw.

Kinderloos.

D. 1. *Jacob Bam,* van A III.

Geboren..... Overleden te Leiden 1625. Huwt *Beatrix de Jonge Mr Jakobsdr.* Uit dit huwelijk werden zeven kinderen geboren.

D 2. *Weyntje Bam.* Van A III, Huwt..... *Van der Horst.*

Kinderen:

Lambert, onbekend.

Elisabeth, gehuwd met *Cornelis Verhoogh.*

Weyntje schreef haar naam in het Album Amicorum van *Elisabeth Buyck,* waarbij zij voegde haar wapen, zijnde gevierendeeld 1 en 4 *Bam* 2 en 3 *van Alkemade.*

D 3. *Floris Bam* van A III. Huwt *Johanna Verhoogh.*

Kinderen. A IV.

Cornelis, onbekend.

Cornelia, Volgt onder letter E.

Emerentia, onbekend.

Maria, onbekend.

Dirck, onbekend.

D 4. *Maria Bam.* Van A III. Huwt *Allard Boelens Pietersz,* zoon van *Pieter Boelens* en *Cornelia Joosten Buyck.* Zie Genealogie geslacht *Boelens.*

D 5. *Katryn Bam.* Van A III. Geboren 1580. Overleden 25 april 1600 te Haarlem. In de Levens der „Maechden in den Hoeck" te Haarlem lezen wij het volgende: „*Katrijn Jacobs.* Is gheweest een borgers dochter van Amstelredam; „haren vader genaemt *Jacob Cornelis* de soon van *Cornelis Jacobs brouwer* „haren moeder *Angnies Floris*; samen haeren vader ende moeder vande treffe- „licste chatolycken ende ryckdom van Amsterdam, maer de moeder weduwe „zynde, is te Haerlem gecomen metter woon opt sparen, int huis vande Verry- „senis aldernaest de houttuin vant Cromhout." ...... „haer stellende onder „de beleidinghe vanden E. M. *Cornelis Arentsz.* (den pastoor der klopjes te „Haarlem) mitsdien zy even wel bleef woonen int huis van haeren moeder by „de waerlicke vrienden; dan en geschieden niet uit affectie van vlees en bloet „maer door noot, dat sijt niet anders van haer moeder konden krygen." ..... „Sy was seer teer en kranck van lichaem door dien zy hadt een bochel, also „dat gemeendelick sodanige menschen zeer swack zyn." ...... „Ende dit soo „wy geseit hebben beoefende zij noch wonende int waerlicke huis by haeren „moeder: daer zy noch zoo benaut ghehouden worde dat het cleine camerke „datze eerst had haer noch worde benoomen: soo datse geen stillicheyt „en hadde, als te sitten int voorhuis daer de waerlicke menschen in en uut „gingen, niet te min bewaerden evenwel de innicheyt van haeren geest.... „zoodat sy ghestorven is oudt zynde omtrent twintich jaeren ende is te Haerlem „begraven." 1600 *Tryn Jacobs Bam* van Amsterdam 25 april." [1])

---

[1]) Welwillende mededeeling van den ZeerEerw. Heer J. J. Graaf, Deken te Ouderkerk a/Amstel.

E. *Cornelia Bam*, van A IV. Huwt 1618 *Hendrik van Alkemade*, zoon van *Floris* en *Goedela van Berckenroede* en *Groote Lint*. Daar hij de eenige zoon was, werd hij verlijd met de Heerlijkheid Berckenrode en Groote Lindt. Zijn grootvader was *Jan van Alkemade*, zoon van *Floris* en *Lijsbeth Jacobs van Hoef*, genoemd blz. 442 en 443. In het verslag over den staat van den katholieken godsdienst in de Vereenigde Provinciën door den Apostolischen Vicaris *de la Torre* opgemaakt, komt dit echtpaar voor als wonende op het Kasteel van Berckenrode. Of de tegenwoordige burggraven Roest van Alkemade — wier voorzaat was Mr. *Adriaan Roest*, een Warmoesstrater, gehuwd met *Catharina van Alkemade* — in rechte lijn afstammen van de zooeven genoemde *Floris* en *Lijsbeth* is niet met zekerheid uitgemaakt. Wij zouden het zelfs sterk betwijfelen daar o. a. in *Batavia Illustrata* onder de afstammelingen in rechte lijn van *Floris van Alkemade*, de schoonmoeder van Mr. *Adriaan Roest*, *Elisabeth Janssen Pijl* niet genoemd wordt.

AANTEEKENINGEN OVER JOODSCHE GESLACHTEN

DOOR

M. G. WILDEMAN.

Wellicht kunnen de volgende aanteekeningen uit de registers van den impost op het trouwen te 's-Gravenhage, dengenen te stade komen, welke in der tijd in dit maandschrift, op eene openbaarmaking der genealogieën van Israëlietische familieën hebben aangedrongen.

Eene nasporing, of de in deze posten voorkomende personen al of niet gehuwd zijn, en in welke kerken, zou te tijdroovend zijn; mocht echter van enkele personen mededeeling daaromtrent gewenscht worden, zoo zal ik mij gaarne die moeite getroosten.

1730, 25 Mrt. David, van Jacob Bueno de Mescita, te Amsterdam en Rachel Mendes d'Acosta.

1732, 4 Febr. Ventura de Argumosa Gandara en Real, en Maria Nicollassa de Riperda.

1736, 18 Aug. Mozes de Jacob de Pinto, alhr., en Gratia Franco da Costa, wede David Abendana Osorio, te Amsterdam.

1739, 16 Febr. Jacob Isquian Machado, alhr. en Rachel Levy te Amsterdam.

1739, 12 Mrt. Samuel Vaz Nunez en Hanna Salvador.
1739, 19 Nov. Abraham van Mozes Lopes Suasso, te Amsterdam en Sara d'Acosta alhr.
1742, 21 Mrt. Isaac van Mozes Lopes Suasso en Rachel Texeira.
1742, 24 Mrt. Abraham de Fonseca en Miriam Nunes Alvares.
1742, 17 Juli David Texeira en Sarah Suasso.
1743, 22 Aug. Jacob Castello en Elisabeth Suasso de Pinto.
1748, 18 Juni Abraham Boas, alhr. en Vronica Symons te Amsterdam.
1748, 14 Aug. Manuel van Mozes Lopes Suasso, en Rachel Lopes Suasso.
1749, 26 Juli François Lopes Suasso en Rachel Lopes Suasso.
1750, 18 Mrt. Francisco van Antonio Lopes Suasso en Ester Teixeira.
1750, 29 Aug. Benjamin Teixeira Junior en Rebecca van Antonio Lopez Suasso.
1751, 17 Aug. Manuel Namias Torres en Ester Lopes de Paz.
1752, 7 Jan. Samuel Saruco met Sara Abendana.
1752, 21 Jan. Abraham van Aaron Israel Suasso met Rachel van Mozes Lopez Suasso.
1752, 21 Febr. Joseph de Pinto Jr te Amsterdam met Rachel van Mozes de Pinto, alhr.
1752, 4 Mei Mozes van Jacob de Pinto met Judica Lopes Suasso.
1753, 13 Mrt. Jacob van Jeronimo Lopes Suasso, met Elischa van Aaron de Pinto te Amsterdam.
1753, 24 Nov. Jan Baptist Nunez met Isabella Pyll.
1754, 1 Juli Jacob Eleyot Ozorio, alhr. met Abigael Mondes Coutinho, te Amsterdam.
1755, 11 Dec. Abraham Nunes Terro, te Amsterdam met Anna Abendano, alhr.
1742, 17 Juli Abraham Texeira en Sarah Suasso.
1756, 12 Febr. Abraham Martins, alhr. met Judit Teixeira de Mattos te Amsterdam.
1756, 8 Juli David de Fonseca met Sara de Silva.
1757, 22 Oct. David de Fonseca, alhr. met Judith de Fonseca te Amsterdam.
1759, 1 Aug. Jacob Simons, alhr. en Hendlij Eliazar Mordechay Cohens, (Cohen) te Amsterdam.
1760, 6 Aug. Mozes Raphael Montel, te Amsterdam en Gratia del Sotto, alhr.
1761, 16 Mrt. David van Abraham Keyzer te Amsterdam en Rachel del Sotto, alhr.
1761, 11 Nov. Mozes van Jeronime Lopes Suasso, en Rachel van Abraham van Mozes Lopes Suasso.
1762, 26 Febr. Jozef de Pinto, te Amsterdam en Ester Lopes Suasso, alhr.
1762, 19 Mei Mozes de Aaron de Pinto, te Amsterdam en Eliseba de Pinto alhr.

1763, 5 Febr. Aaron Elisabeth, alhr. en Matja Cohen te Amsterdam.
1763, 19 Sept. David Hisquiau de Pinto en Sara de Prado.
1763, 22 Oct. Abraham de Fonseca en Ester Campos.
1764, 13 Oct. Meyer Hertog Kohen en Alida Emanuel Davidsdr Cohen.
1766, 14 Jan. Abraham de Pinto en Sara van Abraham van Mozes Lopes Suasso.
1766, 5 Mei Isaak van Jeronimo Lopes Suasso en Sara Lopes Suasso.
1766, 20 Mei David Hisquiau de Pinto, alhr. en Rachel de Isaak de Prado te A'dam.
1766, 25 Juli Aaron Franco Mendes en Rachel Teixeira, alhr. (de eerste te A'dam.)
1767, 23 Jan. Aaron van Mozes Lopes Suasso, in het sticht v. Utrecht en Elizeba Suasso, alhr.
1767, 5 Juni Charles Rey de Carle, en Eva Maria Burman.
1768, 18 Febr. Isaac Curiel d'Acosta te A'dam en Abigael de Pinto, alhr.
1768, 26 Febr. Aaron van Mozes de Pinto en Sara Suasso.
1768, 7 Mei Aaron Mozes van Praag en Belie Emanuelsdr Cohen.
1769, 16 Juni Mozes Ephraim, alhr. en Sara de Lion Aarons, te A'dam.
1771, 5 Mrt. Jacob Franco Mendes, te A'dam, en Sara Teixeira, alhr.
1771, 23 Mrt. Mozes Salvador en Sara Lopes Suasso.
1771, 11 Juli Abraham de Pinto en Judith Lopes Suasso.
1771, 19 Sept. Lazarus Beer Kann, alhr. en Duijfje Eleazar Cohen, te A'dam.
1772, 11 Febr. David Hisquiau de Pinto, alhr. en Rebca Ximenes te A'dam.
1772, 29 Oct. Jacob Benjamin de Pinto te A'dam en Ribekka de Pinto alhr.
1772, 3 Dec. Isaac de Pinto, alhr. en Clara de Pinto te A'dam.
1773, 29 April Mozes van Izaak Lopes Suasso, alhr. en Rachel Dias da Fonseca te A'dam.
1775, 25 Jan. Isaac van Salamon Suraco en Abigael Lopes Cardoso.
1775, 23 Juni Jozef de Abraham Teixeira de Matthos, te A'dam en Rachel Teixeira, alhr.
1777, 11 April David d'Asilva en Rachel de Pinto.
1777, 20 Oct. Jakob Nunes Ferro te A'dam en Rachel Saruco, alhr.
1778, 8 Aug. Emanuel Saruco Abendana en Abigael Marache.

Dezelfde registers als boven, doch in de 4de klasse.

1732, 1 Febr. David Rois Monsanto en Hester Levy.
1735, 18 Mrt. Isaac Senior Henriques van Mozes en Rachel Jezurum Rodriguez.
1736, 21 Jan. David Henriques de Sousa te A'dam en Debora Jesourun Rodrigues, alias Constantia Salvador, alhr.
1737, 23 Aug. Jacob Senior Henriques, alhr. en Abigael Sequira, te A'dam.
1742, 2 Nov. Jacob van David Olieviera te A'dam en Ester Abendana, alhr.
1753, 6 Mrt. Salamon Azulay met Rebecca de Silva.

1760, 30 Mei Sadik Cohen Belinfante van Mozes en Pollonia Cohante Belinfante van Salomon.
1774, 11 April Baruch Lopes de Leao, te A'dam en Sara Orobia Furtado, alhr.
1778, 30 April Jacob Lopes Cardozo, alhr. en Anna Senjor Coronel te A'dam.
1778, 9 Mei Aaron Ephrati, alhr. en Esther Meldola te A'dam.

Hora, geslachts- of doopnaam (VIII, 329, 330, VII, 349, IX, 293). — Wat deze naam als doop- of geslachtsnaam betreft, is duidelijk uiteengezet in *Nav.* VII, 329—330. Men leest daar echter ook, „dat het vroegere Groninger geslacht Hora in 1744 is uitgestorven, zijnde het overigens niet bekend, dat er in Nederland of waar ook eene andere familie van dien geslachtsnaam heeft bestaan of nog bestaat". Het minder juiste van die opmerking is reeds aangetoond in *Nav.* IX, 293, waar melding wordt gemaakt van eene familie Hora von Ozellowitz, van welke nader bericht wordt gegeven door Franz Vlasák, in zijn werkje: „Der altböhmische Adel und seine Nachkommenschaft nach dem 30j. Kriege", Prag, (1866), S. 84: „*Hora von Ocelovic.* Obwohl selten öffentlich genannt, erhielten sich dennoch die Nachkommen dieser alten böhm. Ritterfamilie, denn noch im J. 1846 befand sich in der k. k. österreichischen Armee Joseph Hora Ritter von Ocelovic als Major. Ihre Vorfahren kommen bei uns schon zu Anfang des 15. Jahrh. vor, und zu Anfang des gegenwärtigen Jahrhunderts waren diese Ritter in Böhmen noch begütert". Zie ook: Monatsblatt d. k. k. Gesellschaft „Adler" in Wien, 1889, Nr. 103, 104 (II. Bd. Nr. 43, 44), S. 196, 200. Dit geslacht voert gedeeld van zilver, met twee blauwe faassen of balken, en van effen zilver. Op den helm twee olifantstrompen, beurtelings doorsneden van blauw en zilver.

Ook vindt men in de „Notes sur quelques peintres et sculpteurs belges, par Edmond Vanderstraeten" (Messager de sciences hist. etc. de Belg. 1856, p. 337—346), genoemd: „1620. Gabriel Hora, peintre, peint deux grands blasons aux armes de Philippe III, roi d'Espagne, etc., et soixante autres de moindre dimension, pour le service funèbre de S. M.".

De gedurende bijna eene eeuw te Groningen bekende en gevestigde — edoch ongetwijfeld geen oorspronkelijke Groninger — fami-

lie Hora [1]), welks naam thans nog door de familie Siccama als bijgevoegde geslachts- en door andere familiën als voor- of doopnaam gebezigd wordt, komt, naar het schijnt, dáár niet eerder voor dan in eene Stads Resolutie van 29 Dec. 1648: „Met Moses Horah, geconstitueerde van een Kreeks [2]) in de bank van leeninge geaccordeert over de leenbank" ; en van 29 Sept. 1656: „De leenbank voor 6 weeken geslooten, aensien de tavelhouder Hora met de pestsiekte is besogt" [3]). Volgens aant. 31 op de Stamlijst—Sic-

---

[1]) Rietstap plaatst deze familie verkeerdelijk in Friesland, in zijn „Arm. gén.", 2e éd., I, p. 986. Jammer, dat die schrijver dikwijls familiën in een gewest plaatst waar ze nimmer gevestigd zijn geweest.

[2]) Zeker Kriex of Criex, tafelhouders (zie hieronder). Vgl. C. J. v. Heel: Geschillen d. bank. v. leen. enz.. 's Grav. 1858, bl. 70—80, 126.

[3]) „Saturni den 30 May 1616. Paessche avendt. Syn Excell. brieff van den gebroederen Abraham end Isak Lus (Sion Luz of Lus komt als tafelhouder in 1611 te Amst. voor, bij Wagenaar, B. v. A. II, 36, en wordt ook genoemd in „Decisien en Resol. v. d. Hove v. Holl.", 's Grav. 1751, bl. 93, en bij v. Heel, a. w., bl. 10, 35.) utgebragt by B. ende R. sampt Taalmans end gezworen Meente, op huiden geopent, dewelke gedateert den 16 Oct. 1615, dienende ten einde de voers^{d} gebr. mit het tafel houden binnen deze stadt (indien men daer genegen solde weezen tafel van Leninge op te richten) solde moegen voer anderen worden gebeneficeert, na voerlezinge van welken brieff die sake in diliberatie gelecht, heft voer als noch niet nodich gevonden koenen worden alhyr een tafelhouder te doen setten end is derhalven daer op nog geen resolutie genomen" (Eenige notabele Raads Resolutien en particuliere annotatien, HS. in-8). Reeds vroeger, in 1570, komt voor een „Verzoek van Parcheval Balocus, aan B. en R. van Gron., om een octrooi tot het houden van een bank van leening binnen Gron.; met bijgevoegden brief tot aanbeveling, geschreven door den commissaris ordinaris en monsterheer te Brussel" (Regist. v. h. Gron. Arch. II, 317, n^{0} 64); voorts, eene „Verzegeling van 9 Julij 1628, waarbij B. en R. van Gron. aan Robert v. Belle een octrooi verleenen tot het houden van eene bank van leening" (ib. III, 383, n^{0} 3); en *a.* „Octrooi van de bank van leening, voor den tijd van 20 jaren, 16 Dec. 1648. Gearresteerd 21 Aug. 1649" (ib. IV, bl. 94, n^{0} 25). (De naam van den tafelhouder moet daarin voorkomen); *b.* „Verzegeling van 16 Febr. 1656, waarbij B. en R. verlengen tot aan den laatsten Dec. 1688 het in 1646 aan Dr. M. Kriex en Dr. J. Kriex [dezelfde familie als Criex, uit Aalst, in Vlaanderen, herkomstig, welke in 't Sticht van Utrecht Berkesteyn bezat, ook Sevenhoyen (Conn. d. l. nobl. d'Utr., p. 3349), en ook in de Gron. Ommelanden gegoed was) verleende octrooi tot

cama, in 't Stambk. v. d. Frieschen adel II, 235, was deze Moses Hora, wiens voornaam eene Joodsche afkomst verraadt, en die

---

het houden van een leenbank" (ib. IV, 122, n°. 2). Deze familie was o. a. verwant met die van Ormea, voorkomende *Nav.* XX, 538—39: „Johan O., lombardier, van der Goude, Rotterdam en den Briel, heeft by uyterste wille zijnen neef Pieter tot erfgenaam gesteld, legaterende Katharina Volcaals „een huys 't welk hij in den Briel was hebbende" (Sent. v. d. h. raad v. Holl. enz.. Rott. 1655, bl, 107; Corn. Neostad., Cur. Holl. decis., L. B., Elzevir, 1627, p. 140); mede te Utrecht wel bekend en in de regeering en in 't Sticht gegoed (*Nav.* XI, 222, 378). — Dat dit bedrijf in geene hooge achting stond, blijkt uit zeker „advys van 't Hof van Holl. in 1577, op 't versoek van Mr. Scipio Bovetis' pensionaris van den Briele, enz., om tot Raidt in den Hove te worden aangenomen" (bij Boey, Bedenk ov. de Oudh. v. d. Hove, 's Grav. 1760, bl. 37. en Byl. n°. 21), waarin gezegd wordt, dat hij het „nyet en heeft connen obtineren, ten aanzien van zijne afcompste, wiens vader Tafelhouder is geweest binnen der steede van Haarlem" (*Nav.* XX, 538). Daarentegen zegt het „Nootwendig bericht op sekere boeckskens, geintituleert: Res Judicata, Oord. d. Ew. Classis, door de prof. d. Theol. tot Vtr., ende and., onl. uytgegev., tegh. d'exercitie d. publ. huys of te Tafel. v. Leen. binn. dese ver. Nederl., Ter Govde, by Pieter Rammazeyn, 1647, p. 23—24: „Niet te min D. Voetius (Disput. de usur.) voortgaende in desen teghen de bekende waerheyt te worstelen, stelt de Tafelhouderen als in een politique infamie, omdat deselve quansuys in geen bedieningen neffens andere souden sijn ghevoordert, daer ter contrarie waer is, Dat ooc Tafelhouderen ofte descendentelijc van dien tot Ridders, Colonels, Capiteyns, Procureurs, Fiscaels, Borghemeesteren, Gecommitteerde Raden sijn verheven. De houwelijcxe en andere alliantien met Edelen van grooten huyse in Nederlandt, Professoren, Predicanten, Advocaten, L. Colonels, kinderen van Staten Generael konnen alle tijdt, des noodt sijnde, bewesen worden". Eene latere uitgave van dit geschrift voert ten titel: „Noodige verantwoordingh voor de Huysen ofte Bancken van Leeninghe, binnen de Ver. Prov. teg. sek. Boeckskens gen. Res Judicata, Oordeel enz. Uytgegeven door J. Kriex, der Rechten Docter, ende Advocaat i. d. Hove v. Utrecht. 't Utr. by Dirck v. Aekersdijck en Gijsbert van Zijll. 1658." vgl. v. Heel, a. w. bl. 70, die daar en bl. 20 ook zegt: „Het zij eer of familie-belang, hetzij het bovenal de zaak zelve was, welke hem (Dr. J. Kriex) ter harte ging, zijn weerzin tegen hare bestrijders laat zich in ieder geval verklaren. Onder de omgeving van de ouderlijke handtering (het Lombardbedrijf) opgevoed, zag hij, wegens zulk eene afkomst, als jongeling zich het uitzigt op eene veelbelovende toekomst bijna versperd. . . . Genoemde auteur, namelijk, is dezelfde met den „welgeleerden student", ten aanzien van wiens promotie tot doctor in de Regten ons berigt wordt, dat bedenkingen waren gerezen, uithoofde hij de zoon van een Lombard-

zeer waarschijnlijk tot de zoogenaamde inkomelingen behoorde [1]),

of Tafelhouder was; om welke oorzaak reeds aan zijn broeder het Doctorschap aan de Academie te Franeker geweigerd was geworden (maar die vervolgens te Leiden promoveerde Veegens, t. a. t. h. pl. bl. 135). Door het overlijden van zijn vader die zwarigheid uit den weg geruimd zijnde, besliste men, na langdurige consultatien, den candidaat tot het examen toe te laten, mits zijne verklaring van zich voor immer van alle deelgenootschap in de banknegotie te zullen onthouden. De candidaat schijnt dit later te hebben ontkend, waartegen onze auteurs doen opmerken, dat zulks besloten en van hem geëischt was geworden, om reden o. a. men vreesde, hierover eenige opspraak en schimp deze nieuwe Academie in hare eerste promotie in de Rechten mogt bejegenen". [„Den 4 Dec. 1643 werd door de vroedschap van Utrecht een nieuw octrooi voor de leenbank vastgesteld. Tot Tafelhouders werden aangenomen Johanna del Corne, wede. van een der vorige tafelhouders en schoonmoeder van den boven genoemden Kriex, en Paulo Emilio de Fareris, ieder voor de helft". Veegens, bl. 146, 150.] In het „Aenhangsel" van het bov. aangeh. „Nootwendig bericht", wordt nog de volgende acte medegedeeld: Alsoo D. N. N. de Eerste in de Academie alhier is gepromoveert *Doctor Iuris,* ende dat hy door zijne bequaemheyt ende geleertheyt de voorsz. Academie eer ende lustre by gebracht heeft: Soo is by de Vroetschap deser Stadt Utrecht verstaan, dat men hem, alhier comende woonen sal vereeren 't *Ius Civitatis* ofte 't recht van Borgerschap dezer Stadt. Ende hebben daer-en-boven d'Heeren Burgemeester en, tot erkentenisse ende memorie van 't gene voorsz. noch goet gevonden, hem tot een vereeringhe te doen hebben een silver vergulde over-deckte Cop, met deser Stadts ende Academie wapenen verciert: *Actum* den XXX Januarij 1637. Onder stont: In kennisse van my Secretaris, ende was ondert. *J. van Nypoort.* Sijnde op 't *spatium* gedrukt het Segel der Stad Utrecht in roode wassche onder een vierkant papierken". —

Een curieuse pennestrijd over het voor en tegen de leenbanken, is geboekt door mr. J. D. Veegens: De bank. v. leen. i. Noord-Nederl., Rott. 1869 bl. 124 e. v., en door mr. A v. Akerlaken: De bank. v. leen. i. Nederl., Hoorn 1862, bl. 26 e. v. Nog curieuser is, dat deze familie Kriex later met een adelspraedicaat prijkt, blijkende uit zekere „Memorie in der sake van D'Heer Gysbert Mattheus Criex, Jonker ende Hoveling tot Leegkerk ende Dorquert (in 't Groninger Westerkwartier), Canonik in den Capitule van St. Mariae alhier, Impetrant in cas van Revisie. *Contra* D'Heer Justus Ormea, Heere van Papendorp, Raed in de Vroedschap der Stad Utrecht, soo hy pretenselyk ageert, Gedaegde in 't selve Cas (betreffende de nalatenschap van Agnes C., die testeerde 11 Nov. 1711, en haar broeder Justus C., die testeerde 27 Dec. 1712 uitsluitend ten voordeele van voorn. Justus Ormea). Te Utr. gedrukt (1718?) bij de wed. Muntendam", 62 pp. in-f°.

[1]) Hij of zijn zoon moet noodwendig voorkomen in het „Register dergenen,

eerst getr. met Anna de la Rivière [1]), en daarna met Foolckeltje Jetzesdr. Poelgeest [2]), bij welke laatste hij o. a. verwekte [3]): Wilhelmus Hora, geb. 1654, † 1695; 2 Sept. 1662 als Phil. stud. te Gron. ingeschreven (dus zeker niet in 1654 geboren), gezworen 1678, 79, en vervolgens, 1679—95, syndicus der stad Groningen, in welk ambt hij Reinold Clinge, den 7 Mei 1679 raadsheer geworden, den 28 Aug. van dat jaar opvolgde. Uit zijn huwelijk met Anna Maria Clinge [4]), Johan en Lubbe Diurken dr. [5]), had hij o. a.: Johan Hora, geb. 5 Dec. 1683, † 2 Sept. 1744; als Jur. stud. aan de Gron. Akad. ingeschreven 7 Nov. 1700, achtereenvolgens, 1713—44, gezworen en raadsheer der stad Groningen, ambtman van 't Gooregt, lid der prov. en generaliteits rekenkamer, der gedep. staten en hooge justitiekamer van Stad en Lande, en admiraliteitsheer te Harlingen. Hij bewoonde 's zomers de door hem aangeërfde of aangekochte Ennemaborg [6]), te Midwolde, in

---

die het burgerrecht te Gron. verzocht en verkregen hebben", daar zij anders tot het bekleeden van ambten onbevoegd waren.

[1]) Philips de la Rivière, in zijn leven tafelhouder in de bank van leening te Rotterdam, blijkens attestatie van Guljelmus Soestius, Eccles. Rotterodam, d.d. 26 Aug. 1648: „dat Ph. d. l. R., by sijn leven Tafelhouder in de banck van Leeninge tot Rotterdam, geduerigh is geweest Lidtmaet der Gereform. Kercke Iesu Christi". (Van Heel, a. w. bl. 78, 79).

[2]) Een Casper Poelgeest was omstreeks 1616 organist te Franeker (*Nav.* IX, 70). Deze naam komt nog op verschillende plaatsen in Holl. en elders voor.

[3]) Den 29 Martii 1656 werd „Cornelius Hora, Groninganus, a.17", te Gron. in het Album Acad. als Phil. student ingeschreven.

[4]) Met de drie klingen in 't wapen. Eene andere familie C. voerde drie luipaardskoppen (beide bij Rietstap, Arm. gen., 2e éd.). Als adellijk staan ze niet bekend. Nabij Midwolde (zie h. o.) stond, volgens de „Leenster Alm." 1845, bl. 65, eertijds een huis Clinge. — De klokgietersnaam C. prijkt op de vele klokken.

[5]) Diurken, eene Oostfriesehe familie. Helmerus, J. U. D., was burgemr. te Emden 1571—73, Remet 1595,96 (Ser. cons. Embd., achter Ravinga's Oostfr. Chron., Embd. 1661).

[6]) Dit huis schijnt nog te bestaan. — Borgen (burgen) heeten in Groningerland alle gedurende eene reeks van jaren door dezelfde of door opvolgende geslachten bewoonde heerenhuizen („Herrensitze") ten plattelande (oudtijds ook in de steden Gron. en Appingedam). Vgl. Nijhoff's Bijdr. I, 226,240. Men was

't Oldambt, tr. 1716 te Gron. Catharina Wolthers, geb. 3 Febr. 1695, † 1775, Herman en Anna Emmiusdr., en liet bij deze twee dochters na: 1. Anna Catharina, geb. 20 Juni 1718, † te Gron. 20 Febr. 1738, tr. 31 Maart 1737 Wiardus Siccama, geb. te Gron. 19 Maart 1713, † te Zuidhorn 31 Oct. 1797, wier nakomelingen den naam Hora eerst als doopnaam hebben gebezigd en later aan den geslachtsnaam hebben toegevoegd; 2. Anna Maria, geb. te Gron. 10 Nov. 1722, en aldaar † 25 Oct. 1779, tr. aldaar 18 Dec. 1740 Onno Joost Alberda van Ekenstein, gedt 21 April 1709, † te Gron., 27 Dec. 1756. — Behalve de opgegeven bronnen zijn geraadpleegd: H. v. Berkum, Schortinghuis [1]) en de Vijf Nieten, eene bladz. u. d. gesch. v. h. kerk. lev. in 't Oldambt 1730—50, Utr. 1859, bl. 27—30, 45—49, 151, 222, 244—47; Lyktranen uitgestort ov. h. overl. v. d. heere Joh. Hora, in het 61e j. syns oud. overl. den 2n en ter aarde bestelt o. d. 7n Sept. 1744, door W. Schortinghuis, Eccles. in Midwolde [1]), Gron., by Jurjen Spandaw, 1744; Idem ov. h. overl. v. vr. A. C. Siccama, geb. Hora, overl. i. h. 20e j. h. o. (en i. h. 1e v. haar Egtstaat), o. d. 20n, en t. a. best. d. 25n Febr. 1738, door denz., ib. id. 1738: Rouwklagte a. d. here W. Siccama, bij d. dood v. zijne echtg. A. C.

---

er, — daar er geene heerlijkheden bestonden — heer in en op (niet van) zijn huis; geenszins van de dorpen waarin of waarbij die huizen gelegen waren; zoodat die toenamen van plaatsen strikt genomen niets anders beteekenen, dan dat men op zijn stamhuis, in of bij de een of andere plaats gevestigd was, b. v. Lewe op Ewsum te Middelstum, Clant op Nittersum te Stedum, enz. (Vgl. Gron. Bijdr. I, 57, 58, en mr. J. J. Cremers: Het jagtregt i. d. prov. Gron., Gron. 1856, bl. 17,18). Alleen de heeren van Westerwolde, bisschoppelijk Munstersch leen, maakten hierop eene uitzondering. In het eigenlijke Friesland was het evenzoo gesteld: „Geene heerlijkheden in Friesland", zegt mr. W. W. Buma, in „de Vrije Fries" VII, 379 v.v.

[1]) „Wilhelmus Schortinghuis sterft in 1750 te Midwolde in het Oldambt, alwaar hij sedert 1734 predikant geweest was. De orthodoxe man had vijf stellingen: *ik wil niet, ik kan niet, ik weet niet, ik heb niet* en *ik deug niet.* In zijn in 1740 uitg. boek: „Het innige Christendom", heeft hij veel mystieken onzin en wartaal geschreven" (M. D. Teenstra, Kron., inz. v. d. prov. Gron. enz., II, Gron. 1860, bl. 176).

Hora, door C. v. Velsen, ibid. 1738; Geneal. Kwartierstat., door v. d. Dussen en Smissaert, IV; Regeringsbk. d. prov. Gron., in HS. en door mrs. H. O. Feith. Gron. 1850, 70. 1e en 2e st.

M^O^.

Utrecht. Overluidingen. — Vervolg van *Nav.* XLI, blz. 136.

1635. In de herfstmaanden van dit jaar evenals in een gedeelte van het volgende werden weder zeer vele personen overluid. De pest teisterde toen vele plaatsen van het Sticht, inzonderheid Montfoort, zoodat hier en daar nauwelijks de helft der inwoners overbleef. Dit verhaalt de Nijmeegsche geneesheer Ysbrand van Diemerbroek, van Montfoort, in zijn te Arnhem bij Joh. Jacobs in 1646 uitgegeven: *De peste libri quatuor, truculentissimi morbi historiam ratione et experientia exhibentes* (337 blzn. 4o). Daar het Latijn niet door ieder verstaan wordt, geef ik hier eenige uittreksels uit een geschriftje van Mr. J. W. Staats Evers, waarin een overzicht van dat werk wordt gegeven. *(Een merkwaardig boek over de Nijmeegsche pest van 1636*, Nijmegen 1879, 8o.)

„Toen de pest in 1635 en beide volgende jaren in Duitschland, Engeland en ons Vaderland woedde (te Leiden alleen stierven in eerstgemeld jaar 20.000 personen aan de ziekte,) had ook Nijmegen een ruim aandeel in de ramp.... Dat Nijmegen toen hevig geteisterd werd behoeft zeker geen nader betoog, wanneer wij Diemerbroek hooren verhalen, dat er gedurende de zestien maanden, welke de ziekte er heerschte, in de geheele stad (die thans 24251 inwoners telt, doch omstreeks 1740 eene bevolking van 12000 zielen had) slechts tien huizen van de besmetting vrijbleven en tien duizend menschen, het meerendeel der ingezetenen, stierven (pag. 278). [1])

[1]) In de Kroniek van J. Smetius lezen wij op bladz. 122: „Volgens aanteekeningen is bevonden, dat (binnen 12 maanden) sedert den laatsten Julij des jaars 1635 tot den 1 Augustus 1636 binnen de stad gestorven zijn 6009 menschen, behalve die door verzuim der kosters zijn vergeten. — Den 5 April had men

In het jaar 1635 volgde, dus zegt hij, op eene zoele lente een zeer warme en drooge zomer, die vele zware en besmettelijke ziekten opgewekt had; zeker ook door opeenhooping van vele militairen. Den 11 Augustus toch lagen, volgens Smetius, rondom Nijmegen omtrent 10.000 man voetvolk, waaronder zich zeer vele zieken, inzonderheid Franschen en Italianen bevonden. De heerschende ziekten waren diarrhee, eene kwaadaardige dysenterie, pokken, mazelen, vergezeld van pestkoortsen, die in November met de pest eindigden, waarvan zich het allereerste geval in een huis in de Paulstraat voordeed. De ziekte bleef echter gedurende een niet strengen winter sluimeren, totdat ze, in Maart 1636 weder opgewekt, tegen het einde van April haar toppunt bereikte en gedurende een ongekend droogen zomer, bij het aanhoudend waaijen van Zuidwesten en Zuiden winden, tot het einde van October bleef voortwoeden. [1]) Toen waren reeds de grootste helft van Nijmeeg's ingezetenen ten grave gesleept. Geneesmiddelen hadden schier niet gebaat. Met December volgde eene afneming, doch het einde eerst in het begin van Maart 1637, nadat het in het midden van Februarij gedurende eene week sterk gevroren had. De ziekte spaarde meest ouden van dagen.... Er (was) in 1636 in het St. Catharina Gasthuis te Arnhem een pesthuis, waarin ieder, die door de ziekte bezocht was, op zijn verzoek voor vier stuivers daags opgepast kon worden."

---

62 lijken op één dag begraven, en onder deze drie bruidegoms: 's wekelijks stierven 178, 200 en 270 menschen; staande de lijkbaaren door alle straten geplaatst; ook wierden dikwijls 3 of 4 lijken telkens uit een en hetzelfde huis gedragen; zijnde toenmaals de besmetting algemeen verbreid en bijna geen een huis van de pest bevrijd. In den tijd van zes dagen stierven drie praeceptoren van de Latijnsche school. De scholen waren gesloten, en over de 180 leerlingen begraven. — De vergaderingen der Gedeputeerde Staten des quartiers waren ook ter dezer tijd naar Bommel verlegd." [Noot van Mr. J. W. St. Ev.]

[1]) Volgens bij de meeste andere pestepidemieën opgedane ervaringen, kwam de ziekte elders juist bij groote hitte tot stilstand. [Noot van Mr. J. W. St. Ev.]

Een aanwijzing dat de sterfdag der overluide personen in den regel zeer spoedig vóór dien van het overluiden zal geweest zijn, levert wellicht de in hetzelfde geschriftje voorkomende meedeeling op, dat Van Diemerbroek van oordeel was, ten einde de ziekte te voorkomen: „Noodzakelijk is het vooral om de lijken binnen twee dagen te begraven."

Uit het bovenstaande blijkt, dat de pest toen in verscheiden plaatsen woedde. Ook VAN DOMSELAER deelt op blz. 444 van zijn reeds (Nav. XXXVII, 340) aangehaald werk mede, dat zij in 1635 wederom, voornamelijk te Leiden en Amsterdam, heerschte en in 1636 nog erger. In verscheiden geslachtslijsten kan men er eveneens de bewijzen van vinden. Zoo leest men bij J. B. RIETSTAP, *Wapenboek van den Nederlandschen Adel*, dl. 2, blz. 222: „Martin (des Tombe), in 1581 te Tourcoing geboren, trad in 1612 met Margaretha Lamblin in den echt en verplaatste zich in 1618 of 1620 wegens de in Frankrijk heerschende godsdienstgeschillen met vrouw en drie te Tourcoing geboren kinderen naar Leiden, waar hij 19 Sept. 1635 stierf. Zijn vrouw volgde hem den dag daarna in het graf en van de kinderen, die hun te Leiden geboren waren, stierf er een den 4 Oct., een ander den 7 Oct. en nog twee den 13 Oct. van datzelfde jaar 1635".

In de geslachtslijst De Sitter bij A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN, *Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche familiën*, komt voor „Samuel de Sitter geb. in 1594 overl. in 1636 met zijn vrouw en vier kinderen;" waar dit gezin woonde, wordt niet opgegeven, wel dat de vader en de broeder van Samuel de Sitter waren geboren te Haarlem.

1635 I Jan. in ob. et fun. Mrī Jōīs Sarcerii, J. U. D. et advti cur. prov. Traj.

XI Jan. in fun. nobiliss. Dn̄ī *Theodorici de Suylen a Drackenborch*, dn̄ī de Drakenborch; obiit in arce Drakenborch.

XX Jan. in ob. et fun. *Gulielmi ab Oostrum.*

XXI Jan. in ob. et fun. Mechtilde a Steenre, viduae quondam Jōīs Frederici, dum viveret praefecti Zutphaniae.

XXVI Jan. in fun. Dn̄āē *Mariae de Vecht*, ux. Dn̄ī *Jacobi a Baexen*, dn̄ī de Leeuwenberch.

1635. xxvii Jan. in fun. nobiliss. Dñī *Godefridi a Lennip de Bouillon,* capitanei ordinum generalium; obiit Reijnbergae; est frater confratris Lennip.

xxx Jan. in ob. et fun. Dñāē Adrianae a Ruytenberch.

ii Febr. in ob. et fun. Annae ab Oudewater, viduae quondam Theodorici de Goyer, dum viveret consiliarii civit. Traj.

vi Febr. in fun. Boudewini ter Stege, filii Mrī Segheri der Steghe.

viii Febr. in fun. filii Dñī Arnoldi ab Eden, dñi in Emmickhuysen.

Eod. d. in fun. Dñī *Nicolai de Renesse a Moermont,* filii nobiliss. Dñī Jōīs de Renesse a Moermont, dñī in Baerlant etc.

xiii Febr. in ob. et fun. Cornelii Adriani ab Horst.

xv Febr. in ob. et fun. Dñāē Margaretae a Veen, filiae Simonis a Veen, consiliarii summi Hollandiae.

xvii Febr. in ob. et fun. Dñāē Mechtildae a Huyckqueslooth, [1] viduae quondā Dñī Jōīs a Ruytenberch.

v Mart. in ob. et fun. Annae de Berghe, ux. Gerardi a Duverden; est uxor fratris confratris nostri Duverden.

ix Mart. in ob. et fun. Mrī Stephani Hesselii a Sijl, J. U. D. et advti cur. Traj.

xviii Mart. in ob. et fun. Corneliae Croock, viduae quondam Henrici Wortelanen.

xxi Mart. in fun. Egidii Manard, filii Jōīs Manard, confratris nrī.

xxii Mart. in ob. et fun. Corneliae Vosschen, filiae Gerardi Nicolai Vosschen.

i Apr. in ob. et fun. Jacobi Gerobuli.

iii Apr. in ob. et fun. Jōīs Cornelii ab Horst.

v April. in fun. nobiliss. Dñāē Hendrinae a Schrieck, liberae dñāē in Moerkercken, viduae quondam nobiliss. Dñī *Jōīs a Raesfelt,* dñī in Moerkercken.

vii Apr. in fun. *Albertinae, filiae nobiliss. Dñī Alberti Proeys.*

viii Apr. in ob. et fun. Dñī Cornelii a Montzima.

x Apr. in fun. Dñī *Boudewini a Rhoden,* filii dñī de Rhoden, Pendrecht etc.

xxv Apr. in ob. et fun. Dllae Corneliae Lieftingh, filiae quondam Reyneri Liefftingh.

ix Maji in ob. et fun. Stephanae ab Heusden, filiae quondam Alexandri ab Heusden, dum viveret advti cur. prov. Traj.

xix Maji in fun. Maurice de la Baye, filii dñī de Theyl.

xx Maji in fun. Dllae Mauriae de Marssche, filiae Dñī Everardi de Marssche.

---

[1]) Lees waarschijnlijk: Wijckerslooth.

1635. xxv Maj. in ob. et fun. Dñāē Margaretae de Coene, ux. Dñī Gisberti ab Hoolck, consiliarii civ. Traj.

xxvi Maj. in ob. et fun. Margaretae Cuypers, ux. Theodorici ter Steghe.

xxix Maii in fun. *puellae Dñī Gulielmi Ploos*, consiliarii cur. prov. Traj.

ii Jun. in ob. et fun. Gerardi Moreli, filii Pauli Moreli, consiliarii Traj.

xxvii Jun. in fun. Mrī *Petri Folydt*, seniorio scabini civ. Traj., consialirii rei maritimae prov. Zelandiae ; obiit Medioburgi.

xi Jul. in ob. et fun, Francisci Simeonis.

xii Jul. in fun. Dñāē Margaretae ab Heumen, viduae *Jōīs a Golsteyn;* est mater confratris nostri Golsteyn.

xxvii Jun. (*sic*) in ob. et fun. Dñī Huberti a Zuylen, canonici et camerarii ecclesiae Stae Mariae Traj.

xxviii Jul. in fun. nobiliss. *Dñī Lamberti de Cock a Delwijnen;* obiit in Roermond.

xxix Jul. in fun. *Elisabethae Ripperda,* filiae Dñī Ripperda.

x Aug. in ob. et fun. Adriani Bremanni, dñī in Melesant.

Eod. d in fun. Francisci Wttenbogaert, filii Mrī Francisci Wtenbogaert, canonici Sti Petri Traj.

xv Aug. in fun. Dñī *Ernesti ab Reede ab Amerongen,* mareschalci Eemlandiae et capitanei ; est avunculus confratris ñrī Dñī Friderici a Reede.

xvii Aug. in ob et fun. Elisabethae Stock, ux. Jōīs a Rijssel.

xx Aug. in ob. et fun. Adriani Dijck, filii Wilhelmi a Dijck.

xxvi Aug. in fun. nobiliss. Dñī Philippi de *Loete* [1]) a Laecke dicti Hauthain, filii quondam Dñī Philippi Loete a Laecke dicti Hauthain, dum viveret dñī in Hoocheertswoude etc., praefecti et castellanei urbis et castelli Slusae, vice-gubernatoris supremi preafecti legionum Selandicarum.

(*Wordt vervolgd*).

Van Heukelom [Hoeckelom] (XL, 433). — Aldaar komt voor Abigael v. H. trouwt Eduard Godfried van Benthem luit-kol., zoon van Christiaan, kapitein, gesneuveld voor Woerden 1672 bij Catharina Beyer, en vervolgens eenige meerdere geslacht-aanteekeningen.

In dit stukje komen eenige onjuistheden voor:

Christiaan van Benthem (zoon van Geurt en Maria Tengnagell) was voor de 1ste maal gehuwd met Catharina *de* Beyer (niet Beyer) uit het bekende Nijmeegsche geslacht, uit welk huwelijk een doch-

---

[1]) Hierboven is geschreven : Soete.

ter Catharina; hij huwde ten tweeden male met Anna Carpenter, dochter van Sir Edward Carpenter, generaal-majoor in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden en Knight Garten King of Arms (hij kwam van een aanzienlijk Britsch geslacht onder Leycester in de Nederlanden gekomen, dat in 1719 tot het pairschap werd verheven onder den titel van baron Carpenter en graaf van Tyrconnel in Ierland en uitstierf in 1853) en van Elisabeth van Gellicum.

Uit dit huwelijk werd geboren Eduard Godfried van Benthem, niet luit-kol., maar kolonel in Staten-dienst. Hij werd aangesteld tot brigadier (brigade-generaal) maar kon wegens zijn plotselingen dood den eed als zoodanig niet doen.

Deze huwde 24 Maart 1689 Abigael van Heukelom, ook wel Hoeckelom geschreven, dochter van Mr Willem, burgemeester van Nijmegen, enz. en Agneta Fagel, uit welk huwelijk Mr Christiaan Willem van Benthem, burgemeester van Nijmegen, afgevaardigde ter Staten-Generaal en lid in den Raad van State der Vereenigde Nederlanden en Curator der Geldersche Hoogeschool. Men kan omtrent hem nazien in „Van der Aa", maar voornamelijk in de Geschiedenis der Geldersche Hoogeschool. Met hem stierf zijn geslacht in mannelijke linie uit, en daarom stond hij toe aan den kleinzoon van zijn zuster Anna Martina, Eduard van den Bergh ook wel Berch geschreven, geboren 1767, overleden 1833, zoon van Mr Pieter en Maria Elisabeth Helvetius om zijn naamwapen bij het zijne te voeren.

DS.

Bertolff, Edinghen (XV, 56; XL, 272; XLI, 94, 323). — In het opschrift van de gesneden koperen grafplaat van Gregorius Bertolff staat het sterfjaar in romeinsche cijfers „XVc XXVII. FEBRV", meer niet; want uit den linker benedenhoek is een stuk afgebroken, waarop de eindwoorden of — lettergrepen der drie laatste (onderste) regels stonden en dan ook de datum van overlijden voorkwam. Wijl dit overlijden niet overeenstemt met de dagteekening van zijn testament, zou men mogen veronderstellen dat het sterfjaar 1528 moest zijn; doch dat de bewerker van de grafplaat eene

vergissing heeft begaan door achter hetzelve een I te vergeten.

Bovenaan op het midden bevindt zich het hoofdwapen en is omgewend voorgesteld, zoowel het helmteeken met den helm als de figuur in het schild, zijnde beide een springende eenhoorn.

Ditzelfde wapen, Bertolff, staat ook weer rechts op de grafplaat, doch hier alleen het schild met dien omgewenden springenden eenhoorn. Daartegenover bevindt zich links een wapenschild: doorsneden, boven geheel effen, beneden een druivenblad met den steel benedenwaarts en bevestigd aan een horizontaal liggend takje.

Dit laatste wapen zal, naar ik veronderstel, dat van Gregorius B's vrouw of haar geslacht zijn. Evenwel heb ik dit wapen nog nergens anders gevonden; doch Van Edinghen is het althans niet, zooals hierna zal blijken.

Zijne vrouw was dan niet eene Van Edinghen, en 'k zou eerder geneigd zijn aan te nemen dat zijne moeder dat was. „De Ned. Heraut" 6e jaarg. blz. 238 noemt Van Dedinge (niet Van Edingen) zijne moeder, dus niet zijne vrouw.

In een oud HS. wapenboek, in mijn bezit, dat tot en met pag. 100 door eene vaardige hand geteekend is, en telkens 4 kwartieren op eene bladzijde bevat en de hoofdwapens met helm en helmteeken daartegenover, treft men o. a. deze kwartieren aan (de wapens met de namen daaronder):

Bertolff	Van Baersdorp
Van Edinghen	Van Msscheron.

Bertolff, in zwart (gedamasceerd) een gouden naar rechts springende eenhoorn; en Van Baersdorp, in zwart (gedamasceerd) een zilveren dwarsbalk over alles heen een rood St. Andrieskruis;

Van Edinghen, in goud drie zwarte kepers;

Van Mosscheron, in zilver een rood St. Andrieskruis, gecantonneerd door 4 zilver geknopte roode rozen.

In overeenstemming met deze kwartieren was Cornelis (een broeder van Gregorius?) Bertolff een zoon van (Jan Gregorius?) Bertolff en Catharina van Edinghen. Hij was de 1e man van Anna van Borsselen van Baersdorp, dochter van Cornelis v. B. v. B., Ridder en Anna van Moucheron.

Daar nu evenwel op den grafsteen van Christina Bertolff, huisvr. van wijlen Joachim Hoppers, als hare kwartieren worden opgegeven: Bertolff, Scribani; Van Adingen (= Edinghen) en Brevivre, en ik onder deze geslachten er geen aantref, dat het vrouwenwapen op Gregorius B's grafplaat voorkomende, voerde, zoo stel ik de vraag of het mogelijk is, dat ginds hare kwartieren alleen van vaderszijde zijn gegeven met geheele verzwijging van die van moederszijde, te meer wanneer in aanmerking genomen wordt, dat Gregorius Bertolff ook bastaardkinderen heeft nagelaten.

Ten slotte zij gevraagd: 1° Welk geslacht voerde het op de grafplaat voorkomende en hierboven omschreven, doorsneden wapen met het druivenblad? 2° Bestaat er ook eene genealogie Bertolff, waardoor eenige nadere opheldering kan verkregen worden? [1])

Leeuwarden. HEERKE WENNING.

Campen-van der Willigen (Van). — Wie waren de voorzaten van Gerardus Johannes v. C. geb. 1708, '31—'56 pred. te Beekbergen [2]), waar hij als prop. gekomen was, en in laatstgenoemd jaar op zijn verzoek ontslagen. Zijne gade heette Christina Abigaël v. Elsen. (*Nav.* XXVIII, 364; 'IX, 377 vermelden Abigaël Ruijsch † 24 Febr. 1723 gehuwd met Theodorus v. Elsen, predikant, — waar?) Dezelfde voornamen vindt men *Nav.* XLI, 136 terug. Gerardus Joh. was de overgrootvader van den emeritus-pred. van Vorchten, Volkert v. der Willigen, woonachtig te Tiel. Het wapen dezer v. Campen's is, volgens eenen (minder duidelijken) cachet-afdruk, een keper (vgl. *Nav.* XXXIII, 41; 'VII, 122), beladen met drie 't meest op (niet-omgekeerde) hoefijzers gelijkende figuren; de keper verzeld van drie vogels, twee aan weerszijden van de keperpunt, en een in den schildvoet (kraanvogels? meerlen? vgl. *Nav.* XXXVII, 121, 2).

Op eene prenten-veiling van Frederik Muller en C°. te Amster-

---

[1]) Bij dit stuk ontving de red. twee facsimilés, nl. van het opschrift der grafplaat, en van het onbekende, hierboven bedoelde wapen met druivenblad.

[2]) Zie andere predikanten van dezen naam v. C. in *Nav.* XXXVII, 124.

dam Febr. 1885 kwam voor eene gravure van den toren der Groote- of St. Lievens-Monster-kerk te Zierikzee door A. v. der Willigen a⁰ 1619 (vgl. Nieuwe Rotterd. Courant 10 Febr. van dat jaar, 1e blad). V. der Aa's Biogr. Wdbk. d. Nederl. hoofdred. Schotel, bericht aangaande hem, dat hij te Middelburg werd geboren, bloeide in den aanvang der 17de eeuw; dat men gravures van hem aantreft in v. Loon's penningwerk, uit welke blijken zal, dat hij ver beneden zijne tijdgenooten stond; en dat eene der beste is de medaille ter eere van prins Frederik Hendrik, bij gelegenheid der overwinning van Fernambuco geslagen. Is er iets meer van zijn werk bekend? Ook genealogische bizonderheden hem betreffend zijn gewenscht. JAC. A.

Van der Haer (XXXIX, 500). — In het Rijksachief te Utrecht berust eene geneal. geschreven door Mr. A. v. Buchell. Hierin komen echter deze personen niet voor. Wel leest men daar: Arent Loef v. d. H., vader van Jan, tr. v. der Slijc bij wie *1* Loef (*volgt*), en *2* Gijsbert Boekel tr. Elsabe v. Ruweel (wapen in zilver dwarsbalk v. rood), winnen Dirk tr. Sophia Uteneng, winnen Willem tr. v. de Maren (dwarsbalk waarboven drie leliën naast elkaâr) winnen Jan tr. Judith v. Oestrum (in blauwe arend v. goud.) dr. v.....? bij eene v. Zulen v. Nievelt, winnen Willem tr. Catharina v. Jutfaas v. Bloeckhoven dr. v. Hubert bij Mechteld Booth v. Almonde (springend hert) winnen Hubert tr. Mechteld v. Valkendael drie (2,1) schaaktorens (als v. Zijll) dr. v. Timan bij Hase v. Brakell. Loef v. d. H. voornoemd tr. Nelle Jacobsdr. v. Schalckwijck, bij wie Jan tr. Stephana de Coninck dr. v. Godert, winnen: Loef tr. Margriet Foeijt Lambert, dr. 1469, winnen Jan schepen te Utrecht 1536 tr. Anna v. Zulen v. Nivelt Frederikdr. winnen Elisabeth tr. 25 Nov. 1553 Joost Sonoij en Frederik beleend met de hofstede Gerestein.—Dit geslacht v. d. Haer zetelde ook te Wijk-bij-Duurstede, en behoort wel onderscheiden te worden van dat te Gorkum, gesproten uit v. Arkel en waarover in het Wapenboek van Vorsterman v. Oijen eenige mededeelingen zijn geplaatst, voerende twee kanteelen v. zwart. V. O.

Romp. — De vraag van *Nav*. XXXIX, 495 nopens identiteit van Romp (*h*), Rump (*f*) bekwam nog geene toelichting. — Was eene Romp gehuwd met eenen v. der Burgh: Wessel Romp en Geertruijt zijne vrouw verkochten Oct. 1447 aan Johan Johanssoen en Mille diens vrouw tien Rijnl. gl. per jaar uit hun erve en huis in de kleine Overstraat te Deventer (Catal. arch. Dev. gasth. n°. 439.)— Eene zerk in de St. Martini-Kerk te Franeker bericht: A°. 1668 den 12 febr. sterf Juffr. Maria Felicitas Rompf, wedue van W. D. Heer Hermanius Althusius, Capitain van een comp. Sold. te voet tot Embden oudt 53 jaren („Friesche Adelaar" 1889 bl.55 [a] (N° 7) sub. n°. 20. — Anna Maria Romp († 8 Mei 1800 oud ruim 44 jaar) en haar echtgenoot Gerrit W^m^. v. Zuijlen v. Nievelt kochten 15 Jan. 1787 de havezate den Hof te Dorth of Meijers-plaats, leenroerig aan en gelegen in de prov. Overijsel (J. v. Doorninck, Geslachtk. Aantt. 1871 bl. 340). Eene alliantie Hulsius-Rompff i. d. 1 Jan. 1645 vermeld *Nav*. XLI, 196. JAC. A.

Maarsman (XXXVI, 335, 685; 'VII, 59, 80, 192). — Door de nasporingen van mijnen vriend, den heer P. D. de Vos Az. te Zierikzee in de doop-, trouw- en begraafboeken aldaar, is ten opzichte van deze familie nog het volgende bekend geworden:

Pieter Maarsman en Maria van den Bende hebben als echtelieden zich van elders te Zierikzee gevestigd, alwaar uit hen geboren zijn:

1. Johanna, ged. 14 Juni 1767. Get. Frans Maarsman en Maatje van den Bende. Dit kind is 10 Juli 1783 aldaar begraven.

2. Gerard, ged. 6 November 1768.

3 en 4. Francina en Maria, tweel., ged. 12 April 1772, respectievelijk begr. 6 Juni en 29 Juli 1772, zijnde de moeder in het kinderbed overleden.

Pieter Maarsman, geboortig van Wissekerke in Noord-Beveland, hertr. als wed^r^ te Zierikzee met Willemina Huyszoon, j.d. geboortig van Colijnsplaat, en beiden wonende te Zierikzee, den 10 Nov. 1773, uit welk 2de huwelijk te Zierikzee nog geboren werd:

5. Francina Maarsman, ged. 7 Sept. 1777.

Pieter Maarsman werd begr. 25 Oct. 1782, en zijne nagelatene

wed. heeft nog geleefd tot in de eerste helft van deze eeuw.

De gemelde Francina Maarsman huwde te Zierikzee 25 Januari 1796 met Gerard Koole, Joostz., als jl. geboortig van daar.

Als wed. hertr. zij in Juli 1801 te Renesse met Teunis van den Handel, j.m. (geb. te Hardinksveld 1 April 1778, † 25 Juni 1845) beiden wonende te Zierikzee.

Nadat een tweetal kinderen uit haar huwelijk met G. Koole, zeer jong overl. waren, had zij bij T. van den Handel nog 3 kinderen:

1. Cornelis, ged. 30 Mei 1802, † 8 April 1870 te Oud-Vossemeer. Get. Anna van den Handel, geb. de Klercq.

2. Willemina Pieternella, geb. 15 Sept. 1804, en begr. 21 Januari 1807.

3. Pieter, geb. 24 Juli 1810, op jeugdigen leeftijd overleden.

Een nader onderzoek te Wissekerke iñ N.-Beveland heeft tot geene gewenschte uitkomst geleid, naardien aldaar een doop- en een trouwboek verloren zijn gegaan, waaruit de geboorte en het huwelijk van P. Maarsman met M. van der Bende zouden gebleken zijn.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Van Lamsweerde (vgl. Alg. Reg.). — Mr. Willem van L. geheimschrijver van 't kap. van St Maarten of den Dom en van de Staten van Utrecht, waardoor hij bij 't sluiten der Unie (1579) was. Volgens 's Gravesande † hij 1582 doch volgens v. Wijn deed hij in dat jaar afstand zijner bediening (Van der Aa). Van Wijn zal wel gelijk hebben, want 27 April 1595 leefde Mr. Willem nog; hij gaf toen eene verklaring af, dat zijne 4 dochters „Elysabeth, Cornelia, Johanna en Maria, vercregen by Alydt van der Maath syne huysfrouwe" nog in leven waren, en wanneer hij dezelfde is met Heer Willem v. L., steenbakker of eigenaar van steenbakkerijen langs de Lek, doch wonende te Utrecht, dan leefde hij nog 30 April 1597, toen een paar personen bij hem kwamen om over levering van steen te Amsterdam te spreken.

Volgens het wapenboek v. d. Ned. adel, was Mr. Willem v. L. geb. te Utrecht 1549, zoon van Johannes v. L., geb. 1518 op het

kasteel van Lamswaarde, secretaris van den bisschop en ook der Staten van Utrecht en van Maria van Steeland en kleinzoon van Pascasius v. L. en Elis. van Bommel.

De juistheid dezer opgave meen ik te mogen betwijfelen; zoo ver in de Vlaamsche kronieken na te gaan is, heeft er te Lamsweerde bij Hulst, reeds in het begin der 13e eeuw voor 't meerendeel eene bezitting der abdijen van Baudeloo en Duinen, nooit een kasteel of heerenhuis bestaan; de leden van het geslacht woonden in 1305 reeds in Hulst, waar toen een Willem Olivierz v. L. schepen was (zegel: een staande onbekende vogel (misschien eene meeuw, welke watervogel zich in Zeeland veel op de schorren ophoudt) [1]); een huw. van een v. L. met een v. St. is tot heden niet gevonden, wel omgekeerd; de watergraaf van Vlaanderen Jan v. St. huwde in 't begin der XVIe eeuw met Clara v. L., die te Hulst als wed. van Jan de Neve 22 Sept. 1572, ongeveer 83 jaren oud overleed. Volgens eene onvolledige MS.genealogie, opgemaakt een tweetal eeuwen geleden door een lid der fam., wonende te Doesburg, is Mr. Willem de zoon van Jan v. L. en Elisab. v. Bommel, dochter van Alexander Kameraar te Utrecht (tot 1680 is de doopnaam Alexander in de fam. verbleven) [2]) en de kleinzoon van Pascasius v. L., wiens vrouw echter niet opgegeven wordt. Alhoewel ik van 1305—1600 te Hulst en in den omtrek veel leden van het geslacht v. L. ontmoet heb, zoo is de naam van Pascasius mij geheel onbekend, terwijl het Jaarb. van den Ned. adel (1889) hem den laatsten eigenaar en bezitter noemt van het „luchtkasteel" Lamswaarde.

Van wien was Mr. Willem v. L. dan de kleinzoon? Willem had een broeder Joris v. L., in eene akte van 1602 genoemd „leenman van de Staten van Utrecht"; deze gaf met zijne vrouw Cornelia

---

[1]) In 1331 zegelt Olivier Olivierszn. voor het eerst met het lam en in 1337 Loys Olivierszn. (denkelijk broeders) voor het eerst met het zwaard (degen); deze figuren samengevoegd, maken heden het wapen uit van den adellijken stam van Lams-waarde, niet Lam-swaarde.

[2]) 1 Jan. 1547 Joannis van L., schoonzoon van den oud-notaris Sander de Bommel, (secretaris van 't domkap.) (Notulen v. den Dom).

van Haeften, voor den Notaris Uttendael den 5 April 1620 getuigenis, dat hun (sic) broeder Mr. Willem (dus toen overleden, anders kon hij zelf die getuigenis geven) omtrent 34 jaren geleden een huis bewoonde aan den St Jansdam.—In dat stuk wordt Joris gezegd 74 jaren oud te zijn, dus geb. 1546, waaruit blijkt, dat hij ouder was dan Mr. Willem, die gezegd wordt in 1549 geb. te zijn. Wanneer de gewoonte, den eersten zoon te noemen naar den vaderlijken grootvader, ook bij Jan v. L. heeft plaats gevonden, waren Joris en Willem kleinzonen van een' Joris v. L. Werkelijk vind ik in Hulst in een stuk van 1490 een Joris v. L. geh. met Mayken Jansdr. de Proost. In het Armorial général komen vijf wapens voor van de fam. Proost, waarvan een in „Hollande". Misschien behoorde nu Mayken Jansdr. de Proost tot de Hollandsche, (Utrechtsche (?)) fam. en is daardoor de verplaatsing van Hulst naar Utrecht te verklaren; behoorde zij echter tot een Vlaamsch geslacht, dan is de verhuizing ongetwijfeld geschied tengevolge der zich te Hulst openbarende hervormingsberoerten of door uitoefening der steenbakkerij.

Wie verplicht mij met mededeeling van den naam van het lid der Zeeuwsch-Vlaamsche fam. v. L. (m. i. moet het óf gem. Joris of zijn zoon Jan zijn), die van Hulst naar Utrecht vertrok en het jaar waarin zulks geschiedde? Denkelijk zal dit hebben plaats gehad tusschen 1511—1536, juist in die jaren dat men te Utrecht „de lijsten der nieuwe burgers" (poorterboeken) mist. Gegevens omtrent het latere geslacht zijn ook welkom aan

's-Gravenhage. FRED. CALAND.

Van der Schrieck. — Deze familie schijnt van Antwerpschen oorsprong te zijn; hier volgt een genealogie der takken, die te Bergen-op-Zoom gevestigd waren. 't Is mij evenwel niet mogelijk, den stam op te geven, waaruit beiden ontsproten. Waar mij een vertrek naar elders bekend was, heb ik het aangegeven. Ik weet niet of de familie een wapen voert; zoo ja, of dit hetzelfde is als het bekende met het St. Andrieskruis en de merels. Waar het tegendeel niet is aangegeven, hadden de geboorten, huwelijken en sterfgevallen te Bergen-op-Zoom plaats.

I Joannes v. der S. tr. 20 Mei 1726 Gommerina v. den Dries, bij wie:

1, Petrus, gedpt. 26 Sept. 1727, † 5 Apr. 1731.

2. Johanna, gedpt. 15 Mei 1730, † 22 Jan. 1803, tr. 1753 Mattheus de Koker, gedpt. 22 Dec. 1722, † 17 Mrt. 1792, zn v. Judocus en (gehuwd 11 Aug. 1717) Anna v. de Vijver.

3. Johanna Maria, gedpt. 9 Juni 1731, † 23 Oct. 1733.

4. Agnes, gedpt. 21 Mrt. 1733.

5. Petrus Gerardus, gedpt. 17 Jan., † 11 Mrt. 1735.

6. Petrus Johannes, *volgt.*

7. Johannes Baptista, gedpt. 22 Nov. 1740, meter Johanna v. der Schr., hij † 20 Dec. 1740.

8. N. N. waarschijnlijk een kind van v. der Schr., begr. 10 Apr. 1742; denkelijk ongedoopt.

9. Anna Maria, gedpt. 22 Oct. 1743; meter Anna v. d. Schr.

II Petrus Johannes, gedpt. 28 Mrt. 1736, † 30 Aug. 1810 tr. 3 Juni 1764 Johanna Jacobs, gedpt. 5 Apr. 1743, en dr. v. Antonius bij Anna Maria Esdré. Wint:

1°. Johannes, gedpt. 24 Mei 1765, meter Joh^a^ Cath^a^ Peeters, † 25 Mei 1765.

2°. Antonius, gedpt. 3 Apr. 1766, meter dezelfde.

3°. Johannes, gedpt. 8 Juni 1767, „ „

4°. Cornelius gedpt. 10 Nov. 1768, † 23 Apr. 1810; tr. 18 Jan. 1795 Petronella Gertrudis Penders, gedpt. 13 Jan. 1769, dr. v. Antonius bij Maria Bernaerds. Wint:

a. Petrus Johannes, gedpt. 16 Oct. 1795, vestigt zich eerst te Oudenbosch, later te Antwerpen.

b. Johannes, gedpt. 13 Oct. 1796.

c. Anna Gertrudis, gedpt. 16 Apr. 1798.

d. Cornelis Johannes, gedpt. 24 Oct. 1800, † 28 Mrt. 1858.

e. Franciscus Josephus Martinus, gedpt. 20 Mrt. 1804, † 21 Jan. 1867, veearts.

5. Petrus, gedpt. 4 Mei 1770.

6. Anna Maria, gedpt. 19 Dec. 1771; Peter Johannes Petrus v. der Schr., zij † 31 Oct. 1773.

7. Anna Maria, gedpt. 17 Febr. 1774; peter dezelfde; zij † ongeh. 22 Nov. 1794.

8. Paulus, gedpt. 8 Juni 1775; Peter Paulus v. d. Schr.; hij † 23 April 1776.

9. Josephus, *volgt.*

10. Catharina Monica, gedpt. 4 Mei 1778; S.S. Cornelis v. d. Schr. en Maria Cath^a^ v. Swieten.

11. Catharina Cornelia, gedpt. 14 Sept. 1779. S.S. Rev^dus^ Dom^us^ Cornelis v. d. Schr. en Maria Cath^a^ v. Swieten. Zij tr. 3 Mei 1801 (burgerlijk) Johannes Jacobs, gedpt. 9 Aug. 1767, zoon van Petrus bij Christina v. Gageldonck. Hij † 20 Nov. 1820; zij 6 Aug. 1849.

12. Anna, gedpt. 18 Sept. 1781, S.S. Jacobus Laurentius en Anna v. der Schr.

13. Johanna Catha, gedpt. 20 Jan. 1785; S.S. Jac. Laurentius v. der Schr. en Joha Catha Peeters; zij † waarschijnlijk 4 Juni 1790.

14. Jacobus, gedpt. 19 Sept. 1786 (Peter Jac. Laur. v. der Schr.) bierbrouwer, vertrok naar Breda; gehuwd (te Breda?) met Adriana Johanna Verlegh, bij wie

a. Pierre Guillaume Jean, geb. 23 Aug. 1812, thans luitenant-generaal der infanterie en lid der Tweede Kamer voor het district 's-Hertogenbosch.

b. Adrianus Jacob Waltherus, generaal-majoor der infanterie, thans gepensionneerd, huwde Johanna Cornelia Bervoets († 1880) bij wie

A. Diliana Maria, tr. 20 Jan. 1880, oud 18 jaar, Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk van Exter, geb. Nijmegen, oud 29 jaar, 2e luit. der huzaren; zn. v. Frans, gepens. generaal en van Wilhelmina Christina Jaqueline Gerardina Cornelia Hoffman (beiden toen wonende te Schijndel).

III Josephus, gedpt. 29 Nov. 1776 (S.S. Johannes Josephus en Isabella v. der Schr. tr. 4 Oct. 1797, Clara Maria Weenen uit Antwerpen, bij wie

1. Petrus Johannes, gedpt. 13 Juli 1798, † 4 Nov. 1801.
2. Johannes Petrus, gedpt. 2 Sept. 1799; peter: Petrus Joh. Weenen.
3. Cornelis Martinus, gedpt. 1 Jan. 1801.
4. Franciscus Ambrosius, gedpt. 8 Dec. 1802.
5. Jacobus Josephus, gedpt. 13 Juli 1804; † 26 Juni 1869 te Antwerpen.
6. Maria Regina, gedpt. 12 Apr. 1806.
7. Johannes Petrus, gedpt. 15 Sept. 1807.
8. Henricus Norbertus, gedpt. 9 Juni 1809.
9. Daniël Joseph, geb. 22 Dec. 1811, † 12 Jan. 1882 (?) te Antwerpen.
10. Eene dochter geb. 1813 (?), religieuse.
11. Petrus Martinus, geb. 15 Aug. 1815, † 24 Mei 1871 te Antwerpen.

I Johannes Josephus, tr. Johanna Catharina Peeters; zij † 8 Jan. 1809, oud 86 jaar, bij wie

1. Johannes Petrus, geb. Antwerpen, † Bergen o. Z. 26 Mei 1812, oud 66 jaar; tr. 1773 (ondertr. 1 Maart) Barbara Snoers, geb. Maastricht. Wint:

a. Johanna Petronella, gedpt. 30 Mei 1774, tr. 1793 (ondertr. 8 Juni) Franciscus le Rure, geb. Ha-ren (?) en won. te Antwerpen, wed. van Maria Josepha Delfontaine.

b. Petrus Johannes, gedpt. 26 Mei 1776; peter Petrus Johannes v. der Schr.; hij † 12 Nov. 1794.

c. Catharina Petronella, gedpt. 5 Juli 1778, † 30 Juni 1863; tr. 21 Sept. 1812 Jean Nicolas Dann, geb. te Veere, zn. v. Jean Chrétien bij Johanna Steuns; hij † 18 Mei 1843, oud 65 jaar.

d. (?) Behoort hier wellicht........ v. der Schr., kind, † 10 Febr. 1779.

e. Paulina Aleidis, gedpt. 17 Aug. 1780, peter Revdus Domus Paulus v. d. S., † 21 Juli 1861.

2. Johannes Josephus Jacobus Hieronymus, *volgt.*

3. Paulus, gedpt. 30 Mei 1751, Petrus en Anna v. der Schr., † 4 Mei 1782, is hij misschien de Rev. Dom. Paulus, in 1780 peter?

? Cornelis, begr. 27 Mei 1752; behoort hij hier?

4. Cornelis, gedpt. 25 Jan. 1753, meter Johanna v. der Schr.; is hij misschien de Rev^dus^ Dom^us^ Cornelis v. d. Schr., die in 1779 peter was?

5. Johanna Catharina gedpt. 10 Oct. 1754. Wie was Dyna v. der Schr., kind, begr. 25 Oct. 1754?

6. Jacobus Laurentius, *volgt.*

7. Isabella Cornelia, gedpt. 18 Nov. 1758.

II. Johannes Josephus Jacobus Hieronymus, geb. Antwerpen, † 16 Aug. 1828, oud 79 jaar; tr. 1776 (ondertr. 4 Dec.) Maria Catharina v. Swieten [1], gedpt. 19 Jan. 1751, d. van Henricus bij Cornelia Stoop, † 7 Dec. 1788. Wint:

1. Catharina Monica, gedpt. 4 Mei 1778; peter Cornelis v. der Schr. Zij † 19 Juli 1778.

2. Johanna Henrica, gedpt. 4 Jan. 1779; is zij misschien het kind, dat † 10 Febr. 1779?

3. Johanna Petronella, gedpt. 17 Dec. 1780, † 11 Mei 1861.

4. Johannes Josephus, *volgt.*

5. Maria Cornelia, gedpt. 27 Maart 1786, † 26 Mrt. 1861 te B.-o.-Z,, tr. 9 Febr. 1811 Antoine Simon v. Hal, geb. te Meerhout, † 16 Juni 1858 te B.-o.-Z., oud 82 jaar, apotheker, zn v. Antonius († 11 Apr. 1775 te Meerhout) bij Anna Maria Boenders († 9 Sept. 1808 ibid.)

6. Anna Cornelia, gedpt. 12 Dec. 1788, (S.S. Petrus Johannes, en Anna v. der Schr.) † waarschijnlijk 3 Febr. 1789.

III Johannes Josephus, gedpt. 5 Jan. 1783, vestigt zich te Valenciennes, doch † te B.-o.-Z. 19 Sept. 1821; 29 Dec. 1804 ald., ondertrouwd met Maria Josepha Kerkhoff, gedpt. 26 Dec. 1783, d. v. Paulus bij Maria Auwers (beiden uit 's Bosch). Wint:

1. Johannes Josephus, gedpt. 2 Juli 1805.

2. Antonius Petrus, gedpt. 15 Febr. 1807, meter Johanna Petronella v. der Schr.

3. Maria Cornelia, gedpt. 18 Jan. 1809.

4. Antoinette Marie Sophie, geb. 22 Apr. 1811.

IIbis Jacobus Laurentius, gedpt. 10 Aug. 1756, † 11 Febr. 1810; tr. 1788 (3e procl. B.-o.-Z. 6 Juli) Theresia Lucia Floren uit Rijsbergen, bij wie

1. Antonetta Francisca, gedpt. 8 Jan. 1791; tr. 5 Nov. 1811 Chrétien v. den Broeck, oud 24 jr., 1 md. en 17 dagen, geb. te Meerle en won. te Antwerpen, zn. v. Marcel bij Maria Baelemans († 28 Mrt. 1797 te Meerle).

---

[1]) Behoorden deze tot het Hollandsche geslacht met de violen in het wapen?

2. Aegidius Petrus, gedpt. 26 Mrt. 1793, † 17 Nov. 1793.

3. Johanna Catharina Francisca, gedpt. 20 Oct. 1794.

4. Aegidius Josephus Franciscus, gedpt. 28 Mei 1797, te Amsterdam gevestigd.

5. Gerardus Henricus Eduardus Franciscus, gedpt. 2 Oct. 1799, majoor v. h. 2e bat. rust. schutterij te Rozendaal.

Nog woonden te Bergen-op-Zoom Petrus v. der Schr., gehuwd met Agnes Heuvels; misschien dezelfde als Petrus v. der Schr., die 5 Nov. 1723 werd begraven. Won

Henricus, gedpt. 25 Juni 1716, en Anna, gedpt. 9 Jan. 1721, die waarschijnlijk 20 Dec. 1750 huwt met Cornelis Wagenmakers, geb. Wouw, weduwnaar van Catharina la Fonteyn († 3 Mei 1750).

W. J. F. J.

Ondertrouwacten van predikanten, uit de „trouwregisters" der Groote kerk te 's-Gravenhage (XLI, 194 enz.). — Er wordt hier, naar ik meen, ten onrechte gesproken van ondertrouwacten, waar bedoeld zijn inteekeningen van 1e (huwelijks)geboden, — afkondigingen, — afroepingen of — proclamaties. Men vergelijke b.v. de opgave op blz. 366 „28 Juli 1737. Cornelis de Putter, pred. te Heenvliet, en Margaretha van Campen", met het volgende uittreksel uit het trouwboek van Heenvliet.

„Den 25en Julij 1737 zijn in 's-Hage wettig ondertrouwt en den 13en Augustus door den Wel-Eerwaarden Heer Johan Wittebol, pred. in 's-Hage en gedeputeerde van het Zuid-Hollandsche synode, alhier getrouwt

Cornelis de Putter, bedienaar des Goddelijken woords alhier,

en

Margareta van Campen, in 's-Hage.

Mij present."

De ondertrouw wordt ook wel inschrijving genoemd, zooals kan blijken uit het volgende, getrokken uit het huwelijksboek van Bemmel (waar van de 1e geboden geen aanteekening werd gehouden): „1720, 13 April, hebben Jan Broestershuyzen, van Lent, jonckman, en Willamina van Meurs, jongedoghter, van Bemmel, den eersten geassisteert met sijn broeder Caspar Broestershuyzen, en de bruyt geassisteert met haer vader, den scholtus Jan van

Meurs, en moeder, Margriet van Munster, versoght, om in den huwelijcken staet te mogen werden ingesegent, 't welck geaccordeerd is;

waerop vervolgens de kerckelijcke proclamatiën gevolght sijn.

Praesentes: heer Van Hulst, ouderlingh, De Valck, diaken.

1720. Ik, M. Snethlage, in den H. dienst alhier bevestigt den 16 Junij 1720, heb vervolgens ingeschreven, en daerop getrouwt of met getuigenis van drie onverhinderde proclamatiën nae elders heengesonden:

Den 5 Julij, Henrik Schuit, soon van Jan Schuit, onder Genderingen,

en

Anna van Schevikhoven, dochter van Gijsbert van Schevikhoven, onder Bemmel,

ingeschreven, onverhindert afgeroepen en daerop nae Genderingen getrocken, om getrouwt te worden."

Nog een vierde datum komt bij sommige huwelijken in aanmerking, die van de huwelijksvoorwaarden of het huwelijkscontract. Deze datums worden in geslachtslijsten tallooze malen verward, evenals die van geboorte en doop, en van overlijden, aangifte daarvan en begraven, voornamelijk tengevolge van verkeerde opgaven van ambtenaren op de secretarieën, waar de oude kerkregisters helaas nog bewaard zijn in plaats van in de archieven onder het beheer van deskundige personen. V. M.

Nahuys ou de Nahuys. — S'il faut en croire la Revue intitulée „Nederlandsche Heraut" certain Nahuys aurait été condamné en Allemagne du chef de port illégal du titre de comte. Or, il y a à Bruxelles un comte de ce nom, ancien président de la Société archéologique de la dite ville et numismate de mérite, paraît-il. M. le Comte de Nahuys appartient à une des plus antiques maisons princières d'Allemagne [1]).

---

[1]) Voyez de M. A.-de Witte un article sur la médaille frappée en 1890 en l'honneur de M. le Comte de Nahuys.

Existe-t-il de cette famille des branches qui ne possèdent pas de titre nobiliaire?

Un archéologue anversois.

Dedel (XL, 613; XLI, 205). — De ondertrouwacte van C. Huygens en Isabeau Dedel, evenmin als de doopdag van Justina Dedel zijn tot heden gevonden, doch ik ontdekte toch iets, dat de aandacht waardig is.

Justina Dedel, zegt J. H. M., werd geb.... 1667, en trouwt Mr. Feltrum de Vries. Dat is zoo, doch zij trouwt niet als Justina Dedel, maar, en dat is wat te denken geeft, onder den naam van *Justina Huygens*.

In het Trouwreg. der gr. kerk alhier staat 17 Aug. 1687 (datum van 't 1e gebod) „Mr. Feltrum de Vries met *Justina Huygens*, beide won. alhier" en bij den doop van haar eerste kind Anthonie Johannes in de kloosterkerk alhier 22 Oct. 1688 (get. Mr. Adriaan Meinaert, Mr. Simon de Vries, juffr. Maria Walen en mevr. Maria Dedel), evenals bij den doop in de nieuwe kerk van Johan 20 Maart 1695 (get. Mr. Simon de Vries en juffr. Joha deVries) en Antonie Johan 5 Nov. 1697 (de vader wordt nu Raadsheer genoemd, en de get. zijn Heer Adn Meynaert en Vrouw Sophia Dedel huysvr. van heer Hercules Rogh), wordt de moeder steeds *Justina Huygens* en eens *Huigens* genoemd.

Haar moeder Isabella Dedel werd gedoopt 13 Febr. 1633 in de groote kerk alhier, waar 25 Dec. 1622 het 1e gebod gegaan was van hare ouders „den heer Johan Dedel raet ordinaris in den Hove van Holl., Zeel. ende Westfr. met Joffrouwe Isabeau Vogelaers won. tot Amsterdam".

Dat Const. Huygens, volgens de acte genoemd Heer van Zeelhem, geh. is met Susanna Ryckaert, beiden won. hier, 28 Aug. 1658, is stellig eene drukfout, want eerst 12 Augs 1668 werd hun 1e gebod in de groote kerk alhier afgelezen.

's-Gravenhage. FRED. CALAND.

Groen van Prinsterer (XXXIX, 515). — De Trouwlegger alhier

bewijst mij dat de geboorteplaats van Petrus Jacobus G. v. P. niet is Heusden, maar Heeze, zooals de red. in noot 2 aanhaalt.

„26 Febr. 1797 bij attest. van Voorburg. Petrus Jacobus Groen van Prinsterer j.m. geb. Heeze, won. alhier en Adriana Henrica Caan j.d. geb. en onlangs gew. hebbende te Rotterdam en nu te Voorburg." Hij voerde dus reeds dien bijnaam.

's-Gravenhage. FRED. CALAND.

Prins Koerakine. — Prins Boris Iwanovitsch Koerakine was „envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire" in den Haag 1700 en in 1713 als geheimraad tegenwoordig op 't congres te Utrecht. Is over het verblijf en de werkzaamheden van dezen diplomaat hier te lande iets te vinden?

Petersburg. MR. R. C. ERMERINS.

KERKGESCHIEDENIS.

NAAMLIJST DER PREDIKANTEN TE BOMMENEDE,

VOLGENS HET „KERKEL. REGISTER" VAN SOERMANS,

AANGEVULD DOOR

J. VAN DER BAAN.

1. Casparus van Bygaarden 1587, en geweerd 1587. In 1582 werd hij tot pred. te Brouwershaven beroepen, volgens te Water, Reformatie van Zeeland, bl. 236. Vermoedelijk is hij dezelfde, die *(1568)* de 1ste Synode der Nederd. Kerken onder het Kruis den 3 Nov. *1568* te Wezel gehouden, bijwoonde, en de acta daarvan aldus onderteekende: „Gaspar van Bijgaerde, Bruxellensis," waaruit blijkt, dat hij van Brussel geboortig was. Ook de Synode te Embden, 5 Oct. 1571, woonde hij bij, en onderschreef hare handelingen als: „Jasparus Bigardus, futurus minister," waaruit op te maken is, dat hij toen nog geen predikant was, althans geene vaste standplaats had.

In de acten der Vlaamsche Synode, gehouden te Brugge 8 Mei 1582, wordt gesproken van Jaspaert van den Bijgaarde te Antwerpen, als een dienaar, geschikt voor St. Nicolaas, zonder dat het blijkt, of hij aldaar beroepen of in dienst geweest is. Zijn naam komt ook nog voor op eene nominatie van 3 personen, waaruit op de Classis te Hulst, 4 Januari 1580, besloten werd een Dienaar te beroepen voor de gemeente Weele, bij Saaftinge. Het schijnt dat hij te Brouwershaven verbleven is tot 1587, toen hij verroepen werd naar Bommenede, als de 1ste pred. dier gemeente, welke destijds onder de Synode van Zuidholland ressorteerde, maar ook in datzelfde jaar nog van daar geweerd is. In verscheidene Zuidhollandsche Synoden is over hem gehandeld, n.l. in 1592, 93, 95, 96 en 98, waaruit blijkt, dat hij boeken moet geschreven

hebben, die geene waarde hadden, alsmede, dat hij, buiten dienst geraakt zijnde, omstreeks 1597 vergeefsche pogingen heeft aangewend, om weder predikant te worden. (Janssen, Kerkherv. in Vlaanderen, D. I, bl. 326—327; 's-Gravezande, 200jarige gedachtenis van het Synode te Wezel, bl. 224; C. Hooyer, Oude Kerken-orden, bl. 65 en W. te Water, Tweede Eeuwgetijde der Nederl. Geloofsbelijdenis, bl. 67—68).

2. Justus van Houten, 1587—1588.

3. Florentius Marci ab Halle, 1588—1588. Hij vertrok in 1588 van hier naar Moordrecht, in 1589 naar Mijnsheerenland, in 1590 naar Aarlanderveen en in 1600 naar Oegstgeest, van waar hij te Sluis beroepen werd 6 Sept. en bevestigd 3 Dec. 1606. Te dier plaatse is hij overleden 24 Dec. 1622. (Janssen, Beschr. van St. Anna ter Muiden, bl. 127 en 260; v. d. Aa, Aardrijksk. Woordenb. der Nederl. D. VIII. bl. 354; Navorscher D. IV, bl. 122; Soermans, Z.holl. Predd. bl. 18, 58, 72 en 136, en Naaml. der Predd. van Sluis).

4. Joos de Neue, 1589—1592. Vernoemd onder de gebannenen te Zomergen na 1566, komt hij in 1580 voor als pred. te Desteldonk in Vlaanderen. Van 1581—1586 was hij pred. in de gecombineerde gemeente van Ooltgensplaat en den Bommel, daarna te Bommenede, en werd hij 1 Januari 1596 beroepen naar Ellewoutsdijk en Oudelande, tot pred. van welke gecombineerde gemeente hij 21 Mei d.a.v. bij de Class. van Zuid-Beveland aangenomen werd. Tengevolge van klachten over hem uit Oudeland, welke bij de Class. 5 Januari en 25 April 1604 in behandeling kwamen, werd hij 4 Oct. 1604 bij de Class. afgedankt. Reeds ten volgenden jare, in 1605, komt hij voor als pred. te Westmaas, waar hij in 1611 overleden is. (Janssen, Kerkherv. in Vlaanderen, opgenomen in de werken der Marnix-vereeniging, Serie III, Deel III, bl. 43 en 80; Boers, Besch. van Flakkee, bl. 342, Soermans, Z.-Holl. Predd., bl. 21 en 120, en Classicale Acte van Zuid-Beveland.)

5. Isbrandus Johannisse van Bijland, 1594—1597. Hij vertrok van hier als pred. naar Pietersburen in Groningerland, en werd in 1599 pred. te Nieuw-Hellevoet en Hellevoetsluis, waar hij in

1611 overleden is. (Adami, Naaml. der Pred. van Groningen en Ommelanden, 1742, bl. 163; Soermans, Z.-Holl. Predd. bl. 111).

6. Ephraïm Jansz. Dierckens [Dierkenius], 1597—1602, overleden.

Hoogstwaarschijnlijk uit Vlaanderen afkomstig. Men verneemt van hem, dat, toen van wege de Vlaamsche gemeente te Stalhille, in de Class. vergadering te Groede, den 11 Juli 1581, het verzoek werd ingediend om een geleenden of vasten predikant te mogen bekomen, ds Johs de Moor, destijds pred. te Dudzeele, verklaarde, dat zijn zwager, Ephr. Dierckens, wel begeerde in Vlaanderen te dienen. De Class. droeg hem toen op, aan zijn zwager daarover te schrijven, en dat deze dan bij de eerste gelegenheid zoude overkomen, om der gemeente van Stalhille zijne gaven te laten hooren. Zulks blijkt geen gevolg gehad te hebben, althans hij was van 1581—1583 als pred. in dienst te Korendijk, gecombineerd met Piershil en vertrok toen van daar naar Oud-Vossemeer, waar hij stond van 1583—1587. Ten gevolge van groote oneenigheid met zijne huisvrouw, Adriaenken, waarvan publieke schandalen het gevolg waren, besloot de Class. van Tholen, c. a. in Mei 1587, dat hij zijn dienst te Oud-Vossemeer zou nederleggen. Na openbare schuldbekentenis te hebben afgelegd in de kerk aldaar op Zondag den 21 Juni 1587, werd hem eene loffelijke attestatie afgegeven, om elders in dienst te kunnen treden. In 1590 komt hij dan ook voor als pred. te Oosthuizen, c. a., en in 1592 opnieuw te Korendijk, c. a., van waar hij in 1597 naar Bommenede beroepen en in 1602 aldaar overleden is. (Janssen, Kerkherv. in Vlaanderen, D. I, bl. 113, 183 en 417; Soermans, Z.-Holl. Predd., bl. 117—118; Veeris en de Paauw, Kerkel. Alphab. van Predd. in N.-Holl. 1750, bl. 338; Ermerins, Zeeuwsche Oudhh. D. II, bl. 62, Naaml. der predd. van O.-Vossemeer, en Class. acta v. Tholen, c. a.).

7. Henricus Nolthenius, geboortig van Medemblik, kwam als prop. hier in dienst en stond te dezer plaats van 1603—1651, toen hij overleed. Zijn vader, ds Georgius Nolthenius, geb. te Mulheim, was achtereenvolgens pred. te Schagen 1576, te Medemblik 1578 en te Kampen 1584, waar hij eervol ontslagen werd, en den 11 Febr. 1590 te Brielle overleden is. (Veeris en de Paauw,

Kerkel. Alphab. van Predd. in N.-Holl., 1750, bl. 145—146; A. Moonen, c. s. Naamketen van Predd. in Overijssel, 1807, bl. 36).

8. Georgius Nolthenius, geboortig van Bommenede, volgde wijlen zijn vader, Henricus, als prop. op, en stond bij deze gemeente, van 1632—1650. Hij werd van hier beroepen naar Dreischer 16 Januari, en 8 Mei 1650 tot pred. aldaar bevestigd, waar hij ten jare 1654 overleed, en wel op 12 Oct. (volgens Balen, Beschr. van Dordrecht, Deel II, bl. 1270), of, volgens anderen, in Mei van dat jaar. Als wedr van Maria van Wesel, hertr. hij te Bruinisse (ondertr. 13 Januari 1647), met Janneke Huybrechts, wed. van ds Johannes Michaelides Haarlijnck, pred. te Bruinisse van 14 Dec. 1642—begin van 1646, toen hij overleed, met wien zij, als j.d., van Bruinisse geboortig, den 7 Febr. 1645 aldaar gehuwd was. (Naaml. Predd. van Dreischer; Trouwboek van Bruinisse, en V. d. Baan, Kerkhist. beschrijving van Bruinisse, 1890, bl. 12). Zijn zoon, ds Henricus Nolthenius, geboortig van Bommenede, werd als prop. in 1661 pred. te Strijen en in 1671 te Oud-Beijerland, waar hij in 1677 overl. is. (Soermans, Z.-Holl. Predd. bl. 14 en 20).

9. Henricus van Rossum, 1650—1668, Emeritus.

10. Petrus van der Poel, Cornz., 1668—1678. Hij kwam Ao 1668 als prop. hier in dienst en vertrok in 1678 naar Goedereede, bij standplaatsverwisseling met n⁰ 11. In 1704 te Goedereede eervol ontslagen, overl. hij in 1720.

Zijn vader Cornelis Wilhelmi van der Poel werd reeds in 1636 vermeld als pred. in Brazilië, op 't Recif, en werd in 1637 benoemd tot pred. te Pariba aldaar. Uit Brazilië werd hij beroepen tot pred. op den Bommel in 1646 en is in 1651 aldaar overleden. (Soermans, Z.-Holl. Predd., bl. 123 en 121; Boers, Beschr. van Flakkee, bl. 137 en 319, en Kroniek v. h. Hist. Genootschap, 6de Serie, D. IV, 1874).

11. Johannes Heynius, 1678—1682. Als prop. te Goedereede beroepen, stond hij daar van 26 Mei 1658—20 Sept. 1678, toen hij, bij standplaatsverwisseling met n⁰ 10, naar Bommenede overkwam, van waar hij in 1682 naar Poederoyen, c.a. vertrok, opnieuw

bij standplaatsverwisseling met n⁰. 12. Van Poederoyen c.a. in 1685 naar Gameren verroepen, overleed hij te dier plaats nog in datzelfde jaar. (Boers, Beschr. van Flakkee, bl. 106; De Jongh, Naaml. Predd. Synode Gelderland, bl. 324; Navorscher, D. IX, bl. 37, 255, 314—315 en 379; Stemmen voor Waarh. en Vrede, jaarg. 1875, bl. 997—998 en 1142).

12. Petrus de Hartog, Abrz., 1682—1693, overl. Als prop. in 1679 pred. geworden te Poederoyen en Aalst, kwam hij, bij standplaatsverwisseling met n⁰. 11, naar Bommenede over, waar hij in 1693 overleden is.

Zijn vader, ds. Abraham de Hartog, werd in 1619 pred. te Zwammerdam, waar hij in 1621 om zwakheid ontslagen werd; kwam in 1626 weder in dienst te Sluipwijk, en is in 1655 aldaar overleden. (De Jongh, Naaml. Predd. Synode Gelderland, bl. 320, en Soermans, Z.-Holl. Predd. bl. 142—143).

Na het overlijden van n⁰. 12, is de pred.plaats te Bommenede opgeheven, en het tractement overgebracht op Herkinge, voor den 1sten pred. aldaar A° 1695. (v. d. Aa, Aardr.kundig Woordenb. der Nederl., D. II, bl. 561, en D. V, bl. 459).

DE EERSTE PREDIKANTEN DER HERV. GEMEENTEN

TE GEERVLIET, NIEUWE TONGE EN STAD AAN HET HARINGVLIET.

DOOR

H. DE JAGER.

De eerste leeraar van Geervliet is vermeld in Acta Class. van 15 Julij 1574: „Is besloten dat Gerardus Treslong aenspreken ende bidden sal, dat hij aen de stadthouder van de Plate schrijve, hem biddende dat hij doch de predicant van husinge ende oock de reparatie der kercke versorgen wil: desgelijckx sal oock Joannes Steenbergius aen den Baeliou van Geervliet begeren." Dat deze *Steenbergius* of *Steinbergius*, zooals hij zelf zijn naam schreef, pre-

dikant te Geervliet was, blijkt uit de Acta van 16 Mei 1575. In 1584 richtte zich de Regeering van Geervliet tot de Classe met een verzoek, dat een gunstig onthaal vond. Acta van 28 Mei 1584: „Is den broederen des classis geexhibeert zeker schriftelick versoek van de magistraten, schout, borgmeesteren ende schepenen der stede van Gheervliet, daerin zij versoecken dat haren dienaer Johannes Steenbergius sich zoude reguleren naer haer versoeck in alle billickheijt ende redelickheijt, zo vele aengaet den handel zijns predicampts ende den tijt van prediken: welckers inhout onder den broederen communiceert sijnde, hebben Johannem Steenbergium haren ordel ende advijs voorgestelt ende hetselve den Magistraet van Geervliet bij monde door Henricum Coesvelt ende Aegidium Johannis relateert, alzoet die broederen niet goet vonden tselve bij geschrifte nae des Magistraets versoeck te doen, ende heeft Johannes Steenbergius der broederen ordel ende advijs nae sijn vermoegen nae te comen ende volbrengen belooft." Deze behandeling der zaak schijnt toch den leeraar niet bevallen te zijn. In de Acta van 30 Julij 1584 staat: „Alzoe Joannes Steenbergen den broederen scantflecken naergeeft ende niet eerlijck maer wel leelijck van de versamelingen ende het classicale boeck spreket tegen sommige broederen, soe stemmen de broederen dat men minnelijcken een vermaninge aen hem sal scriven van sulcx op te houden, ende soe hij ijt dat scandelijcken is van des voersz. weet, dat hij tselve sal comen aengeven bij de naeste versamelinge, om daerin goede beeteringe aen te stellen ende vorts sulcx te eviteeren." Den 31sten Jan. 1585 vernam de Classe, dat er „eeneghe onrust in de Kercke van Gheervliet was opgheresen" en zij zond er eenige leden heen om informatie te nemen. Den 14den Febr. 1585 voldeden de gecommitteerden aan den last, hun gegeven, en zij rapporteerden 't volgende: „wij gecommitteerde tegenwoordich van de classe des lants van Voorne ende Putten geven voor antwort, als dat wij niet en conen bevinden de clachten, ons van sommige wethouderen ende burgerije althans overgegeven, so sufficiant te sijn om Johannem haren dienaer te doen vertrecken, maer alsoe ons Johannes verclaert heeft, dat hij bemerckt dat sijnen

dienst hier voortaen vruchteloes soude moegen sijn, als hier jegens veele haeren danck wesende, so heeft hij ons gebeden hem metten aldereersten te willen versien met een andere goede plaetze, daer hij meerdere vruchte mochte hebben, ende niettemin dese kercke van Geervliet versorgen met een ander goet dienaer." De Classe vereenigde zich daarmede. Er volgt op: „hetwelcke bij dese vergaderenge voor goet wert ingesien ende beloven metten eersten Johannem volgende dien met aller moegelycker vlijt met een ander bequaeme plaetse ende dese kercke versorgen met een ander goet dienaer, biddende daerom den burgeren dat sij haer middelertijt in stilheit ende gerustheit vreetsaemelijcken jegens haren jegenwoordigen dienaer willen dragen." Het gelukte vooreerst niet Steenberg elders te plaatsen en de klachten over hem hielden aan; bij de klagers voegde zich ook de schoolmeester van Geervliet Martinus Moens [1]) en men liet niet af aan te dringen bij de Classe om toch Steenberg van Geervliet te transporteeren. De BB. deden hun best om de gemoederen te stillen, vermaanden tot geduld en vrede, en bevonden hebbende, dat „de faute ofte schult" bij Steenberg was, dreigden zij hem met schorsing. Acta 30 Sept. 1585: „Es van de broederen raetsaem ende goet ghevonden, dat Joannes Steenberg hem vougen sal tot paijs ende vrede ende eenicheijt met de burgherie, ofte anders sal ghesuspendeert zijn, totdat hij het tselfve sal ghedaen hebben." Uit de Acta blijkt niet, dat het tot suspensie gekomen is; wel leeren zij ons, dat Steenberg werd verplaatst naar Zwartewaal en dat de leeraar dezer gemeente te Geervliet kwam. Acta 14 April 1586: „Nicolaus Tijkemaker den broederen aendienende seker cleijne swaricheijt tusschen hem ende Johannem Steenbergium nopende die huisheure, hebben die broeders voor antwoort gegeven, dat sij beijde, dewijle sij verandert hebben van plaetse, dat oock also een yegelyk van hen beijden ghenieten sal die huisinghe ende huusheure van dien tijt aen dat sij die plaetse bedient hebben."

---

[1]) Den 7den Mei 1582 legde deze meester „een attestatie van dieverse dienaers ende litmaten soe van Breda als van Geertruijdenberch" over, waarop hij door de Classe werd aangenomen.

Te Geervliet werd dus in de plaats van Steenbergius *Nicolaes Nicolaï Tijckmaker* predikant.

Nieuwe Tonge, in den eersten tijd gecombineerd met Oude Tonge, wendde zich in 1582 tot de Classe met het verzoek om een eigen predikant te mogen hebben. In de Acta Class. van 28 Aug. 1582 leest men: „Alsoe een ouderlinck van den Nieuwe Tonge aen de Classe is versoeckende, dat zij mochten vercrijgen eenen dienaer voer haer gemeente, die totnochtoe is bedient van den dienaer van de Oude Tonge, soe hebben die dienaers ende ouderlingen versamelt haer advies te kennen gegeven, als dat zij wel voer goet aensien, dat zij mochten eenen dienaer hebben, alsoe zij conden raet vijnden voer die alimentatie, overmits naer haer goeder kennisse dieselve gemeente zeer quaelik can van den dienaer der Ouder Tonge bedient worden, soe om zijnder swackheijt als om der ongelegentheijt des wechs; sullen daerom haer beste vermogen oock in werck stellen, dat zij eenen dienaer mochten gecrijgen, soe wanneer zij sullen die alimentatie voer denselven gevonden hebben." Den 29sten Aug. 1583 berichtte een ouderling van Nieuwe Tonge aan de Classe, dat de rentmeester Jan Commersze toegezegd had „behoorlicke stipendium gemeen met andere dienaren," en de Classe verklaarde „neerstickeit" te zullen doen „om te bestellen eenen dienaer" te Nieuwe Tonge. In 1584 kwam de gemeente aldaar in 't bezit van een eigen dienaar. Onder de attestaties, welke den 9den April 1584 door de Classe „voer goet ende christelijcken" aangenomen werden, was er ook een „voer *Aerent Timmerman van de classe van Waes.*" Deze man was de leeraar van Nieuwe Tonge. Zelf schreef hij zijn' naam nu *Arent Temmerman*, dan *Arnout Timmerman*, en hij voegde er wel bij *filius Gillis.* In de Acta Class. heet hij nu *Arnoult* of *Arnout*, dan *Arnoldus Timmerman.* Reeds kort na zijn komst te Nieuwe Tonge, den 22sten Oct. 1584 gaf hij aan de Classe zijn begeerte te kennen om ter zake van „swaricheden," die hij den broeders „veropentbarde," den dienst te Nieuwe Tonge te „verlaeten." Hij bleef evenwel, evenzeer als in 1586, toen hij weer

zijn verlangen om te vertrekken uitte. In 1595 verzocht de baljuw van Dirksland aan de Classe „om Arent Timmerman tot eenen ordinairen dienaer der kercke in Dierixlant te moghen gecrijgen;" maar hem werd „eenpaerel. geantwoert dat het niet doenlijck noch stichtelijck en werde bevonden om Arnout Timmerman van sijn plaetse te nemen." In de Acta Class. van 26 Sept. 1595 staat: „Is bij Arnoult Timmerman voorgestelt als dat hij begeert dat de Classe wille eenen brief scrijven aen den kerckenraet van de Nieuwe Tonge, haer vermanende dat zij dengenen, die in onvrede met haren dienaer leven, moghen gebracht worden (l. brengen) tot vrede. Is geantw. dat onse broeder sal noch 14 dagen ophouden ende verwachten oft daerentusschen bij de kercke de vereeninghe mochte getreft worden." De vereeniging had niet plaats. Althans men leest in de Acta Class. van 16 Oct. 1595: „Is besloten dat Reynerus Donteclock ende Joachimus Horstius sullen in de Nieuwe Tonghe den kerckenraet aenspreken ende beproeven oft zij haren kerckendienaer souden willen ontslaen om op een ander (plaetse) in onse Classe te moghen beroepen worden." Timmerman bleef te Nieuwe Tonge en beleefde er in 1601 een brand, die ten gevolge had dat er een beroep op de liefdadigheid werd gedaan. Acta Class. van 17 April 1601: „Is versocht van de Nieuwe Tonghe een aelmoesse aen yder kercke, ende is geconsenteert, ende een yder sal arbeijden aen zijn kercke dat se willen gunnen een redel. aelmoesse voor de arme lieden, die hare huijsen afgebrant zijn van de Nieuwe Tonge, ende alle dienaers sullen hare aelmissen medebrenghen in de toecomende Classe." In de Classikale vergadering van 22 April 1608 was Timmerman nog present; maar kort daarop stierf hij. In de Acta Class. van 10 Junij 1608 leest men: „Sijn ingestaen Comer Jansze ouderl. ende Adriaen Reijnen diaken met credentie versoeckende advijs aen de Broederen des Classis om te beroepen Jonas Temmerman: waerop de broeders des Classis hebben geresolveert dat de kercke van de Nieuwe Tonge sal ophouden met hare beroepingen, alzoo het de Classe niet voor goet en vont voor dese tijt, alzoo daer eenighe swaricheijt was voorgecomen, ende oock dat de kercke noch lange moeste bedient werden voor de weduwe, ende

men sal ondertusschen vernemen naer de sake van Jonas Temmerman, waertoe vercoren sijn Henr. Nolthenius ende Jo. Damman." Deze Jonas was een zoon van Arnout Timmerman en is zeker bedoeld in den post: „Betaelt Aernout de Timmerman predicant van de N. Tonge de somme van L £ over deen helft van 100 ponden, hem bij de heeren Staeten gegundt tot vorderinghe van de studie zijns zoons volgens dordonnantie van daete den XII Jun. 91 etc." Dat hij meer kinderen had, leert ons de volgende post: „Betaelt Aernoud Timmerman predicant van de N. Tonge de somme van 40 ponden over daugmentatie zijner gagie van wegen zijner vier kinderen volgens dordonnantie van mijnen Heeren daerop gemaeckt, verschenen den lesten dec. 94 etc." Hoe de weduwe heette, die Timmerman achterliet, zegt ons dese post: „Betaelt Tanneken Huijbrechts dr. wede van A. Tymmerman, in sijn leven pred. in de N. Tonghe, 50 ponden over een jaer haerder weduwelijcke alimentatie, geexpireert den 3 Jan. 1611."

De gemeente te *Stad aan het Haringvliet* kreeg eerst in 1593 een eigen predikant. Blijkens een paar aanteekeningen werd zij vóór dien tijd bediend door den predikant van Nieuwe Tonge. In de Acta Class. van 14 Apr. 1586 staat: Also die van de Stadt door een brief den broederen voorgedraghen hebben, dat hare kerke gerepareert wort ende volgens dien versocht van een dienaer voorsien te werden, so ist dat die broeders Arnoldus Timmerman ghebeden hebben den dienst voor een tijt te bedienen, hetwelke hij oock aengenomen heeft ende dat vuter liefde sonder daertoe verbonden te wesen." In de Acta van 3 Mei 1593: „Sijn gelesen eenige brieven van Midderhernisse ende van de Stadt, van de overheijt geschreven, versoeckende dat Baltezaer van Doorne, dienaer in Middelhernisse, soude mogen de kercke van de Stadt bediennen; maer alzoo de Broederen oock vuijt het scrijven van die van de Stadt verstonden dat zij wilden aenhouden aen de Heeren Staten om een dienaer appaert te hebben voor die van de Stadt, soo is besloten dat den dienaer van de Nieuwe Tonghe

soude voortaen noch de Stadt bediennen bij provisie, totdat anders daerin soude werden versien, ende is dit voorsz. bij scrifte de Magistraet van Middelhernisse geadverteert."

In hetzelfde jaar, waarin het laatste besluit werd genomen, mocht de Stad zich verheugen in 't bezit van een eigen leeraar. In de Acta Class. van 30 Sept. 1591 staat: „Die Broeders hebben aengehoort een propositie Philippi Loijck over die woorden Joannis 17 : 3, ende is bevonden redelijck ende scriftueremaetich, hem raedende dat hij voort neerstich wil zijn hem te oeffenen in die scriftuere, ende hem oock aenseggende dat het eijnde der propositien is hem te oeffenen in die scrifture, opdat hij ter gelegener tijt soude moegen beroepen werden." In de Acta van 22 Jun. 1592: „Philippus Loijck, schoelmeester in Dirckslandt, heeft in die vergaederinge een propositie gedaen over die woorden des Apostels Pauli Rom. 5 : 12, waerin dat die broders genoegen gehadt hebben eenichsins ende dat omdat hij een nieuwelinck ofte junk proponent is, vermaenende denselven nerstich te zijn, hem voortaen in proponeeren te offenen, zijn propositie te divideeren ende die gemeente dieselve te appliceeren." In de Acta van 18 Aug. 1592: „Daer is een propositie gedaen geweest bij den schoelmeestere in Dierixlant over de woorden Jac. 2 : 18, ende heeft den broederen redel. bevallen, doch hem vermaent dat hij hem afwenden wil sijn ooghen af te houden van den boecke, doch om de memorie te stercken wel een memoriaelke mochte maken ende gebruijcken, sonder hem daeraen te binden, ende hebben hem goede moet ende hope gegeven." In de Acta van 26 Julij 1593: „Die Broeders gehoort hebbende die propositie van Philippo, schooldiener in Dierickxlant, uut de eerste vrage des catechismi gedaen, en gecensureert schriftmaetich, en is denselven Philippo aengeseijt, dat hij hem selven int spreken niet al te seer en verhaeste, item dat hij hem wat beter houde in sijn gesten en toesie dat hij de plaetsen der schrift, die hij allegeert, niet tonrecht en citere en die leeringe wat bequaemelicker applicere en neerstich sij int ondersoecken der Heijliger schrift."

Op deze aanteekening volgt in dezelfde Acta van 26 Jul. een

andere aanteekening, waaruit blijkt, dat *Philips Louwyck* (aldus schreef hij zelf zijn' naam), na geëxamineerd te zijn, aan de Stad als pred. werd toegewezen. De bedoelde aant. luidt: „Philippus Loijs, schoolmeester in Dirrickxlandt, nadat hij hem langwijlich had geoeffent int proponeren, is eijndelick in presentie des classis geexamineert en na die examinatie bevonden bequaem om in den dienste des Evangeliums gebruijct te werden, doch dat men hem sal tot meerder neersticheijt vermaenen, en is oock met gemeen avijs der broederen besloten, dat Philippus sal die van der Stadt na luyt haer versoeck tot een ordinaris dienaer toegevoecht worden; doch dat denselven noch particulierlick sal uut den naem des classis belast werden hem met gheene andere ampten oft saecken te bemoeijen dan alleen met sijnen kerckendienst oft predickampt, daertoe hij nu wettelick gepromoveert is. Is oock goetgevonden dat men Philippo attestatie sijner examinatie en goetkenninge, daerin mede van sijne beroepinge mentionerende, sal geven, ende dat men sijne persoon so in de plaetse, daer hij dienen sal, als daer hij tot noch toe gedient heeft, sal voorstellen en daerna deur Aernoudt Timmerman, diener des woorts in de Aude (lees Nieuwe) Tonge bevesticht ende ingevoert werden."

In de Acta van 13 Nov. 1600 leest men: „Is besloten te schrijven aen Philips Louwick, predikant in de Stadt, om te vernemen hoe hij soude wesen tot de Kercke van Middelhernisse ende daernaer te doen hetgene dat tot stichtinge van de kercke sal bevonden worden dienstelick te wesen." Philippus had geen zin om naar Middelharnis te gaan, maar vertrok toch weldra uit de Stad. In de Acta van de vergadering, welke 8 dagen na den 26sten Junij 1601 gehouden werd, staat: „Philips Louwijc heeft een beroepinge getoont van sijn Magistraet ende kerke op Tobiam Pilaert, staende in Noort-Hollandt, versoeckende van wegen de Classe een brief aen hem soude gescreven worden tot voorderinghe van deselve beroepinghe."

B. Boers spreekt in zijne *Beschrijving van Goedereede en Overflakkee* op blz. 300 van Philippus Lowich, en zegt van hem dat hij van 1593—1600 te Stad predikant was en aldaar overleed. Dat hij

te Stad nog in 1601 predikant was, blijkt uit de laatste aanteekening, en dat hij vandaar vertrok, zegt ons de lijst van predikanten, in de Acta voorkomende op blz. 2, en vermeldende van Philips Louwyck : „*vertrocken in Augusto* 1601." [1]). Zijn opvolger te Stad was de genoemde Tobias Pillaert; aldus schreef hij zelf zijn' naam. In de Acta van 2 Oct. 1601 staat: „Is verschenen Tobias Pielaert, onse broeder, welcke zijn attestatie heeft vertoont, ende is van de broeders des Classis als een lidt desselven aengenomen."

---

[1]) In de Acta van 6 April 1604 leest men: „Alsoo de weduwe van Philips Louwijck heeft versocht aen de Classe, als dat sij moge wederomme genietten het gelt, dwelck haren man saliger soude moghen hebben gegeven in de borse van de weduwen den tijt, die hij in de Classe geweest is: waerop is geresolveert, als dat men haer sal toelaten 24 guld. ende dat men het tselve vuyt de vacerende gagien sal innebrenghen."

TAAL- EN LETTERKUNDE.

De mansnaam Lein (XLI, 334). — Lein is een afkorting van Gelein (Galenus). Hij kwam o. a. voor in het bekende Zeeuwsche geslacht Evertsen, welks stamvader Evert Heindrickssen in eerste huwelijk had Leyntje Leynse. Een hunner kleinkinderen kreeg den naam zijner grootmoeder, n. l. Geleyn Evertsen, die in 1627 tegen de Portugeezen sneuvelde. Een broeder van dezen, de luitenant-admiraal Cornelis Evertsen, de Oude, vernoemde zijn achtste, negende en tiende kind eveneens Geleyn. De beide eersten hunner stierven jong, het derde werd, als zijn vader, luitenant-admiraal. Zie de geslachtslijsten achter in de *Levensbeschrijving van Johan en Cornelis Evertsen*, door Mr. J. C. DE JONGE. A.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNEDERL. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg.*)

Ontsielen. Van kracht berooven, ontstellen. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 38:

Twist, tweedracht, en onheyl, die om mij meer t' doen schroomen.
De eergier weckten op, die mij in d' scheemrich' Nacht,
Wanneer ick door Schijn- vree en rust schijn t' sijn ghebracht,
Comen *ontsielen*, zo en oock het hart ontsetten,
Dat zij mijn zoete rust gheheel daar door beletten.

Ontsicht. Ontzag. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 87:

Doch uyt *ontsicht* of dwang mach kommen nimmermeer
Gehoorzaemheyt alleen, of 't is een boos afgrijzen.

Ontzinnelick. Onzinnig, waanzinnig. — Vlaerd. Red.-bergh, 253:

So dan 't Gemene schier vertwijffelt en *ontzinnelick* hun werpet op int Landt,
elck wil een Heere dan schier zijn na sijn vernuft: —

Ontzinnighen. Van verstand berooven. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 330:

Nadien ghy eygen baet hebt uyt dyn Landt gezift,
En 't onverstant dy niet *ontzinnight* heeft in desen.

Ontslipperen. Ontglippen. — Levens van Plutarchus, fol. 81: (Pericles) verhinderde dat daer bij zijn tijt geen Capiteyn was die zijn sotticheyt... te werck mocht stellen... uytghenomen alleen Tolmides die hem *ontslipperde*, ende tegen sijn wille ginck vechten.

Ontspoedich sijn. Ontsnappen. — Antw. Spelen van Sinne, 73:

Niet swaers ter werelt en *is* haer *ontspoedich.*

Ontsteenen (Hem). Zich vermurwen. — Dietsche Warande, X 367:

Ghy. mijn verherde hart, breekt en wilt *u ontsteenen.*

Ontstekkelen. Ontgaan, ontkomen. — Oudaan, Agrippa, 632: Gij denkt dat ik dit zegge, om den arbeid... door gezochte uitvluchten te *ontstekkelen.*

Ontstichten. Verwoesten. — Antw. Spelen van Sinne, 443:

Ghelijck eenen steene op eenen vasten gront
Blijfdy stantachtich ghy en werdt niet *ontsticht*
Want u overcomen mach tsy swaer oft licht
Ghy doeghet al met goeder manieren.

De *Bijdrage* heeft het woord in gelijken zin uit Kiliaan, doch zonder bewijsplaats.

Ontstikkelen. Ontbinden, krachteloos maken. — Oudaan, Agrippa, 432: Alle wetten... na zijn welgevallen wenden en drajen, of met allerlei ongerechtige afleidingen dezelve *ontstikkelen.*

Ontstijven. Lenig worden. — Antw. Spelen van Sinne, 22:

Ick hoop wy en sullen niet lang sonder troost blijven,
Want haer leden *ontstijven* door dees vierighe voncken.

Ontswaren. Oplossen, verklaren. — Nootw. Vertoogh, 92:

— een Vraegh, seer wijs bedacht,
Int licht voor d' oog gestelt om zwaerheyt te *ontswarē.*

Ontswichten. 1° Hijschen. — Van Lummel, Nieuw Geuzenliedboek, 322:

D' ander oock mē sijn ancker stracx oplicht,
En om 't ontgaen, zijn zeylen hij *ontswicht.*
En so verbaest, hen op te loop tsaem stellen.

2° Zwichtende ontwijken. — De Honigbije, I. 48:

De duistre nacht....
Moet door den glans van duizent duizent lichten....
Het weif'lend oog van 't juichent volk *ontzwichten.*

Ontswinghen. Zwaaiende ontkomen. — Van Rijssele, Spiegel der Minnen, 75:

Ontbeyt, ghy en sult my niet *ontswinghen,*
Ghy moet noch zinghen.

Ontteesen. Ontstelen. — Den Boom der Schriftueren, 27:

— sonder yemant te vreesen,
Onder blau devocie 't volcs goet *ontteesen.*

Ontveijlen. Onveilig maken. — Der Redenr. Sticht. Tsamenkomste. I. 2:

.. d'oorloghe, die ...
Ontveylt de vruchtbarighe Zee —

Ontveteren. Ontbinden, losmaken. — Houwaert, Lusthof der Maechden, I. 261:

Gij behoort u te verheughen, lancx zoo meere,
En u beswaarde sinnen te *ontveteren.*

Six van Chandelier, Poësy 110:

'T Benaauwde hart verstrikt, krijgt locht, en werd *ontveeterd.*

Ontveselen. Ontpluizen, nasporen. — Bogaert, Gedichten, 391:

Maar gij, die ... met lust
Natuurs geheimen in 't *ontveeslen* strookt en kust.

Ontvliedenisse (Een) maken. Ontvlieden. — Van Rijssele, Spiegel der Minnen, 4:

Ionstighe sin.
Ist materie?
Natuerlijck ghevoelen.
Neen: het is geschiedenisse.
Dus *maeckt* der consten en *ontvliedenisse.*

Ontvreden. Den vrede benemen, verontrusten. — Moll, Joh. Brugman, I. 280: Gheen dinc en mach ons *ontvreden* noch ontsetten dan sonde.

Ontvrouwen. Zijne vrouw verliezen. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade, II. 25:

Dat liefd' zo vaerdich sterft, mits 't beeld is uyt uw' oogen?
Uw' trouwen Tyter heeft zijn Nymph zulcks noyt vertrout?

Doch eerlijck ick ontman, maer eerloos ghy *ontvrouwt.*

Ontvruchten. Vruchteloos maken. — Jonctys, De Pijnbank, 198: Den betijgde zonder voorgaande aanwijzingen gepijnigt hebbende, zoude (de rechter) licht van hem de hervatting of volharding zijner belijdenis bekomen; en alzoo zouden de wetten bedriechlijk *ontvrucht* werden.

De *Bijdrage* heeft een ander *ontvruchten,* in den zin „vreezen, bang zijn."

Ontwaerdighen (Zich). Zich verwaardigen. — 't Banket der Ghoden, 68: Men *ontwaerdighde zich* niet so ellendigh een man te slaen.

Ontwaken. Doen ophouden. — Rodenburgh, Jal. Studenten, 12:

K' vrees of ick heure slaep in 't soetste sal *ontwaken.*

Ontwakkeren (*Hem*). Zich wakker houden. — Leven van Marcus Aurelius, 51: Indien (de vijanden) die verre van u ligghen, u goede wacht doen houden, soo behoort ghy *u* wel dapper te *ontwakkeren*, voor de ghene, die ghy altijt in u hebt.

Ontwandelen. Van den weg afbrengen. — Anna Rodenburgh, Trouwen Batavier, 40:

Het schijnt dat ghy noch waent met u bevaynsde praet,
En dit ghemaeckt gheween mij listelijck t' *ontwand'len.*

Ontwanderen. Ontgaan. — Anna Rodenburgh, Trouwen Batavier, 43:

Ach speelnood Theodoor! het scheen dat ick u had,
Helacy 't is de boom, wel, wel, ick hoor wel dat
Ghy schaterende lacht, doch zult mij niet *ontwand'ren.*

Ontwelden. Ontweldigen, met geweld ontnemen. — Den Nederd. Helicon, 100:

Want siet den grooten schat....
Dien liet hij ongeroert, noch socht hem niet t' *ontwelden.*

Ontwelgen. Ontweldigen: — Van Ghistelen Heroïd. Epistelen, 65:

Als tkint mi *ontwelcht* wert, noit meerder onvrome.

Ald., 119 verso:

Die Paris hem *ontwelcht* had, kreech hij weer als de koene.

Ontwervelen. Ontsluiten. — Bodecheer Benningh, Leidsche Oorlofdagen, 67:

Maar alsof teghenspoet, of voorspoet u bestrijt,
Ontwervelt dan uw breyn, dan is het waeckens tijd.

Tengnagel, De Spaensche Heidin, 52:

Mijn maeg *ontwervelt* zich, en togt vast naer 't inbijten.

Ontwimpelen. Van het bedeksel ontdoen. — Tengnagel, Spaensche Heidin, 75:

— Kan ik 'er niet *ontwimp'len*
Mijn aenschijn scheurt, en schrookt tot honderd duizend rimplen.

Ontwriggelen. Ontwringen. — Jonctijs, Tooneel der Jalousien, II. 200: Willen wij ons 't gevaar *ontwriggelen*, zoo moeten w' onze harten omhoog en na beneden onze oogen slaan.

Ontwroetelen. Ontworstelen. — Rodenburgh, Otto III en Galdrade, I. 56:

Waent ghy Tyter dat ghy kunt
God Cupido dus *ontwroet'len?*

Anna Rodenburgh, Trouwen Batavier, 24:

Zij doet dan wat zij kan, zij zal mij niet *ontwroetelen.*

Onveilen. Onveilig maken. — Valentijn, Werken van Ovidius, I. 35: 't Arkadiër everzwijn, dat de Cypresrijke Erymanth *onveilde.*

Onverknesen. Zonder kwelling. — Schadtk. der Philosophen, fol. 250:

Die hem selven verwint, die is sterck *onverknesen.*

Onvertuidt. 1° Los. — Jan Vos, Gedichten, 1. 53:

— het hair hangt *onvertuidt,*
En golleft langs de rug, als 't hair van eene Bruidt.

2° Vrij, onafhankelijk. — Oudaan, Roomsche Mogentheit, 93; Konstantijn.... werpt zich plots aan alle wederwaardigheden te vooren, om alzoo reddering in de verwarde en belemmerde Rijksbezoedeling te maken, en zich zelven den weg tot een *onvertuyde* troon te banen.

Onverwaggelijk. Onwankelbaar. — Maria Heynsbloemhof, 304: Dat uwe meesteres *onverwaggelijk* in kuisheit is.

Onverweegert. Onaangedaan, ongeroerd. — Valentijn, Werken van Ovidius, 1. 247: Wie heeft ooit de digten van Tibullus.... *onverweegert* gelesen.

Onverwelkert. Onverwelkt. — De Brüne, Wetsteen der Vernuften, I. 262: De faam van Cicero.... zou bij de nakomelingen.... zoo *onverwelkert* niet verduuren.

Onverseeright. Onverzeerd, ongedeerd. — Spranckhuysen, Van de Danckbaerheydt, 12: De drie Jongelingen, en quamen soo haest niet *onverseeright* uyt den gloeyenden Oven.

Onvollijvich. Onvoldragend, onvolkomen? — Noordw. Vertooch, 155:

Als eenen afghesneden Wijngaert gheheel katijvich,
Sonder vruchten voort te brenghen vroech ofte laet,
Daermen om veracht door d' onvruchtbaerheyt *onvollijvich.*

Onvolprijselijck. Niet te volprijzen, onwaardeerbaar. — Nootw. Vertoogh, 7:

— wenschende dat onse lofbare, *onvolprijselijcke*
Konst mag bloeyen in deuchden, —

Onvoordachtigheyt. Onbedachtzaamheid. — Vlaerd. Redenr. bergh, 77:

O wee mij! waer toe heeft mij alzoo getroont
Mijn *onvoordachtigheyt,* en Eygen behagen
Inden zondigen lust, boosdadelijk bekroont.

Onvredighen. Ontrusten. — Coornhert, Wercken, II. fol. 378: Dit onghenoegen dan ontrustet ende *onvredicht* sulcken ziele.

Onvreeg. Onvredig, woelig. — Vlaerd. Redenr. Bergh. 7:

Hier mede sweech Jupijn, daer quam een groote stilt
Over d' *onvrege* aard' —

Onwaggelijk. Onwankelbaar. — Severijns, Mengelingen, 1. 25:

De werelt storme vrij op sulck een vaste Rots,
Sy staet *onwagg'lijk:* —

Onwe'erstaens. Onweerstaanbaar. — Vlaerd. Redenr. bergh, 363:

Hooch-roemich oorlogs-Godt, en wilt niet onderdrucken met *onwe'erstaense* macht, een Landt dat u erkent voor vrient. —

Onwillen. Niet willen. — Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, 118: Dinghen... daer in ghy niet en hebt te willen oft t' *onwillen.*

Oochmerck. Oog, zorg. — Vlaerd. Redenr. bergh, 203:

Gelijck Godt altijt doet, den nood ziend' van sijn Kerck,
Die hij als Duyfkens reyn, en als fijn lief Bruydt teer
Genadichlijck bewaert: op haer is sijn *oochmerck,*
So hier gebeeldet staet, groot- daden ziet men veer.

Oogh-sprieten. Dubbel zien, verward zien. — Van Beverwijck, Schat der Ongesontheit, II. 8: Hoe dat den Dranck op het Gesicht werckt, is genoegh van buyten, aen de Dronckaerts te sien, hoe dat sy *oogh-sprieten.*

Oegstmeester. Maaier. — Vlaerd. Redenr. bergh, 489:

Maar als d' *Oegstmeester* komt, die het onkruyt verplet,
Wat isser anders dan als een huys vol discoort?

Ooken. Vermeerderen. Oudaan, Roomsche Mogentheit, 45:

De Duytsche keyzeren,... welke schreven Altijds *ookende,* welk werkwoord nu bij ons uyt het gebruyck geraakt is.

De *Bijdrage* heeft het woord in dien zin uit Meijer.

Oor-gevezik. Gefluister. — Oudaan, Uytbr. der Psalmen, II. 208:

't *Oor-gevezik*... noch zachter
Dan een fluystrend' ademtocht,

Oorketelijk. Het oor streelend. — Bredero, Ned. Poemata. 15:

Dees Man vraeght nae gheen faem, noch haer *oorket'lyk* vleyen.

Oorkonder. Iemand, die een getuigenis aflegt. — Vlaerd. Redenr. bergh, 81:

Och Reden! ick gevoelt al wel zo gij zijt *oorkonder,*
En bevinde al u woorden wel te wezen waer.

Oorsmekerije. Vleierij. — Bredero, Lucelle, Voorbericht:

Ick achte meer de verstandighe beroepingen, als des loftuyters *oorsmekerije.*

Oor-tuyter. Oorblazer. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 324:

Alle stokers, *oor-tuyters* en klappende tonghen,

De *Bijdrage* heeft het woord in denzelfden zin uit Kiliaan.

Oortuitig. In het oor tuitend, hinderend. — Baardt, Deugdenspoor, 343: Wie hoort niet alle dagen... der Menschen *oortuitige* ende onbeleefde Clachten?

*

Oetmoedighen (Hem). Zich verootmoedigen. — Van Iterson, Stemmen uit den Voortijd, 103: Als ic dat doghen ons Heren aensie, soe *oetmoedighe* ic mi.

Opbysen. Opsteken. — Lofdicht vóór Houwaert, Lusthof der Maechden, I. XXXI:

Maer ghy Zoile wout ghy eens peysen oft drincken
Dat den hooveerdighen Pauw naer d' *opbijsen*
Van sijnen schoonen steert, sijnen moet laat sincken.

Opblickeren. Opflikkeren. — Vlaerd. Redenr. bergh, 134:

So breng ick meed' een zwaert, ja kom een vier te maecken,
Ja wensch maer dat het mocht *opblickeren* en blaecken.

Opbobbelen. 1° Opgeblazen zijn, zich verheffen. — Oudaan, Agrippa, 93: Hij, die door 't oordeel der vogelen *opbobbelde.*

Ald., 357: De grootsheid, door welke zij *opbobbelende* boven haar lot en staat, 't geen alle schelmstukken te boven gaat, bestaan durven.

2° Opgeven, uitstorten. — Sluiter, Psalmen, 5:

Wanneer ik voel mijn teder herte
Geklopt, gestopt, gepropt met smerte,
Het word gestilt, ontlast, verlicht,
Als 't *op* mag *bobb'len* een gedicht.

Opbobblentheid. Opbruisching. — Oudaan, Gedichten, 81:

— dat vereischt gezag
Dat alle *opbobblentheid* en twist beslechten mag.

Opbondelen. 1° Opbinden. — Oudaan, Roomsche Mogentheit, 56: Dat het (haar) aan lokken getist en *opgebondelt* geweest zij. — Ald., 481: De Roeden, en de Bijlen... *opgebondelt,* om aan te wijzen dat de toorn der Overheden niet behoort den lossen toom te hebben.

2° Samenbinden, samenvoegen. — Oudaan, Agrippa, 427: Wiens regelen en besluiten, zelf de geheele Godgeleertheit zoo *opgebondelt* hebben.

Opbonzelen. Opkomen. — Bekker en Deken, Corn. Wildschut, III. 131: Een deugniet, uit de heffe des volks voor korten tijd *opgebonzeld.*

Opbortelen. Opschieten, verrijzen. — Erasmus, De Onvers. Krijghsman, 6: Dat het oorlogh uyt den afgrond der Hellen tot ons komt *opbortelen.* Heyns, Bartas, Wercken, II. II. 212:

Ha! ick ghevoel alree veel sins tot mijn ontwerp
Opbort'len in mijn breijn —

Opboulijck sijn. Opgebouwd worden. — Vlaerd. Redenr. bergh, 258:

Oock door 't minlijck versaem *sijn* Land en Ste'en *opboulijck,*
De welck vallen ter neer door twist en onmin groulijck,
So dat de Neer'ing vergaet, en 't welvaren sneeft.

Opbulderen. Bol opzetten. — Van Dans, Kushemel, 25:

Anna zette straks haer muyltje
Opgebuldert met een buyltje
Ofse Kinders stillen wouw.

Opeechenen. Toeeigenen, opdragen. — Numan, Strijt des Gemoets, Voorsprake: Dat gemeynlijck alle schrijvers heure wercken ende boecken yemanden van qualiteyte en de staet zijn *opeechenen* ende toeschrijvende.

Opfasen. Opvullen. — Woordenst. tusschen de Passien en de Reden, 16:

Gemest nu als een vette swyn,
En *opgefaest* als een Cappoen.

Opgheblaes. Opgeblazenheid, trotschheid. — Elf Baladen, 44:

Den mensche vlieght, hem selfs bedrieght, kan niet uytmeten
Sijn *opgheblaes*, 't welck hem maeckt dwaes, —

Opghensteren. Opflikkeren. — Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 235:

Het vier, dat onder d' asschen lagh,
Dat *ghenstert op*, dat branden magh.

Opglensteren. Opflikkeren. — Oudaan, Tooneelpoëzy, 270:

— daar vat de vlam na 't hart
En *glenstert* levend op. —

Op-heef. Ophef. — Vlaerd. Redenr. bergh, 359:

Wat sal 't beduyden zijn? malkand'ren 't hoofd te breken?
Een grooten *op-heef* doen, en dan te laten steken?

Opheven. Opheffen. – Rodenburg, Geboorte Christi, 26:

Sy die haer zielens oog alleen pleeg *op* te *heven*
Om aen haer hoogen Godt herkentenis te geven.

Coornhert, Wercken, I. fol. 206 verso: Die eerste wijse van bidden... van roepen, van handt *op-heven*, knien buyghen.

(Wordt vervolgd.)

Hebr. I vs. 3. — Eene vertaling van het N. T. heeft: De Zone Gods zuivering der zonde makende, zit ter rechterhand der Majesteit in den hoogen. — Moet er niet volgens den Gr. tekst achter Zone Gods, volgen: door zich zelven? Hoe is de vertaling van Lipman [1]) naar het Latijn? Mijn berichtgever zeide dat bovenstaande woorden door eene heiligschennende hand geschrapt waren.

G. P. ROOS.

---

[1]) Lipman heeft den Brief aan de Hebreën niet vertaald. RED.

Wouw. — In den „Nieuwe Almanach van het voormalig Gelderland voor 1802," Zutphen, bij A. van Eldik en Cie., wordt als middel aangegeven om vlakken uit geboend hout te doen een mengsel van was, terpentijnolie en *wouw*. Wat is wouw voor een zelfstandigheid? D.

Wouw is een gele verfstof, vervaardigd uit de bloem der reseda. Zie v. Dale. RED.

Hel (XLI, 392). — Mr. L. Ph. C. van den Bergh, Handb. der Middel-Nederl. Geogr., 2e dr. bl. 261, zegt over de beteekenis van dit woord het volgende:

Hel. Eene buurtschap in het Zutphensche heet Heelweg, in 828 Hellanwich, dat is volgens Ledebur heerweg, heerstraat. „De Landwehr beneffen deem Helweghe van Werne nae Lünen," heet het in eene oorkonde van 1542. Zie zijne belangrijke aanteekening daarover in het werkje: das Land und Volk der Bructeren, S. 40.

Zutphen. H. M. WERNER.

Het sluissche Belfort. — In Brugge hoorde ik het volgende deuntje, dat ook in het Kadzandsche gewijzigd voorkomt:

Tot Sluis staat er 'n torretje,
Met zes ventjes plaisant,
En daarop zit een mannetje
Met 'n hamertje in zijn hand.
En daar zingt hij op zijn gemak
Een deuntje dat dat kindje kan.
Maar als het klokje klept
Dan komt het met zijn hamertje
En geeft een tik,
Dat donders rare mannetje
't Had roode kousjes an,
Niemand en heeft het zien doopen
Maar 't heet al evel Jan.

De Kadzandsche verscheidenheid heeft:

Te Sluis da staad 'n torentje
Me zes vendeltjes pleizant

Daarop staat 'n klein mannetje
Me 'n amertje in z'n ant.
Die zegt wat dad et kindje kakt..,

Verder geeft deze wijziging niets meer, en het slot schijnt vergeten.

Vroeger had de toren, behalve zijne zes spitsen met even zooveel windvaantjes, een soort van zeer eenvoudig klokkenspel, dat door eene veer aan het hamertje in Jantjes hand eenige tonen op eene bel aangaf, daarin hoorden spotters

Ut, re, mi, fa: = Wat kakt het kind?

en onmiddellijk antwoordde dan het uurslag str..t! — Is de legende van den tamboer door de geschiedenis vernietigd, de tijd heeft het klokkenspel mede verdoofd. G. P. ROOS.

Compliment aan Abigeltje. — Een oude dame van mijne kennis bezigt dit gezegde, zoo zij een lastigen woordentwist op vriendschappelijke wijze wil eindigen ongeveer in de beteekenis van „brisons là". Mij dunkt dit *Abigeltje* zal zijn *Abigael* de huisvrouw van *Nabal*, die David door haar geschenken verzoende en alzoo den dreigenden strijd tusschen Nabal en David voorkwam (I Sam. Cap. 25). Is deze spreekwijze ook elders bekend?

KOHLBRUGGE.

Jagers van Van Dam (XLI, 120, 165). — Ik hoorde te Amsterdam de volgende beide varianten der eerste regels:

1° De Jagertjes van Van Dam,
Die prikken de poffertjes uit de pan.

en:

2° De Jagertjes van Van Dam
Die lusten wel spek maar ze eten geen ham.

Verder heb ik het nooit hooren zingen. KOHLBRUGGE.

Parlevinkers. — De schippers en de schuiten, die tot omstreeks 20 jaar geleden, het Vechtwater brachten, werden *parlevinkers* genoemd. Van waar die naam?

Haarlem. JANSSEN V. RAAIJ.

Den decker ueperen. — In eene akte, op 7 Maart 1588 voor schepenen van Heeze verleden, leest men: Jan die Smeth (c. s.) hebben erfelijc vercocht Joosten Bax een scuer metter plaetsen, daer die schuer op staet soe verre buyten, dat men den decker wel can ueperen aen Eymmerickdijck in der prochien van Heeze neven Lijbken Floris gelaech met heuren kynderen staende aen de straet.

Wie verklaart mij den zin dezer akte?

Helmond. AUG. SASSEN.

Hij is bij de pinken (XLI, 385). — Wat Q. N. aanvoert tegen de opvatting van *pinken* als *visscherspinken*, is, dunkt mij, volkomen onjuist. Pinken, zegt hij, zijn log en 't spreekwoord doelt op vlugheid. Alsof een mensch niet vlug en wakker kon zijn in betrekking tot een log of zwaar voorwerp! 't Spreekwoord zegt immers niet: *hij is een pink!* — En wat Q. N. dan geeft, als „de quaestie uitmakende", komt mij voor, gansch onaannemelijk te zijn. *Hij is bij de pinken* wil, volgens hem, zeggen, bij de *hinkepinken*, de *kreupelen*, en dat wil weer zeggen: bij de *vluggen*, want: *kreupel danst voor*; dus hij, die bij de *pinken*, d. i. *hinkepinken*, d. i. *kreupelen* is, is geen achterblijver! — Met zulk eene verklaring is de quaestie niet „uitgemaakt" maar allerongelukkigst verwikkeld. *Kreupel danst voor* is ook eigenlijk geen spreekwoord; wel: *kreupel wil voordansen.* En de bedoeling is dus niet: de kreupelen zijn de vlugsten, maar: de minst bevoegden willen het meeste te zeggen hebben. Eenvoudig daarentegen en natuurlijk is de gedachte aan den visscher, die bij de pinken is, d. i. aan den mensch, die bij zijn zaken is, en met wakkerheid waarneemt en bezorgt, wat deze vereischen. E. LAURILLARD.

Eede (XL, 404). — De heer Arnold houde 't mij ten goede als ik opmerk dat hij de Hee of Heede, een arm van het Zwin, met het riviertje de Eede verwart. Van dit laatste ontleent het dorp zijnen naam; 't is ter wederzijde van het voormalig riviertje gebouwd en beide deelen hadden met elkander gemeenschap door

een tiental houten bruggen, waaronder de reeds in 1350 vermelde „breede brug up ten brievers weg”. De oudste naam is Coensdike 1350, dit ging in een der vloeden voor 1377 onder. Later verrezen hier de parochien St. Baafs en Onze Vrouwe bezuiden (St. Pietersdijk), dus benoemd naar de beide parochien binnen de stad Aardenburg. De Fransche overheerschers vereenigden ze tot eene commune (gemeente) onder den naam van Eede.

De Hee of Heede wordt in akten van 1279 en 1337 dus omschreven: leauwe con apeele Ee — ki cuerd (qui court) entre Ardenburgh et Slepeldam. De Eede (akte van 7 Oct. 1402) wordt omschreven als: enen waterganghe die comt van den Ghendse Leije (de Lieve of Moer-vaart) — dewelke waterganc beghint ten suuthende an die ghendsche leije, sprutende uten ambachte van Maldegheem, en comt onder die ghendsche leije (door een duiker) en loopt deur eene Jeghenoode heet Coensdike, streckende tot in de veste van den voorss. (voorschreven of voorseyde) stede. (Aardenburg). Het werd door den Graaf de Hornes in 1701 naar Sluis geleid. Onze Lieve vrouwe bez. ging na 1572 met St. Baafs in de golven onder en werd sedert 1606 langzaam hersteld. St. Baafs ontstond eerst na 1648 opnieuw. G. P. ROOS.

Vinnig. — Tijdelijk in Roeselaar zijnde, valt mij in handen: De Nederlandsche Dicht- en Kunst-halle, van Coopmans en de la Montagne. Mijn oog viel op de beoordeeling van een Leerdicht van Hilda Ram: „Verhuizen” door Helena Swarth. Hilda dicht:

De „oorbellen — — — — — — — — — — — —
„Zijn — — — — — — — — — — — — — —
„Als 't gestarnte, dat pinkt in het luchtige zwerk
„Van den uchtend tot vinniger weerglans
„Doet tanen dat licht. — Ja vinniger glans
„Straalt vreugd uit de oogen der schoonen.”

De beoordeelaarster vraagt of „vinnig” in het Vlaamsch iets anders wil zeggen dan in het Hollandsch?

Antwoord: Ja zeker, vinnig en vinnig zijn er twee.

In de eerste beteekenis b. v.: een vinnig (= scherp) ding, wat

van een meisje in Holland gezegd wordt. Doch er is in de vier Vl. een ander vinnig in gebruik.

Vinnig, heeft evenals slecht, spenen, stinken, stormen, enz. eene gedaanteverandering ondergaan. Vlaanderen heeft de oudste vormen. Vinnig is snel, levendig, vlug. Als Cats spreekt van „het vinnig staal dat iemand in de borst dringt" dan meent hij niet de scherpte van het staal, maar de vlugheid rapheid, waarmee de steek werd toegebracht.

Men hoore nu 't Zeeuw-Vlaamsch o. a. Janna is gelegen (bevallen) van 'n meisje, 't is ni groot ma(ar) 't is (h)eel vinnig = levendig, levenslustig.

De zeuge is geviggend (heeft biggen geworpen) z'eit veertien jaenghen (jongskens) ze ziin we(l) kleene ma(ar) ze ziin allemale even vinnig. Om nu vinnig van een glans te gebruiken, is, zachtst genomen, meer dan gekunsteld, want vinnig kan nooit voor helder gelden. Helder is in Vlaanderen klaar: de klare (lichte, heldere) mane.

„Ik zal des morgens klaer,
„Ontwaken sonder vaer."

G. P. ROOS.

Snik (Omslag 2, van *Nav.* XL). — Snik is evenmin een rijmklank als marolde. Snik is de Zvl. vorm voor: hik. Men doet de kinderen hier een of ander deuntje schielijk opdreunen en zoo vergeten ze 't ongemak. Vooral als men hen b. v. iets verwijt dat ongegrond is of ze verbaast; of (wat eigenlijk slecht is)

„genezen de snik
mee (met) 'n schrik :"

Sprouw heet in Zvl. de sproe. G. P. ROOS.

Zwijgen als een mof (XLI, 386). — Dezelfde gedachte als in het medegedeelde rijm wordt uitgedrukt in de volgende vier regels, in herinnering gebracht door De Post van den Neder-Rhijn, Bijlage XXII, blz. 48:

„Wanneer een Mof is arm en kaal
Dan spreekt hij zeer beleefde taal;
Maar zoo hij komt tot hooger staat
Dan doet hij God en Menschen kwaat."

Amsterdam. MR. W. P. SAUTIJN KLUIT.

OUDHEIDKUNDE.

Anteiglesia (XL, 639; XLI, 194, 434) is de vrije, opene, ruime plaats vóór en om eene kerk, het kerkplein. Tusschen dit plein en de kerk zelf, het schip of langhuis genoemd, waren hier en daar uitstekken, kamers gebouwd en aan de kerk verbonden, besloten, donkere ruimten met buiten- en binnendeuren. Waar de kerk een toren heeft of had, is die ruimte een deel van den toren, en vormt dan een min of meer uitgebreid portaal, het torenportaal of *paradijs* genoemd. „Niet zelden, zegt wijlen Prof. W. Moll ergens, waren in zoo'n torenportaal (langs de wanden) steenen banken gemetseld ten behoeve van gemeenteleden, die om een of ander vergrijp tegen de zedelijkheid openbare boete moesten doen en voor korter of langer tijd van het volle genot der kerkgemeenschap uitgesloten waren. Steenen banken ziet men nog heden in den overouden toren der St. Janskerk te 's-Hertogenbosch."

Ik kan er bijvoegen dat zulke banken ook nog in een der portalen van de Hervormde kerk te Harderwijk aanwezig zijn en dat ze indertijd mede gevonden werden in de ten jare 1859 gesloopte, antieke kerk van 't dichtbij gelegen Garderen.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Het mensch-paard in Japan. — Ik lees in: Kakemono. Japansche tafereeltjes door YORITOMO. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1891, bl. 16, 17 het navolgende betreffende de door menschen (*Koeroemanja's*) getrokken *djinrikisha*: „ten onrechte meent men, dat deze eigenaardige voertuigen van ouds in Japan tehuis behooren. Ze zijn de uitvinding van een Amerikaan — een zendeling meen ik — die, het moet wel erkend worden, op practische, zij het ook weinig menscheerende, wijze in de weleer zeer gebrekkige vervoermiddelen ginds verbetering aangebracht heeft. — In een land waar de dagloonen laag zijn pleitte het voor de „sharpness" van den Yankee om den mensch te gebruiken als trekdier, die,

zoo als hij als zendeling zal hebben gedacht, per aspera moet geraken ad astra. Evenwel is er iets stuitends in, ofschoon de *Koeroemanja* blijmoedig zijn karretje voorttrekt. — Zoo als men weet heeft de *djinrikisha* ook elders ingang gevonden, b.v. in de Straits en op Ceylon.

In een tropisch klimaat is echter het bedrijf van mensch-paard zeer zeker moordend en zoo als ik te Singapore hoorde, sterven de arme Chineezen, die zich door nood gedrongen laten voorspannen (inlanders bedanken er voor) dientengevolge als ratten.

De veronderstelling dat bedoelde zendeling hierbij aan het: *per aspera ad astra* zou hebben gedacht blijve algeheel voor rekening van den schrijver, de meening zelve, dat deze uitvinding aan een zendeling moet worden toegekend, boezemt mij belangstelling in.

Wie is in staat hieromtrent eenige inlichting te geven?

Utrecht. G. H. LAMERS.

De Friesen op de Färöer. Eene allerbelangrijkste verhandeling heeft het licht gezien, betreffende eene volkplanting van Friesen op de Färöer, in de middeleeuen — over een eiland Frieslandia, dat middeleeusche aardrijkskundigen in de Yszee eene plaats geven — en over eene ontdekking van Amerika, lang voor Columbus, door die Färöersche Friesen. Deze verhandeling heeft voor alle Navorschers op volken-, taal-, geschied- en aardrijkskundig gebied groote weerde; maar vooral voor de Friesen. Zij is geschreven door E. Beauvois, en onder den titel *Les voyages transatlantiques des Zeno ; Frislande et Islande*, verschenen in de maandnummers Juni en Augustus 1890 van het tijdschrift *Le Muséon*, dat te Leuven by J. B. Istas uitgegeven wordt. Met byzonderen aandrang wordt de aandacht van belangstellenden op dit geschrift en op die merkweerdige zaak van de Friesen op de Färöer, reeds van elders niet onbekend, gevestigd door JOHAN WINKLER.

Het sluissche Belfort (XLI, 496). — Veel van het moois, medegedeeld in Nav. XLI, bldz. 496/7 is voor mij nieuw. Men vergunne mij evenwel op te merken dat het klokkenspel in den stadhuistoren

alhier zich nog geregeld doet hooren — 't gaat wel wat gebrekkig (vermoedelijk omdat de klokkenist nog meer versleten is dan het speelwerk) maar 't wordt dan ook een der oudste, zoo niet het oudste van de wereld genoemd (Cadzandria 1856).

't Dateert van 1424. Ook „Jantje van Sluis" is van dat jaar en nog niet nonactief zooals de Heer R. meent; hij slaat steeds mede.

Overigens heeft de merkwaardige toren niet 6 maar 5 spitsen, op eene waarvan 2 vaantjes.

Sluis. J. A. DORRENBOOM.

Deuil de Milan (XII, 222; XLI, 307, 341). — De beteekenis van deze uitdrukking, die noch met de stad Milaan, noch met den vóornaam Milan iets te maken heeft, is niet moeilijk te vinden. Het woord *milan* drukt hier namelijk de fransche benaming uit van een dag-roofvogel, in het Nederlandsch wouw of kiekendief genaamd, de *falco milvus.* Even als de gier, die zelfs de legers volgt, zoekt de wouw gaarne zijn voedsel op slagvelden en andere plaatsen waar lijken of lichamen van doode dieren te vinden zijn. „L'oiseau ignoble, immonde et lâche (Buffon)" geeft daarbij de voorkeur aan vleesch dat reeds tot ontbinding is overgegaan. De wouw onderscheidt zich echter van de gier hierdoor dat hij ofschoon met dezelfde vraatzucht, toch met minder ruw geweld, als men het zoo noemen mag met meer bedaardheid en met meer ingetogenheid, zijn afschuwelijk feestmaal neemt. Twee soorten van wouwen, de „milan royal" (*milvus regalis*) en de „milan noir" (*milvus aetolius*) zijn in Frankrijk inheemsch.

De verklaring der woorden „deuil de milan" is dus deze: even als men een zeker soort van erfgenamen wel eens „gieren" hoort noemen, vergelijkt men in Frankrijk de in diepen rouw gekleede bloedverwanten-erfgenamen die een lijk volgen, wel eens bij zwarte wouwen, daarmede te kennen willende geven dat ze over den doode rouw dragen, gelijk de „milan" rouw draagt over een lijk dat hem weldra tot voedsel zal verstrekken. Men herinnere zich hierbij de benaming „kraai," door het volk wel eens gegeven aan een „bedienaar der begrafenissen." TH. J. I. ARNOLD.

Hollander (XXII, 196; XLI, 307, 308). — Met betrekking tot de meening dat bij de uitdrukking: „Er geht durch wie ein Hollander" gezinspeeld zou worden op den hollander of roerbak der papiermolens, moet ik doen opmerken dat de roerbak eerst in de 18e eeuw werd uitgevonden (zie: *Geïllustreerde Encyclopedie*, Amst., 1870—11, XI, 503, waar tevens een uitvoerige beschrijving van het werktuig wordt gegeven). Komen derhalve de bedoelde woorden reeds voor in het werk: *Des Frantzösischen Kriegs-Simplicismi hochverwunderliche Lebens-Lauff*... Freiburg, J. Fillion, 1682, 83, zooals *Nav.* XXII, 196, wordt verzekerd, dan zou het een anachronisme zijn de beteekenis der uitdrukking bij den roerbak te willen zoeken. Met den schrijver van het laatstgenoemde art. geef ik de voorkeur aan de meening dat de spreuk ontleend is aan de legende van den Vliegenden Hollander, de Wandelende Jood van den oceaan, wien schip, ondanks storm en onweêr en bruisende zeeën, immer voortstuift over banken en klippen, hetzij door het water, hetzij daarover en door de lucht. Dat deze legende reeds sedert eeuwen voorkomt in de hoogduitsche letterkunde, en in Duitschland nog steeds voortleeft in den mond des volks, geeft aan deze meening wel eenige waarde.

Dat echter de fransche uitdrukking „Il passe partout comme un Hollandais" denzelfden oorsprong zou hebben, zou ik niet durven beweren, aangezien de legende van den Vliegenden Hollander in de fransche letterkunde nagenoeg onbekend is [1]). Toen den 9en Nov 1842 te Parijs de eerste opvoering plaats had van de opera „Le vaisseau fantôme, paroles de Paul Foucher, musique de P. L. Ph. Dietsch, waarvan de tekst ontleend is aan Marryat's roman „The phantomship," viel het stuk, niet ter oorzake van de muziek, die zeer werd geprezen, maar ter oorzake van den inhoud, die „bizarre, insipide, fastidieux et insupportable" werd genoemd. Bij de fransche uitdrukking zou ik liever denken aan een hatelijkheid. „La

---

[1]) Juist dezer dagen bleek mij uit eene aankondiging van Dr. W. N. Du Rieu (Ned. Spect. No. 30), dat zekere soort van kar in Guienne „un hollander" genoemd wordt. RED.

grrrande nation" toch heeft het zwak zich zelve, zoo niet voor geheel dan toch voor nagenoeg volmaakt te houden, en daarbij aan andere volkeren allerlei slechte hoedanigheden aan te wrijven. Vandaar de uitdrukkingen: boire comme un Polonais, jurer comme un Écossais, fumer comme un Ture, tricher comme un Grec, superbe comme un Espagnol, sourd comme un Suisse, saoul comme un Anglais, rusé comme un Italien, sale comme un Portugais, ivrogne comme un Danois, cruel comme un Moscovite, rou comme un Allemand, enz. enz. enz. Het zou derhalve niet vreemd zijn, wanneer de bedoelde uitdrukking in soortgelijken zin moet worden opgevat. „La nation la plus spirituelle" toch beschouwt ons volk als ongevoelig, koud, onverschillig, onbeleefd, onbeschaafd, ja soms zelfs als bot en weinig voor beschaving vatbaar.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

Burgemeester van Harderwijk omstreeks 1574. — Ten mijnent hangen drie in 1574 op hout geschilderde portretten, volgens traditie voorstellende een burgemeester van Harderwijk met zijne moeder en zijne zuster, welke om hun geloof verbrand zijn op de markt aldaar. In 1574 was de moeder 66, de zoon 39 en de dochter 30 jaar oud. De burgemeester is in 't zwart fluweel met baret, zilveren dolk, handschoenen enz. De linkerhand rust op een stuk tafel en bedekt een adres, waarvan het woord „Agbare" te lezen is. De moeder en de dochter hebben mutsen met lange, naar beneden hangende punten en zijn ook in 't zwart gekleed. Tot Nov. 1867 waren ze 't eigendom van Mev. de Wed. de Meester geb. Cramer, wier echtgenoot burgemr. van Harderwijk geweest was. Uit een van beide familiën zijn de portretten afkomstig. Gaarne zou ik de namen weten en eveneens of de traditie van het martelaarschap waar is.

Utrecht. H. J. SCHOUTEN.

Maartensdijk (XLI, 367). — Aldaar leest men „St. (*sic*) Maartensdijk (Utrecht)". De schrijver acht derhalve het *St.* bij dit Utrechtsche dorp bevreemdend of opmerkelijk. Dit in overeenstem-

ming met de „Woordenlijst voor de spelling der aardr. namen in Nederland" (Amsterdam, Brinkman 1884), welke bl. 57 de Utrechtsche plaats uitdrukkelijk als Maartensdijk, de Zeeuwsche als *St.* Maartensdijk aanduidt. De Tegenw. Staat van Utrecht (XXII) XII, 164 (n°. 1772) noemt evenwel het Utr. dorp enkel *St.* M. Het is trouwens niet meer dan natuurlijk, dat dit dorp, gelegen op $1^1/_2$ uur afstands van de stad U., waar St. Maarten eeuwen lang als kerkpatroon is vereerd, naar dezen vernoemd is geworden. Aangaande de Zeeuwsche plaats zegt de Tegenw. Staat van Zeeland (XX) X, 538 a° 1753, dat ze wel haren naam zal hebben ontleend aan den Roomschen heilige, (en bij verkorting Smeersdijk wordt geheeten).

Vraag: Laat men niet alleen ter onderscheiding van de Zeeuwsche plaats, bij het Utrechtsche dorp het voorvoegsel *St.* weg?

JAC. A.

DE MUNT TE AMSTERDAM.

DOOR

J. E. TER GOUW.

„Tot nog toe," zegt Jhr. van Bevervoorde, „bevinden zich in de numismatische geschiedenis van Amsterdam „tal van duisterheden." De munten door Leicester te Amst. geslagen, zijn nog niet teruggevonden, — tenminste indien wij een souverein van Koningin Elizabeth met het muntteeken A daaronder niet mogen rangschikken. Maar ook de muntslag van 1672 en 73 bevat nog menig duister punt. Daaronder reken ik echter niet het al of niet bestaan der *Rijksdaalders.* Als wij de berichten van Commelin aandachtig overlezen, zijn zij ons vrij duidelijk. Commelin was een deftig Amsterdamsch burger en, hoewel geen regeeringslid, met de magistraat bevriend; behalve dat was hij regent van het Huiszittenhuis: hij was dus in de gelegenheid een en ander te hooren. Zoo heeft hij iets van een plan of voornemen gehoord om van het in te brengen

zilver Rijksdaalders en Ducatons te laten maken; dit praatje heeft hij opgeschreven en later in zijn 4e Boek opgenomen als historie. Toen hij nu aan zijn 6e Boek werkte, en de plannen van vroeger werkelijkheid waren geworden, — met dien verstande, dat men om een of andere reden het munten van rijksdaalders achterwege gelaten had, — vergat Commelin te verbeteren, hetgeen hij vroeger geschreven had, en zoo kwam er tegenstrijdigheid in zijn mededeelingen.

Wagenaar, die bijna 100 jaar later schreef, nam zonder critisch onderzoek over, wat hij bij Commelin vond en bracht aldus de dwaling in de wereld.

Merkwaardig vind ik ook, dat van den dukaat slechts één enkele stempel bestaat, hetgeen men daaraan mag toeschrijven, dat er weinig goud is ingebracht. Dat er stukken bestaan van twee-, drie-, vier- en vijfvoudige zwaarte met kantschrift: „D: Gedachtenis v. d: Munte: v. Amsterdam," vindt mogelijk zijn oorzaak in de liefhebberij van enkele gefortuneerden, om zulk eene gedachtenis te bezitten.

Vrij groot is het aantal stempels van den dukaton, terwijl de afslagen van sommige dier stempels zeer zeldzaam zijn. Ook naar de redenen hiervan kan men slechts gissen: òf men heeft om spoedig klaar te zijn, verscheidene graveurs (ijzersnijders) aan 't werk gezet, die elk op hunne wijze zich van hun opdracht kweten; òf men moet vele stempels als proeven beschouwen, bepaald de zeldzame — maar dan is het ook vreemd, dat men in tijd van nood en oorlog zich met proefnemingen onledig hield — òf er zijn later verscheidene variëteiten ten gerieve der liefhebbers als producten der industrie komen opdagen. De mij bekende variëteiten zijn de volgende:

1672.

A. vz. Mon. Nov. Arg. Conf — oe. Belg. Pro. Holl. (roosje), binnenrand en grond onder de achterpooten van het paard.
kz. Concordia. Res. parvæ. crescvnt, 't jaartal gescheiden door het wapentje van Amsterdam; binnenrand. Afgebeeld Verkade 42. 3.

B. Gelijk aan A, maar *geen* grond onder het paard. Catalogus Rijnbende N° 488.

C. Gelijk aan A, maar met *Prov.* Catalogus Bom 1876 N° 2523.

D. vz. Mo. No. Arg. confoed. Belg. Pro. Holland (roosje) binnenrand en *geen* grond.
kz. gelijk A, maar het jaartal tusschen twee roosjes, en het *ovale* stadswapentje onder het statenwapen; binnenrand. Afgebeeld Verkade 42. 4.

E. vz. (roosje) Mon. Nov. Arg. Conf. Belg. Prov. Holland (roosje), grond onder voor- en achterpooten, maar *geen* binnenrand.
kz. gelijk D. Afgebeeld Verkade 43. 1.

F. vz. Mon. Nov. Arg. Conf. Belg. Prov. Holl. (roosje) *geen* binnenrand en grond *alleen* onder de achterpooten.
kz. Concordia Res. Parvæ Crescunt. Geen binnenrand en het stadswapen in den *gewonen* vorm onder het statenwapen; het jaartal tusschen 2 punten. Afgebeeld Verkade 43. 2.

G. Gelijk F, maar *Con-foe* en *Hol.* Catalogus Rijnbende N° 493.

H. Een uniek exemplaar met *Hollandia* en kantschrift: Nervos. enz. Catalogus Rijnbende N°. 490.

I. Gelijk aan T, maar *conf.* Catalogus Bom. 1873 N°. 265.

1673.

J. Gelijk F, maar *Hol* en met het jaartal 1673. Catalogus Bom 1876 N° 2529.

K. Gelijk aan G. Kabinet Verkade N° 318.

L. Gelijk aan F, maar *twee* roosjes boven het paard, *geen* grond en in *crescvnt* een V. Catalogus Rijnbende N° 496.

M. Gelijk aan F, met *Hol* (roosje) en het jaartal tusschen twee roosjes. Catalogus Rijnbende N° 498.

N. Gelijk F, maar met *Conf*: *Hol* en grond onder de vóór- en achterpooten van het paard. Cat. Rijnbende N° 494.

O. Gelijk F, maar *Conf. Holl* Cat. Rijnbende N° 495.

P. Gelijk F, maar *Hollan* (roosje) en grond onder de achterpooten.

Q. Gelijk F, maar *Conf.* en *Holland* (roosje) en *geen* grond. Cat. Rijnbende N° 497.

R. Gelijk F, maar *Holland*, *twee* roosjes en grond. Cat. Rijnbende N° 499.

S. vz. als F, maar grondje onder vóór- en achterpooten.
kz. als T, aldus is de afbeelding bij Commelin.

T. vz. (roosje) Mon: Nov: Arg: con-f: Belg: Prov: Holl (roosje), grondje onder de vóór- en achterpooten, *geen* binnenrand.
kz. als F, maar 1673 tusschen twee roosjes. Afgebeeld bij Verkade 43. 3 en Cat. Stephanik N° 320.

U. vz. als T, maar *conf.* en grondje alleen onder de achterpooten.
kz. als T, maar 1673 *niet* tusschen twee roosjes; aanwezig in mijne verzameling.

V. vz. als U, maar vóór het omschrift *geen* roosje, en het grondje onder vóór- en achterpooten.
kz. als U. Als piedfort aanwezig bij Mej. Wed. de Man te Hilversum.

W. Gelijk aan T, maar. *Res*: *Parvae*:. Als piedfort in het kabinet Stephanik N° 322.

X. vz. gelijk aan E, kz. gelijk aan T. Als piedfort in den Cat. Bom 1873 N° 269.

Van deze stempels bestaan verschillende afslagen als piedfort, en daaronder enkele met het kantschrift: „ter gedachtenisse van de munt van Amsterdam," en onder deze één met *Amstedam;* ook vindt men enkele vierkante exemplaren, zoo van 1672 als van 1673. Gouden afslagen zijn mij echter nooit voorgekomen.

Deze lijst mag geen aanspraak op volledigheid maken, daar ik de afbeëldingen bij Van Loon en de beschrijvingen in den Catalogus van het Muntcollegie er niet mede vergeleken heb, omdat ik beide werken op dit oogenblik niet tot mijne beschikking heb; evenzeer kunnen zich nog andere variëteiten in het kabinet Suasso, Leidsche Hoogeschool, Kon. Kabinet, enz. bevinden. Het aangevoerde moge echter volstaan, om de aandacht te vestigen op de groote verscheidenheid der bestaande stukken.

Veere. — Naamsoorsprong. De tegenwoordige Staat van Zeeland (XX) X (a° 1753) bl. 140 zegt: „Omtrent den Naamsoorsprong van Veere, 't welk men oudtijds Kampveere noemde, wordt aangemerkt, dat Noordbeveland zig voorheen ver Westwaards naar 't Eiland Walcheren strekte, en dat zig toen op 't eerstgemelde Eiland een Dorp bevondt, Kampen genaamd, wanneer ter plaatse, daar nu de Stad Veere ligt, een Veer was, of Overvaart naar Kampen, welk Dorp reeds in den jaare 1170 bedijkt zou geweest zijn. Wanneer nu Kampen in 1532 vergaan was en overstroomd, schijnt deeze Stad den naam van Kampveere, aan haar reeds in den jaare 1358 gegeven, allengs in dien van Veere verwisseld, en dus behouden te hebben. Aan deezen oorsprong des stadnaams wordt niet getwijfeld". Dit nu zal wel zoo wezen, en laat zich goed hooren; toch kan de zaak hier niet chronologisch-juist zijn voorgesteld, omdat Kampen in 1170 reeds als bedijkt wordt aangemerkt, en in 1280 nog sprake is van 't „Dorpken van der Veere", alhoewel dit „dorpken", blijkens zijnen naam, van den beginne aan een (Kamp)veer (= veer op Kampen) moet zijn geweest. Bestond bovendien in 1280 reeds de naam (van) der Veere, dan is de naamsovergang of -verwisseling (Kampveere in Veere) niet veroorzaakt door den ondergang van Kampen in 1532. Daarbij verklaart de Tegenwoordige Staat op dezelfde bladzijde, dat graaf Floris V in 1290 uit Kampveere in Walcheren eenige keuren uitvaardigde. Aan de stad is derhalve reeds verscheidene jaren vóór 1358 die naam (Kampveere) toegekend. De gansche redeneering van de „Tegenwoordige Staat" t. a. pl. dient dus hierop neêr te komen: De tegenwoordige stad Veere vindt haren oorsprong en naamsreden tevens in een *veer* op Kampen, aangelêgd in den tijd, toen Noord-Beveland westelijk dichter aan Walcheren grensde. — J. v. Wijk Rzn, Aardr. Wrdbk., spreekt van Veerre, Terveere of Vere. *Nav.* XLI, 140 is sprake van Veere a°. 1612, ter, der Ve(e)re, a°. 1601, 4, 6, 42, Veren, a°. 1628. In laatstgenoemd jaar wordt t. a. pl. Veere bepaaldelijk onderscheiden van Campveer, waaruit Elisabeth v. Essen geboortig was. Met dit Campveer wordt gewis eene buitenwijk der stad Veere bedoeld [1].

[1]) Vgl. ook *Nav.* XLI, 103 (2 Aug. 1611).

De Tegenw. Staat bl. 135 gewaagt in 1753 van „het Kampveersche Hoofd, geleid buiten om de Stads Herberg of Kampveerschen Tooren". — Men schrijve den stadsnaam „Veere" (= ter Veere), evengelijk men zijn water Het Veersche Gat noemt. Waarom toch de „Woordenlijst voor de Spelling der Aardr. Namen in Nederland" (Amsterdam, Brinkman 1884) den schrijftrant Vere voorstaat, is niet duidelijk. JAC. ANSPACH.

Marschorders voor het Vereen. leger op 2 Aug. 1743. — „Ordres voor d'Infanterie te Observeeren morgen voor de Mars.

„De Quart-Meesters met de fouriers sullen morgen vroeg te half „drie sig bevinden aen de Linker vleugel by het Regiment van „Stirum; De Generael Mars sal geslagen worden ten drie uuren, „een half uur daer na de Vergaderinge, de mars ten 4 uuren.

„Alles sal Links afmarcheeren; als de battalions geformeert syn „sullen zy sig in ordre van battalie rengeren, het battalion in „plotons verdeelen, Links Swenken, en dus marcheeren, haere „distantie houden om sig in Cas van alarm ten eersten weder in „ordre van battalie te bevinden, regts Swenkende.

„Niemant sal uit Syn ploton treden als om natuurlyke nootza- „kelykheyt, en voor die tyt syn snaphaen aen syn cameraet geven; „de officiers sullen daer naukeurig op agt geven voornamentlyk „op het ploton dat voor haer marcheert.

„Men sal eens voor altyt een sergt. per Battalion op ordonnance „sturen by den brigadier du jour.

„Men sal ook voor den brigadier du jour gecampeert vinden in „'t Center of midden van d'Infanterie, tussen de twe Linien.

„On donnera incessament une Liste de ceux qui n'ont pas Recue „du pain;

„Ceux qui n'ont pas de la paille pourront faire faucher du grain „moyenant que cela se fasse en ordre; pour cet Effet on comman- „dera un officier par Battalion qui aura soin qu'on n'en prenne „pas plus qu'il en faut, et qu'on en usera le plus discretement „que posible,

„L'artillerie hollandoise, et le Bagage des généraux marcheront

„le premier, l'autrichienne suivera avec le bagage de leurs géné-„raux, et prenderont le chemin de la gauche de la seconde Ligne, „après que tout l'armé aura passé.

„Tous les bagages de regimens suiveront de meme la premiere „ligne par ou elle aura passé, touts defileront par la gauche celon „leur Rang qui campent.

„On reittéra home par home les ordres donné et on advertira „que le prevost roulera contre les désordres et incluse ceux de „la chasse.

„De Luit. de Jong van het Regement van Massau te Erkennen als hulp adjudant van den L^{t}. Genl. Aylua.

„Généraux de la 1e Ligne:
„Comte Maurice de Nassau
„Généraux:
„Ginkel
„L^{t}. Généraux:
„Pr de hesse philipsthal
„van der Duyn
„De la Rocque
„Smissaert.
„Généraux majors:
„Schak, Hompesch, Brakel
„Constant et *Rumf.*
„Brigadiers:
„M. Hoeuft, Schagen, Vrijbergen,
„Salis, Halket, Efferden, Burmania
„et van Leyden.

Généraux de la 2e Ligne:
Cronstrom
L^{t}. Généraux:
Coenders, Swartzenborg
en Aylua
Généraux Majors:
Sandouville, Matha
Lewe et Vilattes.
Brigadiers:
P. Hoeuft, Slippenbach
Evertsen, Sturler et
Elias.

De hierboven genoemde „Brigadier" *Efferden*, komt in 't zelfde handschrift voor als *van Efferen;* 't laatste zal wel het juiste zijn, daar zich in dien tijd een Graaf van Efferen bij het Vereenigde Leger bevond.

's-Gravenhage. Medegedeeld door M. G. WILDEMAN. [1])

[1]) Getrokken uit het op blz. 529 (art. Romp = Rumpf?) vermelde hs.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Pépite. — In *De Navorscher* van 1891, aflev. 6, blz. 324, vraagt G. H. naar de beteekenis van het woord *pépite*, dat gebezigd is in Rietstaps *Armorial* bij de beschrijving van het wapen van Pepin en volgens Kramer's Woordenboek een klomp gedegen goud aanduidt, die moeilijk in purper afgebeeld zou kunnen worden. Het is dan ook eene druk- of schrijffout (die in een werk van 2400 bladzijden wel eens kan insluipen) en moet zijn *pepin*, een pit van een peer of appel. Het wapen is sprekend en staat afgebeeld in Weleveld's *Algemeen Wapenboek van het Koningrijk der Nederlanden*, plaat CXXIX. J. B. R.

Nahuys ou de Nahuys. — En réponse à la note publiée à la page 472 de cette revue (1891), je m'empresse de faire savoir que M. le Comte M. de Nahuys, ancien président de la Société d'archéologie de Bruxelles, bien connu par ses beaux travaux, numismatiques, archéologiques, etc., aimé de tous ceux qui ont le bonheur de vivre dans son intimité et estimé de tous ceux qui n'ont avec lui que de simples rapports scientifiques ou mondains, possède des archives importantes de sa famille. Parmi ces nombreux documents, nous avons vu, entre autres, des lettres-patentes originales établissant qu'un de ses ancêtres a été autorisé à porter le titre de comte, comme l'ont fait ses devansiers, ainsi qu'une grande série de pièces authentiques prouvant que tous ses ascendants, en ligne directe, ont porté ce même titre.

Connaissant l'amabilité et la serviabilité de honorable Comte de Nahuys, nous avons la conviction qu'il se fera un plaisir de montrer ses archives à ceux qui, *guidés par un intérêt scientifique*, lui en demanderaient connaissance. Qu'il me soit permis de constater que les services rendus par le Comte de Nahuys à la science et

à la société susmentionnée, lui assurent la reconnaissance et l'affection inaltérables de tous ceux qu'il a si dignement présidés.

J. TH. DE. RAADT.

Romp (XLI, 362, 464). — Dankbaar maar niet geheel voldaan. Ik vond nog te Delft: Register Huw. Procl. en Ondertrouw 16 Dec. 1713 „Joris Mesch (ook soms George genoemd), J. M. „alhier en *Hendrina Romp*, J. D. van 's Gravenhage.

„Attestatie gegeven op 's Gravenhage den 31 December 1713." Ter zijde staat: „*f* 6."

In het Doopregister der Oude Kerk komt voor:

„7 Mei 1715: Philipijna Maria, dr. van Joris Mes en Hende- „rina Romp, getuijgen Henderikus Romp en Dijna Romp."

In het Doopregister te 's Gravenhage, Groote Kerk, komt voor:

21 October 1696. Een kint gen[t]. Henderina van *Hendrik Romp* en Dina van der Zweeg. get. Willemina Vogschen.

Haarlem. J. C. GIJSBERTI HODENPIJL V. H.

Coehoorn (XLI, 352). — Eene familie van dezen naam kwam niet voor onder de frankische ridderschap. Te Stuttgart bestond een patricisch geslacht Kuhhorn (Mededeeling van Rath G. A. Seyler, nu te Berlijn, genealoog uit Frankenland).

De beroemde Menno v. C. voerde op zijn gevierendeeld wapen in een hartschild een leeuw (zeker Houwerda).

Te Prinsenhage overleed 1 Mei 1886 J. G. Coehoorn van Houwerda (N. v. d. D.).

Middelburg. V. BR. FOCK.

Bosboom—de Bruyn (XLI, 360). — Mr. Job Hugo de Wildt, geb. te Leiden 11 Maart 1768, st. te Amsterdam 14 April 1807, werd 1784—1790 Commissaris van de Echtzaken te Leiden, 6 Febr. 1790 Commissaris van Kleine Zaken te Amsterdam en later Schepen en Raad aldaar, tr. te Amsterdam 24 Juni 1793 Geertruy Bosboom, geb. te Amsterdam 24 Juli 1772 (ged[t]. in de Eilandskerk

aldaar 26 d°) dr. van Dirk Hendrik B. en van Susanna Wilhelmina de Bruyn; zij st. te Amsterdam 4 Oct. 1822.

Het wapen van Bosboom is van zilver beladen met een boom au nat., op een grasgrond au nat.. Voor zoover Bosboom betreft is hiermede ook geantwoord op de vraag voorkomende in het Maandblad van het gen.-her. genootschap „de Nederlandsche Leeuw", IX blz. 38.

J. H. G.

Pot. — In het Algem. Ned. Familieblad, jaarg. 1886 bl. 75 komt eene genealogie voor van de Antwerpsche familie Pot (in goud een zwarte pot). Hoe is de aansluiting van deze met de volgende geneal. door W. Brock, samengesteld van een uit Antwerpen naar Utrecht overgekomen gesl. Pot (in goud zwarte pot zonder hengel)?

A° 1350 leeft Johannes P., a° 1422—36 Peter P., Antonis P. of Jacob P. tr. N. v. Laren (in rood zes witte 6puntige sterren) bij wie Petrus P. † Antwerpen en Antonis P. † Utrecht tr. Elisabeth Sloyer dr. v. Henric bij Elis. v. Over de Vecht, voerend in wit een rood rad; winnen eene dochter tr. Bartholomeus de Raephorst en Jacobus P. tr. 1460 eene Philips dr. v. Vlaenderen ouders van: *a.* Nicolaas P. kan. St. Marie † 1507, *c.* Petra P. tr. Johannes v. der Burch 1480, 1504, schepen van Utrecht 1489, zoon v. Henric bij Jr. Alit 1446. *d.* Adriana P. tr. Splinter Jacobs. *e.* Maria P. *f.* Agnes P. tr. Antonis v. den Hove zoon v. Arnt bij Lieve ten Poll. *g.* Elisabeth P. tr. Goderd die Edel, raad te Utrecht. *b.* Petrus P. tr. 1494 Sophia dr. v. Johs. Jacobus Petri. Deze winnen: 1. Jacob P. tr. 1515 Tymanna Boll dr. v. Johannes en Elisabeth Arnts v. den Hove ouders van Hugo P. tr. eene v. Ede (?) bij wie Tyman(na?) P. tr. Has. Fijck. 2. Johannes P. tr. Johanna dr. v. Gerard v. Rijn Gerritsz. bij wie Catharina P. tr. Bernardus Proijs en Gerard P. tr. Luttekenhuys ouders van Johannes P. 1588. — Johan Pot Tideman Homboutszone 1368 en 1378 schepen te Utrecht en Arnold Pot deken van St. Pieter te Utrecht 1400 [1]) behooren denkelijk tot eene andere familie.

V. O.

---

[1]) Er wordt hier ook verwezen naar *Salm*, doch van dit geslacht staat enkel aangeteekend: Michiel S., ouderman te Utrecht 1403, 1414,18. Ansum S., schil-

De Bije. — Adrianus v. Assendelft (zn. van Jan bij Beatrix v. Alphen) burgem[r] van Leiden, wiens in 1718 geb. d[r] Beatrix huwde met Michiel Pompe, vrijheer van Slingeland, raad en burgem[r] van Leiden, was gehuwd met Maria Anna de B. IJsbrandsd[r]. Wie was hare moeder? Bestaat er eene goede genealogie van dit geslacht?

U. H.

Story (XL, 205). — In dato 11 Dec. 1778 vond ik in de registers v/d impost o/h trouwen: James Story, j.m. geb. te Londen, en Agnes Thornburry, j.d. won. alhier.

Den Haag. M. G. WILDEMAN.

Alberthoma (XL, 5—12). — Tot aanvulling diene het volgende: Petrus Alb. † 10 Mei 1711, predikant te Groningen, tr. 9 Juli 1685 Margaretha Keuchenius geb. 1 Jan. 1667, † 29 Oct. 1776, dr. van Robertus K. en van Elisabet Hartman; zij winnen 3 kinderen:

1. Albertus Alb. geb. 25 Dec. 1687, predikant te Groningen tr. Alegunda Ubeni waarbij *a.* Anne Christina geb. 29 Nov. 1721. *b.* Albertus Johannes geb. 6 Juni 1730.

---

der, ouderman 1404, 1409. Gijsebrecht S., ouderman 1404. Gijsbert S., ouderman 1444, 50. Anselm S., schilder te Utrecht, raad ald. 1475, 77, schepen 1499, 1503, 14, raad 1489, 91, 2, 3, 1507, 18, 22, 25, overste ouderman 1497, 1512, 16, 20, tr. (wie?) en wint: 1. Margriet Ansems S. wed. 1526 van Jan de Waell Claesz. bij Mechteld v. den Hove, bij wie Margrita de W. 1526. 2. N. Ansems S. tr. Albert Jansz. v. Leeuwen, burgemeester te Utrecht; hunne dr. Judith v. L. tr. Goert Boll. Michiel S., raad 1521 te Utrecht. Wapen in rood drie zalmen v. zilver. Mr. Anselmus S. raad ald. 1616 schepen 1609 pensionaris der stad 1618—22, een der rechters van Jan v. Oldenbarnevelt, was een zoon van Jacob S. bij eene v. Vulpen; hij † Utrecht 20 Feb. 1640 tr. Utrecht 9 Nov. 1606 Hendrica v. Wijckerslooth Johansdr. bij Cornelia v. Voorst, geb. Utr. 11 Sept. 1584; winnen: 1. Johannes S. † 1641. 2. Bernardus S. tr. Margaretha Arnoldi † Utr. 12 Juli 1624. 3. Catharina S. † Mrt. 1619. 4. Gonda S. tr. Albert v. Benthem. Bezit iemand meerdere bescheiden aangaande dit geslacht? V. O.

2. Robertus Alb. geb. 10 Nov. 1690, predikant te Groningen tr. Baltina Adriana Alberthoma, waarbij: *a.* Margaretha Geertruyd A. geb. 7 Jan. 1729; *b.* Christina Baltina A. geb. 4 Febr. 1730.

3. Mr. Petrus Alb. geb. 13 Nov. 1692 tr. Catharina Abbring † 14 Sept. 1728, waarbij: *a.* Petrus A. geb. 25 Juli 1725; *b.* Robertus A. geb. 13 Septr 1728. J. H. G.

v. Gronsfeldt-Diepenbroick-Impel (XLI, 207). — De gebroeders Friedrich, Alexander Conrad Carl, Herrmann Ludwig, en Bertram Philipp Sigismund Albrecht, Freiherren von Diepenbroick-Empel, wier vader Johann Bertram Arnold, pruissisch kamerheer en landdrost in 't Kleefsche, 1719 in den rijksgravenstand verheven was, werden 28 Juli 1740 door Frederik II van Pruissen (den „groote") in den pruissischen gravenstand opgenomen als Grafen von Gronsfeld-Diepenbroick-Empel of Impel.

De familie bloeit nog als Grafen G. D. in Württemberg.

(Gritzner, Chron. Matrikel der brandenb. preuss. Standeserhöhungen).

De combinatie Diepenbroick-Gronsfeld ontstond door het huwelijk van een v. D. met de eenige dochter van Rüdiger von Gronsfeld-Empel of Impel = Honnepel (wapen: vogel op een balk), een geslacht en een plaats (bij Rees), waarvan Heinrich v. D. 1636 het wapen met het zijne vereenigde.

Zie over de nog bestaande Freiherren, die den naam v. Diepenbroick voeren, de verschillende erkenningen, naamsvermeerderingen enz. de duitsche adelswerken.

In Oostfriesland waren v. D. sedert ongeveer 1580.

Willem Anne Lodewijk graaf v. G. D.-Impel 28 Aug. 1814 in den nederl. adel ingelijfd.

Het wapen zie men in de werken van den heer Rietstap.

Middelburg. VON BRUCKEN FOCK.

Album van Jonas Reygersbergh. — P. de la Rue geeft in zijn Geletterd Zeeland, 2de dr. blz. 511 vv. eene beschrijving van het Stamboek of Album Amicorum, afkomstig van Jonas Reygers-

bergh, dat in zijn tijd berustte in de bibliotheek van wijlen Mr. Johan van Reygersbergh, burgemeester van Middelburg. Dit Album zal wel bewaard zijn gebleven, doch waar berust het thans?

R.

Aitzema (XXXVIII, 411, 549 en 619). — In de Proclamatieboeken van Oost-Dongeradeel leest men, dat den 16 Oct. 1611 werd geproclameerd de aankoop van Mockemastate te Aalzum, groot 105 pondemaat land (pdm. = 36¾ ares) met huizinge, poort en hooiberg, door „Dr Foppius Aetzema furstelycke Brunswijksche „en Halverstadtsche Raedt" en Anna van Hauto, echtelieden, — van Lieuwe van Juckema, raad in den Hove en Tietske v. Burmania, te Leeuwarden, voor 13.300 g.gld. en 2 zilveren schalen.

In eene proclamatie van 27 Febr. 1632 wordt Aitzema betiteld als Ridder en Raad en President te Hamburg.

Wegens den aankoop van Mockemastate noemde hij zich zeker: Heer Van Aalzum.

Zijne vrouw was misschien eene dochter van Joachim Lodewijk van Hauto en Anna Clara van Waijen, vermeld in 't Stbk v. d. Fr. adel, Schwartzenberg, gen. 2 en aan. 6.

Kollum. ANDREÆ.

Wapen van Zeeland, met sleutel. — Te Boonen (de Franschen zeggen en schryven *Boulogne sur Mer*), eene schoone stad, gelegen in het Oud-Fransche gewest Artesie *(Artois)*, in het hedendaagsche *Département Pas-De-Calais*, en nog binnen het gebied der Nederduitsche (Dietsche) taal, gelijk zich dat in de middeleeuen, en ten deele nog heden, diep in het hedendaagsche Frankrijk uitstrekte, staat er aan de haven eene aanzienlike herberg *(hôtel)*, die den naam draagt *Aux armes de Zélande.* Dat hier werkelik ons Nederlandsch gewest Zeeland bedoeld wordt, blijkt uit een groot en fraai wapenschild, boven de deur der herberg aangebracht, en dat het wapen van Zeeland vertoont, ook met de bekende wapenspreuk daar onder. Dit overigens geheel juiste wapen vertoont eene byzondere afwyking: de leeu namelik draagt in den

opgehevenen rechterklau eenen grooten sleutel, in gewonen form. Komt deze afwyking meer voor? En hoe is zy te verklaren?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Van Lamsweerde (XLI, 467). — In de trouw- en doopreg. der Hervn te Sneek komt voor: *Willem* (of Wilhelmus) *Olivier* tr. 1. Juni 1698 met Acke Haringhsdr Bilsius; 2. 1 Mei 1709 met Fuentie Wynandusdr Meppel, uit welk laatste huw. geb. en 10 Febr. 1712 ged. *Louys Olivier*, (1747 Vroedsch. en 1791 Burgem. v. Sneek). De voornaam Louys trof ik niet in de familie Meppel aan, en is dus waarschijnlijk afkomstig van vaderszijde. Kan dit misschien dienen? S. H. / B.

v. Heurn. — De J. Heurnius, naar wien *Nav.* XLI, 361 vraagt, kan geen ander geweest zijn dan Justus Hn., in Herald. Biblioth. 1872 bl. 339, 1873 bl. 51. aangeduid als zoon van Johan bij Christina Beijer, geb. Leiden 17 Nov. 1587, † ongehuwd, Medic. dr. en pred. te Wijk-bij-Duurstede. Immers *Nav.* XXVII, 602 noemt eenen „Justus H. Johannis filius" als 25 Sept. 1618 door de Staten-Generaal met 100 gl. begiftigd voor de „dedicatie ende presentatie" van een door hem in 't licht gegeven boekje „De legatione Evangelica ad Indos capessenda" (admonitio). Het was in dit jaar te Leiden uitgegeven, gelijk ons bericht Ds. C. A. L. v. Troostenburg de Bruijn, oud-pred. te Batavia, thans pred. te Erichem, in zijn belangrijk werk „De Hervormde Kerk in Nederl. O.-Indië onder de O.-Indische Compagnie (1602—1795)" (Arnh., Tjeenk Willink, 1884) bl. 243. Deze zegt, dat hij gezegd boekje schreef „voornemens zich te wijden aan de bekeering der Heidenen", en noemt Sebastiaen Danckaerts (vgl. *Nav.* XXVII, 599 pred. van Amboina in 1621 (ibid. XI, 368b), zijn „Bataviaschen ambt- en tijdgenoot". J. Heurnius heeft dus vermoedelijk zijne gemeente te Wijk-bij-Dde voor Indië laten varen, en was in 1650 nog in leven, aangezien Ds. Tr. de Bruijn a. w. bl. 425 als titel van een in dit jaar te Amsterdam verschenen boekdeel

opgeeft: „Vocabularium ofte Woordenboek, in 't Duitsch (= Nederduitsch) en Maleis. Eertijdts gecomponeerd en uytgegeven door den eerw. D. Casparum Wiltens, ende Sebastiaen Dunckaerts zalig. Ende nu (met meer dan duysent so woorden als manieren van spreken) vermeerdert uyt de schriften van den E. E. Jan v. Hazel ende Albert Ruyl, en door Justum Heurnium". Tijdens zijn vijfjarig verblijf op Honimoa (Oelat), 1633—'38, had hij beproefd, eenige gedeelten der H. Schrift en andere stichtelijke opstellen in de taal der Uliassers over te brengen (v. Tr. de Br., a. w. bl. 472). Over een later levenden naamgenoot zie eene aanteekening in Geld. Volksalm. 1888, bl. 123. JAC. A.

Helt (XXXVII, 61; VIII, 61). — Zie van hem *Nav.* IV, 357, V, 171, waaruit blijkt, dat hij bij zijne vrouw, Anna du Bois of du Boys, geb. te Vallachienne (Valenciennes?) [1]) drie kinderen naliet: Maurits, die in 's lands dienst schijnt geweest te zijn; Hendrik, geb. 1596, diamantslijper te Amsterdam, 1620 getr. met Eva Appelmans, geb. 1601, dr. van Simon Balthasar A.; Sara, geb. 1594, had tot voogd Martin du Gardin, en tr. 1619 met Jan Cambier, geb. 1592. Zij hertr. 1625 te Amst. met Jacobus Westvrisius, van Lier, notaris, en wedr. van Anna de Marez. Uit het huwelijk van Hendrik Helt is 1621 geb. Balthasar, die 1647 tr. met Maria Crook, geb. 1624, dr. van Abraham Pietersz. Crook.

Van Gr. gist (*Nav.* VI, 204), dat hij een kleinzoon was van Matthias Heldt, geb. te Arlon (1500), vice-kanselier van Keizer Karel V, tot in 1540, die ongehuwd was, maar verscheidene bastaarden had [2]), Dr. Aug. Neyen zegt van hem, in zijne „Biographie luxemb.", Lux. 1890, I, 240—41: „De Heldt conserva sa dignité sous l'empereur Ferdinand I, successeur de Charles-Quint.

---

[1]) Zij vestigde zich na den dood van haar man (1597 bij een aanslag op Venlo doodgeschoten. Vgl. Bor, Nederl. Hist., nieuwe druk, 34 b. p. 320) te Amsterdam, alwaar zij in Octob. 1608 een tweede huwelijk aanging met Daniel Cambier, van Doornik, wedr. van Maria le Roux (*Nav.* V, 171).

[2]) Hij was de bijzondere vriend en beschermer van Viglius. Vgl. *Nav.* VI, 204, en de ald. aangeh. bronnen.

Nous ne savons rien de sa famille ni de sa jeunesse. Né roturier, il fut anobli par l'empereur, en récompense de ses longs et loyaux services". Het Hs. der „Viri illustres" [1]) aanhalende, zegt hij verder: „ces passages nous apprennent que Mathias Heldt était chevalier et docteur en Droits civil et canon; que sa femme se nommait Madeleine, Brand ou Brandis; qu'elle lui a donné une fille, et finalement qu'il est mort à Cologne en 1665".

Held v. Hagelsheim, Held v. Hagelshayn (in Schwarz ein mit einem rothen Pfeile belegter schrägrechter, silberner Balken). Im Königreiche Preussen erneuerter Adelsstand. Diplom vom 8. März 1759 für Benjamin Gottfried Held, Herrn auf Kapatschütz im Trebnitzischen, mit dem von der Familie schon früher geführten Prädicate: v. Hagelsheim. — Matthias Held, Canzler des K. Carl V., erlangte mit dem Prädicate: v. Hagelsheim den Adel und die Gebrüder Bartholomäus, Valentin u. Andreas H. v. H. erhielten vom K. Rudolph II. die Bestätigung ihres Wappens und Adels. Dieses Wappen führte später der 1724 verstorbene markgr. brandenb.-bayreuth. Hofrath und Dr. Med. H. v. H. und dasselbe wurde auch ganz wie angegeben, dem obengenannten Empfänger des Adels-Erneuerungs-Diploms ertheilt. Von Hellbach, Adels-Lex., I, S. 531; Neues Preuss. A.-L., I, S. 43: Held v. Hagelshayn; v. Ledebur, A.-L. d. Preuss-Mon., I, S. 338". Kneschke, Deutsch. Ad.-Lex., IV, S. 281.

Eene Groningsche familie Helt, waartoe o. a. behoorde Uvo (Yvo, Ivo?) Helt, vermaard onder degenen die Leuven in 1542 tegen den aanval van Maarten van Rossem verdedigden (Zie Gron. Bijdr. V, 36 e. v.), zegelde: gedeeld: regts den halven adelaar, uitg.

---

[1]) „Manuscrit qui se trouve en copie à la bibliothèque publique de Luxembourg, sub no. 3963, et à celle de Trèves sous celui de 1291. Il est suscrit: Viri illustres aut sanguine aut patria Luxembourgenses; qui patriam foris gloriâ illustrârunt, domi publicis affecère beneficiis: I. Ecclesiastici; II. Clari bello; III. Clari pace. Ce manuscrit, qui a été écrit vers le milieu du XVIIe siècle, donne sous la forme d'un simple catalogue une liste de nos hommes distingués jusqu'à la paix des Pyrénées, 1656, époque du premier morcellement du Pays, et renferme bien des renseignements précieux" (Neyen, l. c., Préface, p. II).

van de deelingslijn; links, zoo 't schijnt, drie krabben (het contrazegel vertoont juist het omgekeerde). Helmt.: een uitk. omgewende adelaar [1]) (Zegel van Claes Helt, ambtenaar des Gerichts van Selwert in Gron., 1599). M°.

IETS OVER ROMP = RUMPF?

DOOR

M. G. WILDEMAN.

Naar aanleiding der bijdrage (*Nav.* XLI, 464) van onzen hooggeachten oud-bestuurder van dit maandschrift, verwijs ik in de eerste plaats naar de degelijk uitgewerkte geslachtslijst der familie *Rumpf,* voorkomende in de Ned. Heraut, VI Jaargang, n° 2, van de hand van den Hr. C. baron van Breugel Douglas.

De inleiding daarvan gewaagt o. a. ook van de verschillende wapens welke door oude heraldici aan dit geslacht worden toegekend. Zoo heeft Fahne en Steinen, voor het „ritterbürtig" geslacht *Rumpf*, *Rumpff*, *Romph*, en *Romp*, met en zonder *„von"*:

In keel, chevron van zilver; helmteeken: een van keel met zilver afgezette turnierhoed, versierd met drie struisvederen, wit, keel, wit.

Sibmacher daarentegen geeft voor het: „reichsfreiherrlich" geslacht *Rumpf*:

Gevierendeeld: 1 en 4 van rood een 5 p. gouden ster;

2 en 3 golvend rechts geschuind van goud op zwart met 2 klaverbladeren van 't een op 't ander, de stelen aan elkaar rakende, en uitgaande van 't midden der schuiningslijn, waardoor de klaverbladeren schuinslinks gerangschikt staan, en het gouden klaverblad op het zwarte veld omgekeerd is.

Hartschild: van zilver, klimmende zwarte os, getongd van keel.

Mijn vader is in 't bezit van eene zeer fraaie waterverfteekening

---

[1]) Behoudens het helmteeken, overeenkomstig met het wapen van „Helt—Frise" (heb ze daar niet ontmoet), in Rietstap's Arm. gén., 2me édit. W.

(geheel overeenkomende met de opgave van Sibmacher), afkomstig van zijn grootvader van moederszijde *Willem Rumpf Schultens* (zie o. a. *Nav.* XXXVII, 332, 400, 1). De connexiteit echter tusschen de namen *Rumpf* en *Romp,* zal zeer moeilijk te vinden zijn.

De door onzen oud-bestuurder genoemde *Maria Felicitas Rompf, (Rumpf),* gehuwd met *Hermanus Althusius,* was eene zuster van de daar ook ter plaatse genoemde *Agnes Elisabeth Rumpf (Rompff)* gehuwd met *Antonius Hulsius.*

Zij waren dochters van *Christiaan Rumpf,* (geb. 1580, † 24 Juni 1645, in leven lijfarts van Frederik, koning v. Boheme, en later in dezelfde betrekking bij de Prinsen Maurits en Frederik Hendrik). en van *Agneta* . . . . . ?

De juiste spelling van den naam *Rumpf* schijnt echter overal een waar struikelblok te zijn geweest voor hen, die op verschillende tijdstippen officieele inschrijvingen moesten doen.

Ik laat hier uittreksels volgen uit de doop-, ondertrouw-boeken, enz. van de Hofstad, waarvan de meeste betrekking hebben op *die* familie *Rumpf,* wier naam kortstondig in die van *Schultens* is opgegaan.

Men zal hieruit tevens zien, dat de naam op enkele uitzonderingen na, steeds onjuist werd gespeld.

Uittreksel uit de registers der graven in de Kloosterkerk te 's Gravenhage, door J. C. v. d. Muelen.

„In den x⁰ regel.

„fol. cxcv Nu⁰ 7.

„I. Den xxij Marty 1626 het graf Nu⁰ 7 v̄ bouct op de name „van Juffrouwe Geertruyt Bentingh.

„Den xv Dec. 1642 het graf Nu⁰ 7, v̄ bouckt op de name van „Dirck Arentsz Toll.

„Den xxij Dec. 1642 het graf Nu⁰ 7 v̄ bouct op de name van „*Doctor Conradus d'Espina, Dor Christiaen Romph* [1]), en *Adam Harel.*

„den 29 Maert 1669 begraven monsr *Harel*

---

[1]) Dus de hierbovengenoemde lijfarts Christiaan Rumpf. W.

„den 21 Aug. 1669 een kind van monsr Bernevelt
„ „ 22 Maert 1672 een kind van monsr Barnevelt
„ „ 12 Sept. 1672 de huisvr van Dor *Romph*
„ „ 26 Juli 1674 v̄ bouct
„ fol 221, n° 7.

„II den 26 July 1674 oubouct op den naem van *Petrus Augus-„tinus Romph*, [1]) (sic), medecine dr, ten behoeve van hem ende sijn „suster *Magdalena Agatha* [2]), weduwe van *Adam Harel*, mitsgaders „*Christiaen Constantijn Romph*, en *Abraham de Hertog*, als getrout „met *Maria Margaretha Romph*, voor hem selven, ooc als actie „hebbende van *Anthonius Hulsius*, professor tot Leyden.

„Betaelt voor ⅓ gecomen van *doctor Conradus d'Espina*, VIII „gld., VI Sch., VIII d.

„Den 5 Oct. 1674 een kind van doctor *Romph* (sic)

„9 Maert 1675 de huisvrouw van Heer Residt *Romph* [3]) (sic)

„Den 25 April 1741 de voors. grafstede overgeboekt op den „naam van den Heer *Christiaan Constantin Rumph*, Eerste commies „ter griffie van haar Ho: Mo: uyt kragte en ingevolge de acte „door hem op den 18 deser loopende maand geteekent, soo voor „sig, als voor sijne broeders de Heeren *Hendrik Wille(m) Rumph*, „*Charles Rumph* en *Willem Rumpf*, [4]) descendenten van den Heer „*Christiaan Rumpf* en nog als erfgenamen van wijlen *Maria Rumpf*, „weduwe wijlen den Heer *doctor Christiaan Harel* en ook wijlen „haare suster *Agneta Rumph*, nagelaten Dogters van den Heer „*Petrus Augustinus Rumpf*, wordende bij de voors. acte verders ook „in sijn geheel ongeprejudiceert gelaten het regt van eygendom „dat de descendenten van wijlen den Heer *Adam Harel*, of andere „in voors. grafstede alsnog souden kunnen competeren.

---

[1]) geb. te Heidelberg † 1619, was in leven lijfarts van Prins Willem III.

[2]) bn. v. Breugel Douglas noemt haar *Magdalena Maria*.

[3]) Christiaan Constantijn Rumpf, geb. 1627 was achtereenvolgens gezant te Lissabon, Parijs en Stockholm; zijne „huisvrou" hier bedoeld was zijne eerste echtgenoote Elisabeth Pierrat de Longueville.

[4]) Halve broeders van Christ. Const. uit het 2e huw. van Christ. Const. den oude met Anna Margaretha Bex. W.

„Solvit verboeken 1 gld., Uts verhoge 10 gld.

„Den 14 Meij 1749 bij avond begraven *Christiaan Constantijn „Rumph.*

„Den 11 Junij 1749 bij avond begr. *Charles Rumph* [1]), van „Sweede herwaarts gebracht.

„Den 11 Aug. 1759 bij avond begr. een ongedoopt kind van „Heer Adr. du Tour.

„den 14 Aug. 1761 bij avond begr. Vr. Catharina Anna la „Porte (sic).

„den 17 April 1749 uyt de Oost Cappel overgebragt juffr. Ange- „nita Rumph.

„den 14 Juny 1751 bij avont begrave de Heer Hans Willem „baron van Aylua.

Doopboek Waalsche kerk, 's Gravenhage.

15 Juin 1634: Christian, filz de Adam Harel et Magdelaine Agathe Rumff, présenté par Conrad de Spina (d'Espina?) et Jean Harel avec Dame Agneta, femme de Monsr. Rumff.

Trouwboek Hoogduitsche kerk, 's Gravenhage.

29 Mey 1718: Christiaan Constantijn Rumph, met Anna Catharina [de] la Porte [2]).

Luyboeken Groote Kerk, 's Gravenhage.

14 Mey 1749: Geluyd voor wyle de Hr. Rumph, drie poosen; ieder poos *f* 4,10.— is de drie *f* 13,10.—.

Trouwb. Hoogd. Kerk, 's Gravenhage.

30 Juny 1750: de HoogWelGeb. Heer Hans Willem baron van Aylva met Mejuvr. Anna Catharina Rumph [3]).

Doopb. Groote Kerk.

Woensdag den 29 Aug., gedoopt door d[s]. Moll:

---

[1]) Was Secr. van zijn broeder den Res.; werd geboren 1685 en huwde 's Gravenhage 1725 Louisa Albertina *von* of *van* Lith. — In zijne instructie als envoyé en in de huw. aank. wordt hij *von* R. genoemd.

[2]) Moet zijn *de* la Porte, vrouwe van Warmenhuizen, Crabbendam en Schoorldam.

[3]) Zij was de dochter van bovengenoemden Christiaan Const. Rumpf en Anna Catharina de la Porte. W.

Willem Rumpf, zoon van Baroldus Schultens en Anna Maria van Nispen, get. Vrouwe Anna Sophia van Knock, douairière van Syn Exsellentie de Lt. Generaal W. Rumpf [1]), en Mr. Johan van Nispen, Raadsheer in den Hoge Rade voor Holland, etc., etc.

Doopb. dezelfde Kerk.

A° 1779, 29 Aug. (ged. door ds. Lieftinck):

Anna Maria, dochter van Willem Rumpf Schultens en Godefrida Gerardina Trouillé, get. de weledelegestrenge Heer Mr. Johan van Nispen, raadsheer in den Ed. Hove van Holland etc. etc. en vrouwe Maria van Bockom, weduwe wijlen den Heere Notaris Trouillé; de ouders zijn Ledemaaten.

Doopb. dezelfde Kerk.

A° 1783, 5 Febr. Woensdag (ged. door ds. Serrurier):

Maria Godefrida, dochter van Willem Rumpf Schultens en Godefrida Gerardina Trouillé, get. enz. enz.

Register van begravenen, zoo in de Kerk als op het Kerkhof der gemeente Rijswijk (Z.-H.).

Junij 1811:

datum van 't biljet	datum van begraven	In de kerk in een
2	4	Kerkegraf:
(waarschijnlijk den		*Willem Rumf*
dag van overlijden)		*Schultus*, oud
		59 j., *f* 7,—.—
	1 poos de beide klokken	1,13.—
	voor het beste doodkleed	3,—.—
		f 11,13.—

Doopboek Luthersche Kerk, 's Gravenhage.

A° 1721.

Den 9 Januarii 's morgens ten vijf uur is geboren en den 11 dito door ds. Henrici, ten huyse van Christiaen Roepel op 't pleyn,

---

[1]) Willem R., zn. van den Res. C. C. R., uit diens 2e huw. met A. M. Bex. Zie o. a. over zijn overlijden Nav. XXXVIII, 400, '1). W.

gedoopt een kind, genaemt Friderich Ulrich, waarvan de vader is Otto Ludwig Ehrenreich, graaf van Rindsmaul; de moeder Antonetta Dorothea van Sparfvenveld. De peten syn geweest:

1°. de Koning van Sweeden Friderich;

2°. de Heere van Sparfvenveld, vader van de kraamvrouw;

3°. de Heere baron van Düben, hofmarschal in Sweden;

4°. de Heere van Sparfvenveld, broeder van de kraamvrouw;

5°. de Koninginne in Sweden, Ulrica Eleonora;

6°. Madame *Rumpf*, tante van de kraamvrouw;

7°. de baronesse van Düben, hofdame van de Koninginne in Sweden;

8°. de baronesse Christina van Düben, Suster van de kraamvrouw.

In plaetse van dese bovengenoemde hebben gestaen, en den doop bygewoont:

1°. Syn Hoogheijd de Prins van Hessen-Philipstad;

2°. de Heere Prys, resident des Konings van Sweden;

3°. de Heere Commissaris *Rumpf* [1]);

4°. de Heere Secretaris *Rumpf* [2]);

5°. Hare Hoogheyd de princesse van Hessen-Philipstad;

6°. Mevrouw *Rumpf*;

7°. Juffr. Anna Maria van Port (sic).

8°. Juffr. Philippina van Port (sic).

Nog vond ik de volgende aanteekeningen *Romp* en *Rumph*, welke personen in de mij bekende genealogie niet te plaatsen zijn.

Trouwboek [3]) Kloosterkerk 's Gravenhage.

1758, 26 Nov. door ds J. J. Rauwertz.

Cornelis *Rumph*, j.m. met Agnetta Samstra, j.d. beyde geb. te Amsterdam en woon. alhier.

---

[1]) Hendrick Willem R., geb. Parijs in 1671, † 1 Mei 1743 te Stockholm, begr. in de Maria-kerk aldaar; in 1710 gehuwd met Maria Dorothea Hildebrand, geb. 1681, † 7 Mei 1731, dr. van Henri Jacob Hildebrand (in 1698 geadeld) en van diens 2e vrouw Maria Sophia Amaya.

[2]) De bovengenoemde Carel Rumpf, geb. 1685, † 2 Jan. 1749 te Stockholm en begr. Kloosterk. 's Gravenhage.

[3]) Het door de predikanten bijgehouden ex.; de overige registers bevatten alleen de ondertr.-acten. W.

Trouwboek Hoogd. kerk, 's Gravenhage.

1744, 13 Dec. Lodewijk *Romp*. j.m. geb. te Cleeff met Magtelt van Reems. j.d. geb. en beyde woon. alhier.

1767, 25 Janri Frans Hendrik *Rump* met Jacomina Hendrina Bourcourd (door ds Barkey).

1774, 15 Mey. Pieter Mondriaan j.m. met Helena *Romp*, j.d. beyde geb. en woon. alhier.

1749, 25 Mey. *Christiaan Hendrik Romp*. j.m. geb. in 't Hannoversche met Helena van Melsen, j.d. geb. en beijde woonende alhr.

Doopboek Luthersche kerk, 's Gravenhage.

30 Julij 1749, door ds J. Torner, Catharina Eleonora. Vader: *Christian Henrich Rump;* moeder: Magdalena van Melsznun (sic); getuigen: Frederich Forsz en Scharlotta Cunbachne.

20 Dec. 1750, door ds J. Torner, Maria Magdalena Vader: *Christian Hendrik Romp;* moeder: Neeltjen van Melsen; get.: geertruy van Melsen.

6 July 1752, Anna Elsje Catrina; de vader: *Christian Hendrik Rumph;* moeder: Maria Magdalena van Melse; get.: Anna Elsje Catrina Velnars en *Johan Hendrik Dieterik Rumph.*

22 April 1754, Christian Heinrich; vader: *Christian Heinrich Rumph;* moeder: Magdalena van Melse.

22 Sept. 1756. Catharina Elisabeth; vader: *Christian Heinrich Rump;* moeder: Magdalena van Melsen. get.: Catharina Elisabeth en Johanna van Coppen.

Ziehier dus 6 acten uit het Luthersche doopboek waarin dezelfde persoon afwisselend *Rump*, *Romp*, en *Rumph* wordt genoemd.

In het Commissieboek van den Raad van State (Rijksarchief, 's Gravenhage) waarin de verschillende benoemingen en avancementen van den lateren Lt Generaal *Willem Rumpf* voorkomen, wordt de naam steeds met 2 f's gespeld. Zoo vond ik daarin o. a. zijne benoeming in dato 1 Juni 1715 tot „capt te voet" van de vacante compie „van Schotte van Tamminga, in 't reg. van den Gen. Maj.

van Ammama, gerepartit. op de prov. Vriesland." Alsook zijne benoeming in dato 25 Mei 1720 tot St Major [1]) van 't reg. te voet van den Brigadier van Idsinga, in plaats en mits avancement van A. Vegelin van Claerbergen. Id. in dato 7 Dec. 1722 tot Lieut.-Col. in 't reg. Idsinga. Id. in dato 19 Juli 1728 tot Col. Comm. bij 't reg. te voet van Gen. Maj. Johan van Idsinga.

Alleen zijne benoeming tot Luit. Gen. der Infanterie in dato 16 Mey 1747 heeft *Rumpf.*

In een bij onze familie berustend in perkament gebonden handschrift van orders gegeven in de campagnes van de jaren 1743 en 1744, wordt zijn naam steeds *Rumf* gespeld, in zijne toenmalige waardigheid van Generaal-Majoor. Zoo was hij o. a. Général du Jour op den 2 Aug. 1743, met den Lt Gen. Van der Duijn, den Brigadier [2]) Evertsen en den Brigadier-Major Sommerlat.

Van 't piquet waren Coll. Mackaij, Lt Coll. Raders en Major Ooijen.

Pijll. — Storm. — Storm van 's Gravesande. — Adriaen *Pijll* Joostzn tr 1° Margaretha Folpertsdr. v....? bij wie: Dirk P. Folpert P. Maria P. tr. Hendrik v. Hoeij Janszn en Anna P.; tr 2° Adriana Matthijsdr Crom en woonden 1630 te Gorinchem. In welke betrekking staan deze tot het bij Balen genoemde geslacht *Pijll?* — Bestaat er eene geneal. van het Gorinchemsche geslacht *Storm,* vóór de 18e eeuw? — Wie was Sara Clasina Elisabeth *Storm van 's Gravesande?* Zij tr. te Utrecht 29 Oct. 1835 Guillaume August Felix Quarin Willemier, off. v. gez. — In de geneal. S. v. 's G. (Herald. Bibl. 1873) komt zij niet voor. Is deze geneal. vertrouwbaar? Men vergelijke ze met het lezenswaardig opstel „Het geslacht v. prof. 's Gravesande," door H. J. Koenen in Algem. Ned. Familieblad 1885 bl. 261 en v.v. V. O.

Mevr. Wed. G. A. F. Quarin Willemier, geb. Weggeman Guldemont is nog in leven en woont te Utrecht a/d Bildtstraat. Haar geslachtsnaam komt echter niet met bovenst. overeen. RED.

Wapen geslacht Speciaal (XL, 500). — Tot beantwoording

[1]) De toenmalige graad tusschen Kapitein en Lt. Kolonel.

[2]) Brigadier beteekent hier Brigadier-Generaal.

dezer vraag, welke eenigszins verdonkeremaand werd door de plaatsing onder het hoofd *v. Beem* enz., terwijl het met de daar mede behandelde geslachten Van Beem en Van Scherpenzeel niets te maken heeft, kan wellicht dienstig zijn de opgave van het *Algem. Nederl. Familieblad*, V, 289, dat Jacob Aartsz. Speciaal, gedoopt te Oostzanen 17 Febr. 1677, † ald. 29 Oct. 1749 en geh. ald. met Cornelia Roelofs de Leeuw (terzelfder plaatse gedoopt 14 Maart 1677 en † 31 Jan. 1772), vroedschap, „burgemeester en ambachtsbewaarder" van Oostzanen, enz. is geweest. In het archief aldaar zal dus het wapen wel te vinden zijn. A.

Wapen. — Aan welk geslacht behoort het volgende wapen: Gevierendeeld; 1 en 4 drie vogels met pootjes (2, 1); 2 en 3 drie slangen of palingen naast elkander geplaatst.

Breda. J. D. WAGNER.

Loyseleur de Villiers (Pierre). — Van mijne overledene echtgenoote verbleef mij eene drukplaat met wapen en naam van haar grootvader Jan Jacob Villerius, sedert 1768 Notaris, eerst alhier, twee jaren later als een mijner voorgangers te Heenvliet, waar hij toen ook als Baljuw zijn vader en grootvader opvolgde. Naar men meende, was J. J. V. afstammeling van P. L. d. V. die Hofprediker was bij Prins Willem I en zich ook P. Villerius noemde (zie Glasius, Biogr. Wrdb. v. Nederl. Godgel.). Ik kan die afstamming niet bewijzen; wel blijkt dat verscheidene personen van dien naam hier en vooral aldaar hebben geleefd; als oudste der familie vind ik Mr. Rochus V., Baljuw te Spijkenisse 16.. tot 1722, overgrootvader van J. J. V. Nog vindt men Albinus V., conrector der Lat. school alhier in 1636, en Franciscus V., Rector van de Lat. school te Brielle in 1623. Hoewel mijne echtgenoote de laatste van dien naam in haren tak was en geen kinderen heeft gehad en ik geen belang meer heb bij de beantwoording der volgende vraag, is toch alles, wat eenigszins in betrekking staat of stond met ons geliefd en beroemd Vorstenhuis, voor ons Nederlanders en voor ieder beschaafd vreemdeling van belang. Blij-

kens een artikel van prof. Fruin in de Bijdr. v. Vaderl. Geschied. 5e dl. 3e afl. wordt van P. L. d. V. gezegd: „nullus est qui plus possit apud Principem." Nu vraag ik of bovengemeld wapen dat is van P. L. d. V., zooals daaruit en uit het veelmalen voorkomen van den naam op die plaatsen wel is af te leiden. Het bevat op gouden veld een rechtopstaanden Mercuriusstaf, met aan beide zijden onder aangehecht groote vederen vleugels, terwijl op den helm boven het schild mede een paar gelijke vleugels zijn bevestigd. Het wapen komt voor op eene schilderij, voorstellende de Gerechtigheid, afkomstig uit het voormalig hof van Putten te Geervliet, thans in de raadzaal aldaar. Men meende het ook te hebben opgemerkt in een plafond met vele wapens in het paleis te Versailles, maar bij mijn laatste bezoek aldaar had ik geene gelegenheid het nader te onderzoeken.

Den Haag. L. HOGERSDIJK JR.

Canter (XXXVII, 383; IX, 56). — Twee verschillende familiën van dien naam zijn in de stad Groningen en in de Ommelanden bekend en in aanzien geweest. De eene, welke zich later naar Friesland en Utrecht verplaatste, en waarvan Mr. A. J. Andreae, in dit maandschrift omstandig bericht geeft, voerde: gedeeld, van goud, met den halven zwarten adelaar, en van zilver, met drie groene klaverbladen [1]; de andere: in blauw, drie zilveren, goudgeknopte en gepunte, rozen; helmt.: eene vlucht, iedere vleugel schuin doorsneden van zilver en blauw, het laatste beladen met een der rozen van het schild [2]).

Met laatst beschreven wapen zegelden o.a. Bartelt Canter, Ambtman des Gerichts van Selwert en richter in Sappemeer, Gron. 6 Nov. 1684, en Joachim Canter, tot Leegkerck en Dorquert (in 't Gron. Westerkwartier) Joncker en Hovelinck, Gron. 16 maij 1709

[1]) Zoo komt het wapen van „Lambert C. ob. 1552" o. a. voor op de Wapkt. v. pres. en ord.-raad. 's hofs v. Utr.

[2]) Aldus, doch ongehelmd, bij Ferwerda, en, met helmt., in een MS. Wapenbk. Bij beiden, en ook in hout gesneden op het kerkgestoelte te Wirdum, gelijken ze meer op mispelbloemen. Op de zegels zijn ze vijfbladerig, en schijnt de vlucht met baar en band beladen, elk met eene roos van het schild.

(Oorspr. perk. stukk. met de uithangende „angebooren adelijcke zegulen" in rood was). Eerstgenoemde was zeker dezelfde met Bartelt of Bartolt C., gezworen der stad Groningen 1675, 76, 78, 79, 81, 82, 84, 85, drost van 't Goregt 7 Oct. 1679—85, hooftman i. d. hooge justitiekamer van Stad en Lande 6 Jan. 1686—1701, toen hij stierf [1]), en, bij Florentina Geertruid de Sigers ther Borch, vader van 1 Joachim voorn.; 2. Helena ged. te Gron. 18 April 1693, getr. met Wigbolt Aldringa van Wirdum, Capt. (zij was 1746 wede.) 3. Harm of Herman. Joachim [2]), getr. met Elisab. Susanna Sickinghe [3]), en Harm waren „dedingslieden an en over" het huwelijk (te Gron., 31 Aug. 1749) hunner zusters dochter, Lea Aldringa, met Nicolaus v. Berghuijs (Berchuys), Capt. (Origin. huwlvw. v. 14 Aug. 1749). — Joost Jarges, Groninganus, droeg zijne Dissert. jurid. inaug., te Gron., ter verkrijging van den doctoralen graad, verdedigd den 5 Juli 1783, o. a. op aan zijn oom Bartholdus Canter, Pedestr. Legion. Praef., Lieut. Col. t. d. v. d. St. d. Ver. Nederl., etc. J. P. A. van [4]) Canter, schrijft uit

---

[1]) Het „Trouwboek van Wirdum", bij Appingedam, heeft: „Den 27 Maart 1663 gecop. Jr Harmen Gruis (Gruys), Capt., en Vr. Helena Wicheringe, wede Canter". Denkelijk de ouders van dezen B., en zij de dr. van Bartolt W., die van 1620—1652 te Gron. de hoogste eerambten bekleedde en den 15 Oct. van laatstgenoemd jaar overleed (vgl. *Nav.* XL, 312).

[2]) Als admiraliteitsheer te Harlingen, 1754, komt hij op de gedrukte Naamlijst niet voor. Misschien is die benoeming niet goedgekeurd. — Hij wordt in de onder aangeh. huwlvw. „volle oom" genoemd, en Harm eenvoudig „oom", zoodat deze ook een oudoom kan geweest zijn. De origin. huwlvw., 28 Sept. 1752, van Hugo v. Nyeveen, raadsh. der stad Gron., en Barbara Alberdina Aldringa (Lea's zuster vnmd.), noemen onder de „dedigeslieden an des bruids zijde" Joachim en Harm C., beiden als oom.

[3]) 4 kind., o. a. Barthold, Lt. Col., tr. Aurelia Anna Lewe v. Matenesse (landgoed, bij Mensingeweer, in Gron.), zuster van Joost Jarges', (zie ond.) moeder, en Feye of Feyo, denkelijk dezelfde die, volgens de gedrukte rekening van den rentmr. d. Ommel., W. v. Lill, in 1738 een „Vendel" of Vaandrigsplaats verkreeg.

[4]) Dit voorzetsel, oudtijds, zoowel in Fries- als in Groningerland (hier, op enkele uitzonderingen na: v. Ewsum (oorspronkelijk Ewsma), v. Berum, v. Amsweer), onbekend, behoort eigenlijk niet bij dien naam. In eerstgenoemd gewest kwam het onder de Saksische heerschappij, in navolging van de toen aldaar

Wolvega, 14 Maart 1780, aan zijn „broeder" U. E. Alberda van Vennebroek: „Op dat ik ten spoedigsten voldoe aan uw gedaane vraagstuk, zo heb ik de eere bij deezen te melden, dat wijl. uw schoon- en mijn steevader den 10 Maart 1753 deezer wereld overleeden zij" [1]. Zijn cachet, in rood lak, heeft in blauw de drie zilv. rozen, en als helmt.: een gekr., aanz. borstbeeld, tusschen twee olifantstrompen, in wier buitenzijden gebladerde twijgjes dwars gestoken zijn.

Tot deze familie C. zullen zeker ook behoord hebben: Joachim, giltrechtsheer te Gron. 1578, 79, 89, gezworen 1579, 85, 86, 88, 89 *obiit* [2]; misschien Johan, raadheer 1580, 82, 83, 85, 86; Joachim, gezworen a. v. 1594—96, 1603, 4, 6, 7, 9, 10, raadhr. 1611, 12, 19, 20, lid v. d. hoofdmannenkamer 1621, 22 [3], 26 *obiit*, burgem^{r}. 1623, 24, gedeput. st. 1614—16, 25; Joachim, gezworen 1639, 40, 43, 44, 46, 47, 49, 50, ambtman van 't Goregt 1644—49, drost der Oldambten 1649—52, toen hij stierf 6 Mei of 6 Aug.

---

verwijlende buitenlandsche edelen, in zwang (vgl. Biogr. Alb. v. De Gids 1858, II, 543), in het andere eerst veel later.

[1] Unico Evert A., ritmr., † Jan. 1794, tr 1° Theodora Elisab. de Sigers ther B., †, 10 Juni 1747 (Nederl. Jaerb. v. July d. j., I, 515), 2° Joha. Agnes v. Dongen, † 21 Oct. 1753. Ms. Geneal.-Alberda, en Geneal.-Dongen, bij Ferwerda.

[2] Een Ms. Regeringsbk. v. Stad en Lande heeft op dit jaar achter zijn naam: *obiit*, maar in 1591 komt nog een Joachim C. (dezelfde?) als giltrechtsheer voor, achter wiens naam: *ob.* 7 Dec. 1591. Zie ook „Gron. Bijdr." III, 29: „1591. Joachim C. heeft den 7 Dec. tegen drie ure in den ochtend het tijdige met het eeuwige verwisseld."

[3] In 't zelfde Regbk. staat op dit jaar aangeteekend: „Joachim Alting en Joachim C. zijnde oom en neev, voor ditmaal door de Staten in 't selve collegie (de hoofdmannenkamer) toegelaten sonder consequentie int toekomende. Res. v. d. 26 Febr." En op 't j. 1625: „Joachim A., hovetman, † 20 April, en succedeert hem Joachim C." — „Hillegund Wifferinge, getr. met borgemr. Canter, had eene dr. Lucretia C., getr. met Albert Sighers, die in 1650 borgemr. in Gron. was. Hij † 3 Aug. 1650." MS. Aant. — Op eene grafzerk in de A-kerk te Gron., zijn de wapenschilden van C. en W. gedekt met een omgewenden helm, prijkende met eene met baar en band beladen vlucht, elk eene roos van het schild vertoonende.

— Johan Canter, zat in de hoofdmannenkamer te Gron. 1445—47 (U. Emmius, Catal. hovetm.). — Over Willem Canter, 1522 burger van Groningen, die handel schijnt gedreven te hebben, en in 1524 als een der voogden van de A-kerk aldaar voorkomt, zie Sicke Beninga, Chron., in Brouërius v. Nidek Analecta I, 364, 85; over Lambert, geb. te Gron. 1513, de langstlevende van elf kinderen, raadsheer 's hofs van Utrecht, † te Gron. 1553, en diens beide zonen, Willem, geb. te Utr. 24 Juli 1542, te Leuven woonachtig en aldaar gestorven in Mei 1575, oud 33 j., volgens zijn grafschrift in St. Jakobs-kerk (zie Théatre sacré de Brab. I, 105), (daar hij „nimmer met enig vrouwspersoon in vleesselijke verkering heeft omgegaan", zal hij wel geen vijf kinderen hebben nagelaten, als *Nav.* XXXIX, 55, heeft), en Dirk, geb. a. v. 1545, burgem^{r} van Utrecht 1578—9, 1610, toen afgezet en, wegens deelneming aan eene zamenzwering, voor eeuwig gebannen, met verbeurdverklaring van alle zijne goederen, † te Leeuwarden 12 Maart $16\frac{16}{17}$ en begraven te Vollenhoven, bij Cath. de Swart, nalatende o. a. twee zoons, Lambert en Johan, en eene dochter Catharina, getr. met Jan de Cock v. Delwynen, Willemsz. ex Cunera v. Eck, zie Chalmot, Biogr. Wdbk. i. v., en de ald. a. schrijv.; over Gelmerus C., Groninganus, 23 Sept. 1569 te Heidelberg als student ingeschreven, J. de Wal (stud. te Heidelb. enz., enz., in Mededeel. v. d. M. d. N. L. 1865, bl. 70, 127), die gist, dat hij een kleinzoon van den beroemden staatsman en Gron. secret. Jelmer of Gelmer C. was. — Te Groningen werden als student ingeschreven 11 Sept. 1633 Joachimus C., Groninganus, a. 20, L. L.; 23 Junii 1645 Franciscus C., Doccum-Frisius; 4 martii 1654 Joannes C., Groninganius, a. 19, Phil.; 28 April 1656 Jacobus C., Docc.-Frisius, a. 23, S. S. L. L.; 29 Junii 1663 Jachimus (*sic*) C., Groninganus; 5 Apr. 1665 Bartholdus C., Gron., a. 17, Jur.; 25 Maii 1691 Joachimus C., Gron.; 7 Julii 1694 Johan C., Gron.; 23 Oct. 1699 Gerhardus C., Gron., Jur.; 5 Sept. 1700 Hermannus C.; Gron., Jur. (Album Stud. Acad. Gron., z. j. en pl. (Gron.)).

Volgt hier de korte inhoud van oorspr. perk. stukken, in mijn bezit:

Verzegeling, waarbij Bawe Katers, wedwe van Bourmanij, verkoopt eene jaarlijksche rente van 30 rijdergl. aan „Alijt, Jochum Kanter sellyger naegelaten wedwe". Bezegeld door Claes v. B. (haar zoon) in 't jaer van een vnde vyftich (1551). Op de vouw verklaart Joachim Canter, dat hem „500 ryder gl. int principale, sunder die rente van dien, wth het koepschat van zal. Anna v. Buirmania v̄kofte landen van den E. E. Borgemr Abele Coenders betaelt sinnen. Act. 9 Junij ao 99". — Adidem, waarbij voogden over de kercke van St. Merten binnen Gron. bekennen, „tot profijt der v̄gesr. kercke, verkoft te hebben an die Erentv. vrou Vrsele Canters wede Asschendorps [1]) enen sekeren graft ofte legerstede", 21 Dec. 1616. — Adidem, waarbij Marij Huisinge, wede Jacobus Sonnema, bekent op rente genomen te hebben van „den Erentf. Jacobus Canter en vrouw Helena Marija Hovinghe genaamt Canters, syn huisvr., 1000 Car. gl. à 20 brab. st. 't stuck". Gron. 2 Maij 1673. Uit eene verklaring in dorso, d. d. Gron. 3 Oct. 1702, blijkt, dat H. M. Hovinge toen wede was. — Adidem, waarbij Mevr. W. Gerlacius, wede Buttinga, bekent, van d'E. Juffer Cath. Maria Canter ontv. en op rente gen. te hebben 600 Car. gl., Gron. 11 Junij 1711. In dorso: „Dit binnen staende capit. met die rent van dien heb ick ondergeschr. aen mijn suster Willemina Clara Nicolaij anders Canter gesideert (*sic*). Den 12 Maij 1714, (get.) Cath. Maria Canter". — Adidem, waarbij Abrah. Ottens en echtg. bekennen, van Mevr. Willemina Canter, huisvr. van d'Heer Docter Theodorus Nicolaij ontv. en op rente gen. te hebben 500 car. gl. Gron. 28 Oct. 1715. Jacobus C. voorn. en de na hem volgenden waren R. C. [2])

---

[1]) Deze, niet oorspronkelijk Groningsche, door den koning van Engeland geadelde familie, zetelde op Reitsema te Grijpskerk. Evert, getr. met Ursula Canter, † 1573 of 74. (Mr. H. O. Feith, Karsspellasten van Grijpsk. (in 't Gron. Westerkwartier), Gron. 1840, bl. 97—99; Gron. Bijdr. II, 246). — Zij zegelde met een gekroonden leeuw.

[2]) Dit blijkt ten overvloede uit zeker HS., getiteld: „Album Congregat. seu Confraternit. Bonæ Mortis Romæ die XVII Martii A. D. 1702 a Clemente XI concessæ et Groningæ die IX Martii A. D. 1704 per Missionarium Soc. Jesu erectæ in Oratorio Missionis eiusdem Soc. dictœ Aa," waarin, fo 11, als lidmaten dezer

en leden van die familie C., waarvan de naam in die van Cremers is bewaard gebleven. — Groningen. Den 3 van deze maend overleedt op zijn landgoed te Haren (bij Gron.), i. d. o. van 90 j., de heer J. Canter, Arbiter van de Ommelanden dezer stad. (Nederl. Jaerb., Sept. 1765. bl. 574).

MO.

Ter Horst. — Wijnand Hackfort, burgemeester van Arnhem en zijne vrouw Aleid Boshof, koopen de Horst of ter Horst (te Loenen op de Veluwe) van de Stepraedts tot Doddendael en laten het tegenwoordig nog aanwezige kasteel in 1557 bouwen. Kan men mij ook opgeven van welken Stepraedt zij de Horst kochten? en wie vóór hen eigenaars van dit goed zijn geweest? — De Horst werd eerst in 1631 Geldersch leen gemaakt, zoodat het Leenregister geen uitsluitsel geeft.

Zutphen. H. M. WERNER.

Sprekende wapens (XLI, 92, 125). — Smallegange geeft als oorsprong van het wapen Godin, het erfelijk ambt van Schenker van Oostervant, op de jaren 1065, 1096 en 1122; en zoude dit wapen: „Azur, met een gedekte Goude Kop" het eerst gevoerd zijn door Godin, zoon van Adam van Hordaing.

's-Gravenhage. M. G. W.

Broederschap opgeteekend staan: „Juffw. Helena Marija Hovinghe we. Canters, Groen., 11 Martii 1714; Dlla. Henrica Wilhemina C., Groen., obiit 22 Martii 1707; Dlla. Catharina Maria C., Groen." — Over deze Broederschap bestaat een gedrukt werkje in kl. 4°, getiteld: „Korte en noodige aenwysinge v. d. oorsprk., voortgh., eynde, middel. ende vrught, v. h. Broederschap v. d. Salige Doodt, Voor alle die tot Groeningen Lidtmaeten geworden syn v. hetselve B.: Alwaer het vergunt is v. s. Heylight. Clem. XI, i. h. j. 1702, o. d. titul v. d. Sterv. Jesus ende syne bedrukte Moeder Maria; Ende aldaar solenneëlyk opgeregt i. h. j. 1704, onder de bescherminge v. d. H. Joseph, Patroon v. dit B., ende v. d. Gemeynte d. Sendinge v. d. Soc. Jesu, genaemt bij der Aa. Tot Antw., gedrukt bij Allard Aaltsz. Anno 1714."

KERKGESCHIEDENIS.

REGEL

VOLGENS WELKEN DE KATHOLYKE JEUGD TE AMERSFOORT BESTIERD WORD [1].

[1680 ?]

XIV.

Van d' Avond-studie en het Gebedt.

Van agt ueren tot half negen zullen de Heeren hen iets uitleggen uit Petavius, Turselinus, ofte een anderen Schryver, die van zulke stoffe handelt; om hen dus te geeven eenige verbeeldinge van Tijdrekeninge, en van geschaepentheit der Wereld, Kerke en Godsdienst.

Ten half negen zullen zy zig met zeedigheit na de Kerke begeeven om het Avond gebedt te leezen. Men zal 'er byvoegen eenen Psalm met eene Lesse uit de Navolginge van Christus *door Thomas Van Kempen.*

Wegens het onderzoek der gewisse, dat onder het Avondgebedt geschiet, zullen zy na gelegentheit onderregt worden, te weeten, hoe dit verrigt moet worden: en hoe noodzakelijk het is tot kennisse van zigzelven, en om voordgang te doen in de deugd.

Naer het Avond-gebedt zal een ieder stilswijgend na zijne Kamer gaen, en zonder lang vertoeven zig na de ruste geeven.

---

[1]) Toen ik in de 7de aflevering van dit tijdschrift (blz. 383 en vv.) het eerste stuk publiceerde van dit geschriftje, wist ik wel dat het weinig voorkomt, doch kon niet vermoeden, dat het zóó zeldzaam is, dat het zelfs in de rijke boekverzameling van het Seminarie te Amersfoort gemist wordt. Opmerking verdient, dat dit reglement reeds omstr. 1680 gedrukt werd, hoewel de school eerst in het begin der 18e eeuw tot stand kwam. RED.

Van d'Oorlofsdagen.

I.

Van het vermaek dat zij moogen neemen, zoo in goed als onstuimig weder.

Op de speeldagen, die Woensdag en Saterdag zyn, zullen zy 's morgens de zelve oeffeningen hebben gelyk op d'andere dagen. Naer den middag, zoo het weêr zulks gedoogt, ofte geen merkelyk ander beletzel is, zullen zy met de Heeren, ofte eenen van hem, wandelen tot omtrent vyf uren, en van dien tydt tot half zes eenige verfrissinge moogen neemen. Dog hen zal niet geoorloft zyn als Fransch ofte Latyn te spreeken. Dit zal ook op andere speel-tyden en aan tafel onderhouden worden.

Niemand zal t'huis blyven, als die dit om eenige misbedrijven word opgeleidt. En op dat deeze straffe tot verbeeteringe diene, zal men haar eenige bezigheden voorschryven, terwylen de anderen zig vermaeken.

Zoo het onstuimig weêr ofte andere voorval het uytgaen belette, zullen zy thuys in een gemeene plaetze zamen hun vermaek neemen. Maer noit zal 't hen dan geoorloft zijn op elkanders kamers te gaan, of te speelen, inzonderheit met geslote deuren. Dit is ook verboden op alle andere tyden.

Alle deftige speelen worden toegestaen, andere uytdrukkelyk verboden, onder welke begrepen worden het speelen met kaarten of dobbelsteenen.

Op de Woensdagen van half ses tot half seven zal dezelve Oeffening zyn van de andere dagen; maer des Saterdags zullen zy een half uer hunne lessen leeren, ofte het Evangelie met de Apostolische Lesse, die zy Zondags in de onderrigtinge op moeten zeggen. Het overige half uer zullen zy in de Christelyke leeringe onderwezen worden.

Van de Zondagen.

I.

Van 't opstaen en 't Morgen-gebedt.

Op de Zondagen zullen zy een uer voor de eerste H. Misse ge-

wekt worden, en een half uer daernaer het Morgen-gebedt leezen.

II.

Van de studie naer het Gebedt en 't hooren van de eerste H. Misse.

Vermits het een groot geluk is in de Offerhande der Nieuwe Wet tegenwoordig te moogen zyn, en dikmaels zeer gevaerlyk met tegenstribbelinge ofte loomheit 'er na toe te gaen, zullen zy de vrije keur hebben van de vroeg-Misse te hooren, ofte zig te vertrekken na de Studeerkamer om hunne lessen te leeren, die naer den middag in de Christelyke onderrigtingen worden verhoord.

III.

Van de Hoog-Misse en van 't gene 'er voorgaet.

Naer de eerste Misse zullen zij ontbyten, en dan na hunne Kamers gaan om de lessen nog te overzien, en zig na behooren te kleeden, om zoo alle geschikt in de Hoog-Misse te koomen, die ten half thien zal zyn. Naer dat zy die Misse en Predikatie hebben gehoord, zullen zy moogen speelen tot tafeltydt.

IV.

Van de Uitspanninge naer het middag mael.

Naer tafel tot quartier voor een uer zullen zy zig moogen verzetten, en op dat quartier zig bereiden, om na behooren in de Christelyke Onderregtinge te koomen, en de lessen op te zeggen.

V.

Van de Vesperen en de speeltijdt daernaer.

Dewijl de Vesperen aenstonds naer de Christelyke Onderregtinge geschieden, zullen zy na hunne gewone plaetsen gaen om die mede te hooren. Die geëindigd zijnde zullen zy zig kunnen vermaeken tot vyf ueren.

VI.

Van d'Oefening voor 't avond-mael.

Van vijf ueren tot half ses zal men hen onderwijzen in 't zingen. Daernaer zullen zy in de Kerke opzeggen, dat zy door naer-

stigheit uyt het Nieuwe Testament hebben van buiten geleerd; en daerover zal men hen onderwyzen tot quartier naer ses ueren. Wanneer men hen tot half seven in stilte zal doen overdenken wat goeds zy dien dag gehoord hebben, en voor hunne zeeden 'er uyt moeten trekken. Op welke wyze zy dit bequamelijk kunnen doen, zal aangewezen worden.

Naer het Avond-mael is 'er Zondags geen oefening; maar zy zullen wat langer moogen speelen, ofte men zal hen wat vroeger na de ruste doen gaen.

Van de Heiligdagen.

Op de Feestdagen zullen 's morgens dezelve Oeffeningen zijn gelyk des Zondags. Naer den middag naer dat zy het Evangelie en de Apostolische lesse hebben opgezeidt, zullen zy in de Christelijke Leeringe een half uur onderregt worden, en men zal ze een half uur oeffenen in den zang. Van vyf ueren tot half seven zal 'er geen studie zijn. Dog zoo de Heiligdagen op speeldagen vallen, zullen zy wandelen; zoo ze op andere dagen koomen, zullen zy verlof hebben van zig t'huis te vermaeken.

En vermits het Lof op dezelve uer niet gedaen word, zullen de Heeren hen den bequaemsten tijdt stellen, zoo voor d'onderregtinge, en den zang, als voor het wandelen of de uytspanninge, welke zy t'huys zullen moogen neemen. Van agt ueren tot half negen zullen zy de oeffeningen hebben van de gemeene dagen.

Van de maendelyke oefeningen.

I.

Van de Redenvoering.

Alle Maend zal aen ieder op zijne beurt dan een Latijnsche, dan een Fransche redenvoering gegeeven worden; om die van buiten te leeren. En eenige dagen onderregt zijnde, hoe zy alles moeten uytdrukken, zullen zy die in de tegenwoordigheit van de Heeren en hunne Mede-leerlingen uytspreeken.

In 't einde van den laetsten Maend des Jaers, zullen verscheiden in 't openbaer diergelijke Redenvoeringen doen.

II.

Van den strydt om de eerste plaetzen.

Maendelyks zullen zy ook eens stryden om de plaetzen zoo in de Latynsche als Fransche taele; gelyk ook in de Rekenkonst en de Christelyke Leeringe. De vraegen, die men hen wegens de Waerheden des Geloofs ofte Christelyke zeeden voorstellen zal, zullen zy opschryven, en ook schriftelyk beantwoorden. Van gelyken in de Rekenkonst.

De Fransche Meester zal hen alles net doen uytschryven, om aen eenige Heeren over te zenden, en vertoog te doen van hunnen voordgang. In iedere Wétenschap zullen hen na verdiensten de plaetzen alle Maenden worden aengewezen; om hen meer aen te moedigen, en te toonen wie de overhand heeft.

III.

Van de biegt.

Zy zullen ook den laetsten Saterdag van iedere Maend te Biegten gaen, ten zy de Biegtvader zomwijlen een anderen dag stelde. En alhoewel het dan oorlofsdag is, zal 'er niet gewandeld worden. De Meesters zullen hen op dien tydt bezonderlyk onderregten wegens de H.H. Sacramenten des Autaers en der Boetvaerdigheid.

Van het uytgaen.

Niemant zal oit moogen uytgaen zonder verlof. Dit zal noit aen twee gelyk gegeeven worden; ten zy een der Heeren hen verzelt; ofte door overkoomen en verzoek der Vrienden het wierd vergund.

Van de fouten die begaen worden.

Vermits het niet wel doenlyk is, ja ook niet dienstig, op te haelen de misbedryven, die zonder straffe niet moogen voorbygaen: is de Regel in 't gemeen, dat die misdoen, voldoening zullen moeten geeven na eysch van schuld.

Van de Christelyke en borgerlyke beleefdheit.

Dewyl de Regels van de welleevendheit ook te menigvuldig zijn

om aen te tékenen zullen de Heeren die mondelings voordraegen, en in alle gelégendheit zoecken in te drukken.

VAN HET SCHRYVEN DER BRIEVEN.

Byaldien zy Brieven moeten schryven, zullen zy dit op speeltijdt doen. Men zal hen ook iemand aantoonen die ze voor hen bestellen zal.

VAN DE VACANTIEN EN BUITEN GEMEENE OORLOFS DAGEN.

De Studenten zullen maar eens s'jaers na huys gaen: dus zal men hen in de Vacantie, die ten deele in de Maend December en ten deele in January valt, t'huys oeffenen. Van Kers avond tot den tweeden dag van 't Jaer zullen zy beziggehouden worden als op de Zondagen, of de Feestdagen volgens het oordeel der Heeren. Gelyk ook van Wittendonderdag tot Woensdag van de Paesweek. Maer op de andere dagen, wanneer 'er in de openbaere Schoolen geen oeffening is, zullen zy t'huys de bezigheden hebben van de andere gemeene dagen. En in plaetze van School-gaen, zal de Heer die in 't Latyn hen onderwijst, hen oeffenen van negen ueren tot half elf; en die hen de Fransche taele leerd, naer den middag van twee ueren tot half vier; het zy in 't Fransch, het zy in de Reken- of Schrijf-konst. Van half vier tot vyf ueren zullen zy zig moogen verzetten.

Dit zal ook agtervolgt worden op andere buiten gemeene speeldagen, die behalven Woensdagen en Saterdagen worden vergund.

In de Vacantie van den Maend July, zullen zy op den eersten dag na huys gaen, en op den laetsten moeten wederkeeren.

Tweemael in 't jaer zal men in 't byweezen van eenige Heeren onderzoeken, om te toonen wat zy in de Wetenschappen daer zy in geoeffend worden, hebben toegenoomen.

En in 't einde van 't Jaer zullen zy behalven de Pryzen, die in de openbaere Schoolen gegeeven worden, volgens dat zy t'huys door naarstigheit, goedtgedrag, en voordgang in de Wetenschappen hebben verdiend, ook worden beloond.

Dewyl men zonder de Genade van Godt de Christelyke pligten niet quyten kan, zoo blykt de verbintenisse van dikmaels die te

vraegen. Maer zal daerom in 't begin van 't Jaer, en van iedere Maend, in de Offerhande van de Nieuwe Wet bezonderlyk den H. Geest aenbidden, en zynen bystand verzoeken om meer en meer de pligten van een Christelyk Student te volbrengen, om aan hem in de waere kennisse verlicht, en in de opregte liefde tot Godt ontstoken te worden.

Bisschoppelijke eed enz. — De Bruyne noemt in zijne Geschiedenis van Nederland in den jongsten tijd onder de oorzaken der Aprilbeweging de pauselijke bul, waarbij de bisschoppen in Nederland werden aangesteld; en den eed, dien iedere nieuwe bisschop moest zweren. — Waar is de officieele tekst van beiden te vinden?

W. Z.

Zie: Doedes, De allocutie van Pius IX. Utr. 1853. RED.

Vicarieën (XL, 273). — „De kerk te Barneveld is begiftigd met de volgende vicarieën: 1o. van het Heilige Kruis ad 43 keizersguldens van 20 stuivers het stuk; collator (begever): v. Coot, te Ermelo. 2o. van St. Sebastiaan en Antonius ad 50 guldens; collatoren: Hendrik v. Dompselaer en Joost v. Esveld. In 1697 diende ze nog tot studiebeurzen en suppletie van predikantstractement, ook van den koster-onderwijzer" (Mr. C. A. Nairac, Geschiedenis van de kerk te Barneveld).

A. AARSEN.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNEDERL. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg.*)

Opkloosteren. In een klooster gaan [1]. — Rodenburgh, Vrou Jacoba, 24:

Hoe ick besloten ben gantsch van de werld te scheyden,
En *kloosteren* my *op*, om dienen daer mijn Heer.

Opkloteren. Aanmaken, aanmengen. — Hondius, Moufeschans, 213:

— een sause die gebotert
Met asyn is *opgeklotert.*

Opkluysen. Opsluiten. — Rodenburgh, Vrou Jacoba:

37. Soo dees' Juffrou nu vlucht: sy doet mijns oordeels wel,
En *kluyst* haer selven op in een vergeten Cel.

Opkluisteren. Opsluiten, verbergen. — Rabus, Vermakel. der Taalkunde, 59:

De heerlijkheid der Grieksche taal verdween,
d'Aaloudheid of vervoert, of *opgekluistert,*
En d'ed'le Zon, die eertijds uit Atheen
Ons toeblonk, als voor eeuwig wierd verduistert.

Opkoesteren. Groot brengen. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II, 455:

Godt hoop ick zal (door zijn barmhertighe adere)
Beesten verwecken die u zullen *opkoesteren,*
Als de menschen u niet en moghen opvoesteren.

Van Ghistele, Terentii Andria, CV verso:

Als tkint gheboren ware, dat ment ter voesteren
Sou beschicken, en wel *opcoesteren.*

Opquickelen. Opkweeken. — Elpenor, 4:

---

[1]) Brengen. *Zich* opkl. = in een kl^{r}. gaan. J. C. A.

— door dien ick *opgequickelt*
In vlammen wert, gelijck den kleijnen krekel doet;
Wiens leven door de hit-en vlammen wert gevoet.

Opquicken. Opvoeden, groot brengen. — Wolsschaten, De Doodt vermaskert, 108: Hunne ouders ende meesters die hun *opgequickt* hebben ende onderwesen Elpenor, 15:

— als zij (de pellikaan) er borst oppickte
De Jongen met het bloet in plaets van melck opquickte.

Opmeuijeren. Opbrengen, voor den dag brengen. — Oudaan, Agrippa, 433: Dus de wetten bij te brengen dat de billikheid ondergraven, dus een ontsaglijkheid van uitlegselen *op* te *meuijeren,* dat de zin des wets, en 't oogwit van den wetgever geheel verdraait worde.

Opmoedigen. Aanmoedigen, aanvuren. — Oudaan, Roomsche Mogentheit, 239 De naarijver, waar mede Kommodus in gebaar en toestel Herkules nabootste, *opgemoedigt* door zijn kracht, gezwindheyd.

Oppreutelen. Opbiechten. — Schultz Jacobi, Oud en Nieuw uit de Gesch. der Luth. Kerk, 123: De Papisten, van wie de leden der Kerk geene zondenvergiffenis ontvingen, indien sy niet volcomelyc alle heure sonden *op* -en *preutelden.*

Oprysen. Opkweeken, opvoeden. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 371:

Naar 't hooghste wert getracht, dat's Eer moet elck bewysen,
Die gene die de Jeucht van zwack gebeent *oprysen*
Hoe wel dat zulcx te doen de Ouders is gemeen.

De *Bijdrage* heeft het woord in den zin van „ontstaan, voortkomen".

Oproerster. Oproermaakster. — Vlaerd. Redenr.-bergh, 137:

— wat stady hier en preekt?
Oproerster ziet u reys gevoordert, en u gangen.

Oproerte. Oproer. — Const-Riick Beroep, 104:

Door den yver blint comt wel tot allen euren
Datter oprijsen twist ende veel verschillen,
Die rust ende vreden van den anderen scheuren
Datmen de *oproerten* naulicx can ghestillen.

Opruggen (*Haer*). Zich als een' rug vormen, zich ronden. — Erasmus, Lingua, 11: Welck (de tong) als sy wilt *haer selver* verbreyt, versmalt, vernedert, verheft, *oprugget.*

Oprupsen. Oprispen. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 233: Een bitteren drank... doorswelgt sijnde sal hij het soet *oprupsen.*

Opruspinge. Oprisping. — Cassianus, Der Ouder Vader Collacie, fol. 25: Al dusdanighen wil hi met eene *opruspinge* wt sinen monde spouwen.

Opschossen. Opschorsen, opschorten. — Coornhert, Die Dol. van Vlysse, II, 121:

T'is wel teghens mijn danck, dat ick die sien *opschossen*.

Opschrensen. Opschransen, opeten. — Leven van Marcus Aurelius, 173 verso: Dat hij dien stier met eenen vuystslach doodde, ende van dien dach self altemael noch *opschrenste*.

Opschrieffelen. Opkrabben. — Berkhey, Snerp. Hekelroede, 42:

Hij *schrieffelt* in het stof met Griffioenen pooten
De knekelhuizen *op* der wreede vloekgenooten.

Opschussen. Opschorten. — Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 103:

De liefd', ô liefste kint, ghebiet u ondertussen,
Met wederspannigh volck, de straffen *op* te *schussen*.

Opslabben. Opslabberen, opslokken. [1]) — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 131: Laat een geelsugtig koopman, schipbreuk lijdende, de zee... met zijn mijneedige tong *opslabben*.

Op-sluymen (*Haer*). Verbolgen worden? — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 116:

Als dan, ô Zee, ghy *u op-sluymt*,
Ghy bast, ghy grommelt, en ghy schuymt
En ghy staet heftich opgheswollen!

Opsmokken. Opsmukken. — Maria Heyns, Bloemhof, 250: Zoo men (de taal) *opsmokt*, vermomt en keurzinnelijk slijpt. — Schermer, Poëzy, 382:

Geen schijnschoon van de waereld...
Hoe kostlijk *opgesmokt*.

Opsmokking. Opsmukking. — Krook, De Spiegel der Zotten, 48:

Wat is de Mode toch, wanneer men die doorgrond?
Slechts een *opsmokking*, en een glinsterende vond.

Opsmuiken. Opsmukken, opsieren. — Sprankhuisen, Geestel. Bataill. 13: Hier sit Jesabel en pronckt met haer *opgesmuyckt* aengesicht en kostelycke Juweelen — Udemans, Verk. Werelt, 6:

Onse Woorden en de Wercken
Zijn oock schoon *opghesmuykt*,
Op dat niemant soude mercken
Wat 'er na de logen ruyckt.

Opsnakken. Praten. — Rosseau, De Zingende Kraamer, 9:

[1]) Opslurpen? RED.

— dog om hier heel lang op te *snakken*,
Van de ouwe luy, dat lykt myn Hoogheyt niet.

Opsnapper. Opeter [1]). — Kroon, Krispijn Barbier, 36:

— wat benje? een mensch of een spook?
Of een bedrieger, lichtmis, moeitemaker, of een *opsnapper?*

Opsnoffen. Opsporen, oploopen. — Van Halmael, De Onber. Minnaar, 22:

Dat gaat nu na 't Koffyhuis, om een pijpje te sloffen,
Of anders, om hier of daar, wat nieuws *op te snoffen*.

Opsparen. Opsperren. — Bogaert, Gedichten, 37:

— 't razend ondier, op den Burgerheer gebeeten,
En hebbende in zijn drift den muil wrang *opgespaart*.

Opstijgen. Doen opstijgen, verheffen. — Vliss. Redens Lusthof, 120:

Als wy tot Godt den Heer *opstijgen* ons ghedachten,
Sy sal ons wesen dan ghelijck een seker pant.

Rodenburgh, Poëet, Borstweringh, 437:

Bedaerdt u, staeckt uw' doent, 't is zotlijck onderwonden,
Stijght op uw ziel tot God, uw pont vroedzaem besteet.

Opstichten. Stichten. — Erasmus, Lingua, 128 verso:

O tonghe waer gady? Om een stadt te vernielen, oft om een stadt *op* te *stichten*.

Opstruyvelen. Opzetten, opzweepen. — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 123: Al waert dat den bovensten rugghe van dit ligghende element door eenighen windt noch quaelijck wierdt *opghestruyvelt*.

Opstubbelen. Voor den dag brengen. — Van Ghistele, Terentius' Eunuchus, Er. 7:

Ick sal thuys aldereerst bevechten gaen . . .
Ick salder de maecht wthalen . . .
En ick sal haer mijn ghelt
Weder doen *opstubbelen* tot minen wille.

Optelen. Voeren, brengen. — Vlaerd. Redenr. bergh, 402:

Want alle Rijck in sich verdeelt,
Wort tot verstoring *opgeteelt*.

Optreckingh. Opvoeding. — Van Beverwijck. Uitnementheit des Vrouwel. Geslachts, 307; Soo dat uyt die *optrekkingh* der kinderen dickwils te sien is, wat moeder sy gehadt hebben.

Optruffelen. Opsporen. — Bodecheer Benningh. Leydsche Oorlofdaghen, 15:

Strackx de kuylen *opgetruffeld*,
Strackx geloopen nae het goud,

[1]) Opsnijder? RED.

Strackx de potten doorgesnuffelt,
Wien het geld is toebetrouwt.

Opverstandenisse. Opstanding. — Vaderboec, fol. 44 verso: Dat hi oeck wert verleydet ende bedrogen van dijne bekeringe ende *opverstandenisse.*

De *Bijdrage* heeft het woord, doch zonder bewijsplaats, uit Kiliaan, Meijer en het *Glossarium* op *Den Lekenspieghel.*

Opveteren. Opbinden. — Van der Veen. Zinnebeelden, 360:

— dijnen Vedder tot een straf
Sal dy de Boxsen bet *opvet'ren.*

Opvyzen. Verheffen, opvijzelen. — Tuinman, Besluit-vers achter zijne spreekwoorden, 1:

— daar ontbreekt noch aan die stof
Niet weinig, om ons Duitsch ten toppunt *op* te *vijzen.*

Opvloeden. Opbrengen, opvoeren. — Schadtk. der Philos. ende Poeten, 112:

Siet die fonteynen claer, haer wateren die blincken
Gelijck een criestalijn, sy sijn van smake soet,
Nochtans sy comen wt de soute zee om drincken,
Heel tegen de natuer door d'aerde *opgevloet.*

Opvoesteren. Opvoeden. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 455:

Godt hoop ick zal (door zijn barmhartige adere)
Beesten verwecken die u zullen opkoesteren,
Als de menschen u niet en moghen *opvoesteren.*

Opwake. Bewaking. — Jonctijs, Toon. der Jalousien, II, 71: De Koning... zet zijn wijf in hechtenis, haer in een scherpe *opwake* drie jaren houdende.

Ouwreeuws. Verouderd. — Vlaerd. Redenr-bergh., 9:

En veraerdt hij ook niet (doch niet in overvloedt)
Mijn *ouwreeuwse* gedaent' en vuyl wanschapen goedt;
Dat ick veel bet ghelijck' een Nymphe int aenschouwe,
Dan een acht-en twintigst' half-hondert jaerige Vrouwe.

Overbaden. Overzwemmen. -- Leydsch Vlaemsch Orang. Lely-hof, 2:

Van waer dees konst in Griecx is komen *overbaden,*
Het zij door Teskryt oft blind Homeers beraden,
Door 't Flacciael verstand dees int Latijn verscheen.

Over bijsen. ? — Van Rijssele, Spiegel der Minnen, 5:

Maer soudemen den sin te rechte beweghen
Het soude tot ses spelen lanck rijsen.
Diet int vercorten liete *over bijsen,*
Men soudt al in twee spelen maken.

Overdaecken. Overschaduwen. — Rodenburgh, Melobea. III. 3:

Ghy klare bossens beeck die d'olmen *overdaecken*,
Beletten Sonnen glans uw verscheyt niet ken naken.

Overeen slobberen. Door elkander rammelen. — Dietsche Warande, VI, 357: Niet te seer *overeen slobberende*, maer manierlijck, punctelyck, bescheedelyck, ende wel verstandich.

Overgrasen. Begrazen, met gras begroeien. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 2: De stads ruïnen sijn *overgraast.*

Overhandreiken. Overhandigen. — Wagenaar, Vaderl. Historie, XV, 17: 't Antwoord der Staaten werdt... *overhandreikt* aan den Heer Belmonte. Onmidd. Vervolg op Wagenaar, I, 34: Gaf (de aanstelling) aan den Afgezant, die ze aan Zijne Hoogheid *overhandreikte.*

Overherden. Langer uithouden. overtreffen. — Rodenburgh, Wraakgier. Treurspel, Voorspel:

Vermits het moed'ghe Paert en acht de keffingh niet
Van blaffers, want de blaffers eynd'lyck moede werden,
En 't paert in moedicheyt, ken hun wel *overherden.*

Over-ijligen. Overijlen, overvallen. — Camphuysen, Stichtel. Rijmen, I, 131:

Een die van ziekt op zijnen leger quynt,
Door angst en quael aen geest en lijf gepijnt,
Lijdt meer dan hij, die *over-ijligt* werdt,
De kortst' (als noodt) is ver de beste smert.

Overkanten. Overkantelen. Berkhey, Zeetr. der Bat. Vryheid, II. 272:

(Zij) vaart regt toe, regt door, zelfs zonder *overkanten*
Van stuur- en bakboord, noch het wapp'ren van het doek
Der zeilen.

Overkeirelen. Overmannen. — Ogier, De Seven Hooftsonden, 306:

Sij twisten onder hun wie d'eerste wesen moet...
Uyt Maey, och armen Maey, die wordt daer *overkeireldt,*
En lichtelijck de Noodt die praemt haer d'eerst te sijn.

Overklakken. Overstemmen. — Valentijn, Werken van Ovidius, II. 102: Sij vervulden de salen met gehuil; maar 't gerammel der wapenen, en 't gekerm der neergemaakten *overklaktent.*

Overklaveren. Overklimmen. — Vollenhove, Poëzy, I. 710:

Zuil en Kantzelier van 't Rijk,
Dat den Duitschen gront doet daveren,
En 't geberght dorst *overklaveren.*
Op 't rappier, zijn stale wijk.

38

Overkrachten. Overweldigen, onderdrukken. — Van der Cruycen, De Spreekw. van Salomon, 469:

Als oyt dan 's werelts treyn, met al haer ydel prachen,
De duyvel, en de doot, u pooghen t'*overkrachten*.

Overlastigh. 1° Spijtig, ergerlijke. — Levens van Plutarchus, fol. 504 verso Pausanias droech seer onlijdsamelijck in sijn herte dese *overlastighe* woorden.
In dezen zin heeft de *Bijdrage* het woord uit Kiliaan.

2° Lastig, hinderlijk. — Bekker, Betov. Weereld, I. 35: Hoe d'ouders sich van hunne kinderen, 't getal der selven hen te *overlastig* werdende, ontslaan. — Scriverius, Gedichten, 72:

Wel eer, dit brakke nat, en Nereus woeste baaren
Gedreeven van den windt, ons *overlastig* waaren.

Overlastingh. Overlast. — Van Nievelt, Discoursen van Machiavel. 333: Dat de dreyghementen der Vorsten schadelijcker zijn... als de verongheliјckingen ende *overlastinghen* zijn. — Revius, Psalm 44, vs. 13:

Waerom ist dat ghy u verberget
Als men ons *overlasting'* verget?

Overluchtigen. Welriekend maken, overgieten. — Holl. Parnas, 567:

Dies U, o God! Uw' God heeft *overluchtigd*
Met olie der vreugden zonder maet.

Overluysteren. Bewegen tot luisteren. — Rodenburgh, Poeet. Borstweringh, 3: Gelijck Amphion de steenen door Poeterye, en ziel-roovende vaersen beweeghden om Thebes te bouwen, en Orphé de dieren *overluysterden*.

Overmommelen. Naprevelen. — Huygens, Korenbloemen, I, 439:

Daer ick —
Beide 't Kostelicke mallen
En 't Voorhoutsche wandelkallen,
Met de waerheit, die iets daer
Heb geslingert by den haer,
Binnen lips kon *overmommlen*.

Overschemen. Overschemen. — Marnix, Psalm 17, vs. 8:

Wil my, mijn rotz end toevlucht hoog,
Met syne vleugels *overschemen*.

Overslooven. Overhangen. — Den Nederd. Helicon, 114:

Haer schenen aerdigh zijn met beuskens *overslooft*.

Oversondigen. In zonden te boven gaan. — Huygens, Korenbloemen, II. 389:

Wij *oversondigen* den Duyvel, die 'ck noyt las
Dat dronckaert, Woeck'eraer, of Hoerejager was.

Oversteigeren. 1° Te boven gaan. — De Honigbye, V. 51:

Hij, die, o Rede, u hulde weigert,
Den teugel slippen laat,
En uwe palen *oversteigert,*
Begaet de snoodste daad.

2° Overheerschen. — Schipper, Tomas Morus, 19:

Nooit zal een ydle drift mijn zin zo *oversteygeren*
Dat ik 't geval ooit dank van 'tgeenze my aanbied.

Overtreden. Inhalen. — Rodenburgh, Jal. Studenten, 4:

— ic volch hun beyde na
In onbekende cleen, 't is best ic vaerdich ga,
Om haer te *overtreen,* en sien wat sy bedrijven,
En waer dit lieve paer int eynde sullen blijven.

De Bijdrage heeft het woord in andere beteekenissen.

Overtroetelen. Te veel troetelen, bederven. — Huygens, Korenbloemen, II. 473:

-- dat *overtroetelt* werdt,
Heet ick dat verhoetelt werdt.

Overvesten. Overdragen. — Van Goor, Beschr. van Breda, fol. 312: De selve goeden moghen verkoopen ende syn erfgoeden transporteren ende *overvesten.*

Overvlien. Overtreffen. -- Vlaerd. Redenr. bergh. 108:

An Cyry voorbeeldt mach dit geloofwaerdich blijken,
Wiens reyne mening was, dat niemant sou gebien
Die al d'ander niet kon in duechden *overvlien:*
En dat het volck mitsdien, om hem beter sou worden.

Overvloedighen. Overrijk maken. — Hofferus, Poëmata, 2:

(Hij) heeft u soo begoedight,
Geseghent, *overvloedight.*

Overwandelen. Overtrekken, overvaren. — Van Ghistele, Terentius, Hecira, P4:

Ghy en hebt noyt veel armoeden ghehandelt
Als ghy de zee niet en hebt *overwandelt.*

Overwikkelen. Overhellen, wankelen. — De Herst. Uitgel. Gedigten, 251:

— haren Atlas, die met syn hals onderschoorde
Haar *overwiklend* Ryk, en kragtig hiel om hoog.

(*Wordt vervolgd*).

Wytsma (XL, 480). — Onmiddellik palende aan de dorpsbuurt in den dorpe Birdaard in Dantumadeel, Friesland, liggen twee landhoeven (oorspronkelik slechts eene, onverdeelde, de oude, erfelike stamsate van het geslacht *Wytsma*), en die dus *Groot-* en *Klein Wytsma-sate*, bij verkorting *Groot-* en *Klein Wytsma* heeten. Dit *Wytsma* is natuurlik anders niet als een oorbeeldig geformde maagschapsnaam, een patronymicom van den mansdoopnaam *Wytse*, gelijk honderden andere soortgelyke Friesche maagschaps- en plaatsnamen, state- en satenamen, van nog heden bestaande Friesche mansvoornamen afgeleid. Hieraan is geen de minste twijfel. De Friesche, de eenig goede uitspraak van dezen naam is met den langen zuiveren *i* klank in de lettergreep *wyt*, en geenszins met den Hollandschen *ij* = *ei*klank; hierdoor is alle overeenkomst met het Hollandsche woord *weide* voor goed buiten gesloten. En evenmin kan de lettergreep *ma*, van *Wytsma*, het ingekorte Hollandsche woord *made* = hooiland zijn. Immers, vooreerst, is dit woord *made* niet oorspronkelijk Friesch; daarvoor heeft men in het Friesch het woord *miede*, gewoonlik in het meervoud voorkomende, als *de mieden*, de hooilanden. En dan, al ware *made* ook een Friesch woord, zoo kon het toch niet tot *ma* verslijten (gelijk in het Hollandsch wel het geval is) omdat die *d* door de Friesen nooit prijsgegeven wordt. Het Nederlandsche woord *lade* bij voorbeeld, moge in de Nederlandsche gewesten buiten Friesland, en byzonderlik in Holland, wel als *la* uitgesproken worden, de Fries behoud de *d*, en spreekt nadrukkelik van *laad* of *laed;* zoo ook *breidsje* of *breiden*, waar de Hollander *breien* schrijft, en *breie* zegt, enz. JOHAN WINKLER.

Leintje, vrouwenaam (XLI, 334). — Den hr. J. Winkler kan ik alleen antwoorden, dat ik ken: Leintje (ook geschreven Lijntje) Moerman, echtgenoote van Pieter van Pelt te Abbenbroek en dat ik L. als vrouwennaam nog wel meer op het eiland Voorne en Putten, in den omtrek mijner gewezene standplaats als notaris te Heenvliet, heb aangetroffen.

Den Haag. L. HOGERSDIJK JR.

Drecht. — Wat beteekent *drecht* in de vele namen van plaatsen, vooral in Z. Holland, maar ook in westelijk N. Brabant, Zeeland en Utrecht? als: Dortdrecht, Zwijndrecht, Papendrecht, Sliedrecht, Barendrecht, Katendrecht, Moordrecht, Duivendrecht, Haasdrecht, Pendrecht, Wieldrecht, Ossendrecht, Woensdrecht, Kieldrecht, Mijdrecht, Loosdrecht, Meerendrecht enz.

Ellecom. A. G.

Wouw (XLI, 496). — In H. C. van Hall's toegepaste Kruidkunde, wordt eene reseda-soort, de Reseda Luteola Linn., *wouw* genoemd, en er wordt bijgevoegd „in de geelververijen in gebruik en tot dat oogmerk soms aangekweekt."

A. AARSEN.

Laurenbergs Historiën. — In den in de Bibliotheca Bunaniana aanwezigen Catalogus der boeken van Arnoldus Wittens wordt o. a. melding gemaakt van „Laurenbergs vierhondert Historieën" door Joan Blasius. In den Catalogus van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde komt dit werk niet voor; dr. Jan te Winkel noemt het in zijne aan Blasius gewijde monographie evenmin. Bestaan er nog exemplaren van, en zoo ja, waar?

F. Z. MEHLER.

Compliment aan Abigeltje (XLI. 497). — Ik geef den hr. Kohlbrugge in bedenking dat in Zeeuwsch Vl. dit gezegde luidt: Compliment an Tannetje. Men hoort daar meer gelijksoortige gezegden: Op de vraag mag ik dat hebben? of wanneer krijg ik dit? is het weigerend antwoord: als Ka verjaart. Jutten en Jille, 'n paar om 'n dubbeltje. Van menschen die door hunne onnoozelheid goed bij elkaar passen, heet het: of ze leven als Masten en Kalle, elders als Louw en Lijsje. Zou men al deze zegswijzen aan iets anders dan aan gril of toeval moeten danken?

G. P. ROOS.

Den decker ueperen (XLI, 498). — Op de gestelde vraag an

woord ik met eenige andere vragen. Zou niet *de decker* zijn de *rietdekker*? En *ueperen* iets van *opperen?* Komt dat wel eens voor in den zin van *naar boven brengen?* De bedoeling zal in ieder geval zijn, dat er plaats genoeg moest wezen, om van buiten af op het dak te komen, tot herstelling. „Lybken Floris gelaech" was zeker een *herberg*. En op die *herberg* zal doelen: „staende aan de straet." Ik gevoel, dat ik niet veel meer doe, dan *gissen*. Moge er iemand zijn, die *weet*.

E. LAURILLARD.

Ende, ofte, nochte (XI, 325). — *End* komt ook nog voor in de uitdrukking *over end over*, b. v. het is over end over genoeg. Men ziet er soms voor geschreven *over en t' over,* alsof het beteekende over en meer dan over, doch de onjuistheid hiervan blijkt uit een vergelijking met de andere bijwoordelijk gebruikte verdubbelde voegwoorden *op end op*, en *door en door* (waar de d van end waarschijnlijk is weggevallen doordat het volgende woord met d begint). A.

Geuzen (XLI, 334). — In Antwerpen zijn allerlei moderne Geuzen. *Biergeuzen*, *Mastelgeuzen*, enz. al naar hunne gewoonten of spelen noemen zij zich zelven aldus. *Schietspoelgeuzen* zijn zonder twijfel wevers, die men in Antwerpen niet vindt.

Leuven. ALBERDINGK THIJM.

Poep (XLI, 389). — Wordt in Groningerland ook wel als scheldnaam voor Friezen gebruikt, ofschoon veel zeldzamer dan voor Duitschers: „Dou Frijze poep!" — „'k Loat mi veur gijn Frijze poep oetrâggen" (niet voor een F. p. uitschelden) enz. *Mof* wordt daar op alle Duitschers toegepast, behalve, zooveel ik weet, op de Oostfriezen — deze heeten weêr meer P., — *veling* n. f. alleen op hannekemaaiers; bloaspoep is even gewoon als in Frsl.; fiendoakspoep (zooals in 't Gron. zou moeten luiden) heb ik nooit van een Groninger gehoord. W. Z.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Leties. — In mijn bezit is een fraai gedreven zilveren kistje. Op de onderzijde staat Theodorus Leties 1664. Is iets meer van dezen drijver bekend?

Breda. J. D. WAGNER.

Portretten van het geslacht Noortbergh. — Volgens handschrift van Herm. Lamb. N., pred. te Hasselt 1731, gest. 1779, bezit deze de volgende portretten: 1° Aaltje N. geb. 1597 en 2° haar eerste man, Lubbertus Henricus ten Stal; 3° de overgrootvader van den pensionaris Buis, een med. Dr. (Gerrit, broeder van Aaltje, n.l. was wijnkooper te Amst. en huwde daar met Fijtje Adriaans Heemstede, welke na verwant was aan het geslacht Buis); 4° en 5° Gerhard N. geb. 1619, scholtus en leengriffier van Zalk en zijne vrouw Margaretha Rheinhartz Rengers; 6° en 7° Quintinus Delleman en Lucretia Sluiters, wier dochter Clara huwde met Arent Vriese v. Hardenbergh, burgemeester en groot-majoor van Kampen etc., grootvader van moederszijde van den pred. N. bovengenoemd. Wellicht zijn er nog meer geweest. Waar zijn ze thans? Denkelijk zijn ze gekomen in bezit van Emerentia Noortbergh van Brandwijk, gehuwd met een baron van Rosenthal, wier eenige dr. Henriette, huwde M. de Kruyff, ingenieur bij den Waterstaat. Deze hadden drie zoons: Herman, die nog in Delfshaven moet wonen, Jacobus, die ook nog in leven is en Henri (overleden).

U. H. J. S.

Portretten van onbekenden (Verv. van Nav. XLI, 42, 168). — Op de vroeger gegeven lijstjes van portretten van mij onbekende personen wensch ik thans nog eenige namen te doen volgen, in de hoop dat deze of gene navorscher er in slagen moge ze voor mij terecht te brengen.

E. Ebeling, koopman? te Amsterdam? 18de eeuw.

J. J. v. d. Elsken, R. K. pastoor te? 18de eeuw.

M. G. Tetar v. Elven. 1853.

Ernst (G.?) Herbergier en wonderdokter? te Druten? omstr. 1820.

Rob. van Eysden. Lith. van omstr. 1840.

Abr. Fino, Amsterd. edelman? 1655.

S. M. Flesch, Herv. pred.? te? ± 1810.

Olfert Fuchs. Portret van omstr. 1600. Wapen: een kruithoorn met 6 leliën.

Olph. Fuyck. Waarschijnlijk dezelfde persoon als voren.

J. Gaalman.

P. J. F. de Geest, Herv. zendeling te Amsterdam, vroeger R. K., geboren ?, † ?

W. P. J. Maas Geesteranus. Portret van omstr. 1855.

Joh. Gerarts, R. K. priester? te? † 1637.

Soetje Gerbrands. Vrouweportret der 18de eeuw.

J. T. Jan van Goens, Herv. pred.? te? 18de eeuw.

W. G. Grebner, kunstschilder? te Amsterd.? 1824.

A. B. Haas te Amsterd. (?) omstr. 1840.

Hagen, vrijmetselaar in 1826.

H. van Hall. Lith. van 1854 door J. P. Berghaus.

Warner Hassell. Portret der 18de eeuw.

Van Hasselt, Advocaat (?) in Ned.-Indië? Lith. van omstr. 1855 door J. H. Hoffmeister.

J. J. Heek. Vrouweportret. (Zij † 1834).

Heinsbergen. Natuurkundige (?) te (?) Lith. door Berghaus 1849.

OUDHEIDKUNDE.

Monster (XXXIX, 149). — Het aldaar door mij vermelde randschrift: „Sigillum scabinorum monasterii ad mosam", met de afbeelding eener kerk, wordt gevonden op het opgedrukte zegel van een aantal Monstersche schepenbrieven, gedagteekend in de achttiende eeuw. In die brieven vindt men alleen „Monster" geschreven, zooals ook in vroegere stukken, o.a. in den t. a. p. besproken schepenbrief van 1296; maar de opvolgende zegels zullen waarschijnlijk den naam der Maas aan dien van de plaats verbonden hebben gevoerd, want deze verbinding is zeker van hoogen ouderdom. Reeds sedert verscheidene eeuwen kon Monster bezwaarlijk meer gezegd worden aan de Maas gelegen te zijn, en bestond er geen aanleiding tot het ontstaan van deze naamsverbinding. Dat echter bovenvermeld randschrift op het t. a. p. besproken Monstersche zegel van 1296, insgelijks eene kerk voorstellende, zoude voorkomen, blijkt mij eene dwaling van het geheugen geweest te zijn. Dit zegel, 't welk ik sedert dertig jaren niet had gezien, is beschadigd en bezit geen randschrift; indien het een randschrift gehad heeft, is dit afgebrokkeld, maar dan vermoedelijk reeds in vroeger tijd.

's-Gravezande. JAMES DE FREMERY.

Schaar. Vgl. *Nav.* XLI, 334. — Men vindt *De* Schaar [goed te Aalten, a° 1284 domus Schare (Sloet, Oorkdb. bl. 1037)], De Scheer [1]) of Scheering, huizing en bouwl. bij Tiel), De Groote Scheer (havezate en gehucht tusschen Gramsbergen en Koevorden). Maar ook *Het* Schaar (huis te Loenen, weil. Bergharen), Het Hooge Schaar (rijswaard, Dreumel), Het Haverschaar (Ommeren), Het Kloosterschaar (benoorden Bredevoort). Insgelijks Scharenburg (gemeentestraat te Puiflik), De Scharenburg (hofstede te Druten). Een meervoud biedt Overscharen (bouwl. te Rossum). Ook een water en kreek in Zee-

[1]) Zie een gesl. Scheerenbergh in *Nav.* XXXV, 661.

land heet Het Schaar. In den Atlas (bijeenverzamelt door I. T.) — Leemans komt voor eene door M. Bolstra geteekende „Kaart van het Herwensche Schaar Zoo als het zig in de Maand July 1753 heeft bevonden"; insgelijks eene „Kaart van den inschaarenden 's Gravenwaardsche en Herwensche Oever in April 1763 enz.; alsmede „Waare Gedaante en Grootte des Bylandschen Waards en Hervensche Schaars... (met de) Limitscheiding tusschen het Geldersche en Kleefsche Territoir, naar H. v. Straalen door L. Schenk, a° 1773" [1]). Bij deze allen ligt scheeren = afscheeren, scharren = afperken (Sloet, „Van-Al's" bl. 45) ten grondslag. Vanhier, dat scheer dan ook rand of boord (ora), zoowel als scherpe, snijdende punt, schaar [2]) en kouter, en schaere rots, klip beduiden kan; vgl. Groot en Klein Scare (twee rotsen in Schotland) naast scar (Eng.) = schram en rotspunt.

Reeds hieruit blijkt, dat schaer als hoeveelheid gronds, als vlaktemaat, geen „grondstuk (lees, stuk gronds) van onbepaalde grootte" kan wezen, gelijk Oudemans (Mid.-Nederl. Wrdbk) opgeeft. De door dezen geleerde aangevoerde „Informacie" toch vermeldt zelve „eene schaer groot wesende 2 mergen"; dus een perceel van bepaalde grootte. Hier komt het woord vrouwlijk voor, evenals in den geslachtsn. v. der Scheer. In Neder-Betuwe steeds onzijdig; men

---

[1]) „De Librye" (Rotterd., Eeltjes) 1889 bl. 77, 8, telt al de kaarten van dien Atlas op, 104 nummers in 't geheel.

[2]) Een gesl. Scheerre a° 1468, 1517 (Cat. arch. Dev. gasth. n° 586, 862a), Schere a° 1498 (ib. n° 775), Scherre a° 1505 (ib. n° 804a) — te Deventer, kan doen denken aan (knip)-schaar (Joh. Winkler, Nederl. Gesl. 365), maar ook aan scherre (zekere visch), waarop als diminut. denklijk Schaerdĕken, (a° 1384 geslacht te Vollenhove, Bijdr. Gesch. Over. IV 186) oogt. Schaert, Schart is ook een (in 1415 te Deventer voorkomende) geslachtsnaam (Over. Arch. Aanh. 222, 3). Doch evengoed kan men er bij denken aan (baard-)scheerder; in de Deventer-Camer.-rek. toch is in 1361 sprake van Berend den baertscherre (Cam. III, 46). En daarnevens van Gherid den Scherre (die in 1362 kaarsen maakte uit der stad ongel; ibid. bl. 138), en van „Coenraed den Scherre van Zutphen (a° 1363, ib. bl. 247). Dit in rekeningen, gesteld in het Nederduitsch. In de Latijnsche ontmoet men Egidius barbatonsor (a° 1337, ibid. I, 4), Hugo Baertscherere (a° 1347, ib. 283). Jacobus Scherere (a° 1347, ib. 301), enz.

spreekt er van „een schaar" ter aanduiding van zóóveel weiland als groot genoeg is om een driejarigen os of ééne koe of twee hokkelingen of vier kalveren gedurende het weiseizoen te voeden. Zulk een os of koe bedoelt dan ook licht Oudemans, als hij „schaerbeest" door weibeest vertolkt; zie zijn citaat daarbij uit de „Informacie". Anderhalf schaar in Neder-Betuwe = één morgen (best) weiland. Vanhier „het vee *uit*scharen", d. i. *uit* den winterstal (troeps- of schaarsgewijs) in de weide doen in den lentetijd, of ook „het vee *in*scharen", d. i. in de weide overbrengen; alsmede „het weiland *aan*scharen", nml. met zooveel stuks vee als het velen kan, de toestand er van gedoogt. Vanhier mede, dat een driejarige os of drielings-os een s c h a r i g e os heet, omdat hij één schaar afweidt, voor de vetweiderij.

Aan Everwijn Wassenbergh als voogd van het dorp en kerspel Winterswijk, kende het Hof van Gelderland, tegenover het kerspel en de er toe behoorende buurschappen 21 Mei 1652 en 9 Juli 1653 voorloopig toe, maar ontzegde hem later — het recht, om uit ieder *volscharig* erf te genieten zes gasten roggegarven, van een *drielinck* en een *half* naar advenant [1]. Vragen de „Bijdragen tot de geschied. van Overijsel' III, 245 naar de hoeveelheid van „een gast hooi"; het bovenstaande ontvangt eenige toelichting uit het volgende voorbeeld. Als de geërfden en ingezetenen van Winterswijk en Aalten met George Nikolaas v. der Lawick, drost en richter van Bredevoort, verschil hadden over het regelen der lijf-buiten- en binnendiensten en het onderhouden van de jacht onder Bredevoort, terwijl eerstgenoemden beweerden, dat zij van een *volscharig* erf slechts éénen carolus-gulden, van een *drielinck* drie oort, van een *half* tien stuivers, en van een keuter (katerstede?) vijf b. (blanken?) schuldig waren; verklaarde het Hof van Gelderland 19 Dec. 1657 hen niet ontvanklijk, maar bevestigde de hoogheid dezer landen en den Prins van Oranje vooralsnog bij het trekken der bepaalde diensten, bij informatie van den jare 1615 uitgedrukt, en bij het onderhouden der jacht, naar oud gebruik [2]. De buurschap Mallem

[1]) Registers archief voorm. Hof v. Gelre, bl. 162.

[2]) Ibidem bl. 181.

te Eibergen bestond in 1699 uit *heele* en *halve* erven en katersteden, wier eigenaars (kotters) zich destijds, krachtens de oude statuten en markerechten, het vierde deel toekenden van het recht van een *geheel* en *volscharig* erf [1]). Een half erf was dus *halfscharig*.

Gewis wordt weiland bedoeld als er sprake is van verpachting van een erve „met schaar, waar" enz. bijv. te Ootmarsum in 1430 [2]); vgl. „tien schaar weiden uit $1^1/_2$ waar" onder Zwolle in 1457, 93 [3]). Nochtans was *schaar* als zekere hoeveelheid weilands, als vlaktemaat, ten allen tijde in al onze provinciën niet overal hetzelfde. Zoo besloeg bijv. weleer te Mastenbroek „één schaer weides" twee hont, d. i. 200 oude roeden of $^1/_3$ morgen [4]).

De stadsweide van Hindelopen (Friesland) is nog heden bekend onder den naam van *Meenschar*, d. i. gemeente-schaar. Evenzoo was er in 1457, 73, 95 sprake van „twee schaar akeren (of aker)" uit (of in) de (ge)meene marke(te) Junne (o. Ommen) [5]), in 1457 van „zeven schaar akeren" in de bp Hassele (o. Oldenzaal) [6]). Oogt dit op „akkers", dus bouwland? Of, daar „akerboom" eikenboom beduidt, is 't de bevoegdheid tot naasting van zekere hoeveelheid *schaar* of *schaarhout*, d. i. hout, dat men scheert [7]), dus hakhout? Vgl. schaerbosch = silva rasilis (Kiliaan), hakhout (Oudemans). Zulk hakhout is gemeenlijk laag eikenhout [8]). In 1595 geschiedt gewag van „seecker scaerbosch geheten de Mouft" [9]), bij Wageningen. Hierbij past de plaatsbenaming Scherwolde (bp bij Vollenhove): a° 1385 Scaer-, a° 1457 Scer-, a° 1495 Schar-, a° 1563 Scheer-wolde [10]). Ook Scharlo, eene der drie voorsteden van Willemstad op Curaçâo?

---

1) Ibid. bl. 242. 2) Overijs. Archief III, 16. 3) Ibid. IV, 34, 591.

4) Bijdr. Geschied. Overijsel III, 244.

5) Overijs. Arch. IV, 29, 249, 639.

6) Ibid. bl. 80.

7) Zoo verdeelt de Duitsche landman de weilanden „nach der Mähbarkeit", in „einschürige, zwei- en mehrschürige Wiesen", d. i. in weiden, die eens, twee- of meermalen in het jaar worden geschoren (van gras ontbloot).

8) Vgl. hier Hoeufft, Taalk. Bijdr. 104.

9) Nom. Geogr. Neerl. III, 190.

10) Overijs. Arch., Aanh. bl. 136; ibid. IV, 22, 631; Chartul. Kamper Weesh. n° 137.

Ontmoet men een gehucht Scharendyke distr. Brielle (Z.-Holl.), volg. de „Woordenlijst voor de Spelling der Aardr. Namen" 1884 ook een dito te Elkerzee (Zeel.): een schaardijk is een dijk, die landerijen afperkt, als 't ware afscheert; zulk een dijk, die geen vóórland, d. i. geene uiterwaarden vóór zich liggende heeft, maar tegen wiens voet de rivier zelve aanspoelt. Volgens „Het Waterregt van Gelderland" i. d. 30 Maart 1715, werd destijds voor schaardijk gehouden een dijk, die niet meer dan 15 Rijnl. roeden vóórland had [1]).

Te Wilp (Gelderl.) bestaat een gesl. v. Schaar. JAC. A.

Rotterdamsche gedenkpenning. — Dezer dagen kreeg ik een zilveren penning in handen, ruim zoo groot als een gulden, waarop aan de eene zijde is afgebeeld de (Grieksche) voorgevel van een gebouw, waarop: „Principi patriaeque" en tusschen de zuilen staat een S en een C (Senatus Consultum?). Voor het gebouw een vergaderde menigte, deels zittende, deels staande, terwijl op zij een standbeeld (van Erasmus?) is afgebeeld. Onderaan het j. 1689 Keerz.: het wapen van Rotterdam, een gezicht op die Maasstad, benevens een groote palmboom, die hoog boven het schild uitkomt. Onder het wapen „Roterodamum". Jammer, dat vooral de figuren aan de eene, en de schepen en gebouwen aan de andere zij zeer afgesleten zijn. Bij welke gelegenheid is deze gedenkpenning geslagen?

Zwartsluis. MR. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

Rebus. — In het stadje Zug in Zwitserland werd dezer dagen een doosje gevonden met de volgende opschriften:

IOHANNA IANSEN × HET : VER : : VAN : HET : * : DAT : *DOET* : *DE* * : VERDERVEN :

GELT : KOST : MOITE : TE : VERGAARE : GELT : KOSST : MOITE : TE : BEWARE : M : D : H : V : E : B : M : S : G : G : O : D : A †

Volgens mijn berichtgever zijn de hierboven cursief gedrukte

---

[1]) Rink, Beschrijv. v. Tiel, bl. 174 noot.

letters op de doos niet duidelijk leesbaar en staat er wellicht iets anders dan hij meende hier te moeten lezen.

Het laatste gedeelte van het opschrift moet m. i. aldus worden aangevuld:

Gelt kost moite te vergaare,
Gelt kosst moite te beware
Maar die het vergaart ende bewaart,
Moet zijn gelt graven onder de aard.

De zin van den rebus, die op den naam Iohanna Iansen volgt, is mij daarentegen niet recht duidelijk. Wie verklaart dien zin?

Helmond. AUG. SASSEN.

Baljuw van Medemblik. — In het archief der gemeente Naaldwijk berust de volgende aanstelling, gedagteekend 27 Februari 1383, van Gerrit van Egmond tot baljuw van Medemblik, welk stuk men daar niet zoeken zoude; om die reden wordt het hier medegedeeld.

„Aelbrecht, bi Gods ghenaden palensgrave upten Rijn, hertoghe in Beyeren, ruwaert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wi bevolen hebben ende bevelen mit desen brieve, Gherijt van Egmonde, onse bailiuscap van Medenblic mit horen toebehoren, te bedriven ende te bewaren tot onser eeren, ons ende ons lants oerbaer, in allen manieren als een bailieu sculdich is te doen. Ende daer of sel hi ons, of den ghenen dien wijt bevelen sullen, goede rekeninghe doen, soe wanneer hijs van ons af van onser weghen vermaent wort. Ende ontbieden ende ghebieden allen onsen goeden luden, die in sinen bedrive gheseten sijn, dat si him onderdanich, ghehorich, ghehulpich ende bistandich sijn in allen onsen saken, die hi van onser weghen te doen mach hebben, ende sijs van him vermaent worden. Dit sal gheduren tot onsen wederseggen. Mar wi hebben him gheloeft uter voerscr. bailiuscap niet te setten noch te laten zetten, eer wi him vol ende al betaelt hebben, soe wes hi ons mit besceidenre rekeninghe bewisen mach, dat wi him sculdich zullen bliven upten dienst voerscreven.

In orconde desen brieve bezeghelt mit onsen zeghele. Ghegheven in den Haghe, sdonredaghes na groten vastenavond, int jaer ons Heren MCCC twe ende tachtich.

Perkament. Beschadigd zegel in groene was, aan een losgesneden strook.

Deze aanstelling wordt niet bij van Mieris in het Charterboek van Holland gevonden, terwijl de door Scheffer uitgegeven „Beve-

lingen" van hertog Aalbrecht, eerst met 1392 aanvangen. Daarin vindt men, deel I, blz. 15, Gheryt van Egmonde vermeld als baljuw van „den Hage" in 1394. Voor Medemblik worden andere baljuwen genoemd van 1393 tot 1395, maar op blz. 32 treft men in die betrekking aan heer Gherrit van Eghmonde, die vervolgens (zie blz. 58) in 1400 wordt aangesteld tot baljuw van Kennemerland en Vriesland. Indien hier dezelfde persoon bedoeld wordt, schijnt hij volgens de titulatuur inmiddels ridder te zijn geworden.

Arend, in zijn opstel over het slot te Medemblik, in „Holland", jaarb. voor 1851, blz. 84, zegt ten onrechte op grond van een brief van Gerrit van Heemskerk van bovengenoemd jaar 1383 (van Mieris, Charterboek, III, blz. 91), dat deze toen baljuw van Medemblik was. De brief, een vidimus, draagt daarvan geen blijk.

's-Gravezande. JAMES DE FREMERY.

Munt te Amsterdam (XLI, 506). — De volgende opmerking naar aanleiding van „de Munt te Amsterdam" door den hr. J. E. ter Gouw. Mijne „Bijdrage tot de geschiedenis der Munt te Amsterdam" (Nav. XLI) had ten doel op eene *onjuistheid* bij Commelin, Wagenaar en ook bij Verkade te wijzen. Uit mijne aanhaling van Verkade zal men zien, dat hij blijkbaar niet „de Beschr. der stadt Amsterdam" van Commelin bij het samenstellen van zijn „Muntboek" heeft geraadpleegd. Verkade beschouwde het al of niet bestaan van den Amsterdamschen rijksdaalder als een „duisterheid" of als twijfelachtig, hetgeen mijns inziens blijkt uit de woorden: „zoo dezelve al mogten bestaan hebben."

L. H. J. T. V. B. T. O.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

„GEFÄLSCHTE URKUNDEN."

I.

ANTWORT AN HERRN J. TH. DE RAADT AUF SEINE ERÖRTERUNGEN ÜBER MARIA VON HORN, DAME VON DUFFEL, GHEEL, ETC., UND IHRE ZWEI EHEMÄNNER, IN SEINEM WERK ÜBER *„De Heerlijkheden van het Land van Mechelen. Duffel, Gheel en hunne Heeren."*

Die Urkunde III mit dem Datum vom Vorabend des St. Sebastianstages im Jahre 1409 ist, wie Herr de Raadt vermuthet, eine Fälschung.

1° Sie wird nirgends bestätigt in den in dem *Reichsarchiv* zu Arnheim aufbewahrten Lehnsegistern von Geldern.

2° Diedrich von Linden, Herr von Hemmen, ist nie Erbschenk von Geldern gewesen. Dieses Amt erhielt:

a) 1379, Johann, Herr von Lyenden;

b) 1400, Diedrich, Herr von Lienden; siehe auch Urkunde von 1404.

c) 1413, Johann, Herr von Heukelom;

d) 1429, Johann von Looz-Heinsberg;

e) 1431, Johann von Gemmenich;

f) 1470, Gerhard von Culemborg, welcher in dem nämlichen Jahre auf dasselbe zu Gunsten seines Sohnes Caspar verzichtete.

(Siehe die in unserem Besitze befindlichen Urkunden aus den Archiven zu Arnheim und Roermond).

Um die Uebertragung der Erbschenkenwürde deutlicher zu erklären, wollen wir die Genealogie erwähnen, welche sich auf die obgenannten Personen, welche mit derselben bekleidet waren, bezieht.

Johann, Herr von Lynden, heirathete in erster Ehe, nach Butkens, Isabeau von Polanen. Wir haben bereits gesehen, dass der Name dieser Dame weder in der Genealogie der Polanen (veröffentlicht in der Batavia Illustrata) noch in derjenigen dieser Familie bei Pontus Heuterus (Opera historica, p. 227), vorkommt. In zweiter Ehe heirathete Johann, Herr von Lynden, Margaretha von Gennep (an der Maas). Als Wittwe vermählte diese sich in zweiter Ehe mit Johann von Looz, Dynasen von Heinsberg, etc.

Aus der ersten Ehe gingen hervor, immer nach Butkens:

1) Johanna von Lynden, welche Heinrich von Gemmenich heirathete;

2) Isabeau von Lynden, welche Gemahlin des Otto von Arckel, Herrn von Heukelom, wurde.

Aus II. Ehe des Johann mit Margaretha von Gennep gingen hervor:

1) Diedrich, Herr auf Lynden, welcher, nach Butkens, Maria von Horn heirathete;

2) Ferner hatte Johann noch einem Bastard, Diedrich Wolff.

Erwähnen wir nun die die Erbschenken von Geldern betreffenden Urkunden, so wie sie uns übertragen sind in dem „Liber feudalis Wilhelmi et Reynoldi, ducum Gelriae comitumque Zutphanie expensis, regiae majestatis, a⁰ 1563, p. d. s.

A. Vol. A, p. XXIIJ.

„Anno 1379. Dat huys ter Lede, erffschencke —"

„Item, des anderen daeghs nae Laurentij ontfingh heer Jan, heer „van Lyenden, irst dat huys ter Lede, mit vier morgen landts, „daer dat huys op steit. Item erffschencke tot Gelre te wesen daer „hy affhelt XLIIIJ morgen landts, die gelegen syn tot Elst, die „geheiten syn den Greventlach. Item xx ꝟ ouder groete sjaers wt „der thiende in den Merschende wt IX morgen landts gelegen „tegen Ryenen, die Jans van Amstel te wesen plagen."

Diese Urkunde bezieht sich offenbar auf den oben, zu Anfang der genealogischen Fragmente, genannten Johann, Herrn von Lynden.

B. Vol. A., p. CXLIJ v⁰.

„Nota van den erffschenckampt-Huys ter Lede, erffschenckampt."

„Anno 1404. Item, feria tertia post vincula beati Petri, ontfingh „Dirich, heer van Lynden, dat huys ter Lede mit vier morgen „landts, daer dat huys op staet, omme gelegen. Item erffschencke „tot Gelre te wesen, daer he af haldende is te leene, eerst acht en „twintich morgen landts opten Pedel, daer oestwerts neeste gelegen „is Claes Vighe, burger te Nuymweghen ende syne erven, west-„wert die heeren van Sinte Walburgen tot Arnhem, zuydwert „ende noordwert die gemeyn strate. Item, een stuck landts, gehei-„ten die Hoegelweerde, daer oestwert naest gelegen is Johan die „Roide, westwert heer Goessen van Lienden, zuytwert die Nyedyck „ende noordtweert die meyne strate. Item een stucke lants, „geheiten den Westermede, daer oestwert naest gelant is die „kercke van Kesteren, westwert Johann van Lyenden, bastaerd, ende „noordtwaert die meyne straet ende zuydtwert die Nyedyck. Item, „twintich pont aldergroite des jaers, wter thiende in den merssche „ende wt negen morgen landts, gelegen tyegen Ryenen, die Johans „van Amstelle te wesen plagen, *tot eenen Zutphenschen leene*, etc. „Manne feodales, heer Gerrit, heer van Oye, Robbert van Appel-„teren, heer Henrich van Appelteren ende heer Dirich van Bylant."

Diese Urkunde bezieht sich offenbar auf Diedrich von Lynden, welcher oben in dem genealogischen Fragment als Sohn des Johann, Herrn von Lynden, erwähnt wird.

C. Vol. A, p. clxxxix.

„Anno ut supra (1413), des saterdachs nae den sonnendach Esto „Mihi in der vasten, ontfinck Johan, heer van Hueckelom, overmits „synen momber Dierick van Heuckelem, want hy noch onmundich „was, hondert geldersche guldens des sjaers wtten tolle tot Salt „Bommel, halff op Sente Martensdach, in den winter, ende halff op „meydach te boeren. Ende voort ontfinck hy op den selven dach „dat erffschenckampt van den lande van Gelre, daer waeren over „als manne Willem van Langerake ende Otte van Hueckelem."

Wer ist der Johann von Hueckelem, welcher in dieser Urkunde erwähnt wird?

Nach dem obigen genealogischen Fragmente heirathete eine

Tochter des Johann, Herrn von Lynden, nämlich Isabeau, Otto von Arckel, Herrn von Heuckelem.

Pontus Heuterus (Opera historica, Lovanij, 1646, p. 216) erbringt in folgender Weise die Genealogie dieses Herrn von Heuckelem:

— Otto Arculeus, filius, natu secundus, Johannis Arculensium reguli, huius nominis octavi, a patre factus est dominus Heukelanus ac Asperanus: suscepit e priore uxore, filia Heusdana, filios duos:

— *a*) Johannes, Heukelemi dominus ac Leidenburgi, duxit in uxorem filiam Reguli Burani: *b*) Otto, Asperae Dominus, nec non Ackoy ac Louny. Que (Reguli Burani filia) peperit:

— Ottonem, Heukelemi dominum, cui est natus e filia Leccana:

— Joannes, Heukelemi dominus, duxit prime filiam Hornanam, deinde, hac mortua, e Teilingijs reliquit:

— Ottonem, Heukelemi dominum, qui duxit *Elisabetham Leendanam*. Ipse obijt anno 1408; natus ei:

— *Johannes, Heukelemi* dominus, duxit *Bertam Culimburgicam*, filiam Johannis. Ipse obijt anno 1465, relicto filio etc.

Elisabetha Leendana, welche hier als Gemahlin des Otto, Herrn von Heukelom, erwähnt wird, ist offenbar Isabeau von Lynden, Gemahlin des Otto von Arckel, Herrn von Heukelom, welche in der Genealogie erwähnt ist, und Johann von Heukelem, welcher Bertha van Culemborg heirathete, Sohn des obgenannten Otto, ist derselbe welcher, noch unmündig, i. J. 1413 Erbschenk von Geldern wird.

D) Vol. B, p. lxxviij.

„Item, anno xxix (1429), des donredaige post dominicam Jubilate, „ontfinck der edele Johan von Loen, aldste soen toe Heynsberch, „dat huys ende slot ther Lede mit iij morgen lants, dair dat huys „op liegt. Item, dat erffschenckampt mit ontrent xliij morgen landts „dair toe gehoerende, gelyeck ende in alle der maiten, als dat „Dierick, here tot Lyende, synen broeder seliger gedachten, van „onsen lieven heren ende voirvaederen, oick seliger gedachten, „ontfanghen heeft gehadt, nae byewysinge der leenboecken die „daer noch van syn, tsamen *tot Zutphens leensrechten*, etc. Mannen,

„Joncker Walraven van Moerse, here tot Bair, heer Derich van „Arnhem, ridders."

Diese Urkunde bezieht sich auf Johann von Looz, welcher laut Uebereinkommen vom 13 August 1425 Johanna von Diest geheirathet hatte (S. Wolters, Codex diplom., p. 403). Er war Sohn des Johann von Looz, Dynast von Heinsberg, und dessen erster Gemahlin, Margaretha von Genepp (S. Robyns, Historia lossensis, p. 288 und 289).

Diese Margareta von Genepp war aber niemand anders, als die Gemahlin des Johann von Lynden, welche, nachdem sie Wittwe geworden war, sich in II. Ehe mit Johann von Looz vermählt hatte. Auf diese Art erklärt sich daher die Bezeichnung „Bruder des Diedrich von Lynden", welche dem Johann von Looz in der obgenannten Urkunde beigelegt wird. Johann von Looz und Diedrich von Lynden waren Söhne der gleichen Mutter, Margaretha von Genepp, aber zweier verschiedener Väter.

E. Vol. R., p. lxxx.

„Wy Arnolt etc., doen condt dat huiden dis daighs, datum dis „briefs, orconde onser mannen van leen, voir ons comen es her „Johan van Gymmenich, her tot Visschel, ritter, ende heft ain ons „versucht alsulcke leen als he meyndt hem aen verstorven te syn „myt namen dat huys ende borch *ter Lee* myt vier morgen landts „ende dat erffschenckampt van Gelre, mit synen toebehooren. Also „hebben wy denselven heren Johan mytten vursc. lienen ende „gueden beleent, orconde onser mannen vanden beheltenisse onser „ind mallick syns gueden rechten. Hyr waren aver ende aen onse „mannen van leen, Roelman van Arendale, here tot Welle, ende „Johan van Broichusen, here tot Loe, ende meer goeder mannen. „Datum anno mccccxxxj, (1431) des dinxdaigs na Tiliam (?)"

Es handelt sich offenbar in dieser Urkunde um einen Sohn des Heinrich von Gemmenich und der Johanna von Lynden, Tochter des Johann von Lynden, welcher i. J. 1379 Erbschenk von Geldern wurde.

F. Vol. B, p. ccxj v°

„Wy Arnolt etc., doen cont dat ende alsoe us die edele Wal-

„rave van Moirse, heer toe Baer, etc., onse lieve neve ende raet, „syn huys ende herlicheyt ter Lede myet synen toebehoeren van „uns te leen rurende, verpandt ende versadt heeft aen hande des „eerweerdigen in Gode, heren Henrich, bisschops tot Munster, „onsen lieven gemynden neven, soe bekennen wy dat wy die selve „versettinge belieft hebben. Anno xxxvj (1436), op den Sonnendach Judica."

Wir haben in allen vorhergehenden Urkunden gesehen, dass die Belehnung des Schlosses Ter-Lee immer mit der Verleihung des Erbschenken-Amtes von Geldern verbunden war. War denn Walram van Mörs i. J. 1436, Erbschenk von Geldern? Wir können dieses nicht bestätigen, obgleich die Sache wahrscheinlich ist. Die zwei Lehen wurden in Wirklichkeit dem Johann von Gemmenich nur unter dem ausdrücklichen Vorbehalt der Rechte eines Jeden (gegenseitigen Rechtes) gewährt. Uebrigens ist es nicht nöthig, die Frage bei dem Gegenstande, welche wir in diesem Momente behandelen, zu besprechen.

Prüfen wir nun die gesetzlichen Vorschriften, auf Grund deren die Bewilligung der Lehen, welche uns beschäftigen, geschah. — Wir haben gesehen, dass die Verleihung des Erbschenken-Amtes von Geldern immer mit der Belehnung des Schlosses *Ter-Lee* verbunden war.

Nun aber wurde das Schloss *Ter-Lee* nach der Formel *ten Zutphenschen Rechten* als Lehen bewilligt. Wir haben hierfür den Beweis:

a) in der folgenden Stelle des *Register der leenen in het quartier Nymegen*, p. 167: *Dat huys ter Lede met vier morgen lants daer dat huys op steet, — ontfangen by:*

Johann, heer van Lyenden, a° 1379,

Dirick, heer van Lyenden, 1404 TOT EENEN ZUTPHEN'SCHEN LEENE;

b) in der Belehnungs-Urkunde B);

c) in der Belehnungs-Urkunde D), betreffend Johann von Looz.

Diese Thatsache festgestellt, welches war die gesetzliche Vorschrift, nach welcher die Uebertragung von *Ter-Lee* geschah? — H. de Lescaille sagt es uns in seinem Artikel *Le régime féodal en Gueldre*, welcher im XXI. Band der *Publications de la Société*

historique et archéologique dans le duché de Limbourg, p. 100, veröffentlicht wurde.

„Les fiefs concédés *ten Zutphenschen rechten* se défaisaient „(lisez: se déféraient) sans distinction du côté paternel ou du côté „maternel aux *proximi* du défunt. De même que dans les alleux, „la ligne (descendante, ascendante et collatérale), le degré de proximité, le sexe et l'âge établissaient le droit de préférence. La „succession eut lieu d'après l'adage:

„Dat naeste lyf, die man voort wijf, d'oldste op der strate.

„Dans la ligne descendante le plus proche était préféré, il n'y „avait pas de représentation; au même degré le mâle l'emportait „sur la femelle et l'aîné sur le plus jeune."

Prüfen wir nun, wie diese Vorschriften in dem Falle, welcher den Gegenstand dieser Abhandlung bildet, befolgt worden sind:

Johann, Herr von Lynden, i. J. 1379 zum Erbschenken von Geldern ernannt, starb, nach Butkens, i. J. 1382. Wenn man nicht zugiebt, dass seine Gemahlin, Margaretha von Genepp, das Amt ihres verstorbenen Gatten als Nutzniesserin behielt, so erscheint uns dieses Datum unzulässig. Johann von Lynden hatte thatsächlich seinen Sohn Diedrich von Lynden als Nachfolger, und, selbst wenn dieser Sohn minderjährig gewesen wäre, so hätte er die Lehen seines Vaters erhalten, allerdings durch die Vermittlung eines Vormundes (Momber). Es ist nun aber sicher, dass das Erbschenken-Amt von Geldern, — obgleich immer zu gleicher Zeit verliehen wie das Schloss Ter-Lee, auf welches des Zutphen'sche Rechte zur Anwendung kam, — nach der Formel „ten Gelderschen rechten" zu Lehen gegeben wurde. Nun aber wurden diese Lehen ohne Rücksicht auf das Alter übertragen (S. H. de l'Escaille, ibid., p. 99). Wir ziehen daher vor, den Todestag des Johann von Lynden in das Jahr 1399 zu setzen: denn es ist Thatsache, dass Diedrich, Sohn des Johann von Lynden, die Lehen, welche mit dem Erbschenken-Amt verbunden waren, i. J. 1400 erhielt. Die Urkunde aus dem Archiv des Feudal-Gerichtshofes von Geldern lässt hierüber keinen Zweifel übrig. Vol. A, p. xlvj. Erfschenckampt — „'Tis te weten dat

„Derick, heer van Lienden, heeft ontfanghen in den jaere ons heeren „duysent ende vierhondert, op daghe daer mannen van leene an „ende aver waren, als in den selve jare in den boick van leene „geschreven staen, *tot eenen gelderschen schenckleen*, alsulcke goet „ende erve als hier nae bescreven steet, in den maelscap van „Kesteren gelegen: Eerst xxviij morgen op den Pedel, daer oistwert „neest gelegen is Claes Vyghe, burger tot Nymueghen, westwert „die heeren van Sinte Walburgen tot Arnhem, zuytwert ende „noortwert die meynstraete. Item eene stucke lants geheiten die „Hogheweert, dair oistwert neest gelegen is Johan die Roede, „westwert heer Goessen van Lienden, zuytwert die Nyedyck ende „noirtwert die meyne straet. Item een stuck lants, geheiten die „Westermede, daer oistwert neest gelant is die Kercke van Keste-„ren, westwert Johan van Lienden, bastaerd, ende noordwert die „Meijnstraete ende zuytwert die Nyedyck."

Alle in dieser Urkunde vorkommenden Grundstücke sind in der Urkunde B, welche ausserdem das Schloss Ter-Lee und das Erbschenken-Amt erwähnt, angeführt. Das Letztere ist übrigens in der Urkunde vom J. 1400, durch die Ueberschrift: Erfschenckampt, hinlänglich angedeutet. Wenn daher Diedrich seinem Vater Johann erst i. J. 1400 nachfolgte, so hat entweder seine Mutter, Margaretha, die Lehen bis zu dieser Zeitepoche, vielleicht derjenigen der Majorität Diedrich's. behalten, oder aber Johan von Lynden lebte bis zum Jahre 1399. — Die Urkunde B) vom Jahre 1404 ist daher nur die Bestätigung derjenigen von 1400, und diese Bestätigung entsprang natürlich aus der Pflicht der Huldigung, welche der Vassall dem Reinald, Grafen von Geldern, der eben seinem Bruder Wilhelm († 1402) in der Regierung gefolgt war, zu leisten hatte.

I. J. 1413 succedirte Johan van Heukelom, noch als Minderjähriger, im Erbschenken-Amt von Geldern. Nach dem Prinzip welches die Lehnsfolge in diesem Amte ordnete, war daher Johann von Heukelom der nächste Erbe des Diedrich, Herrn von Lynden. Es muss mithin in diesem Jahre 1413 die Nachkommenschaft des Diedrich, wenn er wirklich eine hatte, erloschen gewesen sein, und

diejenige des Heinrich von Gemmenich und der Johanna von Lynden, der Schwester des obgenannten Diedrich, in jüngerem Alter gestanden haben, als diejenige der Isabeau von Lynden, d. h. des Johann von Arckel. Butkens gibt uns in seinen „Annales" das Epitaph des Diedrich von Lynden, und nach dieser Inschrift wäre Diedrich i. J. 1408 gestorben. Die Tochter, welche Butkens dem Diedrich zuschreibt, nämlich Margaretha, soll am 22 Novbr. 1409 gestorben sein und hätte somit ihren Vater überlebt. Wenn sie weder das Schloss *Ter-Lee* noch das Erbschenken-Amt von Geldern beanspruchen konnte, wie kommt es, dass dieses Amt erst fünf Jahre später dem Johann von Arckel verliehen wurde? Warum succedirte Johann von Arckel nicht gleich auf seinen Onkel Diedrich von Lynden? Es kann wirklich nicht vermuthet werden, dass das Erbschenken-Amt unbesetzt geblieben sei, da dasselbe erblich war. Wir wiederholen daher, dass wir glauben, dass der Todestag des Diedrich in das Jahr 1412 oder 1413 versetzt werden muss, und dass in Folge dessen die von Butkens gegebene Inschrift auf dessen Grabmal eine Fälschung ist. Herr de Raadt hat übrigens schon festgestellt, dass die von Butkens der Margaretha von Horn zugeschriebenen acht Ahnen, nicht richtig sind. Man kann daher der Existenz des' Epitaph's selbst keinen Glauben mehr beimessen.

Wir haben aber noch einen gründlicheren Beweis davon, dass die von Butkens veröffentlichte Urkunde III gefälscht ist. Dieser Beweis findet sich in dem Texte der Urkunde selbst. Nach Butkens' Angabe geht aus demselben hervor: „dass Diedrich von Lienden, Herr von Hemmen, Neffe oder Vetter (neve) des Diedrich, Herrn von Lienden, das Erbschenken-Amt von Geldern in seiner Eigenschaft als *der nächste Erbe* seises verstorbenen Verwandten erhielt." Indem wir nun die Genealogie, welche die Verwandtschaft des Diedrich, Herrn von Lienden, sowohl mit Diedrich, Herrn von Hemmen, wie auch mit Johann von Heuckelom feststellt, entwerfen, findet man nach Butkens und nach Pontus Heuterus (für diesen Letzteren in betreff des Johann von Heuckelom) wie folgt:

Diedrich, Herr von Lynden = Irmgard von Keppel

Johann, Herr von Lynden, Erbschenk von Geldern | Diedrich, welcher Isabeau, Erbin von Hemmen, heirathet

Johanna von Lynden, welche Heinrich von Gemmenich heirathet | Isabeau von Lynden, welche Otto von Arckel heirathet | Diedrich von Lynden, Erbschenk von Geldern i. J. 1400 | Diedrich, Herr von Hemmen

Johan von Arckel, Herr von Heukelom

Man ersieht aus diesem genealogischen Fragment, dass der nächste Verwandte des Diedrich, des Erbschenken von Geldern, nicht Diedrich, Herr von Hemmen, Sohn des Isten Diedrich, Herrn von Hemmen, war, sondern vielmehr Johann von Arckel, Sohn der Isabeau von Lynden. Johan von Arckel war wirklich der Sohn der richtigen Schwester des Erbschenken, während Diedrich nur der Sohn seines Onkels war.

Die Butkens'sche Urkunde enthält daher einen offenbaren und deutlich zu erkennenden Irrthum. Und dieser Irrthum selbst ist der klarste Beweis, dass das Aktenstück apokryph ist; denn wäre diese Urkunde authentisch, so würde der Irrthum ja von dem Gerichtsschreiber des Feudal-Gerichtshofes von Geldern begangen worden sein, also von einem Zeitgenossen des Diedrich von Lynden, welcher doch die Familie des Letzteren sicherlich kannte und in Folge dessen, da Johann von Arckel noch am Leben war, nicht den Diedrich von Lynden von Hemmen, rechten Vetter des verstorbenen Diedrich, Herrn von Lynden, als den nächsten Verwandten desselben erklären konnte.

Die von Butkens producirte Urkunde III ist also eine Fälschung. Die Echtheit der von diesem Schriftsteller veröffentlichten „Preuves" war übrigens schon lange bezweifelt worden.

Die Urkunden des Feudal-Gerichtshofes bezeichnen, wie gesagt, den Johann von Arckel, Herrn von Heukelom als Nachfolger des Diedrich, Herrn von Lynden, in dem Erbschenkenamt von Geldern, und diese Angabe steht durchaus mit dem Feudalsystem von Geldern im Einklange.

Auf Johann von Arckel, Herrn von Heukelom, folgte i. J. 1429 Johann von Looz. Auch dieser war in der Familie von Lynden der nächste Verwandte des Johann von Arckel: durch Margaretha von Gennepp war er wirklich der Onkel des Herrn von Heukelom, der Halbbruder des verstorbenen Diedrich von Lynden, und in Folge dessen näher verwandt als der Sohn des Heinrich von Gemmenich und der Johanna von Lynden, ein Sohn welcher nur rechter Vetter des Johann von Heukelom war.

Johann von Looz hinterliess Nachkommenschaft. Wie kommt es nun, dass sein Sohn ihm in dem Erbschenken-Amt nicht nachfolgte, und dass dieses Amt i. J. 1429 dem Johann, Sohn des Heinrich van Gemmenich, verliehen wurde? Wir müssen da zuerst bemerken, dass ihm dieses Amt nach dem oben mitgetheilten Aktenstück E nur auf Grund der Rechte, welche er durch den Tod des letzten Erbschenken zu haben *glaubte* und *unter Vorbehalt* der Rechte des Dritten, verliehen worden ist. Entstanden keine Streitigkeiten? Immerhin steht fest, dass das Schloss Ter-Lee i. J. 1436 im Besitze des Walram von Mörs war, und, wir haben es gesehen, dieses Schloss war die Apanage der Erbschenken von Geldern.

Es ist unnöthig diese Erörterung weiter fortzusetzen. I. J. 1470 war das Erbschenken-Amt in Händen der von Culenborg.

Diedrich von Lynden welcher, wie Butkens behauptet, i. J. 1409 zum Erbschenken von Geldern ernannt worden ist, starb, nach demselben Schriftsteller i. J. 1437.

Für die in Betracht kommende Zeit ist uns durch die Feudal-Archive von Geldern die Reihe der Erbschenken völlig bekannt; Diedrich von Lynden erscheint nicht unter diesen Würdenträgern, hat daher dieses Amt niemals besessen. Mithin ist die Butkens'sche Urkunde apokryph, und der Beweis, welchen er für dieselbe auf Seite 54 der *Annales de la maison de Lynden* erbringt, ist in Folge dessen nicht stichhaltig.

II.

DIEDRICH VON LINDEN, BURGGRAF VON DORMAEL.

Die gegenwärtigen Zeiten sollen eine neue Fälschung von Butkens

zum Gegenstande haben. Der Autor der „Annales de la Maison de Lynden" erzählt, dass Diedrich von Lynden sich in erster Ehe mit Catherina, legitimirter Tochter des Grafen von der Mark, vermählte. *Diese Behauptung ist durchaus unwahr.*

Es ist von geringer Wichtigkeit, darüber nachzuforschen, wie Diedrich im Lande Lüttich ankam: ob er an der Universität von Cöln oder an derjenigen von Löwen studiert hatte.

Was wir sicher wissen, ist, dass er in erster Ehe die Wittwe des Adrien de Fraipont, dit de la Boverie, heirathete.

Wer war die Wittwe dieses Adrien de Fraipont?

Sein Heiraths-Vertrag vom 29 Mai 1509 nennt sie „fille de Jean *le Pollen*, chevalier, engendrée en feu damoiselle Katherine *de Berghel*" (S. Lüttich, Convenances et testaments, 1511—1516, folio 12). Ein Akt vom 4. Mai 1532, bestätigt von den Schöffen von Lüttich (Oeuvres, nº 123, fol. 160) spricht gerade so deutlich. Man liest in demselben: „damoiselle *Katherine*, défunte fille de Messire Jehan le Pollain, chevalier, jadis notre confrere, et *Dirick de Lynden*, marit jadis de la susdite defuncte damoiselle Katherine, qui paravant avoist esté femme a feu *Adrien de Fraipont, dit dell Boverie*, l'aisné". Der Akt, welchen wir eben erwähnen, bezieht sich, ebenso wie mehrere andere, auf die Uebertragung des Gutes Mathivaux an Diedrich von Lynden durch die Kinder des Adrien de Fraipont. (Es waren 3 Söhne und 2 Töchter. S. unsere Urkunden aus dem Staats-Archiv Lüttich A, 11 en 12, 40 en 41).

Anlässlich dieser Heirath erhielt Diedrich vom Grafen Eberhard von der Mark das Schloss la Rochette als Geschenk. Eberhard behielt dasselbe indess ungesetzlicherweise zurück. Auf folgende Art erzählt Herr Chevalier J.-B. de Harenne in seiner *Histoire de la Rochette,* welche vor Kurzem erschienen ist, diese Angelegenheit und ihre Folgen:

..... „le comte Everard de la Marck, toujours maître de la Rochette, crut pouvoir disposer de ce domaine par donation entre

vifs. Des rapports d'une nature mystérieuse l'attachaient à Catherine le Pollain de Waroux, fille de Jean le Pollain, chevalier, mort échevin de Liège en 1513 et de Catherine de Birgel. Catherine le Pollain avait été mariée en 1509, avec Adrien de Fraipont, dit de la Boverie, dont elle eut plusieurs enfants. Devenue veuve, elle fit la connaissance d'un jeune gentilhomme gueldrois, Thierry de Lynden, récemment arrivé à Liège après avoir terminé ses études à Louvain. Leurs relations devinrent bientôt si fréquentes et si intimes qu'un mariage s'imposait; il fut conclu, dit-on, à l'intervention du comte de la Mark qui, à cette occasion, fit à Thierry de Lynden donation du château de la Rochette et de ses dépendances, tels, dit l'acte, qu'il les avait donnés antérieurement à feu Adrien de Fraipont. (Der Akt ist in niederdeutscher Sprache mit dem Datum vom 27 Februar 1520 und in Butkens auf Seite 88 der *Preuves* veröffentlicht). Die Uebertragung der Herrschaft und des Schlosses La Rochette fand am nämlichen Tage vor dem Gerichtshofe von Fléron statt.

Gleich nach seiner Heirath nahm Diedrich Besitz des Schlosses und proklamirte sich als Herrn von La Rochette. Wir finden unter dem Datum vom 26 Oktober 1520 ein Urtheil des Gerichtshofes von Fléron, welches die Infreiheitsetzung des auf Veranlassung von Diedrich von Lynden inhaftirten Laurent le Boulenger anbefiehlt; und am 8 November 1520 eine gerichtliche Untersuchung, welche in La Rochette von den Schöffen von Fléron, die von Frau von Lynden empfangen wurden, stattfand (S. unser Urkunden aus der Bibliothek der Universität Lüttich, B. *a*, p. 146, B. *b*, p. 145, en B. *c*, p. 147).

Aber die Wittwe des Reiner von Gülpen, die wirkliche Besitzerin von La Rochette, trachtete bald ihre Rechte geltend zu machen. Ihre Hartnäckigkeit wurde mit Erfolg gekrönt, indem das Gericht die Ansprüche der von der Mark und des Diedrich von Lynden als nichtig erklärte.

In Folge Urtheils vom 24 Oktober 1534, setzte der Feudal-Gerichtshof von Brabant sie wieder in alle ihre Rechte ein und verurtheilte den Grafen von der Mark zur Rückerstattung aller Güter und Ersetzung der Einkünfte, die er seit vielen Jahren bezogen hatte.

Diedrich von Lynden wurde in die Kosten des Processes verurtheilt (C. féod. de Brabant, n⁰ 690, 48e liasse, nº 526—530, und Register nº 133, fo 195).

Diedrich weigerte sich aber, das Schloss zu verlassen, ehe die Klägerin ihm nicht die Unterhaltungs- und Reparaturkosten der Gebäude, welche während der letzten Kriege sehr gelitten hatten, vergütet haben würde. Diese Angelegenheit wurde von Neuem, am 29 Januar 1535, die Ursache einer Verurtheilung in Daelhem und einer Berufung an den brabanter Lehnshof (C. féod. de Brabant, nº 691, 49e liasse, nº 531—549).

Endlich konnte die Wittwe des Reiner von Gülpen den Besitz von La Rochette, von welchem dessen Familie depossedirt worden war, antreten. Sie erfreute sich aber ihres Erfolges nicht lange, da sie im darauffolgenden Jahre, am 15 März 1536, starb.

In einer Anmerkung auf Seite 88, sagt Herr Chevalier de Harenne noch Folgendes über Diedrich von Lynden;

„Thierry de Lynden acquit diverses seigneuries au pays de Liège, entre autre celle de Mathivaux, dite de la Boverie (S. unsere Urkunden aus den Archiven von Lüttich A., 1—56; B., a—f. und C., 1—5.

Devenu veuf, il se remaria en 2es noces en 1532 avec Marie d'Elderen, riche héritière fille unique de Godenoul d'Elderen, chevalier, seigneur de Sart, Gilly, etc., et d'Elisabeth d'Amstel.

Die eheliche Verbindung des Diedrich von Lynden mit Catharina, Wittwe des Adrien de Fraipont, dit de la Boverie, geborenen le Pollain, ist durch die folgenden, in unserem Besitze befindlichen Akte bestätigt:

Diedrich wird am 25 Nov. 1530 mit der Hälfte von 52 Bünder Landes in Hanneffe und Harduemont belehnt, die früher Jean le Pollain besessen hatte (C. féod. de Liège, t. 52, p. 36, und t. 65, p. 54). In demselben Jahre wird Jean, Sohn des Jean le Pollain mit der anderen Hälfte belehnt (C. féod., t. 59, p. 54). Am 20 Februar 1532, überträgt derselbe dem Diedrich von Lynden sein

Recht auf die Hälfte der 26 Bünder (t. 66, p. 29). Diedrich wird am 23 Juni 1538 mit dieser Hälfte belehnt (t. 68, p. 111). Am 2 Nov. 1558 wird Diedrich mit der Hälfte der 52 Bünder von Robert von Bergh belehnt (t. 78, p. 347. Am 25 Mai 1564 gibt er dem Antoine delle Falloise $^1/_4$ der 52 Bünder gegen eine jährliche Abgabe von 34 *muids* (Malter) Dinkel in Pacht (t. 80, p. 12).

Great-Malvert (Worcester). FREIHERR ADHÉMAR VON LINDEN.

DE HEEREN VAN KENENBURG.

MEDEGEDEELD DOOR

J. C. GIJSBERTI HODENPIJL VAN HODENPIJL.

(Vervolg.)

Het hieronder volgende 6e stuk leert ons dat Otto Frederick van der Zevender (gest. 29 Dec. 1662), zijne goederen niet schijnt geadministreerd te hebben, zooals van een goed huisvader kan verwacht worden.

Het 7e stuk geeft ons zijn testament en dat zijner echtgenoote Anna Ermgard van Raesfelt. Deze laatste hertrouwde met Johan van Raesfelt, die eerst „mynen beminden man", daarna „myn seer lieven man" genoemd wordt, terwijl haar eerste echtgenoot het niet verder heeft kunnen brengen dan tot den titel van „mijn voorige Lieven man".

Zesde stuk.

Acte van uytcoop van de dochter van Anna Ermgard van raesvelt, wed. wijlen Otto frederick van Sevender, heere van Kenenburch, 3 *December* 1668.

EXTRACT.

T Hoff van Hollandt, gehoort het rapport vañ Commissarissen daer vooren partijen gecompareert sijn geweest eñ geexamineert hebbende de inhoude van 't accoort hiernaer geinsereert.

Op huijden den IIIe Decemb 1668 sijn voor ons adriaen Pauw, heere van Bennebroeck, eñ Corñ Fannius raden in den hove van Hollandt als Commissarissen, hebbende tot adjunct adriaen pots Greffier van den selven hove gecompareert, Johan van raesvelt, als in huijwelijck hebbeñ Anna Ermgard van raesvelt, te

vooren weduwe van goeder gedachte Heer Otto frederick van der Zevender in sijn leven heere van Kenenburch, Schipluijden, maeslant, maeslantsluijs etc, ende de voorñ Anna Ermgard van raesvelt als erffgenaem ex testamento van den voorsz. heere van Kenenburch ende voorts als moeder eñ voochdesse van haren minderjarigen dochter bij den gemelten heer Otto vañ Zevender geprocreert ter eenre, Ende françois Boot Secretaris van de selve hove als geauthriseert sijnde, om 't recht waer te nemen vant voorsz. weeskint ter andere zijde.

Ende verclaerden de voorsz. partijen, nademael bevonden wert, dat de boedel eñ goederen vañ voorñ overleden heere van Kenenburch sijn belast eñ beswaert met merckelijcke schulden ende dat derhalven nader devoiren sullen dienen te werden aengewent omme den voorsz. boedel te redderen, waer toe tot noch toe niet en heeft konnen geprocedeert werden en Dat oock verder bevonden is, dat verscheyden persoonen wel genegentheden toonen om aen de voorsz. heere eñ vrouwe van Kenenburch mitsgaders den voorñ Secretaris Boot, in hare voorsz. respective qualiteijten tot betalinge eñ quitinge der voorsz. lasten eñ schulden peññ op intrest ofte rente te geven, doch dat doorgaens daer op geexcipieert wert, dat de goederen van de voorsz. boedel, in tijden eñ wijlen aenspreeckelijck soude connen sijn, voor de legitime-portie ofte het vaderlijcke goet van het voorverhaelde weeskint van den overleden heere van Kenenburch daer uijt competerende ende dat principalijck uijt die consideratie onaengesien verscheijden serieuse intercessien ende devoiren, om de voorsz. negotiatie te faciliteren (?) van tijt tot tijt sijn aengewent, tot noch toe geen peññ hebben connen genegotieert werden alles tot merckelijcke prejuditie eñ tot am̃r? groote nadeel vañ voorsz. heere eñ vrouwe van Kenenburch, eñ bijgevolge mede van het voorsz. weeskint, wiens legittime portie ofte vaderlijck goet noch geconsolideert eñ begrepen is, met eñ inde totale....... en masse vañ voorsz. boedel eñ goederen, en

dat zij derhalve onderlinge met de anderen verdragen eñ geaccordeert waren, dat de voorñ heere en vrouwe van Kenenburch het voorsz. weeskint voor en iñ voldoeninge van haer vaderlijcke goederen ofte legitime portie soude aenwijsen ende toevoegen gelijck zij doen bij desen.

Eerst seeckere wooninge met acht en twintich mergen lants gelegen in de jurisdictie van Schipluijde en

ten tweede drie en een halve merge lants te leen gehouden werd vañ huijse van naeltwyck en

ten derde het recht vañ wint tot der goude en

ten vierde twee derde parten in seeckere tienden in gelderlant ende voorts alle de verdere goederen en effecten vañ voorsz. boedel, soo Leenen als allodiale geene van dien utgesondert actien eñ traditien in vollen eñ vrijen eygendom sullen verblijven aeñ voorsz. vrouwe van Kenenburch, omme daer mede te doen en versoeckende derhalven de voorñ partijen onse (?) Commissarissen dat wij

desen aengaeñ souden gelieven te doen rapport aeñ voorsz. hove, eñ dat voorts dit accoort bij denselven hove souden werden geapprobeert ende daer van ververleent acte .... forma.

approbeert het selve na sijn forme eñ inhoude

Gedaen in den raede den XX decemb 1668

Geextraheert uijt het seste memoriael boeck, gehouden bij wijlen Mr. adriaen pots in sijn leven griffier in den voorsz. hove, staeñ aldaer folio 3, 4, 5 en 37.

T is dit geextraheerde voor soo veel hetselve aengaet daer mede accordereñ bevonden bij mij griffier vañ selven hove.

(get.) ANT. VAN KINSCHOT
1691.

Zevende stuk.

In den name des Heeren Amen, kennelijck sij eenen ijegelijck die dese soude mogen aengaen dat ick Otto frederick van Sevender, Heere van Kenenburch. Schipluij, Maeslandt, Maessluijs etc. genegen wesende ordre te stellen, nopende de successie in de goederen bij mij nae te laeten, ter wijl mij Godt de Heer daer toe tijt ende gelegentheijt geeft, te rade ben geworden uijt mijn vrije en onbedwonge genegentheijt te schrijven, ende met mijne signature ende cachet te becrachtigen mijne uijterste ende laeste wille in forme ende maniere hier nae volgende revocerende eerst ende alvooren (: naer recommandatie van mijne ziele soo wanneer die uijt mijn Lichaem uz Condigne [1]) uijtvaert ende begraeffenisse ter discretie van mijne hier nae te institueren erffgenaem :) alle Testamenten en uyterste wille, bij mij hoedanich die soude mogen wesen egeene geexpireert voor dato deses gemaeckt ende verleden niet willende dat deselve ofte eenige van dien in eenich point effect sullen sorteren maer dat alle deselve sullen worden gehouden als noijt gepasseert, ongeacht eenige Clausulen derogatoire ofte andere daerinne begrepen als alle deselve ende yder van dien in het particulier mede bij desen houdende voor gerevoceert ende vernieticht min noch meer als off van de selve een speciale ende individus revocatie was gedaen, Ende die ick Expresselijck ende met deselve woorden souden hebben vernieticht in cas ick daer eenige memorie van hadde als mijne ernstige begeerte wesende dat dese mijne dispositie alleen cracht sall hebben ende punctuelijck achtervolcht sall worden niet jegenstaende mede contract antenuptiael [1]) tusschen mijn ende mij seer gelieffde vrouw voor dato van onsen huwelijck opgerecht als insgelijck [1]) 't selve bij desen revocerende voor soo veel den inhoude van dien niet soude mogen accordeeren met dese mijne jegenwoordige dispositie. Vorders verclaere ick comende ter dispositie van mijne achterlaeten goederen uijt crachte van den Octroij bij mij daer toe van de Ed. Groot Mog. Heeren Staeten van

[1]) Moeilijk leesbaar.

Holland geobtineert ofte noch naeder ist noot te obtineeren in alle mijne achterlaeten goederen soo leen als allodiael Erffpachten ende andere roerende ende onroerende actien Crediten, egeene ter werelt uijtgesondert tot mijne *universelen erffgenaem* geinstitueert te hebben, soo als ick institueere by desen de voorñ mijne seer gelieffde *vrouw Armgerdt van raesfelt* willende ende begeerende dat haer Ed naer mijn doot alle deselve als haer Ed toecomende sall mogen behouden ofte aenvaerden sonder daer toe eenige nader authorisatie van noode te hebben, met begeerte nochtans dat bij aldien wij eenich kint ofte kinderen uijt onsen huwelijck verweckt souden mogen comen naer te laeten, dat de voorñ onse seer gelieffde vrou deselve sall op voede ende optrecken tot derselve mondige daegen ofte huwelijckestaete, deselve alsdan behoorlijck uijtsettende na mijne gelieffde vrouws discretie ende goetvinden, deselve ons achter te laetene kint ofte kinderen, daerinne tot mede erffgenaemen instituerende bij desen, als houdende deselve daer mede meer als ten vollen voldaen van derselver Legitime portie, sonder dat deselve kint oft kinderen ofte ijmant van haerent wegen de voorñ onse seer gelieffde vrouw sal mogen aff vorderen eenige staet ofte inventaris oft oock openingh van de voorsz onse achter te laeten goederen, maer sullen haer te vreden moeten houden met 't gunt deselve hier boven voor haer Legetime portie is toegevoecht ofte in cas van eenige contradictie dat deselve sullen moeten affstaen met haer naeckte ende blote Legitime portie ende alle het verdere blijven ten behonve van de gemelte mijn seer gelieffde huysvrouw, willende vorders mede dat in cas van affsterven van onse naer te laeten kint ofte kinderen beneden derselver mondige dagen inde successie van haere achter te laeten goederen sall worden gevolcht de dispositie van 't cresdomsrecht(?) ick stelle wijders tot voocht ofte voochdesse over onse naer te laeten kint ofte kinderen de voorñ onse seer gelieffde vrou, de welcke ick wil dat de voorsz. voochdie absolutelijck sall mogen aenvaerden, hebben ende behouden en met seclusie van alle andere, mitsgaders van alle Heeren, Hoven ende gerechten ende weescamers, ende ijder van dien int particulier, uijtsluijtende alle deselve wel Expresselijck by desen, ende gevende de voorñ mijne gelieffde vrouw volcomen macht ende authoriteyt omme deselve sulck goet vindende een mede voocht te assumeeren ofte surrogeeren met gelijcke macht als haer Ed bij desen gegeven wort alle hetwelcke ick verclaere te wesen mijne uijtterste ende laetste wille, dewelcke ick oversulcx begeere dat volcomen ende irrevocabel effect sall hebben niet tegenstaende alle formaliteijten van recht niet preciselijck geobserveert soude mogen sijn, ende niet jegenstaende mede dat ick hier naer anders soude mogen comen te disponeren, als houdende alle soodanige laeter dispositie ende ijder van dien van nu aff voor nul ende crachteloos en als jegens mijne wil ende buijten mijne meeninge affgegaen als sinisterlijck daer toe geinduceert sijnde, waer op ick derhalven versoecke dat egeene het minste regard mach worden genomen maer alleenlijck achter volcht ende cracht gegeven aen dese

mijn uijtterste wille, die ick in maniere voorsz. met volcome deliberatie hebbe opgerecht ende begeert dat inde beste forme volcomen ende onverhinderde Executie hebben sall, al waert bij forme van Codicille ofte anders, soo die bevonden sall worden te mogen subsisteeren, ten waere inde voorsz. onze laeter dispositie waeren geinsereert dese formeele woorden soodanich is de kennisse der wijsheyt voor uwe ziele als Gy se vint, soo sal der belooninge wesen, ende uwe verwachtinge en sall niet affgesneden worden.

Aldus gedaen in 's gravenhage ende by mij ondertekent

was get. F. VAN ZEVENDER,

Op de omslach oft Couverte van dit jegenwoordige Testament hebbe ick ondergesz notaris in presentie van de Heer en mr johan Hallingh ende Jor johan van raesfelt als getuijgen de gewoonlijcke notule ofte opschrift gestelt volgens de wille van den Heere Testateur op den 8 meij 1660 ende daer naer op den XXII marti 1663 naer 't overlijden van den welgemelten Heer Testateur wederom geopent voor de voorsz getuijgen ten overstaen van den Hooch Ed Geboore Heere frederick van Dorp, Heer van maesdam* raidt ordinaris in den Hove provinciael van Hollandt etc. als daer toe bij den voorsz Hove speciaelijck gecommitteert op versoeck van de vrouwe douagiere van den meergemelte Heer Testateur Ende is het selve suijver, gaeff ende ongecancelleert bevonden volgens de acte dairvan voor mij notaris ter presentie als boven gepasseert. Ter oirconde desen get op den XXIII maert XVIc drie ent sestich en was get. W. G. de la haye Nots Pub.

Compareerde huijden den achtsten mey XVIc en sestich voor mij Willem Gerard de la Haye openbaer notaris, by den Hove van Hollandt, residerende in s Gravenhage ter presentie van de getuijgen ondergenoemt in eygener personen. de Hooch Ed. Gebooren Heer Otto frederick van Zevender, Heer van Kenenborgh, maeslandt, Schipluij etc cloeck en gesont verstant en memorie machtich in handen hebbende het* ingeslooten papier, by mij notaris in deze couverte gecacheteert ende verclaerde sijn Hooch Ed daerinne geslooten te hebben sijn Testament ende uijterste wille, versoeckende* ende te gelijck begeerende dat deselve sijne dispositie sall Effect hebben ende staet grijpen als Testament Codicille gifte ter sake des doots, ofte onder den Levende ende sulcx het selve allerbest sall komen ofte mogen verstaen niettegenstaende eenige solemniteijten hier toe gerequireert mochten sijn geommitteert ofte oock niettegenstaende hetselve int geheel ofte deel mocht strijden tegens de wetten, coustume ofte politije deser Landen, Ende is desen bij mij toegesegelt met vijff diversche Zegels, in roode Lack hetwelck de Heer Testateur begeert dat naer sijn overlijden sonder eenige solemniteijten sall geopent werden, Consenterende ende versoeckende het tegenwoordige opschrift op desen gedaen ter presentie van de Heer Mr johan

Hallingh out Burgem^r van s Gravenhage en Jo^r johan van raesvelt als getuijgen hier toe gebeeden, en was geteekent

J. HALLINGH J. V. RAESFELT F. VAN ZEVENDER.

Ter Oirconde

w. g. DE LA HAYE Nots Pub.

In den name des Heeren Amen doen kond ende bekennelijck een ijder dient behoort dat ick Anna Ermgard van Raesfelt Vrouwe van Kenenburch maeslandt ende maessluijs overdacht hebbe s menschen leven ende niet seeckerder als d'uijre van dien, om welke onsekerheijt met Testamentaire dispositie mijnder goederen in tyts te voorcomen, verclaere gemaeckt te hebben myn Testament ende uyterste wille in der forme hier naer gestelt, voor eerst beveele mijn Ziele wanneer die wt mijn sterffelijcke lichaem sall comen te scheijden in handen van Godt almachtich ende mijn Lichaem der kerckelijcke begravinge als voorñ * wederroepende kasserende doot ende te niet doende, alle voorgaende Testamenten, ende makinge voordato deses eenichsints gemaeckt ende jegens dese eenichsints strijdich sijnde alle deselve houdende voor nul krachteloos ende als niet gemaeckt, niet jegenstaende eenige Clausule derogatoir, ofte anders daerinne begrepen als alle deselve ende ijder van dien in het particulier mede bij desen houdende voor gerevoceert ende vernieticht hin nochte meer * als off van deselve een speciale ende invidua revocatie was gedaen. Ende die ick Expresselijck ende met deselve woorden soude hebben vernieticht in cas ick daer eenige memorie van hadde, waermede dan komende tot nieuwe dispositie in krachte van de respective Octroyen, mijn te dien eijnden verleent.

alsoo van den Hove van Utrecht in dato den 23 deser oude styl Ende van de Staeten van Hollandt in dato den (niet ingevuld) . . . .

Verclaere tot myn Erffgenaem gestelt te hebben als stelle by desen *Johan van raesfelt* mijnen beminden man *inde Helfte* van alle mijne nate laetene goederen, soo Leenen, Erffpachten, als eijgen in Hollandt, ende Elders gelegen, mitsgaders alle de actien ende Crediten egeene ter werelt uijtgesondert boven alle mijne natelatene meubelen ende Huysraet, de welcke ick hem int geheel by desen ben prelegaterende,

Institueerende *inde weder helfte* van de voorsz Leenen, Erffpachten ende eygene goederen mijne seer Lieve dochter Hester van der Sevender geprocreert by wijlen den Heer Otto frederick van der Sevender, in sijn leven Heer van Kenenburch, mijn voorige Lieven man, als houdende deselve daer mede ten vollen voldaen voor haer Legitime Portie, ende in cas van eenige oppositie off Contradictie soo sall deselve moeten affmit haer naeckte, ende bloote Legitime portie Ende sall het verder accesseeren ende blyven aen myn voorñ jegenwoordige seer Lieven man,

Willende vorders noch in cas van affsterven van mijne voorñ dochter beneden haer mundige daegen ende sonder wettige geboorte achter te laeten, dat in sulck

een gevall alle de goederen by haer van mijn in crachte deses als anders geerft, sullen comen ende succedeeren int geheel op mijn gemelten jegenwoordige seer Lieven man, voor soo veel ick nae rechten daer toe gerechticht soude mogen wesen, denselve daerinne substitueerende by desen.

Stellende voorts tot voocht over mijn gemelte dochter mijn jegenwoordieg seer beminde man, de welcke ick wil dat de voorsz. voochdije absolutelijck sall mogen aenvaerd hebben, ende behouden met seclusie van alle anderen, mitsgaders van alle Heren, hoven, Gerechten, ende Weeskameren, ende ijder int particulier uijtsluijtende alle deselve wel Expresselijck by desen, gevende den meergemelten mijnen Lieven man volcomen macht ende authoriteijt om sulcx goet vindende een mede Voocht te mogen assumeeren oft surrogeeren met gelijcke macht successivelijck geduirende d' minderjaricheijt als sijn Ed bij desen wort gegeven.

Alle 't welcke voorsz. staet verclaere ick te wesen mijn Testament ende uijterste wille het welcke ick wil ende begeer dat nae mijn doot naegecomen ende achtervolcht sall worden t sy als eenich Testament Codicille Laeste ende uijtterste wille, als Gifte onder de Levende ofte uijt saecke des doots, gedaen soo t selve alderbest in crachte voorsz. Octroyen nae rechten ende Costume van den lande sall mogen bestaen, des t oirconde dese bij mijn (: naerdien mijn alvoorens tselve pertinent van woorde te woorden voorgelesen wel verstaen, ende naer mijn uytterst intentie geschreven te wesen :) met myn eygen hant onderteeckent binnen Utrecht op den XXV Augusti 1668 ouden styl ende was get.

ANNA ERMGARDT VAN RAESFELT,
my present G. V. BIJLEVELT NOTS,

Op huijden den 25 Augusti 1668 des voornoens ten halff twaelff uijren, Compareerde voor mij Gijsbert van Bijlevelt nots s Hoffs van utrecht, als mede bij de Heeren Burgermeesteren ende vroetschap derselver stadt, gepermiteert binnen utrecht residerende ende de getuijgen naebenoemt daer toe versocht, de Hooch Ed Geboorne vrouwe Anna Ermgard van raesfelt vrouwe van Kenenburch, maeslandt ende maessluijs eñ mij notario bekent gemaeckt sikerlijck sijnde, edoch haer verstandt volcomen gebruijckende als opentlyck bleecke, de welcke ons vertoonde dit * pampier onder op die plaetse mit Lack toe gesteken, binnen int welcke de vrouwe Comparante verclaerde door mijn nots te hebben doen schrijven haer Testament ende uijtterste wille ende by haer mit eijgen handt ondertekent t welck sij wil dat naer haer overlijden onverbreeckelijck naere gecomen sall worden, t sy als eenich Testament ofte Codicille laest ende uijtterste wille, gifte onder de Levende, ofte uijt saecke des doots, gedaen sulcx t selve in crachte van Octroijen Costume van den Lande Ende nae rechten sall mogen bestaen, versoeckende hier van gemaeckt ende gelevert te worden acte, die is deze, aldus gedaen ende gepasseert t' Utrecht inde Herreberge vant Portje

staende aldaer op de Ganse merckt ter presentie van Herbert van rateswier*, Chirurgijn alhier, die verclaerde de Compte t'kennen wij notaris bekent ende johannes Buijsingh jongman dienaer van de vrouw Comparante als getuijgen hier toe versocht die deze neffens de Comparante ende my notaris mede onderteijckent hebben ten jaeren maenden daege uyren ende plaetse voorsz. was get. Anna Ermgardt van Raesfelt, H. van Rave Suay Johannis Baesginck G. V. Bijlevelt Nots.

Op huijden den tienden maert Sestien hondert en Sestich [1]) Compareerde voor mijn Jacob Spoors, openbaer nots bij de Ed Hove van Hollandt tott Executie van dien geadmitteert binnen der stadt delft residerende in tegenwoordigheijt van de onder geschreven getuijgen den wel Ed Heer jonr johan van raesfeldt Heer van Kennenburch etc weduwenaer wijlen de wel Ed hooch Geboren Vrouwe anna Ermgardt raesfeldt Za: gedachten, ons verthoonende dit conchier* toegesegelt ende geslooten op drie plaetsen, met Lack mette notulen ende opschrift daer op gestelt, gepasseert voor den nots Gijsbrecht van Bijlevelt ende twee getuijgen binnen utrecht, van dato den 25 Augusti sestien hondert acht en sestich sijnde de voorsz. zegels heel ongebroocken ende voorts in alles suijver gaeff ende ongecanselleert* ons nots, ende getuijgen sulcx verthoont. Ende hebben t selve ter requisitie ende van overstaen van den wel Ed heere Compt ontsloten ende geopent, ende in kennisse der waerheyt dese notulen daer op gestelt aldus gedaen en verleden op den Huysen van Kenneburgh ter presentie Cornelis dammies van Oosterlee ende Claes Phillippes van der mey beyde Geswoorens van St maertensrecht voorsz. als getuijgen beneffens myn notario hier toe gerequireert datum etc ende was get Cornelis Dammies van Oosterle, Claes Phillipes van der Mey J. M. Spoors Nots pub

onder stont

Naer gedaene Collatie sijn dese voorstaende Copien met sijn respective principaelen geschreven op papier ende onderteickent boven, bevonden te accordeeren By my ondergeschreven Nots pub bij den Hove van Hollandt geadmitteert binnen Amsterdam residerende den XXIIII Julij XVIc twee en seventich was get Jan de Vos N pub.

Naer gedaene Collatie jegens de Capn authentijcq gets als boven alwaer alle de voorsz. actens, achter den anderen stonde geschreven, is dese Copie daer mede bevonden te accordeeren by my in s Gravenhage residerende op den derden September XVIc en Tachtich.

---

[1]) Moet vermoedelijk zijn: „negen en zestich", daar in 1669 A. E. v. Raesfelt is overleden.

Canter, Canters (XXXVII, 383; IX, 52). — In mijne verzameling prenten bevindt zich een portret [1]) in klein 4°, borstbeeld rechts in vierkant, waarin eene zandlooper en bovenin: „Obiit Louanij XV. Kal. Junij CIↃ.IↃLXXV. Ætat. XXXII." en onderaan:

„Guilielmus Canterus, Utraiectinus, Philologus.
Clepsydra quid signat? Studiorum, hac indice, pensa
Meteri solitus. Plinius alter eras.
Dum tamen alternam mens indefessa quietem
Abnuit, es vitæ prodigus ipse tuæ,

A. MIRÆUS."

Voorts is bij dat portret geschreven:

„Willem Canter, geb. te Utrecht den 24 July 1542, waar zijn vader Lambert C. raadsheer was, toonde van zyne kindsheid af eene zeldzame lust tot geleerde oefening en arbeid; werd in de Gr. en Lat. talen onderwezen door den ber. Macropedius; bezocht reeds op zyn 12e jaar de hoogeschool te Leuven, waar hij zich gedurende 4 jaren oefende bijzonder onder den hoogl. in de Lat. letteren C. Valerius. Hierop begaf hij zich naar Frankrijk, Italie en Duitschland, om de beroemdste bibliotheken te bezigtigen en met de voornaamste geleerden in kennis te komen. Twee jaren later vestigde hij zich te Leuven, leidde aldaar een afgezonderd leven, wydde zich geheel aan de studiën; hield zich des voormiddags bezig met lezen en des namiddags met schrijven en verdeelde zijn tijd zorgvuldig naar den zandlooper. Door een zittend leven en onthouding van ligchaamsoefening benadeelde hy zyne gezondheid, verloor allengs den eetlust, verviel in eene teringziekte die hem den 15 Juny 1575 uit het leven rukte. Hy was uitgever en vertaler o. a. der werken van Stobaeus, Aristides, Euripides, Aeschylus etc. met geleerde aanmerkingen, terwijl zyne geestbeschaving voordeelig uitblinkt in onderscheidene Lat. gedichten. — Als eene byzonderheid staat van hem vermeld, dat hij afkerig was van het vrouwelijk geslacht, van gastmalen en drinkgelagen. Zijn broeder Dirk werd erfgenaam zyner goederen en van zyne keurige boekerij." (Vg. J. C. Kobus, en Jhr W. de Rivecourt, beknopt biogr. wdb. v. Nederl. I, 324).

Ook in Dordrecht woonde vroeger eene familie *Canters*, waarvan de stamvader Jan was gehuwd met Catharina Bomius, die later hertrouwde met Arnoldus Tijssen. Hun zoon Joannes werd geboren te Dordrecht den 24 September 1781 en overleed te Delft den 21 Januari 1855, hij huwde te Dordrecht den 9 Juli 1803 met Metje Smits, dochter van Cornelis en van

[1]) Zie ook Mullers Catal. van 7000 portretten, N° 731, 32,

Adriaantie Singels, die te Dordrecht werd geboren den 15 November 1782 en te Delft overleed den 3 Januari 1841. Uit welk huwelijk werden geboren te Dordrecht twee kinderen en wel 5 October 1804: Catharina Adriana, die zeer jong overleed, en 1 November 1813: Cornelis Johannes, die den 18 October 1889 te 's-Gravenhage overleed.

Laatstgenoemde was gehuwd te Rotterdam den 7 Augustus 1839 met Anna Cornelia Kleij, dochter van Willem Kleij, Notaris, en van Anna Cornelia Smits. Zij was geboren 27 Maart 1816 te Rotterdam en overleed aldaar 10 Januari 1865. Uit welk huwelijk werden geboren te Delft *1*° den 4 Maart 1841 Johannes, *2*° den 11 October 1842 Willem, *3*° den 10 November 1844 Pieter Marie, *4*° den 22 September 1846 Cornelis Johannes, *5*° den 20 November 1847 Anna Cornelia en *6*° den 27 October 1851 Maria Johanna, die den 14 Januari 1852 aldaar overleed.

N° 1 Johannes werd directeur der Rotterdamsche bank, vertrok naar Ned. Indie, werd vice-consul van Nederl. te Singapora, maar keerde naar Ned. later terug, huwde den 6 November 1867 te Rotterdam met Antonia Adriana Johanna Dijkmans, geboren te Rotterdam 5 Augustus 1842, dochter van Jan en van Antonia Henrietta Jacoba Haefkens. Uit welk huwelijk werden geboren: den 16 Augustus 1868 te Rotterdam Anton Henri Jacobus, den 14 April 1870 te Buitenzorg Cornelis Johannes (adelborst), den 10 Januari 1872 te Batavia Johannes (kadet), den 17 November 1873 te Buitenzorg Anna Cornelia, den 31 Maart 1875 te Rotterdam Jacobus, den 23 October 1876 te Rotterdam Willem Cornelis, den 6 Februari 1879 te Gorssel Anton Adriaan Johannes, die aldaar den 10 Maart 1883 overleed, den 15 Juni 1882 te Gorssel Robert Barclaij en den 29 December 1883 te Gorssel Anton Adriaan Johannes Canters.

N° 2 Willem, zich schrijvende Willem Canters van Doodewaart, huwde den 27 Mei 1870 te Delft met Cornelia Catharina Hendrika Kleijn van Willigen, dochter van François Cornelis en van Maria Petronella van der Willigen, die werd geboren te Delft den 12 April 1848 en overleed te Stompwijk den 16 Augustus 1883 kinderloos. Hij hertrouwde den 4 November 1886 te Rotterdam met Wilhelmina Henrica Johanna Arendsen de Wolff, geboren te Vlissingen den 4 Januari 1860, dochter van Rudolph Wilhelm Gerardt en van Deliana Lucretia de Kouville, uit welk huwelijk den 3 Mei 1888 te Arnhem werd geboren Cornelis Johannes.

N° 3 Pieter Marie huwde te Weenen den 7 Januari 1877 met Antonia Stadler Edle von Wolffersgrun, geboren te Weenen den 17 November 1852, dochter van Eduard en van Victorine.

N⁰ 4. Cornelis Johannes, fabriekant en lid van den Gemeenteraad van Alkmaar, huwde te Rotterdam: den 15 Juli 1870 met Geertruij Johanna de Jong, geboren te Rotterdam 5 Januari 1847 dochter van Johannes Jan en van Maria Elisabeth van Aken. Uit welken echt werden geboren: den 2 Mei 1871 te Rotterdam: Anna Cornelia, den 9 Januari 1874 te Rotterdam: Maria Elisabeth en den 2 Februari 1883 te Alkmaar: Geertruy Johanna Canters.

en *N⁰ 5 Anna Cornelia* huwde te 's Gravenhage den 15 April 1880 met Jan van der Horst Bruijn, Kapitein bij de Infanterie, geboren te Wageningen den 26 Februari 1844, zoon van Hendrik en van Elisabeth Margaretha Brousson. Uit welk huwelijk werden geboren: den 22 Januari 1881 te Arnhem: Elisabeth Margaretha, den 12 Februari 1882 te Arnhem: Cornelis Johannes, die aldaar overleed den 16 Mei 1882, den 27 Maart 1884 te Doesburg: Anna Cornelia, den 15 Mei 1885 te Doesburg: Elisabeth Constantia Johanna, den 3 October 1887 te Arnhem: Geertruij Johanna en den 21 October 1888 te Arnhem: Cornelis Johannes van der Horst Bruijn.

Dordrecht. J. A. SMITS VAN NIEUWERKERK.

Canter (XXXVII, 383; IX, 52; XLI, 531). — „Johannes Canther, geboortig van Groningen, leefde omtrent d. j. 1479; hij was vermaard in de Godgeleerdheid, Rechten en Geneeskunde, en in dien roem deelde ook zijne vrouw, dochter en zoonen". (Jac. Kok, Vad. Wdbk., i. v.). — „An 15... Quatre enfans de Frise, trois garçons et une fille, nés du même père, dans le seizième (15e) siècle, nommés André, Pierre et Jacques Canters, (les historiens ont passé sous silence le nom [Ursule] de la petite fille), étaient un vrai prodige de savoir à l'âge de dix aus. Leur pays était trop petit pour l'étendue de leur réputation, ils passèrent en Allemagne, accompagnés de personnages graves chargés d'en prendre soin; ils vinrent ensuite se faire admirer en France, et puis en Italie, où ils laissèrent des preuves de leur savoir universel, et notamment à Rome, où ils excitèrent une admiration générale". (Nouv. vies des enfants célébres, Par. 1834, p. 107—8). [Misschien uitvoeriger bij Baillet: Enfans devenus célèbres; Emilie Carpentier: Les enfants célèbres, nouv. édit., Paris 1869; Otto: Das Buch berühmt gewordener Kinder. Lebensbild. a. d. Jugendzeit u. d. Entwickelungsjahren merkw. Menschen. 2 Bde. Leipz. 1861, 2e Aufl. Lpz. 1866].

„Ursula Canther, zuster van Andreas, werd om haar verstand het wonder van de wereld genaamd" (Jac. Kok, a. w., i. v.). — „Canthera, von Gröningen aus Friesland, Joh. Cantheri eines gelehrten Mannes so dreyer Facultäten Doctor gewesen in Gröningen Tochter, war vortreflich gelehrt, dass sie gutem Fug Miraculum Mundi (ein Wunder der Welt) genennet wurde [1]). Merkwurdig ist auch und nicht ohne Verwunderung bey zu fügen, dass dieser Joh. Cantherus nebst seiner gelehrten Tochter auch einen Sohn Nahmens Andreas gehabt, der ein Ausbund der Gelehrsamkeit gewesen, und im 10. Jahr seines Alters nicht allein die Heil. Schrift profitiret, sondern [2]) auch in jure wohl erfahren gewesen, dass er würdig geacht J. U. D. zu werden, dessentwegen er von dem damaligen Römischen Kayser Friderico III. durch seinen Abgesandten An. 1477 [3]), oder wie andere wollen 1472 [4]), in einem Brieffe auffs freundlichste zu ihme zu kommen ersuchet worden" [5]). (Joh. Casp. Eberti, Neokirchensem Silesium: Eröffnetes Cabinet des gelehrten Frauen-Zimmers, Franckf. u. Lpz. 1706, s. 73—74). — Uitvoerige berichten, van bekwame handen, over de geleerde Canters, met bijgevoegde afbeelding van twee hunner, geeft de Gron. Volksalm. 1891 (die veel merkwaardigs bevat), bl. 1—25. Dat er van Jacobus Canter toch nog iets meer bekend is, dan men daar vindt, blijkt uit Ed. Meiners' Oostvrl. kerkel. gesch. I, Gron. 1738,

---

[1]) Vid. Vechnerus in Breviario Germaniæ p. m. 351. edit. örlic. G1673. 12mo. et qui sua ex eo hausit Jac. Thomasius in Disput. prior. de fæm. erudit. Thesi 2. § 5.

[2]) Zie een portret van Andr. Canterus beschreven in J. F. van Someren, Gegraveerde portretten van Nederl. Dl. II, N° 979.

[3]) Vid. Andr. Caroli Memorabilia Eccles. Seculi XVII. Tomo 2. Libr. 8. Cap. 61. p. 213. et Stratem. Theatr. Hist. p. 905. Conf. Caroli l. c. T. I. p. 405.

[4]) Vid. Hanc Historiam ut et Litteras à Friderico ad Andream hunc scriptas in Acerra Philologica statim post præfationem edit. 1694. 8vo. Fran. et Lips.

[5]) „Der Herr Schubart, in dem Collegio Msto de Notitia librorum, welches er a° 1698 gehalten, erzehlet, dass Kaiser Friedrich der III die grösste Kriege geführet, aber alle mit der Feder, man habe ihn auch nur Magister Friederich geheissen". (Joh. Ad. Bernhard, curieuse Hist. derer Gelehrten. Fkf. a. M. 1718, S. 365).

bl. 7—11, waar men leest: „De vermaarde hoogleeraar Ubbo Emmius verhaalt het begin der Hervorminge in Oostvrieschlandt en te Emden wat uitvoeriger (dan Benninga in zijne Kronijk en de Emder predikanten in hun Bericht van de Reformatie etc.) in zijne Hist. Rer. Fris. Lib. 50, p. 785 in Fol. et Lib. 53, p. 824—26; 's mans woorden, uit de latynsche in de nederlandtsche tale overgezet, luiden aldus: „In Oostvrieschlandt, wordende van Edzard geregeert, quam de Godtsdienst, uit de duisternisse opgerezen, en zich meer en meer verbreidende, zeer helder in deze jaren, 1519—1524, voor den dag. In dien tijdt waren elders in 't werk der bedieninge godvrugtige, geleerde en waarheit lievende mannen, en te Auwrik was Henricus Brunius, te Lehr Lubertus Canzius, te Norden Joh. Stephanus, te Wener Joh. Schulto, te Emden Georgius Aportanus, die boven allen uitmunte [1]). Deze te Zwolle in 't Broeder convent, als men 't noemt, in zyne jonge jaren onderwezen, en daarna, groter geworden zynde, aldaar in de goede konsten zich enigen tydt geoeffent hebbende, is van Edzard beroepen, om zyne zonen te onderrichten. Hy nu met het eerste licht der waarheit bestraalt zynde, vondt zich opgewekt, om het gene hy begreep waarheit te zyn, ook anderen te leren: dies liet hy zich tot priester maken, om dus op den predikstoel te geraken. Daarna ziende, dat de Emders naar de heil-lere begerig, doch onvoorzien waren van goede leeraren, en van de priesters, die hem begonnen te haten, ter kerke uitgewezen zynde, predikte hy, met toelatinge van den graaf, in het opene veldt, onder toevloey van ene grote menigte. Straks is hy door der borgeren toedoen, in weerwille van de priesters, in de Stadts-Kerke gevoert: en op den predikstoel geplaatst; en dat onder het geleide, gelyk de ouden my verhaalt hebben, van Bernhard Kamp, die een publyk ampt bekleedde, zynde beamptsschryver op het graaflyke slot, en met lyftrauwanten verzelt was, om zorge te dragen, dat noch de priesters, noch het volk, enig oproer verwekken mochten. Behalve de gekapte monniken waren te Emden 12 priesters, en daaronder de zeer edele Poppo Man-

[1]) Zijn levensbericht geeft Meiners, a. w. I, 107 vv.

ninga [1]), bloedtvriendt van graaf Edzard, en Doctor Jacobus Canter van Groningen, een gelauwerde Poëet, Henricus Kampen en Christ. Zizobuttel [2]), Doctoren en uit voorname familien van de stadt gesproten. Deze veel gunste en gezag en de voornaamste van de stadt aan hun snoer hebbende, hoopten het werk van Aportanus en de bewegingen des volks gemakkelijk te stremmen; doch het is een ydele hope, welke tegens Godts besluit aanloopt. Aportanus wierdt met een diep stilzwygen aangehoort, het volk begonde zyne predikinge toe te stemmen, sommige wierden in hun gevoelen bevestigt, andere daartoe overgehaalt, en eindelyk helde de stadt, door Gods genade, daartoe over. De oude verhalen, dat Kanter, hebbende, aan de deure staande, Aportanus horen prediken, den zelven, met Bernard Kamp uit de kerk komende, op 't lyf viel met bitze woorden, en zonder schaamte toeduwde: dat hy die dingen al lang geweten hadde, doch voor het volk niet hadde willen openbaren, om zich en anderen geene schade toetevoegen, en om niet wyzer dan anderen te schynen: Waarop Bernard Kamp hem wakker beschrobde, als die om des buiks wille in zulk ene zaak van gewigte de waarheit beleedt verborgen te hebben gehouden. Hierop liep hy gramstorig en al dreigende met zyne mede-priesters naar den borg, daar de graaf dat pas was, ziek zynde, of zich veinzende ziek te zyn; doch hy wierdt ter oorzaak van de ziekte, noch ter gehoor van den graaf

---

[1]) „Der letzte Probst und zugleich Stadt-Prediger in Emden, † 1530 (1540)" Wiarda, Ostfr. Gesch. II, 313, 15, III, 15). Zijn grootmoeder, Adda Cirksena, stamde uit het Oostfriesche hoofdlingengeslacht van dien naam, later tot graven en vorsten van Oostfriesland verheven; zijne moeder uit dat van Ripperda, dat de proostdij van Emden door huwelijk met eene Abdena, hoofdlingen en proosten te Emden, verkreeg. (Möhlman, Stammtaf. einiger Ostfr. etc. Famil., Leer 1832, S. 36). „De Hooftlingen van Emden zijn, volgens het Verdrag te Klein Valderen i. d. j. 1276, tot vaste Prouwsten bestelt door den bisschop van Munster Everardus: zijnde een Prouwst eigentlijk een adelijke persoon, in zijne Prouwst, die het regt en oppergezag in de Geestelijke zaaken alleene voerende" (J. I. Harkenroht, Oostfr. Oorspr., 2e dr., I, 126).

[2]) Zeker C. Z. Buttel, welk geslacht te Emden bekend was en onder de burgem^rs genoemd wordt (Ravinga, Ser. cons. Embd., ad ann. 1528 seqq).

toegelaten, noch op de borg gelaten. Hieruit het gemoedt van den graaf bemerkende, en de hope opgevende, om den loop van 't Evangelie te stuiten, vertrok hy kort daarop wederom naar Groningen, het Emder priesterdom vaarwel zeggende. In welke zyne geboorte-stadt hy zyne overige dagen heeft doorgebracht, zynde een openbaar godtloos mensch, die met de Religie den spot dreef, het Evangelie van Christus, het toekomende leven, de opstandinge der doden, voor oudwyfsche fabelen hieldt en de gene, die anders geloofden, voor zotten uitkreet. Kortom, hy was een man, die den nakomelingen meer van wegen zyne geleertheit als van wegen zyne goede en eerlyke zeden bekent is. En dit is 't begin van het openbaar prediken van de Evangelische lere te Emden" ". Vgl. Schotanus, 19 b. v. d. Friesche Hist., bl. 627—28; Funck, Ostfr. Chron., 3. Bh. S. 15—16; Wiarda, l. c. II, S. 313—14; G. Outhofs Waarschouwinge enz., Emd. 1723, bl. 395 e. v.; Joh. Frdr. Bertram, Ostfr. Jubel-u. Danck-Zeugniss etc., Braunschw. 1731, Anh. II, S. 60—62; Brucherus, Kerkherv. in de prov. Gron., Gron. 1821, bl. 56—57, die ook opmerkt, dat de vermaarde Lipsius aangaande de gelauwerde dichters zegt: *multi Laurigeri, pauci Phoebi.*

Nog teekent Harkenroht op Eggerik Beninga's Chron. v. Oostfr., Emd. 1723, bl. 673 aan: „Niet alleen wierde toen (1530, om de werving van krijgsvolk voor graaf Enno, die met zijn erfvijand Jr. Balthasar v. Esens overhoop lag, te bevorderen) het 't samengebragte kerkgereedschap angetast [1]), maer ook tot anmoediging der officieren en uyt andere insigten wierden verscheide geestelike en Grote Kerks vicarie landen te Emden weggeschonken, want

[1]) „Was die Schwächung des Päpstlichen Wesens in Ostfriesland, so ferne dasselbige noch im Schwange ging, anbelangte, so ward Graf Enno mit seinen Räthen eins, alle Monstranzien, Kelchen, Gold, Silber, Messgewande, Seidenzeug und andere Kostbarkeiten, imgleichen alles vorhandene Geld, aus Kirchen und Klöstern weghohlen zu lassen. Hiezu ward eine grosse, mit Eisen stark beschlagene, und mit vielen Schlössern, wol verwahrte Kiste verfertiget. Das Vorgeben war, es sollte zur höchsten Nothdurft des Landes angewendet werden, um damit die hierüber klagende und kermende Gemeinen zu stillen. Die Sammlung geschah 1528 um Pfingster. — Damit der Krieg und Belagerung (van Esens) mit desto

aan Johannes Goldsmidt, naderhand zich Folkersheim schryvende [1]), die by graaf Edsard secretarius geweest, en hem 22 jaeren op zyn eigen kosten in den oorlog gevolgt was, zyn 1529, am Sondage nae *Trium Regum*, vereert een venne van 19 grasen in de grote Valder Hamrik an eenen groenen weg opt Westen, welk land vornoemde Joh. G. tegenwoordig van den Vicarius der Grote Kerken Doctor Jacob Canter in de huire heeft, daer toe nog 9 grasen Meedlanders in der sulven Hamrik, welk land hy en zyn vrouw Hilke nae de dood van Doctor Canter sal nae sig nemen en daer mit doen nae zyn welgevallen. En sal mogelik Jacob Canter 1539 gestorven zyn, doordien de selve gifte op dat jaer weder is versekert geworden, luid der beiden heeren graven handschyn: Wy Enno und Iohan Graven und Broederen te Oostfriesland bekennen, dat wy an Iohan Goldsmidt unsen Rentmeester, dewyle hy unsen Vader Graef Edsard salich 22 jaeren in den kryg gedient und gevolgt was, und daer voor geen loon hadde genoten, hebben daer voor eenig land in de Valder Hamrik gelegen toegelegt, voor hem un zyne arven, un doen sulke gedane gifte hyr mit Certificeeren. Stikhusen den 21 Septembris 1539. Onderstond: Enno. Johan.". En bl. 708—9: „Dese Iohannes Horneman J. U. D. en Commissarius was seer geleden by graaf Enno, die hem neffens Hicco Houwerda hooftling te Uphusen († 15 Nov. 1537) hyr bestelt, om de hand te houden dat de gepubliceerde Lunenborgsse Kerken ordre 1537 stricte onderhouden wierde [2]). Na de dood van de

---

mehrern Kräften fortgesetzet werden möchte, bediente der Herr Graf sich des Goldes und Silbers, der Monstrantzen, Kelchen und anderer Kostbarkeiten, die aus den Klöstern zusammen gehollt waren, und zu Emden auf dem Rathhause in einem Kasten verwahret stunden, und liess Geld daraus schlagen". (Funck l. c. 3. Bh, S. 45, 46, 128).

[1]) Vgl. *Nav.* XXXVII, 200.

[2]) „Anno 1535 ward die von den Lüneburgischen Theologis verfertigte Kirchenordnung durch einer ernstlichen Hochgräflichen Befehl ohngeachtet des geschehenen Widersprechens der Zwinglischen, bestätiget und von allen Canzeln publiciret. In diesem Jahr 1537 ward die gemachte Lüneburgische Kirchenordnung wieder öffentlich und ernstlich, publiciret, und den Predigern scharf anbe-

laatste Vicarius van de Grote Kerke te Emden Iacob Canter, wierde het Vicarie huys an het Grote Kerkhof staende neffens desselfs reppelike goederen, van graef Enno an hem vereert 1539, siet boven p. 673, 674" (waar echter noch van een Vicarie huis, noch van deze gift aan Joh. Horneman gewag gemaakt wordt; wel van eene schenking aan Ioh. Goldschmidt, die nog in 1541, met Ioh. Horneman en anderen, 's graven gevolmagtigden waren om met de Hamburgers een vergelijk te treffen wegens resteerende schulden: Vgl. Funck, l. c. 4 Bh S. 229) [1]. M^0^.

Canter (XLI, 531 vg.) — In het zaakrijk opstel van Mo, een geschiedbronnenkenner zooals weinigen, is bl. 534 r. 19 v. o. de komma achter Catha de Swart ongelukkig geplaatst, want zij overleefde haren echtgenoot ruim acht jaren. Zie *Nav.* XXXVII, 345 (i. d. 28 Sept.), waar wij in eene noot J. J. Dodt v. Flensburg, Archief van Utrecht, VI (1846) bl. 10, 258, 309, 352, aanhaalden. Uit deze geschiedbron blijkt, dat Dirk Canter 12 Maart 1616 (te Leeuwarden) overleden, 26 Maart niet te Vollenhove, maar te Hattem is bijgezet. Bij welke uitvaart zijn zoon Lambert mede tegenwoordig was (ibid. bl. 80). Omtrent Dirk's kuiperijen en de verbeurdverklaring zijner goederen, gaven wij in onze genealogie de Cock v. Delwijnen (Nederl. Heraut 1888 bl. 49) nader bericht.

JAC. A.

Bam (XLI, 440). — Zijn de kwartieren van Maria Bam (elders van Bam) en van Emerentiana Cornelia van Vladeracken (elders Maria Emerentina) in *Jaarboekje voor N.brabantsche geschiedenis, taal- en letterkunde* 1891 blz. 547 goed opgegeven en zijn de notarieele

---

fohlen, mit Lehre und Ceremonien es so zu halten, wie es Mart. Lutherus verordnet hatte, als wornach diese Ordnung eingerichlet wäre. Zu Visitatoren und Aufsehern waren verordnet Hicko Howerda, zu Uphusen Häuptling, und Doctor Joh. Hornemann zu Emden, die Acht haben sollten, ob in der Kirchen der Ordnung gemäss verfahren würde". (Funck, l. c. 4. Bh, S. 186, 88.)

[1]) Bl. 422 spreekt hij van „Dr. Joh. Hornken ook Horneman genoemt", en gewaagt nog van hem, bl. 621, 709, 735.

akten, onder n⁰ 180 en 261 vermeld in *de Protocollen der Helmondsche notarissen door Aug. Sassen*, vertrouwbaar, — en er bestaan alle redenen dit te veronderstellen, — dan heeft de heer Bernard J. M. de Bont zich ten aanzien van de in zijn uitmuntend opstel sub E vermelde Cornelia Bam vergist en zoude deze niet eene *dochter* maar eene *kleindochter* uit het huwelijk Bam-Verhoogh zijn.

Volgens genoemd *Jaarboekje* en genoemde *Protocollen* toch kan onderstaand geslachtslijstje als juist worden beschouwd:

(van) Bam	Alkemade	v. der Hoog of Verhoogh	de Jonge	v. der Horst	Bam	de Pottere	Booth
(van) Bam		v. der Hoog		v. der Horst		de Pottere	
(van) Bam				van der Horst			

Cornelia (van) Bam, gehuwd met Hendrik van Alkemade.

Maria (van) Bam † 20 febr. 1702 gehuwd met Carel Antony van Vladeracken † 2 Nov. 1681.

Cornelius (van) Bam.

Den Heer de Bont raad ik aan zich — zoo mogelijk — inzage te verschaffen van het testament van Cornelia (van) Bam, dat op 24 April 1667 in bewaring werd genomen door schepenen en secretaris van Berkenrode. Indien het nog aanwezig is, zoude het, in verband met de akte, sub 180 in de genoemde *Protocollen* vermeld, hem over de genealogie Bam ongetwijfeld nieuw licht doen opgaan.

Helmond. AUG. SASSEN.

Wapen. — In mijn bezit is een stalen zegelring, waarin het volgende wapen is gesneden. Welk geslacht voert of voerde dit? Op het platte gedeelte der ring is ingesneden: CIT. ANT. 5 AUG.

Een klimmende leeuw op een . . . . veld, gedekt door een gekroonden helm. Helmteeken: een uitkomende leeuw. Supports: links een klimmende leeuw; rechts een liggende. R.

v. Rosweyde. — **v. Mierlo.** — Welche waren die Ahnen der

Jonkvrouwe N. van Rosweyde, verheirathet a° 1567 mit Nicolas v. Mierlo zu Utrecht, und wie hiessen die Ahnen der Clara v. Mierlo vermählt Ende des 16 Jahrhunderts mit Jonker Willem van Baerle zu Utrecht? V. B.

Beyne(n) of Byne(n). — Noltbenius van Elsbroek. — Welk wapen werd gevoerd door de familie Beyne(n), zich ook wel schrijvende Byne(n)? In de vorige eeuw leefden verschillende leden dezer familie in N.-Brabant. Welk wapen voert de familie Nolthenius van Elsbroek? In het begin dezer eeuw was een N. v. E. gehuwd met N. N. Canneman. V. H.

v. Meeteren. — Terwijl het Wapenboek van Ned. fam. door Vorsterman v. Oyen, op Westerouen v. M. de *Nav.* XXXVII, 391 gedane vraag toestemmend beantwoordt, blijkt daar tevens, dat hunne bescheiden niet hooger klimmen dan tot de vorige eeuw, beginnend met Mattheus v. M. uit wiens zoon Gijsbert Westerouen v. M. deze familie stamt. Wij vinden dat deze Mattheus v. M. onderscheidene kinderen had (aldaar niet genoemd) en zoon was van Hendrik v. M. en Anna Logeman. C. B.

De Bije (XLI, 516). — Uit een oud handschrift kunnen wij het volgende mededeelen:

Grietje Paets Pietersd. troude Jacob Joostens de Bey van Delft en heeft hem gewonnen:

Joost Jacobsz. de Bey, Wantsnyder, in syn Leven Burgermr der Stadt Leyden en heeft aan Dieuwertje Isbrantsdr syn huysvrouwe geteelt:

a. Heyl Joostensd., troude Jan Jacobsz. van der Graft en heeft hem gewonnen: (volgen de kinderen).

b. Pieter Joostensz. de Bey troude Grietje Huygensd. Hopcooper van der Goude en heeft aan haar geteelt: (Dees kinderen van Pieter Joostensz, de Bey alhier vervolgt opt verclaren van Jan Pietersz. de Bey, brouwer, den 1 May 1658).

Grietje Huygensd. Hopcooper was de dochter van Huyg Gerritsz. Hopcoeper. in 1541 Schepen en 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1550 & 1551 Burgemeester van Gouda, overl. 1551, en van Elisabeth Jansd. (waarschijnlijk Pauw, doch ook wel vermeld als Lysbet Coomen Jansd.)

1. Huygh Pietersz. de Bey sterft ongehuywelickt.
2. Aeffje Pietersd. de Bey troude Jan Iswoutsz. van Nes, Burgerm^r maer starf sonder kinderen naer te laeten.
3. Neeltje Pietersd. de Bey troude Dirck van Hoogheveen Gerritsz. Burgerm^r en heeft gewonnen: (volgen de kinderen).
4. Jacob Pietersz. de Bey sterft ongehuywelickt.
5. Diewer Pietersd. de Bey troude Huych Huygen van Nes en heeft gewonnen: (volgen de kinderen).
6. Isbrant Pietersz. de Bey schepen troude Beatris van Montfoort Claesd. eerst en heeft hem geteelt:
   - α. Maria de Bey,
   - β. Claes de Bey,

   daernae Margarita van Warmont en heeft hem gewonnen:
   - γ. Nicolaes de Bey, Raetsheer troude Maria Tedingh van Berchout en heeft hem geteeld:
     - I. Margritha de Bey,
     - II. Maria de Bey,
     - III. Isbrant de Bey.
7. Vrederik Pietersz. Pauw troude Janneken Huygh Claes Gaelsd. en heeft aan haer geteelt:
   - α. Pieter de Pauw de Bey,
   - β. Huygh,
   - γ. Gerrit,
   - δ. Marrytje,
8. Frans Pietersz. de Bey troude Annetje Willems Warmont en heeft aen haer geteelt:
   - α. Willem,
   - β. Pieter,
   - γ. Aeghje,
   - δ. Beatrix,
   - ε. Iserwout,
9. Jan Pietersz. de Bey troude tot syn 1 wyf Tryntje Adriaens van Warmont en heeft aen haer geteelt:
   - α. Maria de Bey

   en troude tot syn 2 wyf Beatris Claes Willems van Warmontsdochter.

c. Grietje Joostensd. troude Heyndrick Francken van Diemen tot Delft en heeft gewonnen (volgen de kinderen).

Dirk van Hoogheveen voornoemd, Burgemeester van Leiden, levende ± 1600, was de tweede zoon van Mr. Gerrit Melisz., Heer van Hoogeveen, en Eva Albrechtsd. van Quackenbos. Een broeder's zoon van Dirk van Hoogheveen,

namelijk Dr. Gerrit, Heer van Hoogeveen (zoon van Albert Gerritsz., Heer van Hoogeveen, en Cornelia Govertsd. van der Aar) huwde Aagje de Bye Fransd.

Mr. Adriaan van Assendelft (XLI, 516) huwde 1° Anna Maria de Bye Ysbrandsd., en 2° Jacoba Cornelia van Assendelft Bartholomeusd. Zijne zuster Susanna Beatrix huwde Mr. Gerard de Bye IJsbrandsz., Secretaris van Leiden, uit welk huwelijk:

1. Anna Christina, gehuwd met Mr. Cornelis van Citters, Raad van Vlissingen,
2. Beatrix.
3. Agatha Louisa, gehuwd met Jan van der Burgh.
4. Geertruidt Jacoba, gehuwd met Pieter de la Court.

Rotterdam. V. H.

De Bye (XLI, 516). — Maria Anna de Bye was dr van Mr Ysebrand en van Anna Christina Pauw. [1]) — Ik bezit het afschrift eener genealogie opgemaakt 1759 door de vier wapenkoningen der Oostenr. Nederlanden.

Breda. J. D. WAGNER.

Huyckqueslooth (XLI, 458). — In de Utrechtsche Overluidingen, 17 Februari 1635, wordt vermeld: Mechtilda a Huyckqueslooth. Aangaande dezen geslachtsnaam zegt eene noot: „Lees waarschijnlijk: Wijckerslooth."

De rechte lezing is meer waarschijnlijk: van Hoyqueslooth. Het gemeente-archief van Naaldwijk bevat verscheiden schepenbrieven van de jaren 1543 tot 1549, bezegeld door: „meester Jan van Hoijquesloedt, baylyu ende scout tot Naeldwijck". Diens zegel in bruine was voert als wapen: een leeuw links ziende, op wiens schouder zich een kleine cirkel, met een schuinschen balk doorsneden, bevindt. Het opschrift, op een bandelier, boven het wapen luidt:

☓ M × I ×× HOIQ × E (?) × SLOE ×× T.

De letters M I staan vermoedelijk voor: Meester Jan.

's-Gravezande. JAMES DE FREMERY.

---

[1]) Hetzelfde meldde ons Jhr. M. P. Smissaert te Utrecht.

Kwartierstaat van Doornick. — Naar aanleiding van de kwestie, behandeld in het Algem. Nederl. Familieblad 1891, n[os] 1, 5 en 6 omtrent de ouders van Mechtild van Dornick, vrouw van Gerhard van Arnhem tot Presickhaven, deel ik hieronder den kwartierstaat mede van Willem van Doornick, Burgemeester van Nijmegen (1585), opgemaakt uit Ferwerda, Gouthoeven e. a., waaruit men zien zal, dat wijlen Baron van Heeckeren (Her. Bibliotheek 1876, bl. 71) de schoonzuster van Mechtild van Dornick, Philippina van der Haer, heeft aangezien voor hare moeder.

Jan van Doornick vermeld 1457—1477 tr: Elisabeth van Renesse	. . . . van der Haer tr: . . . . Utenham	Arent van Duvenvoorde of Duivenvoorde tr: Margareta van IJsselsteyn † 1529	Philips van Matenesse † 1533, oud 82 j. tr: 1484 Maria v. der Woude en Warmond † 1488.

Jan van Doornink of Dornick (Mechtild's broeder) in 1493 schildknaap te Amersfoort woonachtig vermeld 1478—1532 tr: Philippina van der Haer.	Jan van Duvenvoorde † 1543 Ridder, Raad in den Haag tr: 1504 Maria van Matenesse † 1558 oud 72 jaar
Jan van Doornick raad te Amersfoort vermeld 1526—1581 tr:	Maria van Duvenvoorde van Warmond † 1560 oud 54 j.

Willem van Doornick
Burgemeester van Nijmegen 1585, 1589 en 1591
tr: Elisabeth van Boedtberg (anderen noemen haer van Honselaer).

Dat de moeder van Mechtild van Dornick niet Schenck kan wezen, zal men opmerken bij het lezen van d'Ablaing, Ridderschap der Veluwe, bl. 109 en 113.

Wanneer M[r] W. J. Baron d'Ablaing van Giessenburg genegen was mij meerdere inlichtingen te verstrekken uit zijn belangrijk genealogisch archief, opgesteld uit de nalatenschap van Van Spaen, omtrent Willem van Doornick, den Burgemeester van Nijmegen, zou hij mij zeer verplichten. Wat voorkomt in de Bijdragen van Nijhoff, in Arkstee, Smetius, Gouthoeven, De Navorscher 1890 en het Familieblad 1890, is mij bekend. Wanneer en waar † Willem? Had hij nog meer kinderen dan Jan, Mechtild, vrouw van Dirk van Stepraedt, en Maria, en waar zijn zij gebleven? Was de laatste getrouwd en met wie? Jammer, dat nog geen genealogisch werk in druk verschijnt over de ridderschap in het kwartier van Nijmegen met vermelding der 8 stamdeelen, huwelijken en kinderen!

BORRE.

Van Dyck. — Men vraagt de familiewapens van den beroemden

schilder A. van Dyck, geb. te Antw. 22 Mrt. 1599, † te Londen 9 Dec. 1641, gehuwd met Maria Ruthven, een schotsche dame. — Alsmede van Jacob van Dyck, geboren te Haarlem 1569, gezant in Zweden en vriend van H. de Groot, Hoe heetten de ouders dezer twee personen? D'A. D. B.

De ouders van A. van Dijck waren: Frans v. D., koopman in laken en zijden stoffen te Antw., † 1622 en: Maria Cupers † ald. 1607. — Die van Jac. v. D. zullen op 't archief te Haarlem wel te vinden zijn. RED.

Storm van 's Gravesande (XLI, 529). — Sara Clasina Elisabeth Storm van 's Gravesande, geb. 23 Julij 1801, was dochter van den kolonel der kavallerie Ewoud Lodewijk Storm van 's Gravesande en van Elisabeth van Stenis. Zij trouwde 29 Oct. 1835 te Utrecht met Guillaume Auguste Félix Quarin Willemier, geboren 29 Januari 1808, officier van gezondheid 1e klasse, 2e rang bij het Rijks hospitaal te Utrecht, ridder der orde van den Ned. Leeuw, versierd met het Metalen Kruis, zoon van Dr. David Willemier en van Françoise Louise Bernardine Quarin. Zij † te Utrecht 29 Dec. 1855. Hij † ald. 17 Junij 1882, na 9 April 1859 te Hoorn hertrouwd te zijn met C. F. Weggeman Guldemont, die hem overleeft.

U. M. P. S.

Wapen (XLI, 530). — Drie vogels, (vermoedelijk duiven) groen met roode bek, halsbandjes en pooten (2. 1.) op een gouden veld, voerde het geslacht *Quekel.* — Drie slangen of palingen van natuurlijke kleur boven elkander op een gouden veld, voerde het geslacht *van Goudswaard.*

Kunera Jūcht, † 1607, gehuwd met Klaas van Beveren, Bailjuw en Schout van Schiedam, † 1584, voerde tot wapen, gevierendeeld 1 en 4 drie zilveren vogels (vermoedelijk zwanen) met roode bek, halsbandjes en pooten op een blaauw veld; — 2 en 3 drie slangen of palingen van natuurlijke kleur boven elkander op een gouden veld.

Deze geslachten waren verwant aan de *van Beverens* en komen voor in de beschrijving van Dordrecht door M. Balen.

S. V. N.

Burggraef, Borghreeff (XLI, 336). — Ja, eene maagschap van dezen naam leeft nog heden ten dage in Friesland ten platten lande. En in 1846, toen het Stamboek v. d. Frieschen Adel werd uitgegeven, was een François Hendrik Burghgraef, secretaris van Franeker. Deze voerde als wapen de twee zwarte zalmen van het oorspronkelijk Leuvensche geslacht (de) Borchgrave of Borghreef; evenwel niet in zilver, zooals deze maagschap, maar in goud; een klein verschil, dat echter in het minst niet de waarschijnlijkheid van afstamming uit de Leuvensche Borghreefs vermindert. Een andere telg, genaamd Elisabeth de Borghreeff, huwde reeds in 1584 met eenen Frieschen edelman uit het geslacht Roorda, van Tzummarum, en nam. kinderloos zijnde en na door haren man, die in 1601 overleed, tot universeel erfgenaam te zijn ingesteld, haren achterneef Dirck de Borghreeff (zoon van haren moeizegger Jan de B., Hopman in Spaanschen dienst, bij Anna van Unia), tot zoon aan. Deze Dirck noemde zich sedert Douwe Roorda de Borggreeff en halveerde zijn aangeboren wapen (de zalmen) met dat van Roorda. Hij heeft waarschijnlijk als hoveling gewoond op Goenama State te Ter Kapel, was getrouwd met zijn volle nicht Womck van Unia, en verwekte bij haar twee dochters en eenen zoon, welke laatste als kind overleed. (Stamb. v. d. Fr. Adel op Roorda D. II. 209a).

Jelsum. VAN WAGENINGEN THOE DEKAMA.

Gronsfeld-Diepenbroick (XLI, 207). — Karel, rijksgraaf von Gronsfeld-Diepenbroick zu Limburg-Sontheim, eereridder der Johanniter-orde, Kgl. württemb. kamerheer, luitenant-kol. „ausser Dienst", vleugel-adjudant en eerste stalmeester, † 13 July 1891 te Stuttgart, 56 jaren oud. (Ueber Land und Meer 1891, n° 44, blz. 915).

M. V. B. FOCK.

Kuiper. — Men vraagt eene nauwkeurige beschrijving of afbeelding van het wapen dezer familie, met opgave van plaats en kleur van den helm en van de attributen, die het wapen omringen.

H. H.

Men verg. Rietstap, Armorial, I, 1143.

KERKGESCHIEDENIS.

SPOTDICHTEN OP Ds. H. J. KROM.

Welkomst aan Dominus Krom [1], *Predikant te Tiel, en aldaar bevestigd op den* 13 *Nov.* 1763.

Ô Krom! Ô rechte Krom! Ô trouwe Ziels Verzorger!
Ik hiet U wellekom in naam van ieder Borger;
Weest driemaal wellekom Ô eerste Voetïaan,
Die in een halve Euw in onze Stad komt staan.
Nu weg Cocciaans getal; weg Voorbeelds-beuzelingen;
Nu zal men door de neus de Godsdienst Leeren zingen,
Nu wachten wij van U Ô Krom, wat ongemeens,
Eenvoudig Voetïaans, op zijn oud Arleveens.
'K zie onze Zusjes reeds met listigheid der Slangen,
Als een geknikte Kaars haar hoofdjes nederhangen.
Ik zie den Sabbath reeds op 't Joods weêr ingericht,
En al wat Voetius de Kerk heeft toegedicht.

---

[1]) De hier bedoelde Ds. Krom is Hermanus Johannes Krom, in 1771 naar Middelburg vertrokken, alwaar hij, na in 1774 te Utrecht beroepen te zijn, tot professor aan het Athenaeum benoemd en in 1804 den 24 Dec. op bijna 67jarigen ouderdom overleden is.

Weinige jaren geleden, is hij in een Nuts-almanak verheerlijkt om hetgeen hij gedaan heeft voor het Lager Onderwijs in Nederland, alsook door den Alkmaarschen rector J. J. de Gelder in een afzonderlijk geschrift om wat hij verricht heeft tot verbetering der Latijnsche scholen.

In 1805 is een bundel lijkzangen ter zijner nagedachtenis uitgegeven (118 blz. in 8°). In het voorwoord daarin wordt hij genoemd „die *groote*, maar in zichzelf *nedrige* man"; hem de titel gegeven van „liefderijke Johannes"; gesproken van „onzen overledenen geliefden Krom", en van hem gezegd: „zoo iemand heeft hij de leer van den Zaligmaker: „Hebt uwe vijanden lief, zegen hen die u haten", met nadruk getragt te volgen, met eenen mannenmoed, die bijna onbeschrijflijk en onnavolgbaar is; daar het ons nog levendig geheugt, zullen geen daadzaaken behoeven aangehaald te worden". — Zie ook over hem v. d. Aa, Biogr. wdb. der Ned. i. v. K.

Pakt nu uw biezen vrij gij Broeders Cocceaanen,
Gij wordt eerlang verplicht door Voetius zijn Haanen.
'T is zeker, dat Heer Krom, het zij in Zuur of Zoet,
Den Eed der zwarte Beurs met kracht volbrengen moet.
Ô Carel Lodewijk [1]), Ô Predikatie maaker!
Ô vriendelijke Raad! Ô stille Noote kraaker!
Gij toont, dat gij bezit het bloed der oude Geuz',
Een Phariseuwsche taal, een Voetiaansche neus;
Wij danken U voor al die uitgevonde draaijen,
Daar gij zoo fijntjes wist uw naadje meê te naaijen.
Dat gij ons Herder Krom verzorgt, gij Vroome Ziel
Zijt Paus in Kerkenraad en Poppe Prins in Tiel.

Amoureus Liedeken van een Preekquant die te Thiel tegen het Stadhuis aan piste, den 15 *Jan.* 1764.

VOIS: *Merliton.*

1.

Vrienden wilt dit lied aanhooren
 Van den Voetsiaanschen Krom,
Hoe hij kreeg wat om zijn ooren,
 Van het Thielsche Schependom.
Onzen Pastor Krom is als Blom [2]) zoo vermétel,
 Onzen Pastor Krom is als Blom.

2.

Heer! wat was die Man bewoogen,
 Toen hij op den Kansel klom,
't Vuur dat scheen hem uit zijn oogen,
 En zijn Neus en Tronie glom;
Onzen Pastor Krom &ca.

3.

't Was om 5. 6. Kabeljauwen
 Die men had geroepen om,

[1]) C. L. Pagniet, schepen ald. Zie E. D. Rink, Beschr. v. Tiel, 1836, blz. 316.

[2]) Corn. Blom, Predikant te Leeuwarden. Zie over hem v. d. Aa, Biogr. wdb. i. v.

Dat hij dus begon te snauwen,
  Op de Wet en 't Schependom.
Onzen Pastor Krom &ca.

4.

Vrienden, sprak dien zoeten praater,
  Viert des Sabbaths Jodendom,
Smijt de Zeevis in het Water,
  Met zijn Lever en zijn Hom.
Onzen Pastor Krom &ca.

5.

Gij Regenten, moogt wel vreezen,
  Gij zijt Sabbaths Schenders; kom
Met mij Nehemia Leezen, [1])
  Vreest het Voetsiaansendom.
Onzen Pastor Krom &ca.

6.

'K zal U van de Tafel weeren,
  Doet mij het eens wederom,
Dat men, op den dag des Heeren,
  Roept de Kabeljauwen om.
Onzen Pastor Krom &ca.

7.

Ja men gaat hier Sondaags Dijken!
  M' ingewanden rommelen om,
Waar hoorde men ooit dergelijken?
  Waar is men zoo Godloos dom?
Als onzen Pastor Krom &ca.

8.

'K zal geen Sabbath-schennis Lijden,
  'k Ben een Hond, maar gantsch niet stom;
Het zijn Voetsiaansche tijden,

[1]) Capitt. XIII. Vs 15. 16. 17.

Denkt vrij om den Vrieschen Blom.
Onzen Pastor Krom &ca.

9.

Staa mij bij, gij Kerkebaazen,
Die mij hieten wellekom;
Toen weêr op het nieuw aan 't raazen,
Met een gruwelijk Gebrom.
Onzen Pastor Krom &ca.

10.

Maar de Ed'le Magistraaten
Maakten hem wel haast zijn Som,
En verleerden hem dat praaten,
Dat zijn hert daar van beklom.
Onzen Pastor Krom &ca.

11.

'T Was een Brief vol rijpe woorden,
Wijs, Sagtmoedig, om en om,
Maar die echter 't hert doorboorden
Van den Voetsiaanschen Krom.
Onzen Pastor Krom &ca.

12.

Oorlof braave Overheden,
Legt die Schreuwers banden om,
Wilt gij hebben rust en Vreden;
Want zij spannen d'Oproer-trom.
Onzen Pastor Krom &ca.

13.

Oorlof braave Predikanten,
Die uw' Overheden eert,
Spant niet aan met zulke Quanten,
Gij zijt dubb'le Eere weert.
Onzen Pastor Krom &ca.

14.

Gij kromm' en domme ongeleerde,
Waart gij gebleeven te Slijdrecht,
't Was beter, dat gij wederkeerde;
Dan bleef Krom, hoe Krom, noch recht.
Onzen Pastor Krom is als Blom zoo vermétel
Maar onzen Pastor Krom is nu stom.

Extract uit het Boek der Resolutien van de stad Thiel.

Haar Ed^{le} en Achtbaare, met zeer veel bevreemding Laatstleden Zondag avond bij het aanhooren van den ordinaren Godsdienst zijnde te vooren gekomen, de aanmerkingen en gezegdens van D^{s} Krom, onder anderen nopens het verkoopen van Visch ten zelven dage gedaan;

Dat alzoo die Verkooping van Zeevisch op een tijd des daags bij voorheen genomen Resolutie gepermitteerd is, en derhalven een zaak zijnde, deezer Stads Politie concerneerende, en omtrent welkers bestelling Haar WelEd^{le} en Achtb^{e} van niemand haarer Onderdaanen eenige correctie verwachten, Dat Haar WelEd^{le} en Achtb^{e} overzulks het voorgevallene zouden kunnen aanmerken als een demarche, strekkende tot Laesie hunner authoriteit, en derhalven niet zouden kunnen nalaaten, haar wettig ongenoegen te betoonen.

Edoch, dat Haar WelEd^{le} en Achtb^{e} in suppositie zijnde, dat zulks uit ignorantie van voorgem^{e} Resolutie geschiedt is, en liever in dit geval voor d'eerste reise de zagtste middelen, tot onderrichting van bovengemelte D^{s} Krom, willende bij der hand neemen, en zijn WelEerwaarde bij deeze Magistraats Resolutie, met eenpaarigheid van alle présent zijnde Leden van de Magistraat genomen, ordonneeren en gelasten, gelijk zulks geschiedt kracht deezes, om zig bij vervolg, in het bestraffen van zonden, van convenabeler en decenter termen te bedienen, en zig in deeze en anderē zaaken, de Politie concerneerende, met meer omzigtigheid te gedraagen.

Zullende hier van door een Stads Deurwaarder aan zijn WelEerw. het Extract worden ter hand gestelt, om zig hier na stiptelijk te gedraagen.

Medegedeeld door G. J. RINK te *Utrecht.*

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Drecht (XLI, 553). — Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, „Handbk Mid.-Nederl. Geographie" 1872 bl. 259 zegt: „Drecht voor Trecht, verbasterd van het Lat. trajectus of trajectum, en daarom niet aan de letterverwisseling onderworpen." Trajectus, -tum = overvaart. Zie ook *Nav.* XXXV, 657, 'VI, 250, 540 (Utrecht), en Nom. Geogr. Neerl. III, 250 (Tricht). JAC. A.

Marnixiana. — In den: Catalogus bibliothecae Meermannianae, tom. IV, p. 153, N°. 891, wordt vermeld een handschrift (waarschijnlijk van Marnix van St. Aldegonde) getiteld: Recit de lestat d'Anvers du temps de lassiegement et reddition dicelle, 1585. vélin. in-4°. — Kan iemand mij zeggen waar dit belangrijke hs. gebleven is? RED.

Hij is bij de pinken. — Gewis behoort dit gezegde bij de boerderij te huis, doch in een anderen zin, dan *Nav.* XLI, 385 't opvat, t. w. nopens pinken, „die nooit achteraan komen." Neen, 't jonge vee wordt in de lente al vroeg uitgelaten in het weiland, dat dan gemeenlijk nog schraal van gras is voorzien; daarom wordt dan dikwijls vroegtijdig in den morgenstond *bij 't hek* der weide met brood gevoederd, om door een stevig ontbijt de zuinige grasvoedering, welke de pinken vervolgens wacht, ietwat te gemoet te komen. Iemand, die vroegtijdig zijn bedde ontrees, voegt men hier te lande (Neder-Betuwe) in de volkstaal toe, òf: ge zijt al vroeg in de kousen, òf: al vroeg bij de pinken, òf: al vroeg bij 't hek. Gelijk men ook zegt: „om dàt te verrichten, moet men vroeger opstaan (dan hij doet)" = een meer of beter berekend mensch wezen. Verdere commentaar dunkt mij overbodig. Ik voor mij blijf bij de meening, welke ik reeds *Nav.* XXXII, 48 heb voorgesteld. JAC. A.

Abigeltje. — Van de geestelijke moeder van alle „verstandige" of schrandere Abigaïls zingt Jacob Cats (naar 1 Sam. 25):

„Koom hier, Abigail, o parel van de vrouwen,
Die met een zoeten mond hebt leeuwen wederhouwen,
Hebt Nabal, uwen man, behouden van den dood,
En al het huisgezin getogen uit den nood."

Of het, *Nav.* XLI, 497, — waarom aldaar Abigaël? het is beslist Abigaïl [1]), — o. i. juist toegelichte gezegde ook elders bekend is, weet ik niet; maar, evenals „'t is eene verstandige" of „schrandere Abigaïl", hoorde ik wel zeggen „het is 'n kind van Abigeltje-nicht" = een schrander en verstandig kind. Deze laatste uitdrukking vermeldt ook P. J. Harrebomée's „Spreekwoordenboek".

Gril en toeval (*Nav.* XLI, 553) heerschen hier, dunkt ons niet. Want 1° men had weleer te veel eerbied voor bijbelsche namen, inzonderheid voor de mindergebruikte onder deze; 2° de uitdrukking „Compliment van Abigeltje" wordt blijkens ibid. bl. 497 gebezigd in een bepaalden trant, die zich geheel aansluit aan den inhoud van 1 Sam. 25. JAC. A.

Daan. — Wat beteekent *daan* in Voordaan en Ouddaan, buitengoederen in de provincie Utrecht gelegen? V. H.

Hebreën I v. 3 (XLI, 495). — Tischendorf's uitgave van het „Novum Testamentum Gracae" a° 1849 heeft het „door zich zelven" van onzen Statenbijbel niet in zijn Griekschen tekst opgenomen; maar bericht in zijne aanteekeningen, dat sommige kerkvaders en Codices die woorden, nml. *δι ἑαυτοῦ* en *δι αὐτοῦ*, bevatten. Ook de Vulgata mist ze. Er heeft dus hier geen „heiligschennis" plaats gehad, al staat het trouwens, op grond der gansche Nieuw-Testamentische leer vast, dat Christus de reinigmaking onzer zonden *door zichzelven* heeft teweeggebracht.

JAC. A.

---

[1]) Abigaïl = aan wie haar vader tot blijdschap strekt; 't Hebr. Abigajil, van „giel" (zeldzaam „goel, gool"), d. i. van blijdschap opspringen.

Gazette van Antwerpen. — Wie kan mij nadere inlichtingen bezorgen van een in mijn bezit zijnde blaadje, getiteld:

Maandagse Gazette van Antwerpen, den 9de November. A° 1772. N° 91 4° 4 blz. onderaan. Te Rotterdam gedrukt bij Joh. Ruijs.

Ook van den drukker vernam ik gaarne iets, daar ik hem nergens vermeld vind.

Rotterdam. J. J. WALTERS.

Asmus. — In de Friesche gewesten, vooral ook in Noord-Friesland, was oudtijds, en is nog heden wel, ofschoon zeldzaam, *Asmus* als mansvóornaam in gebruik. Wat is dat voor een naam? Een verbasterde Latijnsche? Of een oorspronkelik Friesche, met eenen aangevoegden Latijnschen uitgang? W.

Wilhelmus (XLI, 166). — Uit mijn schooljaren herinner ik mij, menigmaal te hebben meêgezongen:

Wilhelmus van Nassauwen!
Zoo zong ons voorgeslacht,
Bij 't donderen der kartouwen
Van Spanje's oorlogsmacht;
En door 't Wilhelmus zingen
Werd ieder man een held,
Om Spanje te bedwingen,
En zijn geducht geweld.

Volgen hierop nog meerdere coupletten? Ik geloof het niet. Indien mijn herinnering juist is, behoorden de bovenstaande regels niet tot een omwerking van het Wilhelmus-lied, maar vormden zij een soort van inleiding daartoe; waren deze gezongen, dan volgde een kleine pauze, waarna het eigenlijke „Wilhelmus" werd aangeheven. De melodie was dezelfde.

Gent. TH. J. I. ARNOLD.

KUNSTGESCHIEDENIS.

DE PORTRETTEN DER ORANJEVORSTEN OP HET STADHUIS TE 's-HERTOGENBOSCH.

DOOR

CH. C. V. VERREYT.

Om de groote zaal van het stadhuis te versieren deed de regeering van 's-Hertogenbosch in 1686 een drietal portretten van Oranjevorsten schilderen, en wel van prins Frederik Hendrik, door wiens groote krijgstalenten hare stad in 1629 aan de Nederlandsche republiek gehecht was, en van deszelfs zoon en kleinzoon prins Willem II en III. Dit werk werd opgedragen aan den weinig bekenden, doch niet onverdienstelijken kunstschilder Jan de Langhe, tegen den matigen prijs van *f* 32 per stuk; die zich spoedig en tot genoegen zijner lastgevers van deze taak kweet en het hem toekomend bedrag van *f* 96 in Juli en Aug. 1686 ontving.

Zeven jaren later deed men denzelfden schilder ook de portretten van prins Willem I en Maurits vervaardigen, waarvoor hij vier gulden per stuk meer bedong.

De regeering vulde deze afbeeldingen der stadhouders in 1771 aan door ook de portretten van prins Willem IV en V te doen malen door Benjamin Bolomey te 's-Gravenhage, voor het niet onaardig bedrag van *f* 526.

Deze zeven portretten, verbeeldende de prinsen tot aan het midden geharnast, versieren nog de groote zaal van het stadhuis, met die van koning Willem I door M. J. van Bree en van Koning Willem II, ten voeten uit, geschilderd in 1841 door Petrus Emanuel Dielman, directeur der koninkl. school voor nuttige en beeldende kunsten te 's-Bosch, die de eer genoot, dat Z. M. voor hem poseerde.

De gelaatstrekken van dezen beminden en ridderlijken vorst komen ook voor op een groot historisch tafereel, mede op het stad-

huis bewaard, hetwelk een heugelijk en merkwaardig feit in de geschiedenis der stad voorstelt. Namelijk: het uitreiken van het vaandel door Z. M. als prins van Oranje, als kolonel-generaal der schutterijen, aan de Bossche mobiele en dienstdoende schutterij op 24 Juli 1831.

Ten einde deze eervolle gebeurtenis in hare bizonderheden voor het nageslacht te bewaren, besloot het gemeentebestuur in hare zitting van 11 Maart 1836, een groot schilderij daarvan te doen vervaardigen. Den directeur der bovengemelde school, D. Dubois, die tijdens de vaandel-uitreiking eene schetsteekening gemaakt had, werd deze vereerende opdracht toevertrouwd, en hij verklaarde zich bereid het doek voor *f* 1000 te schilderen. Hij koos het oogenblik, waarop de prins van Oranje het vaandel aan den kapitein-kommandant der Bossche schutterij, mr. Leonardus Antonius Lightenvelt, overgeeft.

Op dit schilderstuk worden de goed gelijkende portretten der volgende autoriteiten, bij de plechtigheid tegenwoordig, aangetroffen: A. J. L. baron van den Bogaerde van Terbrugge, gouverneur van Noord-Brabant, luitenant-generaal Vermasen, opperbevelhebber van 's-Bosch en onderhoorige forten, en deszelfs adjudant: kapitein Sommerton der artillerie, de plaatselijk-kommandant kolonel de Fremery, baron van Tuyl van Serooskerken, luitenant-kolonel en adjudant van den prins, de kapitein-plaatsmajoor van Ankeren, kapitein Beekman der artillerie, kapitein baron van Reede van Outshoorn der koninkl. maréchaussée, de kapitein en luitenants der Bossche schutterij: H. J. L. Habraken, jhr. mr. L. J. A. A. de la Court, jhr. mr. E. J. P. van Meeuwen, L. H. Rouppe van der Voort, jhr. mr. H. A. van Thije Hannes, luitenant-adjudant en W. A. de Koning, luitenant-kwartiermeester.

In de vergaderzaal van burgemeester en wethouders vindt men twee groote allegorische stukken, vervaardigd door den vermaarden Bosschenaar Theodoor van Thulden [1]). Het eene verbeeldt de

[1]) De beeldhouwer Frans Donkers RHz te 's-Hertogenbosch vervaardigde in 1854 een standbeeld van dezen kunstenaar, dat tot dusver op het stadhuis bewaard werd. Moge het spoedig een der openbare pleinen komen versieren!

Bossche stedemaagd, door Prins Frederik Hendrik met de Hollandsche maagd verzoend; het ander de 4 kwartieren der Meijerij aan de Bossche maagd hunne hulde brengende. Hiervoor ontving de schilder *f* 500, die hem op 25 September 1647 werden toegekend. Verder nog de fraaie portretten van prins Willem III, stadhouder en koning van Groot-Brittannië, en van zijne gemalin, geschilderd in 1694 door den gunstig bekenden portretschilder Jan Hendrik Brandon in den Haag, voor de som van *f* 122.50. Zij zijn geplaatst in kunstig gesneden houten lijsten van den beeldsnijder Jacobus van der Hoeven, die daarvoor door de stad in 1685/86 met *f* 24 beloond werd.

De fraaie plafondbeschildering der groote stadhuiszaal van de hand van Elias van Nijmegen werd in 1693 voor *f* 347 uitgevoerd naar het ontwerp van Jacob Roman, bouwmeester en beeldhouwer van prins Willem III, koning van Groot-Brittannië. Zij is in 1863 door de kunstschilders A. G. Schull en Charles Schull te 's Bosch, schoongemaakt, en voor zoover noodig hersteld.

Cornelis Antonisz. — De Adriaan Antonisz, naar wiens herkomst *Navr* XXXVII, 608 vraagt, zal wel een N.-Hollander geweest zijn. Niet alleen, omdat hij ibid. X, 164 als Adr. Anthonisz van Alkmaar wordt aangeduid, maar ook omdat kort vóór hem een Amsterdammer Cornelis Antoonisz (*sic*) geleefd heeft. Op dezen laatste vestigt Jac. Acquoy de aandacht in het door hem en Jhr. R. C. Six in 1890 (bij P. Somerwil te Leiden) uitgegeven geschrift „De Intocht van keizer Karel V binnen Nijmegen op 9 Febr. 1546", bl. 195.

JAC. A.

Klok. — Op eene staande klok leest men den naam des makers: „Hendrik de Leeuw, Amsterdam". Doch zonder jaartal. Uit welken tijd dateert deze klok? Eenen componist Cornelis de Leeuw omtrent het midden en einde der 17de eeuw, vermeldt *Nav.* XXIV, 455.

GENEALOGISCHE VRAGENBUS.

Arents. — Will. v. d. Bergh, kapitein ter zee, geb. te Nijmegen 25 April 1658, † 2 Juni 1722, was gehuwd te Amsterdam met Agatha Arents. Kan iemand mij ook opgeven tot welke familie Arents zij behoorde, of zij een wapen voerde en zoo ja, welk?

B.

De Bitter. — In het Stbk. v. d. Fr. Adel (I 188, II 125) komen voor Hermannus de B., Secrets te Oudeschoot en zijne dochter Aletta Margaretha de B., de laatste 1 April 1738 geh. met Frederik Sloterdyck. Bestond er ook verwantschap tusschen deze de B's. en den Commandeur der O. I. retourvloot, Pieter de Bitter, die Aug. 1665, in de haven van Bergen, zoo dapper den aanval van de Engelsche oorlogschepen afsloeg? S. W.

B.

Both (XXXII, 250). — Wie was de vrouw van den hierbedoelden Arien Huijghen Both? Hoe was zijn geslachtswapen? enz.

Arnhem. I. I. N. JR.

Bouillon. — Wie waren de opvolgende hertogen van Bouillon, prinsen van Sedan sedert 1600? Hoe waren hunne wapens met de kleuren? (Ecartelé: 1 et 4 fleurdelisé au château, 2 et 3 bandé de 9 pièces, sur le tout: trois hermines of: au deuxième: trois hermines, sur le tout: trois besants). — In welke betrekking stond de Hertogin van B., nicht van Fred. Hendrik tot hen?

J. E. T. G.

v. Brienen, enz. — Gevraagd de ouders van Jean Baptist *v. Br.* te Wijk-bij-D. 1650, geh. met Isabella de Moelre Gerardsdr., bij Mechteld Bastiaensdr. de With en wed. Anthony v. Noort. — Wie

geeft mededeelingen aangaande de familie *v. Houweningen* te Gorinchem vóór 1650? — Wie zijn de ouders van Vincentia Catharina *de Courcelles,* 1766 huisvrouw van Hendrik Riemsnijder? Waar woonden deze personen? te Utrecht? — Rietstap's Armorial en Vorsterman v. Oijen's Aanz. Wapenbk. geven aan *Ledeboer* als helmt. twee roode vederen elk beladen met een keper v. zilver. Enkele leden dezer familie beweren dat de vederen zwart behooren te zijn, doch op welke gronden is ons onbekend. Wij vragen: bestaat er eenige aanleiding toe? Hoe is het helmt. der Duitsche adellijke familie von Ledebur? — Behooren de tegenwoordig levende personen van den naam *v. Nellesteyn* tot het oude Stichtsche geslacht v. Nellesteyn, of is dit uitgestorven? Het is niet opgenomen in v. Oyen's Wapenbk. van Ned. familiën. — Wie geeft ons eene genealogie *v. Renesse v. Duivenbode* (*Nav.* XXXV, 136)? Hoe is 't wapen? — Gaarne zag men eene geneal. der Gorinchemsche familie *v. de Velde* medegedeeld. Abraham v. de V. tr. ald. Belia v. Waelwijck, dr. v. Cornelis bij Maria ter Louw. Wanneer?

H. T.

Bunnik (Wapen van). — Verzoeke beleefdelijk mededeeling van het wapen der Ambachtsheerlijkheid Bunnik. A.

de Bije (XLI, 516, 596, 598). — Maria Anna de Bije, geb. te Leiden in 1697, gest. in 1724 (geh. met Mr. Adriaan Jansz. van Assendelft) was eene dochter van Mr. IJsbrand de Bije, Mr. Nicolaasz. en Maria Teding van Berkhoüt, geb. te Leiden 18 Jan. 1650, ald. gest. 7 Juni 1725, raad, schepen, burgemeester aldaar, en van Anna Christina Pauw (geh. te 's Gravenhage 22 Juli 1685), ged. te 's-Gravenhage 12 Maart 1662, gest. te Leiden 24 Mei 1723, eene dochter van Gerard Pauw, heer van Heemstede en Rietwijk en van Agatha van Hartigsveld.

Mr. Gerard de Bije, secretaris van Leiden, broeder van genoemde Maria Anna, trouwde in Aug. 1717 met Susanna Beatrix van Assendelft, eene zuster van Mr. Adriaan voorn[d].

Z. MR. P. A. J. V. D. B.

De Chambrier. — Daniel de C., geb. 9 Jan. 1665, overl. te 's Hertogenbosch 13 Febr. 1728 als Generaal-Majoor en in 1717 Gouverneur van den Prins van Oranje, later Willem IV, was gehuwd met C. G. Sweerts de Landas. Wie waren hunne afstammelingen? De tak, dien zij vertegenwoordigden, is uitgestorven, zoo in Nederland als op Java. A. C. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

Coulster (Vrouw van **Willem v. der**). — In zijne merkwaardige studie: „Keerbergen et ses seigneurs", opgenomen in den „Messager d. sciences Hist. de Belg.", deelt de heer J. Th. de Raadt, „Année" 1890, p. 163, de kwartieren mede van „Agathe de Merode, femme de Charles de Berlo, sgr. de Keerbergen" etc., en noemt onder deze: „Gerbrand v. der Coulster, échevin de Dordrecht, † en 1519, fils de Guillaume v. der C., receveur général de la Hollande méridionale et châtelain de Schoonhoven, et d'Abel Pietersz". — Tot aanvulling kan dienen, dat Pieter Voerkoop Abelsz, raad en beggijnmeester in Dordr. 1398 (Balen, bl. 156, 281), bij Adriana v. Slingelandt o. a. verwekte: 1. Abel Pietersz., heer van Carnisse, raad 1418, schepen 1420—25, 29—32, burgem^{r} 1436—43, 46, 47, 50 in Dordr. (Balen, bl. 285 e. v.; Oudenhoven, Beschr. v. Zuytholl., bl. 194) [1]; 2. N.... Pieter Abelsdr., tr. Willem v. d. Coulster, rentmr.-gen. van Z.-Holl. 1408 en casteleyn van Schoonhoven 1424, † 1448 (vgl. *Nav.* XIII, 379). M^{0}.

v. Foreest, enz. Vgl. *Nav.* XXXIII, 408. „De Rotterdamse Librye" (Red. G. v. Rijn; uitgever W. J. de Neve te Rotterdam, n^{0} 6 (v. 1 Oct. 1891) bl. 41^{a}, bericht in een artikel „Nog iets uit Aernt v. Buchell's Res Pictoriae", als citaat hieruit, omtrent een

[1]) Zijne dr. Petronelle, tr. Aert v. Loon (uit den huize van Arkel), schepen 1441—44, 58, 59, 62—66 in Dordrecht, die met haar „veel goederen aen lant behielickte; sy sterf 1491, nalatende drie doohters, dewelcke an. 1502 voor schepens van Dordrecht cavelden ende schiften haer ouders nagelaten goederen, ende onder ander 340 mergen lants, ghelegen in Zuythollant, Stryen, Altena ende Vyanen, behalven noch veel huysen binnen Dordrecht". (Gouthoeven, Chron., bl. 183; S. v. Leeuwen, Bat. ill., bl. 998.)

voortreffelijken schilder Scorelius [1]) het volgende: „Is pastoris pagi Schore filius (erat), in quo cum Cornelius Buys, egregius eius temporis Alcmariae pictor, ingenium elucere videret, patrocinio Neoburgiorum pingere docuit et inde Romam misit, summa spe quam nec ipse reversus fefellit, sed tabulam mortuariam familiae Neoburgiorum a preceptore imperfectam relictam, quamvis aegre magistri sui operibus manum admoveret, absolvit et divini ingenii hoc primum post reditum monumentum reliquit. 4000 flor. aliquando aestimatum exstat Alcmarie nunc apud Henricum Sonneveltium". Worden met die Neoburgii eigenaars of bewoners van den Nijenburg, leden der familie v. Foreest bedoeld? Is die tabula mortuaria, dat sterf- of lijk- of rouwbord nog aanwezig? — Wat weet men van dien predikant te Schore, Scorel? — Behoorde Cornelis Buys, schilder te Alkmaar, tot de familie Buijs, welke predikanten aan Beers en Grave, en aan Utrecht heeft geleverd (*Nav.* XX, 52 enz.; Noord-Brabantsche Almanak 1892 bl. 700 enz.)? XIJ.

Gerritsdr (XXXII, 250). — Is 't juist dat deze Geertje Gerritsdr was de dochter van Gerrit Gerrits, † te Alkmaar den 8en Mei 1585? Wie was dan hare moeder, en hoe beider geslachtswapens? Kan dat van Gerrits geweest zijn: een zilver veld met drie leliën van sabel?

Arnhem. I. I. N. JR.

Van Gheel, Schuuring of van Schweringa, Velters, Von Tiezenhausen. — Wie waren de ouders van: Pieter van Gheel, † te Middelburg Jan. 1627, gehuwd met Sara Masquelier? — Maria Schuuring of van Schueringa, geb. 1659, † 15 Febr. 1719, gehuwd met Martinus van Wijckel? — Adriaan Velters, Raad en Pensionaris van Middelburg, gehuwd met Hillegonda Catharina Schorer? — Frederik Hendrik baron von Tiezenhausen, Kapt.-Luit. der Pontons,

---

[1]) Waarschijnlijk wordt bedoeld de beroemde portretschilder Jan van Scorel (geb. 1495, † 1562). Men vertale dus „pastor" door: pastoor, niet predikant. De Nijenburg behoorde destijds nog aan de v. Egmonds. RED.

in dienst der Republiek, overl. 11 Nov. 1803 te St. Oedenrode, gehuwd met Jayke Eva van Kuffeler? V. H.

Gros de Bertin (Le). — Wie kent het wapen van deze familie? B.

v. Heemskerck. — Waar en wanneer † Jan Anthonij v. H., geb. 24 Juni 1743, Oud-Raad van Delft? H.

Hugenholtz. — v. der Aa, Biogr. Woordenb. zegt dat P. W. Brouwer, laatst pred. te Maassluis, † 1834 als weduwe eene H. naliet. Waar en wanneer is deze geb., † en gehuwd? Wie waren hare ouders en vier grootouders? De genealogie in het „Stam- en wapenboek van aanz. geslachten" door Vorsterman v. Oyen, vermeldt ze niet. Wel vermeldt deze genealogie eene H. (Adr[a] Hendr[a]) geh. met Hendrik Maandag, pred. te Dubbeldam. Wie waren diens ouders en 4 grootouders? Had hij een wapen? Hunne d[r]. werd 1823 geb. Deze H. was d[r]. van Johannes en Joh[a]. v. Sull. Wie was de moeder van Joh[a]. v. Sull? Wellicht kan iemand een en ander mededeelen uit eene genealogie in hs., welke vollediger zijn zal dan die in het Stamboek. H.

v. Kessel, Keyser. — Genealogie Snethlage van den hr. Polvliet vermeldt bl. 18 Johan Carel v. K., notaris te Rumpt. Uit welke familie was hij en wie waren zijne ouders? Wie waren de ouders der op bl. 17 vermelde Steyntje Keyser, geh. met J. W. S. Snethlage, burgem. van Beesd? Zij † ald. 22 Aug. 1861. H.

Van Meeckeren. — Johan Peter van Meeckeren, heer van Meijnerswijck, gesubstitueerd ambtman en rechter van Overbetuwe, huwde 21 Februari 1685 Elisabeth van Berfeldt, erfdochter van de Boswaai (een goed te Herwen en Aerdt gelegen), dochter van Christiaan en Maria Mancia van den Sande. Hij was zoon van Gijsbert van Meeckeren, heer van Meijnerswijck en broeder van Floris Hendrik van Meeckeren. Gaarne vernam ik eenige bijzon-

derheden omtrent dezen tak der van Meeckerens en wel voornamelijk aangaande voornoemde echtelieden van Meeckeren en hunne afstammelingen, als zij die mochten gehad hebben (denkelijk was Gijsbert Christiaan van Meeckeren, in 1713 vermeld, hun zoon). — De genealogie der familie van Meeckeren, voorkomende in de Herald. Bibliotheek van 1874, is met betrekking tot dezen tak niet betrouwbaar. Johan Peter van M. voornoemd komt nog voor in een akte van 1720, terwijl Florentius Henricus van M. v. M. (waarschijnlijk de ook hiervoor genoemde) in 1722 een legaat vermaakte aan den tijdelijken pastoor van Herwen. In een akte van 1745 zegt Catharina Estinckhuysen, wonende op het Begijnhof te Amsterdam, dat zij de Boswaai bij gerechtelijke uitwinning verkreeg; geschiedde dit ten laste van meergenoemden J. P. v. M? Of wel van diens erven? Zoo ja, wie waren dezen dan? In 1726 was een Floris Hendrik van Meeckeren deken te Emmerik; kan deze de broeder van J. P. van M. geweest zijn?

Roermond. A. VAN SASSE VAN IJSSELT.

Meijer. — In 1739 huwde te Brielle Pierre Jeanin met Madelaine Meijer, en in 1741 mede aldaar Jean Jeanin met Sara Meijer. Waren dit zusters? Wie waren hunne ouders en zijn er ook bijzonderheden omtrent dit geslacht Meijer bekend?

Arnhem. I. I. N. JR.

Oldenboom. — Hoe is het wapen der familje O.? Volgens mondelinge overlevering moet het afgebeeld zijn in de Ned. Herv. Kerk te Breda, in welke stad uit het huwelijk tusschen Jan O. en Catrina Baron of Anna Catharina Baronne van 1731 tot 1751 zeven kinderen geboren werden.

Waar en wanneer is Jan O. geboren, gehuwd en overleden?

„Zijn jongste zoon en kind Jan Francis O. is 3 October 1751 te Breda gedoopt, heeft 26 April 1786 te Amsterdam de poortereed gedaan, alwaar hij schipper op de Utregtse schietschuyt den 10 May 1786 zijn gild gekogt heeft, en in 1795 door de Municipaliteit geremoveerd werdt."

Genoemde Jan Francis O. te A. huwde met Anna Elisabeth Flietner (gedoopt te Borculo 20 April 1755) en is te A. den 18 Mei 1818 overleden.

Ook komt hij voor in de gedrukte: Naamlijst (van) DLIV gedeciedeerde Oranje en Ariestocraatische Amptenaaren, 20 bladz. kl. 8°.

Amsterdam. J. L. WILLEM SEYFFARDT.

Schaep (XXXII, 250). — Zoude nergens te vinden zijn of de hierbedoelde Burchje Cornelisdr. werkelijk eene zuster was van Meeus Corneliszn. Schaep en van Jan Corneliszn. Schaep en hoe haar geslachtswapen (de gu. — d'azur ou de sin. au mouton d'arg. of wel Ec. 1 et 3 d'azur au mouton d'arg. 2 et 3 d'or à la fasce de gu.)? Alsmede wie hare ouders waren en het geslachtswapen harer moeder?

Arnhem. I. I. N. JR.

Wapen geslacht **Schwartz.** — Het *Armorial général* geeft als wapen dezer familie, met bijvoeging „Nimègue", op: gevierendeeld: 1 en 4 in zilver een zwarte aanziende ossekop, 2 en 3 in goud een groene tak met bladeren met een rooden rozeknop. Een teekening van wijlen Mr. Gerrit Abraham de Meester, wiens moeder, Gerharda Sibilla Cramer, tot ouders had: Gerrit Abraham Cramer en Theodora Hermina Schwartz, geeft als wapen te zien: gevierendeeld: 1 en 4 in goud een moorenkop (zonder wrong), 2 en 3 in blauw een gouden tak met bladeren en knop van 't zelfde. Welk wapen is het juiste? Behalve met Cramer was de familie aangehuwd o. a. met Bouvier en Carp. A.

Van de Sande en **Van Wassenaer.** — Kan men de datums en plaatsen van geboorte, huwelijk en overlijden opgeven van Willem van de Sande en zijn vrouw Maria Smits? Welk beroep oefende hij uit? Wanneer en waar werd hun dochter Judith Petronella van de Sande geboren, en huwde zij te Nijmegen of in Den Bosch 24 of 25 Augustus 1795 met Jacob Nanning Arend baron van Wassenaer van St.-Pancras? Wanneer en waar is hun zoon Willem

Frederik Pieter Hendrik (of Herman ?) baron van Wassenaer tot St.-Pancras geboren en gestorven? Welke is de geboorteplaats van diens vrouw, Henrietta Jacoba Cramer (geb. 27 October 1831), en wanneer en waar stierf deze? Waar en op welken dag in 1855 is hun zoon Jacob Nanning Arend baron van Wassenaer tot St.-Pancras geboren? A.

Van Son en **Faassen** (XLI, 368). — Wie waren de ouders van Elisabeth van Son, wonende te Leiden en den 2 Juli 1769 gehuwd met Pieter Abraham Malecotius, pred. te Stolwijk — en van Angenes Faassen, geb. en wonende te Rotterdam, den 1 Februari 1789 geh. met Ferdinand Wilhelm Möser, geb. te Groenlo, beroepen predikant te Besoijen.

Arnhem. I. I. N. JR.

Van der Werff (XXXII, 252). — Zoude iemand mij ook kunnen opgeven het geslachtswapen van dezen Cornelis van der Werf? Kan dat zijn: d'arg. à la fasce de gu. of d'azur au des trochêre de carn. sortant d'une nuée d'arg. et tenant une clé d'or le panneton en haut?

Arnhem. I. I. N. JR.

Nederl. familiën in Koerland. — In Koerland vond men verscheidene adellijke familiën van Nederlandsche afkomst: zoo stamden uit het sticht van Utrecht: von Dorthesen (= van Darthuysen) en: von der Wahlen (= de Wael van Moersbergen). Weet een Stichtsch navorscher de aansluiting? In Koerland was die niet bekend.

Middelburg. V. BRÜCKEN FOCK.

Wapen. — Op een antieke eikenhouten kast is een alliantiewapen gebeeldhouwd. Het mannelijke schild vertoont drie schuinsrechts geplaatste tournooilansen, aan den top van de middelste lans is een koord bevestigd, waaraan een heraldische roos midden in het schild hangt; het vrouwenschild vertoont een leeuw. — Helmteeken: een vlucht waartusschen de lans. — Wie voert dit? V. E.

Wapenafdruk. — Twee ovale schilden naast elkander: Het heraldisch rechterschild bestaat uit 3 sikkels in een blauw veld. Het heraldisch linkerschild is gedeeld: *a.* een vogel (haan) op terras of berg; *b.* drie blokjes (2—1). — Wie voert dit? V. E.

Wapen der familie v. I. of v. A. — In de 17e eeuw leefde te S. Oedenrode eene familie v. I. of v. A., waarvan althans één lid schepen is geweest en als zoodanig in zijn zegel voerde: drie palen van hermelijn, vergezeld van schildhoofd, beladen met loopenden vos; helmt.: uitkomende vos. Hoe was de volle naam dier familie? W. Z.

van Natteris. — Rietstap, Armorial Général vermeldt als wapen eener familie van dien naam „in rood drie zilveren zuilen". — Wie kan omtrent deze familie of haar wapen iets mededeelen?

Eene branche van dit geslacht schijnt nu nog in Canada voort te leven. V. N.

BLADWIJZER.

A.

Aalst, pred., 479.
Aanhaling van Tacitus, 333.
Aanscharen, uitscharen, 334.
Aanteekeningen betr. O. en W.-I. kerkz. 1604—52, 1.
—————— **geslacht v. Essen,** 100, 139.
—————— **over Joodsche geslachten,** 446—449.
Aarlanderveen, pred., 476.
Aarsen (A.), 218, 279, 501, 543, 553.
Abbinga, 309.
Abdij van Rijnsburg, 434.
Abeels (J.), 12.
Achtkarspelen, 84.
Aertselaer, 183.
Aitzema (F.), 518.
Aken, 94.
Alardus, 250, 251.
Alba (Alva), 16.
Alberthoma (R.), pred., 383.
Album van Jonas Reijgersbergh, 517.
Aldegonde (M. van). — Zie: Marnix.
Amboina, 4.
Amersfoort, 8.
Amsterdam, „De Munt", 436.
——————, munt 435—438, 506—509.
Amsterdam, noodmunt, 1578. 308.
——————, Stadh., 123—124.
Anagrammen, 334.
Andreæ (A. J.), 351, 518.
Anneesens, orgelbouwmeester, 65.
Anslo (R.), 306.
Anspach (J.), 86, 125, 240, 242, 244.
Anteiglesia, 434, 501.
Antje en **Lijsje,** 86.
Antonisz. (Corn.), plaatsnijder, 612.
Antwerpen, 15, 16, 17, 18, 29, 178.
——————, aalmoezenier, 185.
——————, archief, 20 (n. 2).
——————, bisd., 61.
——————, kerk, 61.
——————, markgraafsch., 19, 20.
——————, prov., 32.
Aportanus (G.), pred., 590, 591.
Apparitor, 305, 431.
Appelman, burgem. v. Amsterd., 9.
Arenenberg, kasteel, 402, 403.
Argus, weekbl., 155.
Arkel, kwartier, 19.
Arlon, 81.
Armeniërs, 13.
Arnold (Th. J. I.), 50, 53, 60, 82, 88, 155, 277, 503, 505, 609.
Arnoldi (A.), pred., 375.
Asmus, 609.

B.

Baambrugge, 83.
Baan (J. v. d.), 465, 475.
Baarland, heerlijkh., 244.
Badius, pred., 12.
Baerland, slot, 168.
Bake (C.), 60, 194.
Baljuw van Medemblik, 562, 563.
Bam, 594—595.
Bär (R.), 100.
Barneveld, kerk, 543.
Barsse (v.), 322.
Batavia, 10.
Beaufort (W. H. de), 218.
Bedmar, 24.
Beeck (J. op de), 32.
——— (J. J. op de), 32.
Beersel, 29.
Belastingteeken voor honden, 232.
Belfort (Het sluissche), 496, 497, 502—503.
Bentz v. d. Berg-Gaade, 132, 240.
Berg (Ad. v.), 81.
Bergen op Zoom, 22, 180.
Bergmans (P.), 36.
Bergum, 84.
Berlaer (De). — Zie Berthout.
Berthout (L.), 20 (n. 1).
Bertolff, 323.
Bertolff, Edinghen, 460—462.
Bertout, heer v. Wavre-N.-D. 28.
Betuwe en and. veldnamen in Friesland, 337.
Betuwe en Veluwe in Friesland, 230.
Beullens (M. A.), 32.
Beyne(n) of Bijne(n), Nolthenius v. Elsbroek, 596.
Beza, 267.
Bilderdijk (W.), 115—119, 213—218, 219—224.
Bilderdijkiana, 115—119, 213—218.
Biscaretto (Dionicius à), 14.
Block (G.), 28.
Blois van Treslong, admir., 16 (n. 1)
Blümel (E.), theol., 259.
Bocholz, dorp, 82.
Bodino, 321.
Boekenoogen (G. J.), 59, 110, 141, 156, 229, 276.
Boeles (W. B. S.), 339, 382.
Bogaerts, kanunnik 25, (n. 2).
————, (E. T.), 32.
Boisot (L. v.), admir., 16 (n. 1).
Bokkel (Ten), 242.
Bolomey (B.), kunstschilder, 610.
Bolsec, 260, 261, 264, 265, 266, 267.
Bommel (Den) pred., 476, 478.
Bommenede, pred., 475—479.
——————, Herv. gem., 370.
Bonheyden, gehucht, 21, 25.
Bont (B. J. M. de), 439.
Bontemantel (H.), bewindhebber der O. I. C., 123.
Bordier (H.), 260.
Bosboom—de Bruyn, 360, 514.
Bossche (J. H. v. d.), 31.
Boucq (E. F. le), pred., 153.
Brabant, 16, 19, 30.
—————, raad, 23.
Brande (J. H. v. d.), 31.
Brandon (J. H.), kunstschilder, 612.
Breda, garnizoen, 22, 23.
Bree (M. J. v.), kunstschilder, 610.
Breugel Douglas (C. v.), 323.
Breul, 278.
Brief van N. v. Reigersbergh, 210.
Briel (Den), classik. verg., 141.
——————, kerkeraad, 142.
——————, ordonnantie, 60.
Broechem, heerlijkh., 180, 181, 188.
Brongersma, 322.
Brouwer Jacsz. (Corn.), gen. Bam, 439—446.
Brouwershaven, pred., 475.
Brugge, bisschop, 61.

Brugge, synode, 475.
Bruinisse, pred., 478.
Brunius (H.), pred., 590.
Brussel, 24, 29.
———, kerk, 185.
Bucer, 262.
Bunnik, heerl., 614.
Burgemeester van Harderwijk omstr. 1574, 505.
Burggraef, Borghreeff, 336. 601,
Buyle (Ch. de), 30.
Buys (C.), kunstschilder, 616.
Bijdrage tot de geschiedenis der Munt te Amsterdam, 435—438.
Bije (De), 516, 596—598.
Bijgaerde (v. Bijgaerden) (C.), pred., 370, 475, 476.
Bijlant (IJsbr. v.), pred., 373—375, 377, 378, 476—477.

C.

Caland (F.), 194, 317, 467, 473, 474.
Calsije, 155, 219.
Calvijns vermeende onzedelijkheid, 259—268.
Campen, (J. v.), bouwmeester, 124.
Campen—v. d. Willigen (v.), 462—463.
Canter (J.), priester, 588—594.
Canter, 571—576, 588—594.
Canter, Canters, 586—588.
Canzius (L.), pred., 590.
Casparus, pred., 8.
Catechismus (Heidelb.), 8, 9.
Celebes, 88.
Ceylon, 6, 7.
Chapelle St.-Lambert, 180.
Christendom, 3.
Cleymans (Gesl.), 29.
Cloudoré, = Claudoré?, 369.
Coccejus (Op het borstbeelt en lijkschrift v. Joh.), 382, 383.
Coehoorn, 352—360, 514.
Coen (J. P.), 8, 9, 11.
Colonia Trajana, 190.
Compagnie, (O. I.), 1, 7.
Compliment aan Abigeltje, 497, 553, 608.
Copal, 243.
Corbet (F. H. M. v.), 322.
Corneliss, (Ph.), 2.
Cornelisze (G.), 144 (n°. 1).
Coster, 310.
Couperose, 276.
Cranckbezoeker (N.), 11.
Crieckenbeeck (H.), pred., 145.

D.

Daan, 608.
Da Costa, 44, 208.
Danckaerts (N.), pred., 519.
Dantumadeel, 84.
Dardier (Ch.), 263.
Decker (Den) ueperen, 498, 553, 554.
Dedel, 473.
Dekama's en andere Friezen te Haarlem in de 15e en 16e eeuw, 202, 350—351.
Delden, ambt, 90.
Delft, 13.
Demer, rivier, 24.
Dergens (?) W., 11.
Desmay, 260, 262.
Desteldonk, pred., 476.
Deuil de Milan, 307, 341, 503.
Dielman (P. E.), kunstschilder, 610.
Diemerbroeck (IJ. v.), geneesheer, 455.
Diepenbrock (W.), 207.
Diepenbrock-Impel, 207.

Dierkens (E.), 376, 377, 379, 477.
Dietboud (De mansnaam), 271.
Dionicius a Biscaretto, 14.
Dirksland, pred., 372.
Dobbeltrijck (Jac. Anth.), 10.
Doetinchem, pred., 268.
Donderdagsch, 333.
Donkers RHz. (F.), beeldhouwer, 611 (n. 1).
Donteclock (R.), pred., 153.
Doorne (B. v.), pred., 484.
Drecht, 553, 607.
Dreischor, pred., 478.
Drelincourt (Ch.), 261.
Drieman, 320.
Drunen (J. J. v.), pred., 227.
Drüsz (J.), boekdr., 18.
Dubois (D.), kunstschilder, 611.
Dutzeele, pred., 477.
Duffel, kanton, 19, 26, 32.
Duitsche adel. Bodino, 321.
Duls (Gesl.), 246.
Duncanus (M.), 59, 60.
Dijck (B. v. d.), pred., 248—249.
Dijck (v.), 599—600.

E.

Eck, v. Eck, 320, 321.
Eed (Bisschoppelijke), 543.
Eede, naamsoorsprong, 498.
Egmond-binnen; 1 (n. 2).
Ekkelrade, 82.
Elink Sterk (J. C.), 164.
Elixem, 30.
Ellewoutsdijk, pred., 476.
Emden, hervorming, 590—592.
Emden, synode, 475.
Encartaciones (Los), 194.
Ende, ofte, nochte, 326, 554.
Engwirden, 84.
Entens, v. Rennoy, 312.
Ermerins (R. C.), 474.
Everardi (P.), pred., 371.
Eysden-op-den-Berg, 82.
Eytas (Ajto), 127.

F.

Facsimilé's, 176, 182, 293, 414, 416, 428.
Feen (B. v. d.), 228.
Finis-Terrae, 342.
Flink (G.), kunstschilder, 125.
Flores, 88.
Florianus (J.), pred., 252.
Fock (B. F. W. v. Brücken) 209, 369, 514, 517, 601, 620
Fonds „De witte Poedel", 193, 227.
Formosa, taal, 13 (n. 1).
Franken, 191.
Frankrijk, nationale kleuren, 87.
Frans I, 19.
Franschen, 25, 26 (n. 1).
Franschen tijd (Uit den), 191.
Frederiks (J. G.), 35, 84, 87, 206, 244, 245, 307.
Fremery (J. de), 557, 563, 598.
Friezen (De) op de Faroër, 502.
Frommann, 35.
Fijen (J.), 26.

G.

Gall (Fort), 3.
Gameren, pred., 479.
Gazette v. Antwerpen, 609.
Gedenkpenning (Rotterdamsche), 561.
Gedichtjes uit den patriottentijd, 167, 212.
Geel (v.), 65.
Geervliet, pred., 148.
Gelder, 80, 81.

Geldrop, 89.
Genealog.-kwartierstaten, 206.
Genealog. vragenbus, 613.
Gent, bisdom, 61.
Gerardus, proponent, 253 (n°. 1).
Gerritsze (Gerardus) (F.), 141.
Gervekamer, 276.
Geschrift v. Duncanus, 59.

GESLACHTEN.

v. **A**alst, 365. — v. d. Aar, 598. — v. Aarsen, 318. — Abbema, 40. — Abbring, 517. — v. Abcoude, 235. — Abendana (Saruco), 448. — Abendano, 447. — D'Ableingh, 97. — Abrahamsz, 37. — Abt, 189. — Acosta (d'), 447, 448. — Acosta (Mendes d'), 446. — v. Acronius, 242. — Adolf v. Berg, 81. — Adrian(i) 96. — v. Adriechem, 368. — v. Aecken, 200. — v. Aeswijn, 97. — Aiton, 127. — Aitzema, 518. — v. Aken, 94, 588. — v. Aker, 128. — Akerval, 128. — Albada, 351. — Alberda, 533. — Alberda v. Ekenstein, 454. — Alberthoma, 516—517. — Albout, 235. — v. Aldewerelt, 368. — Aldringa, 532. — v. Alen, 135. — Alewijn, 38, 40, 42. — Alit, 515. — v. Alkemade, 443, 446, 595. — Almonde, 463. — v. Alphen, 516. — v. Altena, 243. — Althusius, 464. — Alting, 366. — Amia, 363. — v. Amstel v. Mijnden, 96, 97. — Andries, 106. — Anemaet, 42. — Apeus, 195. — Appel, 42. — den Appel, 365. — Appelboom, 199. — Appels, 367. — Arbous, 41. — Arc (d'), 127. — Aremberg (d'), 29. — Arendsen de Wolff, 587. — Arents, 613. — Argumosa Gandara en Real, 446. — v. Arkel, 460, 565, 572—574. — Armand, 368. — Arnaud (d'), 241. — Arntzenius, 42, 168. — Artopeus, 66. — d'Asilva, 448. — v. Assendelft, 516, 598, 614. — Aubry, 188. — v. d. Auwera, 30. — Auwers, 470. — v. Axel, 237. — Aylva, 351. — Azulay, 448.

Baarselman, 38. — de Baas, 366. — le Bachellé, 363. — Bachman, 344, 348, 349. — Backer, 38, 40, 137. — v. Baei, 92. — Baek, 101. — Baelemans, 470. — v. Baelen, 198. — Baerd, 100. — v. Baerle, 596. — Baermans, 365. — Baerssenburgh, 200. — Baert, 323. — Baertmans, 367. — v. Baesdorp, 461. — Bagelaar, 365. — Bakker, 42. — Balde, 198. — Balinfort, 196. — Bam, 594—595. — Bardesius, 235. — Baron(ne), 618. — v. Barsse, 322. — de Bas, 193. — Basteliers, 419. — Basting, 105. — Battier, 304. — Baud, 43, 168. — Bauwens, 105. — de la Baye, 135, 458. — Bazin, 364. — de Beaufort, 43, 127, 168. — v. Beaumont, 197. — Becius, 102. — Becker, 102, 103, 104, 106, 139, 140, 201. — Beckers, 104. — Beckman, 241, 280. — Becquer, 101, 103, 104. — de Bedmar, 24. — op de Beek, 32, 70. — Beelaerts, 344. — Beemin (?), 201. — Beerendonk, 41. — Beer Kann, 448. — Beetz, 38. — Bejerus, 195. — de Bekesteyn, 95, 97. — Bekker, 39. — Bekking, 368. — Belien, 68. — Belinfante, 449. — v. Belle, 200. — de Bellon, 38. — de Belmonte, 208. — de Belois, 195. — v. Bemmel, 33, 296. — v. d. Bende, 464, 465. — Bennet, 367. — Benoist, 40. — Bent, 363. — v. Benthem, 459. — Bentz, 240. — Bentz v. d. Berg, 98, 132, 240. — v. Berch, 95. — Berchevel de Blaquy, 199. — Berck, 38. — v. d. Berck, 199. — Berckelbach, 201. — v. Berckenroede, 446. — v. Beresteyn, 131. — Berevelt, 363. — v. Berfeldt, 617. — Berg, 38, 39. — v. d. Berg, 43, 207. — v. Bergen, 200. — v. d. Bergh, 40, 460, 613. — de Berghe, 458. — Berg(c)huys, 532. — Berkman, 41. — de Berlaer, 20 (n. 1). — v. Berlicum, 179. — Berlo, 615. —

Bernaerds, 468. — Bernaert, 101. — Berns, 39. — Berthon, 37. — Berthout, 20 (n. 1), 184. — Bertolff, 94, 460, 462. — Bervoets, 469. — Besemers, 197. — Besier, 43. — Besoyen, 137. — Bethmer, 39. — Beukelman, 365. — Beullens, 32. — v. Beurderen, 197. — Beveren, 318 (n. 1). — v. Beveren, 315, 600. — v. Beverfoerde, 91. — v. Bevervoorde, 131. — v. Bevervoorden, 40. — Beyens, 195. — Beyer, 449. — de Beyer, 459. — B(e)yne(n), 596. — Bierens, 40. — Biljouws, 106. — Bilsius, 519. — de Bitter, 613. — Blakaert, 105. — v. Blanckenoort, 198. — Bleyenburch, 236. — Block, 28, 51, 95. — v. Blokland, 315. — Blom, 137. — Blondel, 105. — de Bloot, 343. — v. Bleijenburgh, 131. — Boas, 447. — te Bockel, 367. — Bodaert, 39. — v. Bode, 321, 322. — v. Bodecq, 182. — Bodino, 321. — v. Boedtberg, 599. — Boelen, 233. — Boelens, 445. — Boenders, 470. — Boermans, 101. — v. Boetzelaer, 38, 134. — Boey, 196. — Bogaerdts, 134. — Bogaert, 104. — Bogaerts, 25 (n. 2) 32. — Boissevain, 38, 43. — ten Bokkel, 242. — Bolb, 515. — Bolderman, 369. — Bollarte, 421. — Bolle, 236. — Bollenberg, 367. — Bols, 38. — v. Bolten, 43. — Bomené, 102. — Bomius, 586. — v. Bommel, 363, 466. — de Bondt, 361. — Bongardt, 35. — Bongrand (?) 201. — de la Bontetière, 35. — Boogaert, 127. — Boon, 365. — Boot, 38. — Booth, 233, 595. — Booth v. Almonde, 463. — de Booy, 40. — Bopp, 40. — Boreel, 102. — Boreel v. Haersma, 242. — Borel, 38. — Borghart, 200. — Bornuis, 200. — Borr, 134. — Borrebagh, 365. — Borrekens, 395. — Borremans, 182. — de Borsele, 137. — v. Borsselen, 233, 244. — Bosboom, 160, 514—515. — Bosch, 39, 197. — Boshof, 536. — v. d. Bossche, 31, 67.— Bosschman, 134. — Both, 95, 613. — Both v. Eem, 134. — Bots, 43, 168. — Bouillon, 613. — Bouwens, 182. — de la Boverie, 575, 577. — Bowier, 40. — Braadt, 199. — Brade, 41. — Braeckelaer, 140. — v. Brakell, 463. — Branchu, 39. — Brand, 197. — v. d. Brande, 31. — Brands, 200. — Brandt, 43, 200. — Brant, 186, 199. — Bredius, 198. — v. Bree, 235. — Breman, 459. — v. Bremen, 199. — Breur, 38. — Brevivre, 462. — Breyl, 37. — Breyman, 41. — v. Brienen, 198, 345, 347, 613. — v. Brieving, 208, 362. — Bringeon, 39. — ten Brink, 238. — ten Brink Dapper, 238. — Broch, 230. — v. d. Broeck, 43, 69, 188, 470. — v. d. Broek, 43. — v. Bronckhorst, 324. — Brongersma, 322. — v. Bronsvelt, 201. — Brouwer, 38, 41, 196. — de Brouwer, 365. — Brouwer (Bam), 439—446. — v. d. Brugge, 367. — Brugmans, 38. — Brun, 39. — Brunger, 363. — Brutel de la Rivière, 366. — Bruyn, 38. — de Bruyn, 43, 168, 199 515. — Bruynesteyn, 365. — Bruyninex, 237, 304. — Buceus, 196. — Buedeker, 91. — v. Bueghum, 96. — Bueno de Mescita, 446. — v. Bueren, 361. — Buis, 555. — de Buk, 364. — Buker, 38. — Bulicicius, 199. — v. Burch, 236, 368, 515. — Burchmans, 237. — Burgersdijk, 364. — Burggraaf, 335, 336. — Burggraeff (Borghreeff), 601. — v. d. Burgh, 464, 598. — Burman, 448. — v. Burmania, 518. — Buth, 95. — Buyck, 440, 444, 445. — de Buyle, 30. — Buys, 199, 616. — de Bije, 516, 596—598, 614. — Byfirld, 196.

Caan, 474. — Cabelliau, 344, 348. — Cadot, 39. — Calkoen, 38—40. — de la Calmette, 364. — Caluaert, 316. — de Camargo, 418. — Cambier, 105, 133, 197. — v. d. Camer, 168. — v. Campen, 41, 92, 136, 137, 365, 366, 367, 462. — Duvelaer v. Campen, 136. — Voet v. Campen, 136. — Campos, 448. — Camstra,

351. — v. Camstra, 92. — Canneman, 596. — v. Canitza Dallwitz, 321. — de Cannaert, 414, 418, 419, 426. — Cannart d'Hamale, 295. — Canter, 237, 531, 536, 586, 588, 594. — Canters, 586—588. — Canterus, 168. — Caracena, 400. — Carbeau, 38. — Cardozo (Lopes), 449. — Carjat, 38. — de Carle, 448. — Carlier, 368. — Carnier, 366. — Carpenter, 460. — Carré v. Ruttelais, 196. — Carter, 368. — Casteleijn, 196. — Castello, 447. — Castel-Rodrigo 173, 401. — ten Cate, 310. — Cats, 205. — v. Cattenburch, 319. — v. Catule, 134. — Cau, 106. — v. Cauwenberghe, 23. — de Chambrier, 615. — Chanfleury, 365. — Charenton, 168. — Charron, 365. — Chatelain, 41, 365. — Cheljé, 198. — Cheroute, 102. — Chevallier, 37 (n. 1), 39, 40, 168. — Chierbout, 104. — Chion, 363, 366. — v, Citters, 598. — Claerenbeeck, 195. — Claesse, 101. — Claupool, 201. — v. Cleeff, 201. — Clerk Sterk, 209. — Le Clerq, 168. — Cleymans, 29. — Cleymans de Reyden, 294. — Clifford 83. — Clinge, 453. — v. Closen, 366. — Clotterboock, 367. — Clou(au(doré, 369. — de Cnoddere 182. — Cnol, 359. — Coccius 199. — de Cock v. Delwijnen, 237, 459, 534. — Cocqs, 195. — Cocquiel, 169. — Codde, 196. — Coehoorn, 352, 360, 514. — Coelemey, 201. — Coenen, 197, 199. — v. Coenen, 133. — v. Coesvelt, 97. — Coets, 366. — Cohen(s), 447, 448. — v. Colen, 395. — v. d. Colff, 51. — Collerus, 364. — Collier, 304. — de Coloma, 298. — Colvius, 197. — Colijn, 199. — Comans, 51. — Combêtes, 38. — le Comte, 39. — de Coninck, 95, 104, 463. — Coopse, 364. — Copal, 243. — de Copis, 298. — Corbet, 322. — Corbaut, 102. — Cordemans, 73. — Cordes, 199. — de Cordes, 298. — Cornelis, 104. — Cornelissen, 104. — Cornely, 67. — Coronel, 449. — Cortebrand, 364. — Cortebrant, 364. — de la Coste, 363. — Coster, 310, 312. — Costers, 140. — Couderc, 39. — v. d. Coulster, 615. — de Courcelles, 614. — de la Court, 598. — Couvée, 97. — Couwenberg, 168. — Coy, 198. — Cramer, 92, 619. — de Cranckel, 200. — Creuder, 364. — Croese, 40. — Croesink, 345, 347. — Crom, 529. — Cromwel, 182. — Croock, 458. — Croonen, 66. — v. Culemborg, 567, 574. — v. Culem- borgh, 324. — Cupers 600. — v. Cupre, 237. — Cuypers, 363, 459. — Cuysten, 305. — v. Cuylenburch, 195, 200.

Da Costa, 208, 446. — Daems, 26. — v. Dalen, 365. — v. Dam, 195. — Damant, 183. — Danckers, 139, 305. — Daniëls, 38, 39. — Dann, 469. — Dapper, 238, 239. — Darthuysen, 620. — v. Davelaar, 168. — Debberton (Debberts), 280. — de Deckere, 302, 303, 397, 398. — Decleer, 70. — Dedel, 205, 206, 473. — v. Dedinge, 323, 461. — Dekema, 202, 205, 350. — Delfontaine 469. — Delleman, 585. — Delo 51. — Delves, 126. — Delwijnen (de Cock v.), 237, 459, 534. — Denik, 51. — v. Deutecom, 201. — Diekershoff, 366. — v. Diepenbeek, 106. — v. Diepenbroock, 517. — v. Diepenbroeck, 96. — Dier, 366. — Dieren, 236. — Docen, (Doren), 38. — v. d. Does, 207. — v. Dollen, 51. — Dompeling, 136. — Domselaer, 361. — Domijns, 66. — Donck, 199. — v. Dongelberghe, 186. — v. Donia, 297. — Doorman, 41. — v. Doornick, 599. — v. Dordt, 199. — Dörig, 25. — v. Dorp, 343. — Dorper, 364. — Doting, 98, 99. — Doublet, 233, 244. — Doudijns, 315. — Dowama (Douma), 206. — Doys, 207. — Drieman, 320. — Droochbroot (Droogebroot), 102, 103. — Droste, 318 (*n.* 1). — Duchamps, 25. — Duez, 200. — Du(i)vestein, 168. — Duirken, 453. —

v. Duivenvoorde, 599. — Duls, 246. — Dupont, 168. — Duportuij, 38. — Dupuy, 38. — v. d. Dussen, 137. — Dürer, 127, 128. — Duvelaer v. Campen, 136. — v. Duvenvoorde, 96. — v. Duverden, 134, 136, 236, 458. — Dijck, 459. — v. Dij(c)k, 186, 188, 424, 599, 608. — v. Dijk, 168, 364. — Dijkmans, 587.

Ebeling, 555. — Eck, 320, 321. — v. Eck, 98, 534. — Eck (v. Pantaleon v.) 133 (*n.* 1). — die Edel, 515. — Edeler v. Planits, 135. — v. Eden, 458. — v. Edingen, 94. — v. Edinghen, 461. — Eeckhout, 67. — Eevers, 359. — Eewouts, 189. — v. Egmond, 343, 345, 347, 616. — v. Egmont, 20. — Eeckhoff, 41. — v. Eindhoven, 316. — v. d. Elburg, 368. — v. Ellinckhuysen, 365. — v. Elpen, 319. — v. Elsen 462. — v. d. Elsken, 556. — Elter 38. — Elven (Tetar v.), 586. — Emans, 363. — Emmius, 454. — v. Engelen, 209. — Engels, 39. — Enschedé, 35. — Enschut, 136. — v. Enspick, 95. — Ente, 198. — Entens, 312. — Ephraim, 448. — Ephrati, 449. — Ernst, 556. — Eschauzier, 368. — v. Eschede, 91. — Esdré, 468. — Esselen, 366. — v. Essen, 100—106. — Estevan (San), 421. — Euth, 364. — Eversdijk, 137. — Everts, 104, 136. — Ewoutszoen, 243. Estinckhuysen, 618. — v. Ewijck, 361. — v. Exter, 469. — Eyens, 104. — v. d. Eynde, 30. — v. d. Eynden, 170. — v. Eysden, 556. — Eyseldijk, 363, 365.

Faassen, 368, 620. — Fabre, 38. — Facet, 196. — Faesch, 40. — Fagel, 460. — Falck, 39. — Fardon, 38. — La Fargue, 40. — Faure, 40. — De Fauré, 38. — Fellinger 41. — De Feyter, 315. — Finkensieper, 38. — Fino, 556. — Fischer, 41. — Flietner, 618. — Floren, 470. — Floris, 445. — Folijdt, 133, 459. — de Fonseca, 447. — La Fontayne, 198. — la Fonteyn, 471. — v. Foreest, 616. — De Fourneau, 398. — Foyens, 315, 316. — Fraast, 38. — De Fraipont, 575, 577. — Franck, 362. — Francken, 196. — François, 367. — Frescarode, 364. — Freyss, 38. — v. Friesheim, 207. — Furtado, 499. — Fuyck, 556. — Fijck, 51, 515.

Gaade, 132, 240. — Gaalman, 556. — v. Gageldonck, 468. — Galafres, 201. — Galjaert, 199. — de Gallitzin, 52. — de la Garce, 104. — v. Gardijn, 96. — Gartman, 40. — Geel, 39. — de Geest, 556. — Geesteranus (Maas) 556. — Geestranus, 197. — v. Gellicum, 460. — v. Gemmenich, 568, 569, 572. — v. Gendt v. Loenen, 237. — v. Gennep, 565, 568. — Genius, 196. — Gerarts, 556. — Gerbrands, 556. — Gerken, 39. — Gerkens, 241. — Gerkens (d'Arnaud), 98. — Gerobulus, 458. — Gerritsdr. 616. — Gether, 38. — Geus, 320. — v. Geusau, 39. — v. Gheel, 616. — Gilles, 200. — Gillieron, 41. — Glezot, 39. — Gobels, 39. — Gobert, 196. — Godin, 92, 364. — Godtschalck, 197. — Godijn, 96, 236, — Goes, 305. — v. Goens, 556. — v. d. Goes, 105. — Goethals, 200. — v. Gogh, 51. — v. Golsteijn, 459. — v. Gorkum, 312. — v. Goudswaard, 600. — Goverts, 316. — de Goijer, 237, 458. — de Graaff, 364, 367. — de Graeff, 195, 199. — v. d. Graft, 596. — Gralinga, 351. — Le Grand, 133. — 's Gravezande, 368. — Grebner, 556. — Gregorius, 38. — Griffioen, 51. — Groen v. Prinsterer, 473, 474. — Groeneveld, 39. — v. Groenewegen, 51. — Gromme 197. — Grom(m)é, 104, 105, 365. — Gronsfeldt, 207. — Gronsfeldt—Diepenbroick, 601. — v. Gronsfeldt-Diepenbroick-Impel, 517. — de Groot, 39, 365, 368. — Groote, 40. — Gros de Bertin (Le), 617. — Grubbe, 91. — Gruyter, 41. — Grijp v. Valckesteijn, 135. — Gruijwaerts, 199. — Guémar (Guémier?), 363. — Guillot, 39, 41. —

Guillermet, 199. — Guldemont, 195. — Guldemont (Weggeman) 600. — v. Gulpen, 576, 577. — Gunning, 136.
v. **Haak**, 99. — Haas, 556. — de Haas, 22. — Hachtingius, 197. — Hackfort, 536. — Hackmeister, 136. — Haeck, 197, 198. — ten Haef, 102. — Haefkens, 587. — v. Haeften, 135, 467. — Haelebosch, 395. — Haenycq (Haenix), 102. — v. d. Haer, 463, 599. — v. Haersma, 242. — de Haes, 95. — Hageman, 51. — Hagen, 556. — v. Hal, 470. — Halder, 368. — v. Halen, 29. — v. Hall, 556. — Hallingh, 195. — v. Ham, 363. — Hamale (Cannart d'), 295. — Hamel, 97. — Hamels, 104. — v. Hamm, 312. — Hammius, 195. — Hampen. 367. — v. d. Handel, 465. — Hanegraaff, 362. — Hanou, 367. — Happs, 39. — v. Hardenberch, 134. — v. Hardenbergh, 555. — Harel, 198. — Harlingen, 198. — de Harrequy, 38. — Harris, 39, 196. — v. Hartevelt, 133, 134. —v. Harthals, 96. — v. Hartigsveld, 614. — Harting, 319. — Hartman, 40, 516. — Hasebroeck, 103. — Hassell, 556. — v. Hasselt, 556. — v. Hauto, 518. — Havelaar, 137. — Hedekhuysen, 318. — Heek, 556. — v. Heemskerck, 368, 617. — v. Heemskerck v. Bekesteyn, 95, 97. — v. Heemskercken, 96. — Heemstede, 555. — Heeneman, 366. — Heet, 520, 522. — v. Heiningen, 84. — Heinsbergen, 556. — Heinsius, 198. — Heitfeld, 367. — Hellincka, 395. — v. Helm, 236. — v. Helsdingen, 133, 134. — Helvetius, 201, 460. — v. Hemert, 41, 135, 366. — Hengevelt, 51. — Hennebo, 243. — Hennyck, 104. — Henricx, 198, 199. — Henriques, 448. — Hensbroeck, 200. — Herklots, 92. — Hermansen, 103. — de Hertoge, 363. — Heshuyzen, 40. — Hessels, 361. — v. Hetenhuyse, 195. — v. Heukelom, 459, 460, 566, 567, 571, 573. — v. Heumen, 459. — v. Heurn, 361. Heurnius, 94, 96. — v. Heusden, 318, 458. — Heuvels, 471. — Heyblom, 201, 209. — v. d. Heyde, 198. — v. d. Heyden, 28, 101. — Heydeman, 38. — Heynens, 105. — v. Heynsbergen, 196. — Heyrmans, 200. — v. Hierden, 39. — v. Hilten, 133. — Hindermeyer, 317, 318. — Hinlopen, 193. — Hintz, 241, 280. — Hobma, 363. — Hoedmaaker, 367. — v. Hoenselaer, 31. — de Hoest, 195. — v. d. Hoe(eu)vel, 234, 235. — v. d. Hoeven, 52. — v. Hoey, 367, 529. — Hoff, 169, 281, 303, 426, 427. — Hoffman, 469. — Hofkens, 361. — v. Hogendorp, 315. — v. Hogenhoeck, 97, 363. — Hogguer, 40. — v. Holdinga, 312. — v. Hollant, 345. — Holster, 208. — Honkoop, 51. — v. Honselaer, 599. — v. Honthorst, 95. — Hooft, 83, 134. — Hooftman, 182. — v. d. Hoog, 595. — Hoogh, 365. — v. Hoogheveen, 597. — v. Hoogstraten, 40. — v. Hoolck, 459. — v. d. Hoolck, 200. — v. Hoorn, 38, 41, 102. — v. Hoorne, 89. — Hooymans, 365. — Hopcooper 596. — Hoppers, 462. — Hora, 449—455. — Hordal du Lys, 127. — v. Horion, 97. — v. Horn, 565. — v. Horn v. d. Horst, 208. — v. Horst, 237, 458. — v. d. Horst, 233, 449, 595. — v. d. Horst Bruyn, 588. — Hottinga, 350, 351. — Hottinghe(ga), 203. — Houckwater, 197. — Houtappel, 302, 398. — v. d. Houve, 195. — Houwerda, 352, (n. 1). — v. Houweningen, 616. — du Houx, 200. — v. d. Hove, 515. — v. Hove v. Z(e)yl(l), 193, 227. — Hovijn, 198. — Hoyer, 102. — Hubers, 133. — Hubert, 40. — Hubertus, 366. — Hubrechts, 101. — v. Huchtenbroeck, 96. — Huens, 29. — Hugenholtz, 617. — Hugues 41. — v. Hulle, 187. — Hullesheim, 367. — Huls, 106. — Hulsius, 196, 464, 523. — Hulst, 305. — v. d. Hulst, 198. — Humfrey, 196. — Hurnius,

200. — v. Hutter, 236. — Huyberts, 363. — Huybrechs, 101. — Huyckqeslooth, 458, 598. — Huygelen, 70. — Huygens, 205, 473. — Huyghens, 51, 367. — Huyszoon, 464. — Hymers, 34.

v. Iersel, 69. — Ingelse, 135. — v. Ingen, 320. — Inghelbrechts, 102.

Jacobs, 140, 460, 515. — Jacobson, 238. — Jacquemin, 67. — Jeannin, 618. — Jannet, 200. — Jans, 101. — Jansen, 41. — Jansse 139. — Janssens, 31. — Jolimais, 362. — de Joncourt, 368. — Jonckers, 368. — de Jong, 588. — de Jong v. Stralen, 39. — de Jonge, 102, 444, 595. — de Jongh, 243. — Jonker, 368. — Jordens, 238. — Joris, 101. — Josyes, 102. — Jucht, 600. — Justes, 38. — v. Jutfaas v. Bloeckhoven, 463.

Kameraar, 466. — v. Kampen, 137. — Kamphuysen, 41. — Kamstra, 206, *zie ook* Camstra. — Kann (Beer), 448. — v. Keer, 25, 26, 68. — Keldermans, 27, 37. — Kemenade, 90, 91. — Kemna, 91. — Kemp, 95, 317. — de Kempenaer, 201. — v. Kenenburg, 343—350. — Kenniphaus, 166. — v. Keppel v. Molbeeck, 95. — v. d. Kerckhoven, 199. — v. d. Kerckhoven v. Groenendijck, 51. — Kerkhof, 367. — Kerkhoff, 470. — v. Kerkwijk, 314. — Kesman, 38. — v. Kessel, 367, 617. — Keuchenius, 616. — Keyser, 617. — Kier, 38. — v. Kimmenaede, 91. — v. Kinsbergen, 83. — v. Kinschot, 365. — Klaerbout, 367. — Kleszenaer, 369. — Kley, 587. — Kleyn v. Willigen, 587. — v. d. Kloot, 366. — de Klopper, 40. — Knipschaar, 39. — Koene, 105. — Koerakine, 474. — Kohen, 448. — de Koker, 468. — Kolff, 39. — Koning, 280. — de Koning, 366, 368. — Koningsfeld (Lochman v.) 133. — Koole, 465. — Koolhaas, 128. — Koopman, 318. — Koops, 38. — Koopsen, 364. — v. d. Kop, 51. — Koppiers, 51. — de Kouville, 587. — Krauwel, 128. — Krayes, 201. — v. d. Krick, 201. — Krol, 136. — Kruger, 199. — de Kruif, 366. — Kuchlinus, 197. — v. Kuffeler, 616. — Kuiper, 601. — Kukhefer, 40. — Kulhorn, 514. — Kupke, 39. — v. Kuyck, 96. — Kuyper, 38. — Kuys, 366. — de Kuyser, 105.

Laan, 365. — v. d. Laan, 364. — Laclé, 38. — Ladru, 39. — Lambert, 463. — Lamblin, 457. — Lamborné, 195. — Lambrechtse, 106. — Lamotius, 198. — Lampsens, 139. — v. Lamsvelt, 95. — v. Lamsweerde, 92, 465—467, 519. — Landschot, 140. — de Lange, 364. — v. Langendonck, 418. — Lanssel, 365. — de Lantman, 198. — v. Laren, 515. — Laserve, 197. — De Latte 38. — De Launay, 412, 414. — Laurentius, 201. — Laurents, 196. — Laurissen, 105. — Lauwick, 198. — de Lavilette, 368. — Ledeboer, 614. — v. Ledenborch, 95. — v. d. Lee, 197. — Leenders, 102. — Leenderts, 140. — de Leeuw, 530. — v. Leeuwen, 97, 233. — Leeuwevelt, 197. — Lenaerts, 37. — Lenards, 102. — v. Lennep, 38, 310, 31. — v. Lennip, 458. — Lens, 25. — de Leonards 200. — de Lepel, 39. — Lequesne, 40. — Levy, 446, 448. — Leydeckers, 363. — v. Leyenberch, 235. — Liauckama, 351. — de Liedekerke, 23. — Liefting, 367. — Lieftingh, 458. — v. Lienden, 95. — v. Lier, 22. — v. Liesvelt, 364. — de Ligne, 30. — de Lille, 324. — v. Limborgh, 197. — v. Linden, 368. — v. d. Linden, 198. — v. Lintelo, 207, 444. — de Lion Aarons, 448. — v. d. Lit, 201. — de Lobell, 198. — Lochman v. Koningsfeld, 133. — Lods, 38. — de Loete (Soete), 459. — Logeman, 596. — Lohman, 41. — v. Lommersum, 97. — Loodt, 133. — Looman, 40. — v. Loon, 188, 615 (n. 1). — de Looper, 105. — v. Looz, 565,

568, 574. — Lopes Cardoso, 448, 449. — Lopes de Leao, 449. — Lopes de Paz, 447. — Lopes Suasso 447, 448. — ter Louw, 614. — Louwen, 39. — Lowijs, 105. — Lublink, 37. — Luden, 137. — v. Lunema, 201. — Lussinck 105. — Luttekenhuys, 515. — Luyken, 366. — Lyclama à Nijeholt, 99. — v. Lynden, 564—578. — Lijnslager 41. — Lywood, 366.

v. **M**aarloop, 197. — Maarsman, 464, 465. — Maas Geesteranus, 556. — v. d. Maath, 465. — Macaré, 39. — Machada, 446, 447. — Macquereel, 393, 395, 397, 399, 402, 403. — Maes, 41, 182, 183. — de Maeth, 237. — Mailjart, 102. — Maissale, 237. — Maizonnet, 367, 368. — v. Malapart, 236. — Malepart 102. — Mally, 105. — v. Maltzan, 322. — de Man, 198, 398, 399, 402, 418, 421. — Manard, 458. — v. Manché, 39. — Manger, 367. — Mans, 208. — Manuël, 40. — Manttecom, (Mantgum), 204, 351. — Marache, 448. — Maraquin, 196. — Marchal, 198. — Marchier, 199. — de Marconnay, 367. — Marel, 459. — Mareelsz, 237. — de Marels, 363. — v. d. Maren, 463. — de Maretz, 199. — Margouil, 38. — v. Maricoorde, 140. — Marinus, 104. — Maritz, 40. — de Marneffe, 182. — de Marssche, 458. — v. Martena, 312. — Martens, 105. — Martin, 38, 39. — Martin (des Tombe), 457. — Martini, 364. — Martins, 447. — Masquelier, 616. — Massing 101. — v. Massow, 51. — Masterland, 136. — v. Matenesse, 599. — v. Mathenesse, 97, 135. — Mattern, 51. — Matthon, 40. — de Mauclerc, 365. — Mazel, 367. — Mechelman, 21. — v. Meeckeren, 617. — v. d. Meer v. Berendrecht, 245. — Meerman, 363. — v. Meerten, 104. — de Meester, 619. — v. Meeteren, 596. — Meldola, 449. — Melis, 196. — Melvill, 51. — Mendes, 448. — Mendes d'Acosta, 446. — Mens, 195. — Mentz, 40. — Meppel, 519. — Merode, 97, 645. — Mescita (Bueno de), 446. — Mess, 366. — v. d. Meulen, 102, 98. — v. Meurs, 137, 365. — Mevard, 201. — de Mey, 51. — Meyer, 41, 366, 618. — de Meyer, 94. — Meylens, 199. — Meynts, 39, 361. — Michielse, 106. — v. Middelcoop, 236. — à Middelhoorn, 195. — Middelhoven, 39. — v. Mierlo, 361, 595, 596. — Miete, 41. — v. Milaenen, 134. — de Milde, 28. — v. Milligen, 237. — de Milly, 363. — Mijs, 195. — Modeus, 195. — de Moelre, 613. — Moer, 315. — de Moer, 31. — Moerenhout, 40. — Mogge, 102. — Mollerus, 40. — Mom, 321. — Mondes Continho, 447. — Mondt, 38. — Monicx, 367. — Monma, 137. — Monsanto (Rois), 448. — Monster, 359. — Montel, 447. — v. Montfoort, 233, 235, 597. — Montzima, 458. — Morhart, 366. — de Morin, 365. — Mossaert, 103. — Mörser, 368. — v. Moucheron, 461. — Mounier, 369. — Mousson 363. — Moymans, 364. — v. d. Muelen, 98, (*n*. 1), 133. — Muenicx, 102. — Muilman, 366. — Mulder, 365. — Mulhovius, 196. — Muller, 38, 39, 365. — de Munch, 39. — Muys, 132. — Muysken, 132. — Muysson, 365.

Namias, 208. — Nan, 315, 316. — v. Natteris, 621. — Navelle, 38. — v. Neck, 367. — de Necker, 199. — Nedeuer, 203. — v. Nellesteyn, 614. — Nemius, 184. — v. Nes, 594. — v. d. Netten, 368. — de Neufville, 39. — Neukirchen, dit Nyvenheim 321. — de Neve, 466. — v. Niel, 366, 367. — Nierhoff, 38. — v. Nierop 51, 195. — v. d. Nieuwenhuysen, 182. — Nieuwentyt, 196. — v. Nispen 51, 182, 364. — Noir, 40. — Le Noir, 26. — Nolthenius v. Elsbroek, 596. — v. Noorden, 363. — v. Noordwijk, 367. — v. Noort, 613. — Noortbergh, 555. — Noorwits, 197. — v. d. Noot, 29, 30, 317. — v. Nooten 98 (n. 1), 133. —

de Normandie, 366. — Le Normant, 39, 40. — Notelteirs, 25. — Nouij, 348.— Du Noyer, 200. — Nunes Alvares, 447. — Nunes Terro, 447, 448. — Nunoz, 447. — v. Nijendael, 135, 200. — v. Nijhoff, 135. — v. Nijpoort, 96. — de Nijn, 200. — v. Nijveld, 96.

Oblet, 54. — v. Ochten- de Wattigny, 33, 241, 242. — Ockersse, 105. — Odet, 317. — Oenama, 206. — v. Oestrum, 463. — v. Oirschot, 199. — v. Olden, 52. — Oldenboom, 618. — Olivier, 201. — Olieviera, 448. — Oly, 199. — Oom, 96. — v. Oort, 38, 361. — Oosterhout, 40. — v. Oostrum, 97, 197. — v. Opmeer, 419. — Osorio, 446, 447. — v. Ostade, 201. — Otters, 137. — Ottinga, 367. — v. Oudewater, 458. — v. Oudijck, 134. — d'Oultremont, 30. — v. Outshoorn, 233. — v. Ouwenaller 39, 200. — Ouwers, 38. — Overveld, 367. — Ozy, 38.

Paaff, 195. — Paauw, 364. — Padburgh, 196. — v. Padevoort, 134. — v. Padmeer, 96. — v. Pallaes, 361. — Pallant, 39. — Palmer, 102. — Palms 31, 32. — Pambo; 366. — Panhedel, 323. — Pancraes, 103. — Panhuys, 197. — Panneboeter, 52. — Pape, 38. — Patent, 199. — Patta, 106. — Patijn, 364. — Pauw, 38, 597, 614. — de Pauw, 235, 324. — Pavillard, 40. — Paz (Lopez de), 447. — Peer, 37. — Peeters, 469. — Pelanen, 195. — Pels, 196, 200. — Penders, 468. — Penne, 23. — de Penter, 23. — Perizonius, 136. — Perrenoud, 98, 133. — Peters 25, 31. — Petri, 515. — de Peuteghem, 298. — Peuteman, 101. — le Picart du Lys, 127. — Pieck, 126, 235, 236. — Piela, 199. — Piët, 38. — v. d. Piet, 393, 398, 399, 418, 421. — Pieters, 101. — Pieterse, 105. — Pieterss, 103. — Pietquin, 182. — De Pin(r)e, 316, 317. — Pinmure, 366. — de Pinto, 446, 447, 448. — Pistorius, 195. — Pittius, 199. — v. d. Plas, 195. — v. Pleuren, 40. — Ploos, 95, 96, 97, 459. — Plus, 315. — v. d. Poel, 198, 366. — v. Poelgeest, 197, 453. — v. Polanen, 565. — v. d. Polder, 40. — v. Polenburch, 196. — v. Polhain, 244. — Polignac, 321. — ten Poll, 515. — v. Poll, 95. — v. d. Poll, 39, 195. — le Pollain, 575. — le Pollen, 575. — Pollet, 38. — Pollie, 365. — Pompe, 516. — Pontanus, 200. — Pontuis, 187. — la Porte, 198. — v. Portengen, 97, 236. — Pot, 515. — de Pottere 138, 233, 595. — Poudroyen, 196. — Poupar, 40. — v. Praag, 448. — de Prado, 448. — Proeys, 458. — de Proost, 467. — Prot, 199. — Proys, 515. — Puers, 32. — v. Putten, 236. — de Putter, 366. — Pijll, 447, 529.

v. **Q**uackenbos, 597. — Quarin, 600. — Quarin Willemier, 600. — Quekel, 600.

Rademacher, 104. — v. Raden, 369. — de Raedt, 178, 179, 180, 184, 185. — v. Raei, 92. — v. Raemsdonck, 237. — de Raephorst, 515. — Raesfelt, 578, 585. — v. Raesfelt, 96, 344, 348, 458. — de Raet, 288, 303. — Raevens, 200. — Rainhards, 365. — v. Ratingen, 92. — Ravens, 201. — v. Ravensway, 134, 237. — Ravius, 197. — Rauwenhoff, 361. — Reaal, 193. — Réal, 298. — Reddingius, 200. — v. Reede, 134. — v. Reede v. Amerongen, 459. — Reedijk, 41. — v. Reeth, 25 (n. 2). — v. Reinegum, 134. — Remy, 368. — de Renaudt, 199. — Renesse, 235, 236. — v. Renesse, 458, 599. — v. Renesse v. Duivenbode, 614. — v. Renesse v. Roer, 236. — v. Renesse v. Wulp, 236. — Rengers, 90, 320, 555. — v. d. Renne, 129, 130. — v. Rennoy, 313. — Renouard, 40. — Rens, 39. — v. Renterghem, 195. — Repelaer, 92. — de Reuver, 237. — Reyers,

92. — Reyden (Cleymans de), 294. — Reyniersz, 195. — v. Rhenen, 236. — v. Rhoden, 458. — Rhodius, 236. — de Richardot, 399. — de Ridder, 67. — v. Ridder v. Groenesteyn, 97. — Riech, 237. — Riemsnijder, 614, — Rin(g)ia, 206. — Ripperda, 459. — de la Rivière, 453. — de Rode, 134, 235. — Roelofsen, 38. — Roering, 366. — Roest, 446. — Roeters, 310. — de Roever, 40, 238 (n. 2). — Rogier, 103. — Romar, 132. — Römer, 131. — Rommershuyzen, 40. — Romp, 324, 362, 464, 514, 522. — Rompff, 464. — Roon, 253. — Roose, 183. — Rooseboom, 200. — v. Roost, 25 (n. 2). — Rootbeen, 362. — Rosecrans, 135. — Rosenberch, 130. — Rosenberg(er), 130. — Rosenborgh, 130. — Rosenburg, 130. — Roskopf, 138. — Ross, 368. — v. Rossum, 312. — v. Rosweyde, 595, 596. — Rotteveel, 361. — Roux, 368. — le Roux, 296, 299, 404. — le Roy, 29, 169—189, 203, 281, 393, 430. — v. Roye, 27. — v. Royen, 106, 134. — de Royer, 181. — Rogiers, 196. — v. Ruempst, 135, 237. — Ruhard, 38. — v. Ruisdael, 41, — Rulicicius, 199. — v. Rumelaer, 236. — Rumpf, 522. — Rumff, 40. — Rumpff, 196. — Rumph, 304. — Rutgers, 311. — Ruthven, 600. — le Rure, 469. — v. Ruweel, 463. — Ruysch, 236, 444, 462. — Ruysendael, 38. — de Ruysschen, 30. — Ruyterberch, 458. — Rychaert, 205, 473. — v. Rijn, 515. — Rijnders, 41. — de Rynesteyn, 235. — Rijsberg, 243. — v. Rijsenborch, 95. — v. Rijsse, 199. — v. Rijssel, 459. — Rijzer, 314.

Sael, 97. — v. Saet, 31. — Saffenberg 80. — Saffin, 348. — Sagius, 201. — Sally, 140. — Saint-Aubin, 40. — Salamon Saraco, 448. — Salden, 198. — Saldenus, 200, 201, 363, 364. — Salm, 515 (*n.* 1). — Salvador, 446, 448. — Samuels, 104. — v. d. Sande, 368, 617. — Sandrart (Sandra?), 137. — Sandijck, 364. — Sanssel, 96. — Sapin, 41. — Saraco (Salamon), 448. — Saruco, 447, 448. — Saruco Abendana, 448. — Sas v. Weldam, 236. — v. Scaede, 235. — Scarde (Sjaarda), 203. — v. Schade, 197. — Schaede, 135. — v. Schaege-345, 347. — Schaep, 135, 619. — Schaep v. Dam, 135. — Schaets(e), 102. — Schalcke, 201. — v. Schalckwijck, 463. — v. Scharlaken, 314. — Schautz, 105. — Scheele, 38. — Scheerder, 40. — Schelhamer, 198. — Schelle, 38. — v. Schelle, 52. — v. Schelluynen, 364. — Schelnecker, 198. — Schelte, 305. — Scheltema (Adama v.), 98. — Scheltens, 169, 170. — de Schengen, 137. — v. Schie, 201. — v. Schinnen, 348. — Schmauss, 239, 240. — Schnitger, 280. — Schoordijck v. Rijnouwen, 135. — Scholten, 52. — Scholtus, 368. — de Schonenberg, 208. — v. Schoonhoven, 195. — v. Schoordijck, 236. — Schorer, 100, 104, 106, 616. — Schorrenburg, 366. — Schouten, 41. — v. d. Schrieck, 458, 467, 471. — v. Schroyensteyn, 97. — v. Schueringa, 616. — Schul, 365. — Schultens, 52. — Schumacher. — Schut, 37, 39, 137. — Schuuring, 616. — v. Schuylenborch, 134. — Schuyluis, 197. — Schuyrmondt, 95. — Schwartz, 619. — Scribani, 462. — v. d. Sebale, 345. — Sellschop, 38. — Sequira, 448. — Serlmann v. Koningsfeld, 98. — v. Setten, 137. — v. Sevenaar, 237. — v. Sevenhoven, 199. — Siccema, 450, 455. — Sickinge, 532. — Siddré, 98, 133. — Siegerist, 41. — de Sigers ther Borch 532. — de Silva, 447, 448. — Simeon, 459. — Simonides, 201. — Simons, 41, 447. — Simon Thomas, 39, 40. — Singels, 587. — Singendonck, 39. — Sinia, 322. — de Sitter, 457. — Sixti, 200. — Sjaerdema, 381. — Slateras, 41. — v. d. Slae(r)t, 199. — v. Slingeland, 315, 615. — Sloterdyck, 613. — Sloyer, 515. — Sluiters,

555. — Sluyter, 40. — v. d. Slijc, 463. — v. (d.) Smaal, 364. — Smeesters, 419. — v. Sminia, 100. — Smissaert, 40. — Smit, 40, 103, 244. — Smit v. Baerland, 98. — Smits, 586, 619. — Smitsbergen, 366. — Smitt, 40. — Snels, 196. — Snethlage, 617. — v. Sneul, 237. — Snevens, 201, 363. — v. d. Snoek, 364. — Snoers, 469. — Sohier, 101. — Sohnius 201, 365. — Soll, 363. — Somer, 139. — v. Someren, 134, 237, — v. Son, 368, 620. — Sonoy, 463. — Sorbier, 200. — v. Sorgen, 99, 197, 199. — del Sotto, 447. — de Sousa, 448. — Soutkast, 366. — v. Spaen tot Voorstnoden, 311 (*n.* 1). — v. Spangen, 180, 396. — Sparringa, 365. — Speciaal, 530. — Speckius, 195. — Speiser, 41. — Spengler, 37. — Sperna Weiland, 317. — Spille, 368. — Spitzius, 199. — v. d. Spijk 366. — Stael, 237. — ten Stal, 555. — Stampioen, 363. — Standonck, 66. — Stanhope, 196. — Stapel, 38. — v. Stapelen, 199. — v. d. Steege, 41. — v. Steeland, 466. — v. Steenberch, 95, 344, 348, 349. — v. Steenbergen, 369. — Steenblok, 230. — Steengracht, 100, 106. — Steenhuysen, 195. — ter Stege, 458, 459. — Steinerz v. Stein, 321. — Stellingwerff, 39. — de Stembor, 183. — v. Stenis, 600. — Steps, 364. — Sterk, 323. — Stermont, 197. — Steuns, 469. — Steuver, 197. — Stevensen, 105. — Stock, 182, 459. — Stockman, 105. — v. Stockom, 105. — Stokhuyzen, 98, 132, 133. — Storm, 529. — Storm v. 's Gravesande, 529, 600. — v. Storren, 322. — Story, 516. — v. Stotter, 321. — v. Straetsen, 195. — Strelocq, 196. — Streso, 196, 197, 199. — Strick, 95. — v. Strijen, 363. — Studich, 90, 320. — Sturck, 134. — v. Styrum, 52. — Stijne, 368. — Suasso, 447, 448. — Suasso (Lopes), 447, 448. — Suasso de Pinto, 447. — de Succa, 298. — v. Suchtelen, 319, 368. — Suermondt, 137. — Sueur (Le) 367. — Suggeraet, 197, 198. — v. Sull, 617. — v. Sunder, 22. — Supet, 364. — Swaan, 365, — Swaanswijk, 137. — Swaen, 38, 137, 245. — Swalmuis, 195, 200. — v. Swanenburch, 97. — Swart, 37. — de Swart, 97, 534. — de Swarte, 103. — Sweerts de Landas, 615. — v. Sweserenge, 135. — v. Sweten. 235. — v. Swieten, 52, 470. — Swinnen, 70. — v. Sijl, 458. — Symon, 198. — Symons, 447.

Taats v. Amerongen, 40. — Tack, 139. — Tas, 95. — Taunay, 40. — Tebben, 235, — Tedingh v. Berkhout, 597, 614. — Tegneus, 98, 196, 197. — Tegrejus, 197. — de Teissonière, 365. — Telle, 104. — Temminck, 201. — Tempelaer, 367. — Tengnagell, 459. — v. Texel, 365. — Texeira, 447, 448. — v. Teylingen, 364. — v. Thiel, 41. — Thielenus, 47. — Thielmann, 95. — Thomas (Simon), 39. — v. Thoor, 103. — Thornburry, 516. — Thijsse, 106. — Thijssen (Thijsz), 9, 10, 11. — Tielemans, 310. — v. Tiezenhausen, 616. — v. Tilburg 365. — Toelaer, 365. — Tomasachi, 41. — Tongerloo, 200. — Tonnemans, 198. — Toppinga, 359. — Torfs, 32. — Torres, 447. — v. Toulon, 99. — Tra Kranen, 36, 37. — Trellont, 367. — Tresonier, 363. — Triglandus, 195, 196. — Troyen, 200. — Tulleken. 362. — Turcq, 209. — v. Tuyl v. Bulckesteyn, 134. — Tuynhuyse, 364. — Tijken, 365. — Tijssen, 586.

Ubeni, 516. — v. Uffels, 420, 421: — Umbgrove, 39. — Uteneng, 463. — Utenham, 599.

v. **V**alckenaer, 135. — v. Valckenburch, 205. — de Valk, 40. — Valk v, Blanken, 366, — v. Valkendael, 463. — Valckenier, 84, 304. — Vasterick, 199, —

Velters, 616. — Verbeeck, 30, 31. — Verbergh, 102. — Verburch, 236. Verdier, 367. — Vereul, 40. — Vereyck, 27. — Verhagen, 209. — Verheyden, 68, 69. — Verhoeve, 197. — Verhoogh, 445. — Verhouve, 195. — Verloo, 197. — Verlouw, 369. — Vermeulen, 103, 364, 366. — Verlegh, 469. — Verrijt, 68. — Verschoor, 137. — Verschure, 103. — Verschuure, 106. — Versfelt 128. — Verswijvel, 73. — Ver Tommen, 32. — Verver, 320. — over de Vecht, 515. — de Vecquemans, 420. — v. Veen, 458. — v. d. Veen, 196. — de Veer, 361. — v. Veerten, 198. — Velada, 401. — de Velay, 368. — v. d. Velde, 106, 614. — Velinghs, 106. — Velinx, 102, 139, 140. — v. Velse, 367. — v. Velsen, 200, 201. — Velters, 102, 104, 105, 139, 140. — v. Velthuysen, 94. — v. d. Ven, 52. — v. Vianen, 96. — Vigier, 361. — Viglius, 199. — de Vile, 365. — Villattes (Des), 35. — Villeneuve, 368. — de Villiers, 570, 571. — v. Vilvoorden, 39. — Vincent, 39. — v. Vinckenborch, 394. — Vincx, 67. — Visch, 198. — de Visscher, 30. — Visser, 39, 201. — v. Vladeracken, 595. — v. Vlaenderen, 515. — v. Vliet, 197. — v. d. Vliet, 365. — Vliegerius, 195. — v. Vloten, 99, 100, 135, 208, 209, 323. — Voerkoop, 615. — Voet, 99. — Voet v. Campen, 136. — de Vogelaar, 205. — Vogelaers, 473. — v. Vollenhove, 95. — Vollenhoven, 200. — v. Vollenhoven, 39, 52. — Volten, 39. — Vonck, 200. — v. Voorhout, 312. — v. d. Voort, 39, 40. — Vorstman, 368. — de Vos, 34, 195. — Vosschen, 458. — Vrancx, 28, 29. — Vrankens, 245. — Vredenrijk, 201. — de Vries, 348, 473. — de Vriese, 201. — Vroeg, 52, 368. — Vuytters, 196. — v. Vyanen, 95. — v. Vyanen v. Jaersvelt, 135. — v. d. Vijver 394, 468.

Waanen, 368. — Wa(e)yenborgh, 31. — de Wael, 620. — de Waelhem, 28. — v. Waelwijck, 614. — v. Wageningen thoe Dekama, 207. — Wagenmakers, 471. — Waghlo, 201. — le Waitte, 417. — v. Walchren, 312. — v. d. Wall, 320. — de Wallencourt, 364. — de Wael v. Vronesteyn, 95. — Walraven, 198. — v. Walree, 311 (n. 1). — v. Wanroy, 96. — v. Warensdorp, 233. — Warmont, 316, 597. — Wartelanen, 458. — Wasschman, 237. — Wassembergh, 80. — v. Wassenaar, 129, 130, 345, 619. — de Wassenaere, 129. — Wassenberch, 197. — Waterloos, 188. — v. Wattigny (v. Ochten-), 33, 241, 242. — v. Waveren (Oetgens), 193, 227. — v. Wayen, 518. — Wedaeus, 319. — v. Wede, 236. — v. Weede, 38. — Weenen, 469. — de Weert, 365. — Weerts, 238. — Weggeman Guldemont, 600. — Weiland (Sperna), 317. — de Weisz, 39. — v. Weldam (Sas), 236. — Welhoek, 200. — de Wendt, 98. — Werdenier, 367. — v. d. Werff, 99, 620. — v. d. Werve, 324. — de Werven, 236. — Wessels, 441. — Westplate, 40. — v. Westrenen-Themaat, 39. — v. (de) Weteringe, 199. — v. d. Weye, 106. — Wiardi, 241. — v. Wichen, 240. — Wichmans, 184. — Wiederhoff, 40. — de Wiedt, 360. — Wieken, 72. — Wiel, 39. — Wieling, 39. — Wiersema, 359. — Wierts, 362. — de Wilde, 201. — Wildt, 368. — de Wildt, 514. — v. Wildt, 236. — de Wilhem, 367. — Willeman, 105. — Willemier (Quarin), 600. — Willer, 369. — v. d. Willigen, 136, 462. — Willink, 39, 310. — Wiltens, 201. — Winkelman, 52. — Winkler, 322. — de Winter, 197. — de Wit 37, 40, 318 (n. 1). — de With, 613. — Witsen Straalman, 40. — de Witt, 52, 315. — de Witte, 188. — Woesthof, 369. — Wolff, 565. — de Wolff (Arendsen), 587. — v. Wolffersgrün, 587. — Wolffse, 304. —

Wolfgank, 367. — Wolfswinckel, 364. — Wollfzen, 200. — Wolthers, 454. — Worst, 189. — v. d. Woude en Warmond, 599. — v. Wouw, 198. — Wtenbroeck, 94. — Wtenweerde, 129. — Wttenbogaert, 459. — v. Wijck, 134, 237. — v. Wijckel, 616. — v. Wijckerslooth, 237. — v. Wijhe, 321. — Wijnands, 39. — Wijnants v. Rosande, 96. — Wijnen, 96. — Wijngaers, 196.

Ximenes, 448.

v. **IJ**seldijck, 237. — v. IJsselsteijn, 599.

v. d. **Z**aag, 367. — v. Zadelhoff, 40. — Zeeu, 106. — v. d. Zeevender, 344, 347, 578, 585. — Zeewoldt, 37. — Zomer, 27. — v. Zutphen, 366. — v. Zuylen v. Haer, 133. — v. Zuylen v. Nijvelt 95, 96, 133, 311 (n°. 1), 463, 464. — v. Zuyrmont, 237. — de Zwaan, 369. — Zwaenenburg, 367. — v. Zwieten, 39. — v. d. Zijpe, 417. — v. d. Zijpen, 29.

Geslachtsnaam Fruin, 392.
Geuzen, 334, 554.
Geval (Het ongelukkig), 231.
Geijtere (P. de), 153.
Gheetere (P. de), pred., 249.
Gheyn (A. v. d.), klokkengieter, 66.
Gimberg J., 35, 268.
Goedereede, pred., 478.
Goossen Everts, 391.
Gorges-noires, 87.
Gouw (J. E. ter), 506.
Grammines, heerl., 20.
's-Gravenhage, 363, 369.
——————, synode, 150.
——————, synode v. 1591. 370.
's-Gravenwezel, 182.
Gregorius (Gooris) Az., 152, 153.
Groen van Prinsterer, 473—474.
Gronsfeldt, 207.
Gronsfeld-Diepenbroick, 601.
Gronsfeldt-Diepenbroick-Impel (v.), 517.
Groszwardein, 127.
G u i n e a, 3.
Gulik, 80, 81.
Gulpen, 82.
Gijsberti Hodenpijl (J. C.), 245, 324, 343, 362, 514, 578.
Gyula, 127.

H.

Haarlem, 45.
————, klooster, 202.
Haarlijnck (J. M.), pred., 478.
Haer (v. d.), 463.
Halle (F. M. v.), pred., 476.
Hallius, pred., 3.
Harencarspel, schepen, 7.
Hartog (A. de), pred., 479.
Hartog (P. de), pred., 479.
Haskerland, 84.
Hattink (R. E.), 90.
Hazel (J. v.), pred., 520.
Hedikhvysen, 318.
Heeren (De) van Kenenburg, 343—350, 578—585.
Heerenveen, 84.
Heeze, 89.
Heidens, 309.
Heine (Parodie op H.). 49.
Hekelingen, pred., 378.
Hel, 392, 496.
Hellevoetsluis, pred., 476.
Hemony (Gebr.), 168.
Hennebo, 243.
Herbais, heerlijkh., 183.
Herkenrode, abdij, 86.
Herkinge, pred., 479.
Hermanszon, (Hermanson[sen]) J., 3, 5.
's Hertogenbosch, bisd., 61.
——————, plundering, 225.
's Hertogenrade 80.
's Hertogenrode, 80—82.

Hertzogenrath, 80, 82.
Heukelom (Hoeckelom) (v.), 459—460.
Heurn (**v**.), 361, 519, 520.
Heurn (J. v.), pred., 519.
Heusden, schepenen, 230.
Heydanus, (C.), pred., 7.
Heynius (J.), pred. 478—479.
Heyst op den Berg, 77.
Hindermeijer, 317.
Hoevel (v. d.) of Heuvel, 234.
Hoëvell (R. J. W. F. v.), 561.
Hoeven (J. v. d.), beeldsnijder, 612.
Hofkens, 361.
Hogendorp (**v**.), 315—317.
Hogersdijk Sr. (L.), 531, 552.
Hok, 218.
Hollander, 504—505.
Holset, 82.
Homulus, **comedie,** 155.
Hoorn (v.), 44.
Hoorn v. d. Laan (Wed.), 48.
Hopman, 166, 278.
Hora, **geslachts- of doopnaam,** 449—455.
Horn v. d. Horst (**v**.), 208.
Horst (Ter), 536.
Hortensius (L.), 18.
Houte (J. v.), pred., 371, 476.
Houtman, (Fr.), 2, 3, 4.
Huishoudingsuitgaven predik. 17e eeuw, 121.
Hulsbos (A. J.), pred., 10.
Huwelijksgebruik, 193, 228, 229, 339, 540.
Huyckqueslooth, 598.
Huygens, Hofwijck, 49.

I.

Iets over Romp = Rumpf? 522—529.
Influenza, 193, 231.
Italie (H.), 340.

J.

Jacatra, 10.
Jager (H. de), 141, 247, 370, 479.
Jagers van v. Dam, liedje, 120, 165, 497.
Jaghers (H.), 42.
Jansen (H.), 6.
Jansen (J. J.), 193.
Janss (W.), admir., 11.
Jansse (J.), pred.? 378.
Janssen v. Raay, 497.
Johannes XII, paus, 267.
Joost, 167, 279.
Jordaens (J.), kunstschilder, 125.
Joseph ben Ysaac, tolk, 13.
Joure (de), 84.
Junius (R.), pred., 13, 14.

K.

Kamerijk, bisd., 28, 61.
Kampen (H.), priester, 591.
Kampen, pred., 477.
Karel V, 19.
Kawerau, hoogl., 259, 265.
Kemnade (De), 89—91.
Keerbergen, heerl., 20.
Keezen, 83.
Kenenburg, kasteel, 343.
Kerkrade, 82.
Kerkwijk (v.), 314—315.
Kerkzegel v. Naaldwijk, 268.
Ketterslag, 333, 392.
Kinderrijmpje (Merkwaardig), 107, 166, 269.
Klap, 120.

Kleef, hertogd., 81.
Klok, 612.
Klokje (Het) van achten, 83.
Klokopschrift, 342.
Koenen [Coenen] (J. P.). — Zie Coen.
Koerland (Ned. familiën in), 620.
Koerakine (Prins), 474.
Kohlbrugge (J. H. F.), 167, 271, 322, 497.
Kolde (Th.), theol., 259.
Kollewijn (R. A.), 43, 115, 213.
Koningshoyckt, gemeente, 31.
Kool, 167.
Korendijk, pred., 379, 477.
Krayenhoff, luit.-gen., 221.
Krieckenbeeck (H.), pred., 332.
Krom (Spotdichten op Ds. H. J.), 602—606.
Kwartierstaat v. Doornick, 599.
Kwikborn, 342.
Kwijl, kwijlen, 52.
Kuikhorne, 84.
Kuiper, 601.
Kuyck, 207.

L.

Lamerius, pred., 8.
Lamers (G. H.), 502.
Lamswaarde, kasteel, 466.
Lamsweerde (v.), 465—467, 519.
Langhe (J. de), kunstschilder, 610.
Laurenbergs Historiën, 553.
Laurillard (E.), 167, 268, 392, 498, 554.
Lee (Ter), kasteel, 568—574.
Leeuw (H. de), klokkemaker, 612.
Leeuwarden, archief, 94.
————, beul, 85.
————, kerk, 94.
Lefranc (A.), 262.
Leibeek, 19 (*n.* 1).
Leiden, pest, 455.
————, Seminarium Indicum, 8.
————, synode 1592, 370.
Lein (De mansnaam), 334—336.
Leintje, vrouwennaam, 335, 552.
Le Maire (Maiere) (Is.), 1, 2.
Le Maire (Jac.), 1 (*n*, 2).
Lemaire (Le Maire) (J.), 5, 6, 7.
Leo X, paus, 267.
Lessius, Jezuiet, 261, 265.
Leties (Th.), drijver, 555.
Leuven, 16, 17, 30, 94.
Lier, 20.
Liewessen (Livens) (J.), 125.
Limburg, 80, 81.
Linden (A. von), 578.
Lipman, 495.
Loendersloot, 83.
Lo(uw)yck (Ph.), pred., 485—487.
Loyseleur de Villiers (P.), 530—532.
Lucas, pred.. 8.
Luik, bisd., 28.
Luther (M.), 259, 264, 265, 266.

M.

Maandag (H.), pred., 617.
Maarsman, 464—465.
Maartensdijk, 505.
Majunke, pastoor, 259.
Maleisch, 2.
Malecotius (P. A.), pred., 620.
Manger, 48.
Manninga, (P.), priester, 591.
Marcy (Fl.), pred., 371.
Marnix (Fl. v.), 2, 60.
Marnixiana, 607.
Marschorders v. h. vereen. leger, 2 Aug. 1743, 511—512.
Masson (P.), 259, 260.
Matelief, 3.
Maurick, kasteel, 342.
Mechelen, 28, 30, 31, 32, 66, 68.
————, arrond. 19.

Mechelen, heerl. 28.
————, kerk, 61, 76, 77.
Medemblik, baljuw, 562.
————, pred., 477.
Meeteren (v.), 596.
Mehler (F. Z.), 553.
Melchiors (W.), 10, 11.
Menno Simons, 379—382.
Mennonieten, 91, 306.
Mensch-paard (Het) in Japan, 501—502.
Merxem, 24.
Meurs (v.), 93.
Middelburg, begrafenisregisters, 106.
————, doopboeken, 101.
————, trouwboeken, 103.
Middelharnis, pred., 484, 486.
Millies (H. C.), 1, 53.
Mnémotechnie, 163.
Moestier sur Thuyl, 180.
Moffen (Moffrikaner), 270.
Moffen, Poepen, 387—389, 554.
Molenaar (A. M.), 110, 157, 326, 488.
Monster (Monasterium ad mosam), 557.
Montry (A. de), 163.
Moor (J. de), pred., 477.
Moordrecht, pred., 476.
Mortsel, 183.
Möser (F. W.), pred., 620.
Mourcourtius, 13.
Muesevoet (v.), 152.
Munt v. Bouillon, 230.
Munt (De) te Amsterdam, 506, 509, 563.
M u n t e n: Amsterd. dukaat 435—507.
— rijksdaalder 435—436, 506—507.
— dukaton 436, 507—509.
Muysen, 31.

N.

Naaldwijk, archief, 562.
Naamlijst der predikanten te Bommenede, 475—479.
Naarden, moord, 18.
Nahuys ou de Nahuys, 472, 513.
Nalezingen op Oudemans' Middelnederl. Wdb., 326—333, 488—495, 544—551.

NAMEN.

Geslachts- Dibbets, 273. — Fruin, 305, 392. — Hora, 449—455. — Kenenburg, 350. — Manttecom, 204. — Schaar (v.), 561. — Scheer (v. d.), 560. — *Plaats-* Aanvang. met hel: 392; schaar, scher: 560, 561; uitgaande op — daan: 608: — drecht: 553, 607. — *Spott-* 87, 167, 270, 277, 278. — *Veld-* 230, 337—339. — *Voor-* Arent, 387. — Asmus, 609. — Cerdic, 391. — Dabbout, 273. — Delboud, 273. — Diederik, 276. — Dietboud, 271. — Dirk, 276, 387, 391. — Durk, 391. — Eybert, 387. — Geerlof, 387. — Gerrit, 387. — Henrik, 387. — Hermen, 387. — Hora, 449—455. — Jacob, 387. — Lein, 334—336, 488. — Leintje, 335, 552. — Scarde, 204. — Steven, 387. — Suabe, 204. — Tade, 276. — Tebbe, 275. — Thiadrik, 391. — Tibbe, 275. — Tjade, 276. — Tjebbe, 275. — Tjerk, 391. — Wessel, 440. — Willem, 387.
Neckerspoel, 77.
Necrologium, 202.
Neder Horst den Berg, 309.
Nederlanden, grondgebied, 81.
————, Staten-Generaal, 20, 22, 61.
Nethe, 24.
Neve (J. de), pred., 372, 476.
Nicolaas, krankbezoeker, 11.
Nieuw-Helvoet, pred., 378, 476.
Nolthenius (G.), pred., 477, 478.
Nolthenius (H.), pred., 477, 478.
Nolthenius Jr. (J. J.), 209, 320, 323.

Noordkerk (J.), 124.
Noortbergh (H. L.), pred., 555.
Noot (Ch. F. v. d.), 29.
Notelteirs v. Hoof, 69.
Nothaeus (Egidius), pred., 252, 256.
Nijmegen (E. v.), kunstschilder, 612.
Nijmegen, pest, 455.

O.

Ochten v. Wattigny (v.), 33, 241.
Oegstgeest, pred., 476.
Oeleghem, heerlijkh., 180.
Ondertrouwacten v. predikanten 's Gravenh., 194, 363--369, 471--472.
Ongeval te Utrecht, 340—341.
Ontvoering v. admiraalszoon uit Antwerpen, 15.
Ooltgensplaat, pred., 476.
Oosthuizen, pred., 477.
Oost-Indië, 4, 8.
Opera (Onbekende), 336.
Oranje (Prins v.), 16.
Ostade (J. v.), pred., 41.
Oud-Beierland, pred., 478.
Ouddorp, pred., 374.
Oudenhoorn, pred., 247—250.
Oudelande, pred., 476.
Oud-Vossemeer, pred., 477.

P.

Panhedel, 323.
Parlevinkers, 497.
P a r i b a, pred., 478.
Pépite, 324, 513.
Piershil, pred., 477.
Pietersburen, pred., 378, 476.
Pilaert (Th.), pred., 486—487.
Pinken (Bij de), 385, 498.
Plantius (Plansius), pred., 2, 3.
Plundering te 's-Hertogenbosch in 1787, 225—227.
Poederoyen, pred., 478—479.
Poel (C. W. v. d.), pred., 478.
Poel (P. v. d.), pred., 478.
Portretten (De) der Oranje-vorsten op het stadhuis te 's-Hertogenbosch, 610—612.
Portretten (Geschilderde), 168.
Portretten van Bilderdijk, 219.
Portretten van het geslacht Noortbergh, 555.
Portretten van onbekenden, 42, 168, 555, 556.
Portugeesch, 9.
Pot. 515.
Predikanten (Nederl. Herv.), 2—14, 141—153, 247—268, 370—383, 475—487, 602—606.
——————, **(De eerste) der Herv. gem. te Bommenede** 370—379.
—————— **(De eerste) der Herv gem. te Geervliet, N. Tonge en Stad aan 't Haringvliet,** 497—487.
—————— **(De eerste) der Herv. gem. te Oudenhoorn en Spijkenisse,** 247—258.
Prinsgezinden, 83.
Prins v. Oranje, 16.
Protestanten in Frankrijk, 87.
Protocol v. d. kerker. te Amsterd., 1, 53.
Pruisen, grondgebied, 81.
Puers, 32.
Putte, 29.
Pijll.—Storm.—Storm v. 's-Gravesande, 529, 600.

Q.

Quellinus (A.), 124.

R.

Ra (Rade), 92.
Raadt (J. T. de), 19, 514.
Ramond (F. v.), 260.
Rebus, 561—562.
Recht (M. v.), 268.
Recif ('t), pred., 478.
Reeth, 184.
Regel, volgens welken de Katholyke jeugd te Amersf. bestierd werd, 381—384, 537—543.
Reigersbergh (M. v.), 210.
Reigersbergh ((N. v.), 210—212.
Reland (F.), 155.
Rembrandt, 42.
Rengers, 320.
Reijgersbergh (J. v.), 517.
Richelieu (de) (pseud.), 261.
Rink (G. J.), 606.
Rochette (La), kasteel, 575.
Rode, 80.
Roelofsen (R.), 5, 6.
Roermond, bisd. 61.
Roestius (Th.), pred., 247, 251, 252.
Rogge (H. C.), 210.
Roman (J.), bouwmeester, 612.
Romp, 324, 362, 464, 514.
Rootbeen, 362.
Roos (G. P.), 219, 334, 495, 497, 499 500.
Rooseboom, 8, 9.
Rossum, 131.
Rossum (H. v.), pred., 478.
Rosweyde (v.).--v. Mierlo, 595—596.
Roy (C. F. le), 29.
Le Roy (J.), baron de Broechem etc., historien Brabançon et sa famille, 393—430, 61—78, 169—189, 281 —303.
Ruhovius, pred., 13.
Ruisdael (J. v.), 41.
Ruyl (A.), pred., 520.
—— (N.), 2, 3.
Ruysbroek, 32.
Rijnsburg, abdij, 434.
Rijt (W. v. d.), 180.

S.

Saffenberg (M. v.), 80.
Santen, 190, 191.
Sassen (A.), 341, 498, 562, 595.
Sautijn Kluit (W. P.), 500.
Schaar, 557—561.
Schaerbeek, 25, (n. 2).
Schagen, pred., 477.
Schepenen v. Heusden, (Twee), 230.
Scherprechter, 85.
Schluymer. — Zie Sluimers.
Schoolplicht, 16e eeuw, 60.
Schoterland (Heerenveen), 84.
Schouten (H. J.), 259, 505.
Schrieck, 29.
Schrieck (v. d.), 467—471.
Schull (Ch.), kunstschilder, 612.
——— (A. G.), kunstschilder, 612
Schults (J.), pred., 590.
Scorel (J, v.), kunstschilder, 616.
Seebaer (De mansnaam) 54, 165.
Segerts, (J.), 10.
Seigneuries (Les) du pays de Malines, 19, 61.
Ségur (de), aartbis., 260, 264.
Seminarium Indicum, 8.
Sempst, 24.

Servet (M.), 264, 265.
Seyffardt (J. L. W.), 619.
Sibmacher, 48.
Simond Ch., fransche vert. v. Bilderd. 213—218.
Simons (M.), 379—382.
Simpelveld, 82,
Sinkanse tale, 13 (*n.* 1).
St. Nicolaas, pred., 475.
St. Willebrordusfontein te Wolsum, 232, 341.
Sitterich (W. van), 6.
Sluimers, 219.
Sluipwijk, pred., 479.
Sluis, pred., 476.
Smit v. Baerland, 244—245.
Smits v. Nieuwerkerk (J. A.), 241, 588.
Snik, 500.
Snouckaert v. Schauburg (A. C.), 615.
Sonnevelt (H.), 616.
Spaansch, 14.
Spanjaarden, 18, 20.
Spanje, grondgebied, 81.
Sperna-Weiland, 317.
Spotdichten op Ds. H. J. Krom, 602—606.
Spotnamen, 167, 277,

SPREEKWOORDEN (-WIJZEN).

Abigeltje (Compliment aan), 553. — Deuil (C'est le) de Milan, 307, 341, 503. — Dutch (I will pledge your grace up the), 85. — Dutchman (Where the) left his anchor, 86. — Hollandais (Il passe partout comme un), 308, 504. — Holländer (Er geht durch wie ein), 307, 308, 504. — Kreupel wil voordansen, 498. — Pinken (Bij de), 385, 498. — Tannetje (Compliment aan), 553. — Wichen (Hij is zeker te) geweest, 276.

Sprekende wapens, 92--93, 125, 536.
Stadhille, pred., 477.
Stee(ei)nberg (J,), pred., 148—152.
Stee(i)nbergius (J.), pred., 479—481.
Steendam (J.), pred., 12.
Steenen tafel, 309.
Steengracht, pred., 257, 258.
Stephanus (J.), pred., 590.
Sterck (J. F. M.), 219, 392.
Steuerwald (J. D.), 164.
Stichtsche berg, 309.
Stieler (J. F.), 125.
Stigtenbley, 49.
Stoer, pred., 252.
Stolp (De), hofstede, 83.
Story, 516.
Strikwerderdijk, 308.
Strijen, pred., 478.
Stijl (Brabantsche), 52.
Suchtelen (v.), 319.
Swaen, 243.
Sympathetische geneeswijze, 389—390.

T.

Taeij (Joh.) pred., 149, 370, 371, 375.
Taxa camerae Apostol. 267, 268.
Tarse, 431—434.
Ternatanen, 3.
Thiadrik en Diederik, Tjerk en Dirk? 390—391.
Tholen, classis, 477.
Thomass, J., 3.
Thulden (Th. v.), kunstschilder, 611
Thijm (J. A. Alberdingk), 554.
Thijssen [Thijsz.], (E.) 9, 10, 11.
Tielebuys, klucht, 156.

Tietjerksteradeel (Kuikhorne), 84.
Timmerman (A.), pred., 371, 482, 483, 486.
Toast, 85.
Tractementen v. residenten 1690, 305.
Troja, 191.
Troja (Francorum), 190.
Trojanen, 191.
Troja Sanctorum, Sancta, 190.
Troje, 191.
Tronje, 190, 340.
Troostenburg de Bruyn, pred., 152, 154.
Tubbergen, 90.
Tulleken, 362.
Turnhout, hospitaal, 179.
Twijzel (Kuikhorne), 84.
Tijkemaker (N.), pred., 148, 153, 481, 482.

U.

Ubach over Worms, 82.
Uitgave (De eerste) van een der werkjes van Menno Simons, 379—382.
Urkunden (Gefälschte), 564—578.
Utrecht, overluidingen, 94, 133, 235—237, 455—459.
————, universiteitsbibl., 1, 15, 33.
————, Ongeval, 340—341.
Utrechtsch (Een) verzamelaar van Oostersche handschr., 391.

V.

Vaals, 92.
Valkenburg, 80.
Valkenheining, hofstede, 83.
Valken in den oorlog gebruikt, 434.
Veere, doopboeken, 139.
——, doopregisters, 140—141.
——, naamsoorsprong, 510—511.
——, trouwboeken, 139—140.
Venetië, 11, 12.
Verbeek (E. W.), pred., 268.
Ver Huell (A.), 165, 191, 232, 390.
Verkoop van heerlijkheden, 319.
Verreyt (Ch. C. V.), 227, 610.
Vetera, 190.
Villiers (P. Loyseleur de), 530—533.
Vinnig, 499.
Virten, 190.
Visscher (A. Roemers) te Antw. 162.
Vlaanderen, gevechten met de Spanj., 20.
Vlissingen, admiraal, 16.
————, admiraalszoon, 18.
Volksuitdrukkingen (Oude), 53—54, 120.
Vollenhoven (v.), 324.
Voornamen, 204, 386.
Vos (F. H. de), 35.
Vossius, pred., 258.
Vragenbus (Genealog.), 613.
Vrankens (J.), 245.
Vrevelijck, enz., 391—392.
Vriendboek, 50.
Vries (A. de), 48.
Vroe (J. de), pred., 372.
Vrijman, 434.
Vijls, 82.

W.

Wachtendorpius, 11.
Waesbeke, kasteel, 29.

Waeyenborgh (J. B.), 31.
Wageningen thoe Dekama, (J. v.), 601.
Wagner (J. D.), 362, 530, 598.
Waits, 362.
Walré (J. v.), 48.
Walters (J. J.), 609.
Wante (D.), 375.
Wap (J. J. F.), 155.
Wapens, 208, 209, 246, 323, 362, 363, 530, 595, 600, 620, 621.
Wapen (Bergen op Zoomsch), 324.
Wapen van Zeeland met sleutel, 518, 519.
Wapenspreuk. 415.
Wassenbergius, pred., 8.
Waverwald, 28.
Wavre-Notre-Dame, 19—32, 61—78.
Wavre-Ste-Cathérine, 20.
Wayenborgh, J., 31.
Weele, pred., 475.
Weerts, enz., 238—240.
Wenning, 100.
Werner (H. M.), 496.
West-Indië, 12.
Westmaas, pred., 476.
Wezel, synode, 475, 476.
Wildeman (M. G.), 52, 446, 512, 522.
Wilhelmus, varianten, 166, 212, 609.
Willekes, 48.
Wiltens, (C.), pred., 520.
Winkler, J., 37, 166, 205, 231, 270, 278, 336, 389, 391, 502, 519.
Witter. admir., 3.
Woerden (classis), 5.
Wolsum, St. Willebrordsfontein, 232, 341.

WOORDEN EN UITDRUKKINGEN.

afgeleid, beoordeeld of verklaard.

Aelbaer, 56. — aenslaen, 54. — aep (den) onder de mouwe houden, 54. — Annetje-Liesje, 86. — anteiglesia, 194, 434, 501. — Athalbarn, 58.

Barn, 57. — bede (een) deur de stadt doen, 53. — bern, 57. — beruchten en diffameren, 54. — Betuwe, 230, 337. — biarn, 57. — bidden (aen de deure) 35. — bohey, 279.

Calside, 219. — Calsye, 155, 219. — Causide, 219. — cedel (de groote) stellen, 54. — Couperose, 276, 277.

Degen, 58. — Dibbaren, 58. — dienst (sijn) in sijne volle leden betreden, 54. — donder, 334. — donderdags(ch), 333. — donders(ch) 334.

Eede, 498—499. — encartaciones, 194. — ende, 325, 554. — enfant, 57.

Frana, 305. — Froonhof, 302. — Fruin, 305.

Garbulatie, 120. — geld onder hem slaen, 54. — geroirt vinden (tot eene gemeynte hem), 54.

Hairbair, 56. — handen (sijn) niet recht dragen, 120. — Hardbaren. 58. — handkijkster, 54. — Herbren, 58. — hok, 218. — hommelis, 155. — hompeldepompen, 385. — hooveerdichen (iem. eenen) Lucifer maecken, 53. — hopman, 166, 278. — Hrodbern, 58.

Infant, 57. — influenza, 231. — inscharen, 334.

Joost, 167, 279.

Kampen, 510. — Kampveer, 510. — Karel, 57. — kemnade, 89. — kind, 58. — klap, 120. — koperrood, 277, — kwijl, 52.

Lachachen, 385. — laetvaerdicheyt, 53. — libertijnsen (op een) grond staan, 53. — Liesjedunderdag, 86. — Liesjemart, 86.

Maartensdijk 367, 505—506. — meenschar, 560. — Moffen, 270, 387, 544.
Neerlage (een) doen, 54. — nochte, 325.
Oefeling, 110. — oeffenaer, 110. — oegstmeester, 493. — ofte, 325. — omachtig, 114. — ombalderen, 110. — ombewimpelen, 111. — omeekelt, 111. — omfommelen, 111. — omghezetten, 111. — omhanden, 111. — omheinigen, 111. — omhellen, 111. — omheyningen, 111. — omhoepelen, 112. — omlammert, 112. — omlommeren, 112. — ommeloop, 112. — ommeslach, 112. — ommestandenisse, 113. — ommeten, 112. — ommilderen, 112. — omoeden (hem), 112. — ompampelen, 113. — ompluchten, 113. — omrannen, 112. — omrinkelen, 113. — omschilderen, 113. — omslommeren, 113. — omsnoffen, 113.— omstand, 113. — omstikken, 113. — omstikking, 113. — omstruyckelen, 113. — omtobbelen, 114. — omtommelen, 114. — omves-ten, 114. — omwimpelen, 114. — omwricken, 114. — onafgewrocht, 114. — onbandigheyd, 114. — onbeclokert, 157. — onbegift, 157. — onbegaet, 157. — onbehaffend, 157. — onbejaert, 157. — onbelabbert, 157. — onbenoodight, 157. — onbeschimt, 157. — onbesluymert, 158. — onbetucht, 158. — onblidinghe, 158. — onboen, 158. — onboent, 158. — ondercnochten, 159. — ondercendeumelen, 158. — onderhaspen, 159. — onderknape, 159. — onderling, 159. — onderluisteren, 159. — ondermingelen, 159. — onderstanden, 159. — onderstandigh, 159. — ondertasten, 54. — ondervryt (hij vond haar man) van een ander, 54. — onderwoekeren, 159. — onderzondert, 158. — onduysteren, 159. — oneenschap, 159. — oneent, 160. — ongebarnd, 160. — ongeduymigheydt, 160. — ongeheft, 160. — ongehegent, 160. — ongepegelt, 160. — ongered, 160. — ongeringt, 161. — ongerumpelt, 161. — ongestant, 161. — ongestapelt, 161. — ongestremmelt, 161. — ongetokkeld, 161. — ongetucht, 161. — onghelike, 160. — onghemerghelt, 160. — onghemuystertheit, 160. — onghepolijsterd, 160. — ongesaetheit, 161. — onghesaticheyt, 161. — onghestaecte (Int), 161. — ongeweerte, 334. — ongrondich, 161. — onhelpelijck, 162. — onheyl, 162. — onkommeren, 162. — onkundbaer, 162. — onpeylich, 326. — onloghbaarlijck, 162. — onopheflijck, 326. — onordeninghe, 326. — onreysbaer, 54. — onsachtich, 326. — onsate, 326. — onschaent, 326. — onschulden, 326. onsichtelijk, 326. — onstandbaer, 326. — onstandt, 326. — ontanksten, 327. — ontbeenen, 327. — ontblinden, 327. — ontblindhoeken, 327. — ontbortelen, 327. — ontbijsteren, 327. — ontcrucen, 330. — ontdoodigen, 327. — ontdorstigen, 327. — ontduyckelen, 327. — ontechten, 327. — onteeden, 327. — ontfarmen, 328. — ontgeesten, 328. — ontgeestinge, 328. — ontgletsen, 328. — ontgordelen, 328. — ontgrabbelen, 328. — ontgrabben, 328. — ontguychelen, 328. — onthachten, 329. — onthegent, 329. — onthemelen, 329. — ontherten, 329. — onthippelen, 329. — onthotteren, 329. — onthottering, 329. — onthuldigen, 329. — ontjeugdigen, 329. — ontjeughden, 329. — ontkeyzeren, 330. — ontkondt, 330. — ontkragtiging, 330. — ontladich zijn, 330. — ontlandighen (sich), 330. — ontleden, 330. — ontlichten, 330. — ontlochenen, 330. — ontloteren, 331. — ontluycken, 331. — ontmachten, 331. — ontmasken, 331. — ontmatighen (hem), 331. — ontmetzelen, 331. — ontmoeden, 331. — ontmorgen, 331. — ontmutten, 331. — ontringelen, 331. — ontroert, 331. — ontruck doen, 332. — ontruften, 331. — ontruyten, 332. — ontschaemelen, 332. — ontschiften, 333. — ontschinken, 333. — ontsculdechhede,

333. — ontseghenen, 332. — ontsepelen, 332. — ontsepteren, 332. — ontsettich, 332. — ontsicht, 488. — ontsielen, 488. — ontslipperen, 489. — ontspoedich sijn, 489. — ontsteenen (hem), 489. — ontstekkelen, 489. — ontstichten, 489. — ontstikkelen, 489. — ontstijven, 489. — ontswinghen, 490. — ontswaren, 489. — ontswichten, 489. — ontteesen, 490. — ontvliedenisse (een) maken, 490. — ontveselen, 490. — ontveteren, 490. — ontveijlen, 490. — ontvreden, 490. — ontvrouwen, 490. — ontvruchten, 490. — ontwaerdighen (zich), 490. — ontwaken, 490. — ontwakkeren (hem), 491. — ontwanderen, 491. — ontwankelen, 491. — ontwelden, 491. — ontwelgen, 491. — ontwervelen, 401. — ontwimpelen, 491. — ontwriggelen, 491. — ontwroetelen, 491. — ontzelft, 332. — ontzinnelick, 488. — ontzinnigen, 489. — onveilen, 492. — onvertuidt, 492. — onverknesen, 492. — onverseeright, 492. — onverwaggelijk, 492. — onverweegert, 492. — onverwelkert, 492. — onvollijvich, 492. — onvolprijselijck, 492. — onvoordachtigheyt, 492. — onvredigen, 492. — onvreg, 492. — onwaggelijk, 492. — onwe'erstaens, 493. — onwillen, 493. — oochmerck, 493. — oogh-sprieten, 493. — ooken, 493. — oor-gevezik, 493. — oorketelijk, 493. — oorkonder, 493. — oorsmekerije, 493. — oortuitig, 493. — oortuyter, 493. — ootmoedigen (hem), 494. — opblickeren, 494. — opbobblen, 494. — opbobblentheid, 494. — opbondelen, 494. — opbonlijck sijn, 494. — opbonzelen, 494. — opbortelen, 194. — opbulderen, 494. — opbysen, 494. — opeechenen, 495. — opfasen, 495. — opgheblaes, 495. — opghensteren, 495. — opglensteren, 495. — opheef, 495. — opheven, 495. — opkloosteren, 544. — opkloteren, 544. — opkluisteren, 544. — opkluysen, 544. — opkoesteren, 544. — opmeuijeren, 545. — opmoedigen, 545. — oppreutelen, 545. — opquickelen, 544. — opquicken, 545. — oproerster, 545. — oproerte, 545. — opruggen (haar), 545. — oprupsen, 545. — opruspinge, 546. — oprysen, 545. — opschossen, 546. — opschrensen, 546. — opschrieffelen, 546. — opschussen, 546. — opslabben, 546. — opsluymen (haer), 546. — opsmokken, 546. — opsmokking, 546. — opsmuiken, 546. — opsnakken, 546. — opsnappen, 547. — opsnoffen, 547. — opsporen, 547. — opstichten, 547. — opstruyvelen, 547. — opstubbelen, 547. — opstijgen, 547. — optelen, 547. — optreckingh, 547. — optruffelen, 547. — opverstandenissen, 548. — opveteren, 548. — opvloeden, 548. — opvoesteren, 548. — opvyzen, 548. — opwake, 548. — overbaden, 548. — overbysen, 548. — overdaecken, 549. — overeenslobberen, 549. — overgrasen, 549. — overhandreiken, 549. — overherden, 549. — overhoetelen, 551. — overklanten, 549. — overkeirelen, 549. — overklakken, 549. — overklaveren, 549. — overkrachten, 550. — overlastigh, 550. — overlastingh, 550. — overluchtigen, 550. — overluysteren, 550. — overmommelen, 550. — overschemen, 550. — overslooven, 550. — oversoordigen, 550. — oversteigeren, 551. — overtreden, 551. — overvesten, 551 — overvlien, 551. — overvloedighen, 551. — overwandelen, 551. — overwikkelen, 551. — overijligen, 549. — ouwreeuws, 548.

Parlevinkers, 497. — parture (eene andere) soecken, 54 — pasch, 308. — pepin, pépite, 513 — pisdief, 54. — poep, 389, 554. — Poppo, 57.

Quackenbrück, 342.

Redbern, 58. — Robern, 58. — ruicheit (een vrouw wil in hare) blijven, 53 —

Schaar, 557—561. — scharig, 559. — scheer, 557—561. — schelmen (iemand) en dieven, 54. — Schietspoelgeuzen, 334, 554. — schoffierlyck, van iemand spreecken, 54. — Sebald, 56. — Seburg, 56. — Seebaer, 54, 165. — Seger, 56. — Sibald, 56. — Sibout, 56. — Sibren, 56, — Siburg, 56. — Siegfried, 56. — Siger, 56. — slampampen, 385. — sleutelen (de) op het graf van den man leggen 54. — smeerige vrundelicke woorden, 54. — snik, 500. — spijcker, 54. — steuricheden, 54. — stommerik, 218. — stroy (op 't) leggen, 54. — suckende, 391, 392. — suymachtig, 53. — Sybrand, 56.

Tartsche, 432, 433. — tarse, 432. — teems (een) draijen. 129, 165. — tersel, 434. — thane, 58. — Thotenfeld, 342. — thuyslegger, 120. — Tielebuis (hij is zoo zot als), 156. — toast, 85. — Tyabberen, 58.

Uytkoopen, 54.

Veere, 510—511. — veldvluchtigh, 54. — veling, 554. — Veluwe, 230. — verhabbezakken, 385. — verhassebassen, 385. — verheyschen, 53. — verlaten (iemand), van sijn officie, 54. — vernieuwen, (iem. iets), 53. — verontschuldinge, blaeuw en lam, 54. — verschieten (zij vreest te), 53. — verzegelen, 154. — vinnig, 499—500. — volscharig, 559—560. — voorwendingen (blauwe), 54. — Vreenegoor, 306, 431. — vrona, 305. — vroon, 305, 431. — vrijen hals (iemand een), maken, 53.

Wiberen, 58. — Wittekind, 57. — Wolsum, 341. — wrevelyck, 391—392. — wtgeven (kinders), 53 — Wijtsma, 552.

Zege, 56. — Zeger, 56. — Zierikzee, 433.

Worms, 81.
————, rivier, 80.
Wouw, 496.
Wijnants (L.), ziekentrooster, 10, 11.
Wijngaert (J. v. d.), 23.
Wijtsen (Witsen), burgem., 6.

X.

Xanten, naamsoorsprong, 190, 191.

IJ.

IJperen, bisd. 61.
IJselmonde, 551, 552.

Z.

Zandt (v. d.), pred. 48.
Zeebaers, 165.
Zizebuttel (Ch.), priester, 591.
Zuidema (W.), 166.
Zwaag-Westeinde (Kuikhorne), 84.
Zwammerdam, pred. 479.
Zwartewaal, pred. 141—153, 481.
Zwartkelen, 87.
Zwijgen als een mof, 500.

ERRATA. [1])

Blz. 54	reg. 1 v. o.,	Staat	ook dit geval; *lees:* dit geval (want Laboranter = P. A. Leupe).
„ 137	„ 12 v. b.,	„	Stand en Land; *lees:* Stad en Land.
„ 261	„ 14 v. o.,	„	uiteengewerkte; *lees:* uitgewerkte.
„ 262	„ 15 v. o.,	„	over is; *lees:* overig is.
„ 305	„ 5 v. o.,	„	protest; *lees:* potest.
„ 432	„ 2 v. o.,	„	tareza, tarez; *lees:* tarcza, tarcz.
„ 440	„ 17 v. b.,	„	-sime; *lees:* -simi.
„ 450	„ 2 v. o.,	„	Sevenhoyen; *lees:* Sevenhoven.
„ 459	„ 6 v. b.,	„	consialirii; *lees:* consiliarii.
„ 463	„ 8 v. o.,	„	Lambert, dr.; *lees:* Lambertdr.
„ 464	„ 16 v. b.,	„	vermeld; *lees:* vermeldt.
„ 478	„ 5 v. b.,	„	Dreischer; *lees:* Dreischor.
„ 495	„ 6 v. b.,	„	en de staet zijn opeechenen; *lees:* ende staet zijn opeechenende.
„ 505	„ 5 v. b.,	„	Ture; *lees:* Turc.
„ 548	„ 7 v. o.,	„	Teskryt; *lees:* Teskryt (Theocritus).
„ 553	„ 5 v. o.,	„	Masten; *lees:* Marten.
„ 586	noot	„	731; *lees:* 931.
„ 587	reg. 5 v. o.,	„	Kouville; *lees:* Rouville.
„ „	onderste reg.		Voeg bij: Heim.
„ 601	reg. 16 v. o.,		Goenema-state; *lees:* Oenema-state.

Amsterdam, 17 Dec. 1891.

Aan den Redacteur van de Navorscher.

WelEdelGeboren Heer.

Den 3den Dec. l.l. overleed alhier de laatste afstammeling hier te lande van het geslacht Ramperti, de Heer Jules Ramperti. (Zijn stiefbroeder Camille en Louis overleden alhier; zijn eenige zuster in Portugal). De Heer J. R. benoemde

[1]) Zie ook den Omslag der 6de aflevering.

tot eenigen erfgenaam een zekeren Bert Weber, zoon van zijn huisknecht. Aangezien in den inboedel zich nog bevinden een zeer fraai geschilderd portret van Mevr. R. H. Ramperti geb. Nobel, uit het begin dezer eeuw; een groot in steen gebeiteld familiewapen; miniaturen van leden der familie *Serrurier*, alwaar de hr. J. R. lange jaren aan huis woonde, en deze voorwerpen voor aanverwandte familiën, als de *Gockinga's*, *Nobels* (zie Stam- en Wapenb. Vorsterman v. d. Oyen familie Nobel) van waarde kunnen zijn, en anders wellicht verloren zullen gaan, acht ik het nuttig in „De navorscher" daarop opmerkzaam te maken. De notaris zal gaarne medewerken, meen ik, om belangstellenden gelegenheid te geven deze voorwerpen voor vernietiging te vrijwaren. Slechts belangstelling en piëteit voor de geschiedenis onzer Hollandsche geslachten, zijn de aanleiding tot dit schrijven.

Amsterdam.

CLEMENT J. M. WERTHEIM.

BERICHT.

L. S. De April-aflevering, welke ditmaal zal verschijnen 29 Maart e. k., zal, volgens welwillende toezegging van de *Comenius-feest-Commissie* voor Nederland, bevatten 1° alle levensbijzonderheden en authentieke stukken, die door of namens genoemde Commissie bij het herdenken van Comenius' geboortedag zullen worden in 't licht gegeven, 2° een verslag der feestelijke bijeenkomsten te Amsterdam op 27 Maart en te Naarden op 28 Maart en 3° den tekst der redevoeringen, bij die gelegenheid te houden. Deze aflevering zal worden versierd o. a. met een portret van Comenius, een facsimilé van zijne handteekening en van zijne begrafenis-inschrijving.

De Redactie stelt er hoogen prijs op, dit nu reeds aan hare lezers te kunnen mededeelen.